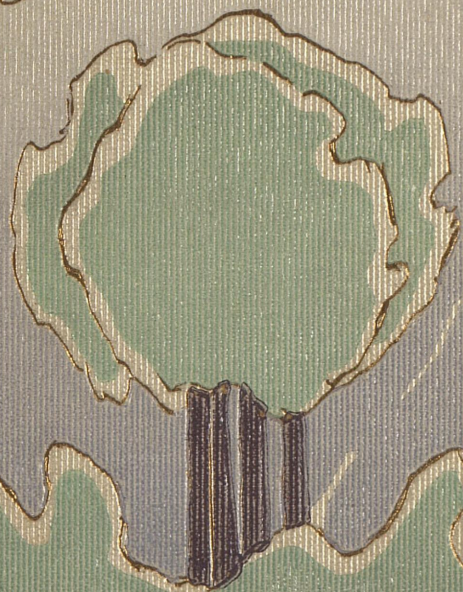
1914

NORSKE KVINDER

H. R. R.

NORSKE KVINDER

NORSKE KVINDER

EN OVERSIGT

OVER

DERES STILLING OG LIVSVILKAAR

I HUNDREDEAARET 1814—1914

I

UTGIT AV

MARIE HØGH

UNDER REDAKTION AV

FREDRIKKE MØRCK

KRISTIANIA

BERG & HØGH'S FORLAG. MDCDXIV.

OLAF BRYDES BOKTRYKKERI

FORORD

ET hænder ikke saa sjelden, at her kommer anmodninger fra andre landes kvinder om at sende bøker, blade og billeder, som kan gi et overblik over de norske kvinders arbeide og fremskridt. — Man vil gjerne kjende kvindernes historie i det land, som er det første selvstændige rike i Europa, hvor kvinderne har stemmeret og valgbarhet. — Naar vi undtar „Nylænde“ og „Kvindernes retslige stilling“ av Gina Krog, har vi ikke hat noget at sende som kunde gi oplysninger om norske kvinders arbeide, deres frihetskamp og seire, deres rettigheter og pligter, samlet i korte træk, saaledes som tilfældet er i England, Tyskland, Danmark o. s. v. Mest har dog norske kvinder selv savnet en saadan samlet oversigt — en praktisk haandbok med korte biografier over de kvinder, som op igjennem tiderne har præget vort folk. — Rimelig var det jo ogsaa, at denne generation, som har staat midt oppe i kampen og har bragt seieren hjem, begyndte paa verket, og et heldigere tidspunkt end 1914 var vanskelig at finde. — Den første som jeg talte med om dette, var fru F. M. Qvam, formanden i L. K. S. F. som selv hadde tænkt paa det samme, og derfor sterkt opmuntret mig til at sætte mig i spissen for foretagendet. Senerehen blev jeg fra andre hold paaskyndet til at utgi boken. Den økonomiske risiko var rigtignok et vanskelig spørsmaal, for verkets omfang og det utstyr som dette krævet, trængte ogsaa en hel liten formue, og naar dertil kom, at bokens pris allikevel ikke maatte sættes høiere end at enhver kunde kjøpe den, saa gjaldt det at finde en utvei som vilde dække differancen mellem utgift og indtægt. Jeg bestemte

mig der fortil at indta i boken et annoncetillæg, tildels skrevet som interviews av kvindelige journalister.

Tanken fandt støtte i stor utstrækning i forretningskredse, som jeg saaledes skylder tak for den økonomiske støtte de derved har ydet ved verkets utgivelse.

Tilslut maa jeg takke alle som paa en eller anden maate har del i verkets tilblivelse — redaktionskomiteen og øvrige medarbeidere, samt alle som har bistaat mig med raad og oplysninger. En speciel tak til frøken Fredrikke Mørck, bokens hovedredaktør, som her har nedlagt et fortjenstfuldt arbeide, og uten hvis hjælp jeg ikke hadde vovet at gi mig ikast med opgaven.

Kristiania i mai 1914.

Marie Høgh.

DET var ikke uten store betænkeligheter jeg overtok det hverv at redigere „*Norske kvinder*". Opgaven syntes mig svær, og den blev ikke mindre under utarbeidelsen. Stoffet som skulde tilrettelægges, vokset stadig. Der var baade det ene og det andet som jeg syntes burde om tales i en slik bok, og der var mange kvinder som har været og er kjendt som gode arbeidere for baade den ene og den anden sak, betydningsfuld for det millieu og det samfund de lever i, og derfor burde ha sin plass i boken. Men det gjaldt at begrænse sig, saa boken ikke vokste til jor stort et omfang. Og det at gaa ind paa livsskildringer og opregne de mange kvinders fortjenester, laa egentlig utenfor bokens ramme. Det arbeide hver enkelt har utført i en forening eller i sin by taler for dem. I den store brevveksling jeg har staat med mange kvinder under utarbeidelsen av boken, har der stadig kommet forespørsel om den og den ikke skal med. Men at ta denne eller hin med, har altid sine konsekvenser. Og naar nu boken foreligger, haaber jeg man vil kunne forstaa vanskeligheterne ved at faa dem med allesammen.

Henvendelse om at levere artikler til boken er sked til de kvinder som var kjendt paa hvert enkelt omraade. Det viste sig snart at det antal sider utgiveren hadde stillet til disposition, var betydelig overskredet, og at et nyt arrangement maatte anordnes. Vi blev da enige om at dele boken i 2 dele. 2den del vil foreligge færdig inden jul, og vil foruten fortsættelse av det literære avsnit, indeholde fortegnelse over legater, foreninger og skoler, og institutioner tilgjængelige for kvinder.

Redaktionen er avsluttet 1ste mai 1914, men der har været adskillige vanskeligheter at overvinde, som hindret boken i at utkomme før i september.

Til hver enkelt artikelforfatter vil jeg faa lov til at bringe min besste tak for den velvilje og elskværdighet, hvormed jeg er blit møtt av hver især, og for den støtte jeg ogsaa gjennem gode raad har mottat fra flere av dem.

„*Norske kvinder*" overgives da herved til specielt de *norske* kvinder med haab om at den vil glæde saa mange som mulig, og med ønske om at den maa bli til nytte for alle de unge kvinder, som efter os skal ta sin kamp for tilværelsen op.

Kristiania i juli 1914.

Fr. Mørck.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

FORTEGNELSE OVER PORTRÆTTER OG BILLEDER

Fem forfatterinder i hundredaaret.

Conradine Dunker. — Marie Colban. — Vilhelmine Ullmann. — Magdalene Thoresen. — Elisabeth Welhaven.

av *Mathilde Schjøtt.*

Fru Conradine Dunker,

født Hansteen

25de august 1780 – 11te september 1866

Ved en forestilling paa Det dramatiske selskab i Christiania Anno 1801 optraadte i en epilog de ni Muser. Fru Dunker, dengang fru Aamodt, var Clio, historiens Muse. Hun omtaler det i sine „Erindringer“ — rigtignok med et lidet smil — som et omen, der udpekte hende til at blive sin periodes skildrer.

Hertil viste hun sig at have særlige betingelser, da tiden dertil kom: Hun havde oplevet, medvirket i alt det hun senere fortalte om, hun var udrustet med en ypperlig hukommelse, en intelligent opfatning, hun skrev godt for sig — hendes stil er endog bleven kaldt klassisk — og ikke mindst: hun havde evne til at beundre, hun saa med gode øine paa menneskene, hun kunde baade være begeistret for dem, føle for dem og more sig over dem — altid med instinktiv iagttagelse af den objektive ro, der særkjender den fødte fortæller.

Fru Dunker begyndte med det enkleste, sine barndomsminder. I breve til sin nogle aar yngre broder professor Chr. Hansteen, optegnede hun, over 70-aar gammel, erindringer fra deres fælles barndom og fra de aar han ikke kjendte, om forældre, søskende, hjem. Hendes broder beholdt ikke de breve for sig selv, der blev altid flere og flere som læste dem, ogsaa udenfor familien. Alle som læste, vilde have mere, og saaledes blev Fru Dunker dreven af de andres interesser og sin egen glæde ved at meddele sig, til altid at

give mere. Erindringerne blev tidsbilleder, kulturskildringer, ikke blot familieinteriører, uden dog nogensinde at gaa udenfor fortællingens enkle form. Der blev taget adskillige afskrifter af dem og de blev benyttede som kilde (f. ex. i Ludvig Daas: Det gamle Christiania), før de endnu var udkomne i trykken. Dette skede først i 1871, fem aar efter fru Dunkers død. De kom ud under titelen: *Gamle Dage*.

En senere udgave rigt illustreret kom ud i 1909.

Fru Dunker, Conradine Birgitte Hansteen, var datter af forældrene Johannes Mathias Hansteen (født 1744) Consumptionsinspektør ved tolden i Kristiania og Anne Cathrine Treschow (født 1754). Faderen var dansk af fødsel, moderen datter af Albert Treschow paa Fredrikshald. Conradine, forældrenes eneste datter og ældste barn, kom til verden 25de aug. 1780. Efter hende kom i tidens løb fire sønner, hvorfor hun „blev saa rar som den rareste ægte perle“ og sin faders yndling. Om hans godhed, munterhed, elskværdighed, hans omhu for alle sine og al sin gjerning, har erindringerne utallige træk. — Moderen holdt Conradine ogsaa af, hun fortæller om hendes fædrelandske sange, som hun foredrog saa smukt, og mange træk af forældrenes gode og lykkelige indbyrdes forhold, men faderen havde ubetinget den største plads i hendes hjerte, dernæst hendes moders fætter, professor N. Treschow, der i hendes barndom kom til Norge som rektor ved latinskolen. Med ham og hans familie var omgangen livlig og han var av stor betydning for hendes udvikling. En trofast pige fra moderens barndomshjem, Grethe, vier hun ogsaa særlig omtale og særlig hengivenhed. Conradines opdragelse var eiendommelig. Hun gik ikke i skole. Hun lærte at læse av sin moder, at spille paa harpe af en musiker Køhler, og hun lærte at danse. Af en tydsker, Ehlert, lærte hun fransk. Han bragte hende ogsaa franske bøger og hun læste allerede Rousseau i originalsproget, i en alder hvor de færreste læser bøger i sit eget sprog. Ellers fik hun læse hvad hun vilde af hjemmets bøger.

I timevis, ja dagevis, kunde hun sidde paa en skammel foran bogskabet i den saakaldte grønne stue og læse hvad hun der fandt. Tidsskrifterne Minerva, Iris, Dansk Bibliothek, som faderen alle subskriberede paa, P. A. Heibergs skrifter, læste hun til hun næsten kunde dem udenad. Pontoppidans forklaring — ikke mindst tyvestregerne — lærte hun, Guldbergs theologi afskrækkede hende ikke. Hun gik ofte paa kirkegulvet og lod sig katekisere og da provsten Lumholtz engang spurgte hende: Hvad har Gud skabt? — svarte hun til hans forfærdelse, „Alt hvad der er i rummet og i tiden," (efter Guldberg) i stedet for Pontoppidans: „Himlen og jorden og alt hvad derudi er." Maaske har al denne fri tilegnelse uden lektiepuggen bidraget til at holde Conradines hukommelse og opfatning friske og sunde.

Da Conradine var 12 aar og hendes yngste broder 2 aar, døde faderen. Da var det forbi med glæden, lykken, munterheden, forbi med velstand og velvære. Moderen solgte den smukke gaard i Slotsgaden, som de boede i, satte piano, bøger, sølvtøi, det smukkeste indbo til auktion, solgte løkken med to frugthaver, som de eiede i Oslo, og kjøbte en liden gaard i Voldgaden, hvor de flyttede ind, og hvor bedstemoderen i Fredrikshald kom og boede hos dem. Conradine maatte dagen lang spinde og strikke til sine brødre, al undervisning for hende ophørte. Ehlert sendte ikke mere bøger, Treschow kom sjelden, moderen sad og græd og sang ikke mere. Flere dødsfald fulgte faderens, slag i slag, Grethe døde samme aar som han, Mor Treschow (bedstemoderen) fik slag og døde, alle børnene faldt i skarlagensfeber og en av sønnerne, Henrik, bødede med livet.

Conradines eneste trøst i sorg og savn var imellem i mørkningen at liste sig hen til det gamle hus, sætte sig paa trappen der og græde sig træt. Hun blev imellem trodsig og ulydig. Moderen tyede da til Treschow. Han gjennemgik med Conradine La Fontaines fabel *Egen og Sivet*, lagde hende dens skjønhed og sandhed paa hjerte og uddrog moralen: Kvinden maatte, som sivet, bøie sig for stormen, være *pliable* som det. — Aldrig har nogen lærdom frugtet bedre, siger fru Dunker. Hun lærte fablen *par cœur* og lagde sig dens lærdom paa hjerte. De som har kjendt hende, kan vidne at hun her ikke har sagt for meget. Hun holdt sig selv under tugt, og hun var from og sagtmodig som faa.

Da Conradine var fjorten aar, lod moderen hende indskrive til confirmation, og da hun var femten aar blev hun gift med kaptein

Anton Blix Nicolai Aamodt, som var 22 aar ældre end hende. Men det er tydeligt, at hun gjorde det godvilligt, ikke tvungen. Hans moder havde efterladt sig et ypperligt forsynet hus, og hun selv gjorde sig megen umage, forkom intet, brugte intet til pynt og overflod, skrev nøie op sine udgifter.

Ved sit egteskab kom Conradine, som hendes broder professor Hansteen udtrykker det „ind i en sfære, som laa over vor fattige moders.“ Hendes selskabelige verden blev nu Bernt Ankers, Bidefeldts, Colletts, Fladebykredsen osv. Hun var med til julen paa Fladeby og har beskrevet den. Af hvad hun fortæller kan man se om hende selv, at hun var uden fordringer og uden indbildninger, men det som faldt paa hende gjorde hun uden ophævelse og gjorde hun godt. Engang hun til næste dags optog trak lod med en cavaler, ganske uten talenter, componerede hun optoget og lod ham kun besørge opsatsen. En anden gang da hun trak lod med en opvakt cavaler, overlod hun ham begge dele, men hun kunde ogsaa være for snil, uagtet, som hun selv ved en anden leilighed siger, hendes „sjæl var optaget af det theatralske“, overlod hun en rolle, som Aamodt havde instuderet med hende, til en ung dame, som bad hende derom, og stod selv i kulissen og retledede hende. I Det dramatiske selskab var hun og Aamodt medlemmer fra dets oprettelse af, 1799. Ved dets første forestilling var hun *Magdelone* i Den honnette Ambition. Hun var da 19 aar. Saa forfængelig kan man ikke sige at hun var. Hendes store succes paa theatret var *Naturens Datter.* Det stykke havde hun oversat fra tydsk for at vise Aamodt at hun kunde tydsk, endda hun aldrig havde *lært* det, nu vilde man at hun ogsaa skulde spille hovedrollen der. Det lykkedes saa godt, at hun derved fik til ven fru Tyrholm (Alethe Sophie Rode) den bekjendte, for ikke at sige berømte, Claus Fastings ungdomselskede, som blev tvungen til at ægte Tyrholm. Fru Tyrholm havde skrevet op og givet hende at læse sin ungdomshistorie og den er et af de smukkeste blade i Fru Dunkers erindringer [1]) Noget i fru Dunkers natur har været beslægtet med begrebet *Naturens Datter,* thi den bekjendte generalauditør Bergh, skrev i hendes stambog i 1803: — „Havde Naturen skjænket mig Digtergaver, vilde jeg i denne Stambog besunget den frimodige Uskyld.“ — Hendes

[1]) Kristofer Janson har den ogsaa i *Vore Bedsteforældre;* men han nævner ikke hvor han har den fra.

bedste veninder var ellers *Sara Boyesen*, for sin smukke huds skyld kaldet *Rosen*, og som saa mange var forelsket i, og *hendes* veninder igjen, Devæggerne, hvoraf den ene, Cathrine, blev Treschows tredie hustru. Marie var den betydeligste af de to, sagde fru Dunker engang, men Cathrine behagede mest.

I 1806 døde Aamodt og efterlod hende som en velstaaende enke paa 26 aar med en liden datter paa sex. Allerede aaret efter ægtede hun en indflyttet tydsker, bergassessor Wilhelm d'Uncker, søn af Hauptmann Nicolai d'Uncker og frue Johanna, født von Dalwig, og fulgte ham til Tydskland, til hans slægt. De kom tilbage efter tre aars forløb med to børn, Jacobine og Bernhard. Straks fru Dunker kom hjem fra Tydskland, blev hun lagt beslag paa af Det dramatiske selskab, gjenoptog sine gamle komiske roller, med nye dertil og gjorde sig ikke mindst nyttig som instruktør og administrator. Mange ældre folk fortalte mig i sin tid om hvor udmærket hun spillede og hvor morsom hun var. (I de Aubertske breve som nylig kom ud heder det derimod kort og godt om hende efter en theateraften: Fru Dunker var fæl.) Hun holdt ogsaa skole, hun spandt, hun strikkede kjoler til sine døtre, landskaber i perler efter tegning af sin mand. Hun ordnede sin tid og sit hus med stor administrativ dygtighed. En ting gjorde hun aldrig: Hun spadserede ikke, var aldrig paa gaden.

Dunker var bjergmand. Han fik, tildels ved kongens, Karl Johans hjælp, som meget yndede fru Dunker, anlagt en chromfabrik i Trondhjem, ved Leren, de reiste did og han blev en formuende mand paa den. Fru Dunker elskede Trondhjem. Det var ogsaa en høitdannet elskværdig, livlig, kunstnerisk og dramatisk interesseret kreds hun kom ind i der. Hendes datter Jacobine (den av hendes børn som mange, og ikke de dummeste, ansaa som den mest begavede) holdt skole der. De blev boende i Trondhjem ogsaa efter Dunkers død, 1844, og det var derfra hun i sin enkestand udsendte sine erindringer i breve til sin broder. Datteren døde, og fru Dunkers syn svækkedes. Hun gav da efter for sine børns ønsker og flyttede til sin søn, advokat Dunker, sommeren 1857, og døde paa hans landsted Malmøen 11te september 1866.

I disse ni aar lærte vi hende noksaa godt at kjende. Skjønt det skal medgives, der var noget upersonligt ved hende. Hun udtalte sin mening helst gjennem et citat, hun talte aldrig om sine følelser. Meget som vi saa gjerne kunde villet vide om hende selv, fik vi derfor aldrig høre. Det faldt os ikke engang ind at spørge. Naar

man talte med hende, gled det væk, man underodnede sig uvilkaarligt hendes objektive maade. Men der var noget styrkende ved at være sammen med hende. Hun bar sin blindhed og sin tvungne uvirksomhed saa selvfølgeligt, nævnte det ikke, end sige at hun klagede. Det var, som vi ikke mærkede, at hun var blind, uden paa det at vi maatte læse for hende og tage op masker for hende naar hun strikkede. Indvendig var hun ikke blind. Hendes tanker var seende, hendes aandsliv stærkt og aarvaagent, hendes hukommelse usvækket. Hendes anskuelser var faste, men ikke stivnede, de levede friskt og varmt i hendes hjerte. Hendes standpunkt var det begeistrede, troende, menneskevenlige fra tiden før den store revolution. Hendes livssyn havde en vid horizont med evne til at assimilere endog det modsatte. Hun omfattede saaledes Voltaire og Rousseau med samme beundring og tilslutning, elskede begge lige meget. Voltaire havde den skarpe, klare forstand, det slaaende vid, det klare sprog og han var nøiagtig og klar i sin viden som i sin tanke, Rousseau havde natursandsen, blikket for det smaa, det af verden upaaagtede, for følelsen paa hjertebunden, de havde begge hver for sig det, som hun ikke kunde undvære. Hendes religiøse anskuelse var ogsaa deres. Hun var *deist*, som man kaldte det dengang. „Hun troede paa et forsyn“, siger hendes datter, „og bar den tunge virkelighed med sagtmodighed og taalmodighed.“ — I politik var hun tilhænger af det oplyste enevælde. Den velsignelse som skulde komme af at mange regjerede, havde hun ingen tro paa.

Fru Dunker var enkel i smag og tilbøieligheder, hun havde en vis storliniet nøisomhed og en velgjørende ligegyldighed for meget af det, som menneskene sætter høit og strides om. Blandt de visdomsord som hun yndede og efterlevede var dette: „O noble indifférence, avec toi on est toujours tranquille, sans toi on est toujours inquiet.“ Hun kunde godt, ganske stille, trække sig tilbage i denne ligegyldighedens noblesse, som i en fæstning, saa hun ikke var til at komme nær der hvor hun havde sin indre ukrænkelighed. Et andet ord som hun yndede, var dette: „Un cæur vide est rempli de petitesses[1].“ — Der var en hel del vrøvl og smaatterier, som ikke afficerede hende, om hun end, som andre, maatte befatte sig med dem praktisk.

---

[1]) Et tomt hjerte er fyldt med smaatterier.

Vi var altid glade i at faa hende til at fortælle om Alethe Sophie Rode, som elskede Fasting, men maatte gifte sig med Tyrholm. „Var hun ikke meget ulykkelig?“ spurgte en af os.

„Hun var for god til at være ulykkelig,“ svarte fru Dunker. Jeg har ofte tænkt at de ord burde staa som motto over hendes eget liv.

Fru Adolphine Marie Colban,

født Schmidt.

1814—1884.

Fru Colban var en eiendommelig personlighed: Sorte, blide øine, sort glansfuldt haar, hvide, fine hænder, hvid hud og altid klædt i sort silke om vinteren, i hvid mull om sommeren. Hendes stole og sofaer havde ogsaa hvidt træk, og alt dette hvide var altid *hvidt,* med andre ord: rent.

Denne gjennemførte hvide forfinelse var udtryk for en fast karakter og en bevidst stræben opad og fremad. Hun var ogsaa bekjendt for, endnu før hun rigtig havde udfoldet sin kraft, at det hun sagde, det gjorde hun, og det hun besluttede, det blev af. I al stilhed og blidhed og kvindelighed var fru Colban en af pionererne for kvindeemancipationen. Hun arbeidede som en mand, støtt, fast, regelmæssigt, og det arbeide hun udførte var af det, som ansaaes som mandens særlige: Arbeide med pen og hoved.

Adolphine Marie Schmidt var født i Kristiania 18de december 1814, datter af prokurator Peter Nicolai Schmidt (død som skattefoged i Drammen 1846), og hustru Petronelle, født Sandberg. Af et sted i fru Colletts skrifter maa man tro at (fru Colban) Adolphine Schmidt havde været sammen med hende i den Hernhutiske Læreanstalt, som fru Collett har sat et saa smukt minde i „De lange Nætter“. Vist er det at fru Colban elskede og beundrede fru Collett, og det var tydeligt at hun havde gjort det fra barndommen af. Ogsaa Mina Dunker, senere fru Ullmann, omfattede hun livet ud med stor beundring og hengivenhed. I det hele havde fru Colban

samme troskab i følelsen som hun havde planmæssighed i livet. 22 aar gammel (i 1836) ægtede hun den mere end tyve aar ældre adjunkt ved Cathedralskolen N. A. Colban. Han var ogsaa lærer ved Nissens skole. Colban havde været mange aar i Frankrig i sin ungdom og kunde fransk til fuldkommenhed. Han baade skrev recensioner og oversatte romaner og theaterstykker. Det meget morsomme syngespil „Feltgiftermaalet", som ældre folk vil erindre, har han saaledes oversat for theatret. Han blev da ogsaa meget af en lærer for sin frue, og hun blev ham en kraftig medhjælp. For ham og sammen med ham begyndte hun at oversætte og at lære at tjene sit brød med sin pen. En dengang meget berømt roman af Eugène Sue, *Mathilde*, oversatte hun alene, men den gik under hans navn. Senere brugte hun dog under oversættelser mærket: „Mathildes oversætter".

Colbans omgikkes franske, saavidt leilighed gaves, og hun lærte saaledes ogsaa at tale sproget. Man saa hende, fortalte en samtidig, gjerne i theatret, fulgt af en af de franskmænd, som var ansat ved consulatet. Det var noget af „et optog", naar hun ved den fremmede herres arm vandrede gjennem theatergangen til eller fra sin loge. Fru Colban havde ogsaa smaa modtagelser om aftenen i sit hjem og forstod altid at give dem noget vist aparte og tiltalende. Hun havde altid udmærket the og hun tændte kun et par lys i lysekronen. Sammen med de hvide betræk var det lyst nok og gav stemning. Der kom mange til dem.

Efter 14 aars ægteskab døde Colban efter nogen tids sygdom, 4de april 1850, og fru Colban sad igjen med en liden søn. Hun fortsatte alene det slags arbeide hun før havde havt sammen med sin mand.

Ved siden af oversættelser til norsk, aabnede der sig nogle aar senere et nyt og interessantere virkefelt for hende. Professor Hansteens „Reise til Sibirien", som var oversat til tydsk, skulde ogsaa oversættes til fransk, og hun fik i opdrag at udføre dette hverv. Med sin søn drog hun til Paris i denne anledning i 1855, og tog ind i et hotel for derpaa at søge sig logis i et privathus. Under sin søgen kom hun tilfældig flere gange forbi et stort, smukt hus, hvorpaa der stod en plakat: Grand premier à louer, (Stor leilighed i anden etage tilleie). Hun fik den idé at ringe paa der og spørge portneren som lukkede op, om der ikke foruden grand premier, som hun ikke havde brug for, skulde være ledigt et lidet kvistvæ-

relse, hvor hun kunde faa bo med sin søn. Efter nogen betænkning gik portneren op og spurgte sit herskab. Han kom tilbage med den besked, at hun kunde faa et ledigt kvistværelse. Hun flyttede derind, arbeidede hele dagen og gik kun ud lidt i skumringen med sin søn. Den familie hun paa denne maade kom til at bo hos, var den engelske gesandt, grev Hamilton med frue og datter. Datteren var gift, men separeret fra sin mand, fordi han havde forgrebet sig paa hendes formue og „det gaar i Frankrig ikke an“. Da man havde iagttaget en stund fru Colbans stilfærdige, arbeidsomme liv, gjorde fruen visit til hende og inviterede hende og hendes søn, og da hendes søn reiste hjem til sin skolegang, blev fru Colban simpelt hen inviteret til at være et medlem af deres husstand. Dog beholdt hun efter eget ønske sin kvist til sovekammer og arbeidsrum.

Om vaaren 1856 kom hun saa hjem med Hansteens reise oversat til fransk og gjennemseet af to competente litterater.

Sin kraftprøve som oversætter udførte fru Colban senere da hun for og med professor W. Boeck oversatte hans hovedværk til fransk. Det var en modig handling af en kvinde, og Boeck var begeistret over hvor dygtig, utrættelig og rolig hun viste sig. „Hun er at arbeide med som en mand“, sagde han. (Oversættelsen staar ikke under hendes navn i Forfatterlexikonet, saaledes som oversættelsen af Hansteens reise gjør, men ved Boecks som Recherches sur la Syphilis, uden angivelse af oversætter). Sandsynligvis har fru Colban ogsaa i anledning af dette arbeide opholdt sig i Paris. Vist er det at hun i mange aar var bosat i Frankrig og kun kom hjem som en trækfugl om sommeren og ikke engang altid da. „Jeg kan ernære mig i Frankrig, men ikke i Norge,“ sagde hun engang.

Fra Paris sendte hun correspondancer til norske og til danske aviser og illustrerede blade. Der lever vist endnu dem der husker hendes „Fra alle lande“ i Illustreret Nyhedsblad og hendes „Breve fra Paris“ i Morgenbladet, — den udenlandske luft der kom med dem og det indblik i den store verden, som de gav. I Paris var hun ogsaa ved kilden til de nye theaterstykker og kunde se hvordan de tog sig ud paa scenen, og hun oversatte for theatrene baade i Norge og Danmark. Desuden skrev hun i franske blade og tidsskrifter. Ingen vidste, ikke hendes nærmeste venner i Frankrig, i hvilke blade hun skrev; thi den skik at en artikel altid maa være undertegnet, bestaar blot i at der er *en*, som har ansvaret, og hvis navn maa staa, men han kan bruge hvilke medarbeidere han vil. Gjen-

nem grev Hamiltons og sit ophold hos dem, kom fru Colban ind i de adelige kredse, Faubourg St. Germains verden. Adelen trækker gjerne til sig forfattere og litterater, og hun lærte flere af dem at kjende. Den merkeligste var vel Renan, saa Alfred de Vigny. Octave Feuillet saa hun som ganske ung begyndende digter i en familie, hvor hun tyve aar efter første gang saa Zola, da han begyndte sin bane. Hun lægger ikke skjul paa at hun foretrækker Feuillet, skjønt hun gjerne vil tugte sig til at kunne taale det hun ingen sympathi har for. Med Renan havde hun mange samtaler, det var som han likte at tale med hende, netop fordi hun stod ved at hun var uenig med ham. -- „Disse kvinder, der følger Jesus, og som De omtaler saa cavalièrement, jeg er en af dem,“ sagde hun engang til ham.

Siden faldt en tvivl ned i hende: Er det sandt længere? Er jeg en af dem?

Forfatterinden Louise Collett kjendte hun og fortæller livlig om hende. De interessanteste af de franske damer, fru Colban skriftlig og mundtlig har omtalt er først marquisen af Blocqueville, datter af marschal d'Avoût, prince d'Eckmühl. Skjøn som en solnedgang i Neapel, blev der sagt om hende paa hendes ældre dage. Hun havde en høiere interesse end sin skjønhed: Hun viede sit arbeide og sin stræben til sin faders minde, og det har lykkes hende at skrive en bog om ham, saa sand og indgaaende, at den citeres og er en af kilderne, naar der skrives om Napoleonstiden og Napoleons generaler. Saa comtesse d'Agoult, født *Flavigny*, en af de *historiske* navne, som fru Colban med ærbødighed fremhævede, naar hun nævnte det; de som har læst M'me d'Agoults erindringer ved at navnet og berømmelsen gaar tilbage til korstogene, de ved ogsaa at hun var meget smuk. Hendes historie var mærkelig. Vildledet af en spaadom, forlod hun hjem og familie for at følge Liszt, og hun er moder til Cosima Wagner, som havde hovedfortjenesten af de store Wagnerspil i Bayreuth.

Da Fru Colban nogle aar havde skrevet oversættelser og korrespondancer, begyndte hun at skrive fortællinger, romaner og skuespil. En af romanerne handler om hendes oplevelser i Paris, *„Jeg lever“*. En, *Cleopatra*, har Mme d'Agoult til forbillede. — „Jeg har skildret hende saadan som hun vilde skildres,“ sagde fru Colban engang. En handler om hende og Camilla Collett, har en klog læser opdaget, men det er saa fint gjort at ingen behøver at

skjønne det. De første romaner fru Colban skrev, en som heder „*I det høie Nord*“ især, har heltinder, som vilde bringe en moderne kvinde i raseri, den tirrede ogsaa fru Collett til en meget skarp omtale i „*Fra de stummes Leir*“. Men efterhvert vinder hendes kvinder i kraft og eiendommelighed. Fine bemærkninger og megen livserfaring finder man i hendes bøger. Et lidet mesterværk, kunde man fristes til at kalde den, er „*En Modedame*“. Velvillige sjæle, af dem som altid vil at det som er godt skal være „gjort af en anden,“ fandt derfor ud, at den var skreven af en fransk dame, og af hende foræret til fru Colban, hvis arbeide havde indskrænket sig til at oversætte den.

I Tydskland var Fru Colbans bøger oversatte og meget læste og beundrede.

Der lever vist endnu flere, der kan huske hvor morsomt det var naar fru Colban kom paa sine besøg hjem til Norge. Om sommeren laa hun da ude i Asker, om vinteren boede hun i Victoria hotel i Xania. Hun var saa venlig og omgjængelig, hun havde saa meget morsomt at fortælle, hun var saa levende interesseret i det som foregik her hjemme, ikke mindst i den store fremgang til det bedre i kvindernes stilling. „Her er opstaaet en ny klasse, de ugifte damer,“ sagde hun saa fornøiet engang. „Gamle jomfruer“ existerer ikke mere.“ — Hun opmuntrede de unge damer hun kjendte til at arbeide og satte dem ivei ved at faa dem til at hjælpe sig. Naar Botten-Hansen i sin Norvège littéraire siger, at fru Colban til sin oversættelse af Victor Hugos *Les Misérables* havde mange medarbeidere, saa kom det af dette forhold. Hun lod de unge skrive den første raa klad til oversættelsen, og viste dem saa hvad det var bleven til, naar hun havde udarbeidet det. Hendes fordring til stil var at den skulde være saa klar, at den kunde forstaaes i søvne. Hendes manuskripter var altid absolut rene, korrekte, læselige.

„Gid jeg kunde give Dem min arbeidsglæde,“ sagde hun engang til en af de unge.

Fru Colban var aldrig overlegen over noget her hjemme. En mand som havde seet baller og fester udenlands, sagde: Et bal er saa meget smukkere i en hovedstad der; damernes diamanter gjør saa meget. — Fru Colban sagde: Et bal her er saa meget smukkere end et i Paris; thi ungdom er det som gjør et bal skjønt. I et af

de aar Fru Colban kom hjem (1882), blev Nyt Tidsskrift grundet[1]) Hun interesserede sig varmt for det og var meget grebet af Bjørnsons bidrag *Støv* i 1ste hefte. „Den kones historie er min historie," sagde hun. Strax tidsskriftet blev planlagt, var hun anmodet om at skrive der, hvad hun satte stor pris paa og strax efterkom under hovedtitlen „Indtryk og Erindringer". — Det sidste og interessanteste af disse: *Comtesse d'Agoult* kom ud i tidsskriftets 5te aargang (1886). Men det var kun første del af artiklen. Ligesom Comtesse d'Agoult selv, var fru Colban død før disse erindringer blev færdige.

Fru Colban var reist til Rom, hvor hun de senere aar havde opholdt sig næsten ligesaa meget som i Paris. Det var hendes agt at opgive udlændigheden og herefter bo hjemme. En aften havde hun siddet og talt med den elskværdige tydske dame, som hun boede hos og havde sagt: „Tænk om jeg nu kunde dø, saa gik jeg bort i min kraft." — Den nat blev hun syg og stod ikke mere op. Efter et smertefuldt sygeleie, som hun udholdt med stor taalmodighed, døde hun 4de mars 1884. Hun blev begravet paa den skjønne protestantiske kirkegaard i Rom ved siden af P. A. Munchs gravsted, og venner i Norge reiste et monument over hende.

„Kun at gjøre det som er let, er ikke at leve," siger fru Colban i en af sine bøger. Hun ikke blot skrev det, hun levede derefter. Viljen var centrum i hendes evner. Og hendes vilje var viljen til det gode baade i arbeide og i karakter, en fortsat udvikling og fremgang hele livet igjennem.

Fru Colban var from af naturen, men hun var ogsaa vaagen og hendes forstand skjøv ikke tanker og tvivl fra sig, men arbeidede med dem. Den fromhed hjertet bevarede, havde desto mere værd.

18de december 1914 blir fru Colbans 100-aars dag. Hun bør ikke glemmes i dette jubelaar. To betydelige norske videnskabelige værker har hun gjennem sin oversættelse bragt ud i Europa, gjennem sine korrespondancer, sine romaner og sine oversættelser og sin person var hun et af bindeledene mellem os og det første kulturland dengang. — Et skjønsomt udvalg av hendes bøger og korrespondancer burde til den tid udgives og bringe hende i erindring hos den nulevende slægt. Indtrykket kunde vanskelig blive et andet af hendes værker som totalitet, end det hendes liv og person gav den der

[1]) Af professorerne I. E. Sars og O. Skavlan.

kjendte hende: At her var en *karakter*, et menneske, hvis stræben gik fremad og opad, og som baade interesserer, tiltaler og *indgyder respekt*. Hun fortjente vel en saadan anerkjendelse, et saadant taknemmeligheds og hengivenheds tegn.

Fru Vilhelmine Ullmann,

født Dunker.

Fru Vilhelmine Ullmann er datter av fru Conradine Dunker og født i Kristiania 15de mars 1816.

„Min første erindring“, siger hun selv[1]), „er lyksaligheten over at sidde sluttet i mors fang og høre hende tale; se solen skinne ind gjennem vinduet og tegne figurer paa gulvet — vidunderligt! — som det da ogsaa er,“ føier hun til.

Dog har hun ikke havt sin moders ydmyge, rolige sind, hun har ikke gjennemgaaet livet til sin høie alderdom med *en* livsanskuelse og med samme hovedinteresser. Hun kunde ikke nøie sig med troen paa „et forsyn“. Hun har ikke lagt sin vilje i at bøie sig som sivet i fromhed og sagtmodighed. Hun er en ildsjæl og har gjennemgaaet mange faser, skjønt der jo kun er *en* utviklingslinje, *en* grundvold for dem alle: Hendes egen kraftige naturs vekst, hendes trang til næring for sin utvikling, hendes gjærende, søgende aand, der i livets løb drev hende did, hvor kampen stod, baade nationalt, religiøst, politisk og hvor det gjaldt kvindernes sag.

Sin moders dramatiske talent har Mina Dunker tydelig arvet. Selv den knappe omtale hun ofrer det i sine minder, viser at hun greb tilhørerne som Erling i Hakon Jarl, da hun som barn havde den rolle i Dramatisk selskab. Om en anden barnerolle fortæller hun at

1) „Fra tyveaarene og litt mere“.

faderen skjændte, men folk lo. — Da hun og en veninde hadde seet en ballet paa Strømbergs teater, dansede de den efter, de maatte være baade figuranter og solodanserinder, men „det gjorde ingenting, de var høit ophøiet over virkeligheden, storstuen var for dem et kunstens tempel.“ De der har hørt fru Ullmann læse høit dramatiske verker — „En Hanske“, „Samfundets Støtter“, „Over Evne“, de vil erindre at evnen til at rive med og give illusion var likesaa stor i hendes modne alder som evnen til at føle den var i hendes barndom.

Rægler, viser og folkeeventyr var hun voxet op med, hun hørte af sin moder, af kammeraterne. Da pludselig Ole Bulls deilige violin lød for hendes øre fra sideværelset, hvor han var i besøg hos sin fætter[1]) vidste hun straks at det var en folkevise han spilte. Fra Foldalen, hvor hun var som ganske ung, bragte hun viser med som hun hadde hørt, og sang dem efter øret, bl. a. for sin tante fru professor Hansteen, som hørte dem med stor rørelse.

„Det er deiligt, deiligt, mit barn,“ sa hun, „men det kan ikke nytte at synge dem, ingen vil forstaa det eller skjønne paa det“. Fru Hansteen mente der maatte en utvikling til som hendes, hun regnede ikke med de norske hjerter. Fru Ullmann nævner selv som et av de stolte øieblikke i sit liv, at *Fredrik Stang* kysset hende paa munden da hun hadde sunget en norsk folkevise for ham. Andre har fortalt at hovedmændene for norskheden dengang, *Østgaard, Jørgen Moe og Asbjørnsen* fandt hos hende inspiration og støtte og var hendes varme beundrere, baade da hun var ung pige og senere. Hun paa sin side var begeistret med paa deres norskhed. Om det sterke indtryk Jørgen Moes indledning til norske bygdesagn gjorde paa hende, har jeg hørt hende selv fortælle. Hun brugte det udtryk at den hele afhandling var for hende som flydende guld, den blændede og rev hende med. Asbjørnsen fortalte fru Sars paa Manger om hvor deiligt det var at høre, naar fru Ullmann sang viser for sine børn. Jørgen Moe skrev for hendes børn sin smukke lille barnebog *I Brønden og i Tjærnet.* Viggo Viking i fortællingen fik sit navn efter Viggo Ullmann, som dengang var en liden gut.

Halfdan Kierulf harmoniserede en melodi fra Foldalen, som hun havde sunget, og skrevet op text og sangstemme til. Asbjørnsen fik baade tekst og musik, og den findes som musikbilag under titel *Huldrelok* i Asbjørnsens første samling.

---

[1]) Der bodde hos Dunkers.

Sommerløv og Sale
Branderyg og Svale
Og Luren og Larve
Og Lilleblaa

begynder den. Om den anden lille vakre vise i samme fortælling

„Stat op Spillevika
og mælk din Ku.
Min Ku gaar i Aasen,
Din staar paa Baasen
Endnu, endnu!"

ogsaa skriver sig fra fru Ullmann er jeg ikke sikker paa.

Efterhaanden som fru Ullmann blev ældre, holdt hun op at synge, men da hun en tid havde været taus, begyndte hun at skrive vers, og mange vakre, morsomme, alvorlige, spøgefulde, religiøse og andre viser og digte skrev hun. Det vilde være morsomt om man samlede nogle eller helst mange. Da Gjertsens børneblad begyndte, skrev hun der vakre, morsomme fortællinger, gaader og viser, de fortjente ogsaa at bevares.[1]) Og saa, da *Nylænde* begyndte at komme ud, skrev hun der mange værdifulde, interessante bidrag: Kritiker, anmeldelser, indlæg i kvindespørgsmaalet, og saa tilsidst, sat i fart af en liden, kvik beretning af frøken Augusta Unger om Det dramatiske selskab, skrev fru Ullmann i Morgenbladet nogle erindringer, „Fra tyveaarene og lidt til", som siden er komne ud i bogform. Det er en livlig, indholdsrig og kraftig liden bog. Man vilde gjerne havt mere, men der er noget stolt og respektindgydende i at der ikke er mere. Sin store glødende interesse og ivrige deltagelse i politiken ofrer hun ikke et ord. Derimod er der et kort interessant kapitel, det sidste, uden overskrift, om religion og religiøse erfaringer.

Hun begynder med at fortælle, at hun 8—9 aar gammel spurgte sin ældre søster om hun ikke syntes det var rart at noget var til. Saa kom hun en gang og spurgte sin moder: Er der slet ingenting i det de kalder kristendom?

(Mundtlig har Fru Ullmann fortalt at deres lærebog paa skolen — i religion? — var: Kampes Ledetraad i den sunde Fornuft, popu-

---

[1]) En af dem „Marit Spillerbakken og Bjørnen" er optaget i læsebøger og er en liden perle.

lært kaldet Kampetraa-a). Moderen svarede, da hun havde betænkt sig en stund: „Det er tanker, mit barn, som de poetiske sjæle trænger at holde sig til, naar virkeligheden blir dem for tung.“

„Vi som kom efter den tid, hun tilhørte,“ siger datteren, „vi tog *lidelsen* i arv.“ Om denne lidelse, at man aldrig kunde være sikker paa at noget var vist, f. ex. og om de forskjellige man søgte til for at finde botemidler, fortæller hun saa.

Størst anerkjendelse gir hun W. A. Wexels' prædiken. Hun siger: „Ingen kan tælle eller veie al den trang og længsel, al den sjælenød, hos dem, som flokkedes om ham. Og han, som sa om sig selv: *Jeg kjender kun det gjenfødte menneske, det naturlige menneske kjender jeg ikke*, han talte til alle om den troendes herlighed og lyksalighed. Aldrig kan vi takke ham nok. Han gav os haab fred og mod, han reiste personligheden. Naar jeg tænker paa Wexels' prædiken, synes jeg han altid talte ud af ordet om ham, fra hvem al faderlighed er i himlen og paa jorden.“

Saa fortæller hun om Gisle Johnsen i Garnisonskirken. Det var *Syndesorgen* som herskede der. Men om ham siger hun: „Her gjaldt det at samle sin sunde fornuft, saa karakteren ikke tog skade. Den megen sønderknuselse og spidsfindighet i erkjendelsen kan lumskelig glide over i selvbedrag. Vi er ikke bedre.“ — Og hun fortæller om Rasmus Nielsen som holdt foredrag her i Kristiania om aandsvirkelighed og sand virkelighed (Han havde *tro* i den ene lomme og *viden* i den anden, er det ogsaa blevet udtrykt om ham). Hun citerer en klog mand som sagde om ham: „Ja nu har han plukket det istykker for os, vi faar se om han kan plukke det sammen igjen.“ Han kunde ikke. „En følge af den rettroenhed som da herskede, var“, siger hun, „at den æsthetiske sands blev forplumret. Aldrig en ren glæde over et digterverk, det skulde prøves om det holdt maalet, (det rettroende), „aldrig ren glæde, altid fordom og forbehold. Alle havde vi et fordummende tryk over os. Det lettedes først, da Georg Brandes kom og talte med levende menneskers ord om menneskers værk.“ Denne begrundelse forklarer den for mange uforklarlige begeistring hun følte for Brandes. Man skulde tro hun var klog nok selv.

* * *

Men om der fortælles om fru Ullmann, om der gives ud og samles skrifter og digte af hende, kan kun det levende bekjendtskab give forestilling om hende selv. Erindringen om hendes skjønhed

hendes deilige stemme, hendes straalende smil, magten af hendes personlighed er kun for dem, som har kjendt hende. „Her maatte man blive som det finest stemte instrument“, sagde digteren Goldschmidt, da han saa sig om i hendes skjønne stue paa Malmøen. Hun skabte skjønhed og hygge om sig. Men de som har kjendt hende bedst, vil især huske og takke for hendes ædelmod, hendes høisind. Ingen var som hun at komme til, naar man var i knibe, naar man var i vaande. Aldrig sagde hun: Nei, at du kunde gjøre det! Hun hjalp, hun trøstede. Da vi var smaa, tørkede hun os og byttede paa os naar vi var faldt i vandet, og røbede os ikke; da vi var store, bar hun med os vore sorger og bragte lys og ro og ligevægt.

En sterk sjæl, en skarp forstand, et høimodigt hjerte — det skal være hendes karakteristik.

Fru Magdalene Thoresen.

1819—1903.

Anna Magdalene Thoresen, født Krag, datter av skipper og tømmermand Thomas Nielsen Krag og hustru Anne Kristine Petersen, er født i Danmark (Fredericia) 3die juni 1819. I Danmark (i Kjøbenhavn) fik hun ogsaa sin uddannelse som lærerinde, hvorved hun blev istand til at tjene sit brød.

Alligevel regnede hun sig som *norsk* forfatterinde. Og med rette. 23 aar gammel (i 1842) kom hun til Norge, til Herø paa Søndmør, for at være huslærerinde for provst H. C. Thoresens fem moderløse børn. Hun havde havt det ondt i Danmark, hun fik det godt i Norge. Danmarks natur havde intet sagt hende, Norges talte til hende med vælde. Vakte hendes begavelse, saa den blev hende et bevidst eie. „Det var Norge, som gjorde mig til forfatterinde“, har hun selv vidnet, og hun har gjentaget det samme mange gange, paa forskjellige maader.

„Norges natur greb mig med for-

færdelig kraft", skrev hun engang, „den kaldte det bedste frem i mig, den hærdede min karakter og gjorde mig til en personlighed."

Og ikke blot naturen fortjener at regnes med i Norges vækkende indflydelse.

Efter et aars forløb blev hun gift med provsten Thoresen, og han blev kort tid efter udnævnt til sogneprest ved Korskirken i Bergen. Det var et interessant sted for hende at komme til. Merkelig var byen selv, og hendes mand, selv betydelig og dannet, havde en udmerket vennekreds: Biskop Neumann, Lyder Sagen, rektor Holmboe, dr. Danielsen og mange flere.

I 1850 og følgende aar gjorde Ole Bull sit interessante forsøg med at danne norsk theater i Bergen [1]), Henrik Ibsen kom for at assistere som artistisk raadgiver og skrev selv hvert aar skuespil for theatret, og endelig 1857 kom Bjørnstjerne Bjørnson til Bergen som direktør.

Alle disse lærte den skjønne begavede prestefrue at kjende. Ibsen blev som bekjendt gift med hendes steddatter. Bjørnson hjalp hende nogle aar efter med udgivelsen av hendes digte. Fru Thoresen var ivrig interesseret i theatrets anliggender. Hun oversatte, hun skrev originale stykker for theatret, hun skrev kritiker, altsammen anonymt, enten det nu var af gammeldags kvindelig beskedenhed eller fordi hun var prestefrue.

Hendes mand, mange aar ældre end hende og med stærk følelse af ansvar ligeoverfor hendes store begavelse, sørgede ogsaa for at hun kom ud at reise. Baade reiste han med hende, og han lod hende reise alene. Saaledes kom hun til Paris, til London og til Tyskland.

I 1858 døde provst Thoresen. Fru Thoresen blev „Naadsensaaret" i prestegaarden, men flyttede saa (1861) til Kjøbenhavn med sine fire børn, to sønner og to døtre. Hun havde da boet i Norge i næsten 20 aar.

Naturligvis blev hendes forfatterskab nu endnu mere vigtigt for hende. Var egtestanden hendes udvikling, saa blev enkestanden hendes talents udfoldelse. Hendes digte „*Digte av en Dame*" var kommet ud i Bergen 1860 under Bjørnsons beskyttelse og gjorde saa stor lykke, at de aaret efter kom ud i andet oplag.

---

[1]) Man læse om denne merkelige og bevægede tid i Fru Marie Bull, født Midling's fornøielige bog: Minder fra Norges første nationale scene.

Der vil endnu være dem, som husker hvor de greb, husker at de var smukke, dybe, fuldtonende og med stærk stemning. Enkelte, som det, der heder *Savn*, glemmer man ikke, naar man engang har læst det; man har stemningen i sig, om man ikke længere husker ordene.

I Kjøbenhavn saa det først ud, som skulde fru Thoresen ingen sympathi finde for hvad hun havde at byde; men saa fik hun ind i Illustreret Tidende en liden fortælling: *En Aften i Bergen*, og dermed var seiren vunden. Man vilde læse mere af den, som kunde skrive saaledes.

Var det den norske grundtone, var det det personlige, individuelle præg, var det det *fremmede* blik, som — uhildet — havde seet mer end en indfødt vilde havt øie for? En liden følelse af ubehag kom med for enkelte: Hvordan vidste nogen saadant, naar ikke presten havde sladret af skole? Saa livagtig var situationen gjennemført, at man tog den for virkelig.

En række andre fortællinger fulgte denne og gjorde saa stor lykke, at Magdalene Thoresen kunde faaet ud hvad hun vilde i Kjøbenhavn. Men hun vilde tilbage til Norge. Hun vilde være *norsk* forfatterinde. Hun reiste didop i 1866. Hun holdt offentlige oplæsninger af egne værker — af religiøse grunde lod mange være at høre hende[1] —, hun søgte den norske regjering om at faa beholde den tillægspension hun havde faaet, til hendes yngste søn var 18 aar. Hun ansøgte Videnskabsselskabet i Trondhjem om reisestipendium til litterære forarbeider i Norge, tre aar i træk søgte hun Kirkedepartementet om et af statens kunstnerstipendier for at komme til Italien. Intet af dette fik hun.

Saaret, skuffet vendte hun tilbage til Kjøbenhavn, „hun følte disse afslag som var hun vist ud af den norske litteratur“. Og saa udførte hun uden nogen hjælp alt det, hun havde søgt stipendier og støtte til, hun drog i baadskyds gjennem norske fjorde, hun reiste til Rom; og hun var et aar i Finmarken hos sin datter og svigersøn, og har skildret sit ophold der i „*Fra Midnatssolens Land*“. Rom var hende tildels en skuffelse, hun mente selv hun var kommen der for sent. (Det var vinteren 69—70 og hun var da 60 aar). Sandsynligvis var det dog mere sorg end alder, som tog glæden fra hende: Magdalene Thoresen havde mistet en søn et par aar før, sorgens og savnets

[1]) Kfr. „Kvinder skal ikke tale i forsamlinger.“

skygge laa over hendes sjæl. Hun havde den smerte ogsaa at tabe sin anden søn, medens han endnu var ung.

I de senere aar var fru Thoresen kun paa mindre besøg i Norge. Sin 70-aarige fødselsdag feirede hun i Christiania og der blev vist hende stor opmerksomhed og hæder. Ikke i sin skjønheds største glands kan hun have været smukkere, ikke nogensinde elskværdigere. Der var noget aandigt afklaret, en velgjørende ro og harmoni over hende, som gjorde det til en fest at træffe hende, en fest der gav et smukt og blivende minde. Jeg husker et lidet træk: Jeg havde læst hendes bog „*Studenten*“, der var kommet ud i ny udgave vinteren før. — Som bekjendt indeholder den en sand livsskjæbne, en stakkels bonde-student, der forløfter sig paa studierne og dør. Netop da man gaar i 17 mai-procession i Bergen under jubel og feststemning, spredes nyheden blandt hans velyndere og frivillige lærere. — Jeg talte til hende om hvor den bog havde grebet mig, at det var merkeligt den ikke havde havt større virkning, da den kom ud første gang — virket praktisk. Den var meget bedre end Garborgs „Bondestudentar“, som blev hævet til skyerne, sagde jeg. Hun svarede saa stille og selvfølgeligt: „Det er noget vi ved og maa finde os i, at en bog med en mands forfatternavn paa titelbladet, virker ganske anderledes end naar der staar en kvindes.“ —

Fru Thoresens 80-aarige fødselsdag blev feiret med en enestaaende glands i Danmark. Allerede fra april 1891 modtog hun ifølge rigsdagsbeslutning kr. 800 aarlig af den danske stat. 80-aarsdagen 3. juni 1899 fik hun fortjenstmedaljen i guld fra H. M. *Kong Christian IX* af Danmark, *Kvindelig Læseforening* i Kjøbenhavn valgte hende til æresmedlem og holdt den 6te en stor fest for hende; *Kvinden og Samfundet* (ogsaa Kjøbenhavn) havde portrait med vers og underskrifter og hilsener fra en mængde danske, norske og svenske fremragende mænd og kvinder, iblandt dem: Bjørnstjerne Bjørnson og Jonas Lie. Den danske P. A. Rosenberg havde et digt til hende i „Dannebrog“. Hvad gjorde Norge *alene?* Kong Oscar II lod hende overrække paa selve fødselsdagen H. M. Kong Oscar II's belønningsmedalje af 1873 i guld for fortjenester af litteraturen (som tidligere kun var skjænket 11 mænd og 1 kvinde), og det ser næsten ud af referatet[1]) som om dette var den første udmerkelse dagen bragte hende, og at den danske konges kom bagefter og muligens

[1]) i Norsk Forfatterlexikon V. s. 718.

som en følge af denne. Kong Oscar opfyldte saaledes Norges pligt, reddede Norges ære ligeoverfor den, som elskede Norges natur saa høit og har gjort Norges natur og Norges folk bekjendt gjennem skrifter, som er oversatte til fremmede tungemaal og læste langt udenfor Norges grænser; selv hørte hun Norge til, fordi hendes mand var norsk og hendes børn var norske, og hun blev norsk gjennem dem og sin kjærlighed til landet og den lange tid, de mange aar, hun boede der. Vilde kongen givet hende medaillen, selv om han kun havde været svensk konge, saa — saa modtog hun den i alle fald som en æresbevisning fra den norske konge og som en hilsen til hendes hjerte fra gamle Norge.

Fru Magdalene Thoresen døde i Danmark i 1903 og der er hendes grav.

Fru Thoresen har skrevet baade skuespil, romaner og digte. Der findes kanske endnu dem, som erindrer skuespillet „*Inden Døre*“; det skildrer kampen *inden døre* mellem gammel og ung i et handelshus i Bergen. Det gjorde stor lykke da det blev opført, og blev udmerket spillet af Gundersen og Fru Wolff som det gamle ægtepar og af Johannes Brun som den gamle joviale mægler.

Et interessant skuespil, og som gjorde megen lykke paa scenen, er ogsaa „*Et rigt Parti*“.

Af Fru Thoresens fortællinger er maaske *Livsbilleder* og af dem igjen „Bedstemoders Historie“ den merkeligste og mest interessante. Men i det hele er det jo magten og kraften af den hele samlede production, der gjør Magdalene Thoresen til en betydelig forfatterinde, og indtrykket af den personlighed, der straaler ud igjennem den, som gir den sin glands og skjønhed. Magdalene Thoresens værker kom ud i en smuk samlet udgave efter hendes død, og de vil vist blive læste, saalænge interessen for naturskildring (og især da af Norges natur) og for menneskeskildring er levende i Danmark og Norge.

Fru Thoresens sterke personlighed og det bedaarende og mægtige indtryk den gjorde, har inspireret Bjørnson til hans interessanteste kvindeskikkelse: *Leonarda*. Det fortjener maaske at nævnes, at de, der slet ikke kjendte fru Thoresen personlig, men derimod fru Ullmann, har været sikre paa at Bjørnson i Leonarda har taget hende til model. Saaledes rammer den store digter mere og længere end hans bue sigter.

Elisabeth Welhaven.

Elisabeth Cathrine Welhaven var en yngre søster af fru Sars. Hun var ikke smuk som sin søster. I deres barndom syntes faderen „synd i hende“ som det heder paa bergensk, og trak idelig hende frem paa søsterens bekostning og holdt Maren nede. „Lises“ rappe svar og slagfærdighed selv og gjerne stak sig frem og gjorde sig gjældende. Hun regnedes i sine yngre dage for at være det gode hoved af de to.

Følgen for dem begge blev, at Maren til skjønhed og elskværdighed ogsaa føiede beskedenhed og fordringsløshed, medens Lise fik lidt vel store tanker om sig morede ham ogsaa.

Ved faderens død kom Lise til Sarses paa Manger præstegaard, og hun fulgte med familien og blev ved at bo hos dem, da Sars blev udnævnt til professor i zoologi ved Universitetet og da flyttede til Christiania.

„Tante Lise“, som hun blev kaldt baade af familien og af vennekredsen, var i mange henseender et dygtigt menneske. Hun syede selv sine klæder og hun gjorde sig nyttig hjemme hos Sarses paa mange maader. I selskabeligheden var hun ofte „muntrationsraad“.

Ved festlige leiligheder — især da i julen — dandsede hun sammen med Niels Hertzberg[1]) *Striledands* (begge i nationaldragt), og det var en yndet fornøielse i selskaber baade hos Sarses og i deres omgangskreds at høre tante Lise fortælle bergenske historier. Hun sad da ret op og ned, stiv, paa en stol for bordenden, med lommetørklædet fast rullet sammen i haanden paa landsens vis og fortalte. Paa den maade lærte vi at kjende alle hendes historier: *Ligstuen*, *Madamen*, *En bergensk St. Hans Aften* og mange flere, men de var lige morsomme for det, vi hørte dem gjerne om igjen. — Ingen tænkte at tante Lise kunde bruge sin pen saa vel som sin mund, men *Hartvig Lassen,* fra Bergen som hun, og kjender af bergenske historier, dertil udgiver og redaktør af Skillingmagazinet, opfordrede hende kraftigen til at skrive sine fortællinger ned, saa vilde han tage

[1]) Den senere statsraad.

dem i sit blad. Og tante Lise gjorde saa: det viste sig hun kunde ligesaa godt skrive som fortælle.

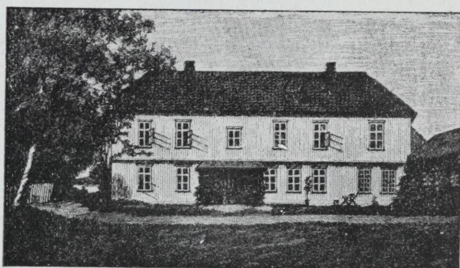
I Lassens ansete blad kom i 1868 *Ligstuen*, i 1869 *En bergensk St. Hans Aften* og i 1870 *Madamen*. Allerede aaret efter kunde hun udgive flere fortællinger i bogform, fremdeles under Lassens auspicies, under titelen: *Fra Staden og Stranden*. Smaaskildringer. De gjorde megen lykke.

Aaret efter igjen (1871) kom *Fra gamle Dage*. Begge disse samlinger kom saa ud i anden udgave, samlet i een bog og øget med 4 nye fortællinger, illustrerede av Dørnberger (1897). Det er en meget smuk samling, vel værd at læse og eie. Elisabeth Welhavens fortællinger er baade morsomme og har værdi som kulturskildringer og livsbilleder.

Da hendes fortællinger var blevne trykte, holdt hun naturligen op at fortælle dem. Til Nordahl Rolfsen fortalte hun efter at hendes øine var begyndt at svigte et par hidtil utrykte fortællinger, som kom ind i et af ham redigeret skrift. Efter fru Sarses død flyttede tante Lise til en familie, hvor hun var i pleie, og hvor alle hendes niecer flittig saa til hende. Rig paa minder var det hende en stor glæde at tale om og fortælle om og minde om det bevægede og afvexlende liv i Sarses hjem. Hun døde i 1904 midt om sommeren, da næsten alle mennesker, ogsaa af hendes slægt, var borte fra byen. Ellers vilde hendes død og begravelse bleven mere bemerket.

Camilla Collett.

Av *Karen Grude Koht.*

Eidsvolds gamle prestegaard.

Intet navn blir iaar nævnt saa ofte og med saa dyp en underklang som Eidsvoll. Der hvor i 1814 vort frigjørelsesverk tok til.

Det minder om kampen for vor *videnskapelige* frihet og selvstændighet; for her virket Nicolai Wergeland som saa sterkt og varmt arbeidet for et eget *norsk* universitet.

Eidsvolls navn er vævet sammen med grundloven og hin 17 mai, da vi vandt vor *politiske* selvstændighet, og herfra lyser *hans* navn, som er den personlige levendegjørelse av vor *nationale* selvstændighetskamp, forkjæmperen for vor nationale kulturutvikling, Henrik Wergeland.

Men ogsaa hendes navn klinger med, hin unge fortryllende pikes, sprudlende av glæde, bristefærdig av vemod, hvem livet kaaret til at vandre pionerens møiefulde gang. Hun som saadde de mest revolusjonære frø ved nyrydningsarbeidet i vort samfund. Hun som først saa, at den politiske frihet som blev grundlagt hin 17 mai, den nasjonale frihet som hendes

geniale bror kjæmpet for, den videnskapelige frihet som hendes sterke far stred for, — det gjaldt alt kun landets *sønner*. Landets *døtre* var ikke med. Men fra „de stummes leir" hævet sig en røst; det var hendes. „I de lange nætter" følte og led hun for sine medsøstre, og trods sin medfødte skyhet kjæmpet hun kjækt „mot strømmen". I romantikens tidsalder gav hun os vort første realistiske digterverk „*Amtmandens døtre*"; — hun staar nu for Norges folk som en av dets fineste kunstnere, en av dets modigste foregangsmænd, en av dets eiendommeligste menneskeskikkelser. Fra Eidsvoll klinger ogsaa hendes navn — *Camilla Collett*.

Fra det eiendommelige prestehjem heroppe tok hun i arv sin sans for litteratur og kunst, sin frihetstrang og sit kampmot, og fra den lyse elskværdige mor, „med et Barns Aand og en Serafs Hjerte", tok hun ogsaa en anden arv: sin dype kjærlighet til scenens liv, denne kjærlighet som var „alvorligere, lidenskabeligere end det har været gavnlig for mit Livs Tilfredshed".

Og fra Eidsvolls smilende natur, fra sine lange ensomme vandringer langs Andelvens yndige bredder, tok hun med sig naturindtryk, saa dype, saa varige, at de fik avgjørende indflytelse paa hele hendes aandelige utvikling. Her modnedes denne fine naturforstaaelse, som hendes vidunderlige naturskildringer bærer bud om, her rendyrkedes hendes skjæbnesvangre hang til selvfordypelse og grublerier. Ikke bare paa „sjælens speil" aabenbaret dette intime samliv med naturen sig, men det var som hele hendes skikkelse hadde faat noget av denne deilige naturs trylleri.

Men det liv den unge pike levet i denne „knugende Ensomhed" tilfredsstillet ikke hendes livlige aand. Vel var hendes fars boksamling rikholdig, og hun læste en mængde; men hun hadde intet bestemt arbeide som var *hendes*, ingen virksomhet som fyldte hendes tid og hendes sind. I en av sine dagbøker skriver hun: „Mit Liv rinder unyttigt og betydningsløst hen, qvælet af det evige Spørgsmaal, om det virkelig er den Tilværelse som er bestemt for mig; det vækker mig pludselig op om Natten, jeg staar op med det om Morgenen, og naar jeg tager Natkappen paa om Aftenen og tænker paa hvad jeg har udrettet den hele Dag, siden jeg tog den af, saa bliver jeg bedrøvet og spørger mig, hvorfor jeg egentlig klæder mig paa, hvorfor jeg ikke bliver gaaende med Nathuen paa, som vilde passe bedst til et saadant Nathueliv."

Hun sammenligner sig med sine brødre. De reiser ut, til studier, til arbeide. Bare i ferien kommer de hjem med muntre venner i følge. Hun reiser ogsaa ut, er den feirede skjønhet i hovedstadens selskapsliv, følger sin far til Paris og Tyskland, men bare for atter at vende tilbage til det samme ensformige liv. „O du Lykkens Yndling!“ skriver hun til sin bror efter hjemkomsten fra en slik reise. „Du er *Mand*. Du er fri. Du er ung og kraftig til Sjæl og Legeme. Du kan gribe ind i det friske Liv, du kan virke, du kan skabe, du kan *leve* med eet Ord. Jeg er ogsaa ung, jeg er ogsaa kraftig af Sjæl, men jeg er en stakkels Qvinde, som maa sidde hag Spinderokken i en gammel øde Prestegaard i en øde Egn af et øde ensomt liggende Land ..... Vidste du saasandt at paaskjønne hvormeget Naturen og Skjæbnen begge har gjort for dig ... Du har fri Vei!“

Hun følte sig ufri, bunden av „en Kvindelighedens strenge Lov, som man nu har vanskelig for at gjøre sig en Idé om.“ Hun led samtidig under „Hjertets Hungerprøve“ — denne tause aarelange lidelse ved et ordløst udefinerbart forhold til sin brors skarpeste kritiker, Wergelandsfamiliens uforsonligste motstander. I 6 til 7 aar tæret dette forhold med alle sine vekslende stemninger paa hende.

Hendes mottagelige sind, hendes mimoseagtige ømfindtlighet gjorde hvert haab lysende, hver skuffelse dobbelt saarende. „Ja, min Sjæl var rig og fuld dengang, den var tung af Haab og Livets hele Sødme. Da kom der et Brev, det var endda rosenrødt, som man dengang ofte brugte Brevpapir. Da jeg havde læst det, og det var gledet ned paa Sandet, saa det saa uskyldigt ud, som om det var et Blad, faldt ned af Træet med de andre Blomsterblade. Og det havde været vægtigt nok, det lille Blad at knuse et Haab for denne Verden.“

Det var i disse aar Camilla Collett fik lidelsens daap. Det var i disse aar hun lærte at se ogsaa andres nød, det var i disse aar hun lærte at lytte til „Nødens tusinde Klagesuk gjennem Stilheden“. Fordi hun selv hadde gaat gjennem den tause lidelse, var hendes øre skjærpet, hendes øie opladt, og i hendes følsomme sind hadde lidelsen ridset sit uutslettelige spor. „Og det skal siges“, skriver hun i 1883, „at dette Forhold, der forbitrede en lang Ungdom, har givet min Opfatning af og Arbeide for Kvindens Sag et sterkere Stød end maaske noget andet. Jeg fik et grundigt Begreb om hvilken jammerfuld Afhængighed *hun*, og maaske netop her paa hendes eget Felt, *Følelsen*, er tvunget til at indtage, at der kan indtræffe

Forhold i Livet, hvor hun kun levnes Valget mellem den stille Selvknuselse og den mere officielt begavede Afretning, — jeg valgte den første — det er hele Historien.“

Dette forhold har sat de dypeste merker i hendes sjæl; som et ledemotiv gaar det gjennem hendes verker, — kommer igjen, atter og atter.

Det var professor *Jonas Collett*, den intelligente og hjertefine mand, „som ikke trængte til kongens ridderslag for at bli adelsmand“, som atter gav hende livsmod og blev hende en forstaaelsesfuld og fintfølende egtefælle. „Han tog den forkomne op“, skriver hun selv, „og satte hende ved sin Side. Han grandskede kjærlig hendes hele Tilstand og fortalte hende, at der var adskilligt at redde. Ja, han var det, som gav den fortrykte Mod, som løste det tause Sind og Tunge, han var det som gjorde hende til et ret Menneske.“

Det var et egteskap mellem to aandsfrænder, og Collett var en av de egtefæller som hos sin hustru satte mer pris paa aandsfællen end paa husmoren. Han opmuntret hende til at skrive, han lokker hende formelig ind paa forfatterbanen, hun blir i fuld forstand hans „medhjælp“ og vokser aandelig ved arbeidet og ved samlivet med denne kloke fordomsfrie mand. Hvad der gjennem indtryk fra hendes ungdom hadde avleiret sig i hendes sind, tok nu klarere og klarere form. Vi ser av hendes dagbøker at allerede i 1833 kommer den 20-aarige pike i en samtale med Welhaven ind paa „det delicate Emne om Qvindens Forhold til Manden, hvorvidt man tør paastaa denne sidste intellectuelle Fortrin.“ Ogsaa i brevene til Emilie Diriks, hendes trofaste veninde, findes mange uttalelser om de unge pikers opdragelse, — hvor forfeilet den er. Der kom i hendes egteskap avklaring og videre utvikling av disse tanker og ideer. Er det den dype lidelse i hendes ungdoms kjærlighet som skapte den store medfølelse hos hende, saa er det hendes egtefælle som har hjulpet hende paa de første skridt paa den bane, hvor hendes medfølelse drev hende frem til kamp for dem som var i nød. Ham skylder

hun at hun fik mot til at træde frem som forfatter, og i varm taknemmelighet vier hun ham den samlede utgave av sine verker som kom i 1892:

„Forstod jeg dig ret? O salige Aand
var du nær? vied selv du mit Bæger?
Det Bæger der rummer det hele Væld
af det Aandens Livsmod du gjød i min Sjæl,
forstod jeg dig ret, min skjælvende Haand
skal det række, at andre det kvæger?

Se, høit over Mængden jeg løfter det nu.
Vær hilset min Husbond kjære,
i Mindernes Sødme og Mindernes Gru
dig tømmer jeg Bægret til Ære!“

* * *

Saa dør Collett efter 10 aars egteskap 1851. „To eneste paa en Ø midt i det store øde Hav; — den ene blir igjen, — hvorledes kan man ogsaa fatte det?“

Alene igjen med 4 smaagutter, alene igjen i en enkes sørgelige stilling: „en Enkes Lod og i dette Land“. Hun har følt den store lammende sorg ved tapet av sin husbond, hun har følt de tusen bitre smaa ydmygelser som følger med en forandret social og økonomisk stilling. Hun som har været den feirede unge skjønhet, den begavede fru professorinde, hun er pludselig „den enlige Kvinde“, og „den enlige Kvinde bedes ikke til Fester“. Det store savn og den tærende bitterhet drog ind i hendes sjæl. Og den forlot hende aldrig. Hun føler sig til sin død ensom, forurettet, krænket, — krænket i sin følelse som selvstændig kvinde. „Trinet fra at være Fru Bureauchef eller Fru Professorinde N. N. til Enkefru do. danner en Overgang, hvorimod det berømte tarpæiske Spring maaske ikke har noget andet forud end næst lidt mere malerisk Effekt den unegtelig kortere Proces.“ Bitterheten blev hendes daglige gjest. Hun kunde spøkefuldt si, at hun kunde glæde sig ved at ærgre sig. Ibsen bad selv engang at man ikke skulde hindre hende i at bli oprørt; „thi“, sa han, „I ser jo at det er det som holder begeistringens ild vedlige i hende.“ Hun skriver ogsaa selv ofte om „den hellige Vrede“ — indignasjonen — denne sunde livskraftige nerve i opposisjonen, som hun saa ofte savnet. *Hun* hadde denne indignasjonens hellige ild ogsaa der hvor vi andre vilde gaat sløve forbi. Den store medfølelse

— den hellige indignasjon — hendes læretid var forbi; hun stod fuldt rustet til sit livsverk.

Blandt de litterære arbeider hun hadde begyndt paa, mens hendes mand levet, var ogsaa en paabegyndt novelle med emne fra hjemlige forhold. „Ved hans Bortgang opgav jeg det ganske“, skriver hun i et brev til J. L. Heiberg. „Det er først efterat Trangen til en aandelig Beskjæftigelse med dobbelt Magt er vendt tilbage, at jeg har optaget den igjen. Med en Art Forskrækkelse ser jeg nu, at det er bleven en stor Fortælling. . . .“

Fortællingen utkom ved juletid 1854. Det var „*Amtmandens Døtre*“.

I 1840 hadde Fredrika Bremer skrevet til Henrik Wergeland og bl. a. spurt om „en ung Flicka i Norge, lefvande i en vanlig, huslig Krets inom hvis Bröst der bor denna Kärlek till ett friare och högre Lif, kann undgå at bli Martyr för den Riktning, som blott tänkar på Pynt och Smörbröd“. Til dette svarer Wergeland, at i enkelte cirkler kan det nok være anderledes, men „det nationale er at studse over andre Ideer hos en Qvinde end dem, der hører Gryden og Pyntebordet til . . . . . Ofte har jeg ogsaa truffet Damer af Værd gribe til denne sørgelige Udvei at sløife sig selv og at gjøre sig ubetydelige for Verdens Freds Skyld ɔ: fordi de veed, at man nu i disse gifteknappe Tider vil have dem saa: ligesaa ens som Alnerne af Bomuldstøisrullen de faar sine Kjoler af.“ Opfatningen hadde ikke ændret sig meget i de mellemliggende aar. Dette er den sociale bakgrund for „Amtmandens døtre“ — denne bok, hvor fru Collett taler den store følelses sak — retten til *selv* at vælge, naar det gjælder egteskap. Rum for *individualiteten*, plass for *individets* handlefrihet, — det krav som hendes bror hadde formet slik: „Vær i ett og alt dig selv, det er Seierens Kunst, min Sjæl“, — det krav som Ibsen senere fremsatte i „Brand“: „Plads paa hele jordens hvælv til at være ret sig selv.“ Og i dette krav paa *individets* ret

overført ogsaa paa kvinden ligger som i en kime hele den store kulturbevægelse vi kalder *kvindesaken.* Visste fru Collett selv hvor revolusjonær hendes bok var? Samtiden øinet ikke rækkevidden av det krav hun stillet op; men den realistiske nutidsroman med billeder fra dagens hjem og av dagens mennesker, skrevet i et elegant sprog, har vist sig at være et sterkt og virksomt gjæringsferment i samfundsorganismen.

Der er i denne bok en række kvindeskikkelser, som alle er blit mer eller mindre forkrøplet ved sin skjæbne. Mot disse aandelig mishandlede kvinder stiller fru Collett op sin kvindeskikkelse, — sit ideal, Sofie. Endnu virker skildringen av denne unge pike varmende og begeistrende. Det er som tidens rust ikke har tært paa hendes ungdomsfriske skikkelse, forløperen for saa mange kjæmpende, sterke, ranke kvindeskikkelser i vor moderne litteratur.

Hun vandt ikke den lykke hun higet imot. „Et lumpent Tilfælde hindret det“, sa kritiken, som samlet sin vægtigste anklage mot boken paa dette punkt. „Men her“, sier fru Collett i et senere forsvar, „rører man netop ved Fortællingens egentlige tragiske Hovednerve; thi saaledes som vort Samfundsreglement engang er ordnet og vedtaget, beror den kvindelige Lykke kun paa en Mulighed, et blot og bart Træf.“

Nei, samfundet var ikke færdig til at ta imot Sofie. Hun hører hjemme i friere forhold, i et samfund, „hvor der er en større Tankens og Følelsens Frihed, Ophævelse af utidige latterlige Hensyn og Fordomme, der hæmmer denne, sandere, mindre forskruede Dydsbegreber, en sundere Moral . . . . en større aandelig Uafhængighed af Mændene, den vilde bringe en større Nærmelse tilveie og tillade os at være mere for dem, og det i en dybere Forstand end nu.“

Et nyt samfund, bygget paa et sundere og sandere forhold mellem mand og kvinde, er det fremtidssamfund hun lar os skimte. Men det maa bygges op, skal Sofie naa sin lykke.

Og hele fru Colletts senere virksomhet er viet dette nybygningsarbeide. Hendes varme hjerte banket for al nød, hendes følsomme sind led med alle de lidende, fra de umælende dyr til den dypeste sjælekvide. Hendes skjønhetshungrende sind led ved al ufærdighet og styghet i vort samfund, hendes retfærdighetssans oprørtes ved al uret. Derfor følte hun mest med dem som led mest uret, og kvinderne led mest, for de led mest *bevisst.* Derfor blev hendes kamp for det nye samfund først og fremst en kamp for kvinderne. Kvinde-

sak blev for hende ikke krav paa bestemte lovforslag eller bestemte ytre forbedringer, kvindesak var for hende den store *menneskehetens* sak. „Tiden er i Nød. Det kan ikke nytte at dølge det længere. Glæde og Fortrøstning er veget fra Slægterne; fra Dybet lyder manende, angstfuldt kaldende Røster, som Verdenslarmen snart ikke vil kunne overdøve. Det er paa Kvinden de kalder; — Tiden er i Nød; — den trænger til den hele Skat man har ladet henligge værdløst unyttet i hende.“ Er det ikke som vi hører forspillet til Bjørnsons: „De kommer, de kommer, de ubrugte kræfter“?

Hun var dog ikke heller blind for den ytre side av kvindesaken. I sin kampdigtning, som omfatter en hel række bind, kommer hun ind paa mange av de enkeltspørsmaal som spiller sin store rolle. Denne litteratur er som et arsenal, hvor vi i vor strid har hentet og endnu henter vaaben til kampen. Vi mindes hendes glødende indignasjon over dobbeltmoralen i vort sædelige liv, hendes muntre rammende indlæg i lønskampen, hendes krav paa arbeidsplass for landets døtre. Men alt dette var ikke *hovedsaken* i hendes kamp. „Det er for Nøden i Dybet vore Øine trænger til at oplades. Og den virkelige, den dybeste Nød er hvad der *moralsk* ligger nedbrudt og trænger til at reises . . . . Det er Følelsen af at der er noget ved vort *Menneskeværd*, vor *Menneskeret*, der ligger nedtrampet i Smuds og Støv, og forlanger at indtage sin Plads igjen, det er Følelsen deraf som først skal vækkes. Ikke den enkelte, nei, den maa elektrisk gjennemstrømme alle.“

Hun vilde som Ibsen *sindenes* revolusjon; hun ventet ogsaa *sine* aandelige adelsmænd. „Naar den Dag kommer, da Kampen ikke mere gaar *om* Kvinden, men *for* Kvinden, naar en Dag kommer, da Kampen heller ikke gaar *for* Kvinden, men *med* hende, ved hendes Side, støttende hende, støttet til hende for et *fælles*, langt mere ophøiet Maal . . . . da vil Sundhed og Lykke vende tilbage.“

Det var denne drøm, dette haap som næret den uutslukkelige begeistringens og kampens hellige ild som brændte i hende og tvang hende til gang paa gang, aar efter aar at sende ut sine skrifter om denne „stakkels triste, kjedelige, altid ubeleilige Kvindesag.“

„Amtmandens døtre“ blev hendes eneste store skjønlitterære verk. Vi som nu vet hvor dyrekjøpt det levende liv i denne bok er, vi som vet at „det længe tilbageholdte Skrig“ har ligget opdæmmet i hendes sjæl fra hin brustne ungdomsdrøm med al dens lidelse, vi som vet, at det egentlig var scenens liv som hun hadde følt som

sit livskald — vi kan finde en forklaring til dette merkelige fænomen: en idé utformet til et fremragende kunstverk — og saa stans.

Thi foruten „I de lange Nætter“ — dette bedaarende memoireverk — er hendes senere virksomhet helt viet hendes samfundskamp.

Fra 1868, da „Erindringer og Bekjendelser I.“ kom ut, til 1885, da hun 72 aar gammel sendte ut „Mot Strømmen“, har hun blit ved med „at klippe og klippe de seige Strenge, der binder os til den gamle Trældom“.

Gav denne virksomhet hende da saa stor en glæde? Gav den hende gods og guld og en anset social stilling? Ak nei — hun klager over forfatterindens lod, over foregangskvindens stilling. Hendes kampbøker blev litet læst, hun følte sig som en røst i ørkenen. Altid paa reiser, fordi hun følte sig hjemløs i sit eget land, og altid længtende hjem igjen. Hun var vanskelig at omgaaes, — „hun havde for længe boet paa Livets Skagastølstinder“ — hun var paa ingen maate populær. Men hun maatte gjøre sit arbeide; hun hadde sin sterke religiøse tro paa sin opgave. Og der var hos hende som hos hendes bror denne ukuelige livsvilje, denne religiøse tro paa idéens seir, dette kampmot som aldrig strækker vaaben. Trods ulikheter var der i sjæledypet hos disse to en samklang som gjorde at de hver paa sit felt blev nasjonens befriere — digtere, men digtere som Wergeland selv skildrer dem, „som ikke indelukke sine Sjæle i Gemakkerne, men søge sin Plads som Idé-anførere og Folkenes Lærere. Som fagre Luftsyn foran den susende Snekke glimre deres Høibilleder foran deres Tid.“

Hun regnet Henrik Wergeland som sin forløper; hun fik den glæde at regne vore yngre største digtere som lærlinge og medkjæmpere. Især skylder *Ibsen* fru Collett meget. Motiver fra „Amtmandens døtre“ klinger igjen i „Kjærlighedens komedie“ og fra „Et Dukkehjem“ merker vi hendes indflydelse paa Ibsens senere dramaer. Ogsaa Kielland og Jonas Lie erkjender med taknemmelighet hvad de skylder hende. Men Bjørnson og fru Collett kom aldrig i noget venskapelig forhold. De var saa helt motsatte naturer. Som Wergeland fik sin naturlige arvtager i Bjørnson — disse store vidt-

favnende samfundsmennesker, demokrater, samfundsreformatorer — saa møttes Camilla Collett og Ibsen i en aristokratisk ensomhetsfølelse, i sin kamp for individets ret, i sit bitre syn paa samfundet, i sin faste tro paa en ny tids mennesketype.

„Jeg trøster mig til, ligesom min Bror, først at bli forstaat efter min Død", skriver hun til Mr. Stanton. Hun oplevet lykkeligvis at se sig forstaat, før hun døde. Thi forstaaelse og beundring, taknemmelighet og kjærlighet var det som skapte den straalende fest paa hendes 80-aarsdag. Hun var vendt hjem fra utlændigheten; hendes bøker var kommet i samlet utgave med forord av Henrik Ibsen, hendes tanker hadde paa mange maater slaat igjennem. Forstaaelsen var kommet før hun ventet den.

Og efterslægten har i taknemmelighet reist hende Gustav Vigelands vakre monument i Slotsparken i Kristiania. Den fine gratiøse kvindeskikkelse svøper det lette sjal omkring sig; vinden suser om den spinkle skikkelse og bøier pilekvistene som danner gitteret om statuen.

Forbi denne gaar der hver morgen et ungdommens tog nedover til byen: til universitetet, til kontorerne, til butikerne, til skolerne — unge mænd og kvinder, som sammen iler til dagens arbeide. Paa valgdagen gaar vælgernes strøm, mænd og kvinder, side om side, forbi til valgurnen, — de har alle samme ret til at delta i kommunens og landets styrelse. I bakkene rundt omkring i parken tumler den yngste ungdom sig i fri og ubunden vinterlek, og paa fridagene gaar sportsfolkets blandede strøm opover,

ut av byen, ut i naturen, mænd og kvinder i kameratslig følge.

Og den gamle dame med det fine, kloke ansigt ser hele dette brogede nutidsliv, og hun synes at tænke: „Vel, dette er ikke min egentlige drøm; det var ikke netop dette jeg saa i hint frem-

tidsland min sjæl higet imot. Her er endnu for koldt for det fineste, det dypeste, det mægtigste i min drøm. Her er koldt endnu", — hun trækker sjalet om sig — „her er ikke sol og varme nok endnu, men det er dog morgenbrisen fra den gryende dag jeg kjender, dagen med sol og varme, den nye dag som skal rinde over det nye menneskesamfund."

Aasta Hansteen.

Av *Olaug Løken.*

Aasta Hansteen indtar en særstilling blandt kvinderne i Norge. De mest motstridende ytterligheter har likesom samlet sig i og om hendes person — som i et knitrende brændpunkt.

Kvinde var hun — men med en mands mot, en mands frihetstrang, en mands skarpe logiske tænkeevne, og født i en tid da der av kvinder omtrent utelukkende blev fordret blidhet, underkastelse, taalmodighet, ynde, men aldrig tænkning eller dygtighet utenfor det husliges omraade, — en tid, da der blev fordret netop det hun *ikke* eiet, — en tid, da netop de rikeste gaver hun hadde faat, fandtes upassende, endog høist dadelværdige hos en kvinde.

Saa blev hun da et forargelsens tegn. Hvad hun i de yngre aar maatte utstaa av spot og haan og foragt, forekommer os nu utrolig.

Første gang undertegnede hørte hendes navn nævne — omkring aar 1875 — var med omtrent disse ord: „Det er en fæl dame i Kristiania som gaar omkring med ridepisk og slaar herrerne!“

Det med ridepisken hadde nok paa en maate sin rigtighet, men det som blev fortiet var, hvorfor den blev anskaffet. Det var ikke alene fornærmelserne mot hende selv, som oprørte hende, — det var aarhundreders fornærmelser mot kvinder.

De sidste aar av Aasta Hansteens liv vandt hun dog frem til forstaaelse. Hun vandt det varmeste venskap, hæder og ære, især blandt kvindesakskvinderne. Men for mængden, for gatens publikum, stod hun dog desværre endnu som karrikaturen. Fra det ene hold

altsaa: Hædret som det geniale menneske. Fra det andet: Foragtet og plaget som en utskutt.

Slik berørte ytterligheterne hverandre i hendes liv som i hendes person.

* * *

Aasta Hansteen var født i Kristiania 10de decbr. 1824. Hun var døpt „Asta", men forandret det senere til Aasta, fordi hun fandt dette rigtigere efter det oldnorske. Hendes far var dr. Christopher Hansteen, professor i astronomi og anvendt matematik ved universitetet. Hendes mor var Andrea Johanne f. Borch i Sorø, datter av prof. Caspar Borch og Anne Margrethe Rosenstand Goiske.

I det vakre Observatorium nær Drammensveien hadde hendes forældre sit hyggelige, gjestfrie hjem. Camilla Collett har omtalt dette hjem med begeistring. Og her — i de skjønneste omgivelser henrandt Aasta Hansteens barndom og ungdom. Men hendes syn og virketrang gik videre end til parken og rundskuet fra Observatoriet. Og trods de harmoniske omgivelser fandt verdens disharmonier tidlig vei til hendes sind. Fra barndommen var hendes væsen heftig og oppositionelt. Saa fortæller man. Det var ogsaa forstaaelig av ytringer hun selv kom med.

„Du maa avlægge din heftighet, lille Asta", gjentok hun f. eks. engang i senere aar for sig selv gang paa gang, da hun hadde overskjændt en cyklist, og derefter — het og oprørt — var havnet hos venner. „Disse sparkende bæster er jo overalt! Ikke engang i Slotsparken kan man gaa i fred for dem!" ropte hun, men tilføiet mildere: „Men *denne* var jo forholdsvis uskyldig. *Han* kunde jo ikke noget for, at de *andre* vil kjøre paa mig! — Du maa avlægge din heftighet, lille Asta!" Det var tydelig sin fars eller mors ord fra barndommen hun gjentok.

At hendes sind blev heftig og oppositionelt, kan vel ingen undres over. Fuld av energi, brændende i aanden, med et fond av evner, som kunde bragt hende mindst i høide med hendes fars utdannelse og stilling, dersom hun hadde været en mand, — var hun nu — som kvinde — omgit av en mur paa alle sider. Intet gik an — utenfor det huslige, og endda dette bare i de gamle gjænger.

Jo, ett, — kunsten var til nød tillatt, det vil si enkelte av de skjønne kunster, som f. eks. malerkunsten. Saa grep hun da denne med al sin iver. Hun malte under Görbitz's ledelse og tegnet bl. a. et interessant selvportræt.

Senere studerte hun i Kjøbenhavn og 3 aar i Düsseldorf. Derefter i Paris, hvor hun aar 1860 malte et stort billede „Grubleren“, et fint og interessant billede, som i senere aar blev kjøpt av *Henrik Ibsen.* I Nationalmuseet findes et portræt av hendes far fra hendes haand, og desuten flere tegninger, bl. a. portrætter av Laura Gundersen og Camilla Collett.

Men saa forlot hun malerkunsten for litteraturen og de store spørsmaal som altid grep hende saa voldsomt. Især *kvindesaken* og *det religiøse.*

Ogsaa det *nationale* og dermed *maalsaken* — Ivar Aasens maal — gav hun sit hjerte. I „Syn og Segn“, februar 1908, findes mange vakre digte av Aasta Hansteen paa landsmaal. Flere av disse hadde tidligere været trykt i „Ferdaminnen“ og andre steder. Enkelte er kvikke og freidige, f. eks. „Til skomakaren min“ og „Aa du lystuge vind“; andre er gripende og rørende, f. eks. „Krossdragarsong“, „Ljose stunder“ og „So var det, og so er det“. Den sidste begynder saa:

„Du sette meg midt i elden, aa Gud!“

Det religiøse var den sterke grundtone i denne kjæmpende, sandhets- og frihetssøkende ildsjæl.

Det som hun hadet mest av alt — og hade kunde hun! — likesaa fuldt som hun kunde elske og fryde sig over det gode — det som hun hadet mest av alt, var det usle, og det brutale som vilde kue og fortrykke det svakere. Naarsomhelst hun saa dette, reiste hun sig til kamp.

Men hendes mot og hendes retfærdige harme var ofte større end hendes kloke beregning. Det vil si, hun *beregnet aldrig.* Aldrig tænkte hun paa, om nu ogsaa denne kampmaate just i dette øieblik var den heldigste for saken eller for hende selv. Hun slog til — mest aandelig, men ogsaa bokstavelig (med en ridepisk eller en paraply) — og saa gik det ikke altid som hun ønsket.

I aaret 1875 tok hun offentlig i forsvar en svensk baronesse, som hadde skrevet en anklage mot en norsk student, fordi han hadde forladt hende, da hun skulde føde hans barn. Det blev av alle dengang anset som en ubeskrivelig ublufærdighet av denne dame at løfte sin røst om et for hende selv saa pinlig og ømtaalig forhold, og hverken mænd eller kvinder av godt selskap nævnte baronessens navn — ialfald ikke uten med avsky. Men for Aasta Hansteen

var det nok, at en kvinde var forlatt, at en kvinde endelig hadde vovet at løfte sin røst, og at kvinden derfor blev nedhysset. Fuld av mot og harme optraadte hun til hendes forsvar.

Men fra den tid var ogsaa Aasta Hansteen utstøtt. „Hvor jeg vendte mig hen, var det som om jeg mødte et spyd imot mig“, sa hun. „Da maatte jeg tilsidst ut! Da forlot jeg landet og drog til Amerika, til frihetens land. Der var det jo lettere at puste!“

Først hadde hun dog ogsaa forsøkt at holde foredrag i Trondhjem og Kjøbenhavn om „Kvinden skabt i Guds billede“, som hun senere fik trykt, tillikemed „Strøtanker“ og en avhandling om „Treenighedslæren“. Dette lille skrift utkom paa hendes eget forlag i 1878.

Desværre kan det ikke sies at hun gjorde lykke som foredragsholder. *Gunnar Heiberg* har i sit skuespil „Tante Ulrikke“, hvis model er Aasta Hansteen, skildret hende paa talerstolen. Hun blir overdængt med haan og spot, tilsidst med raatne æg. Fuldt saa galt gik det ikke i virkeligheten, men det var ikke saa langt derfra. En mand, dengang skolegut, som var tilstede i Trondhjem, har fortalt, at han syntes det var noget av det pinligste han hadde oplevet. Publikum haanlo, trampet og ropte til hende. Bare det at hun var kvinde og stod paa talerstolen — noget slikt var aldrig dengang set — det var jo saa uhyre komisk. Naar dertil kom at det var en liten, uanselig skikkelse, som med heftighet utkastet sine originale idéer, da blev komiken *for* grandios — for mængden.

Dette tok hun dog med tilsyneladende ro, hun talte ialfald aldrig om det. Men at alle dører sloges igjen for hende i hendes barndoms by, det nævnte hun ofte, og *da* var det at „jordbunden blev brændende“ under hende (som hun ogsaa uttrykte sig) saa hun tilslut forlot landet. Det var i 1880.

I Amerika, i Boston, var hun i 9 aar. Hun hadde en pleiedatter, som hun tok med sig, en ung pike, som senere giftet sig derborte og blev boende i Amerika.

Hjemme i Norge blev imidlertid Kvindesaksforeningen stiftet, og „Nylænde“ begyndte at utkomme. Aasta Hansteens slegtning, fru

Ullmann, født Dunker, sendte hende „Nylænde“, og det vakte hendes store glæde. Nu længtes hun hjem. Og vaaren 1889 kom hun tilbake igjen.

Vistnok hadde tiderne forandret sig. Blandt andet hadde Ibsens „Samfundets Støtter“ faat tid til at virke, — hvor som bekjendt den pragtfulde Lona Hessel betydelig minder om Aasta Hansteen, og hvor stykket slutter med den replik: „Nei, samfundets støtter det er eder, kvinder.“

Av mange blev nu ogsaa Aasta Hansteen hilst hjertelig velkommen. Men det var dog ikke bare blide dage som møtte hende her nu heller. For en anden hadde det været uutholdelig at puffes av Vika-guttene og tilropes av gate-ungerne hvor hun viste sig. Hun slog fra sig naar det gik for vidt — rasende i øieblikket — men tok det forresten med ro, — saa det ut til, naar hun talte om det.

Men en gang kom det dog frem, hvad hun virkelig følte ved det.

Hun hadde tilbragt aftenen hos venner, og det var blit sent og mørkt da hun skulde gaa hjem. Verten spurte, om hun var bange for at gaa alene.

„Nei, Gud bevare Dem, hvor vil De hen? Mørket er min bedste tid! Om dagen er de jo efter mig, disse gateungerne! Det er værre end døden! Det er værre end døden! Mørket er min bedste tid!“

Aasta Hansteen skrev efter sin hjemkomst ofte artikler i blade og tidsskrifter. I „Norske Intelligenssedler“, i „Dagbladet“, i „Nylænde“ o. fl. finder vi hende.

I 1893 utgav hun et separatavtryk av „Nylænde“ — „*Kvinden i det nye Norge*“. Det indeholder bl. a. en høist fornøielig polemik mot professor Lyng (prof. i filosofi ved universitetet), som her blir redet ordentlig tilvands, og ynkelig kommer tilkort i logiken.

Fire aar senere utgav Aasta Hansteen paa A. Sabros forlag „*Kristi Kirke i det nittende Aarhundrede*“. Her gir hun os en historisk oversigt.

„Det midtpunkt, den kerne, hvorom den kristne kirke er bygget, er det elskelige billed av tro, haab og barmhjertighed, som vi kjender fra det Nye Testament som Jesus fra Nazaret.“

Hun paaviser hvordan den første kirke fra at være den kjæmpende kirke blev den seirende, og hvordan den da stivnet i dogmer

og „rettroenhed“, saa den lignet sagnets „balsamerede lik i en glaskiste.“

„Rettroenhed er det samme som de avsjelede levninger av en engang levende religion.“ —

„Kirken var middelalderens bank; den betalte renter for indskud ved at utstede pass, hvormed man kunde undgaa helvede; og ved at udstede vexler paa himmerige, som der blev udbetalt som evig salighed.“

Aasta Hansteen stod i sine første skrifter paa statskirkens grund; men efter den motbør, hun fik fra prester og teologer, gik hun ut. Og i dette skrift om kirken angriper hun den voldsomt — ofte i slaaende billeder. For eksempel (side 21):

„Det romersk-katolske prestedømmes styrke ligger i dets faste ensartede grundlag, som er myndighed: myndighed som fordømmer vantro, som forbyder tvil, som ikke taaler indvendinger.“

„Det protestantiske prestedømmes svaghed ligger i det uensartede, usammenhængende i den grundvold hvorpaa det staar. Der er jo en modsigelse i selve ordenes mening, en *contradictio in adjecto* i selve titulaturen.“

„Det førstnævnte prestevælde er som en dampbaat som gaar tvers mod den svære strøm, da høvedsmanden ombord driver maskinen opp til dens yderste virkekraft ved at lukke ventilen. Dette fartøi holder sin stadige fart og kurs — indtil sprængningens øieblik.“

„Det sistnævnte prestevælde er som en damper, hvis maskine har ventiler, som ikke kan tilukkes; dens virkekraft kan ikke drives opp, og skibet maa sakke av for den stride strøm.“

Like til side 31 er der ikke et ord, ikke en antydning til saken „kvindesak“. Men nu kommer det. Side 32 finder vi: „Det er nemlig først efterat kirken er bleven statskirke, at mandsvældet er draget ind i den. Først da er det blevet saa vigtig at holde kvinderne utenfor, at gjøre dem stumme. Saalænge det gjælder at være martyrer faar de lov at være med.“

Hun paaviser hvorledes katolicismen ganske anderledes ærer kvinderne, mens den protestantiske kirke er en mandlig kirke.

„Den har ene og alene prestemænd. Disse repræsenterer kirken paa en mangelfuld, paa en tør og haard maate.“

„Kirken er et kvindelig begrep; det kirkelige er et kvindelig omraade; menigheden kaldes med et bibelsk udtryk „bruden“, og bruden er selvfølgelig kvinde.“

Hun paaviser, hvorledes mændene i almindelighet dog ikke synderlig ynder kirken, tiltrods for dens mandlige aand, og hvorledes de geistlige herrer bortstøter kvinderne, som er „deres mest troende

tilhængere“ — og „den skjulte magt som endnu opretholder den nuværende kirkelige indretning.“

Hun paaviser hvorledes materialismen mere og mere bryter frem og negter sjælen — og sjælens udødelighet.

„Hvad har den lutherske kirke at sætte mot dette? Den har ene og alene en aandløs og hjerteløs fastklamren til bibelens bogstav.“ . . .

„Naar den mandlige aand gjennemført har vist sin evne til at nedbryde kirken, det oversanseliges uttryk, — i dens nuværende form, da, — og først da — kan kvinden tilbyde sin hjælp, og nære haab om at bli tat i tjeneste. Da kan hun vise sin evne til at reise et tempel som udtrykker det oversanseliges tilværelse og bebetydning.“. . . . . . .

. . . . . „Biskop I. C. Heuch kalder kvindespørsmaalets dybeste side dets religiøse side. Det er det som jeg altid har ment. Men Heuch tror at denne side av spørsmaalet er løst ved at hævde kvindens stilling i hjemmet. Jeg vil hævde hendes stilling i kirken. Jeg hævder at der ikke skapes en kirke uden kvinden, mer end der skapes et hjem uden kvinden. . . . . .“

„Prestemænd alene kan ikke mer faa en levende kirke istand, de kan ikke holde den ilive.“

I 1903 utkom „Kvinden skabt i Guds billede“ i anden forøkede utgave, og denne gang ikke paa hendes eget, men paa Steen'ske forlag.

Den som nu tar for sig og læser om igjen dette skrift — Gudsbilledet, Treenighedslæren, Menneskesønnen og Strøtankerne, — vil forbauses — kanske mer end første gang.

Her er originalitet, dybde og finhet. Man maa sommetider mindes Søren Kierkegaard, naar hun opfører sine „tankebygninger“, men pludselig er der ikke længer nogen likhet med nogen i verden, men det er Aasta Hansteen selv, som springer os imøte med frisk og frygtløs kraft, med vid og lune, med frapperende sammenligninger, med ypperlige billeder og logiske slutninger. Og gjennem det hele brænder hendes kvindelige aands godhet, renhet og hjertevarme, — hendes længsel efter renere og varmere liv, og — hvad som næsten er det merkeligste — hendes urokkelige *tro* paa at dette snart vil komme. Hun aner den nye tids tegn overalt. Og hun forutsier:

„Det som vi gaar fremad mot, det er ikke syndfloden, men det er det *tyvende hundred-aar*; det er mot et samfund som staar likesaa høit over det nærværende, — over det, som det snart forløbne nittende aarhundrede har formaad at frembringe, — som dette staar over Ludvig den fjortendes og den femtendes tidsalder, den fine

verdens tidsalder, — da der intet samfund fandtes, — allongeparykkernes, frivolitetens, markiernes tidsalder."

Der blev en gang bemerket til Aasta Hansteen om treenighetslæren, at den var et vanskelig dogme.

„Treenighetslæren — den er min specialitet", sa Aasta Hansteen.

Og naar vi læser hendes skrift herom, vil vi finde, at aldrig har det vanskelige dogme syntes os skjønnere og mere liketil, mere let at forstaa.

Det er det egne ved Aasta Hansteens faa, men vægtige skrifter, at de vinder ved at læses flere gange. Den første gang blir de høitbyggende tanker os for tunge eller kanske for „svimlende", og vi fæster os mest ved kvikheterne som opliver dem. For eksempel hvor hun skildrer den mandlige aands virksomhet. Hun skildrer næsten med begeistring hvor høit den stiger, — fra utgangspunktet matematik naar den gjennem alle verdens riker — endelig „op til det menneskelige, det vil sige til den menneskelige anatomi."

„Fra denne stiger han op i fysiologien og — væbnet med mikroskop og elektricitets-apparater undersøker han nervesystemet fra de yderste fibrer og spidser, gjennem rygmarven op til hjernen, — og han staar nu ved den dør som fører til sjælelivet.

Han staar ved porten, — men porten er lukket, vel at merke."

I de polemiske skrifter, bl. a. brevvekslingen mellem Aa. H. og pastor Chr. M. K. i „Kristi Kirke i det nittende aarhundrede" er der et sandt fyrverkeri, som hun avknitrer mot den stakkars prest i hans fortættede hovmod og indsnevrede tankegang.

Folk som ikke kjendte hende, mente hun var bare lærd og klok og skarp. Men de som kjendte hende — og de var ikke saa faa paa slutten — de saa, hvilket væld av varme og godhet der bodde indenfor den skarpe skal. De saa at det var retfærdighetsfølelsen og trangen til at se det gode omkring sig, som var saa mægtig i hende, at alt hendes væsen kunde oprøres, naar hun mødte uretfærdighet og raahet.

Men hvor let hadde hun ikke for at tilgi! Og hvor glad blev hun ikke naar hun merket at der var noget godt at melde, — noget som tydet paa at den nye tid hun ventet var i fremgang! Da var hun straalende.

Forbausende var det ogsaa alt det hun *fandt* — i blade, i tidsskrifter, i samtaler — snart til høi glæde, snart til raseri! Og hvor

hun da gjemte — især det gode, og tok det frem og glædet sig ved det, som om det var guld og diamanter.

Hendes hukommelse var makeløs. Hun satte sine venner ofte bet med sine: „Ja De husker vel hvad Johan Sverdrup sa i Stortinget i 1863? Eller: „De husker vel hvad Bjørnson skrev“ den og den dato, det og det aar?

Naar vedkommende da forlegen tilstod „nei“, utbrød hun: „Hvafornoget? Husker De ikke det heller? — Det staar daarlig til med Deres hukommelse, bedste frue.“

Hun hadde en næsten enestaaende evne til at beundre og at glæde sig over andres virke. Især naar det var kvinder, men ogsaa mænd. Hun gjorde stor forskjel paa „mand“ og „mandfolk“.

Det sidste aar hun levet var ikke lykkelig. Hun hadde skadet sit ene ben, og det maatte amputeres Operationen bar hun med heltemot, og længe var hendes humør og freidighet den samme. Men de mange maaneders indestængthet passet ikke for hende, selv om det var i et saa godt sykehjem som Sanitetsforeningens elevhjem, hvor nun hadde den bedste pleie.

Hun blev tilsidst tungsindig og trist. At se hende sitte der — det var som at se en vingeskudt ørn i bur.

Hun savnet ogsaa svært at hun ikke mere kunde komme i den kjære „Kvindestemmeretsklub“, hvor hun hadde været det oplivende element saa mangen gang.

„Jeg kan ikke mere komme ned til dere“, sa hun engang i en klagende tone, men tilføiet freidigere og likesom litt spøkende: „Men dere vil ikke glemme mig? Og kanske jeg kan komme senere, og være hos dere — med mit astrallegeme!“ „Ja, hvem vet?“

* * *

Der findes flere portrætter av Aasta Hansteen, men naar undtas bysten paa hendes grav savnes i de fleste hendes eiendommelige uttryk av aand og ild. Og i de billeder hvor noget av dette findes er til gjengjæld formerne karrikeret. Aasta Hansteen hadde i virkeligheten et fintformet ansigt. Naar hun

sat stille og læste, var det en fornøielse at se hvor linjen fra panden nedover gik vakker og fin. Og det var ikke vanskelig at se at der laa tanker bak *den* panden! Naar hun saa slog øinene op, glimtet det ofte hvast ifra dem. Sommetider kunde de formelig gnistre.

Aasta Hansteen døde stille den 13. april 1908. Faa dage senere foregik hendes begravelse med stor høitidelighet fra Gamle Akers kirke til Vor Frelsers Gravlund. Kvindelige studenter stod æresvagt om den blomsterdækte baare. Pastor Eugène Hanssen talte over ordene: „Jeg saa en ny himmel og en ny jord — en jord, hvor retfærdighet bor“ — og læste ved den aapne grav hendes egen „Krossdragarsong“:

„Den kunsti at ganga med krossen paa rygg
ho er saa sein at læra,
naar vondskapens magter dei sverma som mygg
og plaagorna ere sværa.

At læra den gonga, ho er so sein,
me maa fyrst læra at krjupa;
men Herren kann kreista dei hjarto av stein
so vatnet mun utor deim drjupa.

Daa Moses slog uppaa fjellet hardt,
daa kelda sjaaand og livand vardt,
og medan taara paa kinni renn,
daa mjuknar hjartat lite um senn.

At ganga med byrda baad' rak og rett,
den kunsti er inkje ovlega lett,
men um du og geng baade bøygd og paa sned,
um føterne bera, du takke til!

Og nett som du genger med lutad kropp
so leiter du tolamodet opp.
Og naar du deg luter i gravi ned
so kviler du deg med utenkeleg fred.

Men kunsti er sein at læra!“

Det skjønne monument paa Aasta Hansteens grav er modelleret av Gustav Vigeland. Han var en av de faa mænd hun beundret og høiagtet. Monumentet vilde ha glædet hende ubeskrivelig.

Kunstnerhustruer.

Av *L. Dietrichson.*

Hvor de norske kvinder skal skildres, som har hat betydning for kvindesakens utvikling i Norge, er der fire, hvis navn ikke tør savnes, skjønt de ikke direkte, men saa meget mere dels ved selve sin personlighets høie adel, dels ved den indflydelse, de har øvet paa de mandlige forkjæmpere for kvindesaken i vort land, har sat sig et uforgjængelig mindesmerke i denne saks historie.

Først maa da nævnes hun, som nys gik bort: *Susannah Ibsen*, f. Thoresen. Det tør med sandhet sies, at hendes betydning for den verdensberømte digter, hvis navn hun bar og gjennem ham for den kvindens frigjørelse, han kjæmpet frem i vort land, har været større end nogen har anelse om, fordi det var hendes stolte naturs største stolthet at være den *skjulte* kraft i hans livsgjerning. Jeg vover saa stort et ord som dette, at dersom Susannah Ibsen ikke hadde været den hun var, hadde Norge aldrig eiet sin store digter. Ti det var hendes ubøielige karakterstyrke og viljekraft, hendes ubrødelige sandhedskjærlighet og hendes trofashet mot de livsidealer, de delte, som *alene* holdt ham oppe og hindret ham fra at gaa under i den forfærdelige livskamp han maatte stride. Blev kampen mot „accordens aand“ livsnerven i hans digtning, saa var det, fordi han i hendes personlighet hver dag og stund saa denne kamp levendegjøres som i et stort exempel. Og blev han den store løftestang i kampen for kvindernes frigjørelse, saa var det fordi hendes personlighet var en saadan, til hvilken han altid kunde se op som til en levendegjørelse av kvindens værd — og se alt det store i kvinden virkeliggjort. Med et ord: hun *levet* den kamp for sandheten. som han digtet.

Det næste navn er *Caroline Bjørnson* f. Reimers. Aldrig kunde den store kvindeskildrer, Svavas digter, fundet en hustru, der bedre end hun kunde evnet at fylde sin stilling i hans stormombruste, daadfyldte og iderige liv. Netop fordi hun var saa grundforskjellig fra og

Susannah Ibsen.

Caroline Bjørnson.

Thomasine Lie.

Betzy Gude.

dog saa underfuldt forstaaende overfor sin vældige egtefælle. For at han skulde leve udelt for sin store livsopgave, maatte hun være den paa alle det praktiske livs omraader kyndige hustru. Hun var ikke blot den raadsnare og indsigtsfulde deltagerinde i hans mange banebrytende praktiske arbeider deroppe paa den prægtige mønstergaard, hun var ikke blot den moderlige aand, som gjorde det lyst og varmt i de gjestfrie altid aapne stuer; men hun var fremfor alt hans beskyttende og værgende genius, hvor det gjaldt om at frede om hans digterliv, og avvende al den bitterhet og ondskap hvori hans førerstilling i det politiske liv indviklet ham. Hendes trofaste kjærlighet forstod nøiagtig at avveie hvad han taalte og ikke taalte av alle disse hadske angrep og med usvikelig takt at holde borte fra ham alt som kunde holdes borte. Og hun evnet, hvad ingen anden evnet: at tæmme den vrede løve og — hvor hun følte det som nødvendig vel ogsaa at t'rre ham til angrep. En befriende latter eller et forløsende ord fra hendes læber kunde avlokke ham, hvad ikke al verdens polemik kunde avtvunget ham.

Hvad *Thomasine Lie* f. Lie, var for „Hjemmenes digter“ og kvindens fine skildrer, er bekjendt nok. Mens Susannah Ibsen og Caroline Bjørnson aldrig vites at ha grepet *direkte* ind i sin mands digteriske virksomhet, er det blit sagt, og med rette til en vis grad, om det end ikke bør tas bogstavelig, at Thomasine Lie hadde en næsten likesaa stor del i sin mands digtning som han selv, idet hun stod ikke blot kritisk, men likefrem digterisk ved hans side under hans verkers tilblivelse. De levde sammen og de digtet sammen, og mangt et fint kvindelig træk, finere end nogen noksaa digterisk begavet *mand* kunde fundet det frem av et kvindehjertes dyp, tør maaske direkte eller indirekte skrives paa hendes regning. Jonas Lie forstod sig aldrig paa denne onde verden, gik som et renhjertet barn igjennem den, begavet med snillets seerblik; men hun eide hvad han savnet, og det tør sikkert sies, at uten hende vilde hans digtning faat en anden karakter end den fik.

Endvidere maa vi nævne *Betsy Gude* f. Anker. En ædlere, finere mere helt igjennem egte kvinde end vor store malers hustru har sjelden prydet et hjem. Fuld av skjønhet og ynde helt op i sin høie alderdom, sjælfuld og kjærlighetsfuld staar hun for alle, som har hat den lykke at kjende hende, næsten som en aabenbarelse fra en høiere verden. Hun tænkte paa alle, hendes lykke var at gjøre det godt for alle, hun glemte ingen, undtagen en — sig selv. For de

unge norske kunstnerinder, som derute færdedes i hendes hjem som i sit eget, var hun en søsterlig moder, en moderlig veninde. Sjelden har vel landsmænd derute i det fremmede land følt vingeslagene av hjemmets engel vifte saa kvægende om sit hoved som ved hendes og hendes uforglemmelige mands lysende og varmende arne. En eneste saadan kvindelig *personlighet*, der som hendes har lyst vidt over lande, virker mere for kvindesaken end ti „Kvindesakskvinder“. Betzy Gude vil for de kommende tider staa ved sin mands side som et av de skjønneste billeder vor tid har at fremvise av en norsk kvinde, fin og ædel, høi, rank og skjøn.

Ældre Kvindeskikkelser.

Ragnelde Lauritzdatter Abelseth

heter den statelige kvinde, som med sin mand og sine efterkommere — 12 barn — fremstilles paa nedenstaaende billede. Dette er et epitaphium der fandtes i en gammel, nu nedrevet stavkirke paa Søndmøre. Uagtet „Ragnelde“ var født og død før tidsrummet 1814—1914 (f. 1660, d. 1730) tar vi hende med her. Der er nemlig liten

utsigt til at hendes saga skal finde plads andre steder. Og Ragnelde Abelseth var en kvinde, som var langt forut for sin tid. Da hun i 1704 var blit enke efter Knud Nilsen Wiig, overtok hun nemlig ifølge meddelte oplysninger hans lensmandsombud og indehadde dette i 17 aar, hvilket vel viser, at hun har fyldt stillingen bra. I Rigsarkivet findes flere dokumenter med hendes underskrift. Ragnelde Wiig hadde ogsaa andet at gjøre end at være lensmand. Egtefolkene hadde ifølge optegnelse 10 „hele“ gaarde, mens de ved siden av

eiet parter i 23 andre, og alle disse overtok enken forvaltningen av ved mandens død. Eiendommene var spredt paa Søndmøre og i Romsdalen. Desuten maatte Ragnelde være kirkeværge og forvalte kronens kirkegods i Ørstenvik. For kirken interesserte hun sig meget. Ørsten kirke var smykket med mange rike træskjærerarbeider, som man brukte saa meget at pryde gudshusene med i det 16de, 17de og 18de aarhundrede. Som billedet viser, hadde Ragnelde ogsaa sans for denslags. For uten tvil har hun været med om at arrangere hvordan familiens epitaphium skulde smykkes. Paa en tavle under billedet staar:

„Gud til Ære, Dette Hans Huus til Zirat
Er denne ovenstaaende Epitaphium foræret
Af Knud Nilsen Wiig og Ragnelde Laridts Datter
med sine Børen. Herren Holde sin Beskiermelse over alt. Anno 1703 den 28. Julius."

Av hendes 12 barn, fortæller billedet at bare de 6 overlevet barnealderen. En datter var gift med sorenskriver Jørgen Hansen Høgh, fra hvem familien Høgh her i landet nedstammer.

F. M.

Elen Schavland,

født 15/12 1758 paa Midjaa, død 19/5 1844, var gift med David Andreas Gram. Begge døde paa sin gaard Vibe i Ogndalen, Nordre Trondhjems amt. Hun var viden kjendt for sin dygtighet paa alle omraader, særlig i alt som angik husførsel, jordbruk og husflid. For sine arbeider i lin- og uldgarn, flonelsvæv og mønstervæv mottok hun flere præmier av sogneselskaperne, likesom alle der ønsket sine barn vel oplært, kappedes om at faa dem anbrakt under hendes veiledning, og fra hjemmet paa Vibe utgik en række kvinder og mænd som derfra tok med sig nyttig lærdom for sin senere livsgjerning. Foruten sønnerne ritmester Einar Gram og bankdirektør og stortingsrepræsentant fra Trondhjem, Jacob Schavland Gram, hadde hun fire

døtre, hvorav de tre henledet opmerksomheten paa sig ved den ualmindelige dygtighet de viste i driften av sine gaarde og den forstaaelsesfulde maate hvorpaa de omgikkes sine tjenere og husmænd, idet de fortsatte sin mors arbeide for at dygtiggjøre sine omgivelser paa de forskjellige omraader.

Søstrene Gram.

Den ældste, *Inger Margrethe Gram*, f. 28/4 1786, d. 2/3 1863, eiet gaarden Store-Trana nær Stenkjær, som hun drev op til en av de mest ansete i amtet.

Anna Elisabeth Gram f. 7/6 1788 d. 12/6 1866 overtog efter morens død Vibe gaard beliggende i Ogndalen, Sparbu prestegjæld. Ogsaa den var et mønsterbruk som av alle jordbruksinteresserte dengang besøktes som et sted, hvor man kunde lære at drive et lønsomt norsk jordbruk. Med sit muntre sind og sin store gjestfrihet samlet hun ofte i sit gammeldags hyggelige hjem slegt, ven-

Magnhild Nerdrum f. Bodom — Elen Bodom — Marie Birkeland f. Bodom

Inger Gram — Susanna Bodom f. Gram — Anna Elisabeth Gram — Abelone Gram

ner og tilreisende. Paa den vakre gaardsplads fik den livlige grandtante altid istand leker og moro for ungdommen i de deilige lyse sommeraftener, og om vinterkveldene fik man sig mangen en svingom til tonerne av det gamle slagur som foruten danse ogsaa præsterte stykker som „Napoleons marsch over Alperne“ og lign., og over det hele laa der en glans av munter gammeldags gemytlighet og tradition som særpræget stedet og eierinden.

Abelone Petrowna Gram f. 8/9 1792 døde paa sin gaard Midjaa 1876. Hun interesserte sig især for myrdyrkning hvorved hun forøket gaardens avkastning til at kunne føde dobbelt saa stor besætning, som den gang hun overtok eiendommen. Hun hadde megen interesse for fornlevninger hvorav der ved opdyrkningen fandtes endel paa Midjaa, disse samlet hun og sendte til Videnskapernes selskap i i Trondhjem. Hendes interesse for sin kommune viste sig blandt andet ved, at hun forærte bygden bro over Ogna til avløsning av færgestedet.

Den fjerde datter, *Susanna Magdalena* f. 1794 gift med oberstløitnant Georg Bodom, vendte efter mandens død tilbake til sin fødebygd og bodde paa sin gaard Lilletrana som var en gave fra hendes tre søstre. Hendes ældste datter *Elen Bodom* f. i Trondhjem 1822 bodde sammen med moren til dennes død, flyttet saa til Kristiania, hvor hun døde i Bækkelaget 1901. Elen Bodom oprettet et legat: „Susanna Magdalena Bodoms legat, for ubemidlede artilleriofficerers døtre“.*)

Ingeborg Bergh, f. Gram.

Gjertrud Maria Bing.

Hvorledes mormor lærte sprog og matematik.

For at illustrere, hvor vanskelig det var i ældre tider for vore kvinder at kunne faa undervisning utenfor bibel, salmer og den daglige opøvelse i husets sysler, vil jeg fortælle, hvorledes min mormor bar sig ad for at faa tilfredsstillet sin lyst til at lære de samme fag som sine brødre. *Gjertrud Maria*, født 1772, datter av hytteskriver ved Gilsaa gruber i Meraker, Ingebrigt Breche, var ualmindelig begavet baade fra forstandens og fra hjertelagets side og i besiddelse av en viljestyrke, som brakte hende over den mur, som tidens indsnævrede opfatning av hvad der sømmet sig for kvinder, hadde reist. Hendes brødre mottok i hjemmet undervisning i sprog og matematik av en i Meraker bosittende militær. Gjertrud Marias høieste ønske og maal var at faa delta i

*) For familierne Gram og Parelius samt for tjenere i familien er oprettet et legat av fru Fredrikke Parelius, datter av forannævnte bankdirektør Jacob Schavland Gram. I tilfælde av slegternes utdøen gaar legatet til Trondhjems by.

denne, eller bare at faa paahøre undervisningen. Men saadant tillotes ikke, hverken bønner eller taarer hjalp. Imidlertid — hun fandt en utvei.

Forældrenes lave hus var tækket med torv, og fra en stor sten sprang den smidige pike op paa taket og gjemte sig bak murpipen, dækket av en liten rognebusk. Gjennem skorstenspipen, som førte ret op paa taket fra den aapne grue i stuen, kunde hun lytte til undervisningen. Heldigvis for hende var faren optat med sit arbeide ved hytten og moren med sit husstel, saa hun i lang tid forblev uopdaget. Og hun nyttet tiden vel. Især interesserte matematiken hende, mens brødrene ikke var lagt for det fag. Hun gik derfor raskt forbi dem. Naar de sat fast likeoverfor sine opgaver, hjalp søsteren dem. Dette gjorde, at de bevarte hemmeligheten. Hverken storm eller uveir magtet at hindre hende fra at indta sin plads paa taket. Endelig opdaget læreren sakens sammenhæng, og ved hans indtrængende forbøn lykkedes det Gjertrud Maria at faa delta i undervisningen baade i sprog og matematik. Senere var hun med paa landmaalinger sammen med brødrene. En utdannelse som denne, gjorde at hun efter sit giftermaal med kjøbmand Fredrik Bing, chefen for et av Trondhjems største handelshuse, indtok første plads paa kontoret ved siden av sin mand. Dette var en ansvarsfuld post, som gav overordentlig meget arbeide. Huset drev forretninger med Holland, Spanien, Tyskland og England, for en stor del med egne skibe.

Foruten kontorarbeidet styrte hun sit hus mønsterværdig, sørget for at de fem døtre og den ene søn fik den bedste og mest vidtgaaende utdannelse som tiden kunde opdrive. De hadde privatundervisning med speciallærere i de forskjellige fag. En datter, professorinde Pauline Bull, var saa hjemme i latin, at hun kunde disputere med de lærde i dette sprog; tysk, fransk talte hun, likesom søstrene med megen elegance.

Alle døtrene lærte musik og sang, hver hadde sit instrument: violin, harpe, klaver og fløite. Likesaa interesserte de sig for at male.

Kun skade, at de portrætter, som den næstældste datter, fru Maria Gram, hadde malt, gik med i en av de store brande, som Trondhjem blev hjemsøkt av. Særlig sørget familien over tapet av det udmerkede portræt, som hun hadde malet av sin vakre mor. Madame Bing var, likesom sin mand, ualmindelig godgjørende. Hun

brukte at sende svake og syke barn paa landet og sørget for, at de undergaves den tids kurmetoder. Hver fredag utdeltes der fra Bings hus mat, klær, brænde og penge til byens trængende. Derfor har der like til de seneste aar i Trondhiem, naar man vilde gi uttryk for gavmildhet, været brukt det ord: „Idag er der deling hos'n Bing.“ Deres ældste datter,

Nicoline Fredrikke,

f. 1797 † 1857, gift med P. C. Buch, hadde arvet sine forældres interesse for at hjælpe der hvor hjælp trængtes. Hun optok arbeidet for Trondhjems barneasyl, oprettet av hendes far, og et vidtrækkende arbeide for at hjælpe unge piker fra daarlige hjem, og løsladte straffanger. Hun hjalp dem til at komme til gode familier, som vilde ta sig av dem og lære dem op, saa de kunde gjengis samfundet som nyttige mennesker.

Nat efter nat sat hun i sit lille kolde kontor, ilden i ovnen var forlængst utbrændt, og arbeidet for samfundets ulykkelige. Hun gav sig ikke, førend hun inden sin store bekjendtskapskreds rundt om i landet paa en eller anden vis fik skaffet, hvad der behøvdes. Den svake lysning av det ene talglys paa hendes arbeidsbord fortalte ut i nattens mørke om det hjerte, som altid banket for at lindre sorg og lidelse. Ved siden av dette sit store sociale arbeide maatte hun arbeide med den handelsforretning, som familien skulde leve av. Trods nattearbeidet og dagens byrder var hun altid like mild, like kjærlig, like rede til at tjene og glæde andre. Derfor hørte man ogsaa altid, at hun var „Byens gode Fe“. Naar jeg fulgte hende paa hendes raske og lette gang gjennem Trondhjems gater, altid for at søke gjennemført en eller flere kjærlighetsgjerninger, saa hilste alle hende, fra de øverste autoriteter til det mindste barn, og gav hende sin tak i et straalende smil.

F. M. Qvam,
f. Gram.

Mix Anker.

Mix Anker (Marie Elisabeth Boisen) f. i Sjælland 1842, død i Kristiania 1892 var datter av pastor Frits Boisen, Stege, Møen, — en av Grundtvigs nærmeste venner og disciple.

I 1861 blev hun forlovet med den norske student Herman Anker, som var kommet til Danmark for at høre Grundtvig. De møttes i sin kjærlighet til den grundtvigske høiskole, og efter deres bryllup i 1864 bygget de — sammen med Ole Arvesen — den første norske folkehøiskole, som de kaldte Sagatun (Sagas gaard) ved Hamar.

I en række aar var høiskolen et centrum for folkelig og religiøst aandsliv og for skandinavisk samfølelse, og Mix Anker hadde sin store del deri.

Bjørnstjerne Bjørnson sier i sin tale, da bautastenen for Herman og Mix Anker avslørtes paa Sagatun 21. september 1901:

„Om jeg idag kunde male et billede av oplysningens engel, ikke videnskapens, den er strengere, men den oplysningens engel, som er formidlingen mellem videnskapen og livet, dens kvindelige del, den som gaar til fantasien og hjertet og som ut fra disse skaper karakter, den lyse engel med de fakkelbærende øine og den milde mund med smil om, — jeg tok *hende.* Aldrig har jeg set noget fagrere."

Ogsaa efterat Arvesen overtok høiskolen alene i 1873, vedblev Mix Anker at øve megen indflydelse over norsk aandsliv gjennem sit varme venskap til ledende politikere: Wollert Konow, Viggo Ullmann, Vilhelm Wexelsen og særlig til den unge Johan Castberg, som i 1892 blev gift med hendes ældste datter Karen Anker.

Ella Anker.

Maren Cathrine Sars.

(født Welhaven).

Fru Sars er en central skikkelse i 100-aaret. Hendes betydning er spundet av mange lysende traade: Hun var datter av den opofrende og nidkjære prest ved St. Jørgens hospital i Bergen, Johan Ernst Welhaven og av den smukke og stolte Else Margrethe Cammermeyer, hvis mor Maren Heiberg var av Heiberg—Holbergslegten, og et staut og begavet menneske.

Hun var søster av digteren Welhaven, hun var gift med den berømte zoolog Michael Sars (prest og professor). Hun er mor til de fremragende professorer og forfattere, historikeren og politikeren *J. E. Sars* og zoologen *Ossian Sars,* og til den for sin dygtighet og elskværdighet alment skattede inspektør ved „Storebrand“ — *Olaf Sars.*

Hun er mor til de straalende døtre *Mally Lammers* og *Eva Nansen* og til den for sin sjeldne skjønhet og rene karakter beundrede *Elise Nicolaysen* og derved altsaa svigermor til Fridtjof Nansen, Thorvald Lammers og Emil Nicolaysen.

Selv var fru Sars skjøn, dygtig, begavet og utrustet med en næsten enestaaende elskværdighet: omgjængelig, klok, munter.

I sin barndom elskede Maren Welhaven (fru Sars) høiest sin far. Baade hun og sønnen Johan (digteren) var med ham i hans omsorg for de spedalske, de sørgelige patienter paa St. Jørgens hospital. Maren hadde veninder blandt dem, læste til konfirmation sammen med dem — det var en sorg for hende, at den kjæreste av dem døde før konfirmationen.

Paa den anden side var det ikke frit for at deres sygdom indgjød hende gru, hvad hun ikke turde staa ved for sin far. Det var ikke netop smittefrygt. „Der var ikke bakterier dengang“, sa fru Sars, engang hun fortalte derom.

Hendes bror og hun var de varmeste venner; sammen streifet de omkring paa merkelige steder i Bergen, saa paa gamle bygninger

og fulgte historiske minder, han lærte hende og fortalte hende. De var saa uadskillelige og holdt saa meget av hverandre, at forældrene var ganske bekymret derved. „Hvad skal det bli til? De maa jo dog skilles i livet“, sa de.

Maren blev gift med en av sin brors venner, presten Michael Sars. Welhaven sa om hans tiltrædelsesforelæsning: „En merkelig præken; det var naturhistorie altsammen.“ Det var ogsaa naturhistorien, der blev hovedsaken for Sars, som den hadde været det under hans skolegang og studietid. Han søkte de prestekald som laa ved sjøen, var prest i Kinn ved havskjærene, saa paa Florø og sidst paa Manger (Strilelandet). Her „skrapede“ han, her gjorde han sine merkelige opdagelser, der gjorde ham til den store berømte naturforsker. Og fru Sars var som hun selv kaldte det „med ham paa hans videnskap“. Det var endog hende der bøiet sig ut av baaten og drog ind for ham og rakte ham den klase tang, hvori han fandt en av sine berømmeligste sjødyr.

Manger prestegaard var et usundt sted, saa fugtig, at tøi som ikke var brukt en tid, laa og mugnet i skuffen. Naar fru Sars sat ved vuggen og passet et av sine barn og saa henover det lange smale hus, syntes hun det var som en likkiste, der vilde ta alle hendes. Hun mistet flere barn mens de var der, og bl. a. den ældste datter, som var et merkelig begavet barn. Naar fru Sars mange aar efter i en fortrolig stund kunde fortælle om dette, var det som smerten brøt frem like frisk igjen. Men Sars vilde ikke søke et andet kald. Videnskapen bandt ham her. Med stor dygtighet utbedret fru Sars huset, fik gode ovner og adskillige andre forandringer. Og her lærte hun sig op til den store dygtighet i alt husets stel, som de der kjendte hende nærmere, fik se hende senere utfolde i Kristiania: Syltning, bakning, slagtning, melkestel, søm, strikning.

Med liv kunde hun fortælle fra sine aar paa landet om hvor interessant det var at støpe lys; det var et „poetisk moment“, naar de færdige lys blev trukket frem, sa hun.

Sars var sykelig og vanskelig paa mat, og fru Sars utfoldet en stor kunst og omhu i at skaffe og tilberede det han kunde taale. „Mor digter i mat“, sa en av hendes døtre engang. Hun digtet ogsaa i andre arbeider. I strømperingen, naar hun strikket strømper, indstrikket hun sentenser, uten mønster, uten at behøve at tælle og

maale, ganske frit. Og her i ensomheten utfoldet sig hendes store digteriske fortællende talent. Hvad fortalte hun?

Det var hendes merkelige drømme, *Kvindenatten* f. eks., og *De dødes gudstjeneste i kirken*[1]; — spøkelseshistorier: *Munken*, *Enarm*; — det var fortællinger hun hadde hørt som barn, f. eks. *Marisagnet* som hendes gamle barnepike hadde fortalt hende — den har presten Jensen, som hadde hørt fru Sars fortælle den paa Manger, gjort et digt av, der dog ikke kom op mot fru Sars' fortælling, og hendes nièce Anna Winge har skrevet en operatekst av den, som Haarklou har sat musik til. Gid der kunde bli anledning til at høre den igjen! — Det var *biskop Neumanns drøm*, — en drøm han hadde hat paa et skifte og fortalte fru Sars under et besøk paa Manger, som han gjorde fordi han ikke vilde utsætte sig for at sove i det skifte en nat igjen. Men rammen, bispens besøk og alt hvad da hændte, — hele fru Sars' tillæg til drømmen, naar hun fortalte den —, var likesaa interessant som drømmen selv.

Der var mange flere fortællinger og desuten: Fru Sars hadde den evne, at alt hvad hun fortalte formet sig plastisk til et hele. Man hadde et portræt og et levnetsløp av den hun fortalte om. Saaledes f. eks. som hun fortalte om og beskrev fru Magdalene Thoresen, før nogen av os endnu hadde set hende! Vi blev ganske svimle av spænding og interesse og forutstemte til den mest glødende begeistring. En stor opmuntring hadde fru Sars's fortælle-talent i Sars. Han var ivrig efter en ny drøm, han vilde gjerne *de* skulde høre hende, som vilde forstaa at vurdere det. Naturligvis bidrog hans anerkjendelse meget til at utvikle hendes talent og til at vedlikeholde hendes straalende elskværdighet.

Fru Sars var av de prestekoner som hjalp doktoren i hans virke. Under en ondartet halsesyke, „den store barnedauden" f. eks., blev hun, forsynt med lægemidler og instruert av læger, hentet ut i bygden som en doktor og reddet mange liv.

Mens Sars sat paa sin stille prestegaard, hadde han vundet ry som zoolog for sine videnskapelige opdagelser og sine fortrinlige beskrivelser av dem. Et par ganger hadde han permission med stipendium til utenlandsreiser hvor han deltok i kongresser, mundtlig gjorde rede for sine undersøkelser og gjorde personlig bekjendtskap

---

[1]) Et pendant til Asbjørnsens, men ældre end hans. I franske folkeeventyr er et lignende, først kjendt nylig.

med fremmede videnskapsmænd. Paa et par reiser var fru Sars med, man kan tænke med hvilket utbytte for sig selv og andre.

I 1854 blev Sars utnævnt til professor ved Kristiania universitet. Og saa kom de til Kristiania hele den merkelige familie, Sars og fru Sars og „Tante Lise" (frk. Welhaven) og jomfruen, som fru Josefine Welhaven kaldte en „frygtelig skjønhet" og alle de merkværdige, interessante og indbyrdes saa forskjellige barn. Eva kom først til verden nogen aar efter. Kristiania blev med en gang som en anden by. De som kom til at vanke der, og det var mange, de lærte at kjende bergensk gjestfrihet med sin spøk, sin lek, sit liv, sin lune hygge — og for bergensere stod den da særskilt aapen. Sarses gjorde om sommeren landture, til Frognersæteren, til Maridalen og om vinteren, især i julen, blev der lekt juleleker og danset striledans av Lise Welhaven og Nils Hertzberg[1]) i striledragt, og av Jutta og „Bien"[2]) i deres almindelige klær. Ossian Sars spillet paa sin fele til striledansen, og fru Sars til de almindelige danse, som ogsaa blev danset, paa det gamle taffelformede klaver. — Ole Bull var av dem som vanket hos Sars. Han blev høit æret baade som bergenser og som stor kunstner, han spilte paa sin vidunderlige *Amati* og henrykte alle. Men saa hændte det jo ogsaa, at Ossian stoppet sig litt ut og agerte Ole Bull og spillet saa bedaarende, at tante Lise gik i fælden og fik „begavinger" av henrykkelse. — Baade i Sars's første logi, i Pilestrædet, og deres senere boliger, Bakkehuset og i Fredriks gate, var der have og stort gaardsrum, saa barn og ungdom kunde tumle sig frit.

Professor Sars døde i 1869 (22de oktober) pludselig og uventet, skjønt han jo længe hadde været sykelig. Det var et frygtelig slag. Fru Sars laa syk av sorg, hun spiste ikke, talte ikke. Var som lamslaat i flere dage. Men livet maa leves. Hun fik hjælp og støtte. Sars's død vakte deltagelse, ja aktiv deltagelse over den hele civiliserte verden. Og især hendes to ældste sønner lovet trofast at staa hende bi og holdt ord. De blev alle boende sammen og brødrene blev sammen med moren familiens støtter. Fru Sars reiste sig og tok livet op igjen med den store organisatoriske dygtighet, det herskertalent og den sagtmodighet og mildhet som sammen med hendes kløgt og livlighet gjorde hende saa let at omgaaes.

Som fru Sars tok livet op igjen, tok hun ogsaa gjestfriheten op, og i tidens løp fik denne gjestfrihet større betydning og mere

[1]) Senere statsraad
[2]) Husets ældste børn.

og mere tiltrækning. Efterhaanden som sønnerne kom mer i forgrunden, og døtrene utfoldet sine talenter og sin eiendommelige tiltrækning, fik den flere midtpunkter og gjennemgik flere faser — ofte samtidig. Der var maalreisningen og den nationale musik, som Mally seierrig foredrog under impulser fra Ross, Moltke Moe og Asbjørnsen. Der var politiken, hvor Ernst Sars for saa mange og ikke mindst for Bjørnson, blev den aandelige leder, den som gav kundskaper og grundvold til deres stræben; i det hele sat han inde med hele det væld hvorefter andre tørster. Der var Evas deilige sang. Alt dette drog til huset. Men mest drog menneskene selv, og ikke mindst fru Sars. Der utviklet sig denne eiendommelige, enkle og dog storartede gjestfrihet, hvor husets folk altid er tiltrækningen. Fru Sars kunde fordype sig med en eller to i en stille samtale, men ogsaa lyse for en større kreds. Det var herlige timer naar hun fortalte sine historier. Enkelte av de aftener hvor hun gjengav Marisagnet eller Kvindenatten eller biskop Neumanns drøm, kunde være rent betagende og gav en stemning saadan som sjelden gis og aldrig glemmes.

Der var ingen forfængelighet i fru Sars's gjestfrihet, de enkle, de beskedne mennesker var hende igrunden de kjæreste. Engang kom hun til, næsten av vanvare, at røpe hemmeligheten ved sin gjestfrihet. Hun sa engang om sin datter fru Nansen:

„Eva er som sin mor. Hun vil gjerne glæde de ensomme." — Fru Sars pleiet at si naar vi ønsket hende tillykke med hendes fødselsdag: „Ønsk mig, mit barn, at jeg ikke maa overleve mig selv." Hun fik det ønske opfyldt. Det var saavidt, at en liten glemsomhet og lyst til gjentagelse den sidste tid i hendes liv kom som en liten mindelse om at respektere hendes ønske og trøste sig over, at hun fik gaa bort i tide. Fru Sars døde 28de dec. 1898, 87 aar gammel.

Der er vist ingen, som har kjendt hende, der ikke føler med tak, at han eller hun er blit et rikere og lykkeligere menneske ved det bekjendtskap.

Mathilde Schjøtt, f. Dunker.

Cecilie Thoresen Krog

Gina Krog

Laura Rømcke Schjødt

Katti Anker Møller

Karen Grude Koht

Organisation.

Av *Gina Krog.*

Læseforeningen for kvinder blev stiftet i Kristiania i 1874. Der lød ikke bare blide røster over dens vugge. Her grundla kvinderne noget til sin egen aandsutvikling, sin egen glæde og underholdning og borte fra hjemmene. Det kunde bli farlig, meget farlig! Saa lød spaadommene de første aar.

Det synes underlig at nogen kunde ta anstød av eller føle uro

ved at den stilfærdige lille foreningen virket i vor hovedstad. Hadde det været Læseforening for kvinder som den er idag, ja da — nu er der jo foredrag og diskussion om nye ideer og indgripende sociale spørsmaal, men dengang holdt den sig samvittighetsfuldt inden de stummes leir. Man bare læste.

Det man læste i tiden omkring ottiaarene brakte imidlertid bud paa bud netop til kvinderne. I vor hjemlige literatur begyndte kvindefrigjørelsens ideer at gjøre sig sterkere og sterkere gjældende. Saa der var kanske allikevel noget i spaadommene om at læseforeningen var farlig. Inden dens vægger kunde der nok snike sig oprørsspirer ind i kvindernes sind.

Ja i literaturen der blev problemer drøftet og løsener stillet, i bøkerne der var liv, der tok kvindernes sak vekst. Men ute i livet var der ingen kvindebevægelse at merke, der var det stilt og stivt og stumt som før. Der gik et sagn om at *Aasta Hansteen* engang hadde holdt foredrag og utfordret prester og professorer, men de hadde ikke fulgt utfordringen, og nu var hun i Amerika.

Hvorledes faa isen brutt? Hvorledes faa kvinderne til at ville, til at vidne og til at samle sig — ikke bare om literatur, men om planer og handling?

Slike tanker brændte i sindet hos en og anden av den yngre slegt. Kvindernes reisning ute i livet — det var maalet de stirret paa, men hver for sig, ensomme. Indtil to eller tre kom sammen og det lysnet, og kvindernes sak tok skritt paa skritt fra literaturen over i livet.

I 1882 blev vort universitet aapnet for kvinder. Det var *Cecilie Thoresen* som hadde utvirket det. Samme aar tok hun selv artium. Flere unge damer forberedte sig til at følge eksemplet. Et kvindelig artiumskursus var i gang i Kristiania med fem deltagere.

Efter forslag av en av dem, *Laura Rømcke**) stiftet de 2den november 1883 sammen med Cecilie Thoresen en diskussionsforening „til kvindesakens fremme“ staar der i indledningsordene til lovene. Der nævnes ogsaa som formaal at erhverve sig „lethet og slagfærdighet“ i debatten, men denne pædagogiske opgave tapte man, eftersom der kom nye medlemmer, mere avsyne. Det var emnerne selv og foredragenes indhold som tok interessen fangen.

Klubben vokste som i omfang, saa i indhold. Flere hvis navn senere er blit velkjendt, sluttet sig til. Man drøftet ikke alene da-

*) Laura Rømcke Schjødt død 21de mai 1893.

gens brændende spørsmaal, men ogsaa fremtidens. Emner som først mange aar efter — ja først nu, er kommet sig frem i offentlig diskussion, var paa tapetet der. Og hvor fjernt en end kunde begynde saa førte alle veiene tilslut ind til kvindesaken.

Vi døpte klubben *Skuld* efter fremtidens norne, og Cecilie Thoresen var dens første formand.

Foreningens forhandlinger blev omtalt „ute i byen“, der blev berettet om ytringer som var faldt, og det hændte det vakte forargelse. Men det gik over, og en smule berømmelse blev igjen. En vis offentlighet var der omkring den, som gir den ret til titlen som er sat i overskriften. Der kan naturligvis ha været mange smaa klubber hvor kvinder diskuterte, men der var bare én Skuld.

* * *

Man har paastaat at Bjørnsons skildring av de unge pikers foredragsforening i „*Det flager*“ skulde ha med rygterne fra Skuld at gjøre — isaafald er det et litet træffende portræt som er tegnet. Backfisher var de ikke, de vordende studenter, og end mindre de andre medlemmer.

„Skuld“ hadde en haandskreven avis, som imidlertid ikke fik noget langt liv, og en praktisk foranstaltning utgik fra den: „*Fri undervisning for kvinder.*“[1])

I „Kvindelige studenters jubilæumsskrift 1882—1907“ gir *Anna Bugge Wicksell* en længere livsskildring av Skuld. Hun fortæller om medlemmerne, om foredragene, som blev holdt, om klubbens omflakkende liv og bolignød. Av de steder, den slog sig ned, mindes hun med forkjærlighet Løveapotekets loft, som vi en tid hadde faat overlatt til møterne, og hvor møblementet mest bestod av kasser med aaklær over. Skildringen slutter saa:

„Den ene lampe, vi hadde, oplyste aldrig mere end den lille firkant, hvor vi sat, mens alting utenfor laa i mørke. Men indenfor lyskredsen ser jeg hele raden av unge, straalende ansigter, ivrige, intelligente og brændende i aanden. Lykkeligere mennesker end 80-aarenes ungdom har aldrig eksistert; det var de store almene principers tid; alle døre var slaat op for os, og alt dette som alene kan gjøre livet rigtig fuldt og værd at leve for en ungdom, debatteringen av principerne, og strømmen ut fra de aapne døre for at ta i besiddelse al den aandens frihet og herlighet som laa derute — just dette var vor plikt, vort kald, vor opgave. Skuld skaptes av denne plikt og denne opgave; den er mig som en inkarnation av vor ungdom, og Løvens loft er tempelbygningen.“

---

[1]) Gik senere over til Kvindesaksforeningen.

At samlivet i Skuld blev av betydning for de vordende og de første studenter, er let at forstaa; men likesaameget, ja mer hadde den at si for enkelte av dem som var nogen aar ældre og som hadde gaat ensom med sine tanker og ønsker, eller bare leilighetsvis hadde faat meddelt dem til nogen faa utvalgte. For en oplevelse at faa høre den ene efter den anden ta sigte paa det store maal! Nu hadde en lov at tale i fleres navn, naar kvindernes sak skulde reises ute i livet. Nu skulde det gaa. Og det gik!

Skuld blev en organisationscelle, hvorfra en let kan spore overgangen til de større foreninger, som efterhvert skaptes. Først og fremst til *Norsk kvindesaksforening*, som blev dannet sommeren 1884.

En linje kan ogsaa trækkes fra den første kvindelige diskussionsklub til den første offentlige diskussion i landet, hvor kvinder optraatte.

Nuværende minister, dengang kand. jur. Francis Hagerup, var formand for Studentersamfundet. Han interesserte sig varmt for kvindesaken, og paa et av de første møter i Samfundet høsten 1884 blev den tat op. Der var utgaat indbydelse til flere om at delta i diskussionen, deriblandt til undertegnede. Laura Rømcke, som hadde tat artium samme aar, var ogsaa tilstede. Hvis det blev nødvendig, vilde vi to tale. Hvad mig angaar, saa kunde jeg ikke krype i skjul. Jeg hadde skrevet artikler i „Nyt Tidsskrift", hvor jeg paa det ivrigste opfordrer norske kvinder til at træ ut av „de stummes leir."

Formanden holdt indledningsforedraget til besste for saken. Saa optraadte de gamle ærværdige professorer Lochman og Monrad med længere foredrag, som i sit væsentlige indhold blev angrep. Der maatte svares. Den som nu hadde den „lethet og slagfærdighet i debatten" som stod paa Skulds program! og bare ikke pinen var saa lang, saa lang før en kunde komme i ilden. — — Tænk første gang! — — Laura Rømcke talte først. Da jeg reiste mig, begyndte alt at gaa saa underlig i bølger — det gjaldt at finde et holdepunkt, — — der var det, der sat Cecilie Thoresen med den velgjørende ro over sin skikkelse, og med blikket fæstet paa mig fuldt av sympati og av begeistring. Faren var over, jeg fik sagt tydelig hvad jeg vilde si. —

Kvindernes optræden blev erklæret for at være en stor begivenhet. I pressen blev den kritisert, rost, dadlet, og vittighetsbladene sekunderte.

Man var nu ikke længer i tvil om *at der eksisterte en kvindebevægelse.* Den trær mer og mer frem i literatur, i pressen, i den offentlige diskussion og i private kredse i hjemmene, indtil den hersker. En tid omtrent som enehersker. Det gik kanske ikke saa dypt og naadde vel heller ikke saa langt utover landet, men hvor den var, der flammet det. Og ilden gav sig ikke snart, der var altid nyt brændstof. Næste aar, november 1885 blev der saaledes i Kvindesaksforeningen holdt et offentlig agitationsforedrag for kvindestemmeret og en forening for den blev dannet. Saa hadde folk det at undre sig over og diskutere. Senere kom kampen omkring den offentlige prostitutions avskaffelse m. m.

Kvindestemmeretsforslaget kom første gang til debat i Stortinget i 1890. Og i 1893 vandt det flertal, om end ikke det $^2/_3$ flertal som trængtes. Ved den tid henimot en 10 aar efter universitetet var aapnet og Skuld stiftet, hadde det begyndt at stilne utenom saken. Et decennium i kvindebevægelsens historie er avsluttet som satte dype merker.

Ikke mindst interessant er det at spore virkningerne paa *Camilla Collett* og hendes produktion. Da hun var træt indtil haabløshet kom det nye, og om det end i mangt laa hende fjernt og ikke altid syntes tiltalende, saa aapnet hun, drevet av et aandelig selvopholdelses instinkt, sindet for det, og det gav nyt liv. Og hendes eftermæle blev hvad det blev.

Og *Aasta Hansteen?* Hende kaldte lyset som var tændt hjem til landet. —

Kvindereisningens allerførste brusende ungdomstid var det en fest at gjennemleve. Nu kommer arbeidet, hverdagens arbeide. Under det lærer kvinderne bedre at forstaa organisationens nytte. Fra Norsk kvindesaksforening ser en gaa ut Kvindelig handelstandsforening og Sanitetsforeningen, Kvindestemmeretsforeningen har forlængst dannet sin klub og faar senere Landskvindestemmeretsforeningen, ved siden av sig. Det forgrener sig videre og en hel del andre foreninger utenom dannes, som tilsist slutter sig sammen i Norske Kvinders Nationalraad.

Skuld er forlængst død. Da den hadde opfyldt sin mission døde den straadød utover 1886. Men hvor der er tale om fremskritt for

norske kvinder, der skal denne den første sammenslutning, som tok sigte paa det store fælles maal nævnes. Den virket i sandhet for fremtiden og har gjort sit til at kvinderne idag er naad der de staar.

* * *

Norske Kvinders Nationalraad.

N. K. N.

Henimot aarhundredets slut begyndte der at gjøre sig gjældende et sterkt ønske om at faa alle de spredte foreninger som virket for kvindernes sak, eller til støtte for kvinders arbeide, samlet i et større forbund.

Men man stod tvilraadig om hvorledes dette skulde anlægges. Heldigvis blev utfaldet at man tok imot den førsterangs organisationsplan som blev tilbutt fra Det internationale kvinderaad.

Naar Norske Kvinders Nationalraad har vokset sig stort og sterkt og hat lykken med sig, da skyldes det først og fremst den idé som bærer det og den plan som ligger til grund. Ved det blir forbundet omfattende av karakter, faar faste konturer utad og frihet og uavhængighet indad.

Det internationale kvinderaad.

International Council of Women. (I. C. W.) blev grundlagt i Washington D. C. i Amerikas Forenede Stater 31. mars 1888. Det var ved avslutningen av en international kvindesakskongres, som holdtes der, at *Susan B Anthonys* forslag kom frem og mrs. *May Wright Sewall* tok det første skridt til ideens virkeliggjørelse. De amerikanske kvinder hadde alt trukket op linjerne for et landsforbund i overensstemmelse med de Forenede Staters forfatning. Nu blev denne plan utvidet og ændret saa den kunde passe for et verdensforbund.

Forordet til I. C. W.'s love lyder saa:

Vi kvinder av alle nationer som har den faste tro at menneskeslegtens største goder vil fremmes ved større enhet i tanker og følelser og ved arbeidet for fælles maal, og som mener at en organiseret kvindebevægelse bedst vil verne om de høieste goder i familien og staten — vi forener os herved i et forbund som vil arbeide for, at samfundet, dets sæder, vedtægter og love mere og mere maa præges av den hellige lov: *Alt hvad I vil, at andre skal gjøre mot eder, det skal og I gjøre mot dem.*

Lovene blev vedtat og styre valgt, men der kom ikke noget arbeide igang før efter næste og meget større internationale kongres, som holdtes under Chicagoutstillingen 1893.[1]) Her blev *Lady Aberdeen* som dengang hadde sit hjem i Ottawa, Canada, forbundets præsident. Hun sendte sin privatsekretær til forskjellige land i Europa for at gi oplysninger om I. C. W. Hun kom ogsaa til Norge.

I. C. W. er et verdensforbund med tilsluttede landsforbund: nationalraad, det har en repræsentanternes forsamling: det store femaarsmøte *(The Quinquennial)* sin utøvende myndighet: (*The Executive Committee*) og sit valgte styre (*The officers*)[2]). 20 land er nu tilsluttet forbundet gjennem sine nationalraad. I sin grundlov betegnes I.C.W. som et konfessionsløst og upolitisk forbund. Fordi alle politiske anskuelser og alle religiøse opfatninger kan være repræsenteret der maa der ikke optas paa programmet nogen enkelt av dem. Forbundets møter maa ikke være valplass for politiske eller religiøse stridigheter. Det betegnes ogsaa som ikke grundlagt paa nogen enkelt sak. Men naar det er grundlagt, kan man opta paa programmet hver sak man blir enig om.

Naar man optar et fællesarbeide eller en propaganda i I.C.W. dannes en international komite med et medlem fra hvert nationalraad og en paa femaarsmøtet valgt leder (convener). Der er for tiden 9 komiteer av den slags i virksomhet.

Executivkomiteen bestaar av de 7 styremedlemmer, formanden for hvert av de tilsluttede nationalraad (ex officio vicepresidents) samt lederen av hver av de internationale komiteer. Exekutivkomiteen holder to møter i femaarsperioden.

Hvorledes er nationalraadene organisert?

I hovedlinjerne paa samme maate som det internationale raad. De er forbund av sammenslutninger, hvor kvinder er ledere eller er med i ledelsen.

Heller ikke nationalraadene er *grundlagt* paa propaganda for en enkelt sak. De er alle anlagt paa representation, paa at meddele kundskap,

---

[1]) Skriftet „Norske kvinders retslige og sociale stilling" av Gina Krog utgit av N.K.F. blev skrevet ianledning av dette møte, det blev i forkortet utgave oversat til engelsk og sendt til kongressen.

[2]) Der er nu tre officielle sprog i I.C.W. engelsk, tysk, fransk. Men i navnene brukes fremdeles mest de oprindelige engelske betegnelser.

paa at fremme indbyrdes kjendskap og forstaaelse og ogsaa paa agitation for de fælles formaal man beslutter sig til at virke for.

Somren 1899 holdt I. C. W. sit femaarsmøte i London. Jeg møtte der som repræsentant (uten stemme) for en række norske foreninger. I. C. W.s præsident anmodet mig om at la mig opta i forbundet som „Honorary Vicepresident“ (æresviceformand) for Norge. Jeg mottok hvervet og forpligtet mig derved til at arbeide for dannelsen av et norsk kvinderaad i tilslutning til det internationale.

Gjennem „*Nylænde*“ lyktes det at faa samlet en livlig interesseret kreds omkring planen. Der blev holdt foredrag paa forskjellige kanter av landet, der kom artikler i dagspressen til besste for saken. Mange stod imidlertid endnu usikre, da den nordiske kvindesakskongres blev avholdt i Kristiania somren 1902. Her forela jeg planen i sine hovedtræk og her faldt avgjørelsen. Der blev nedsat en komite som arbeidet sammen med mig for at faa grundlagt et norsk kvinderaad. Der meldte sig mange spørsmaal da lovutkastet skulde formes, saaledes om grupperingen av foreningerne. Om vi hadde latt N. K. N. bestaa av bare enkelt-foreninger og forbund, kunde det allikevel blit optat i I. C. W. Men vi valgte at lægge det saa nær idealformen som mulig og inddele i landsorganisationer, landsforeninger og lokalraad, og det er blit staaende.

Med landsorganisationer menes forbund som har led utover landet, med landsforeninger de som har medlemmer omkring i landet, eller ihvertfald utenfor det sted, hvor foreningens styre er. Mens disse to grupper av forbund som regel eksisterer forut, saa er lokalraadene vakt til liv paa impuls av det internationale og nationale kvinderaad og bestemt til at være led av dette. Og disse lokale sammenslutninger er av det mest karakteristiske for verdensforbundet. I dem ser man den samme ordning gjort gjældende som i det nationale og internationale raad. De er skapt i dets billed. De er sammensat av enkeltforeninger som er selvstyrede indad og bundet sammen med det forbund hvorav de er led, ved sine representanter og gjennem love og bestemmelser.

Disse stedlige kvinderaad vilde passe her i landet, mente vi, og kunde med tiden komme til at faa en overordentlig betydning. Det har slaatt til. Vi har i N. K. N. eksempler paa at de kan utfolde rik virksomhet.

Der skal mindst tre foreninger til for at faa et lokalt kvinderaad

dannet. Og der maa syv foreninger til for at et nationalraad skal ha ret til at komme ind i I. C. W.

Det første led som meldte sin tilslutning, var *Ytre Rendalens lokalraad* og den første landsorganisation var *Norske Kvinders Sanitetsforening*, det blev snart mere end det lovbefalte tal. I september 1903 reiste jeg til I. C. W.s exekutivmøte i Dresden for at sikre et eventuelt norsk kvinderaads optagelse og deltagelse i den forestaaende 5-aars kongres i Berlin 1904. Jeg foreslog her arbeide mot den hvite slavehandel sat paa I. C. W.s program.

I januar 1904 møtte representanter for de foreninger eller forbund som hadde meldt sin tilslutning, i Kristiania. De arbeidet i tre dage og 8. januar om aftenen kunde *Norske Kvinders Nationalraad* (*N. K. N.*) erklæres grundlagt.

Dets formaal er:

1. At virke for forbindelse og samarbeide mellem organisationer av norske kvinder.
2. At repræsentere Norges kvinder likeoverfor utlandet og særlig i „Det internationale Kvinderaad“ (I. C. W.).

Ifølge lovene er hvert led i sine indre anliggender helt uavhængig av N. K. N. og de andre led. Man har ogsaa fulgt I. C. W.s eksempel deri, at hvert led, enten stort eller litet, har ret til samme antal repræsentanter (2) og erlægger samme kontingent (20 kroner aarlig) samt i at styremedlemmerne vælges hver til sin stilling, direkte av landsmøtet.

Det første styre var:

Formand Gina Krog, viceformand F. M. Qvam, korresponderende sekretær Karen Grude Koht, som var et virksomt medlem av den forberedende komité, protokolførende sekretær Betzy Kjelsberg, kasserer Katti Anker Møller. Suppleanter: Anna Hvoslef, Mariane Nærup, Cecilie Krog.

I februar samme aar blev N. K. N. optat i I. C. W. Og i juni maaned var det repræsentert paa femaarsmøtet i Berlin ved sin formand og to delegerte, *frk. Anna Hvoslef* og *frk. Fredrikke Mørck.*[1]) N. K. N. hadde optat forslaget angaaende hvit slavehandel som sit eget, og det blev vedtat.

N. K. N. har holdt 3 landsmøter. Det første holdtes i Trondhjem 3—7. juli 1907; det andet i Stavanger 5—10. juli 1910, det tredje i Kristianssand 3—7. juli 1913.

[1]) Paa dette møte blev der den ændring i lovene, at herefter hvert nationalraad skulde ha ret til 10 repræsentanter: formanden og ni valgte delegerte.

Det har truffet sig saa, at like før hvert av de tre landsmøter er der i Stortinget blit vedtat en utvidelse av kvindestemmeretten. I 1907 fik vi betinget *politisk* stemmeret, i 1910 *almindelig* kommunal stemmeret, i 1913 *almindelig politisk* stemmeret.

Den første handling paa hvert landsmøte har derfor været at sende takketelegram til Storting og regjering.

Næste landsmøte skal holdes i Drammen 1916.

De tre møter har været interessante og betydningsfulde hver paa sin vis; og gjestfriheten og velviljen fra byernes side har været stor.

Paa disse møter har N. K. N. sat paa sit program:

1. Arbeide mot den hvite slavehandel.
2. Socialt oplysningsarbeide.
3. Utvidet adgang til erhverv for kvinder. Retfærdig vurdering av kvinders arbeide.

Men selvfølgelig optar N. K. N. i sit arbeide en hel del saker som ikke gaar ind under disse poster. Ved møterne forelægges treaarsberetningen, ikke alene fra hovedstyret, men ogsaa fra leddene. Disse trykkes, og i de tre bind kan man nu læse en kortfattet historisk oversigt over N. K. N.s arbeide.

Man vil se at med hensyn til de fleste reformer, vi har arbeidet for, har vi hat held med os, men selvfølgelig ikke med alt, man vil ogsaa se at man gjerne optar en sak paany, om den ikke blir gjennemført straks.

Av de resolutioner som er blev vedtat, kan nævnes følgende:

„I anledning af den av regjeringen fremsatte proposition om mødreforsikring andrager N. K. N.s landsmøte om, at der bevilges et stipendium, stort 1000 kr., til en dertil skikket kvinde for i utlandet — særlig Danmark og Tyskland — at studere de kommunale eller de med sykekasserne forbundne fødselshjem, deres indredning og kostende samt deres forhold til sykekasserne og jordmorhjælpen." (Er senere bevilget).

a) „N. K. N.s landsmøte henstiller til regjeringen i forbindelse med den forestaaende revision av fabriktilsynsloven at foranledige alt lønnet arbeide for barn under 14 aar *forbutt* i industrielle bedrifter." (Se den foreliggende proposition).

b) „Andet lønnet barnearbeide bør søkes regulert ved en barnebeskyttelseslov."

Efter landsmøtet i Kristianssand blev følgende indsendt til justitsdepartementet:

„N. K. N. henstiller til regjeringen at der i en vordende lov om egteskapsstiftelse indtas følgende bestemmelse:

a) „Der fastsættes en lavalder av resp. 20 og 18 aar for mænd og kvinder for indgaaelse av egteskap. Herfra kan der dog gis dispensation ved særskilt ansøkning i hvert enkelt tilfælde.“

b) „Ved begjæring av vielse, saavel kirkelig som borgerlig, kræves fremlagt en skriftlig erklæring paa ære og samvittighet for begge parter med oplysning om, hvorvidt de lider av nogen av de sygdomme som findes omtalt i skilsmisselovens § 3 b.“

Paa landsmøtet blev spørsmaalet om utenfor egteskap fødte barns retsstilling drøftet indgaaende.

Det sier sig selv at det er mellem møterne, det meste arbeide foregaar.

Naar man tar fat paa en sak, sker det dels som følge av I. C. W.s direkte efter femaarsmøtet fattede beslutninger, dels efter eget initiativ av styret, dels efter opfordring av et av leddene. Finder styret at de forslag som kommer er av tilstrækkelig almen interesse, sender

Gruppe fra Canadamøtet.

det bud rundt til samtlige led med melding eller forespørsel. Undertiden har ogsaa anmodninger og klager fra publikum, rettet til N. K. N., resultert i at man har tat sig av en sak man har fundet berettiget.

Man vil forstaa at der i aarenes løp er rettet en mængde henvendelser fra N. K. N. til storting og regjering.

Men i de senere aar er der begyndt at bli vekselvirkning Fra departementerne kommer der nu ikke sjelden henvendelser til N. K. N. med forespørsler, med anmodninger om uttalelser i anledning lovrevision og lignende, og N. K. N.s styre søker da i sine besvarelser og fremstillinger at gi uttryk for hvad de mener er kvinders opfatning,

eller hvad retning lovændringerne maa ha for at være til gagn for norske kvinder. —

Indenlands har N. K. N. repræsentert ved en mængde anledninger, baade glædelige og sørgelige. Den mest høitidsfulde begivenhet var vel, da N. K. N. 13. august 1905 overrakte til Stortingets præsident og regjeringen sin store foreningsadresse og gav sin erklæring om, at kvinderne var med i den beslutning som da blev fattet.

I 1909 holdtes I. C. W.s femaarsmøte i Toronto, Canada.

Stortinget bevilget dengang N. K. N. en sum til repræsentation. Der møtte formanden og 8 delegerte, tre av disse var bosat i Amerika.

Formanden har ogsaa kunnet møte ved de fleste eksekutivmøter.

Iaar, 1914, holdes femaarsmøtet i Rom 5.—14. mai.[1]) Ogsaa

N. K. N. har nu 48 led som tilsammen omslutter mer end 600 enkeltforeninger og mange tusen medlemmer. Der er ogsaa 47 enkeltmedlemmer. Da N. K. N. er et forbund av organisationer, ikke av individer, kan disse ikke ha stemmeret. Men de faar sig alle papirer av interesse tilsendt. De betaler likesaa høi aarlig kontingent som leddene.

Av de 48 led er 12 landsorganisationer og landsforeninger.

1. Norske Kvinders Sanitetsforening.
2. Norske Kvinders Totalavholdsselskap.
3. Landskvindestemmeretsforeningen.
4. Centralstyret for de norske Sedelighetsforeninger.
5. Missionsarbeidernes Ring.
6. De Høiere Skolers Landslærerindeforening.
7. Kvindestemmeretsforeningen.
8. Hjemmenes Vel.
9. Den norske avdeling av Kvindernes Verdensfredsforbund.
10. Den norske Jordmorforening.
11. Norsk Kvindesaksforening.
12. De kvindelige medlemmer av Norske Røde Kors.

Det nordligste kvinderaad er i *Hammerfest*, det sydligste i *Kristianssand*, det vestligste i *Bergen*, det østligste i *Kongsvinger*.

De 36 lokalraad repræsenterer gjennem sine foreninger en mængde forskjelligartet arbeide. Som eksempel nævnes: Arbeidersak, sjømandssak, redningssak, omstreifersak, skogsak og dyrebeskyttelse.

[1]) Fra 16.—23. mai holdes en international kongres, hvortil italienske Kvinders Nationalraad indbyr. Disse kongresser, som følger femaarsmøterne, har tidligere staat i nærmere forbindelse med I. C. W.s møte. Nu er de uavhængige.

Som man ser kommer strømmene langveis fra og flyter sammen i N K. N. Vi har fulgt dem tilbake til det første utspring i en liten diskussionsklub, men ved tilslutningen av missionsorganisationerne og kvindeforeningerne i flere lokalraad kommer der tilløp fra endnu længer tilbake, like fra 1842 (se Henny Dons' artikel) og kanske endda ældre.

N. K. N. har foretat endel, men ingenlunde indgripende forandringer i sine love for at faa dem til at virke efter hjemlige forhold.

Vort forbund har selvfølgelig møtt store vanskeligheter paa sin vei, men er kommet godt igjennem dem. Det har vokset i anseelse og indflydelse og der stilles altid større krav til det.

Paa sisste landsmøte blev følgende valgt:

Styret.

Formand: *Gina Krog.* Viceformand I: *Betzy Kjelberg.* Viceformand II: *Henny Dons.* Kor. sek. I: *Thea Holst.* Kor. sek. II: *Clära Mjøen.* Prot. sek.: *Ellen Schiøtz.* Kasserer: *Anna Backer.*

De internationale komiteer.

Komiteen for fred og voldgift: *Ella Anker.* Komiteen for kvinders retslige stilling: *Nanna Meyer.* Komiteen for kvinders stemmeret: *F. M. Qvam.* Finanskomiteen: *Anna Backer.* Pressekomiteen: *Sofie Voss.* Komiteen mot kvindehandel:[1]) *Ida Welhaven.* Folkehelsekomiteen: *Marie Kjølseth.* Opdragelseskomiteen: *Marie Michelet.* Ut- og indv.komiteen: *Nico Hambro.*

N. K. N.s første æresmedlem var *Aasta Hansteen.* Hun blev utnævnt til det paa sin 80-aarsdag. Paa landsmøtet i Stavanger blev *Amalia Hansen* valgt til æresmedlem, og paa møtet i Kristianssand fru *F. M. Qvam.*

Den 8. januar 1914 kunde Norske Kvinders Nationalraad feire tiaarsdagen for sin grundlæggelse. Mange repræsentanter fra forskjellige kanter av landet var kommet til Kristiania for at delta. Eftersom man netop var traatt ind i jubilæumsaaret, fik møtet karakteren av en nationalfest.

Statsminister *Gunnar Knudsen* holdt talen for Nationalraadet. Han ønsket tillykke med den store fremgang, det hadde hat.

---

[1]) Paa femaarsmøtet i Toronto blev ordet den hvite slavehandel forandret til kvindehandel (traffic in women). Flere kvinder av farvede racer har nemlig følt sig brøstholdne ved navnet. De er fuldt saa meget ofre for trafikken, sier de, som de hvite kvinder.

Derpaa raadet statsministeren kvinderne til at organisere sig altid sterkere og altid videre utover. Først gjennem organisation kan den vundne stemmeret skaffe kvinderne den magt i samfundet de bør ha.

Det var sande ord.

At Norske Kvinders Nationalraad i de ti aar, det har levet, har fæstet rot og er i kraftig vekst — er ikke til at ta feil av. Og ved sin udmerkede ordning har det betingelse for at kunne naa ind i hver krok i landet og omfatte hele Norge. Hvad betydning dette vil kunne faa for vort lands nationale ening, behøver ikke paapekes.

Og om man vil reise som indvending at der i dets grundlov findes paavirkning fra Amerika og det store politiske forbund derover — saa hævder vi, at derved følger vi bare national tradition.

Vi peker paa Norges Grundlov av 17. mai 1814.

Kvindesaksforeninger.

1. Norsk kvindesagsforening.

Av *Alette Ottesen.*

Anna Stang

Randi Blehr

Anna Bugge Wicksell

Ragna Nielsen

I begyndelsen av ottiaarene tok kvindesaksbevægelsen rask fart i de nordiske lande. Det var ikke længer enkelte røster som talte kvindernes sak. Fra flere hold lød den — baade fra mænd og kvinder — og kvindesaksforeninger oprettedes i vore nabolande.

Her hos os, hvor jordbunden gjennem aar var blit bearbeidet av *Camilla Collett* gjennem hendes bøker og andre skrifter, gjorde derfor en række artikler av *H. E. Berner* og *Gina Krog* epokegjørende virkning. *Stuart Mills* bok, *Kvindernes underkuelse,* som var blit let tilgjængelig gjennem *Georg Brandes*' oversættelse, var ogsaa av stor

virkning med hensyn til forstaaelsen av kvindesakens berettigelse og betydning.

I 1884 fandt statsrevisor H. E. Berner,[1]) som nøie hadde studert kvindesakens sociale og politiske betydning, tiden inde til at der ogsaa i Norge burde dannes en kvindesaksforening, som med mere styrke end den enkelte kunde opta kampen for kvindernes sak. Han henvendte sig i den anledning til flere for saken interesserte kvinder og mænd, som sammen med ham utsendte indbydelse til et møte 28de juni 1884, og paa dette møte stiftedes

Norsk kvindesagsforening,

som saaledes i 1914 kan se tilbake paa en tretiaarig virksomhet.

Til det konstituerende møte hadde hr. Berner utarbeidet utkast til love for foreningen, og med enkelte ændringer blev disse vedtat. Lovene blev imidlertid paa generalforsamlingen i 1888 omarbeidet til den nuværende ordlyd, men i principet er de uforandret. Den første §, som indeholder foreningens program, lyder: „Foreningens formaal er at virke for at skaffe kvinder den dem tilkommende ret og plads i samfundet. Dette formaal søkes fremmet ved foredrag, diskussioner, trykte skrifter og praktiske foranstaltninger m. m."

Det første styre bestod av *H. E. Berner,*[2]) formand, frk. *Gina Krog,* skoleinspektør *Emil Nicolaysen,* fru *Mathilde Schjøtt,* professor *O. Skavlan,* fru *Anna Stang* og frk. stud. real. *Cecilie Thoresen.* Suppleanterne var fru *Inger Holst,* frk. *C. Testmann Strand* og skolebestyrer *P. Voss.* Sekretær frk. *Anna Qvam,* kasserer frk. *Anna Velle,* revisorer: frk. *Agnes Lie* og frk. stud. *Laura Rømcke.*

Fru *Camilla Collett* indbødes til at være foreningens æresmedlem.

Der blev derpaa utsendt indbydelse om at slutte sig til foreningen, og medlemsantallet steg i løpet av høsten til 274.

For at fremme arbeidet for kvindesaken ogsaa utenfor Kristiania, blev der sendt opfordring til de forskjellige byer og landsdele om at danne filialforeninger. Saadanne blev ogsaa straks stiftet i Bergen, Trondhjem, Kristianssand, Eidsvold og flere andre steder.

De første foredrag og diskussioner tjente i høi grad til at vække forstaaelse og interesse for kvindesaken og for foreningens arbeide

[1]) Senere borgermester i Kristiania.

[2]) Bernes portræt burde staat over denne artikel, men ifølge bokens plan skal den kun ha portrætter av kvinder.

og betydning. Det første foredrag holdtes den 8de oktober 1884 av formanden, hr. *Berner*, og handlet om *Kvindestemmeret i Europa*. Av andre foredrag som blev holdt i den første tid, kan nævnes: *Fællesundervisning* av fru *Ragna Nielsen, Hustruens myndighet*, av *H. E. Berner, Ægtefællers formuesforhold* av stipendiat[1]) *Fr. Hagerup, Stemmeret for kvinder* av frk. *Gina Krog*. *Kvindens helbred* av overlæge *Dr. E. Bull*. Alle disse foredrag blev ogsaa utgit som brochurer og gav anledning til diskussioner baade i tale og skrift.

Den første tid holdtes alle møter og foredrag utelukkende for foreningens medlemmer, men senere fik utenforstaaende adgang mot at betale en entré. I de senere aar er der imidlertid fri adgang til alle de møter og diskussioner, hvor man vil bringe oplysninger eller indvirke paa opinionen.

Den første henvendelse til autoriteterne var et andragende til regjeringen om at gi kvinder plads i den foreslaaede kommission angaaende folkeskolevæsenet. Regjeringen imøtekom dette andragende ved at gi fru Hedevig Rosing plads i kommissionen.

Straks efter foreningens stiftelse fremkom tanken om, at foreningen burde utgi et tidsskrift for ogsaa derigjennem at arbeide for sakens fremme. Frk. *Gina Krog* blev anmodet om at overta redaktionen av et saadant skrift, og nytaar 1887 begyndte utgivelsen av „*Nylænde*“. Det viste sig imidlertid, at de økonomiske vanskeligheter ved dette foretagende blev saa store, at foreningen ved utgangen av 1893 ikke længer kunde fortsætte dermed. Fra dette tidspunkt overtok frk. *Gina Krog* ogsaa *utgivelsen* av tidsskriftet selv.

Fra januar 1888 oprettet N. K. F. *Fri undervisning for ubemidlede kvinder*. I løpet av 10 aar fik 1298 elever undervisning paa aftenskolen. Desuten fik viderekomne undervisning paa private partier omkring i de forskjellige lærerinders hjem. Kristiania kommune ydet gratis lokale til aftenskolen, og Kristiania sparebank bevilget ialt kr. 4000 til dette arbeide.

I 1890 foranlediget N. K. F. dannelsen av *Kristiania kvindelige handelstandsforening*, og i 1896 *Norske kvinders sanitetsforening*.

I 1888 begyndte arbeidet for kvinders *fagutdannelse*, idet den daværende formand, *frk. Anna Bugge*, holdt foredrag om dette emne. Straks efter blev en komite nedsat til undersøkelse av kvinders arbeids- og lønningsforhold. Enkelte kvinder ansattes i haandverkslære,

[1]) Senere statsminister og minister i Kjøbenhavn.

andre har ved foreningens hjælp faat statens haandverksstipendier, og den har ansøkt om kvinders adgang til alle tekniske læreanstalter. Senere har den nuværende formand, *fru Randi Blehr*, holdt foredrag om syerskernes lønningsvilkaar. Dette foredrag bevirket, at N. K. F. foranlediget optat en offentlig statistik over disse arbeiderskers løns- og arbeidsforhold. I det sidst forløpne aar har foreningen arbeidet for oprettelse av offentlige fagskoler til haandverksmæssig utdannelse av syersker.

Efter initiativ av fru Blehr begyndte foreningen 1897 forsøkskurser i fagutdannelse i husstel, og disse kurser gav igjen støtet til, at foreningen under *fru Qvams* ledelse utarbeidet plan til en fagskole i huslig økonomi. Den 25de november 1900 begyndte *Norsk kvindesagsforenings fagskole i huslig økonomi* sin virksomhet.[1]) Her undervises i alle slags husarbeide: matlagning, vask, strykning, rengjøring og søm. Skolen nyter offentlig understøttelse og har siden den traadte i virksomhet hat ca. 760 elever. Skolens bestyrerinde er *fru Johanne Mohn*. I forbindelse hermed avholdes aftenkurser i matstel i folkeskolernes lokaler. Disse kurser har hat ca. 420 elever.

I 1898 sattes der igang fagkurser i kjolesøm. Kristiania kommune ydet lokale gratis. Desuten tilstod den et bidrag til symaskiner og utstyr. *Kr.a bys vel* har ydet 600 kroner til disse kurser, som har hat ca. 400 elever.

I 1891 deltok foreningen efter indbydelse i kvindernes utstilling paa verdensutstillingen i Chicago. I forbindelse hermed utgaves en brochure, *Norske kvinders retslige og sociale stilling*, forfattet av *Gina Krog*. Fru *Frida Hansen*, som var medlem av den komité, N. K. F. opnævnte for at faa de norske kvinders utstilling istand, sendtes til Amerika som foreningens repræsentant. Stortinget bevilget enstemmig kr. 3000 til dækkelse av de utgifter foreningen hadde hat ved deltagelsen i Chicagoutstillingen.

Efter initiativ av *fru Hildur Schirmer*, som dengang var medlem av bestyrelsen, begyndte i 1896 arbeidet for at reise Camilla Collett et mindesmerke. 500 kvinder undertegnet indbydelsen og indsamling foregik fra det hele land. Vore billedhuggere opfordredes til at fremkomme med utkast, og efter flere konkurrencer fastslog juryen, at Gustav Vigelands utkast skulde lægges til grund for utførelsen. Komiteen androg staten om plads for monumentet i Slotsparken. Dette

[1]) Den har like fra begyndelsen hat lokale i Wergelandsveien 19.

indvilgedes. Den 31te mai 1911 avsløredes Camilla Collett-monumentet under stor høitidelighet. Monumentet kostet i færdig stand kr. 19110,70.

I 1891 indsendtes andragende om ansættelse av kvindelige opsynsbetjenter i strafanstalter for kvinder. I 1897 begyndte arbeidet for særskilt arrestlokale for kvinder, ansættelse av kvindelige sluttere og for ansættelse av kvinder i politiets tjeneste.

I 1902 foranstaltet N. K. F. et *Nordisk kvindesaksmøte*, men allerede lang tid i forveien var møtet forberedt av bestyrelsen i forbindelse med en komité, hvis formand var frk. *Anna Hvoslef*. Møtet holdtes fra 3dje til 7de juli i universitetets festsal og tilliggende værelser. Aapningstalen holdtes av foreningens formand, fru *F. M. Qvam*. Det første *nordiske* kvindesaksmøte i Norge var i enhver henseende vellykket. Det var ogsaa det største, som indtil da var blit avholdt i Norden, hadde ialt 500 deltagere.

Angaaende *fabriktilsynsloven* har foreningen arbeidet siden 1901. Der har været avholdt 10 møter angaaende denne sak, og mange andragender og resolutioner har været indsendt til myndigheterne. Hvad hittil er opnaadd er ansættelse av kvinder i det stedlige tilsyn og ansættelse av en kvindelig fabrikinspektør.

Justitsdepartementets *forslag til lov om barn, hvis forældre ikke har indgaat egteskap*, har været indgaaende behandlet gjennem flere møter, og der er indsendt flere uttalelser til regjeringen.

Der har ogsaa været arbeidet for at faa *ændringer i straffeloven* og *straffeprocesloven* for at skjærpe barnefarens ansvar, og for at hindre at kvindelige lagrettemedlemmer systematisk utskytes av lagretten.

Egteskapslovgivningen har været behandlet gjennem en række foredrag og diskussioner.

Kvinders stemmeret var som før nævnt det første emne, der blev behandlet i N. K. F. Senere blev der stiftet foreninger, som utelukkende hadde til opgave at arbeide for denne sak, men desuagtet har foreningen vedblit at arbeide for kvinders stemmeret ved avholdelse av møter og diskussioner.

I 1904 og 1905 holdtes flere møter for at fremme *ansættelse av kvinder i statens embeder*. I forbindelse hermed sendtes flere henstillinger til autoriteterne. Foreningen har ogsaa søkt at utvirke, at *kvinder skulde faa tale i landets kirker*, samt at *kvinder maatte bli ansat som overlærere ved folkeskolerne*. Arbeids- og lønningsvilkaar for kvindelige funktionærer har været behandlet gjennem en række

møter og henstillinger, andragender og personlige henvendelser har været anvendt for at skaffe bedre og retfærdigere vilkaar for telegrafistinderne, folkeskolelærerinderne, kvindelige postfunktionærer, fyrstikarbeiderskerne, jordemødrene og opsynskvinderne ved strafanstalterne samt de kvindelige sluttere ved drukkenskapsarresten.

N. K. F. har tat virksom del i oprettelsen og ordningen av *Statens lærerindeskole i husstel.*

Boligspørsmaalet har været gjenstand for behandling i flere møter, likesaa *barnearbeidet i fabriker.*

28de juni 1909 feiret foreningen sit 25 aars jubilæum og utgav i den anledning en samlet beretning om sin virksomhet, utarbeidet av nærværende artikels forfatter.

I anledning av „Nylændes" 25 aars jubilæum i 1912 foranlediget N. K. F., at bladets venner rundt om i landet fik samle sig om en æresgave til Gina Krog som et uttryk for den taknemlighet og beundring kvinder skylder hende.

Eftersom lovgivningen har aapnet nye felter for kvinderne, har N. K. F. ved oplysende foredrag og diskussioner søkt at gjøre dem bekjendt med og skikket til de nye plikter og rettigheter.

Til de forskjellige kvindesaksmøter og kongresser i ind- og utland har foreningen altid sendt repræsentanter.

Der har ogsaa været avholdt en række særdeles vellykkede selskabelige sammenkomster og fester, men i denne artikel tillater pladsen ikke nogen nærmere omtale av disse.

Som før nævnt var *borgermester Berner* N. K. F.s første formand, han fungerte fra juni 1884 til oktober 1885. Derefter kom *fru Anna Stang* fra oktober 1885 til juni 1886. *Fru Ragna Nielsen* fra juni 1886 til januar 1888. *Frk. Anna Bugge* fra januar 1888 til juni 1889. Fru Ragna Nielsen fra juni 1889 til mai 1895. *Fru Randi Blehr* fra juni 1895 til december 1899. *Fru F. M. Qvam* fra 1899 —1903. Siden december 1903 har fru Randi Blehr været formand. I fru Stangs formandstid var H. E. Berner viceformand. Fru Qvam var viceformand mens fru Blehr bodde i Stockholm. Under fru Qvams formandstid var *fru Aadel Lampe* viceformand. *Fru Cecilie Krog* var viceformand fra 1903 til sin død i 1911. Siden har fru Aadel Lampe været viceformand.

Foreningens nuværende styre bestaar av: Fru Randi Blehr, formand, fru Aadel Lampe, viceformand, frk. Dr. Emily Arnesen, frk.

Thea Holst, frk. Anna Hvoslef, fru Martha Larsen, fru Anna Strøm. Suppleanter: frk. Dr. Marie Kjølseth, fru Pouline Horst, fru Wenche Kielland.

E. S. Frøken Alette Ottesen, som harskrevet nærværende artikel, har været foreningens dygtige og ihærdige sekretær siden 1886.

Red.

*

2. Trondhjems kvindesaksforening.

Av *Thora Storm.*

Antonie Løchen

Thora Lyng

Norsk kvindesaksforenings opfordring i 1884 landet rundt om at stifte filialer ledet til at en filial blev stiftet i *Trondhjem* den *20de januar 1885* paa et møte av 29 kvinder, samlet hos fru Antonie Løchen. Et styre paa 5 medlemmer blev valgt, nemlig: *Fruerne Antonie Løchen* og *Thora Lyng, frk. Thora Storm, d'hrr. løitnant, nu general, A. Spørck* samt *bankkasserer Nicolai Jenssen.* Den sidstnævnte blev formand. Ingen blandt kvinderne vovet at paata sig formandsstillingen, ansaa sig heller ikke forretningsvante nok. Det vilde ogsaa været et meget opsigtsvækkende skridt i de dage!

I 1889 løste man sig fra hovedforeningen og har siden staat selvstændig som *Trondhjems kvindesaksforening.*

Det var fra venstrehold opfordringen til foreningens dannelse var utgaat, og det var i begyndelsen utelukkende venstres mænd og kvinder som rekruterte den. Følgelig blev den i 80-aarene, da de politiske partier stod saa skarpt mot hinanden, betragtet uforstaaende og med uvilje av høire. Man mistænktes for at præke radikalisme, fritænkeri, vantro o. s. v.

Overflødig at bemerke, at politik og religion aldrig blev behandlet paa foreningens møter. De mer intelligente og fordomsfri blandt Trondhjems høirekvinder fik dog efterhaanden øinene op for at foreningens formaal var ved oplysende arbeide at dygtiggjøre kvinderne til med tiden at bære de byrder og opfylde de pligter, som de kommunale og statsborgerlige rettigheter de sikkerlig engang vilde faa, maatte medføre. Efterhaanden som høirekvinderne lærte at indse dette, meldte de sig ogsaa ind i foreningen.

Man arbeidet de første 10 aar mest med oplysende foredrag. Til belysning av tidsforholdene kan det ha sin interesse at nævne de indenbys *kvindelige* foredragsholdere i denne periode og nogen av de emner de behandlet:

Fru Antonie Løchen:	Sundheten og kvindesaken.
„ Olaug Løchen:	Renhet og blufærdighet.
„ —	Den ugifte mors stilling.
Frøken Thora Storm:	Clara Rafael (Mathilde Fibiger).
„ —	Camilla Collett.
„ —	Utvidet erhverv for kvinder.

Der skulde jo et vist mot til for os kvinder i de dage at optræ offentlig med taler og foredrag. Betegnende er det ogsaa, at da Thora Storm gav „Dagsposten“ (venstreorganet) manuskriptet til sit foredrag om C. Collett, maatte hun be redaktøren ikke sætte hendes navn under, da det let kunde skade hendes stilling som skolebestyrerinde!!

Andre trønderkvinder var ikke at formaa til at optræ. Vi søkte og fik da nogen ganger hjælp utenfra. Særlig maa her nævnes frk. Gina Krogs foredrag i 1889 om „Stemmeret for kvinder“. Det var første gang hun optraadte i Trondhjem, og Arbeiderforeningens store sal var aldeles fuld. Lister gik netop i de dage utover landet for at samle underskrifter paa en adresse til stortinget om stemmeret for kvinder. Disse lister vilde neppe dengang ha faat saa mange navne — deriblandt *mange* høirenavne — hvis Gina Krog ikke hadde holdt sit kloke og sindige foredrag.

I 1888—91 sattes der igang friundervisning for ubemidlede kvinder i forskjellige fag.

Man blev i 1888 med paa andragende til justitsdepartementet om prostitutionens avskaffelse.

I 1893 samledes ind et bidrag til norske kvinders deltagelse i Chicagoutstillingen. Saa foreningen i disse 10—11 aar søkte at følge med paa de forskjellige omraader.

I 1898 — femti aar siden kvindesaken begyndte i Amerika — feiredes i den anledning en meget vellykket fest med taler og sanger. Thora Storm holdt foredrag om „kvindesakens historie".

Det første norske kvindesaksmøte holdtes i *Bergen*. Som delegerte møtte Thora Storm, med suppleant frk. Rosa Sten. — Fra den tid kom der fart i arbeidet for *stemmeretten*.

Paa initiativ av kvindesaksforeningerne stiftedes saa L. K. S. F. og leddene utover landet. Her var som bekjendt fru statsminister Qvam den drivende kraft.

Vor forening foranstaltede møter, hvor man blev gjort bekjendt med de forskjellige stemmeretsforslag, og der blev et livlig samarbeide mellem de to foreninger, og de arbeidet haand i haand liketil 1913, da vort led av L. K. S. F. gik ind.

Endelig i 1891 fik vi *den indskrænkede kommunale stemmeret*. Paa Camilla Colletts fødselsdag, 23de januar 1902, holdtes en fest, som længe vil mindes av de mange ældre som yngre, høire som venstre kvinder, der deltok. De nyvalgte kvindelige kommunerepræsentanter var indbudt, og der hersket en „entente cordiale" mellem alle gjester, som lovet godt for kvindesakens fremtid.

Til det nordiske kvindesaksmøte 1902 i Kristiania, møtte som delegerte Thora Storm og *Magda Hjorthøy*. Da N. K. N. her besluttedes oprettet, var det kvindesaksforeningen, som hadde det forberedende arbeide med oprettelse av Trondhjems lokalraad.

I 1903 fik man istand gratisforedrag om husholdning og matlagning med demonstration. De vakte megen interesse i de bredere lag og var altid godt besøkt. Brændevinssamlaget støttet med pengebidrag. Fru Sara Løchen ledet med stor dygtighet disse foredrag. Da hun desværre i 1907 var vedvarende syk, erstattedes de med andre almenoplysende foredrag (f. eks.: fru Darre Hirsch om barnepleie, frk. dr. Holst om hjemmets hygieine).

I det bevægede aar 1905 hadde Trondhjems kvindesaksforening en væsentlig andel i arbeidet med *kvindelisterne*. Da, mer end nogensinde, følte vi kvinder os som *borgere*, *tilsidesatte* borgere. Den indignation, som fra kvindernes side kom tilorde i pressen, over at vi ikke skulde faa gi vor stemme til unionens opløsning, tilintetgjorde vistnok den sidste

fest av uvilje mot „kvindesak“, ogsaa blandt mændene. Foreningens virksomhet har ogsaa i de senere aar utelukkende møtt sympati.

Her er dvælet utførligere ved foreningens arbeide i det første tiaar, den kritiske periode av dens tilværelse, kampens tid. Det vilde føre for vidt og neppe heller interessere, utførligere at dvæle ved vort virke i de senere aar, da ingen motstand egget, fordi vi nu hadde naadd vort maal: Likestillethet med manden i de kommunale og statsborgerlige rettigheter.

Arbeidet har væsenlig gaat ut paa at opta de aktuelle emner i foredrag og diskussion, staa paa vakt for hver anledning til at skaffe kvinder samme adgang som mænd til utdannelse, ansættelse og — fremfor alt — samme løn for samme arbeide som mænd. Saaledes har vor forening i 1907 støttet med en skarp protest indsendt til stortinget de kvindelige telegrafister og postfunktionærer, da departementet kom med sine reaktionære lønsforslag. Likesaa henvendte foreningen sig til stortinget med en protest i 1913, da de kvindelige postfunktionærers lønsvilkaar var under behandling.

Thora Storm

Ved forrige stortingsvalg interpellerte foreningen de foreslaatte stortings- og varamænd om, 1) hvorvidt de vilde støtte kvindernes krav paa retfærdigere lønningsprincip, og 2) hvorvidt de vilde bidra til at bevare kvindernes arbeidsfrihet. Der indkom bekræftende svar fra de 9 foreslaatte mænd.

Ogsaa forslaget til en forbedret egteskapslovgivning har foreningen optat til behandling. Man fik to læger til, hver fra sit standpunkt, at fremholde denne sak i foredrag.

Av festlige merkedage i disse senere aar maa vi nævne foreningens 25-aars jubilæum 1910 og 100-aarsdagen for Camilla Colletts fødsel 1912.

Alt i alt kan Trondhjems kvindesaksforening se tilbake paa sin nu 29-aarige tilværelse med ublandet glæde, idet den med fuld ret kan si: Gjennem kamp til seir. Det maa erkjendes, at den har været en ganske respektabel løftestang i norsk kulturarbeide — ogsaa for mændene.

Formændene i disse aar har været:

Banksekretær N. Jenssen, fru Antonie Løchen, fru Thora Lyng, frk. Thora Storm, fru Mimi Spørck, fru Elisabeth Jahn, frk. Magda Hjorthøy, frk. Andrea Figenbaum, frk. Johanne Aas, fru Emma Jenssen.

Foreningens revisor i de første 25 aar har været den nu flere og ottiaarige *frk. Mariane Tandberg,* den ældste „kvindesakskvinde“ iblandt os.

---

3. Bergens kvindesagsforening.

1885—1914.

Av Dorothea Merlees.

Anna Steineger

Anna Torkildsen

Josephine Grindstad

Nico Hambro

Beate Lampe

Dorothea Merlees

Fanny Schnelle

Julie Mohr
f. t. formand

14de april 1885 stiftedes *„Den bergenske filial av „Norsk kvindesagsforening“* med samme program som hovedforeningens: „at gi kvinden den hende tilkommende ret og plass i samfundet“.

Det kan jo ikke negtes, at programmet blev en skuffelse for dem av os, som endnu var unge, og som hadde levet med, ja kanske netop hadde faat sin utvikling i sytti- og ottiaarenes politiske og literære kamptid. Den skandinaviske literatur, og deriblandt allermest vor egen i disse aar, var en mægtig spore til at vække de sovende og gi de allerede vaakne en sikker tro paa, at kvindernes sak maatte og skulde vinde frem til velsignelse for vort samfund.

Det var derfor med længsel og haab, vi forberedte os til vor organisation, og det var med glæde vi saa, at vore mest fremstaaende politikere var med os i dette arbeide. Og saa blev det allikevel til et program, hvor stemmeretten ikke engang var nævnt, denne sak, som vi, der kanske stod paa den ytterste fløi, mente var det grundlæggende middel og ikke det endelige maal!

Det var kanske et offer, som *maatte* gjøres, men for endel av de ivrigste var det ialfald en stor skuffelse.

Trods det, at stemmeretten ikke fik plass paa programmet, og trods det, at de fleste av bestyrelsens medlemmer i mange aar betragtet denne sak som et meget fjerntliggende maal, saa har dog Bergens kvindesagsforening *altid*, selv i de første aar, stillet sig meget loyal likeoverfor alt det arbeide, som blev krævet av den for at fremme denne vigtige sak.

Der blev frem igjennem aarene holdt stemmeretsforedrag og diskussionsmøter, der blev arbeidet med petitioner til stortinget, og da vi endelig i 1901 fik vor første lod i denne rettighet, stod kvindesaksforeningen straks rede til at veilede og oplyse de nye stemmeberettigede borgere. Den samlet repræsentanter for en hel del kvindelige foreninger, og ut fra denne samling blev der saa i en række møter rundt om i forskjellige kredse og foreninger meddelt oplysninger om kommunale spørsmaal og om kvindernes nye pligter og rettigheter, likesom der foran det første valg blev holdt et oplysnings- og valgkontor for kvinder av alle partier. Et arbeide som idethele sikkert var til stor hjælp for de mange, som for første gang skulde gaa til valg.

Gjennemgaar man foreningens protokoller for de forløpne 29 aar, vil man faa et sterkt indtryk av, at der findes neppe det samfundsspørsmaal, som foreningen har fundet sin sak uvedkommende, men først og fremst har den hat aapent øie for, at kvinderne maatte oplyses og dygtiggjøres for de nye rettigheter og det nye arbeidsliv, om der skulde staa magt bak kravene.

De første spørsmaal, som blev optat til drøftelse i den nydannede forening var skolespørsmaal: „Den ønskelige ordning av de høiere pikeskoler“, „Den kvindelige undervisning“, om „Fagskoler for kvinder“, om „Oprettelse av kvindelige seminarier“ o. s. v.

Idetheletat har skolens betydning for kvindernes utvikling og utdannelse været et emne, som frem igjennem aarene til stadighet har været optat til diskussion.

Et praktisk utslag fik dette arbeide, da man i 1887 gik igang med „Kvindesagsforeningens friundervisning“. Denne bestod i frikurser for unge piker med undervisning i regning, skrivning, bokholderi, norsk og engelsk. Der fandtes dengang ingen fortsættelsesskoler ved folkeskolen, og der var derfor mange unge piker som i sit arbeide maatte føle mangelen av videregaaende kundskaper end dem de hadde erhvervet sig i den tidlig avsluttede barneskole.

Det var et arbeide, som foreningen fik megen glæde av. Kurserne hadde en overordentlig stor tilslutning — der blev i aarenes løp ialt undervist ca. 6000 elever. Efterat folkeskolen har faat sin utvidede læsetid og sine fortsættelsesskoler blev imidlertid undervisningen i de teoretiske fag mindre og mindre paakrævet, og man fandt for nogen aar siden ganske at kunne sløife disse. „Friundervisningen“ bestaar imidlertid endnu, men indskrænker sig nu til sy- og kokekurser for voksne.

Kvindesaksforeningen sat ogsaa til en begyndelse igang skolekjøkkener, da man gang paa gang forgjæves hadde henvendt sig til skolestyret med forslag om oprettelse av saadanne.

Ved folkeskolens optagelse av dette arbeide kunde imidlertid foreningen nedlægge sit arbeide ogsaa paa dette omraade.

Ved disse forsøk i det smaa paa at hjælpe arbeidende kvinder til let og billig adgang til utdannelse, mente foreningen ved sit initiativ at kunne vække interesse for saken for senere at overlate den videre til mere formaaende kræfter. Og denne arbeidsmaate har i mange tilfælde baaret gode frugter.

Et forsøk paa at naa ogsaa arbeiderklassens voksne kvinder blev gjort, idet man i en række vintre holdt søndagsmøter med foredrag og diskussioner av belærende og underholdende natur. —

For medlemmerne blev der i mange aar holdt i cirkulation alle skandinaviske kvindesakstidsskrifter og delvis tyske, engelske og franske. Ved at se paa fortegnelsen over de emner, som mere og mindre indgaaende har været behandlet i foredrag og diskussioner, vil

man kunne gjøre sig nogenlunde begrep om foreningens virksomhet.

Her skal nævnes endel:

Kvinden som læge, Fædrelandet og kvinders stilling til forsvarssaken, Bystyrets sammensætning, Ugifte mødre og vor lovgivning, Samlagsnedlæggelse—Ædruelighetsspørsmaalet, Kvindens retslige stilling, Tyendeloven, Mødre i skolens tjeneste, Særbeskyttelse for kvinder, Egteskapslovgivningen, Tjenestepikespørsmaalet, Lovgivningen for arbeiderbeskyttelse, Sociale forsikringsspørsmaal, Særeie, Arveret for uegte barn, Kooperative husholdninger, Samme løn for samme arbeide og m. m. fl. —

Den ene opgave meldte sig efter den anden, og man optok arbeidet og førte saken frem efter bedste evne. Der blev søkt at bane nye veier, og der blev gjort forsøk paa at forbedre kaarene i de gamle, og man var altid paa vakt for at støtte forslag og arbeide, der tok sigte paa at fremme kvindernes sak.

Man har hat den glæde, at mange av de saker, der er arbeidet for, er blit ført ut i livet, mens andre endnu venter paa sin løsning.

Til storting og regjering er der indsendt besvarelser og uttalelser i anledning av tyendeloven, uegte barns retslige stilling, kvinders ansættelse i statens embeder, om kvindelige postfunktionærers sak, krav paa sakkyndige kvinder i styret for Stabæk skole, protest mot særbeskyttelse for kvinder o. s. v.

I 1889 arbeidet allerede foreningen for at statens stipendier for industridrivende og haandverkere ogsaa skulde kunne tildeles kvinder.

I 1898 hadde man den glæde at kunne motta det første norske kvindesaks-landsmøte.

Efter dette møte stiftedes ved samarbeide med Kvindesaksforeningen „Hjemmenes vel“, „Kvindelig handelstandsforening“ og „Bergens sanitetsforening“. Fra foreningen utgik ogsaa initiativ til dannelse av "Bergens kvinderaad“, saa dette stod færdig til at være med ved stiftelsen av Norske Kvinders Nationalraad.

Fra 1899 har der ogsaa været arbeidet paa at skaffe foreningen sin egen „Kvindernes bygning“. Der har været mange planer oppe, men uten resultat, indtil nu, da det ser ut til at skulle realiseres, om end paa anden vis end fra først av tænkt.

Den nu planlagte bygning skal gi plads for husmorskole, endel leiligheter til utleie for damer, og desuten lokaler for foreningen Tomt er kjøpt og den nødvendige kapital sikret. —

Det ved foreningens stiftelse antatte navn: „Den bergenske filial av norsk kvindesagsforening“ ombyttedes i 1888 med „Bergens kvindesagsforening“, idet man da efter nogen tids underhandlinger ophævet filialforholdet, som aldrig hadde hat megen sympati for sig.

Statuterne indeholdt fra først av bestemmelsen om, at styret skulde bestaa av 4 kvinder og 3 mænd. Denne bestemmelse blev efter nogen aars forløp ophævet, saa man stod frit i valget av begge kjøn. Dette ledet til, at mændene litt efter litt forsvandt, indtil de fra 1890 gaar ganske ut av styret.

Som medlemmer av foreningen er mændene ogsaa efterhaanden forsvundet, saa der nu neppe er nogen igjen.

Den første bestyrelse var: *Lærerinde Anna Steineger, skolebestyrerinde Amalia Hansen,**) *telegrafistinde Anna Thorkildssen, fru Alette Wiesener, stadsfysikus Sparre, overlæge Armauer-Hansen* og *adjunkt Emanuel Mohn.*

Frk. Amalia Hansen har været medlem av styret fra 1885—1911, hvorav nogen og tyve aar som formand.

Av andre medlemmer, som i aarrækker har været med i styret maa nævnes: *Fru Josephine Grindstad, fru Nico Hambro, frk. Beate Lampe, frk. Dorothea Merlees, fru Julie Mohr* og *frk. Fanny Schneller.*

Foreningen har et æresmedlem: Amalia Hansen.

Medlemsantallet har været meget vekslende — fra opimot 300 til ned i 60 — de senere aar mere konstant — mellem 2 og 300. —

Spørres der om resultaterne av foreningens arbeide for den sak den mente at fremme, saa er det ikke saa let at besvare for dem som har været med i ledelsen av dette arbeide.

Der kan kun sies, at man i sit arbeide bevisst og efter evne har søkt:

1. at indvirke paa myndigheterne, for at der skulde gis kvinderne adgang til at faa del i det bestaaende samfunds materielle og aandelige goder.
2. at indvirke paa kvinderne selv, for at de gjennem arbeide og økede kundskaper skulde kunne bli istand til at hæve følgerne av sit kjøns underkuelse og forsømthet, og endelig
3. at indvirke paa det hele samfund for i dette ogsaa at skaffe plass for den hittil utelukkede kvindelige aand og opfatning.

Arbeidet for disse kvindesakens hovedretninger har kanske været baade spredt og famlende, men det er vort sikre haab, at Bergens kvinder aandelig og materielt maa ha vokset paa dette arbeide.

Maatte arbeidet i det nye aarhundrede bringe endnu rikere vekst.

---

*) Portræt se artiklen: Den høiere skoles lærerinder.

Kvindestemmeretten.

Av doktor *Marie Kjølseth.*

I møte 11te juni 1913 vedtok Stortinget en forandring av grundlovens § 50 saaledes, at den statsborgerlige stemmeret utvidedes til at omfatte alle kvinder over 25 aar. Beslutningen blev fattet enstemmig og uten debat — som præsidenten senere uttalte — i sikker forvisning om, at denne reform vilde virke til fædrelandets bedste. I de 12 aar, som var forløpet, siden loven av 29de mai 1901 gav kvinderne begrænset kommunal stemmeret, har de altsaa ved sin optræden overbevist samtlige politiske partier om, at de er værdige til at optas som borgere i stat og kommune paa samme betingelser som mænd. De mørke fremtidsbilleder som sakens motstandere tidligere oprullet, har saaledes ikke holdt stik. Med ro og besindighet har kvinderne utført sine borgerpligter. De har ikke vist revolutionære tendenser; samfundet bestaar, og hjemmene eksisterer fremdeles.

Gina Krog

Dengang det organiserte kvindesaksarbeide her tillands tok sin begyndelse, stod nemlig kravet om stemmeret som den mest radikale av alle fordringer. Bare nogen faa kvinder hadde mot og fremsyn nok til at rette sit arbeide direkte mot dette maal; de sluttet sig sammen og dannet i 1885 „*Kvindestemmeretsforeningen*“ med 10 medlemmer.

Der var ingen fast kontingent og heller ingen egentlig bestyrelse, men en formand og en viceformand; til disse tillidsposter valgtes henholdsvis *Gina Krog* og *Anna Rogstad.*

Den 15de november 1888 holdt foreningen sit første offentlige agitationsmøte i „Arbeidersamfundets“ store sal. Det betegnes av „Nylænde“ som en begivenhet, „en merkedag i kvindesakens historie“, idet ca. 600 kvinder av alle samfundsklasser var møtt frem. Ro, alvor og levende interesse præget forsamlingen. Efterat Gina Krog hadde aapnet møtet, holdtes foredrag av Anna Rogstad og *Ragna Nielsen*, der begge hver paa sin maate synes at ha gjort et sterkt indtryk ved klar indtrængende argumentation og overbevisende varme. Foredragene er i sin helhet refereret i „Nylænde“ for 1889.

Lignende møter holdtes senere i flere andre byer; saaledes talte Anna Rogstad i Bergen og Kristianssand, Ragna Nielsen i Drammen, paa Kongsberg og Moss, *Anna Bugge* i Tønsberg, Sandefjord, Larvik, Fredriksstad og Fredrikshald, og Gina Krog i Trondhjem, Stavanger, Stenkjær, Kristianssund, Aalesund og Molde. Man vilde paa denne maate søke at samle underskrifter til fordel for et hviiende grundlovsforslag om stemmeret for kvinder; og resultatet var, at man den 23de april 1890 kunde indlevere lister med 4533 navne.

Det fremsatte lovforslag, som var undertegnet av følgende repræsentanter: V. Ullmann, O. Thomesen, G. Krogh, I. Sparre, W. Konow (H.), A. Qvam, I. O. Lange, Nikolai Sørensen og Castberg, gjaldt stemmeret for de kvinder, som opfyldte grundlovens stemmeretsbetingelser. Det blev, som man kunde vente, av konstitutionskomiteens flertal indstillet til forkastelse, mens et mindretal paa 3 medlemmer (Bjering, Eiesland og Moursund) indstillet paa vedtagelse. Til komiteen var foruten ovennævnte petition fra Kvindestemmeretsforeningen oversendt en forestilling fra „Komitéen for arbeidertoget 17de mai“, undertegnet av Chr. H. Knudsen og en lignende fra Rogne sogns arbeiderforening, begge til fordel for saken. Efter en voldsom debat opnaadde forslaget ved avstemningen i Stortinget 6te juni 1890 44 stemmer (hele det rene venstre paa en enkelt undtagelse nær, samt et par moderate), mens 70 stemte imot. Forrest blandt sakens motstandere stod biskop Heuch, som i kraftige, ofte mindre velvalgte ordelag, gav uttryk for sin motvilje, ikke alene likeoverfor stemmeretten, men mot kvindesaksbevægelsen i det hele. Som sedvanlig maatte Paulus rykke i marken og — som om dette ikke var nok — fandt han i den almindelige sprogbruk en uoverstigelig hindring for kvindens deltagelse i det offentlige liv; adjektivet offentlig betegnet for en kvinde skam og skjændsel, mens det for en mand nærmest var en ære at opnaa denne tilføielse. Hval og Hertz-

berg var mildere i sin uttryksmaate; de kom dog alle 3 tilkort likeoverfor talerne fra den anden leir. Først og fremst maa nævnes Ullmanns glimrende foredrag. Enkelte av de uttryk, hvormed han indleder sin tale, skal her citeres: „Naar man skal gaa til en avgjørelse av denne sak, er det besst paa forhaand at gjøre sig selv opmerksom paa, at det som det her dreier sig om er den ting: hvorvidt vi nu skal gi stemmeret til vor mor, til vore søstre, til vor hustru? Jeg vil be de ærede repræsentanter ved en videre debat om denne ting at lægge sig den sak paa hjerte, at de som det her gjælder om, er dem som de er knyttet til ved de aller nærmeste baand, det er dem, hvem de har møtt saaledes i livet, at de likeoverfor dem bøier sig i den dypeste ærbødighet, hvori mennesker kan bøie sig for mennesker“. Udmerkede indlæg blev ogsaa levert av Eiesland og Wexelsen, likesaa av Lavik, John Lund, Arctander og Ødegaard.

Paa et møte i december 1890 besluttet K. S. F. at faa istand selskapelige sammenkomster, forat medlemmerne kunde faa anledning til at lære hverandre nærmere at kjende. Man tænkte sig ogsaa, at andre kvinder som ikke aktivt deltok i agitationen, men allikevel hadde en viss interesse for stemmeretten, muligens vilde slutte sig til, naar formaalet væsentlig var selskapelig. Paa denne maate dannedes *Kvindestemmeretsforeningens Klub* (K. S. F. K.). Den 23de januar 1891 — paa Camilla Colletts 78-aarige fødselsdag — holdt den nystiftede forening sin indvielsesfest i Studentersamfundet. Gina Krog ønsket forsamlingen velkommen, hvorefter *Vilhelmine Ullmann*, f. Dunker, holdt festtalen. Fint og vakkert skildret hun Camilla Colletts personlighet fra hun første gang hadde set hende som ung pike i en hvit brodert mols kjole og under den videre utvikling opover gjennem aarene. Efter foredraget var der musik av *Erika Nissen* og senere tale av *Aasta Hansteen*. Om klubbens senere skjæbne skal kun nævnes, at den med sine 6 selskapsaftener om vinteren har været et kjærkomment møtested for en mængde av byens interesserte kvinder, og at den for tiden har ca. 300 medlemmer.

11te mai 1891 holdt K.S.F. sit andet store offentlige møte, ogsaa nu i Arbeidersamfundet under Gina Krogs ledelse. For første gang sees *Anne Holsen* og *Cecilie Krog*[1]) som talere i stemmeretskampen, mens Anna Rogstad og Ragna Nielsen trær os imøte som gamle bekjendte. Fru Nielsens tale var helt extemporert og er derfor ufuldstændig referert; de øvrige foredrag findes derimot in extenso i Nylænde for 1ste juni 1891. Forunderlig vemodig virker læsningen av de to første. Saa levende er det billede som derved fremmanes, at vi formelig kan høre Anne Holsens alvorlige manende røst, og ved siden av hende ser vi Cecilie Krogs høie lyse kvindeskikkelse med en eiendommelig ro i væsen som i tale. Anna Rogstads foredrag var klart, skarpt og pointert. Hun polemiserte sterkt mot biskop Heuchs uttalelser under stemmeretsdebatten i Stortinget. Efter hendes forslag vedtok møtet følgende uttalelse:

Anne Holsen

„Forsamlingen, som anser stemmeret for kvinder, der opfylder grundlovens stemmeretsbetingelser for den mest paakrævede stemmeretsutvidelse, henvender sig til landets vælgere av alle politiske partier med bøn om, at de ved kommende stortingsvalg vil stemme paa mænd, der er villige til at støtte denne reform."

Efterat kvindestemmeretten — som Nylænde uttrykker det — hadde faat sin „ilddaab" under stortingsdebatten i 1890, blev nyt grundlovsforslag fremsat av Ullmann og Wexelsen, og Kvindestemmeretsforeningen begyndte atter at ruste sig til kampen. I møte 28de januar 1892 vedtokes en del bestemmelser angaaende foreningens indre organisation; saaledes valgtes en komité paa 7 medlemmer med ret til at supplere sig selv indtil den ialt utgjorde 12. Denne skulde sammen med formanden og viceformanden lede det fælles arbeide for kvindestemmeret utover det hele land, idet hvert komitémedlem valgte sin landsdel til arbeidsfelt. Et par maaneder efter udstedtes et oprop til alle norske kvinder med opfordring om at slutte sig sammen i stemmeretsforeninger og klubber for at fremholde sine krav til norske mænd om at støtte saken gjennem pressen, paa folke-

[1]) Portræt s. side 61.

møter og ved andre midler. Dette oprop er foruten av formanden og viceformanden, Gina Krog og Anna Rogstad, undertegnet av følgende 12 komitémedlemmer: Edle Beichmann, Marie Blehr, Inger Holst, Wennicke Kielland, Cecilie Thoresen Krog, Olaug Løken, F. M. Qvam, Laura Schjødt, Louise Schneider, Dagmar Skavlan, Dina Sparre, Anna Wexelsen. I virkeligheten synes det ogsaa, som om interessen for kvindestemmeretten i den paafølgende tid begyndte at spredes utover landet. Saaledes holdt Ragna Nielsen under sit ophold i Hardanger sommeren 1892 foredrag om saken, og i løpet av aaret 1893 dannedes foreninger i Sandefjord, Elverum, Hamar og Eidsvold.

Imidlertid var Ullmanns og Wexelsens grundlovsforslag i 5 alternativer behandlet av konstitutionskomitéen. Et flertal paa 5 medlemmer (Chr. Michelsen, formand, Arctander, Engelhart, Foss og Sveinsson) uttaler, at de principielt intet har imot at utvide stemmeretten til ogsaa at gjælde kvinder. 3 medlemmer (Arctander, Foss og Sveinsson) kan stemme for alle de foreliggende forslag — principalt for almindelig stemmeret, ogsaa for kvinder. Denne fraktion henholder sig i det væsentligste til den argumentation, der av konstitutionskomitéens minoritet gjordes gjældende i 1890: „Idet man gaar ut fra at der i kvindens evner, karakter og begavelse intet er til hinder for, at hun i det hele tat kan vareta de samme hverv som manden, synes det at være en naturlig og selvfølgelig ting, at der aapnes hende adgang til at opnaa like rettigheter og fuld likestillethet.“ Michelsen og Engelhart finder, at da kvinderne til denne tid har været fuldstændig utelukket fra at stemme ved politiske valg, turde overgangen bli for sterk ved med én gang at gjøre stemmeretten almindelig ogsaa for kvinderne, og at det derfor tør være rigtigst for tiden at bli staaende ved forslag 7, Alt. A, der stiller den selvstændige kvinde like med mænd efter de nugjældende stemmeretskvalifikationer. Dette forslag blev saaledes indstillet av komitéen, da ogsaa Arctander, Foss og Sveinsson subsidiært erklærte sig herfor.

Ved avstemningen i Stortinget 28de juni 1893 opnaadde ikke indstillingen grundlovsmæssig flertal, idet 58 stemte for, 56 imot. Ogsaa denne gang stod høire som én mand samlet paa motpartens side; det samme var tilfældet med den moderate gruppe, undtagen Jac. Stang, og desuten fandtes blandt de 56 følgende venstrerepræsentanter: Lien, Berg, Sønju, Vold, Løvland, Johansen og Larsen.

Forøvrig maa bemerkes, at motstanderne ikke deltok i debatten, men avgav sin stemme i taushet.

Nyt grundlovsforslag blev atter fremsat i 1892 og indstilledes av konstitutionskomitéen i 1895 til bifald, men fik i Stortinget ikke mere end 56 stemmer.

I den følgende tid samlet interessen sig væsentlig om den kommunale stemmeret. Fra Kvindestemmeretsforeningen blev der i februar 1894 rettet en henvendelse til landsvenstremøtet om at opta almindelig kommunal stemmeret for kvinder paa programmet. Denne post blev imidlertid ikke særskilt nævnt; derimot fik valgprogrammet følgende ordlyd:

„Almindelig stemmeret. Derhos opstilles: Almindelig kommunal stemmeret i tilfælde særskilt gjennemført ved lov. Repræsentantskapet anbefaler forholdstalsvalg indført ved kommunale valg under forutsætning av almindelig kommunal stemmerets indførelse."

Den mulighet, at der kunde bli tale om særskilt at gjennemføre almindelig kommunal stemmeret i forbindelse med forholdstalsvalg, gav anledning til, at A. Qvam utarbeidet forslag i den angivne retning; det vedtokes til fremsættelse for odelstinget av Ullmann. I 1895 fremsatte Qvam som repræsentant selv sit forslag for odelstinget i en noget ændret form, og da saken efter konstitutionskomitéens indstilling blev utsat, forelaa det samme forslag atter for odelstinget i 1896. Principet er her altid det samme: Almindelig kommunal stemmeret for kvinder som for mænd. Til en begyndelse var dette særskilt betonet, idet der til ordet indvaanere var føiet en forklarende parentes: „kvinder som mænd". Dette blev senere strøket, idet forslagsstilleren gik ut fra, at saavel ordet „indvaanere" som uttrykket „norske borgere" uten nogen saadan forklaring hadde anvendelse paa begge kjøn. Under behandlingen i den fælles konstitutions- og justiskomité blev parentesen atter tilføiet. Her valgtes Steen til formand, Havig til sekretær og Qvam til ordfører; et flertal paa 8 medlemmer indstillet forslaget i alt væsentlig til bifald.

Til komitéen blev indsendt en henvendelse fra Kvindestemmeretsforeningen saalydende:

„I anledning av, at der foreligger et forslag om udvidelse av den kommunale stemmeret og valgbarhed, henvender Kvindestemmeretsforeningen en ærbødig anmodning til Stortinget om, at stemmeret og valgbarhed i kommunen maa gives kvinder paa samme betingelser som mænd. Tusener av kvinder udover det hele land har i de forløbne maaneder givet udtryk for dette krav. Hvis landets vel skal

fremmes er det nødvendig, at kvinder og mænd arbeider sammen for hjemmene og for samfundet. Som hustruer og mødre, og som arbeidere paa de samme arbeidsmarker og med de samme maal og øiemed som norske mænd, stiller norske kvinder kravet om stemmeret og valgbarhed. Det er en fordring paa retfærdighed, som ikke kan tilbagevises uden skade for vort folk. Vi retter en indtrængende bøn til Norges storting om ikke at udelukke norske borgere fra disse rettigheder kun paa grund av deres kjøn."

I tilslutning til denne henvendelse indløp breve og navnelister fra kvinder utover det hele land.

Der blev ogsaa i denne tid holdt flere agitationsmøter, saaledes i Kristiania (talere Gina Krog, Ragna Nielsen, Anne Holsen, Ida Welhaven), Drammen (Thekla Resvoll), Larvik (frk. Jønsberg, frk.nerne Erika og Olga Hassel) samt paa Hamar.

I odelstinget fik forslaget en sørgelig skjæbne, idet der blev fremsat flere ændringsforslag, som væsentlig gik ut over kvinderne. En undtagelse dannet Rindes om stemmeret for mænd og kvinder, der betaler skat efter en indtægt av mindst 400 kr.; det opnaadde imidlertid ikke mere end 11 stemmer. Under debatten fremholdt flere talere av venstre, bl. a. Blehr, at man av hensyn til vælgerne ikke kunde gaa utenfor programmet, og kvindestemmeretten var ikke opført paa dette. Herimot hævdet Qvam med bestemthet at det var i strid med venstres tidligere optræden at la kvinderne bli utenfor, og Konow (H.) fandt, at de som i stortinget tidligere hadde stemt for stemmeret for kvinder og var blit gjenvalgt, de hadde ret til i kraft av sit valg at stemme for saken ogsaa nu. Ullmann og Wexelsen talte ogsaa denne gang kvindernes sak. Ved avstemningen blev indstillingen forkastet mot 21 stemmer; derimot bifaldtes et forslag av Liljedahl om at utvide stemmeretten til alle skattebetalende mænd.

I møte 27de februar 1897 besluttet Kvindestemmeretsforeningen efter forslag av Anna Rogstad at indgaa til Stortinget med andragende om kommunal stemmeret for kvinder paa de forhenværende stemmeretsbetingelser for mænd. Dette blev efter konstitutionskomitéens indstilling ikke tat under behandling, da kvindestemmeretten saa nylig hadde været for i odelstinget og der var blit forkastet. Desuten fandt man det unaturlig, at der for kvinder, som i almindelighet hadde en mindre indtægt, skulde gjælde en høiere census end for mænd (resp. 800 og 500 mot 400 og 300).

Blandt de stemmeretssøkende kvinder vakte det adskillig misnøie at Kvindestemmeretsforeningen paa denne maate gik utenfor det hittil gjældende program: samme ret for kvinder som for mænd; ingen maa utelukkes paa grund av sit kjøn. Og da man i samme møte besluttet at gi foreningen en fastere organisation ved at vælge et styre paa 5 medlemmer, frabad Gina Krog sig gjenvalg. Hun hadde da staat som formand i 12 aar — siden Kvindestemmeretsforeningen blev stiftet i 1885. Til ny formand valgtes Anne Holsen, medlemmer av styret blev Cecilie Krog, Anna Mossevig, Thekla Resvoll, F. M. Qvam — og suppleanter Randi Blehr, Wenche Kielland og Anna Rogstad.

Det nye styre fik i opdrag at utarbeide nye love for foreningen. Disse blev fremlagt og vedtokes mot 3 stemmer paa medlemsmøte 9de decbr. 1897. Men allerede ved aarsmøtet 31te januar 1898 forelaa forslag fra Gina Krog og Marie Høgh til forandring av § 1, som fastsatte foreningens fremtidige program. I den vedtagne form hadde §'en følgende ordlyd:

„Kvindestemmeretsforeningen arbeider for at skaffe kvinder statsborgerlig og kommunal stemmeret", mens det nye forslag indeholdt tilføielsen „paa samme betingelser som for mænd".

To retninger stod her skarpt overfor hverandre. Paa den ene side var der dem som vilde forfølge saa at si en mere „praktisk linje". Maalet var stemmeret for kvinder paa samme betingelser som for mænd; men de forbeholdt sig retten til at fremsætte subsidiære forslag sigtende paa en mere skridtvis gjennemførelse. De stadige nederlag som kvindestemmeretten hadde lidt, fra den første gang forelaa til behandling i 1890 og senere fremover gjennem hver tingperiode, hadde efterlatt en del bitterhet i kvindernes sind; særlig var skuffelsen stor, efterat venstre som tidligere hadde staat samlet om denne sak, i 1896 gjennemførte en betydelig stemmeretsutvidelse for mænd og samtidig lot kvinderne bli staaende helt utenfor. Det var derfor naturlig, at man tildels begyndte at tvile paa de gamle kampmidlers værd. Kanske vilde man lettere komme til maalet ved at slaa av paa fordringerne, og foreløbig kjæmpe for at en del av kvinderne kunde naa frem. Det andet parti fandt, at de som stemmeretsforening hadde pligt til at hævde retten uavkortet for kvinderne i sin helhet. Kun paa denne maate hadde de en samlet kvindeopinion bak sig. Avslaget fik komme fra andre kanter, fra

den avgjørende myndighet, eller fra foreninger som hadde sine specielle særinteresser at vareta, f. eks. Lærerindeforeningen.

Den første retning hadde majoritet baade inden styret og blandt de medlemmer, som møtte paa aarsmøtet. Ved avstemningen blev derfor §'en bibeholdt i sin oprindelige form med 51 mot 37 stemmer. Fra Horten og Mandal var indkommet resp. 38 og 28 stemmesedler til fordel for det nye forslag. De blev imidlertid forkastet av styrets majoritet, som mente, at der ifølge lovene ikke var adgang til at stemme skriftlig i en sak, som senere skulde diskuteres paa et møte. Herom reiste der sig paa aarsmøtet en skarp strid, som endte med det resultat, at en del kvinder, som ikke var enige i bestyrelsens avgjørelse, meldte sig ut av foreningen for at danne sin egen organisation. Blandt disse var Gina Krog og medlem av styret F. M. Qvam og Fredrikke Mørck. De samlet sig kort efter til møte og stiftet 12te febr. 1898 Landskvindestemmeretsforeningen (L. K. S. F.). Den var som navnet viser fra første øieblik planlagt som en landsorganisation og i lovenes § 1 gav den uttryk for programmet: *Stemmeret for kvinder paa samme betingelser som for mænd.* Formandsstillingen i den nye forening blev først tilbudt Gina Krog; men da hun ikke kunde paata sig hvervet, valgtes fru *F. M. Qvam.* Medlemmer av styret blev *Olaug Løken* og *Fredrikke Mørck.**)

F. M. Qvam

Denne uenighet blandt kvinder, som arbeidet mot samme maal, vakte i sin tid en betydelig opmerksomhet. Den blev kommentert i pressen, og det manglet ikke paa gode raad og formaninger til kvinderne om at holde sammen. For os, som senere er kommet til, staar saavel kampen som det derav følgende schisma i et noget andet lys. Vi ser en række betydelige kvinder sammenbundet i en forholdsvis liten forening, en samling generaler uten det tilsvarende antal menige tropper. Følgen var,

Olaug Løken

*) Portræt s. art. Høiere sk. lærerinder.

at de store kræfter, som der var repræsentert, maatte sprenge disse hemmende baand for at skaffe plads til sin egen utfoldelse. Det viste sig derfor, at spaltningen i 2 foreninger saa langt fra var til skade for saken. Tvertimot tok stemmeretsarbeidet i de følgende aar en hittil uanet fart. Mens Kvindestemmeretsforeningen (K. S. F.) under Anne Holsens ledelse fortsatte som en Kristianiaforening, tok L. K. S. F. med fru Qvam i spidsen ledelsen utover landet. Med uopslitelig energi arbeidet hun altid videre og la den ene provins efter den anden under sit herredømme.

* * *

Under stemmeretskampene i slutningen av 90-aarene viste der sig fra de forskjellige leire større interesse end hittil ogsaa for kvindernes sak. Da saaledes Stortinget traadte sammen høsten 1898, forelaa ikke mindre end 7 forslag, som alle omhandlet kommunal stemmeret for kvinder, nemlig: 1) Fra overretssakfører Sangereid, vedtat av Nils Skilbred og L. M. Bentsen. 2) Fra følgende 10 stortingsmænd: Thore Myrvang, A. Hansen, A. Andresen, Just Broch, Andres Lavik, Nils Skilbred, A. Berge, S. Hodne, A. Strengehagen, Lars Abrahamsen. 3) Fra Annæus Schjødt. 4) Fra Kvindestemmeretsforeningens styre, vedtat av Ullmann. 5) Fra Peder Rinde og og Th. Stousland. 6) Fra „Det norske arbeiderparti“ og 7) Fra doktor Louise Qvam, vedtat av Horst, Olaf Sveinsson, Th. Stousland, Carl Stousland, Lars Abrahamsen, Johs. Okkenhaug. — De 5 forslag var saaledes fremsat av mænd og gjaldt dels kvinderne alene, dels var disse slaat sammen med de endnu utelukkede mandlige borgere. Fra K. S. F.'s bestyrelse var der forslag om stemmeret for mænd og kvinder paa grundlag av skatteerlæggelse, subsidiært med høiere census for kvinder, og fra doktor Louise Qvam likeledes forslag om stemmeret for skattebetalende borgere av begge kjøn. Desuten var her tilføiet en ny passus, saaledes at flerheten, de gifte ikke selverhvervende kvinder, blev indbefattet:

„Gift person, der lever i formuesfællesskap med sin egtefælle, ansees at have opfyldt den i grundlovens § 50 b, eller den i nærværende paragrafs nr. 2 nævnte betingelse for stemmeret, naar den er opfyldt av egtefællen.“

Forslaget var ledsaget av en indgaaende motivering, overmaade skarpt og logisk gjennemført, og indeholdt utførlige oplysninger fra lande, hvor kvindestemmeretten hadde hat anledning til at virke i nogen tid.

Samtlige forslag blev efter indstilling av konstitutionskomitéen overgit regjeringen til bearbeidelse, og sammen hermed indsendtes en adresse fra K. S. F. angaaende kommunal og statsborgerlig stemmeret for kvinder, samt en petition fra L. K. S. F. med andragende om kommunal stemmeret, undertegnet av ca. 12000 kvinder fra by og land. Fra Indredepartementet gik saken til en departemental komité, hvis flertal indstillet paa stemmeret for mænd og kvinder paa grundlag av skatteerlæggelse. Deres utkast omsendtes til amtmændene med anmodning om uttalelse fra magistrat, kommunestyrer og amtmænd.

Resultatet av denne undersøkelse blev imidlertid ikke avventet. I det Storting, som fremgik av valgene 1900, besluttet konstitutionskomitéens flertal (Berner, Bryggesaa og Sveinsson) at indstille til vedtagelse et forslag av Five, Galtvik og Monthei Haug om almindelig stemmeret for mænd og stemmeret for kvinder som betaler skat, personlig eller gjennem helt eller delvis formuesfællesskap med egtefællen — i overensstemmelse med doktor Louise Qvams forslag.

I odelstinget blev indstillingen om kvindestemmeretten vedtat i møte 10de mai 1901 med 68 mot 17 stemmer, efterat en række talere av forskjellige partier hadde hat ordet for at erklære sin varme sympati for saken; saaledes var høires fører, Hagerup, sammen med Bryggesaa en av hovedtalerne for reformen. Ved behandlingen i lagtinget blev loven først forkastet; men da odelstinget fastholdt sin beslutning, vedtokes den ogsaa i lagtinget 25 mai med 15 mot 14 stemmer.

Hermed var den første seir vundet, og glæden var stor. Telegrammer og skrivelser strømmet ind til de ledende kvinder, specielt til Gina Krog og til fru Qvam, som var formand i den største forening, og som i den almindelige bevissthet nu mere og mere kom til at staa som kvindestemmerettens mor.

Samtidig begyndte tanken paa de forestaaende kommunevalg at beskjæftige kvindernes sind. Skulde de slutte sig til de allerede bestaaende politiske partier eller skulde de staa sammen som kvinder uanset parti? Den første anskuelse repræsentertes av L. K. S. F.'s flertal, mens der blandt de ledende inden K. S. F. var sterk stemning for en upolitisk liste, som ogsaa blev opstillet og omfattet 12 kvinder og 30 mænd. Officielt fik den navnet „Liste opstillet av Kvindestemmeretsforeningen". Der blev av begge partier oprettet

oplysningskontorer og K. S. F. avholdt foran valgene en række agitationsmøter til fordel for sin liste med Anne Holsen, Ragna Nielsen, Anna Mossevig og Kaja Geelmuyden som talere. Resultatet var 2 repræsentanter: Anne Holsen og Ragna Nielsen; suppleanter blev Anna Rogstad og Marianne Nærup.

Ogsaa ved kommunevalgene i 1904 opstillet K. S. F. en egen liste for Kristiania, men opnaadde denne gang bare 1 repræsentant: overlærer Sinding, mens Ragna Nielsen blev suppleant.

L. K. S. F. optraadte heller ikke nu i den politiske agitation. Den indskrænket sig til at virke for kvindernes deltagelse i valgene og utsendte i den anledning et oprop i 60000 eksemplarer, som spredtes utover landet til hver by og hvert herred med opfordring til kvinderne om at bruke sin stemme til fordel for hjem og samfund. Opropet var forfattet av *Anna Hvoslef* og *Fredrikke Mørck* og utsendtes under ledelse av den energiske og samvittighetsfulde sekretær *Antonie Borchsenius.*

Antonie Borchsenius

I de forløpne aar hadde foreningen gjennemgaat en overmaade hurtig vekst og særlig var der efter en foredragsturné som fru Qvam foretok høsten 1904 stiftet mange nye underavdelinger. Der var nu led av L. K. S. F. i de fleste byer og mange steder paa landsbygden, likesom de spredte enkeltmedlemmer dannet centrer der, hvor ingen forening eksisterte. Saaledes rustet kunde organisationen med haab om et godt resultat gaa til sit betydeligste arbeide, den store navneindsamling sommeren 1905.

Eftersom de politiske begivenheter skred frem og folkeavstemning blev besluttet, føltes det mere end bittert for kvinderne at staa helt utenfor nu da fædrelandets skjæbne skulde avgjøres. Fra mange kanter begyndte der gjennem aviserne at komme opfordringer til de forskjellige organisationer om at sætte igang en navneindsamling, forat kvinderne ialfald paa denne maate skulde faa anledning til at vise sin tilslutning til den stedfundne unionsopløsning. Daværende styremedlem *Elise Welhaven Gunnerson*, var sterkt interessert for saken, og man besluttet derfor at vove forsøket. Et oprop blev indrykt i aviserne, likesom der blev sendt underretning til alle led- og enkeltmedlemmer av L. K. S. F. med anmodning om hver paa sit sted at sætte sig i spidsen for indsamlingen. Resultatet var overvældende. Lister og enkelte navne strømmet ind i mængdevis, og

mange var ledsaget av skrivelser, som gav uttryk for den varme begeistring hvormed tilslutningen var git. Saaledes f. eks. fra Lom: „Det har været os, og det tør vi si, alle som har tegnet sit navn paa listerne, en inderlig glæde at kunne faa være med paa denne maate at støtte de stemmeberettigede mænds ja og slaa kjærlighetens værnende ring om vort folk og land. 'Gud signe vort dyre fædraland og lat det som hagen bløma'."

Fra Mo i Helgeland oplyses, at 4 av underskriverne var mellem 80 og 90 aar: „Og det har tindret i de gamle øine, og de rynkede kinder har faat et skjær af ungdommens rødme, fordi de kunde faa skrive sit navn for Norge!"

Den 22de august kunde styret (F. M. Qvam, Elise Welhaven Gunnerson og doktor *Marie Kjølseth*) til stortingspræsident Berner overlevere lister med 244765 navne, og da der senere indløp en del forsinkede lister, blev totalsummen 279878. Præsidenten takket for det fædrelandssind, som Norges kvinder hadde utvist, og bad om at denne tak maatte bli overbragt til kvinderne utover landet.

* * *

Kvindernes optræden i 1905 hadde skaffet dem respekt inden de politiske partier, og før valget i 1906 blev politisk stemmeret for kvinder opstillet paa venstres, arbeiderdemokraternes og arbeiderpartiets programmer. For det nyvalgte storting forelaa nu 4 grundlovsforslag:

1) Fra L. K. S. F. om politisk stemmeret for kvinder paa de samme betingelser som for mænd. 2) Fra K. S. F. likeledes om almindelig politisk stemmeret for kvinder, subsidiært paa de samme betingelser som den daværende kommunale kvindestemmeret. 3) Fra doktor Louise Qvam, og 4) Fra Konow (H.) forslag i 2 alternativer av samme indhold som det av K. S. F. indleverte, men i en anden ordlyd.

Disse forslag blev av konstitutionskomitéen tat under behandling i begyndelsen av 1907, idet der samtidig til Stortinget indløp en række henstillinger fra L. K. S. F.'s forskjellige led til fordel for saken. Inden komitéen stemte Bryggesaa, Grivi, Knudsen og Ruberg for almindelig politisk stemmeret for kvinder, mens Berner, Høstmark, Næss og Thallaug indstillet til vedtagelse K. S. F.'s subsidiære forslag. Da ogsaa Bryggesaa og Ruberg subsidiært stemte for begrænset stemmeret, var der inden komiteen et flertal paa 6 medlemmer

for denne reform. Begge fraktioner omtaler med megen anerkjendelse det fædrelandssind og den politiske takt kvinderne hadde utvist ved sin optræden i 1905. Et medlem, Malm, stemte mot statsborgerlig stemmeret for kvinder under enhver form, og anfører i indstillingen en række principielle grunde, som er sterkt beslegtet med de argumenter, biskop Heuch førte i marken under stemmeretsdebatten 1890, naar man ombytter ordene „bibelen og Paulus" med uttrykket „naturen". Som den sidste paa skansen førte han ogsaa under debatten i Stortinget 14de juni 1907 en tapper, men haabløs kamp. De anskuelser som her kom tilorde, repræsenterte nu for de fleste mænd et tilbakelagt stadium. Han blev derfor grundig imøtegaat av flere talere, hvorav specielt maa nævnes Bryggesaa og Castberg; likeledes fortjener Stangs smukke argumentation en særskilt omtale. Ved avstemningen vedtokes indstillingen om den indskrænkede statsborgerlige stemmeret efter K. S. F.'s subsidiære forslag med 96 mot 25 stemmer.

Da nu en stor del av kvinderne hadde opnaad fuld borgerret, viste der sig blandt de konservative elementer en viss ulyst til at fortsætte kampen, idet de frygtet for at en videre stemmeretsutvidelse bare vilde øke socialisternes rækker. L. K. S. F. mistet av den grund flere medlemmer, og enkelte led i de mindre byer blev nødt til helt at indstille sin virksomhet. Den store flerhet var dog enige om, at organisationen skulde arbeide videre, indtil maalet var naad, lovenes § 1: Stemmeret for kvinder paa samme betingelser som for mænd. Styret indleverte derfor som før i hver stortingsperiode sine forslag til forandring av formandskapslovenes § 2 og grundlovens § 50, indtil Stortinget hadde indført almindelig kommunal og politisk stemmeret for kvinder i 1910 og 1913.

Sommeren 1908 holdt L. K. S. F. et overordentlig vellykket landsmøte paa Lillehammer, hvor repræsentanter fra de fleste led var fremmøtt. Her nedsattes en komité til revision av foreningens love, og efter flertallets forslag, som vedtokes paa aarsmøtet februar 1909, gik man over til et repræsentativt system, saaledes at hvert led i organisationens anliggender skulde stemme gjennem en eller flere repræsentanter, alt efter medlemmernes antal. Senere er avholdt to landsmøter efter den nye ordning, et i april 1909 til valg paa styre og et i april 1911. Herfra sendtes en

Hedevig Rosing,
L. K. F. S. 1ste æresmedlem

hilsen til Anna Rogstad, som dengang under repræsentanten Bratlies fravær hadde sæte i Stortinget — den første og hittil eneste kvinde som har opnaad denne hæder. Efter nogen diskussion besluttet man at foreningen skulde indlevere et grundlovsforslag om en forandret valgordning, da man i systemet enmandskredse saa den væsentligste hindring for at kvinderne ikke fik nogen repræsentantplads i Stortinget. (Dette utarbeidedes av Bryggesaa og indlevertes sommeren 1911.) Likeledes blev man enig om at foreningen skulde indsamle til et fond for norske kvinders fagutdannelse.

Under møtet hadde man den glæde at faa besøk av den „Internationale stemmeretsalliances“ præsident *Mrs. Carrie Chapmann Catt.* L. K. S. F. hadde nemlig været medlem av alliancen siden 1904 og hadde sendt repræsentanter til hvert av dens møter, nemlig til Berlin 1904, Kjøbenhavn 1906, Amsterdam 1908, London 1909, Stockholm 1911 og Budapest 1913. Ved de 3 første hadde den norske regjering været repræsentert ved Gina Krog, i London ved fru Qvam og i Stockholm ved professor Kristine Bonnevie, i Budapest ved baade fru Qvam og Gina Krog.

* * *

Til slulning skal oplyses at følgende kvinder har fungert som styre i de to foreninger.

1) I Kvindestemmeretsforeningen:

Formænd: Gina Krog 1885—97, Anne Holsen 1897 til sin død 1913.

Styremedlemmer: Anna Rogstad, Anna Mossevig († 1905), Thekla Resvoll, F. M. Qvam, Cecilie Krog († 1911), Dagny Bang, Dorothea Schjoldager, Ragna Nielsen, Ragna Rasmussen, Julie Otterbech († 1907), Marie Groth.

Nuværende styre: Anna Rogstad (fungerende formand), Ragna Nielsen, Ragna Rasmussen og Marie Groth.

2) I Landskvindestemmeretsforeningen:

Formand: F. M. Qvam fra 1898, fungerer fremdeles.

Styremedlemmer: Olaug Løken, Fredrikke Mørck, Ragnfrid Løchen, Petra Castberg Lange, Antonie Borchsenius, Elise Welhaven Gunnerson, Marie Kjølseth, Trude Johnsen, Jonette Ellingsen, Louise

Keilhau, Louise Qvam, Anna Holck, Karen Retvedt, Anna Gjøstein, Marie Mathisen, Louise Andersen.

Nuværende styre: F. M. Qvam, Louise Keilhau, Marie Kjølseth, Louise Qvam, Marie Mathisen, Karen Retvedt og Louise Andersen.

Kristianiaforeningen har indvotert følgende kvinder som æresmedlemmer: Aasta Hansteen († 1908), Hedevig Rosing († 1913) og F. M. Qvam.

NYLÆNDE

Av *Fr. Mørck.*

En kvindernes bok kan ikke presenteres læserne uten at „Nylænde“, *Kvindesakens eneste organ i Norge* faar sin særskilte plads og sin særskilte omtale.

Det er klart at et blad med en saa utpræget tendens som den „Nylænde“ slog til lyd for, aldrig kunde eller vil kunne samle abonnenter i saa stort et hopetal som alle de andre kvindeblade, der mer eller mindre tar sigte paa at underholde damer med det som falder ind under deres daglige livs interesse.

Hvis „Nylænde“ hadde villet gjøre det samme og optat den slags saker, saa hadde det været like saa populært som alle de andre blade. Men i samme øieblik hadde det sviktet sit program, sin sak og sit navn.

Det var ny jord, en hittil udyrket jord: kvindernes sak, et mørkt ulænde, bladet hadde at rydde op i, da det i 1887 startedes av Norsk kvindesaksforening. Det blev ogsaa i de første aar av en liten trofast kreds omfattet med stor og varm interesse. Vore mest fremragende kvindesakskvinder skrev i det. Naar vi gjennemblader de mange aarganger, finder vi der navne som Camilla Collett, Aasta Hansteen, Vilhelmine Ullmann (M. D.), Anna Rogstad, Anne Holsen, Ragna Nielsen, Olaug Løken, Thora Storm, Anna Bugge (Wicksell) for bare at nævne nogen faa.

Imidlertid har „Nylænde“ holdt frem som det stevnet, pløiet jorden og dyrket marken. Under *Gina Krogs* redaktion har det i alle de mange aar — tilsammen 27 — hævdet sin stilling,

gaat sin like vei, uten at se til siderne, naar det gjaldt at tale kvinders sak og kvinders ret. Og mange er de saker som „Nylænde“ har tat sig av. Men nerven, livsnerven, der har gaat igjennem det den hele tid, saavel da det blev utgit av Kvindesaksforeningen, som da redaktøren — i 1893 — overtok utgivelsen, var at hævde kvinders ret til likestilling med mænd i stat og samfund. Et praktisk utslag fik dette i det uavladelige, energiske arbeide for stemmeretten. Og her i kvindernes bok skal det sies: at ikke hadde vi norske kvinder staat der vi idag staar om vi ikke hadde hat vort eget organ, som saa uforfærdet altid mindet statsmagterne om vor tilværelse. Alle saker som angik kvinders interesser paa „dagsordenen“ har bladet tat op og vedblir det at kjæmpe for. Nye opgaver venter, nye veier skal brytes, og vi faar da haabe at de unge vil komme i flok og følge og være med at løfte.

Naar vi ser paa resultaterne, ser paa de mange seire som er vundet, baade for den ene sak og for den anden, saa vet vi at Gina Krog, „Nylændes“ redaktør, den hele tid har været med i dem alle med sin aldrig sviktende interesse og med sin vaakne kjærlighet for den sak, som hun har viet sit liv og sine udelte arbeidskræfter. For dette maa alle norske kvinder være hende taknemlig. Ikke alene kvindesakskvinderne. Sikkert er det at *Norske kvinders Nationalraad* som omfatter alle de mange foreninger med de mange forskjellige formaal, denne store sammenslutning hadde ikke kunnet være saa omfattende og saa repræsentativ som den er, om ikke „Nylænde“ gjennem sit maalbevidste arbeide hadde bearbeidet sindene, direkte eller indirekte, gjennem de mange aar.

Andre kvindeblade.

Av *Fr. Mørck.*

Kort efterat kvindesaksbladet „Nylænde“ var utkommet i 1887, *startedes* ogsaa et andet blad „*Husmoderen*“, med et ganske andet program som navnet tilstrækkelig antyder. Redaktionen av bladet blev kort efter overtat av frk. *Marie Jørstad*, som gjennem 18 aar stod i denne stilling. Som den energiske natur og det dygtige menneske Marie Jørstad er, lykkedes det hende at drive bladet op

Marie Jørstad

fra en forholdsvis beskeden stilling til dets nuværende anseelse. Med interesse læses det av alle de kvinder, som har sin væsentligste gjerning i hus og hjem og bladet har været og er til stor nytte for dem, med sine opskrifter og „Husraad og vink". Ved siden herav holder „Husmoderen" ogsaa sine læsere à jour med de vigtigste begivenheter i vort sociale liv.

Av nyere dato er „*Urd*" redigert siden det begyndte at utkomme, av *frk. Anna Bøe*, som sammen med sin søster *Cecilie Bøe*, ogsaa er utgiver. „Urd"s indhold er mangeartet, og mange gode penne er dets medarbeidere. Bladet har i de 17 aar det har eksistert, faat en stor utbredelse og har kjæmpet sig frem til megen popularitet ute i det store publikum.

Anna Bøe

Cecilie Bøe

„*Hver 8de Dag*" redigert og utgit av *Nanna With* er ogsaa et kvindeblad, som i flere aar har hat sit publikum og sine læsere.

„*Kvinden*" redigert av en komité, er et litet socialdemokratisk kvindeblad, utgit av det norske arbeiderpartis kvindeforening, som i ca. 5 aar har virket for at bedre de arbeidende kvinders kaar.

Inden flere av vore forskjellige fagorganisationer har vi ogsaa flere kvindeblade.

„*Lærerindernes Blad*" redigert av *fru Anna Sethne* utkom med sit første nummer i 1911. Den utgis av folkeskolernes lærerinder og nyder megen anseelse inden denne stand.

Nanna With

Endvidere har avholdsforeningerne, sædelighetsforeningerne, missionsforeningerne, tjenestepikeforeningen o. fl. sine egne blade, som enten redigeres av kvinder, eller der sitter kvinder med i redaktionen. Det nyeste kvindeblad er „*For Hjem og Samfund*", redigert av *fru Marie Michelet.* Det første nummer utkom i januar 1914.

Kvindeklubber.

av *Marie Mathisen.*

Ved siden av de mange sammenslutninger av kvinder, som arbeider utad for en bestemt samfundssak, har vi enkelte steder her i landet kvindelige klubber, væsentlig diskussionsklubber, som har til opgave at arbeide indad, at virke for medlemmernes aandelige utvikling og vekst. De fleste av disse klubber har imidlertid ikke bare sat sig det begrænsede maal at hjælpe medlemmerne til at opnaa øvelse i debatten, at trænge ind i de foreliggende spørsmaal og at forme og uttrykke sine tanker paa en klar og grei maate. Naar disse klubber ledes i den rette aand, vil de nemlig ogsaa bli kulturbærere av stor betydning for medlemmerne og derigjennem for det samfund disse tilhører. Hvilken indflytelse en slik klub kan øve paa medlemmernes hele livsopfatning fik man blandt andet et klart indtryk av ved at høre beretningerne fra Nationalraadets møte i Kristianssand, sommeren 1913. Sterke og enstemmige faldt uttalelserne om denne kvindekongres. Den hadde helt igjennem været præget av en forstaaelsens og humanitetens aand, som hadde efterlatt et uforglemmelig indtryk hos deltagerne. Og alle de tilreisende mente at være paa det rette spor, naar de søkte og fandt den skjulte kraftkilde i byens berømte diskussionsklub. Maatte en lignende samfølelsens og næstekjærlighetens aand hvile over alle vore kvindelige klubber og over alt fælles kvindearbeide i jubelaaret og frem gjennem tiderne!

A. Kristiania-klubber.

Kvindestemmeretsforeningens Klub.

(K. S. F. K.), er upolitisk, og har altid vaaket strengt over sit private præg og aldrig tillatt avisreferater fra sine sammenkomster. Klubben blev stiftet i 1891 av frøknerne *Anne Holsen, Gina Krog, Anna Rogstad, Fredrikke Mørck* og *Nina Fritzner.* Man fandt nemlig, at der var behov for et sted, hvor man under selskape-

lig samvær kunde drøfte tidens spørsmaal, særlig kvindestemmeretssaken. Klubben førte i flere aar en forholdsvis jevn og stilfærdig tilværelse, men var til stor hygge for sine faa, men desto mere interesserte medlemmer. Siden 1898 har klubben hat sine møter i Grand hotels lokaler. Medlemsantallet har været i stadig stigning og er nu over 300. Aarskontingenten er kr. 3,oo. Klubben holder syv selskapelige sammenkomster om aaret. Mange kjendte kvinder fra ind- og utland har holdt foredrag og indledet diskussioner her i aarenes løp. Blandt klubbens mest fremtrædende utenlandske gjester kan nævnes: Frøken Ellen Key, fru Ann Margret Holmgreen, fru Jutta Bojsen Møller, fruerne Emma Gad, Beatrice Harraden og frk. Signe Widell. Omtrent alle som har hat betydning i kvindesaken her hjemme, har hat ordet i klubbens møter og git vægtige indlæg i dagens strid. Klubbens æresmedlem var frk. Aasta Hansteen; Gina Krog er ogsaa tildelt denne ærestitel. Ved Anne Holsens bortgang led klubben et følelig tap. Som bestyrelsesmedlem i Kvindestemmeretsforeningen var hun ogsaa tilforordnet medlem av klubbens styre (viceformand). Foruten de vægtige foredrag hun har holdt, gjorde hun altid en betydelig indsats i diskussionerne.

Pauline Horst

Flere store fester har været holdt i aarenes løp, saaledes paa Camilla Colletts hundredaarsdag i 1913. Klubbens første formand var Gina Krog, derefter blev det fru Ragna Nielsen, frk. Kitty L. Kielland, fru Ragnfrid Løchen og *fru Horst*. Den sidste har fungeret flere ganger, kun avbrutt ved ophold i Tromsø. Nu har hun uavbrutt præsidert for klubben siden 1908. Hun fik paa sidste generalforsamling fra kompetent hold den attest, at hun var „en livsbetingelse for klubben." Og sikkert er det, at klubben gaar frem med vældig fart under fru Horsts styre.

1903-Klubben i Kristiania,

er en sammenslutning av damer, ældre og yngre, stiftet med det formaal ved foredrag at vække social interesse og forstaaelse av kvindernes borgerlige og politiske stilling samt gjennem diskussion at oparbeide øvelse i at uttale sig koncist og saklig. Initiativet til denne sammenslutning blev tat at fru Marie Michelet, som sammen med frøken Marie Jørstad og frøken Fredrikke Aars hvervet endel

interesserte. Under en sammenkomst hos fru Hanna Butenschøn paa Skøien blev planer og lovutkast drøftet og avgjort, hvorefter klubben stiftedes 9de november 1903. *Frøken Fr. Aars* valgtes til livsvarig sekretær. Forøvrig ledes klubben av en bestyrelse, bestaaende av seks medlemmer. Dens symbol er en rose; devisen: *Sub rosa* — vær tryg, tillidsfuld, freidig!

Kameratklubben

i Kristiania begyndte sin virksomhet i september 1912 som en sammenslutning av kvindelige studenter og kvindelige fabrikarbeidere. Dens formaal er at gi medlemmerne anledning til at lære hverandre at kjende og at faa et indblik i hverandres livsvilkaar under personlig og kameratslig samvær. Alle kvindelige studenter og alle voksne fabrikarbeidersker har adgang til klubben, som har lokale i Maridalsveien 78. Klubaftener holdes fire ganger om uken og læseværelset er aapent hver dag. Klubaftenerne pleier gjerne at være besøkt av mellem 30 og 45 unge kvinder. Klubbens formand i første semester 1914 er *Ragnhild Grahl-Nielsen.*

Ragnhild Grahl-Nielsen

Lærerindernes Diskussionsklub

stiftedes i Kristiania i november 1913. Mange lærerinder hadde ofte følt, at de manglet evne til at delta i diskussion, og disse enedes da om at oprette en diskussionsklub, som kunde samle lærerinderne til fri drøftelse av pædagogiske og sociale emner. Klubben bestaar av medlemmer av Kristiania lærerindeforening og vikarer ved Kristiania folkeskoler. Ved henvendelse til formanden kan ogsaa andre end medlemmer faa adgang til møterne og delta i ordskiftet. Klubbens første forhandling dreiet sig om hygiene i skolen. Lærerindernes diskussionsforening hadde ved nytaar 1914 nogen og tredive medlemmer. Dens formand er *frøken Elise Faye-Hansen,* næstformand er frk. S. Nilssen.

Politiske kvindeklubber.

1. Høirekvinders Klub.

Den 24de oktober 1910 dannedes en sammenslutning av konservative kvinder i Kristiania under navn av Høirekvinders klub. Omkring 170 medlemmer meldte sig straks ind i klubben. Ved nytaar 1914 var

medlemsantallet øket til ca. 450. *Frøken Elise Heyerdahl* har været klubbens formand, siden den stiftedes; til næstformand valgtes i 1912 frøken Elisabeth Rolfsen efter fru T. Schibsted, som frabad sig gjenvalg. Klubben har til formaal at samle konservative kvinder til møte med foredrag og diskussion om politiske og sociale spørsmaal. I de senere aar holdes alle foredragsmøter i forbindelse med selskapelig samvær og som oftest fest med musikalsk underholdning. Kontingenten er 3 kroner pr. aar. Som regel holdes der seks à syv møter om aaret. Klubben er indmeldt i Kristiania kvinderaad. Paa klubaftnerne har en række foredragsholdere talt om sociale emner. Foran stortings- og kommunevalg har der været holdt oplysende foredrag med diskussion om de vigtigste punkter i det konservative partis valgprogram; ellers har klubben ikke deltat i valgagitation paa anden maate end ved at yde bidrag av sin kasse til den konservative forening. Som gjester indbydes til klubaftnerne i stortingstiden de konservative stortingsmænds fruer.

Elise Heyerdahl

2. *Venstrekvindelaget*

er stiftet i Kristiania 1911 med *fru Louise Keilhau* som formand, hvilken stilling hun indehar fremdeles. Klubben har optat politisk oplysningsarbeide og holder møter baade i centrum og de øvrige bydele. Ifjor blev der holdt syv ordinære møter med foredrag og diskussion og desuten fire møter ute i kredsene. Medlemskontingenten er kr. 1.50. Klubben har stadig stigende tilslutning av venstres kvinder.

Louise Keilhau

3. *Frisindede Venstres Kvindeklub*,

som blev stiftet i Kristiania i november 1913, skal efter sine love være en fri diskussionsklub, hvor aktuelle spørsmaal av social eller politisk art kan drøftes. Som medlem kan optas enhver kvinde, som ikke allerede har sluttet sig til noget andet politisk parti. Kontingenten er kr. 3.00 pr. aar. Dens nuværende formand er *professor*

Kristine Bonnevie. I de første tre maaneder av klubbens tilværelse blev der holdt tre møter med følgende foredrag: „Om racehygiene og socialpolitik“ (dr. K. Bonnevie); „Hvad forlanger kvinderne av vor bys styre, og hvad vil de gjøre for at naa sine maal?“ (Diskussion, indledet av formanden) og „Forslag til forandring i ægteskapslovgivningen“ (doktor Marie Kjølseth). Ved alle disse møter har der været en meget livlig diskussion.

4. *Socialdemokratiske sammenslutninger.*

Den sociale kvindebevægelse er organisert i en række avdelinger over hele landet. Av disse avdelinger er et antal av 60 tilsluttet „Kvindeforbundet,“ som stiftedes i 1901. De andre avdelinger er ikke tilsluttet kvindeforbundet, men tilhører det norske arbeiderparti gjennem sine stedlige partiorganisationer. Av disse 60 er der 17 avdelinger i Kristiania; men av dem er de 9 rent politiske fordelt paa byens fem valgkredse. De andre 8 er faglige organisationer. Disse 17 avdelinger som tæller tilsammen mellem 700 og 800 medlemmer, har planlagt et samarbeide og sammenkalder hver maaned bestyrelserne til et fællesmøte, hvor man drøfter alle aktuelle spørsmaal, særlig dem, som berører kvinderne.

Gunhild Ziener

B. Andre byer.

Diskussionsforeningen i Kristianssand

blev stiftet den 11te april 1896. Den begyndte med 60 medlemmer, men antallet øket straks til 120 og er nu 140. Flere kan man ikke godt opta. De damer, som gjerne vil være med, blir sat paa en ekspekstanceliste; 200 damer staar nu paa listen og rykker op som medlemmer efterhvert som nogen av disse gaar ut; paa en liste med endda længere utsigter til optagelse staar 32 damer. 20 damer av ekspekstancelisten faar delta i møterne mot ekstrabetaling. Aarskontingenten er ellers 3 kroner plus 80 øre pr. møte, hvorav der er 6—7 om aaret. Det var frøken Gina Krog, som i sin tid anmodet *fru Hilda Torjusen*, om at faa stiftet en stemmeretsforening i Kristianssand. Der fandtes den gang ingen forening for kvinder i denne by.

Skulde der være tale om at faa dens kvinder med maatte det bli en literært-selskapelig klub, og en saadan blev da stiftet av fru Torjusen, *frøken Andrea Hoch*, *frøken Ragnh. Ottner*, *stiftamtmandinde Stang*, *frøken Dorthea Reinhardt* og *frøken Louise Moe*. Frk. Reinhardt blev formand, fru Torjusen sekretær. Man sørget for at faa medlemmer fra selvstændige kredse, forretningsdamer, musikalsk- og literært interesserte, konservative og radikale elementer. Fru Torjusen har hele tiden været den bærende kraft sammen med flere sterkt interesserte damer. Formand nytaar 1914 var Andrea Hoch.

At damer sluttet sig sammen og dannet forening vakte dengang en storm av indignation paa flere hold. Nu har alle motstandere nedlagt vaabnene i erkjendelse av diskussionsforeningens gavnlige indflydelse. I dens møte har man behandlet tidens spørsmaal i ca. 120 forskjellige foredrag. Like foran valgene behandles ogsaa politiske emner. Klubben er fuldstændig privat. Man vedtar aldrig resolutioner og sender aldrig en sak ut i verden. Men gjennem klubben pløies jorden og en mindre del av medlemmerne samler sig da om sakerne. Det er aanden i samfundet man prøver at forbedre og utenforstaaende paastaar, at klubben har forandret temaerne i selskapslivet fra personsnak til et dypere indhold. Særlig har man lagt an paa at indarbeide forstaaelsen av, at alle evner trænger til hinanden og kun kan bli til noget ved at gi plass for hverandre. Flere samfundsspørsmaal er av byens autoriteter forelagt klubben til uttalelse.

Hortens Diskussionsforening

indtar litt av en særstilling blandt klubberne, fordi den ogsaa arbeider utad. Den stiftedes i mars 1896 efter initiativ av *frøken Marie Høgh*. Den begyndte med 40 medlemmer og har nu noget over 100. Betegnende nok handlet det første foredrag om huslig økonomi, men

allerede i det næste møte diskutertes stemmeret for kvinder. Forresten har alle mulige emner været behandlet i møterne med undtagelse av politik som altid har været strengt banlyst. Der har ogsaa været holdt offentlige foredrag med adgang for alle, og mange kjendte foredragsholdere er blit tilkaldt, mens klubbens egne medlemmer altid har bidrat til de forskjellige emners belysning ved foredrag og indlæg i diskussionen. Utad har diskussionsforeningen hævdet sin betydning og været med i arbeidet for kvindernes og byens vel. I 1904 tok den initiativet til at faa dannet et lokalt kvinderaad som er tilsluttet N. K. N. Efter stemmerettens indførelse henvendte klubbens bestyrelse sig til autoriteterne med anmodning om at der maatte vælges kvinder ind i bystyret, og den har flere ganger sendt ind lister over valgbare kvinder til de forskjellige politiske partier. Efter et foredrag i diskussionsforeningen om „Den største mangel paa Horten“ sendtes en petition til magistrat og formandskap, undertegnet av 500 husmødre og skattepligtige kvinder med anmodning om, at man nu maatte gaa igang med at skaffe byen et vandverk. Man tør tro, at denne petition virket; ialfald varte det ikke længe, før byen var velsignet med et meget godt vandverk. Av anden virksomhet utad kan nævnes, at tanken om at faa stiftet en tuberkuloseforening utgik fra diskussionsforeningen. En slik forening er ogsaa stiftet. Blandt noget av det vigtigste arbeide, diskussionsforeningen har været med paa, er oprettelse av en kvindelig fagskole. I 1912 blev der nedsat en komité, som sammen med arbeiderpartiets kvindeforening utarbeidet love; bystyret indvilget andragendet om, at en kjøkken- og syskole for unge piker maatte oprettes av kommunen, og nu er skolen i fuld gang under et styre av kvinder, som vælges av formandskapet efter forslag av de to foreninger. Diskussionsforeningens første formand var frk. Høgh; senere fungerte frk. *Julie Randers* i ti aar; begge disse damer er nu foreningens æresmedlemmer sammen med dens mangeaarige kasserer *fru Otilde Utheim*. Klubbens formand ved aarsskiftet var *fru Signe Kielland.*

Signe Kielland

Kvindernes læseværelse i Drammen

oprettedes for en del aar siden i forbindelse med en diskussionsklub,

hvor aktuelle emner blev optat til behandling, ofte med foredragsholder utenbys fra, men ogsaa med indledende foredrag av klubbens egne medlemmer. Blandt byens damer hadde klubben stor tilslutning under *fru Hanna Isaachsens* ledelse. Da der oprettedes et folkebibliotek i byen, ophørte imidlertid læseværelsets virksomhet, — og foreløbig hviler ogsaa klubbens. Forhaapentlig kan der blaases liv i den igjen.

Hanna Isaachsen

Hamar Kvindeklub

— eller som dens officielle navn er „*Høire og frisindede venstre kvinders klub*“ — blev stiftet 30te januar 1911 efter initiativ av frøken *Anna Holck*. Dens program er: Ved foredrag, samtale og selskapelig samvær at vække og utvikle interessen for de samfundsspørsmaal (religiøse, literære, politiske og andre) som er oppe i tiden, desuten at værne om riksmaalet og at støtte høires og frisindede venstres politik i stat og kommune. Klubben tæller vel 200 medlemmer. Alle, som slutter sig til programmet, kan bli medlem; den har da ogsaa medlemmer fra alle leire. Frøken Holck har været formand siden klubben stiftedes og er det fremdeles.

Anna Holck

C. Studenterklubber i Kristiania.

Skuld het den første sammenslutning av norske kvindelige studenter eller rettere sagt av vordende kvindelige studenter.

Om denne klub fortæller frøken Gina Krog imidlertid i sin artikel „Organisation“, hvorfor vi ikke skal gaa nærmere ind paa den her.

Kvindelige Studenters Klub.

(K. S. K.) blev stiftet 1902 med kand. real. *Thekla Resvoll* som formand. Den fører for tiden en stilfærdig tilværelse og har ikke holdt møter i sidste semester. Der er planer oppe om en omorganisation av klubbens virksomhet, men klubben staar fremdeles som repræsentant for de kvindelige studenter. Klubben bestyrer understøttelsesfondet for kvindelige studerende og har

Margrethe Parm

tat op arbeidet for oprettelse av et studenterhjem for kvinder. Dens nuværende formand er *frøken Margrethe Parm.*

Kvindelige studenters kristelige Forening.

(K. S. K. F.) stiftedes vaaren 1897 med det formaal at utdype medlemmernes personlige kristenliv, at vinde andre studenter for Kristus og at gjøre universitetet til en magt i arbeidet for kristendommens utbredelse ved at bringe studenter til at virke der, hvor de kan utrette mest for Frelseren. Foreningen gik i 1899 ind i Norske Studenters kristelige Forbund, (N. S. K. F.) som blev stiftet dengang. Men foreningen har fremdeles sin egen bestyrelse. Foreningen har optat en gren av det sociale arbeide ved at besøke og hjælpe gamle, enslige kvinder.

Kvindelige Studenters Sangforening, Kristiania,

er stiftet 8de december 1895. Dens stiftere er Dr. Louise Isachsen, Dr. Kristine Munch og Stud med. Elisa Holmboe. Den eksisterte i nogen aar som blandet kor, men blev senere reorganisert som kvindelig sangforening. Foreningens første sanginstruktør var hr. O. A. Grøndahl, dens nuværende er hr. Per Winge. Professor *Kristine Bonnevie* er formand. Bestyrelsens øvrige medlemmer er *Dr. Munch, Dr. Isachsen* og *frk. Elisabeth Kaarsberg.* Dette er ikke alene den talrigste sammenslutning av kvindelige studenter herhjemme, det er ogsaa det største kvindelige sangkor i Norge, da det tæller ca. 100 aktive medlemmer.

Kvindelige Studenters Skiklub

blev stiftet i Kristiania i november 1912. Klubben har ca. 50 medlemmer. Dens formand er *advokat Elise Sem.* Oppe paa Rustanhøiden ved Hvalstad har klubben leiet en hytte som er et hyggelig utgangspunkt for dens skiture.

Norske kvinders retslige stilling.

Av *Ruth Sørenssen.*

Grundlovsbestemmelsen av 11te juni 1913 gav de norske kvinder almindelig, statsborgerlig stemmeret paa samme vilkaar som mænd.

Den norske kvinde staar derfor nu, 100 aar efterat vi fik vor grundlov, som anerkjendt fuldborger i vort statsstyre, og Norge er derved blit foregangslandet paa dette omraade.

Det var i virkeligheten en statsomveltning som fandt sted, da kvindestemmeretten blev gjennemført.

Samfundet har tidligere været ordnet og styrt alene av mændene. De har git landet love og har truffet avgjørelser i alle anliggender, ogsaa i dem, som bare angik kvinderne.

En halvdel av samfundets medlemmer var derved tilsidesat og hindret i at bruke sine evner til det fælles arbeide.

Der er grund til at tro, at en stor del av de mørke sider av vort sociale liv vilde ha været fjernet, hvis kvinderne før hadde hat et ord med.

Det er derfor sikkert berettiget at imøtese kvindernes deltagelse i vort offentlige liv med den største forventning.

Først maa vi dog sørge for at kvinderne overalt blir retslig likestillet med mændene. Det er de endnu ikke paa mange punkter, særlig paa privatrettens omraade.

Indenfor *privatretten* er de formueretslige forhold av størst betydning, og det er særlig her en stor klasse kvinder, de gifte kvinder er daarlig stillet.

Mens den ugifte kvinde alt i 1863 blev erklært for myndig paa samme tid som en mand og siden 1869 er myndig fra det fyldte 21de aar, og derfor uten nogen indskrænkning selv kan indgaa forpligtelser og selv ordne sine økonomiske forhold, er stillingen i formueretslig henseende en ganske anden for den gifte kvinde.

I. *Fælleseie.*

Loven av 1863 gav nemlig kun den ugifte kvinde myndighet. Den gifte kvinde var fremdeles umyndig og stod under sin mands vergemaal.

Først loven av 29de juni 1888, som ordner formuesforholdet mellem egtefæller, erklærer ogsaa den gifte kvinde for myndig, men gjør samtidig saa store indskrænkninger i hendes adgang til at forpligte den fælles formue, at denne hendes myndighet blir temmelig illusorisk.

Tiltrods for at hustruen, hvor der er formuesfællesskap mellem egtefællerne, ved selve egteskapets indgaaelse blir eier av det halve bo, gir loven hende liten dispositionsret over fællesboet. Loven erklærer nemlig, at kun de forpligtelser, som hun indgaar til „fælles nytte og fornødenhet“, kan kræves opfyldt av fællesboets midler.

En hustru kan f. eks. før egteskapet ha en betydelig formue, som altsaa ved egteskapets indgaaelse blir fælleseiendom, hvis der ikke er oprettet egtepagt. Utenfor de ovennævnte, huslige indkjøp er hun efter sit egteskap ikke berettiget til at disponere over nogen del av fællesformuen uten mandens samtykke, og hun er derfor faktisk avskaaret fra at indgaa økonomiske dispositioner, da hendes forpligtelser først kan kræves opfyldt, naar fællesboet opløses ved død eller skifte.

Har hustruen selverhverv, blir vistnok utbyttet av dette erhverv fælleseiendom, men hustruen er dog eneberettiget til at raade over de selverhvervede penge, og hvad hun bevislig har anskaffet for dem.

Helt anderledes er mandens stilling i det økonomiske fællesskap. Loven erklærer ham for fællesboets bestyrer. I kraft av denne stilling, kan han med de faa begrænsninger, som loven opstiller, forpligte fællesboet ved alleslags dispositioner. Han kan f. eks. sælge fællesboets eiendomme, indgaa kautioner, som kan ruinere fællesboet og gi bort store dele av den fælles eiendom.

I et par tilfælde kræver loven hustruens samtykke til mandens dispositioner. Han kan saaledes ikke uten hendes samtykke sælge eller pantsætte fast eiendom paa landet, som hun har brakt ind i fællesboet, likesom han heller ikke uten hendes samtykke kan gi bort mere end $^1/_{10}$ av fællesboet.

Helt retsløs likeoverfor mandens slette bestyrelse av fællesboet er vistnok ikke hustruen. Loven gir hende nemlig ret til i visse tilfælde at faa fællesboet opløst, men dels kræver loven meget sterke

grunde for at hun skal faa boet delt, dels er det indlysende, at en hustru i det længste vil kvie sig for at benytte sig av denne adgang, da hun isaafald maa gi den offentlige myndighet, for hvem begjæringen skal fremsættes, indblik i mandens letsindige eller uforstandige økonomiske forhold. En slik begjæring fra hustruens side vil derfor vistnok som oftest komme for sent til at redde familjen fra økonomisk ødelæggelse.

Mandens ret til at disponere over fællesboet, gjælder bare for dispositioner i levende live. Ved testament kan hustruen paa samme maate som manden raade over sin halvpart av fællesboet.

II. Er der *særeie* mellem egtefællerne, bestyrer hustruen sin særformue helt uavhængig av manden, og han kan følgelig ikke uten hendes uttrykkelige samtykke træffe nogen dispositioner over hendes særformue.

For at anerkjende særeie mellem egtefæller som fuldt ut gyldig, kræver loven, at avtalen om særeiet, den saakaldte egtepagt, skal være indgaat i en lovbestemt form og bekjendtgjort paa lovbefalet maate.

Selv hvor hustruen har særeie, finder loven det nødvendig at beskytte hende mot misbruk fra hendes mands side ved sin bestemmelse om, at hun ikke uten overformynderiets samtykke kan indgaa nogetslags kaution for mandens gjæld.

Enker og fraskilte hustruer er i økonomisk henseende stillet som de ugifte kvinder og bestyrer selv sine formuesanliggender, forsaavidt de har fyldt 21 aar.

Enker kan fremdeles begjære opnævnt for sig en saakaldt lagverge, som skal raade hende i økonomiske spørsmaal, men hun har selv den avgjørende stemme og behøver ikke at ta hensyn til lagvergens raad.

Efter *arveloven* av 1854 arver mænd og kvinder likt, mens reglen før var, at en kvinde bare fik halvparten av hvad en mand vilde faat.

I et par tilfælde staar fremdeles kvinder tilbake for mænd i arveretten.

Dette gjælder saaledes ved utøvelse av *aasædesretten*, d. e. den ret, som ældste søn har til paa skiftet efter faren (eller moren) at faa kjøpt hans efterlatte jordeiendom efter en billig takst.

Retten utøves her slik, at mandlige descendenter altid gaar foran de kvindelige, saa der først kan bli spørsmaal om at benytte aasæ-

desretten for en kvinde, naar der ikke findes mandlig avkom efter avdøde.

Loven gir selv anvisning paa at ældste søn skal ha eiendommen efter billig takst, og dette er, særlig før i tiden, blit misbrukt i den grad, at den aasædesberettigede ofte har faat en værdifuld eiendom for en ren spotpris, og de andre søskende, særlig søstrene, bare har faat en ubetydelig arvelod.

Beslegtet med aasædesretten er *odelsretten*, som er en ret til at kjøpe tilbake en jordeiendom, som er gaat ut av en slegt som i længere tid har eiet den.

Her gaar ogsaa mænd foran kvinder, da reglen er, at ældste søn er nærmeste odelsberettigede og saaledes gaar foran sine ældre søstre. Denne forret er dog ikke saa stor, da eiendommen her skal kjøpes efter fuld takst.

Nogen grund til under nutidens forhold at opretholde disse særretter for de mandlige descendenter, er der vel ikke. Som oftest holder netop kvinderne sterkest paa slegtens traditioner og er vel ogsaa likesaa godt skikket til at holde eiendommen i god stand som den mandlige slegt.

Og særlig paa landet, hvor slegten tar navn efter gaarden, og slegtsnavnet derfor blir ført videre baade av kvinder og mænd, er der vel ingen grund til at gi mænd nogen fortrinsret til at beholde eiendommen.

Endda et vigtig tilfælde er der, hvor kvinder staar tilbake for mænd, nemlig naar det gjælder *skifte av fællesboet,* naar en av egtefællerne er død.

Reglen er her, at manden, saalænge han forblir ugift, aldrig kan tvinges til at skifte med sine barn, mens hustruen, hvis manden er død, maa ha øvrighetens bevilling for at slippe at skifte med barn under 25 aar, og for ældre barns vedkommende maa ha deres samtykke for at beholde boet uskiftet. Her at gjøre nogen forskjel i mandens og hustruens stilling, er en stor ubillighet, da familjens økonomiske stilling vel ikke mindst beror paa hustruens evne til at holde hjemmet oppe.

Familjeretslige forhold.

Angaaende hustruens stilling inden familjen er reglen, at hun er sideordnet med manden.

Hustruens tidligere lydighetspligt mot manden, er det forlængst

forbi med. Dette har nu ogsaa faat sit uttryk i det forandrede vielsesritual.

Hun har ret, men ikke pligt, til at bære sin mands efternavn og har ogsaa ret til den samme rang, som tilkommer hendes mand.

Hustruen er pligtig til at følge manden til det sted indenfor riket, hvor han tar bolig og har følgelig ogsaa ret til at bo hos ham. Tvinges til at bli boende hos manden kan, hun ikke, men negter hun det uten rimelig grund, taper hun retten til at underholdes av ham, og han kan kræve skilsmisse.

Gifter en norsk kvinde sig med en utlænding, vil hun som regel tape sin norske statsborgerret.

Begge egtefæller har gjensidig pligt til at forsørge hverandre, men bare manden har pligt til at ta lønnet arbeide til familjens underhold.

Hustruen har ret til at ha personlig erhverv, forsaavidt hun ikke behøver at flytte fra hjemmet eller forsømmer sine pligter der, men kan aldrig tvinges til at ta lønnet arbeide til familjens underhold.

Anderledes er det med manden. Opfylder han ikke sin pligt som familjens forsørger, kan han straffes, og hustruen kan faa underholdningsbidrag fastsat av øvrigheten (amtmanden) og paa forskjellige maater faa fremtvunget, at det betales.

Om adgangen til *skilsmisse* har vi nu en lov av 20de aug. 1909, som betydelig letter adgangen til skilsmisse og delvis ophæver den usikkerhet, som fulgte med den tidligere bevillingspraksis.

Loven sondrer fremdeles mellem separation d. e. ophævelse av samlivet, og skilsmisse: opløsning av selve egteskapet.

Naar begge egtefæller er enige, faar de straks separationsbevilling efter begjæring.

Utgaar separationsbegjæringen bare fra den ene egtefælle, er det vanskeligere at opnaa bevilling, men her letter loven betydelig adgangen til at faa separation ved at nævne bestemte tilfælde (f. eks. at egtefællen er drikfældig eller stadig forsømmer sin forsørgelsespligt) hvor separation kan bevilges.

Særlig for kvinderne er denne lettere adgang til at bli fri for et uutholdelig samliv, et stort gode.

Efter en forutgaaende separation kan skilsmisse faas efter 1 aars forløp, naar begge egtefæller er enige, og efter 2 aar, naar bare den ene egtefælle ønsker det.

Skilsmisse kan ogsaa opnaas uten forutgaaende separation, og da dels av grunde, som forelaa ved egteskapets stiftelse f. eks. at vegtefællen uten den andens vidende led av epilepsi eller smitsom venerisk sygdom eller tidligere hadde lidt av sindssygdom, eller at hustruen var besvangret av en anden end egtefællen, og dels av efterfølgende grunde, f. eks. grovere arter av mishandling av egtefællen eller barna, visse sædelighetsforbrydelser, eller andre forbrydelser som medfører mindst 3 aars frihetsstraf.

Manden maa som regel betale underholdningsbidrag til hustruen i separationstiden og undertiden ogsaa efter skilsmissen, naar grunden til skilsmissen ligger hos ham selv.

Hvis ikke anden avtale foreligger, blir fællesboet at dele likt ved skilsmissen.

Ved skilsmissen blir det ogsaa at avgjøre, hvem som skal beholde barna hos sig. Naar egtefællerne ikke blir enige om dette, avgjøres det av amtmanden, som selvfølgelig væsentlig tar hensyn til barnas bedste.

Til retledning for amtmanden har skilsmisseloven den regel, at barna, særlig naar de er smaa, bør følge moren, naar hun ikke kan ansees for uskikket til at ha dem hos sig.

Den av egtefællerne, som ikke beholder barna, har selvfølgelig allikevel pligt til at bidra til deres underholdning.

Naar egteskapet er opløst ved skilsmisse, kan manden straks indgaa nyt egteskap, mens hustruen maa vente i 10 maaneder, hvis hun ikke før egteskapets opløsning har levet helt adskilt fra manden.

Efter norsk ret medfører forlovelse ingen retslige virkninger. Har en mand besvangret sin forlovede, er forholdet anderledes. Han pligter da at gifte sig med hende, og negter han at gjøre det uten gyldig grund, kan hun kræve erstatning og faa manden straffet for sin vægring. Det samme gjælder overalt, hvor der foreligger besvangring efter egteskapsløfte.

Har en kvinde latt sig besvangre uten egteskapsløfte, har hun bare krav paa et bidrag av manden til dækning av de med svangerskapet og barselleiet forbundne utgifter.

Det egtefødte barn staar under forældres eller en verges myndighet til det har fyldt 18 aar, uten hensyn til kjøn. Forældrene er likestillet, naar det gjælder at træffe bestemmelse om barnets personlige forhold f. eks. dets skolegang og utdannelse. Er der fælleseie, har dog faren som boets bestyrer den avgjørende stemme ved

fastsættelsen av, hvor store utgifter, der skal anvendes til barnets opdragelse.

Det egtefødte barn bærer sin fars slegtsnavn.

Før det fyldte 18de aar maa mænd som kvinder ha forældrenes samtykke for at indgaa egteskap.

Gifter en kvinde under 18 aar sig uten forældrenes samtykke, er egteskapet fuldt gyldig, men hun kan straffes med bøter, og hendes formue kan tilbakeholdes, efterat hun er blit myndig og behandles som umyndiges midler, saa hun hele sit liv bare faar renterne utbetalt.

Vi har ingen lovbestemt alder for indgaaelse av egteskap, hverken for kvinder eller for mænd. En gammel regel om at kvinder skal være 16 og mænd 20 aar naar de „troloves", er ophævet, uten at nogen ny aldersgrænse er fastsat. Det er derfor overlatt den myndighet som forretter vielsen, at avgjøre om parterne er tilstrækkelig modne til at indgaa egteskap.

Mens den personlige selvbestemmelsesret fuldtut indtrær ved det fyldte 18de aar, er barnet i økonomiske anliggender først myndig, naar det fylder 21 aar. Indtil denne tid er faren dets verge, og er han død eller frakjendt forældremyndigheten, er moren efter en ny lov av 1911 verge for sine barn.

Det uegte barn staar derimot bare under morens myndighet, likesom hun nu efter den nye lov er dets verge ogsaa i økonomiske anliggender.

Det uegte barn bærer sin mors slegtsnavn og tar arv efter moren og hendes slegt, men arver derimot ikke sin far, medmindre det er lyst i kuld og kjøn, og faar da bare halv arvelod, naar det arver sammen med egte barn.

Faren har underholdningspligt likeoverfor sit uegte barn. Bidraget fastsættes og fremtvinges som underholdningsbidrag til hustru og egte barn. Bidragets størrelse avhænger av farens fortjeneste, men det sættes altid meget lavt, gjennemsnitlig til kr. 5—10 pr. maaned, saa moren faar en betydelig større forsørgelsesbyrde end barnets far.

Offentligretslige forhold.

I de offentligretslige forhold er kvinderne nu som regel likestillet med mænd. Dette er saaledes tilfældet i næringslovgivningen.

Kvinderne faar nu handelsbrev og haandverksbevilling paa samme vilkaar som mænd, naar de opfylder lovens betingelser. Ogsaa i

ældre tider kunde kvinder faa adgang til at drive handel og haandverk. Tidlig fik saaledes enker adgang til at fortsætte mandens næring, og ved handelsloven av 1842 fik ogsaa ugifte kvinder adgang til at drive handel, men vilkaarene var for deres vedkommende andre end for mændenes.

Fortidens handels- og haandverksborgerskap, som efter grundloven medførte stemmeret, kunde saaledes aldrig erhverves av kvinder. Gift kvinde kan dog ikke uten kongelig bevilling drive nogen næring, som er forbudt for hendes mand paa grund av hans offentlige stilling.

Kvinder kan paa samme betingelser som mænd faa *bevilling til at drive apotek.* Derimot er den gamle ret for enker efter en apoteker til at fortsætte driften under provisor, ophørt. Adgangen til at drive fabriksvirksomhet er fri hos os og staar derfor aapen for baade kvinder og mænd.

For *kvinders arbeide i fabriker* har lovgivningen et par specielle bestemmelser. Det er forbudt kvinder at arbeide under jorden ved bergverker, likesom kvinder ikke skal anvendes til arbeide paa igangværende maskiner og omdreiende skiver, uten hvor det er aldeles ufarlig. Det er ogsaa forbudt en kvinde at arbeide paa fabrik de første 6 uker efter hendes nedkomst.

Først i 1912 fik kvinder i nogen større utstrækning *adgang til statens embeder.*

De lavere stillinger i statstjenesten har de litt efter litt faat adgang til, uten at nogen lovforandring blev krævet.

Men trods kvinderne alt i 1884 fik adgang til alle universitetets eksamener, der netop er veien til embedsstillingerne, blev selve embederne ikke aapnet for dem. Lovforandring, ja endog grundlovsforandring maatte til før kvinderne fik adgang til at gjøre sig fuld nytte av sine eksamener.

Grundlovsforandringen kom i 1901, og alt aaret efter blev embedsstillingerne ved de høiere skoler aapnet for kvinderne, mens en mere *almindelig adgang til embedsstillinger* for kvinder først kom i 1912.

Loven stænger fremdeles en del embeder for kvinder: statsraadstillinger, geistlige embeder, diplomatiske og konsulære embeder samt de militære og civilmilitære stillinger.

At de militære embeder er stængt for kvinderne er det overflødig at uttale under vor nuværende militære ordning. Derimot er der

ingen rimelig grund til at de andre stillinger skal undtas. At undta stillinger som medlem av kongens raad er meningsløst og ialfald for tiden en overflødig sikkerhetsforanstaltning.

Ifølge grundloven kan en kvinde heller ikke *beklæ tronen.* Adgangen til at *praktisere som læger* fik kvinderne uten vanskelighet i kraft av sin eksamen, mens derimot den ganske sideordnede *sakførerbevilling* blev negtet dem før lovforandring, som først blev git i 1904.

Begrænset kommunal stemmeret fik kvinderne i 1901 og i 1910 almindelig kommunal stemmeret.

Ogsaa den statsborgerlige stemmeret fik kvinderne litt efter litt, den var først avhængig av, om kvinden selv eller hendes egtefælle hadde betalt skat av en viss størrelse (i 1907), men ogsa den statsborgerlige stemmeret er som nævnt nu (i 1913) blit almindelig, saaledes at alle fuldvoksne norske borgere, kvinder som mænd, har stemmeret uten hensyn til, om de betaler skat eller ikke.

Saalænge kvinderne var uten stemmeret, var de ogsaaa utelukket fra *de offentlige ombud:* de ulønnede tillidshverv for borgerne.

Disse hverv er nu efterhaanden blit aapnet for kvinderne. Til de vigtigste ombud, *som lagrette- og domsmænd,* blev kvinderne valgbare i 1905.

Derimot er der endnu ikke dradd omsorg for, at kvinder ogsaa benyttes som lagrette- og domsmænd i samme utstrækning som mænd. Der er derfor i den senere tid med rette fremsat krav paa, at kvinderne skal bli *sterkere repræsentert ved vore straffedomstole.*

Især ved sædelighetsforbrydelser har det vist sig, at domstole, som utelukkende eller overveiende er beklædt med mænd, ikke har avsagt domme, som staar paa høide med tidens moralske krav.

Ogsaa mot vor paatalemyndighet kan der rettes den bebreidelse, at den ikke altid behandler en klage fra en fornærmet kvinde paa den tilbørlige maate.

Mænd har altid hat en utpræget tilbøielighet til at se gjennem fingre med angrep paa den kvindelige kjønsære og skyte for stor del av skylden over paa kvinden.

Ogsaa i saker, *som angaar barnedrap*, har det vist sig at være en utilgivelig feiltagelse, at kvinder ikke er medbestemmende ved sakernes forberedelse og paadømmelse.

Man har gang paa gang eksempler paa, at ulykkelige barnemødre

er tat like fra barselleiet i fængsel og derpaa idømt meningsløst strenge straffe.

Den mandlige jurisprudens har fundet at burde behandle barnedrap under samme synspunkt som almindelig mord, og saaledes sidestille den forlatte og ulykkelige mors fortvilete handling med den raaeste og største forbrydelse loven kjender.

Det er et stort og ansvarsfuldt arbeide, som forestaar for den norske kvinde, som nu er kaldet til at delta i vor lovgivning og retspleie.

Kvinderne ved universitetet.

Av *Kristine Bonnevie.*

Adgangen aapnes.

I ca. 30 aar har vort universitets døre staat aapne for kvinderne, som ved lov av 14de juni 1884 blev fuldt likestillet med mænd m. h. t. universitetets eksamener, de akademiske grader, stipendier og legater, kort sagt til alle universitetets rettigheter.

Allerede to gange (i „Kvindelige Studenters Jubilæumsskrift 1882—1907“ og i festskriftet for „Det kongelige Fredriks Universitet 1811—1911“) er der git en fremstilling av de skritt, som maatte foretas, og de hindringer, som maatte ryddes av veien, før dette maal kunde naas. Jeg anser det derfor tilstrækkelig her kun at sammenstille hovedpunkterne i denne utvikling, idet jeg for en fyldigere utredning av saken henviser til de to ovenfor nævnte verker.

Det første skritt, som ganske naturlig maatte dra de andre efter sig, var gjort allerede i 1878, da adgangen til middelskoleeksamen ved lov av 15de juni blev aapnet for piker. Dermed var den første dør aapen og man maatte nu være fuldt forberedt paa, at en eller anden lærelysten kvinde snart maatte komme og banke paa den næste.

Det blev *Cecilie Thoresen* (f. 1858, † 1911), datter av distriktslæge Thoresen paa Eidsvold, som kom til at gjøre dette; og hun gjorde det med engang saa eftertrykkelig, at døren meget snart gav efter, og adgangen til universitetet, *examen artium*, blev aapnet for kvinderne. — Efter at ha tat middelskoleeksamen i 1879 begyndte Cecilie Thoresen at læse til realartium uten først at vente paa løsningen av spørsmaalet om hvorvidt kvinder hadde adgang til at underkaste sig denne eksamen. Netop denne fremgangsmaate har sikkerlig i høi grad lettet sakens gjennemførelse. Da spørsmaalet nu blev reist, var det ikke som en almindelig diskussion om kvindernes evner og utdannelse; men det

Cecilie Thoresen Krog

var knyttet til et konkret tilfælde, og spørsmaalet lød nu: „Skal denne kvinde, som fylder alle givne forutsætninger, ha adgang til at underkaste sig den prøve, hvorved hun kan stadfæste sin konkuransedygtighet?“ — Et spørsmaal fremsat under saadan form vilde vanskelig kunne møte nogen reel motstand, og det viste sig da ogsaa at det væsentlig var formelle hindringer som maatte ryddes av veien.

Da kirkedepartementet i 1880, paa Cecilie Thoresens foranledning, lot forespørre ved universitetet om, hvorvidt kvinder efter den nu gjældende lov maatte ansees at ha adgang til at underkaste sig *examen artium*, blev der fra det akademiske kollegium svaret, at dette ikke var tilfældet, men at der krævedes en lovforandring. — Cecilie Thoresen lot sig ikke skræmme av dette, men satte sig straks i bevægelse for at faa loven forandret. Hun søkte og fandt en udmerket støtte i den senere borgermester *H. E. Berner*, som straks (febr. 1882) fremsatte forslag for odelstinget om at kvinder skulde ha adgang til at underkaste sig *examen artium* og *exam. philosophicum*. Forslaget blev omtrent enstemmig vedtat i odelsting og lagting og sanktionert som lov 15de juni 1882. — Den 8de september samme aar blev saa *Cecilie Thoresen*, som den første kvindelige student, immatrikulert ved universitetet.

Denne lov var git med uttrykkelig forbehold likeoverfor konsekvenser m. h. t. de øvrige universitetseksamener. Men allerede før loven var vedtat, var ogsaa dette spørsmaal bragt paa bane fra 2 forskjellige hold, idet der paa den ene side fra stortinget var rettet henvendelse til regjeringen om at utrede spørsmaalet om kvinders adgang til de medicinske og farmaceutiske eksamener, — og paa den anden side fra det historisk-filosofiske fakultet var gjort en henstilling til det akademiske kollegium om at søke utredet spørsmaalet om deres adgang til universitetets eksamener i almindelighet. — Kollegiet avslog vistnok at befatte sig med spørsmaalet før der forelaa et bestemt forslag. Men saken var kommet for langt til at kunne stanses; og tiltrods for at regjeringen, i tilslutning til majoriteten av det medicinske fakultet, i 1883 hadde fraraadet at gi kvinder adgang til det medicinske studium, forelaa der dog allerede i 1884 ikke mindre end 2 private forslag for stortinget, av hvilke det mest omfattende som stillet kvinderne fuldstændig like med mænd m. h. t. alle universitetets rettigheter, blev vedtat og sanktionert som lov 14de juni 1884.

Hermed var alle skranker som stængte for universitetslivet brutt. Og de norske kvinder har gjennem en 30-aarig likestillethet med

mænd hat anledning til at vise, paa hvilken maate og i hvilken utstrækning de vil benytte sig av sin konkurrancefrihet paa dette omraade.

Kvindelige studenter.

Den vei Cecilie Thoresen hadde gaat foran, den gik nu andre kvinder efter, først smaat og forsigtig, 1—2 om aaret, senere altid dristigere. Antallet steg jevnt til ca. 15 pr. aar i slutten av 80-aarene, og 25—30 pr. aar ved aarhundredeskiftet. Fra 1903, da den nye eksamensordning for gymnasierne, med 3 parallelle linjer, traadte i kraft, sker der en sterk og pludselig stigning i antallet av de kvindelige studenter. I de 10 aar som senere er forløpet, er denne stigning ytterligere øket, op til 150—200 kvindelige studenter pr. aar, samtidig viser det sig, som det vil fremgaa av omstaaende tabel (Tab. I), at de kvindelige studenter paa en ganske karakteristisk maate grupperer sig paa de forskjellige av gymnasiets linjer.

En betragtning av tabellens første kolonne, som omfatter samtlige immatrikulerte studenter uten hensyn til hvilken linje de har gaat, viser for det første, at stigningen fra aar til aar i antallet av kvindelige studenter foregaar raskere end stigningen av det samlede studenterantal, saa at procent-antallet av kvindelige studenter i dette 10-aar er steget fra 16 i 1903 til $31^1/_2$, altsaa omtrent det dobbelte, i 1913. — Ser man videre paa de 3 andre kolonner, som viser forholdet indenfor hver av de 3 gymnasielinjer, da viser det sig at denne stigning er foregaat nogenlunde jevnt indenfor alle linjer. Men dog er der en væsentlig forskjel paa linjerne, idet over halvparten av samtlige kvinder (51,81 pct.) har gaat den „sproglig-historiske linje", mens av den anden halvpart 30,05 pct. har tat den „sproglig-historiske linje med latin", og kun 18,1 pct. „real-linjen". — Helt forskjellig er dette forhold for de mandlige studenters vedkommende. Blandt disse har den største del (52,9 pct.) valgt „reallinjen", en liten gruppe (17,9 pct.) har gaat den „sproglig-historiske linje", mens denne linje „med latin" har været besøkt av mandlige studenter i et procentantal (29,2) svarende til procentantallet av de kvindelige studenter. — Da totalsummen av de mandlige studenter imidlertid er saa meget større end summen av de kvindelige (4295 : 1378), vil hver enkelt linje betragtet for sig vise et billede forskjellig fra de her nævnte forholdstal. Paa reallinjen, hvor over halvparten av de mandlige studenter er samlet, kommer kvinderne til at utgjøre en forholdsvis liten del (ca. 10 pct.) av det samlede studenterantal; den

Tabel I.

Examen Artium 1903—1913.

Aar	Immatrikulerte studenter. Totalsum	Mænd	Kvinder	% Kvinder	Reallinien Totalsum	Mænd	Kvinder	% Kvinder	Sprogl.-hist. linie. Totalsum	Mænd	Kvinder	% Kvinder	Sprogl.-hist. linie med latin. Totalsum	Mænd	Kvinder	% Kvinder
1903	375	315	60	16	188	177	11	6	89	49	40	45	98	89	9	9
1904	447	366	81	18 1/2	236	210	26	11	97	63	34	35	114	93	21	18 1/2
1905	490	394	96	19 1/2	187	170	17	9	128	80	48	37 1/2	175	144	31	17 2/3
1906	452	359	93	20 1/2	166	150	16	9 2/3	119	70	49	41 1/5	167	139	28	16 3/4
1907	469	361	108	23	181	168	13	7 1/5	124	65	59	47 2/3	164	128	36	22
1908	455	334	121	26 2/3	186	162	24	13	125	63	62	49 3/5	144	109	35	24 1/3
1909	568	438	130	23	264	233	31	11 4/5	152	88	64	42 1/10	152	117	35	23
1910	535	400	135	25 1/4	241	223	18	7 1/2	164	83	81	49 1/2	130	94	36	27 2/3
1911	577	414	163	28 1/4	256	226	30	11 3/4	156	75	81	50 2/3	165	113	52	29 2/5
1912	598	430	168	28	271	243	28	10 1/3	154	60	94	61	173	127	46	26 2/3
1913	707	484	223	31 1/2	346	310	36	10 2/5	177	75	102	58	184	99	85	46
	5673	4295	1378	24,3 %	2522	2272	250	9,9 %	1485	771	714	48,1 %	1666	1252	414	24,8 %
						52,9 % av samtlige mænd.	18,1 % av samtlige kvinder			17,9 % av samtlige mænd	51,81 % av samtlige kvinder			29.2 % av samtlige mænd	30,05 % av samtlige kvinder	

* Denne tabel er utarbeidet paa grundlag av universitetets matrikel for aarene 1903—1913.

sproglig-historiske linje viser kvindelige og mandlige studenter i omtrent samme antal, mens paa latinlinjen kvinderne utgjør omtent $^1/_4$ av det samlede antal studenter.

Ved utgangen av 1913 hadde ialt 1746 kvinder tat artium, derav 368 i de første 20 aar (efter gammel eksamensordning) og 1378 i det sidste 10-aar.

Men antallet av de kvindelige studenter er ingenlunde det samme som antallet av studerende kvinder. Det viser sig for kvindernes vedkommende, i langt høiere grad end for mændenes, at examen artium opfattes som en avslutning av skoleutdannelsen mere end som en indtrædelse til universitetet. Et stort antal av de kvindelige studenter gaar, efter at ha tat et tillægskursus ved seminariet, over til lærergjerningen; og mange lægger av forskjellige grunde studierne paa hylden saasnart de har mottat sit akademiske borgerbrev.

Fagstuderende kvinder.

Det er neppe mulig nøiagtig at opgi antallet av de virkelig studerende kvinder. Studietiden er av meget forskjellig længde inden de forskjellige fakulteter; mange kvinder avbryter sine studier et aar eller to for senere at fortsætte, og ikke alle lar sig hvert aar indskrive i universitetets protokoller. — Nedenstaaende tal, som er fundet ved en gjennemgaaelse av universitetets studenter-protokol for *2det semester 1913*, kan derfor kun betragtes som en tilfældig „stikprøve".

Blandt de indskrevne 740 studenter*) var i dette semester 78 kvinder, altsaa med et rundt tal 10 pct.

Betragter man de enkelte fakulteter for sig, finder man blandt „filologerne" det største antal kvinder, nemlig 21,4 pct. av de her indskrevne studenter; derefter kommer „realisterne" med 12,9 pct., „medicinerne" med 10,4 pct., „juristerne" med 4 pct. og „teologerne" med 0 pct. — Blandt de indskrevne „statsøkonomer" var i dette semester 10 pct. kvinder.

For at faa en prøve paa i hvilken utstrækning de immatrikulerte studenter ogsaa virkelig optar et fagstudium ved universitetet, har jeg undersøkt forholdet mellem antallet av de i sidste semester indskrevne studenter og summen av dem, som er immatrikulert i de 3 sidste aar, og som altsaa turde forutsættes nu at staa midt i sit studium. — For de mandlige studenters vedkommende finder man her,

*) Heri ikke medregnet dem, som studerer til den „forberedende prøve".

at ca. 50 pct. (nemlig 662 av 1328) er indskrevet som studerende, — mens av de kvindelige studenter kun ca. 14 pct. (78 av 554) er indskrevet.

Kvindelige kandidater.

Embedseksamen er ved utgangen av 1913 fuldført av 83 kvinder, hvortil kommer 4, som har tat eksamen i statsøkonomi, og 4 som uten først at ha tat embedseksamen har tat doktorgraden herhjemme eller i utlandet. — Det fremgaar allerede av det ovenstaaende, at kun en forholdsvis liten procent av de kvindelige studenter fortsætter sit studium ved universitetet. En nærmere undersøkelse av dette forhold viser, som rimelig kan være, at der blandt de første aars kuld var forholdsvis flere, som fuldendte sit studium, end blandt studenterne fra de senere aar. Det første 10-aar, 1882—1891, gir et procenttal av 29,5 kvinder som har fuldført sine studier, mens fra det andet 10-aar, 1892—1901, kun ca. 18 pct. har gjort dette. — Hvordan forholdet vil arte sig blandt studenterne fra det sidste 10-aar, kan man endnu ikke vite. Sandsynligvis vil det vise sig, at den utvidede adgang for de kvindelige kandidater til at konkurrere om statens embeder vil øve nogen virkning paa deres antal.

Man vil i tab. II finde en sammenstilling av de kandidater som i 10-aaret 1903—13 har fuldført sin embedseksamen, — i 1ste kolonne det samlede antal, i hver av de følgende 5 kolonner antallet av kandidater indenfor de enkelte fakulteter.

Den samlede sum av kvindelige kandidater avgir som man ser en meget liten procent (2,8) av antallet av embedseksamener i samme tidsrum; og indenfor de enkelte fakulteter ser man endnu engang, at det er det sproglig-historiske som viser den største procent kvinder (12,1), skjønt det absolute antal kvindelige kandidater er størst blandt medicinerne. — Det juridiske og det teologiske fakultet viser begge et minimum, 0,5 pct., av kvindelige kandidater, mens der blandt den math.-naturvidsk. embedseksamens kandidater er 4,8 pct. kvinder. M. h. t. de absolute tal, staar dog blandt disse fakulteter det juridiske høiest, derefter følger det math.-naturvidsk. og tilsidst det teologiske.

Nogen jevn stigning i antallet av kvindelige kandidater indenfor dette 10-aar kan ikke paavises. Derimot viser der sig en tydelig tilvekst i de 2 sidste aar, som hæver procentantallet for 1912 og 1913 til respektive 5,7 og 8,9.

Tabel II.

Embedsexamen i aarene 1903—1913.

Aar.	Uteksaminerte Kandidater.				Teologisk.				Juridisk.				Medicinsk.				Sprogl. historisk.				Math.-Naturvidsk.			
	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder	Total sum	Mænd	Kvin-der	pct. Kvinder
1903	161	155	6	3,7	17	17	0	0	84	84	0	0	44	39	5	11,4	9	9	0	0	7	6	1	14,3
1904	177	173	4	2,3	19	19	0	0	108	108	0	0	35	32	3	8,6	11	10	1	9,1	4	4	0	0
1905	168	164	4	2,4	16	16	0	0	94	94	0	0	41	38	3	7,3	8	7	1	12,5	9	9	0	0
1906	154	146	8	5,2	13	13	0	0	102	101	1	1,0	24	22	2	8,3	9	5	4	44,4	6	5	1	16,7
1907	160	160	0	0	7	7	0	0	113	113	0	0	16	16	0	0	11	11	0	0	13	13	0	0
1908	190	186	4	2,1	22	22	0	0	112	111	1	0,9	22	21	1	4,5	19	17	2	10,5	15	15	0	0
1909	172	169	3	1,7	14	14	0	0	100	100	0	0	30	27	3	10	17	17	0	0	11	11	0	0
1910	162	161	1	0,6	33	33	0	0	77	77	0	0	33	32	1	3,3	13	13	0	0	6	6	0	0
1911	140	138	2	1,4	29	29	0	0	75	75	0	0	20	20	0	0	12	10	2	16,7	4	4	0	0
1912	123	116	7	5,7	20	20	0	0	52	50	2	3,8	29	28	1	3,4	17	14	3	17,6	5	4	1	20
1913	101	92	9	8,9	10	9	1	10	42	41	1	2,4	31	29	2	6,5	14	10	4	28,6	4	3	1	25
	1708	1660	48	2,8	200	199	1	0,5	959	954	5	0,5	325	304	21	6,5	140	123	17	12,1	84	80	4	4,8

*) Tabellen er utarbeidet efter universitetets matrikel og for de senere aars vedkommende efter eksamensprotokollerne for de enkelte fag.

Ved en sammenligning mellem de paa tab. I og II sammenstillede resultater maa man ta i betragtning, at der for hver enkelt student ligger en række aar (gjennemsnitlig ca. 5) mellem artium og embedseksamen. Hvis man derfor sammenligner totalsummene av de *sidste* 5 aars kandidater (1909—13) med de tilsvarende summer for de 5 *første* aars studenter (1903—07) vil man kunne faa et, vistnok kun tilnærmelsesvis rigtig, uttryk for i hvilken utstrækning de mandlige resp. de kvindelige studenter har fuldført sine studier ved universitetet. — En saadan sammenligning gir som resultat, at ca. 37,2 pct. (668 av 1795) av de mandlige og ca. 4,8 pct. (21 av 438) av de kvindelige studenter i disse aar har gjennemgaat sit embedsstudium.

* * *

Et blik paa de ovenfor anførte kjendsgjerninger, synes ved første øiekast at gi et nedslaaende billede av kvindernes virksomhet ved universitetet. De immatrikulerte kvindelige studenter utgjør for det sidste 10-aar 24,3 pct., altsaa næsten en fjerdedel av det samlede studenterantal; blandt de indskrevne, „studerende“, studenter fandt vi imidlertid kun 10 pct. kvinder, og blandt de kandidater, som i det sidste 10-aar har fuldført sin embedseksamen, utgjorde kvinderne kun 2,8 pct. av det samlede antal. Dette synes at tyde paa, at kvinderne nok med iver og i stort antal begynder sine studier, men at den store mængde av dem hurtig gir tapt, mens kun de færreste holder helt frem til maalet.

Ved bedømmelsen av disse resultater maa det imidlertid tas i betragtning, at selv om likhetsprincippet ved universitetet er fuldstændig gjennemført, saa arbeider den store masse av kvindelige studenter dog under forhold, som paa væsentlige punkter er forskjellige fra mændenes indenfor de samme samfundslag.

Først og fremst maa det erindres, at egteskapet, som for mændene staar som en spore til at paaskynde arbeidet, viser sig for de kvindelige studenters vedkommende i mange tilfælde at staa som en seirrik konkurrent likeoverfor deres studier; kun meget sjelden vil en gift kvinde ha anledning til at fortsætte sine studier med den intensitet, som skal til for at de kan føre frem til embedseksamen. Dette fører naturligvis ofte til at kvindernes studier stanser paa halvveien, og en videre følge herav er det igjen, at examen artium fra hjemmenes side i de allerfleste tilfælde betragtes som av-

slutningen paa de unge pikers utdannelse; efter at være blit studenter maa de søke snarest mulig at bli selvhjulpne, heller end at ofre tid og penge paa et universitetsstudium, som kanske allikevel ikke fører til noget maal.

De studerende kvinder har derfor ofte betydelige vanskeligheter at overvinde for at kunne gjennemføre sine planer. Mange av dem maa samtidig med studierne ogsaa arbeide for sit underhold, eller de maa opta laan for at kunne ofre sig helt for studierne. Og dette, at studere paa gjæld, det har, ialfald indtil de sidste aar, for de kvindelige studenter været en langt større risiko end for de mandlige, forsaavitt som adgangen til efter endt studium at konkurrere om statens embeder har været stengt for dem, og deres utsigter til uten for store vanskeligheter at faa betalt sin gjæld derfor ogsaa tilsvarende mindre.

Embedsstudiet har i det hele i de forløpne aar stillet store fordringer til de kvindelige studenters energi og deres interesse for studiet; og der er vel ikke tvil om at procenten av de kvindelige kandidater vil komme til at øke, efterat de nu ialfald paa de fleste omraader har faat adgang til at være med i konkurrancen om de erhverv og stillinger som deres utdannelse berettiger dem til.

* * *

Blandt de kvindelige kandidater fortjener først og fremst at nævnes de 5, som har været banebrytere inden hvert av universitetets fakulteter.

Marie Geelmuyden, f. 1856, tok som den første efter Cecilie Thoresen artium i 1883, andeneksamen i 1884 og mathematisk-naturvidenskapelig lærereksamen i 1890 og blev i hele 9 aar vor eneste kvindelige realkandidat.

Marie Geelmuyden

Kathrine Dahl

Kathrine Dahl, f. 1855, † 1906, blev juridisk kandidat i 1890, samme aar, som ogsaa frk. Geelmuyden tok sin embedseksamen. Hun kom dog kun litet til at benytte sig av sin eksamen, da hun snart efter søkte sig tilbake til folkeskolen, hvor hun ogsaa tidligere hadde været ansat.

Marie Spångberg (Holth), f. 1865, blev nr. 3 av de kvindelige kandidater, da hun i 1893 tok medicinsk embedseksamen og nedsatte sig som vor første kvindelige læge (se under „Kv. læger").

Marie Spångberg Holth

Valborg Lerche

Clara Holst, f. 1868, var den første kvinde som underkastet sig den sproglig-historiske lærereksamen. Hun blev kandidat i 1896 og tok senere doktorgraden ved vort universitet.

Valborg Lerche, f. 1873, var banebryteren indenfor det teologiske fakultet, hvor hun underkastet sig embedseksamen i 1899. Hun var den første, og hun har like indtil det sidste aar ogsaa været den eneste kvindelige teologiske kandidat.

I omstaaende tabel (Tab. III) findes sammenstillet alle de kvinder, som ved utgangen av 1913 hadde tat sin embedseksamen. Det har sin interesse her at undersøke i hvilken utstrækning de kvindelige kandidater har kunnet nyttiggjøre sig sit studium, og paa hvilke veier de har slaat ind for at gjøre dette.

Tabellen viser for det første, at over halvparten av de kvindelige kandidater, nemlig 43, har utdannet sig som *læger*, og at omtrent 3/4 av disse praktiserer (se forøvrig under „Kvindelige læger"). Derefter kommer *filologerne* med 19 kandidater, blandt hvilke vi ved utgangen av 1913 tæller ikke mindre end 6 overlærere og 1 skolebestyrer. — *Juristerne* har hat 11 kvindelige kandidater, hvorav dog kun 9 lever. Blandt disse har 1, *Elise Sem*, nedsat sig som sakfører og tat advokaturen (1912), mens 5 er ansatte som sekretærer i departementerne. En kandidat, *Ruth Sørensen*, har en kort tid været konstituert som byfoged*). — *Realisterne* har, naar bergeksamen regnes med, hat 8 kvindelige kandidater, hvorav dog en er avgaat ved døden. Blandt realisterne finder vi vort lands første kvindelige embedsmand, *Mathilde Schjøtt*, som i 1906 blev utnævnt til adjunkt

Ruth Sørensen

Mathilde Schjøtt

*) Senere har en kandidat, frk. Holmsen, faat ansættelse som edsvoren fuldmægtig.

Tabel III.

Kvindelige kandidater indtil utgangen av 1913.

Embedseksamen		Navn	Fødsels-aar	Artiums-aar	Gift	Bosted	Stilling ved utg. av 1913
Teologisk	1899	1. Lerche, Valborg	1873	1892		Kristiania	Assistent v. Indremissionen.
	1913	2. Kiær, Anette	1879	1903		Lillehammer	
Juridisk	1890	1. Dahl, Kathrine	1855	1885		Kristiania	Folkeskolelærerinde † 1906.
	1896	2. Lunde, Anna	1870	1890	Kristensen		† 1896.
	1896	3. Schjøtt, Sofie	1871	1890		«	Sekretær i Forsvarsdepartementet.
	1900	4. Sørensen, Ruth	1877	1895	Bie	Hammerfest	Konst. Byfoged, aug. 1913
	1901	5. Blackstad, Gerd	1874	1893		Kristiania	Sekretær i Utenriksdept.
	1901	6. Meyer, Nanna	1863	1892		„	„ i Justitsdept.
	1901	7. Sem, Elise	1870	1896		„	Høiesteretsadvokat.
	1906	8. Platou, Valborg	1881	1900		„	Sekretær i Arbeidsdept.
	1908	9. Prytz, Anne Margrethe	1881	1899		„	„ i Revisionsdept.
	1911	10. Kvilesjø, Ragna	1876	1905			
	1912	11. Holmen, Anne	1878	1900		Tvedestrand	Edsv. fuldmægtig.
Math.-Naturv.	1890	1. Geelmuyden, Marie	1856	1883		Kristiania	Kemi ved Statens lærerindeskole i husstel.
	1899	2. Resvoll, Thekla	1871	1892	Holmsen	„	Amanuensis ved universitetets botan. labor.
	1902	3. Rasmussen, Antonette	1877	1896	Aas	Bergen	Lærerinde.
	1903	4. Schjøtt, Mathilde	1876	1894		Stavanger	Overlærer.
	1906	5. Wiese, Anne Sophie	1876	1896		Kristiania	Lærerinde. † 1912.
	1910	6. Resvoll, Hanna	1873	1902	Holmsen	„	Botaniker.
	1913	7. Ruud, Gudrun	1882	1900		„	Assistent ved universitetets zool. labor.

Bergeks.	1912	Johnsen, Wilhelmine	1890	1907		Kristiania	Assistent ved universitets mineral. institut.
Sprogl.-Historisk	1896	1. Holst, Clara	1868	1889		„	Doktorgr. 1903.
	1899	2. Voss, Lucie	1873	1892		„	Lærerinde ved Aars & Voss skole.
	1904	3. Knudsen, Dina	1870	1898		Chicago	
	1905	4. Schjøtt, Julie	1874	1893		Kristianssand	Overlærer.
	1906	5. Onsager, Maren	1878	1898	Sparre	Gjøvik	
	1906	6. Tiberg, Antonie	1878	1899		Hamar	Overlærer.
	1906	7. Bang, Lydia	1876	1896	Wazau	Kristiania	Inspektrice (Vestheim skole)
	1906	8. Hambro, Elise	1881	1899		Bergen	Privatskolebestyrer.
	1908	9. Irgens, Marie	1877	1900		„	Overlærer.
	1908	10. Skotvedt, Camilla	1880	1901	Pande	Kristiania	Lærerinde.
	1911	11. Hornemann, Augusta	1882	1903		Kristianssand	Overlærer.
	1911	12. Lund, Hanna	1877	1905		Kristiania	
	1912	13. Dahl, Mina	1878	1897		Fredrikstad	Overlærer.
	1912	14. Sundby, Martha	1882	1902		Kristiania	Lærerinde.
	1912	15. Thilesen, Aagot	1881	1903		„	Lærerinde.
	1913	16. Horne, Helga	1887	1906			Lærerinde.
	1913	17. Røstøen, Anne	1884	1903			Lærerinde.
	1913	18. Selmer, Margrethe	1878	1903		Kristianssund	Overlærer.
	1913	19. Thoresen, Anna Sofie	1885	1905			
Medicin	1883	1. Spångberg, Marie	1865	1886	Holth	Kristiania	Læge ved Kri.a Sundh.-kommission
	1894	2. Ramm, Louise	1865	1886		„	Prakt. læge (Kvindesygd.).
	1895	3. Holst, Marie	1861	1885		Trondhjem	Prakt. læge.
	1895	4. Hwallmann, Johanne	1864	1889	Feilberg	Kristiania	Prakt. læge.
	1895	5. Stang, Regine	1865	1887		„	Prakt. læge.

Embedseksamen		Navn	Fødsels-aar	Artiums-aar	Gift	Bosted	Stilling ved utg. av 1913.
Medicin	1896	6. Bang, Dagny	1868	1888	Refsdal	Kristiania	Prakt. læge (Hudsygdomme)
	1896	7. Jæger, Hanna	1864	1888	Jensen	Arendal	
	1896	8. Steen, Caroline	1854	1889		Sorø	Docent i ernæringsfysiologi.
	1897	9. Kolderup, Gudrun	1871	1889		Arne	Prakt. læge
	1897	10. Qvam, Louise	1866	1885		Stenkjær	Prakt. læge og gaardbruker.
	1897	11. Kjølseth, Marie	1870	1890		Kristiania	Prakt. læge. Assist. v. fødselsstif. Guldmedalje 1911.
	1897	12. Stoltz, Elise	1872	1891	Dethloff	Bergen	Prakt. læge.
	1898	13. Mortensen, Martha	1860	1887	Persen	Stavanger	Prakt. læge.
	1899	14. Falch, Alette	1873	1892	Schreiner	Kristiania	
	1899	15. Ingier, Alexandra	1867	1886		„	Assistent v. Gaustad asyl (Pathol-anat.).
	1899	16. Oxaal, Augusta	1869	1890	Manthey	Horten	
	1900	17. Isachsen, Louise	1875	1893		Kristiania	Prakt. læge (Kirurg).
	1900	18. Munch, Kristine	1873	1893		„	Prakt. læge.
	1901	19. Crawfurd, Eva	1875	1892	Sand	Nord-Dakota	
	1902	20. Kolderup, Solveig	1877	1895	Roll-Hansen	Kr.sand	Prakt. læge.
	1902	21. Schøning, Gudrun	1874	1894	Sæland	Trondhjem	
	1902	22. Tyvold, Dagny	1875	1894		Bergen	Prakt. læge.
	1903	23. Bang-Hansen, Julie	1876	1895	Kinck	Sortland	Prakt. læge.
	1903	24. Berntsen, Betzy	1873	1894		Amerika	
	1903	25. Johnsen, Trude	1872	1893		Alten	Distriktslæge.
	1903	26. Aanensen, Elise	1877	1895	Richter	Vinnesleiren pr. Bergen	
	1903	27. Flagstad, Ingeborg	1876	1896	Aas	Trondhjem	Prakt. læge.
	1904	28. Halle, Margrete	1876	1896	Anderson	Lindern pr. Kristiania	

	1904	29. Hansen, Signe	1877	1896	Wiklund	Gefle	
	1904	30. Sørenssen, Sofie	1876	1895	Tillisch	Grefsen	Assist.-læge ved tuberk.-sanator
	1905	31. Grindstad, Anna	1874	1894	Mjelde	Tromsø	
	1905	32. Nordlid, Marta	1876	1896	Torp-Hansen	Kviteseid	Prakt. læge.
	1905	33. Seip, Ellen	1878	1897		Stjørdalen	Prakt. læge. (Barneklinik)
	1906	34. Hennum, Margaritta	1880	1899	Lund	Ek	Assist. ved sindsykeasyl.
	1906	35. Holmen, Aagot	1880	1899	Haneborg	Kristiania	Prakt. læge.
	1908	36. Tærum, Marta	1879	1901		Drammen	Prakt. læge.
	1909	37. Münster, Emma	1882	1900		Søndfjord	Kommunelæge (Vikar)
	1909	38. Sæves, Inga	1882	1901		p. t. utlandet	
	1909	39. Uchermann, Anna	1879	1901	Vogt	Kina	Lægemissionær
	1910	40. Sæther, Ingeborg	1882	1904		Gjøvik	Assist. hos Distriktslæge
	1912	41. Lorange, Margrethe	1884	1903		Støren	Assist. hos Distriktslæge
	1913	42. Rasmussen, Else	1884	1905		Kristiania	Kand. ved Rikshosp.
	1913	43. Ruud, Margit	1882	1904		„	Kand. ved Ullevold.
Eksamen i utlandet		Dietrichson, Honoria	1863	1888		„	Prakt. læge
		Myhre, Kaja	1867	1892		Bergen	Prakt. læge
Doktorgr. uten emb. eksamen	1902	1. Stephansen, Elizabeth	1872	1891		Aas	Assist. ved Landbrukshøiskolen
	1903	2. Arnesen, Emily	1867	1889		Kristiania	Konservator ved univ.'s zool. mus.
	1906	3. Bonnevie, Kristine	1872	1892		„	Professor i zoologi.
	1913	4. Eng, Helga	1875	1903		p. t. Tyskland	

i Stavanger, hvor hun nu fungerer som overlærer. Her finder vi ogsaa en utpræget videnskapelig interesse, idet ikke mindre end 4 av realkandidaterne paa forskjellig vis fortsætter sine studier. Til denne gruppe slutter sig endvidere 3 av de kvinder, som har tat doktorgraden uten først at ta embedseksamen, og som nu er ansat ved videnskapelige institutioner. — Blandt *teologerne* er der kun 2 kvindelige kandidater, av hvilke den ene netop har fuldført sin eksamen. Saalænge adgangen til de teologiske embeder holdes stengt for kvinderne, vil der vel neppe kunne ventes nogen sterkere tilstrømning av kvinder til dette fakultet.

I det hele viser det sig, at de kvindelige kandidater i meget stor utstrækning har gjort bruk av sin eksamen, idet mer end 75 pct. av dem er i stilling, og henimot 59 pct. i stillinger, som netop betinges av deres embedseksamen.

* * *

Den statsøkonomiske eksamen er ved vort universitet tat av 4 kvinder, blandt hvilke den første var *Eli Nannestad*, som tok sin eksamen i 1910.

Akademiske grader, prisbelønninger og stipendier.

Doktorgraden var ved utgangen av 1913 tat av 3 kvinder ved vort universitet.

Den første av disse var *cand. mag. Clara Holst*, som i 1903 disputerte over avhandlingen „Middelnedertyske laaneord i Dansk". — Hun hadde under hele sin studietid opholdt sig meget i utlandet (Cambridge, Sorbonne, Leipzig, Kjøbenhavn, Berlin); men efterat hun hadde tat doktorgraden, holdt hun en tid forelæsninger ved vort universitet over „Tysk uttale", og underviste ogsaa i tysk i gymnasiet. I 1906 reiste hun imidlertid over til Amerika, hvor hun fik ansættelse først ved „Wellesley College" nær Boston og senere (1907—1908) som „Assistent Professor" i Germansk filologi ved „The State University of Kansas".

Doktorgraden er senere, i 1906, tat av daværende konservator *Kristine Bonnevie* (se nedenfor), over avhandlingen „Untersuchungen über Keimzellen bei Enteroxenos østergreni".

I 1913 disputerte *Helga Eng* (f. 1875, artium 1903) over avhandlingen „Abstrakte begreper i barnets tanke og tale". — Frk. Eng,

som i en række av aar har været folkeskolelærerinde, har drevet sine psykologiske studier dels ved vort universitet, dels ogsaa i Tyskland, specielt i Halle og Leipzig. Den række specielle undersøkelser, som laa til grund for hendes doktoravhandling, blev foretat her hjemme; men senere har hun atter fortsat sine studier i Tyskland.

To av vore kvindelige studenter har desuten tat doktorgraden i Zürich, nemlig *Elizabeth Stephansen* (artium 1891, Diplomeksamen 1896) i 1902 paa avhandlingen „Ueber partielle Differentialgleichungen vierter Ordnung, die ein intermediäres Integral besitzen"; — og i 1903 *Emily Arnesen* (se nedenfor) paa avhandlingen „Über den feineren Bau des Blutgefässsystems der Rhynchobdelliden mit specieller Berücksichtigung des Rückengefässes und der Klappen".

Universitetets prisbelønninger har kun i liten utstrækning været utdelt til kvinder.

Doktor *Marie Kjølseth* (se under „Kvindelige læger") har paa dette omraade været banebryteren, idet hun i 1906 mottok en prisbelønning av *Professor Voss's legat* for sin avhandling over „Deflorationens anatomiske tegn", — og i 1911 *Professor Skjelderups guldmedalje* for sin besvarelse av opgaven „Giv en paa egne undersøkelser hvilende fremstilling av de tegn, hvorefter det nyfødte barns utviklingsgrad bestemmes".

Marie Kjølseth

Universitetets videnskapelige stipendier er, siden 1894, da *Kristine Bonnevie,* som den første, mottok et stipendium av det Rathkeske legat, hyppig blit tildelt kvindelige studenter, dels til reiser i indlandet, dels ogsaa til kortere og længere studieophold i utlandet.

Kvinder ansatte ved universitetet.

Fire kvinder er for tiden ansat ved universitetet, samtlige indenfor det mathematisk-naturvidenskapelige fakultet.

Kristine Bonnevie

Dr. philos. Kristine Bonnevie (f. 1872, artium 1892, andeneksamen 1893, doktorgrad 1906) blev, efter tidligere at ha indehat samme stilling som vikar, ansat som *konservator ved det zootomiske museum* i september 1900, og 12 aar senere (juli 1912) utnævnt til *ekstraordinær professor i zoologi* med særlig forpligtelse til at bestyre det zoologiske laboratorium.

Efter at ha tat artium begyndte Kristine Bonnevie straks at arbeide ved det zoologiske laboratorium, som dengang blev ledet av *Dr. Johan Hjort.* Ved siden av zoologi studerte hun botanik, kemi, anatomi og fysiologi og begyndte snart sine videnskapelige undersøkelser, som senere stadig har været fortsat.

Hun har med stipendier dels av Houens legat, dels fra universitetet foretat reiser til undersøkelse av havfaunaen langs den norske kyst, og hat kortere og længere studieophold i utlandet, særlig i Zürich, Würzburg, Neapel og New York.

Det første lille arbeide „Ueber die Knospung von Distaplia magnilarva“, som hun utgav sammen med Dr. Hjort, utkom i 1895. — Senere fulgte i aarene 1896—1901 en række *systematiske arbeider* over materiale fra „Den norske Nordhavs expedition“. — En embryologisk undersøkelse over den komplicerte livscyclus hos en parasitisk snegl (Enteroxenos østergreni) utkom i 1902, og efterfulgtes av en række undersøkelser over „Kimceller“ og „Chromosomer“, blandt hvilke særlig kan merkes „Untersuchungen über Keimzellen I, II“, med flere mindre avhandlinger, som utkom i aarene 1901—1907, og „Chromosomenstudien I—III“, som sammen med endel andre avhandlinger utkom i aarene 1907—1913. — I de senere aar har hun ogsaa bearbeidet materialet av „Pteropoder“ (vingesnegler) fra „Michael Sars's Atlanterhavsexpedition 1910“. Dette sidste arbeide utkom sommeren 1913.

Efter sin ansættelse som konservator i 1900 overtok hun straks bestyrelsen av det zoologiske laboratorium, og litt efter litt ogsaa al den undervisning som efter indførelsen av den nye eksamensordning ved universitetet kom til at henhøre under laboratoriet. Likesaa, først som censor senere som eksaminator, i den mathematisk-naturvidenskapelige embedseksamen. Utnævnelsen til professor i 1912 kom derfor ikke til at bety nogen væsentlig forandring i hendes arbeidsomraade.

Professor Bonnevie har som delegeret for den norske stat deltat i de zoologiske kongresser i Boston 1907 og i Monaco 1913.

Thekla Ragnhild Resvoll (f. 1871, artium 1892, embedseksamen 1899) blev i 1901 ansat som *amanuensis ved universitetets botaniske laboratorium,* en stilling som hun endnu indehar. Allerede i studentertiden hadde hun valgt botanik som specialfag, hadde gjort flere stipendiereiser i vort land og var en avholdt elev av professor *Axel Blytt.* — Efter embedseksamen opholdt hun sig en tid (1900) i Kjø-

benhavn, hvor hun studerte hos professor *Eug. Warnung.* Dette ophold blev bestemmende for hendes videnskapelige virksomhet, idet hun nu valgte plantebiologien og den økologiske plantegeografi som sin specialitet. I 1903—04 studerte hun atter længere tid i utlandet, særlig i Zürich og München.

Thekla Resvoll

Hendes første arbeide „Nogle arktiske ranunklers anatomi og morfologi" utkom kort efter hjemkomsten fra Kjøbenhavn. — Blandt hendes senere arbeider maa nævnes: „Den nye vegetation paa lerfaldet i Værdalen" (1903). „Pflanzenbiologische Beobachtungen aus dem Flugsandgebiet bei Røros im inneren Norwegen" (1906). „Ueber die Winterknospen der norwegischen Gebirgsweiden" (1909). „Lidt om blomstens bygning og bestøvning hos Neottia nidus avis" (1911). — Efterat professor *Helland* overtok utgivelsen av verket „Norges land og folk", har Thekla Resvoll skrevet avsnittet om „vekstlivet" for en række amter, likesom hun har været fast medarbeider ved utgivelsen av „Illustreret norsk konversationsleksikon". Hun har skrevet en lærebok i botanik for gymnasiet og i 1911 utgit en „Vinterflora".

Som amanuensis har hun holdt botaniske kurser og forelæsninger dels for farmaceuter og medicinere, dels ogsaa for den mathematisk-naturvidenskapelige embedseksamen.

Dr. philos. Emily Arnesen (f. 1867, artium 1889, doktorgrad 1903) blev i 1905 ansat som *konservator ved universitetets zoologiske museum*, en stilling som hun endnu indehar. — Allerede i de første aar av sin studentertid drev hun, samtidig med sin lærerindevirksomhet, studier i naturfag ved Kristiania universitet og ved Høgskolan i Stockholm, og valgte snart zoologi som specialfag. Med stipendier fra universitetet foretok hun bundskrapninger langs den norske kyst. Efter ca. 2 aars ophold i Zürich — ogsaa med stipendium fra universitetet, tok hun doktorgraden samme sted paa den ovenfor nævnte avhandling. Umiddelbart derefter fik hun tilbud om stillingen som assistent ved en forsøksstation i Egypten, som hun dog av private grunde avslog. Isteden derfor drog hun til Amsterdam, hvor hun en tid arbeidet hos prof. *Max Weber* ved det zoologiske museum.

Emily Arnesen

— Efter sin ansættelse ved vort universitet har hun gjentagne ganger hat stipendier til undersøkelser av vort lands havfauna.

Emily Arnesen har i sine arbeider væsentlig været beskjæftiget med studiet av lavere dyr — særlig svamper. Hun har ogsaa utgit en „Lærebog i zoologi“ for gymnasiet.

Ved overflytningen av universitetets zoologiske samling til det nye museum paa Tøien har hun indlagt sig stor fortjeneste ved den vakre ordning av Evertebraterne (de hvirvelløse dyr) — likesom ogsaa ved utgivelsen av 1ste del av en „Fører“ for museet. — Under den efter professor Colletts død indtraadte ledighet er frk. Arnesen konstituert som midlertidig bestyrer av det zoologiske museums Evertebratsamling. — Hun har i en række aar holdt forelæsninger ved universitetet.

Ellen Gleditsch (f. 1879, apotekereksamen 1902, artium 1905) blev efter tidligere at ha været assistent ved universitetets kemiske laboratorium, i 1911 ansat som *universitetsstipendiat i fysikalsk kemi,* og har som saadan holdt en række forelæsninger ved universitetet.

Ellen Gleditsch

Sin første videnskapelige avhandling over et organisk kemisk emne, utgav hun snart efter at ha tat artium. I aarene 1907—12 opholdt hun sig med stipendier fra universitetet og av Houens legat, i Paris. Hun blev her assistent hos *Madame Curie* og fik i 1909 ogsaa et større fransk stipendium.

I 1912 tok hun ved Sorbonne graden som „licenciée és sciences“, — og i 1913 fik hun et av de store stipendier, som utdeles av „The American-Scandinavian Foundation“, og driver for tiden sine studier ved „Yale University“.

Av hendes skrifter, som væsentlig angaar spørsmaal om radioaktivitet, maa først og fremst merkes følgende: „Sur le lithium dans les minéraux radioactifs“ (1908). „Action de l'emanation du radium sur les solutions des sels de cuivre“ (sammen med Madame Curie, 1908). „Sur le rapport entre l'uranum et le radium dans le minéraux radioactifs“ (1911).

Kvindelige læger i Norge.

Av *Dagny Bang*, praktiserende læge.

I 1882 fik kvinder i vort land adgang til at ta artium, og dermed ret til at studere ved universitetet; men der gik nogen aar, før kvinder benyttet sig av retten til at studere medicin. De første kvindelige studenter slog ind paa realfag, og den første kvinde som tok embedseksamen, (hvad kvinder hadde faat ret til 1884), blev en realkandidat, *frk. Marie Geelmuyden.* I 1885 tok den første kvindelige mediciner, *Marie Spångberg*, artium, og 1893 blev hun vor første kvindelige medicinske kandidat.

Norge var langtfra saa svært tidlig ute med denne reform. I vore skandinaviske nabolande hadde man da allerede i flere aar hat uteksaminerede kvindelige kandidater, i Danmark fra 1885 (dr. Nielsine Nielsen), og i Sverige fra 1888 (dr. Carolina Widerstrøm), i Finland allerede fra 1879. Og Amerika hadde alt en menneskealder i forveien faat sin første kvindelige læge, Elisabeth Blackwell i 1851.

Fra 1893 til 1913, altsaa paa 20 aar, har tilsammen 43 kvinder fuldendt medicinsk embedseksamen hos os, efter en gjennemsnitlig studietid av $6^1/_2$ aar, hvad der omtrent svarer til den medicinske studietid i sin almindelighet. Av de 43 har 26 laud til sin embedseksamen, 17 haud. Gjennemsnitsalderen ved endt embedseksamen er ca. 28 aar.

Alle de kvindelige læger som nu praktiserer, har efter endt embedseksamen for at fuldstændiggjøre sin utdannelse, gjort tjeneste som kandidater ved vore sykehuse i Kristiania, Bergen, Trondhjem eller Tromsø, og saa godt som alle har desuten søkt ytterligere utdannelse ved et eller flere tildels længere studieophold ved utenlandske universiteter og kliniker. En del har ogsaa før sin embedseksamen i kortere eller længere tid studert ved fremmede universiteter. Under sine studieophold har enkelte særlig tat sigte paa specialistutdannelse (i kvindesygdomme, barnesygdomme, kirurgi og hudsygdomme).

Ingeborg Aas

Dagny Bang

Honoria Dietrichson

Johanne Feilberg

Aagot Haneborg

Martha Nordlid Hansen

Solveig Roll Hansen

Marie Holst

Alexandra Ingier

Louise Isachsen

Trude Johnsen

Margrethe Hennum Lund

Margrethe Lorange

Augusta Manthey

Anna Marie Mjelde

Kristine Munch

Emma Münster

Kaja Myhre

Martha Persen

Louise Qvam

Louise Ramm

Eva Sand

Ellen Seip

Valborg Sogn

Regine Stang

Caroline Steen

Inga Sæves

Sofie Tillisch

Dagny Tyvold

Martha Tærum

For tiden arbeider 29 av de 43 kvindelige medicinske kandidater som praktiserende læger. Av de 14 som ikke praktiserer, er 3 beskjæftiget med andet medicinsk arbeide, desuten er 2 assistentlæger ved sykehus, 1 arbeider for tiden paa sin specialistutdannelse og 1 gjør kandidattjeneste paa Rikshospitalet, og 1 som netop har avsluttet sin eksamen, er endnu ikke kommet i arbeide. De øvrige 6 kandidater har opgit medicinen, alle gifte.

Det var naturlig at de første kvindelige læger nedsatte sig som praktiserende læger i by. Først kom Kristiania, hvor for tiden 9 som er uteksaminert fra Kristiania universitet, praktiserer. Noget senere kom ogsaa andre byer efter. Nu har Bergen 2 praktiserende kvindelige læger, Trondhjem 3, Drammen, Kristianssand og Stavanger hver 1. I hver av byerne Kristiania og Bergen, praktiserer desuten 1 kvindelig læge, som er uteksaminert ved utenlandsk universitet (Kjøbenhavn, Glasgow), og som derefter har faat licentia practicandi i Norge.

I de sidste aar har kvindelige læger ogsaa begyndt at slaa sig ned paa landet, og for tiden praktiserer 10 i landdistrikterne paa de forskjelligste steder i vort land. 1 er netop konstituert som distriktslæge i Alten, og 1 vikarierer for tiden som kommunelæge i Askevold i Søndfjord, 1 er sykehuslæge og er ved siden derav praktiserende læge i Sortland i Lofoten, 1 er læge ved Saltburaas kysthospital for skrofuløse barn i Stjørdalen og driver ved siden av privatpraksis, 2 er assistentlæger hos distriktslægen (paa Gjøvik og paa Støren), privatpraksis driver 1 i Arne pr. Bergen, 1 i Vennesleira pr. Bergen 1 paa Gjævran pr. Stenkjær, 1 i Kviteseid i Telemarken.

I lægemissionen i Kina arbeider 1 kvindelig læge, som er uteksaminert fra Kristiania universitet. 1 har utvandret til Amerika.

De fleste kvindelige læger som driver privatpraksis, arbeider ogsaa for sykekasser, for kredssykekasserne og for private sykekasser. 7 av de kvindelige læger har offentlig ansættelse.

Doktor Marie Holth f. Spångberg, er siden 1895 læge ved Kristiania sundhetskommission for kvindelige veneriske patienter. Siden 1899 er doktor Dagny Bang skolelæge ved Vaterland folkeskole i Kristiania. Doktor Johanne Feilberg er læge ved Industriskolen i Kristiania, doktor Marie Kjølseth er ansat som assistentlæge ved Fødselsstiftelsens poliklinik for kvindesygdomme i Kristiania, med undervisningspligt. Doktor Elise Dethloff er læge ved Bergens tvangs-

skole for piker, og doktor Kaja Myhre er læge for kommunale patienter paa Laxevåg ved Bergen.

Doktor Alexandra Ingier er ansat som pathologisk-anatomisk assistent ved Gaustad sindsykeasyl.

Doktor Trude Johnsen er som nævnt netop konstituert som distriktslæge i Alten. Desuten er doktor Honoria Dietrichson ansat som assistentlæge ved det orthopædiske institut, og doktor Sofie Tillisch assistentlæge ved Grefsen folkesanatorium for tuberkuløse.

Flere av de kvindelige læger indehar eller har indehat forskjellige tillidshverv. Doktor Marie Kjølseth er medlem av kontrolkommissionen for Oslo sindssykeasyl. Doktor Elise Dethloff er medlem av kontrolkommissionen for Nevengaardens sindssykeasyl og av tilsynskomiteen for Bergens kredsfængsel. Desuten er en del av de kvindelige læger opnævnt som tilsyns- eller styremedlemmer ved redningshjem for kvinder og ved barnehjem, eller som medlem av vergeraad.

Doktor Johanne Feilberg har i 1ste valgperiode været repræsentant, og doktor Dagny Bang i 2 valgperioder varamand i Kristiania kommunestyre. Doktor Martha Persen er for tiden medlem av Stavanger formandskap, og doktor Dagny Tyvold er i høst indvalgt i Bergens repræsentantskap.

Lægepraksis lægger beslag paa de flestes tid. Men ved siden derav har enkelte fundet anledning til videnskapelig medicinsk produktion. Saaledes fremla doktor Marie Kjølseth 1905 en avhandling: „Undersøkelse av deflorationens anatomi“, som hun 1906 fik professor Voss's legat for, og i 1911 fik hun professor Skjelderups guldmedalje for et større medicinsk arbeide: „De tegn hvorefter det nyfødte barns utviklingsgrad bestemmes.“ Doktor Louise Isachsen utgav 1912 en avhandling: „Om periodiske variationer i blodets sammensætning.“

Doktor Alette Schreiner, som ikke praktiserer, utgav 1912 et større biologisk verk: „Skapende kræfter i livsformernes historie.“ Desuten har doktor Caroline Steen, nu docent i fysiologi i Sorø i Danmark, utgit populære fysiologiske arbeider, doktor Johanne Feilberg en kortfattet kemi for husholdningsskoler, og doktor Honoria Dietrichson en oversigt over det menneskelige legemes bygning.

Doktor Marie Kjølseth har været, og doktor Honoria Dietrichson er fremdeles knyttet til Statens lærerindeskole i husstel paa Stabæk som timelærere i anatomi og fysiologi.

Et par av de kvindelige læger underviser ogsaa ved private husholdningsskoler.

Flere av de kvindelige læger har holdt populære medicinske foredrag. Enkelte har deltat i arbeidet med dagens sociale og politiske spørsmaal. Doktor Elise Dethloff har været sekretær (nu vicesekretær og styresmedlem) av nationalforeningen til motarbeidelse av tuberkulose. Ogsaa som formand i Bergens sanitetsforening og som viceformand i Bergens tuberkulosekomite, har hun tat virksom del i tuberkulosearbeidet. For dette arbeide har hun faat Kongens fortjenstmedalje i guld. Doktor Marie Kjølseth og doktor Martha Persen (Stavanger) har holdt foredrag og levert indlæg i pressen i diskussionen om forandring av ægteskapsloven, særlig om helseerklæring før ægteskapsstiftelse. Doktor Dagny Bang har holdt politiske foredrag i valgkampen ved stortingsvalg og kommunevalg, og desuten med presseartikler og foredrag arbeidet mot særlove for kvindelige industriarbeidere.

22 kvindelige medicinske kandidater er gifte, de fleste med læger Av disse arbeider 16 med medicin: 12 som praktiserende læger og 4 med andet medicinsk arbeide.

De kvindelige læger er medlemmer av Den norske lægeforening paa nogen faa nær.

Det maa sies at de kvindelige læger hos os er mødt med tillid og sympati haade under studietiden av universitetslærere og de mandlige kamerater, og senere under arbeidet, av det store publikum og av de mandlige kolleger.

For tiden studerer 33 kvinder medicin ved vort universitet.

Kvindelige tandlæger.

Av Dora Eggers.

I aaret 1814 drømte man herhjemme neppe om tandlæger. Den tandpleie som dengang fandtes nødvendig, indskrænket sig vistnok til at faa fjernet en mer eller mindre plagsom tand. I byerne var det barberen som besørget operationen, paa landsbygden en eller anden nævenyttig almuesmand, f. eks. smeden.

Men var vi her oppe i vort ultima Thule saa rent utenfor, var man i de store kulturcentrer forlængst begyndt at røre paa sig.

Allerede *Hippokrates* skriver *460* f. K. om smerter i tænderne, og ved utgravningerne i *Delfi* har man fundet en eiendommelig formet tang av bly, som man mener har været anvendt til tandekstraktioner. Hos *ægypterne* skal der ikke være forekommet noget, som tyder paa tandsygdomme eller deres behandling; derimot har man i de *etruskiske* gravkamre fundet mennesketænder sammenbundet med smale guldbaand, en forløper for vore dages broarbeider. I *Rom* hører man om en *Selenus Aurelianus*, som opererer. Der faar man ogsaa høre litt om, hvorledes tandekstraktioner gik for sig; de var ikke lempelige.

Fra 1517 til 1590 praktiserer *Ambroise Paré* i *Frankrige*. Han var oprindelig barber, men blev sin tids største kirurg, og i 1728 utgav *Fauchard* sin bok: *Le chirurgien dentiste*. Begge disse var franskmænd, det er ogsaa en franskmand, apotekeren *Duchateau*, som i 1774 faar den idé at fremstille kunstige tænder av porselæn. Hittil hadde man skaaret det hele gebiss i elfenben. *Kong Karl Johan* hadde et saadant; det findes nu i vort odontologiske museum. Enkelte tænder skares av stennøt, flodhestetænder, mennesketænder o. l. Disse sees at være brukt like op til 1830, da man faar de første dentalfabriker. *Kautschuk* kunde først anvendes av tandlægerne efterat *Goodyear 1839* hadde opdaget metoder til at hærde den.

Omkring *1805* hører man om at tænder plomberes med guld; bly, plumbum — hvorav „plombere" — hadde alt i længere tid været anvendt, og fra nu av trær den konserverende tandbehandling i forgrunden.

Samtidig med at „lystgas" *1844* for første gang av tandlæge *Horace Wells* anvendes til narkose, opdagedes ogsaa *kloroform* og *æther*. *Kokain* bruktes første gang i Europa 1882 til lokalanæsthesie.

Men oppe hos os er det gaat meget smaat.

Saa sent som i *1840* er der kun nogen faa omreisende utlændinger, som av departementet faar lov til at praktisere saa og saa mange uker eller maaneder i et nærmere begrænset distrikt. I *1846* faar en svensker, *Nettergreen*, tilladelse til „indtil videre" at praktisere i *Bergen*, likesaa svensken *Tellander* i *Kristiania* og dansken *Jahn* i Trondhjem.

Stud. med. *Collin* var den første nordmand, som fik autorisation paa ubegrænset *tid*, men bundet til Trondhjem; den sidste var *H. L. Wennevold*, Drammen. I *1856* fremkom utkast til et reglement for tandlægeeksamen, og *9de september 1857* meddeltes kongelig resolution paa samme.

Professor *C. Boeck*, blev eksamenskommissionens formand. 50 spd. — 200 kr. — blev bevilget til anskaffelse av endel bøker, og brigadelæge *Schjøtt* skulde opbevare dem.

Hver vaar og høst blev der i aviserne bekjendtgjort om tandlægeeksamens avholdelse, men ingen kom.

Først 3dje november *1859* meldte stud. med. *Chr. Schive* sig. Eksamen begyndte 3dje november 1859, forløp meget tungvindt og avsluttedes januar *1860* med at kandidaten „paa kadaver" foretok tandekstraktion.

Ikke før 15 aar efter reglementet av 1857, melder der sig en kvinde til eksamen, nemlig *Petra Lie* f. 11te april *1848* paa *Hadeland*. Hendes forældre var landhandler *Lie* og hustru f. *Sørensen*.

Hvad der i de dage, da kvinders virkefelt var saa uhyre indsnevret, kunde bringe en ung pike fra landet paa den idé at bli tandlæge, er ikke let forklarlig

I hendes hjem kom der jo mange mennesker, og da hun senere i Kristiania kom i huset hos baker Bruun som bestyrerinde av utsalget, har hun vel hørt et og andet om tandlæger og tandlæge-

eksamen, som vakte hendes opmerksomhet; og *Petra Lie*, som følte evner og kræfter i sig til at naa videre frem og faa rikere virkefelt, har saa vendt sine tanker mot dette hold.

Hvad nu end den ytre foranledning kan ha været, saa blev resultatet en vakker indsats i norsk kulturutvikling. Men denne indsats blev ingen letkjøpt seier.

Med brigadelæge *Schjøtts* bistand søker hun at bli optat som elev hos tandlæger i Kristiania, men ingen har plass for hende.

Denne motgang vilde vel ha knækket de fleste og betat dem motet til at prøve videre. Ikke saa med *Petra Lie*. I motgang som medgang stevnet hun støtt og sikkert mot sit maal. Det karaktertræk fulgte hende i al hendes gjerning.

Da veien var stængt her hjemme, reiste hun til *Danmark*. *I Kjøbenhavn* blev hun mottat som elev hos tandlæge *Carstens*. Med sin vante energi tok hun her alvorlig fat. Alene, i et fremmed land og i trange økonomiske kaar, var det en haard tid for hende. Fra *Kjøbenhavn* reiste hun til *Berlin* til dr. *Salomon*, en amerikansk tandlæge, der var berømt for sine guldplomberinger.

Da hun saa kommer hjem høsten 1872 og melder sig til eksamen, bryter stormen løs.

Tandlæge *Kroll*, en indflyttet danske, der er blit medlem av eksamenskommissionen, negter at la hende faa adgang til eksamen, og da de to øvrige medlemmer, brigadelæge *Schjøtt* og prosektor *J. Lie* ikke finder nogen acceptabel grund til at negte hende adgang, prøver han at tvinge sin vilje igjennem ved at søke sig entlediget fra sin stilling. Imidlertid sees han dog at ha fungert baade 1872 og 1873.

Ifølge eksamensprotokollen fremla hun attest fra professor *Wallöe* i Kjøbenhavn, at han har manuducert hende i anatomi og fysiologi, og at hun har de kundskaper i disse fag, som er nødvendig for at kunne underkaste sig eksamen. Likeledes attest fra tandlæge *Carstens* i Kjøbenhavn, hos hvem hun har arbeidet i *1871* og *1872*. Han anfører, at hun har erhvervet sig „*fuld færdighet* i saavel teoretisk som praktisk retning og for at ha *bevist mere end almindelig* fingerfærdighet." Ved eksamen fik hun følgende karakterer: Anatomi og fysiologi: *12*. Pathologi og therapi: *12*. Operationer i almindelighet: *8*. Specielle operationer: *6*. Tandbesætning: *7*, Hovedkarakter: *18*. Hvorfor hun 2den december *1872* erholdt *1ste* karakter.

Protokollen er undertegnet: Schjøtt, J. Lie, C. E. Kroll.

Sin eksamen klarte hun udmerket, tiltrods for tandlæge Krolls utprægede animositet.

Efter eksamen reiser hun til *Breslau*, hvor hun studerer videre hos tandlæge *dr. Bruck*.

Under sit ophold i *Berlin* hadde hun set en boremaskine. Denne, som først skal være fremstillet av *Green* i *Michigan* omkring *1866* var endnu ikke kjendt herhjemme. En saadan maskine var ingen billig ting, men hun fandt dog utvei til at skaffe sig en, tiltrods for at midlerne var smaa.

Da hun høsten 1873 begyndte sin praksis i *Kristiania*, begyndte ogsaa den del av hendes foregangsarbeide som ikke har hat *mindst* betydning for os, som kom efter hende. Ved sit dygtige, solide og samvittighetsfulde arbeide, banet hun os veien til publikums tillid og agtelse. Hendes patientkreds blev meget stor, den kan sies at ha strakt sig over det hele land. Likefra *Nordland* og *Vesteraalen* søkte man hende; og alle de av hendes patienter, som vi senere er kommet i berøring med, roser hende baade som tandlæge og menneske; og det arbeide vi har set efter hende, vidner tilfulde om hendes dygtighet.

I 1898 feiret hun sit 25 aars jubilæum. Til dette hadde tandlæge *Kaja Hansen* forfattet en vakker og hjertevarm adresse, smykket med tegninger av vilde blomster og undertegnet av kvindelige tandlæger.

Ogsaa fra „Den norske tandlægeforening" overraktes der hende en adresse, og i 1905 blev hun av samme forening indvalgt som korresponderende medlem, en ære, som visselig gjorde hende godt, efter den uvilje hun hadde møtt i sin ungdom.

Petra Lie døde 20de november *1907* og blev begravet under meget stor tilslutning.

Over 8 aar forløper mellem *Petra Lie* og den næste kvindelige kandidat som melder sig til eksamen, nemlig *Sara Stoltenberg Selvig* f. 13de mars *1856* i *Haaböl*. Efter saa lang tids forløp i hvilken den første kvindelige tandlæge saa fuldt ut hadde hævdet sin stilling ved siden av de mandlige kolleger, skulde man tro der nu ingen vanskelighet vilde være for at bli antat som elev; men ogsaa *Sara Selvig* maatte gaa den samme stenete vei og ty til *Kjøbenhavn*. Der fik hun sin utdannelse hos professor *Haderup*. Efter sin hjemkomst avla hun eksamen 11te februar *1881*.

Henimot 2 aar senere, fremstiller sig den 3dje kvindelige kandidat til eksamen:

Sara Stoltenberg Selvig.

Richarda Landmark

Richarda M. P. Landmark, f. 20de oktober *1854* paa Kongsberg. Hun blev den første av de kvindelige tandlæger som fik sin utdannelse herhjemme. Hun tok eksamen 6te november *1882*. *Petra Lie*, *Sara Selvig* og *Richarda Landmark*, vore tre høit agtede pionerer, har alle praktiseret i Kristiania.

Fra nu av melder der sig gjennemsnitlig *1* kvindelig kandidat hvert aar indtil midten av 90-aarene, da gjennemsnitstallet blir *2*. Først i *1900* blir tilstrømningen livligere og stiger saa med rivende fart til *1907*, da der er *23* kvindelige kandidater, som bestaar eksamen. Ifølge eksamensprotokollerne er der fra *1857* til og med *1913* uteksaminert *106* kvindelige tandlæger. Av disse befinder sig for tiden, efter medicinaldirektørens fortegnelser av 1913, over de i Norge nulevende autoriserede 505 tandlæger, *94* i Norge, *1* i *Amerika* og *1* i *Finland*. De *94* kvindelige tandlæger er spredt over det hele land, baade i byer og landdistrikter; men fordelingen er temmelig ujevn, idet der i *Kristiania* alene findes *40*, mens der f. eks. i *Bergen* er *11* og i en saa stor by som *Trondhjem* kun er *2*. I flere byer er der slet ingen.

Av samtlige *106* kvindelige tandlæger er *46* gift, muligens er der nogen til, altsaa ca. 44 pct., hvorav dog kun en liten brøkdel har trukket sig tilbake fra sin praksis.

Saavidt vites er 5 avgaat ved døden, nemlig: Fru *Julie Graff*, frk. *Petra Lie*, frk. *Johanne Gjestvang*, fru *Ingeborg Singdahlsen* og fru *Margrethe Høye*. Disse døde alle i en forholdsvis ung alder, mellem *30* og *50* aar, kun *Petra Lie* naadde *59*.

Ser man tilbake paa de *53* aar, som er hengaat siden den første kandidat meldte sig til tandlægeeksamen, blir man opmerksom paa en stadig tilbakevendende bølgebevægelse i tilgangen paa eksamenskandidater. Denne bølgebevægelse skyldes utvidede fordringer til utdannelsen og forsterkede eksamenskrav.

Den første bølge merkes *1881—83*, og aarsaken er eksamensreglementet av *1881* med krav om bestaat middelskoleeksamen. Fra gjennemsnitlig at ha været *2—3* kandidater om aaret, er der i 1883, *11* hvorav *1* kvinde. Næste bølge kommer *1894*. Aarsaken er nyt eksamensreglement av *1892*. Utdannelsestiden forlænges fra *2* til *3*

aar, og til eksamen forlanges en skriftlig prøve. Samtidig forsterkes eksamenskommissionen med én tandlæge til, altsaa nu *2* tandlæger og 2 læger. Karakterbetegnelsen forandres fra *12* til *1* som bedste karakter. Dette aar stiger kandidaternes antal til *25* hvorav *2* kvinder.

Nyt eksamensreglement av *1904*, hvorved eksamen artium gjøres obligatorisk, frembringer et rent stormløp til eksamensbordet, og bølgen naar en hittil ukjendt høide, idet kandidaternes antal i *1905—06—07* kommer op i henholdsvis: *32* hvorav *7* kvinder; *48* hvorav *13* kvinder og kulminerer *1907* med *69* kandidater hvorav *23* kvinder. I *1904* var der *49* kvindelige tandlæger, i *1907* er der *88*.

Efter eksamensreglementet av *1857* er uteksaminert *8* kvindelige tandlæger, efter det av *1881* likeledes *8*. Reglementet av *1894* fremviser *78*, hvorav *1* cand. philos. og *2* studenter fra *Helsingfors*. Efter reglementet av *1904* er uteksaminert *12* studenter, hvorav *8* ifølge reglementet av *1909* har været elever ved „Statens tandlægeinstitut."

Disse stadig økede kundskapskrav skyldes „Den norske tandlægeforening"s aarvaakne og utholdende arbeide. Gjennem aarrækker har den været ledet av kloke, fremsynte og maalbevisste mænd, der saaledes har hævet standens dygtighet og anseelse og ført den fremover og opover til den fremskudte stilling, den nu indtar. Da man i *1904* opnaadde bestemmelsen om eksamen artium, oprettet foreningens medlemmer med store økonomiske opofrelser for egne midler sit „*institut*", for at studenterne skulde sikres den allerbedste undervisning. I *1908* blev institutet gjældfrit og i fuld montert stand tilbudt staten som gave, mot at den overtok hele undervisningen; og *13*de *mars 1909* mottok stortinget tilbudet. Fra *1ste januar 1910* er „Statens tandlægeinstitut", der bestaar av 3 et-aarige klasser, hver med *12* studenter, hvorav hittil $^1/_3$ kvinder, lagt under Kirkedepartementet. I *Sverige* og *Finland* er tandlægeundervisningen allerede henlagt til det medicinske fakultet.

„Den norske tandlægeforening", N. T. F. stiftedes *15de oktober 1884* med 17 medlemmer; nu tæller den *373* medlemmer hvorav *61* kvinder.

At kvindelige kolleger ikke altid har været velset inden foreningen, fremgaar av en episode fra „gamle dage", som det kan ha sin interesse at referere, fordi den gir et eksempel paa, hvor vanskelig det ofte var for dem som brøt veien for os.

Da der i *1884* var utsendt indbydelse til konstituerende møte,

var ingen av de kvindelige tandlæger tilstede. Og hvorfor? Jo, de hadde ingen indbydelse faat, *de* var ikke kolleger. *Petra Lie* var ikke indbudt, men derimot en ung mand, som da var hendes *elev*. Fornærmelsen kunde ikke godt ha været større.

Tiltrods for denne uforskammethet var *Sara Selvig* modig nok til den *7de januar 1885* at ansøke om optagelse i foreningen.

Dette skridt var av stor betydning, idet det tvang de herrer tandlæger til aapent at uttale sit standpunkt likeoverfor deres kvindelige kolleger, naar disse ikke uten motstand vilde la sig tie ihjel,

Ansøkningen vakte vældig opstyr. Der maatte indkaldes ekstraordinær generalforsamling. Den diskussion, som førtes paa dette foreningens 6te møte *14de januar 1885*, er ganske eiendommelig. „Tandlægeinder" maatte paa ingensomhelst maate faa adgang, før skulde foreningen opløses.

Kun tre herrer sees ikke at være grepne av denne store angst, nemlig *Seel*, *S. S. Andersen* og *Aurli*. *Seel* sier: „Naar de først ved eksamen er godkjendt som tandlæger, maa man respektere det," og heller ikke kunde han indse at kollegial aand eller forhandlingerne skulde lide ved deres nærværelse. Man skulde vel synes saa, men — med 14 stemmer blev „tandlægeinder" negtet optagelse. Gamle *Kroll*, der var syk, nedla skriftlig sit veto. Paa næste møte fremsattes følgende forslag: „Dametandlæger kan optas som medlem av foreningen, saaledes at der tilstilles dem referat av forhandlingerne. *Adgang til foreningens møter har de ikke*, dog kan bestyrelsen gi speciel tillatelse eller indbydelse." Dette vedtokes som *§ 2 b mot* 1 stemme.

Nu kunde altsaa *Sara Selvig* ha meldt sig og blit medlem paa ovennævnte vilkaar. Men dertil var hun baade for klok og for stolt. Et slikt kompromis var uværdig. Enten fik vi være fuldt likestillet — eller ogsaa helt utenfor.

To aar efter, mai *1887* tok *S. S. Andersen* ordet, og i en hvass tale betegner han § 2 b som „en bornerthet og styg utvekst paa foreningens love." Paa generalforsamlingen i oktober vedtokes *mot 1 stemme*: „§ 2 b utgaar av lovene og formanden paalægger sekretæren at underrette de *kvindelige kolleger* om paragrafens sløifning." Endelig anerkjendtes vi som *kolleger*.

Saadan var forholdene for 30 aar siden; det var tidens fordom. Da isen først var brutt, blev vi møtt med al elskværdighet og kollegialt hensyn.

Den *4de* januar *1888* blev *Martine Magnus* enstemmig indvotert som N. T. F.s første kvindelige medlem.

Kun en av de kvindelige tandlæger har i aarenes løp været medlem av bestyrelsen, nemlig *Kaja Hansen*, som *1895—96* var foreningens kasserer. Som redaktionssekretær ved foreningens tidsskrift, der helt bæres av foreningens midler, fungerte *Kaja Hansen, 1900--01*, *Jonette Ellingsen 1903—04* og *Signe Wahlstrøm 1904—06* og *1908—13*.

Siden *1908* har N. T. F. kun *2* møter om aaret, et ambulerende, og generalforsamlingen i Kristiania. Til denne vælges repræsentanter fra lokalforeningerne. I 1913 var *Gunda Frydenlund* en av de 5 repræsentanter fra Kristiania, og *Helga Magelsen* repræsentant fra Oplandenes forening. I *1912* var *Gunda Frydenlund* sekretær i „*Skandinaviska tandläkareföreningen.*"

Fra den første tid av har de kvindelige tandlæger vist stor interesse for sit fag. Hvor der har været noget at lære, har de været med; dels ved i stort antal at søke de kurser, som i de senere aar har været avholdt herhjemme, dels ved at søke til de bedste undervisningssteder i utlandet. Saaledes besøkte *Petra Lie* flere ganger dr. *Herbst's* klinik i *Bremen*. *Martine Magnus* var den første kvindelige tandlæge, som reiste helt til *Amerika* for at utdanne sig i krone- og broarbeider, som man dengang, *1893*, kjendte litet til herhjemme. Mens hun var elev ved „*American College of Dental Surgerie*" i *Chikago* hadde hun under utstillingen der anledning til at overvære den internationale tandlægekongres, som eneste kvindelige repræsentant fra *Skandinavien*. I *1896* vendte hun tilbake og bosatte sig i *Bergen*.

I *1896* og *1897* var *Kaja Hansen* ved „*National Dental Hospital and College*" i *London* og ved dr. *Cunninghaus's* „*Institute of Dental Technology*" sammesteds. *Jonette Ellingsen* reiste i 1901 til *Philadelphia*, hvor hun ved „*Pensylvania Dental College*" tok eksamen og blev vor første kvindelige D. D. S., *Doctor of Dental Surgerie.*"

De her nævnte var de første som drog ut, og ved disse sine økonomiske anstrengelser viste sine yngre kolleger at intet maatte spares naar det gjaldt deres utdannelse. Og mange er det, vel nærmest de *fleste*, som har fulgt eksemplet og været paa kortere eller længere studieophold i utlandet.

I *1909* oprettedes et videnskapsfond for tandlæger, til reisestipendier og lignende,

Tandlægernes arbeide er ingen sinekure; det kræver store kræfter og anstrengelser, baade legemlig og aandelig. Allikevel har de kvindelige tandlæger ved sin dygtighet og arbeidsomhet skaffet sig en baade stor og anseet praksis, og derved erhvervet sig en uavhængig og agtet stilling.

Kvinder i den høiere skoles tjeneste.

Av *Therese Bertheau.*

„Jeg har hørt, at man har beskrevet Veien til Videnskabernes Bane som torneful og vanskelig. Jeg kan, Gud skee Lov! sige, jeg har fundet denne Vei bestrøet med Roser; men Tornene har jeg ikke seet. De have ikke stukket mig. O! hvor ubilligt handle da ikke de, som beskriver Veien til Videnskabernes Bane saa steil og frygtelig, saa at Fruentimmer for dens Ubehagelighed ikke kunne betræde den, og derfor udelukkes fra Indgangen til dens Helligdom." Saa skrev i sin tid den lærde jomfru *Anna Margaretha Qvitzow,* født paa Sandagergaard paa Fyn omkring midten av det 17de aarhundrede og gift med Herr Christian de Pappenheim. De lærdeste mænd fra den tid berømmer hende for hendes kundskaper i latin, fransk, hollandsk og tysk; ja endog i hebraisk og astronomi hadde hun faat grundig undervisning, likesom historie og moral var hendes „kiæreste Studeringer".

For norske kvinder paa den tid stod vistnok ogsaa „videnskapernes bane" som saare „steil og frygtelig", og kun sjelden hører vi at nogen av dem vovet at betræde den. En undtagelse maa *Tille Gad* i Bergen ha været, datter av auditør Knud Gad. Hendes far underviste hende „fra hendes spæde Alder i Latin, Græsk og Hebraisk, saa at hun i hendes Alders 15de Aar kunde have ladet sig offentlig examinere. 1708 var hun i Kiøbenhavn, hvor hun blev meget anseet av lærde Mænd, og skrev et latinsk Vers."

Et andet „videlystent Fruentimmer" var *Birgitta Lange,* født i Kristiania i 1714, død i 1753, datter av advokat Henrik Lange. „Hun havde lagt sig med Flid efter det franske, engelske, spanske, italienske og tydske Sprog og oversatte av det Spanske Don Solis om Mexicos Erobring."

Om *Karen Angell,* som i 1752 i Trondhjem egtet den bekjendte Peter Suhm, hører vi at hun hadde faat en omhyggelig opdragelse og hadde lært sprog.

Om fru *Christiane Koren,* gift med sorenskriver A. v. W. S. Koren, hører vi at hun fik en langt bedre utdannelse end vanlig. Hun var født paa Amager i 1764, men tilbragte sin meste tid i Norge. Fru Dunker fortæller i sine memoirer om de nydelsesrike dage hun og hendes mor tilbragte hos „Mor Koren". Vi hører om hendes „lille hyggelige Bibliothekstue, hvor de fortrinligste Verker av dansk, fransk, engelsk og tydsk Litteratur indtage Rummet ved Væggene."

Men i almindelighet var det smaat bevendt med kvinders boklige lærdom. Det var i en ganske anden retning deres utdannelse skulde gaa, naar den skulde følge den ortodokse opskrift. H. I. Birch, sogneprest til Middelfart i Danmark, og medlem av Videnskapsselskapet i Trondhjem, utgav i 1793 i Kjøbenhavn sit „Billedgallerie for Fruentimmer", hvor han i avsnittet om „Fruentimmerets Bestemmelse, Opdragelse og Pligter" gir al ønskelig retledning i denne henseende og virkelig taler mangt et fornuftig ord. Men tiltrods for at „Fransk, Tydsk, at tegne og at brodere" kan være godt nok at ta med, saa indskjærper han strengt at av de kundskaper der gavner og pryder et fruentimmer, er sand gudsfrygt og en god husholdning de mest fornødne, og at det det først og fremst gjælder om for et fruentimmer er at lære „at rette sig efter Andre, for i paakommende Tilfælde utvungen at kunne opofre sin egen Villie og sine Lyster for sin Mands Villie, da han ofte ikke har Sind eller Evne til at opfylde dem".

Et halvt aarhundrede senere utgav den svenske erkebiskop J. O. Wallin sin ofte citerte præken om „Qvindens ædle og stille Kald". Den utkom i 1856 paa norsk i Trondhjem, oversat av H. L. Angell. Den er tilegnet „en kjærlig Moder, til Gave og fremtidig Ledetraad for en elsket Datter ved hendes Confirmation eller Fødselsdag". Som et mønster for kvinder opstiller Wallin Maria, Jesu moder; han priser hendes „stille Indgetogenhed", dvæler ved hvor „ugjerne og sjelden hun viser sig udenfor den stille, indskrænkede Kreds, hvor hun trives og virker i kjært og eget Kald". Det der „særtegner" Maria og derfor ogsaa bør særtegne alle kvinder er „en fordringsfri og uforstilt Blyfærdighed. Det er imod Qvindens baade Natur og Bestemmelse at være anseet, være omtalt, blive bemærket . . . den Qvinde har størst Fortjeneste, som har det mindste Rygte om sig." Kvinderne har „en Gave til i Stilhed at stille tilrette hvad som er kommet i Ulave . . . de maa være paa Vagt mod eget Lune og utvungen lempe sig efter Andres." Kvindens bedste vaaben skal være „viis og huld Sagtmodighed."

Derfor blev det alslags huslig arbeide de unge piker blev oplært i, først og fremst husholdningskunst og dernæst haandarbeide av alle slags, samt av og til musik og ikke saa litet fransk. Nu og da hævet der sig røster mot denne forskjel i gutters og pikers opdragelse. Holberg f. eks., denne ivrige advokat for kvinders rettigheter, utbryder saaledes:

Skal A, skjønt hun er klog, fordi hun er en Qvinde,
Fordi hun bær et Skjørt, fordømmes til at spinde?
Skal B, som er et Bæst, en Drukkenbolt, et Faar,
Strax Mester være, just for han med Buxer gaar?

Men i det store og hele vedblev nok „spindingen“ endnu i lange tider at spille en altfor stor rolle i de unge pikers liv, selv om der her og der var dem som var enige med Holberg. Paa Holbergs tid blev det i Trondhjem fra skoleinteressert hold (muligens av Gerhard Schøning, rektor ved Trondhjems katedralskole til 1765) foreslaat at indkalde en „Françoise“,*) som kunde ta sig av pikebørnenes oplærelse. Hertil skal presten Parelius ha svart, at „den møie kunde han spare sig; ingen av byens familier vilde belemre sig med et saadant møbel.“

Ikke saa længe efter skulde imidlertid befrielsens time slaa for de trondhjemske pikebarn. Den „Døtreskole“, som ved siden av en „Drengeskole“ blev oprettet i Trondhjem i 1783 (Den borgerlige realskole, stiftet ved legatmidler, og senere støttet ved kongelige privilegier og nye legater) antas at være den første pikeskole i Norge. Døtreskolen begyndte med 7 elever i 1ste klasse. Den i 1783 vedtagne plan var som følger:

	Onsdag.		Lørdag.
9—10	Theologie og Historie.	9—10	Theologie og Geographie.
10—11 / 11—12	Skrivning og Declamation.	10—11 / 11—12	Regning og Declamation.
2— 4	Tegning.	2— 4	Tegning.

Pikerne møtte, som det vil sees, paa skolen kun onsdag og lørdag, naar guttene var fri. I historie- og geografitimerne, samt i deklamationstimerne, sat elevene formodentlig her, som andensteds,

*) Senere blev det temmelig almindelig at holde saadanne „Françoiser“ eller „Françaiser“. Fru Dunker fortæller i „Gamle Dage“, at da geheimeraad Scheel kom til Kristiania, hadde han med sig Demoiselle Eleonore Urbin som „gouvernante (Française)“ for sine døtre. Senere hører vi om hende i andre familier, blandt andre hos statsraad Rosenkrantz.

med sine haandarbeider, siden dette fag ikke er opført paa timetabellen.

Av forslag til plan av 1804 ser vi imidlertid at gutter og piker nu opholder sig samtidig paa skolen, men undervises hver for sig, i særskilte rum. Blandt forholdsregler for elevene finder vi i § 125: „Elever av forskjelligt Kjøn maa aldeles ikke tillade sig at tale eller omgaaes med hinanden, medens de ere i Skolehuset, om dertil skulde gives Leilighed, og de maa ei ledsage hinanden til eller fra Skolen, uden naar de ere Sødskende.“

Døtreskolens første lærerinde var fru *Hilchen Sommerschild*, født Thode, ansat i 1801. I 25 aar virket hun ved skolen som „læremoder“, som hun kaldtes. Hun bodde paa skolen, og hadde 150 rdl. i løn, desuten 30 rdl. til opvarmning. Hendes portræt hænger paa væggen i den borgerlige realskoles kontor.

Hilchen Sommerschild

Av Schavlands forslag til plan av 1804 kan kanske følgende paragrafer ha sin interesse:

§ 190. Til Lærermoder antages en Enke eller et ugivt Fruentimmer i en sat Alder og som har en god Helbred en behagelig udvortes Anstand, foreenet med den Værdighed, som kan indgive Børn Agtelse, og med en sagtmodig Blidhed, som vækker Tillid, Frimodighed og Hengivenhed.

§ 191. Da Læremoderen skal virke paa sine Elevers udvortes Opførsel saavel som paa deres Undervisning m. m., maa hun have lært en god Levemaade og have fuldkommen Færdighed i de Netheder, hvori Eleverne i Døttreskolen under hendes Veiledelse skulle øves, f. Eks. Syning, Strikning, Brodering o. s. v.

§ 192. Haver Læremoderen tillige Færdighed i Musik, Sang, Sprog, fornemmelig i det Franske, vil hendes Forretninger i Skolen vorde saa meget mere belønnede, som de blive mere gavnlige.

Endvidere bestemmer andre paragrafer at hun maa „være bekjendt for at have bevaret Sæders Reenhed,“ hun maa „vise et følgeværdigt Mønster paa Anstændighed, Flid, Orden, Sindighed og en ædel Tænkemaade. Hun maa have lært saa meget av Omgang med Verden og besidde Forstands og Sinds Egenskaber, som give Vished om at hun altid kan og vil vise fornøden Conduite i Omgang, især i det

Forhold, hvori hun staar til Lærerne." Hun maa „have et ideligt og strængt Tilsyn med Pige-Eleverne og derfor være nærværende hos dem, endog medens de undervises av Lærerne, iagttage deres Forhold, naar de ere i Gaarden, efterspore hvorledes de skikker sig, naar de begive sig til og fra Skolen," o. s. v.

Som man ser var det ikke smaa fordringer der stilledes til læremoder Hilchen Sommerschild.

At gutter var gutter og piker piker ogsaa dengang og maatte behandles derefter, ser vi av kapitlet om „Opmuntringer og Straffe," hvor § 167 siger: „Det følger av sig selv, at det meste om Straffe gjælder Drengeskolen. I Pigeskolen have Lærerne kun at fremsætte de til Fornuften og Hjertet talende Forestillinger, at vække og nære Æresfølelsen," o. s. v.; i det hele maa „Pige-Eleverne behandles med den Conduite, som deres Naturevner, Bestemmelse med mere fordre."

Døtreskolen hadde fra først av 2, senere 3 klasser. I 1850 oprettedes en begynderklasse fælles for gutter og piker. Den daværende inspektør, cand. theol. Hirsch, imøtegaar i en betænkning de indvendinger som muligens kunde gjøres mot at gutter og piker blev undervist i fællesskap. Han siger bl. a. „at ikke lettelig nogen Uleilighed kan fremstaa av Drenges og Pigers Fællesunderundervisning i denne Alder (5—7 aar), naar de som Tilfældet er, holdes under Lærernes stadige Opsigt, ikke alene i Undervisningstiden, men ogsaa i Frikvarteret, enten dette sidste nydes i Classeværelset paa Grund av slet Veir, eller i det Frie, aldeles adskilt fra hverandre." Og videre: „Det bør maaske ikke være ubemerket, at da hvert Kjøn har sin særskilte Indgang til og Plads i Klassen, er den Forbindelse, de kommer i med hverandre, i det hele taget aare ringe."

Denne fællesklasse fik imidlertid meget faa pike-elever; aarsaken hertil kan delvis ha været den, at undervisningen bare besørgedes av en mandlig lærer. I 1853 deltes denne klasse igjen i en gutte- og en pikeklasse. I 1857 blev gutteskolen 9-aarig og pikeskolen 8-aarig. I 1873 blev der oprettet en 9de klasse i pikeskolen ogsaa, og i 1879 en 10de klasse for dem der ønsket at ta middelskoleeksamen. I 1881 avholdt skolen første gang middelskoleeksamen for piker.

Fra 1801 til 1852 var der ved pikeskolen bare 1 lærerinde (læremoderen). I 1860 var der 3 lærerinder, i 1870 5, og i 1913 15. Indtil 1853 underviste lærerinderne bare i haandarbeide. I dette aar blev alle fag i begynderklassen overdradd en lærerinde, frk. *Hanna Mourley*, som ogsaa i nogen aar underviste i fransk i høieste klasse. Først i 1887 blev en lærerinde ansat i boklige fag i de høiere pikeklasser. I dette aar blev der ogsaa ansat lærerinder i gutteskolens smaaklasser.

Denne borgerlige realskole var den første i sit slags. Senere fulgte mange andre byer Trondhjems eksempel, idet de oprettet borger- og realskoler hvor i de fleste tilfælde gutter og piker fik fællesundervisning. Ved siden av disse fandtes der saa i de fleste byer ialfald fra femtiaarene av, ogsaa pikeskoler. Saa ogsaa i Trondhjem, hvor vi i 30—40-aarene hører om frk. *Arntzens* skole. Fru Ragna Nielsen omtaler denne skole i sin bok „Norske kvinder i det 19de aarhundrede“ og sier den var „den fineste“ paa den tid, for her gik døtrene av „Trondhjems rikeste familier. Og smaapikerne der var flinke; især gjaldt Anna Jensen (senere fru Getz, mor til riksadvokaten) i sin tid for en rigtig flink elev. I enkelte fag hadde de lærere fra latinskolen, deriblandt ogsaa presten Holtermann, og naar guttene paa latinskolen ikke kunde sine ting, pleiet presten Holtermann at „si: Ja, det faar vi spørre Anna Jensen paa frk. Arntzens skole om.“

Senere kom *Dessens* pikeskole, som i 1860 blev overtat av kandidat *Wexelsen*. Den grundtvigske aandsretning gjorde sig her sterkt gjældende, baade hvad metode og maal angik. Kravet til positive kundskaper hos pikebarn var paa denne tid ikke stort, og Wexelsens skole var i saa henseende ingen undtagelse fra regelen; men de som har gaat paa denne skole, mindes med glæde sin skoletid og den gamle, livlige skolebestyrer, som ved sin udmerkede fortælleevne forstod at vække en levende interesse for og kjærlighet til fædrelandet og dets historie.

I 1870 oprettet frk. *Jenny Bahr* en pikeskole, som i slutten av syttiaarene hadde temmelig stor søkning. Den nedlagdes først i 1912. Blandt andre pikeskoler fra syttiaarene maa særlig fremhæves frk. *Cathinka Storms*. Frk. Storm var en høit dannet og ualmindelig kundskapsrik lærerinde, der hadde en sjelden evne til at vække kundskapstrang hos sine elever og aapne deres øine for naturen.

Da frøken *Thora Storm* i 1879 oprettet sin skole, betegnet dette et stort fremskridt for pikernes utdannelse i Trondhjem. Med sin pædagogiske erfaring — hun hadde i flere aar bestyrt en pikeskole paa Sarpsborg — sine mangesidige kundskaper, sit rike, livlige temperament, sin

Thora Storm

frihet for pedanteri, og fremfor alt ved sin brændende iver for alt kvindesaksarbeide, forstod hun at skape en pikeskole, hvor levende interesse og kjærlighet til arbeide hersket baade blandt lærere og elever. Hun hadde en stor evne til at knytte dygtige kvindelige lærere til skolen, og til disse overdrog hun undervisningen ogsaa i de høiere klasser. Hun fik middelskoleeksamensret i 1883. I 1894 blev skolen overtat av frk. *Sara Christie*, som med sin store energi og sjeldne pædagogiske dygtighet har skjøttet skolen saa udmerket at den regnes blandt de bedste pikeskoler i landet.

* * *

Ogsaa i Kristiania hører vi tidlig om pikeskoler. Fru Dunker fortæller i „Gamle Dage", at i 1793 kom der til Kristiania en berlinerinde ved navn *Mad. Hober*, som oprettet et „Institut for Pigebørn". Hun hadde før en tid været bosat i Kjøbenhavn og maa ha hat gode anbefalinger med derfra „da de bedste Familier i Kristiania betroede hende deres Døttre til Undervisning". Det var om hendes datter Fredrique, at Bernt Anker sa: „Hvis jeg eiede et Kongerige, da vilde jeg forære det til Jomfru Hober." Fru majorinde v. Koss, der tidligere hadde været gift med en Moss, hadde av første egteskap to døtre. En av disse blev sendt til Kristiania og „givet i Pension hos Madame Hober". Men ritmester Bülow fra Drammen fik overtalt den unge jomfru til at flygte med ham. Hun var da 15 aar. Da madame Hober fortalte fru Dunker om denne begivenhet, uttrykte hun sig som følger: „Den jomfru Moss kom til mig — hun var ikke brav — jeg fik hende brav — men so lep hun bort med denne Bilo."

I „Intelligenssedlerne" 1808 averteres der at „et dansk Fruentimmer som har opdraget og informeret saavel adelige som andre honnette Folks Børn, agter at etablere sig i Christiania til at antage 8 unge Fruentimmere i Huset. 250 Rdl. for Kost, Information og Logis".*)

Biskop Bech, som hele sit liv igjennem var en saa sterkt interessert skoleven (han har saaledes git støtet til oprettelsen av borgerskoler i flere av landets byer) anbefaler i „Intelligenssedlerne" i 1809 *jomfru Hartwigs* institut i Kristiania „med Undervisning i almindelige Fruentimmerfærdigheter (deriblandt Tambourin), Forstandsøvelser over religiøse og moralske Gjenstande o. s. v.**)

---

*) Se Victor Holst: Kristiania borgerskole i gamle dage.
**) Se Ragna Nielsen: Norske kvinder i det 19de aarhundrede.

Fra tyveaarene har vi saa fru *Conradine Dunkers* skole. For dem der hadde godt hode og var ivrige efter at lære noget, var dette en meget god skole, om end undervisningsmetoden ikke vilde billiges nutildags. Smaapikerne sat i regelen med sine haandarbeider og traadte saa frem en for en for at fremsi eller oplæse et stykke av en norsk, tysk eller fransk bok, eller ogsaa læste fru Dunker høit for dem, helst av Bechers verdenshistorie eller av Ovids metamorfoser, oversat til fransk. Hun begyndte gjerne dagen med at læse op en betragtning av Bastholm. De lærebøker der bruktes var: Munthes fædrelandshistorie, Nissens danske grammatik, inddelt efter latinsk mønster, med deklinationer i alle kasus, Meidingers franske grammatik med læseøvelser, Mad. Beaumonts „Magasin des Enfants“, og en tyk tysk lærebok som het „Vorübungen“, der altid blev uttalt Vorübung'en. Saa vi ser der blev budt pikebørnene noksaa kraftig kost. Med regneundervisningen stod det ikke saa rart til. Ialfald syntes fru Dunkers datter Wilhelmine, senere fru Ullmann, der som liten pike var elev paa sin mors skole, at det hadde ganske anderledes klem med regneundervisningen, da hendes bror, senere regjeringsadvokat Bernhard Dunker, som student overtok nogen timer i dette fag. Fru Dunkers skole opløstes sandsynligvis i 1830, da familien flyttet til Trondhjem.

Conradine Dunker

I firtiaarene har vi frk. *Steffens's* skole, hvor mange av de bedst stillede familier sendte sine døtre, og i 1844 oprettet ogsaa *frk. Lotz* fra Hamburg sin pikeskole, som hun bestyrte til 1854. Den hadde ogsaa et meget godt ry.

Sandsynligvis i 1853 begyndte fru *Wilhelmine Ullmann*, født Dunker, sin pikeskole. Den bestod vistnok til 1859. Her var hendes datter Ragna Ullmann, senere fru Nielsen, elev. Det var ved denne skole at Jonathan Aars, senere skolebestyrer i Kristiania, tjente sine sporer. Han var lærer i geografi, og han og Ragna Ullmann var fine venner. Naar han var rigtig fornøid med hende, sa han imellem: „Du Ragna, du Ragna, hvor det er synd at du ikke er gut,

for da kunde du blit student." Men en dag fik Ragna 4 i geografi, og den firer var ærlig fortjent, for hun hadde slet ikke læst paa sin lekse, og da hun blev hørt i „skiensvasdraget", kunde hun ikke et ord. Og den dag idag kan Ragna Nielsen ikke skiensvasdraget. Moral: „Hvad du vil lære, det lær mens du er ung," hvad Ragna Nielsen siden mer end engang har indprentet sine elever med skiensvasdraget i friskt minde.

Frk. *Falsens* skole eksisterte ogsaa paa denne tid. Den blev stiftet i 1856 av Elisabeth Falsen, datter av Christian Magnus Falsen. Hendes skole var meget anseet. Hun var selv et dygtig menneske, og hun hadde dygtige lærere og lærerinder. Skolen blev tildels drevet i grundtvigsk aand, og der blev altid sunget en hel del. Hendes elever omfattet hende med stor kjærlighet. Hun døde i 1876, mens hun stod midt oppe i sit arbeide. Ved hendes død blev skolen overtat av frk. *Fredrikke Maurer*, som i 1891 overhændet den til cand. mag. Olaf Berg. Fra 1903 heter skolen Olaf Bergs pikeskole.

Den tidligere nævnte frk. Lotz's skole gik i 1854 over til frk. *Grell*, som senere blev fru *Autenrieth*, hvorefter skolen antok navn av Autenrieths skole. Ved denne skole ansattes som lærerinde frk. *Caroline Bauer*, født i Lützenburg i Holsten. Hun hadde 16 aar gammel tat sin privateksamen hos presten, hvorefter hun straks blev hjælpelærerinde ved det pikeinstitut, hvor hun selv hadde været elev.*) Senere var hun i 10 aar guvernante dels i Slesvig og dels i Holsten. Som lærerinde ved Autenrieths skole virket hun fra 1855 til 1861, i hvilket aar hun i Drammen oprettet sin egen pikeskole. Om sit arbeide her bevaret hun altid de lyseste minder. I 1869 kom hun tilbake til Kristiania. Fru Autenrieth var med sin mand flyttet til Tyskland, og frk. Bauer overtok nu (sammen med cand. theol. N. Halvorsen) skolen og ledet den til 1894, da den blev overtat av cand. theol. J. K. Berle, som i flere aar hadde været hendes medbestyrer og nu fortsætter skolen under sit navn.

Caroline Bauer

Frk. Bauer besad stor administrativ dygtighet. Selv var hun en fremragende lærerinde i sit morsmaal, tysk, og hun forstod at samle

*) Se en artikel i „Urd" (nr. 5, 1909).

om sig dygtige mænd og kvinder, der utførte et udmerket arbeide. Hendes maal var at meddele elevene solide og grundige kundskaper, svarende til tidens fordringer; men likesaa stor vegt la hun paa den etiske opdragelse, paa at utvikle hjertedannelse hos sine elever. Selv efterat hun hadde avhændet skolen til yngre kræfter, var hendes interesse for undervisning og skolevæsen like sterk. Like til det sidste samlet hun elever og lærerinder om sig i sit hyggelige hjem, og i mange aar vedblev hun her at gi dem som maatte ønske det, konversationstimer i sit morsmaal. Hun døde i 1909, 81 aar gammel. Ikke alene som den udmerkede lærerinde og bestyrerinde vil frk. Bauer i lange tider mindes; hun har ogsaa sat sig et andet varig og smukt mindesmerke. I 1889 stiftedes paa hendes initiativ „Understøttelsesforening for lærerinder i Kristiania". Da hun opgav sin lærerindegjerning, skjænket hun foreningen betydelige pengegaver, likesom hun i sit testament betænkte den med 20000 kroner. I 1877 hadde frk. Bauer, ved siden av sin pikeskole, oprettet en skole for voksne elevers videre utdannelse i likhet med den der like fra 1861 hadde været i gang ved Nissens skole.

I 1849 oprettet den bekjendte reformven paa skolevæsenets omraade, *Hartvig Nissen,* sin pikeskole i Kristiania (han hadde et par aar tidligere oprettet en gutteskole). I en række artikler i Kristianiaposten samme aar hadde han fremlagt sine idéer „Om kvindelig Dannelse og kvindelige Undervisningsanstalter", der kan betragtes som program for hans pikeskole. I betragtning av at statens virksomhet for at utbrede oplysning og dannelse hittil hadde været høist ensidig, idet den kun hadde tat sigte paa gutters utdannelse, mens den kvindelige ungdoms utdannelse var blit overlatt til privat omsorg, saa han heri en desto større opfordring for enhver der mente sig at kunne virke for denne sak, til for alvor at ta fat paa arbeidet og drive det i den rette aand. Han utvikler dernæst sit syn paa det kvindelige undervisningsvæsen og redegjør for de ideer han vil søke at realisere i sin skole, og fremkommer herunder med betragtninger, som det den dag idag har sin store interesse at studere. Han uttaler, at den kvindelige dannelses begrep og indhold i intet væsentlig maa være forskjellig fra dannelse i almindelighet. Da nemlig kvindens kald er at være mandens understøttende ledsagerinde og deltagerinde i hans livs skjæbne samt den følgende slegts opdragerinde, maa hendes dannelse være av den beskaffenhet at hun kan fatte livets høiere betydning. Hendes hjerte maa være aapent og motta-

gelig for fromme og ædle følelser og hendes aand klar og utviklet nok til ikke blot at være hendes følelsers organ, men og deres styrende herre. — I sin plan gir han historien, særlig fædrelandshistorien, en rummelig plads, og det samme er tilfælde med sprogene.

Fra først av hadde skolen en forklasse og fire 2-aarige klasser. Senere blev klasserne omdannet til etaarige, og der blev i det hele 10 klasser med elever fra 6—16 aar. Som medbestyrere antok Nissen i 1865 de teologiske kandidater I. C. Keyser og E. Lyche. Og da Nissen i 1873 nedla sin post som bestyrer av pikeskolen, kom i hans sted cand. theol. B. Pauss, der siden 1865 hadde været lærer ved skolen. I henved 25 aar styrte disse tre i fællesskap skolen, og mange er de der i tidens løp har mottat undervisning av dem, og mindes dem med taknemlighet og kjærlighet. Pauss blev staaende i sin skolegjerning like til sin død i 1907.

Fra først av anvendtes ved Nissens skole lærerinder kun i 1ste klasse, og selv her kun i haandarbeide, skrivning og norsk. Omkring 1860 rykket lærerinder op i 2den og 3dje klasse, og en ti aar senere finder vi dem helt tiltops.

I 1869 indførtes middelskoleeksamen for gutter. I 1876 fik piker adgang til at underkaste sig denne samme eksamen; men de maatte fremstille sig ved gutteskolerne, da ingen pikeskole hadde eksamensret. Denne meningsløshet blev rettet paa da Nissens pikeskole i 1877 indgik med forslag om at der ogsaa skulde gis pikeskolerne ret til at avholde middelskoleeksamen. Forslaget vakte adskillig dissens i stortinget, men gik dog tilsidst igjennem. Fra først av var det kun de flinkeste piker i avgangsklassen som tok middelskoleeksamen; i 1879 tok Cecilie Thoresen denne eksamen ved Nissens skole; samme aar ogsaa Anna Bugge, senere Anna Bugge Wicksell. Mange forældre hadde imidlertid store betænkeligheter ved at la sine døtre gaa denne vei. Daværende skoledirektør Bonnevie fraraadet i en offentlig tale i Trondhjem at piker skulde befatte sig hermed. Men kort tid efter var han rigtignok selv blandt de første som tillot sine døtre at ta baade middelskoleeksamen og artium, og senere har den ene tat doktorgraden og er nu professor ved vort universitet.

At piker begyndte at ta middelskoleeksamen, forbedret i betydelig grad lærerindernes stilling. Litt efter litt blev lærerinder mer og mer anvendt. Nu da utsigtene var lysere, skaffet fler og fler sig solidere kundskaper, de valgte sig specialfag og la sig grundig efter disse, dels hjemme og dels ved ophold i utlandet, og rykket efterhvert

ind i alle fag side om side med lærerne. Det varte ikke længe før de baade førte klasser frem til middelskoleeksamen og i stor utstrækning anvendtes som censorer ved samme.

I 1861 hadde Nissen oprettet sin „skole for voksne". Dens kursus var fra først av etaarig; senere blev et halvaarig efterkursus lagt til. Denne skole bestod til 1897 og har i de 36 aar den var i gang, demittert 1300 elever. Blandt lærerne ved skolen kan foruten bestyrerne nævnes: Professorerne Monrad, Christie, Hjortdahl, Johan Storm, Pettersen, Skavlan, Weisse og Dietrichson, biskoperne Essendrop og Bugge, direktør Chr. Larssen, general Nyquist, rektor D. F. Knudsen, professor Otto Anderssen, rektor Brekke, overlærer H. Schjøtt, overlærer S. Henrichsen o. m. fl. Av lærerinder maa merkes frk. *Sofie Cappelen,* der underviste i fransk, og frk. *Sofie Møller,* hvis fag var anatomi, fysiologi og hygiene. Man vil forstaa hvilke kapaciteter disse sidste to maa ha været for at kunne rykke ind blandt saadanne størrelser som de ovenfor nævnte. Og at de hævdet sin stilling med glans vil kunne bevidnes av deres mangfoldige elever, der nu som lærerinder er spredt ut over hele landet.

En lignende „skole for voksne" var, som allerede nævnt, i mange aar i gang ved frk. *Bauers skole,* og hadde stor søkning (ogsaa ved denne skole underviste frk. Sofie Møller). Det samme var tilfælde med det lærerindekursus som i flere aar bestod ved *Olaf Bergs* pikeskole. *Skolebestyrer Halling* hadde likeledes i flere aar et udmerket „seminar" til utdannelse av lærerinder ved høiere skoler. Fagkredsen var her langt mere begrænset end ved de tidligere nævnte; men herved kunde undervisningen, i de forholdsvis faa fag, baade bli saa meget grundigere og lægges friere an, hvorfor den ogsaa førte til særdeles tilfredsstillende resultater. I de sidste aar meldte fler og fler studenter sig ind her, likesom der i det hele krævdes temmelig betydelige forkundskaper. Det var vistnok til stor sorg for mange, da denne udmerkede utdannelsesanstalt for nogen aar siden gik ind.

En særstilling har fru *Ragna Nielsens* skole indtat. Ragna Nielsen begyndte (som frk. Ullmann) som lærerinde paa Nissens pikeskole i en meget ung alder, og ved sit muntre, vindende væsen og sin livlige undervisning var hun, i de mange aar hun arbeidet der, elsket og beundret som faa.

I 1885 oprettet hun fru Nielsens latin- og realskole, med forskole, middelskole samt 2-aarig latin- og realgymnasium, med fællesunder-

visning for gutter og piker, fra nederste til øverste klasse. Den hadde i de første aar glimrende eksamensresultater, og vokste snart til en av de største i byen, skjønt fællesundervisning dengang var noget ganske nyt, og det var uhørt at en dame skulde staa i spidsen for et gymnasium med mandlige elever.

Fra første stund av ansatte fru Nielsen lærerinder til at undervise helt frem til artium. „At De tør!“ sa hendes kolleger; men fru Nielsen turde, og frk. *Sofie Cappelen,* fru *Anna Qvam Halvorsen,* frk. *Anna Schjerden* og frk. *Margrethe Eggers,* som var de første damer der underviste i gymnasiet, foruten fru Nielsen selv, viste tilfulde at hun hadde gjort ret.

Ragna Nielsen

I 1896 opprettedes der til samtlige klasser parallelklasser, og de blev straks fulde.

Der har altid været en egen tone ved fru Nielsens skole; hendes ønske har været at tale til det menneskelige hos elevene, la dem føle frihet under ansvar, samtidig med at der bibringes dem kundskaper og lærelyst. Derfor trak hun gjerne det levende liv ind i skolestuen ved at omtale aktuelle begivenheter, fortælle noget fra sin læsning o. s. v. Men elevene har ogsaa lært at arbeide; særlig har det toaarige gymnasium været en arbeidsskole av rang, søkt av elever fra det hele land.

Grei og praktisk som administrator, modig og handlekraftig, har hun forstaat at omgi sig med dygtige lærere for hvem hun har været en kyndig veileder. Hun stiller store fordringer, men gir samtidig hver enkelt frie hænder til at arbeide efter sin individualitet. Hendes egne timer er vækkende og interessante, hendes evne til at utnytte tiden og faa frem og slaa fast det væsentlige i lærestoffet er sjelden.

Fru Nielsens gjennemkultiverte og kundskapsrike personlighet, hendes sterke literære interesser, hendes lyse smil og varme hjerte naar hun forstod at nogen hadde det ondt, hendes dype religiøsitet

og, især i tidligere aar, sterke sociale og politiske interesser, for ikke at nævne hendes interesse for og fortjenester av kvindesaken, bringer hende frem i forreste række blandt vor tids kvinder.

I aviser og tidsskrifter, i mundtlig diskussion og ved foredrag har hun overlegent og uforfærdet, i en klar og koncis form, hævdet sine meninger om alle mulige spørsmaal. Ofte har hun optraadt som en skarp motstander av den gjængse opfatning; men hendes ord har altid hat vegt.

Rosende omtale fortjener en hel del andre Kristianiaskoler; men de er for mange til at nævnes naar pladsen er knap. *Nickelsens* skole stod i sin tid i udmerket ry, fremdeles frk. *Sylows* skole, frk. *Bonnevies* skole, *Vestheim* pikeskole (de sisste tre med kvindelige bestyrere) og frk. *Conradi's skole* (nu Hallings pikeskole).

Ved frk. Sylows skole var i sin tid frk. *Birgitte Esmark* lærerinde. Hun var en niece av Lauritz Martin Esmark, professor i zoologi og i mange aar konservator ved universitetets zoologiske samlinger. I disse samlinger var frk. Esmark ogsaa vel hjemme. Det var især zoologi hun interesserte sig for, skjønt hun med næsten like stor interesse underviste i de øvrige naturfag. Hun forstod i sjelden grad at opelske hos sine elever kjærlighet til naturen, og det var væsentlig hendes fortjeneste naar frk. Sylows skole kunde rose sig av at ha saa rike naturhistoriske samlinger, at faa privatskoler paa den tid kunde opvise maken, og med at øke og supplere disse samlinger var frk. Esmarks elever hende stadig behjælpelige. Som videnskapelig forfatter optraadte frk. Esmark med en række avhandlinger paa norsk, tysk og engelsk om Norges land- og ferskvandsmollusker. I de sidste aar av sit liv gik hun mer og mer op i si filantropiske arbeide. Hun døde i 1897.

Frk. Sylows skole tok aldrig sigte paa middelskoleeksamen, og undervisningens plan var derfor i flere retninger forskjellig fra andre skolers. Der blev sjelden optat mer end 15 elever i klasserne; fransk var begyndersproget. Frk. Arnolda Sylows fag var først og fremst fransk, mens frk. Johanna Sylow underviste i historie og engelsk; av hendes historieundervisning gik der især stort ry. Skolen gik i 1912 over paa andre hænder.

Av private fællesskoler er der i Kristiania foruten fru Nielsens et par til, og de private gutteskoler har i flere aar i sine gymnasier optat kvindelige elever; ved samtlige disse gymnasier er nu ikke saa faa kvindelige lærere ansatte. Katedralskolen tar ogsaa i de sidste

aar kvindelige elever; men her er det smaat med lærerinder. Ved baade den 3-aarige og den 4-aarige kommunale skole (borgerskolen), hvor gutter og piker faar fællesundervisning, er der en hel del kvindelige lærere. Ved Qvams skole (fællesskole, nedlagt 1913) har der ogsaa været adskillige lærerinder.

* * *

I Bergen var vistnok frk. *Agathe Scholtz*'s skole den første ordentlig organiserte undervisningsanstalt for piker. Det var i 1817 at Thorstein Hallager, klokker til Nykirken og bestyrer av en gutteskole, fra Tyskland indkaldte frk. Scholtz for at hun skulde oprette en pikeskole i Bergen. En søster av hende fulgte med og var lærerinde ved skolen. Efter Sagen og Voss's „Bergens beskrivelse" hadde skolen i 1824, 40 elever i 3 klasser. „Foruden i Skrivning, Tegning og alle Slags Fruentimmerarbeider undervises i Læsning, Regning, Religion, Modersmaal, Tydsk, Fransk, Historie, Geographie. Aarlig holdes en offentlig Examen, hvorved Prøver av Elevernes Arbeider fremlægges."

I 33 aar bestyrte frk. Scholtz sin skole, efter sigende med stor dygtighet. I 1850 blev den overtat av fru *Sophie Reusch*, som i 1875 atter overdrog den til cand. mag. K. Hille, som i 1885 atter overdrog den til fru *Sophie Grieg*. Næste aar overtok fru Grieg ogsaa en anden skole. Ogsaa denne skole hadde en anseelig alder. Den var sandsynligvis stiftet omkring 1835, ogsaa av en tysk dame, ved navn Mamsell Wewer. Mamsell Wewer prises den dag i dag som en meget dygtig lærerinde. Nulevende gamle damer i Bergen, mellem 70 og 80 aar gamle, har gaat paa skole hos Mamsell Wewer, og de forbauser stadig sine yngre bysbarn ved sine rent forbløffende kundskaper i historie og sprog. Særlig i fransk grammatik er det vanskelig at sætte dem fast, og i tysk har de ogsaa solide kundskaper; i dette fag underviste Mamsell Wewer selv. Hun hadde ogsaa dygtige mandlige lærere. I 1855 gik skolen over til skoleinspektør O. Irgens, og hans medbestyrer blev D. E. Holck, senere skoledirektør. Senere blev skolen overtat av Jan Greve, for saa i 1886 at overtas av den før nævnte fru Sophie Grieg, som slog den sammen med frk. Scholtz's fordums skole. Under hendes ledelse fortsatte saa begge skoler indtil de blev nedlagt i 1913. Hadde skolen staat i fire aar til, kunde den ha feiret sit hundredaarsjubilæum.

Forskolen fortsættes endnu i fru Griegs navn, men under ledelse av to av hendes lærerinder. Fru Grieg er en datterdatter av ovennævnte klokker Hallager, som først gav støtet til skolens oprettelse. Hun nævnes som en av Bergens dygtigste lærerinder.

I 1858 oprettet frk. *Aarestrup* sin pikeskole. Frk. Aarestrup hadde i 1852 tat lærerindeeksamen i Kjøbenhavn, hvorefter hun i 6 aar hadde været guvernante, dels i Danmark og dels i Sverige. I 1881 optok hun som medbestyrerinde frk. *Amalie Hansen*, der i 1885 overtok skolen helt. Amalie Hansen er født i 1843. Allerede som nykonfirmert, i 1860, blev hun ansat som lærerinde i regning ved frk. Aarestrups pikeskole, og i 1861 som regnelærerinde ved *Madam Meyers* pikeskole. Da hun i 1885 helt overtok frk. Aarestrups skole, talte den omkring 100 elever. Foruten i de almindelige skolefag undervistes der i fransk, og til skolen knyttedes ogsaa et kursus i bokholderi.

Amalie Hansen

I 1885 hadde skolen faat ret til at avholde middelskoleeksamen. I 1910 gik den ind; den hadde da omtrent 150 elever. Svækket helbred tvang da frk. Hansen til at trække sig tilbake.

Amalie Hansen er en ubestikkelig og ærlig personlighet. Maalet for hendes undervisning kan kort uttrykkes ved ordene: „En sund sjæl i et sundt legeme." Hun hadde en aldrig sviktende interesse for hver enkelt av sine elever. Hun forstod at vinde deres tillid og deres kjærlighet, særlig fordi hendes aapne sind var saa fri for alt pedanteri. Smaat blev aldrig gjort til stort; men heller aldrig blev det store behandlet som smaat. Hun søkte ved enhver anledning at aapne barnenes øine og hjerte for andre menneskers nød.

Hendes interesse for sine elever strakte sig langt utover skoletiden. Mange var de unge piker der paa hendes kontor søkte hjælp og raad til at finde den rette vei for sin fremtid. Et utslag av denne hendes interesse var foreningen „Samhold". En gang om aaret samledes alle de elever der gjennem aarene hadde gaat paa hendes skole, til en festlig sammenkomst hos hende, sammen med lærerpersonalet. Hun vedlikeholdt denne tradition like til hun nedla sit arbeide. Sine underordnede viste hun den mest ubetingede tillid. Hver lærerinde fik frit utvikle sin individualitet; men traadene holdt hun dog altid i sin haand. Hun var altid lydhør likeoverfor nye ideer og

reformforslag fra sine underordnedes side, og drøftet dem kameratslig med dem uten dog nogensinde at tape noget av sin myndighet.

Av andre navne der har en god klang inden Bergens lærerindekreds bør nævnes frk. *Lindstrøm*, der bestyrer sin egen skole (oprettet av frk. Lindstrøm i 1881); endvidere frk. *Beate Lampe*, der med stor dygtighet underviste i tysk, og frk. *Johanne Giertsen*, i de sidste aar medbestyrerinde av frk. Lindstrøms skole. Frk. Giertsen har især indlagt sig stor fortjeneste ved sin geografiundervisning som hun har drevet efter nye metoder, der har vakt opmerksomhet ogsaa utenfor hendes egen by.

I 1847 oprettet fru *Henriette Thrap-Meyer* sit pikeinstitut som i 1865 blev overtat og organisert av frk. *Ulrikke Pihl*. I 1876 tok frk. Pihl til medbestyrer cand. theol. N. Aars Nicolaysen, der fra 1866 hadde været lærer ved skolen. Da frk. Pihl paa grund av sygdom i 1882 maatte trække sig tilbake, blev han skolens enebestyrer og eier. I 1902 blev cand. theol. Adolf Irgens hans medbestyrer, og efterat Nicolaysen i 1911 trak sig tilbake, er Irgens alene bestyrer og eier av skolen som for tiden tæller 600 elever. Blandt lærerinderne ved denne skole bør nævnes fru *Anna Stejneger*. Fru Stejneger gik paa skole først hos frk. *Kristine Berle* (hvis skole gik ind i 1865) og saa hos frk. Pihl. Fra 1881—84 bestyrte hun Haugesunds kommunale pikeskole. Fra 1884 har hun været ansat ved frk. Pihls skole under dens skiftende bestyrere, og ved denne skole arbeider hun fremdeles. Hun har ogsaa undervist ved de to seminarier, som til forskjellige tider har været drevet i Bergen. Fru Stejnegers fag er naturfag. For dette fag er hun levende interessert, og likesom hun selv har et aapent øie for alt i naturen, forstaar hun ogsaa i sjelden grad at vække sine elevers interesse for sit fag. Ved sit friske, livlige væsen og sit varme, medfølende hjerte har hun vundet en stor venneskare ogsaa utenfor skolens grænser. Hun har i tidens løp været betrodd en mængde forskjellige tillidshverv. Allerede for mange aar siden sat hun i skolestyret; desuten er hun med i fattigstyre, værgeraad og kommunestyre. Særlig i værgeraadet har hun gjort god tjeneste. Her har hendes sunde og greie opfatning av barn været hende til stor hjælp. Hun er formand i Bergens høiere skolers lærerindeforening, likesom hun er Landslærerindeforeningens repræsentant i „Norske kvinders nationalraad“. Hun er fremdeles formand i Understøttelsesforeningen for høiere skolers lærerinder i Ber-

gen, likesom det er hende der har faat istand en fast pensionsordning ved byens samtlige private skoler. Nu i 1914 kan fru Stejneger feire sit 30-aars jubilæum, da hun siden 1884 har været ansat ved den skole hvor hun fremdeles virker.

En lang og trofast skolegjerning, som lærerinde og inspektrice, har frk. *Kaia Ziesler* bak sig. Siden hun var 22 aar, d. v. s. siden 1860, har hun arbeidet ved samme skole (Nicolaysens) indtil hun nu sidste sommer (1913) fandt det rigtig at ophøre med sit skolearbeide. I 53 aar altsaa har hun virket ved denne skole. Baade ved skolens avslutningsfest og ved en privat fest der holdtes for anledningen, blev frk. Ziesler hyldet med taler og sange. Hun er nu 76 aar, men staar fremdeles som skolens kasserer.

* * *

Av pikeskoler i Drammen i 50—60-aarene kan nævnes frøknerne *Smiths,* oprettet i 1849, frk. *Houbens*, oprettet i 1850, frk. *Bauers* i 1861 og frk. *Pehrsons* i 1868. Frk. Houben var hamburgerinde og lærte sine elever udmerket tysk. Ved hendes død i 1881 gik skolen over til frk. *Thora Bordoe.*

Frk. Bauer drev sin skole i Drammen til 1869, da hun flyttet til Kristiania. Skolen i Drammen gik da over til cand. theol. S. G. Bøckmann, som igjen ved sin utnævnelse til sogneprest overdrog den til frk. Henriette Wulfsberg.

Henriette Wulfsberg var født i 1843. Efterat hun hadde gjennemgaat frk. Houbens skole, var hun et aars tid guvernante hos doktor Wolf paa Hadeland, hvor hun sparte op 20 speciedaler. Med denne fyrstelige sum i lommen foretok hun sin første utenlandsreise. Turen gik til London. Hun fik fri reise med et lasteskib, og ved at sende korrespondancer til „Aftenposten“, slog hun sig igjennem i London en 4—5 maaneder. Det blev ikke hendes sidste besøk utenlands. Hun foretok i det hele 16 utenlandsreiser, dels til England, Frankrig, Belgien og Italien, og dels til Danmark og Sverige — undertiden paa opfordring for at holde foredrag over forskjellige emner, men oftest for sine studiers skyld. Hendes interesse var delt mellem naturfag og sprog; siden kom husholdningsskolen til.

Henriette Wulfsberg

Saasnart hun hadde overtat skolen, var hendes første tanke at skaffe sig en ny skolebygning. Hun eiet ikke kontanter, men fik laant 10 000 kroner paa rimelige vilkaar, og la saa ivei. Hver eneste dag, saalænge bygningen var under opførelse, gik hun omkring i hver krok for at paase at alt blev solid og godt utført, at fylden i væggene var av rette slags, og blev ordentlig tørret o. s. v. Hun tok selv ut panelinger og undersøkte de forskjellige træsorters holdbarhet. Det var et pragtstykke av en snekker hun hadde faat fat i. Han het Bomengen, og hun og Bomengen blev fine venner. Engang spurte en av frk. Wulfsbergs mandlige slegtninger ham, hvordan det gik med bygningen, om frk. Wulfsberg forstod sig noget paa denslags. Da svarte Bomengen med eftertryk: „Ja, det vil jeg si dere, at *den* frøkena er god for to mænder.“ Men saa blev det ogsaa en meget tidsmæssig skolebygning hun fik istand, med lyse venlige rum og friske farver paa væggene, forskjellig farve for hver klasse.

Frk. Wulfsbergs undervisning var aandfuld og tændende; hver eneste time vidste hun at gjøre interessant. Men ikke bare paa skolen paavirket hun sine elever. Ogsaa de voksne unge piker forstod hun at knytte til sig paa mange maater. Saaledes stiftet hun en læseklub, som blev deltagerne meget kjær og vistnok utviklet deres æsthetiske sans betydelig. Her læstes saavel nyere som antike forfattere, f. eks. Euripides.

I 1886 blev frk. Wulfsbergs skole slaat sammen med frk. Thora Bordoes (nævnt ovenfor). Samme aar reiste frk. Wulfsberg til Frankrig og Belgien for at studere skolevæsen, og her (i Belgien) vaktes hendes interesse for skolekjøkkensaken. 3 aar senere reiste hun atter til Belgien, denne gang med offentlig stipendium, for grundig at studere huslig økonomi. Hun gjennemgik nu selv i Belgien et kursus, hvor hun forrettet alle mulige slags husarbeide, like til at bone gulver og flaa harer. Saa kom hun begeistret hjem og oprettet det første skolekjøkken ved sin skole. Samtidig blev samme tanke realisert i Sandefjord gjennem fru Christensen. Og disse skolekjøkkener blev forløpere for de utallige husmorskoler og skolekjøkkener som nu findes i by og bygd og vistnok er landet til stor velsignelse. Frk. Wulfsbergs arbeide for denne sak hadde vakt opsigt ogsaa i Sverige, og i 1893 blev hun opfordret til at holde foredrag herom paa et skolemøte i Lund. Skal man tro de svenske aviser, vandt hendes foredrag her en rent entusiastisk tilslutning.

At staten benyttet sig av en saadan kraft som frk. Wulfsberg, kan man ikke undres over. I aaret 1890 blev der nedsat en kongelig kommission for at revidere det høiere skolevæsen. Frk. Wulfsberg blev sammen med fru Ragna Nielsen opnævnt som medlem av denne kommission; fru Nielsen forfegtet her naturligvis fællesskolens idé, mens frk. Wulfsberg tok ordet for en selvstændig pikeskole.

Nogen aar senere blev frk. Wulfsberg opfordret til at utarbeide forslag til en statsskole for lærerinder i husstel. Denne betænkning avgav hun ogsaa sammen med fru Christensen, og fik derfor et klækkelig honorar av departementet. Efter denne plan dannedes „Kvindesaksforeningens fagskole i husstel" i Kristiania (Wergelandsveien 19).

I 1896 forlot frk. Wulfsberg skolen i Drammen, som fra nu av bestyredes av frk. Bordoe og cand. theol. Alfstad. Nogen aar senere gik middelskolen ind i latinskolen, og nu bestaar skolen kun som forskole under cand. Alfstads ledelse.

Frk. Wulfsberg døde i 1906.

I Stavanger var vel en av de første pikeskoler den som frk. *Marie Arnholdt* oprettet omkring 1830. Den blev i 1861, efter frk. Arnholdts død, overtat av frøknerne *Laura* og *Josefine Ring*. I 1865 traadte ogsaa frk. *Marie Ring* ind i bestyrelsen. I 1872 døde frk. Laura Ring, og de to andre søstre vedblev at bestyre skolen, indtil den i 1899 blev overtat av cand. theol. (senere skoleinspektør) J. Platou. Skolen hadde dengang henved 200 elever.

Bolette Wiese

I 1856 oprettet frk. *Bolette Wiese* sin skole i Stavanger. Hun var bergenserinde, datter av havnefoged Wiese i Bergen, men levet sin længste barndom og første ungdom hos sin bedstefar, godseier Knagenhjelm i Sogn. Senere kom hun til Stavanger, hvor hun begyndte som lærerinde i Sundts og Køhlers familier, indtil hun som nævnt i 1856 oprettet sin egen skole, som hun i den sidste tid styret sammen med sin søster, indtil den for ca. 15 aar siden blev nedlagt. Da hun i 1912 fyldte 90 aar (hun var født 1822), sa en stavangeravis om hende: „Frk. Bolette Wiese var ikke bare en dygtig lærerinde, men hun var først og fremst opdragerinden som la an paa at utvikle barnenes karakter og skape gode, retlinjede personligheter av dem." Hun var ogsaa

avholdt av sine elever som faa, og hun fulgte dem med usvækket interesse til det sidste.

Eksamener hatet frk. Wiese, og hun motsatte sig i det længste at indføre dem ved sin skole. Da hun tilsidst maatte gi efter for tidens krav, overgav hun det meste av styrearbeidet til sin søster.

Det var ikke bare som skolebestyrerinde at frk. Wiese øvet indflydelse i Stavanger. I sit ytre væsen ofte barsk og utilnærmelig, hadde hun et hjertelag som faa, og la det for dagen paa en maate som endnu færre gjør det. Mangen dranker og slagsbroder har hun tat sig av og hjulpet paa bedre veie, mangen forkommen ung pike har hun reddet fra undergang. Totalist blev hun aldrig; dertil hyldet hun for sterkt viljens frihet. Men en stakkars drukkenbolts kamp med sig selv, hadde hun medfølelse med. Om hendes arbeide med denslags mennesker kunde meget fortælles, og det er vel neppe uten grund at stavangerne har ment i hende at se modellen til frk. Falbe i Kiellands „Else".

I sit politiske syn var hun utpræget konservativ — i 1905 vilde hun dog krig med Sverige — men hun levet allikevel socialisme. „Man har ikke ret til noget slags flothet saalænge der er folk omkring en som lider nød," pleiet hun at si. Skjønt hun sa sig at være avgjort anti-kvindesakskvinde, var hele hendes liv et stykke levende kvindesak, saasandt da kvindesakens vigtigste krav er at kvinder maa ha ret til at leve livet efter sin egen samvittighets lov uten at spørre om de love andre kan behage at ville dekretere dem. For sine elever fremholdt hun ofte det urimelige i at tale om faren som den eneste forsørger. „Hvad tror dere det vilde hjælpe," kunde hun si til smaapikerne, „at far tjente pengene til familiens underhold, hvis ikke mor ved *sit* arbeide sørget for at faa dem anvendt og fordelt paa rette maate, saa de kunde strække til paa alle kanter? Husk det, smaapiker, mor er forsørger for dere like saa vel som far er det."

Man kunde let komme til at disputere med hende, og man kunde ofte være „forarget" paa hende; men tiltrods herfor vilde man være enig med den av hendes elever som sa: „Jeg vet ikke et menneske jeg sætter saa høit som frk. Wiese." Hun var et gjennem beskedent menneske, som aldrig blaaste fanfarer for sig selv, men undgik enhver hyldest som forsøkte at trænge sig ind paa hende. Skjønt hun den sidste tid var blind og hadde forskjellige slags vanskeligheter at kjæmpe med, var hun et mønster paa taalmodighet,

ja hun kunde ofte le og spøke som den gladeste ungdom. Hun døde i 1913.*)

Om *pensionatskoler* for piker maa sies nogen ord, da de har spillet en vigtig rolle i mange kvinders utvikling. Allerede i 1848 hører vi om fru Lindemanns pensionatskole i Daviken i Nordfjord. Det var til denne skole *Nikka Vonen* blev sendt da hun var 12 aar gammel. Senere overtok sogneprest Meyer i Daviken skolen, og elevene, deriblandt Nikka Vonen, flyttet nu til ham.

Nikka Vonen er født paa Dale i 1836. Dingemoen i nærheten av Dale var i den tid ekserserplads, og officerene logerte paa Dale. En av disse, en løitnant Daae, blev Nikkas første lærer. Historie var hendes kjæreste fag da hun var barn, og Snorre hendes kjæreste læsning. 12 aar gammel blev hun som nævnt sendt til fru Lindemanns institut, og 17 aar gammel tok hun ut som guvernante. Under et ophold i Kristiania spilte hun med Halfdan Kierulf, og disse timer hørte til hendes kjæreste minder. Senere gjennemgik hun Nissens guvernanteskole og stiftet saa i 1869 sin pensionatskole paa Dale. I 38 aar bestyrte hun denne indtil hun i 1907, da hun var 70 aar gammel, nedla skolen. I disse 38 aar har skolen været besøkt av elever fra alle verdens kanter, mest norske, men ogsaa danske, tyske, engelske og amerikanske, og et enestaaende ry har den vundet.

Nikka Vonen

Men saa er ogsaa Nikka Vonen et ualmindelig menneske; med sine rike evner, sine solide og alsidige kundskaper, sin jernvilje og sin store kjærlighet til barn, var hun som skapt til opdragerinde. Med sit skarpe blik, sin evne til at gjennemskue sine omgivelser, eiet hun en særegen evne til at dra det gode frem i lyset, opdage skjulte skatter i barnehjertet, egge til arbeide, kort — danne karakterer.

Og ikke bare mens hun hadde dem under sit eget tak, øvet hun sin indflydelse paa elevene. En av dem fortæller hun er sikker paa at mange med hende har spurt sig selv senere i livet naar de stod overfor vanskelige avgjørelser: „Hvad vilde Nikka gjøre? Hvad vilde Nikka raade til?“

---

*) Det meste av denne frk. Wieses karakteristik er tat dels av en artikel i Bergens Tidende 17de mai 1913 og dels efter private oplysninger av denne artikels forfatter.

At Nikka Vonens betydningsfulde virksomhet har vakt opmerksomhet og beundring av ikke almindelig art, fik hun ved sit 25-aars jubilæum i 1894 et synlig bevis paa, idet hun tildeltes kongens medalje i guld for fortjenstfuld virksomhet.*)

Av andre pensionatskoler for piker findes for tiden 2 i Kristiania omegn, frk. *Tharaldsens* ved Høvik, og frøknerne *Liedbeck-Hansens* i Asker; begge har meget god søkning og har nylig maattet utvide sine lokaler.

* * *

Den eneste lærerutdannelse som i lange tider stod kvinder aapen, var de forskjellige guvernanteskoler og mindre kurser som før er nævnt. Først da det ved lov av 15de juni 1882 blev tillatt kvinder at underkaste sig examen artium, begyndte tingene at se lysere ut. Som bekjendt var det Cecilie Thoresen som her viste vei.**) Det var daværende statsrevisor H. E. Berner (der saa ofte varmt har talt kvindernes sak), som fremsatte forslag for odelstinget om at kvinder skulde tilstedes adgang til at underkaste sig eksamen artium og examen philosophicum. I 1884 kom saa en lov som gav kvinder adgang til at ta alle universitetets embedseksamener og alle akademiske grader, og 6 aar senere, i 1890, tok de første kvinder embedseksamen. Alt i alt har nu (i 1914) 1739 kvinder tat artium, mens kun 85 har tat embedseksamen. (Se professor Kristine Bonnevies statistik under „Kvinderne ved universitetet"; se sammesteds om doktorgrader, stipendier, legater m. m.).

Av de 85 som har tat embedseksamen er 7 realister og 19 filologer. Av disse filologiske kandidater er følgende 6 nu ansat som overlærere: Frk. Mathilde Schjøtt (Stavanger), vor første kvindelige embedsmand; frk. Julie Schjøtt (Kristiansand); frk. Augusta Hornemann (Kristianssand); frk. Antonie Tiberg (Hamar); frk. Marie Stub Irgens (Bergen); frk. Margrethe Selmer (Kristianssand); dernæst er frk. Johanne Dahl ansat som overlærer i Fredriksstad; men hun har ikke embedseksamen. Desuten bør nævnes frk. *Elise Hambro* (cand. mag. fra 1906), som i 1909, sammen med cand. mag. G. Stoltz, overtok bestyrelsen av Hambros skole i Bergen. Hun er saaledes

---

*) Tat av artikler i „Husmoderen" 1897 og 1907 (av Wenche Sivle og Rosa Blehr).

*) Saa ganske glat gik det ikke. Se Cecilie Thoresens egen beretning i „Kvindelige Studenters Jubilæumsskrift" 1907.

den første kvinde der, foruten fru Ragna Nielsen, bestyrer et gymnasium.

Foruten ved de mange private pikeskoler er lærerinder nu i temmelig stor utstrækning ansat baade ved de offentlige og kommunale høiere skoler. Eftersom flere og flere kvinder tar embedseksamen, vil forhaabentlig gymnasierne saavelsom middelskoleklasserne ved de private gutteskoler faa en rikeligere tilgang paa kvindelige lærere; her trænges der nemlig mange flere end nu.

Endnu et andet slags utdannelse bør nævnes, skjønt det egentlig hører ind under folkeskolen. Efter gjældende lov om lærerskoler har studenter adgang til at ta lærerprøven (ved lærerskolerne) med indskrænket fagkreds, idet norsk, historie, geografi, naturkundskap og regning med rumlære kan utgaa, saafremt studenterne ikke til artium har daarligere hovedkarakter end „tilfredsstillende". Følgen herav har været at et stort antal kvindelige studenter umiddelbart efter artium har meldt sig ind paa en lærerskole for at ta denne tillægsprøve efter et aars skolegang. Paa Nissens skoles privatseminar (hvor egen klasse er oprettet for studenter) har nu i flere aar den saakaldte „studenterklasse" hat 40 elever aarlig, og sidste aar meldte sig endnu 25 som ikke kunde faa plads. En hel del av disse ansættes senere som lærerinder ved høiere skoler. Ogsaa av dem der efter 3-aarig kursus underkaster sig lærerprøven (uten artium altsaa) ansættes en del ved høiere skoler.

Ved lærerskolerne har ogsaa en del av den høiere skoles lærerinder undervist; i 1913 blev endog fru *Alla Dahl*, tidligere lærerinde ved Nissens skoles privatseminar og Nissens pikeskole, ansat som bestyrerinde av Nissens skoles privatseminar (Kristiania lærerskole) ved siden av cand. mag. Chr. S. Mellbye, der tillike er bestyrer av Nissens pikeskole.

Om lærerinders lønninger er det vanskelig at fastslaa noget. For privatskolers vedkommende kan det kanske sies at lønnen ligger mellem 800 kr. og 2400 kr. aarlig for dem der ikke har embedseksamen. Har de først embedseksamen, kan de selvfølgelig gjøre fordring paa samme løn som sine mandlige kolleger. Om lønninger se forøvrig sidste avsnit av denne artikel.

Et betydelig fremskridt for lærerindernes sak betegnet det da i aaret 1900 „*Høiere skolers landslærerindeforening*" (H. Sk. L.) blev stiftet i Kristiania. Initiativet til dette skridt skyldtes Trondhjemslærerinderne som henvendte sig til frk. *Fredrikke Mørck*, der blev for-

eningens stifter og første formand. Frk. Mørck stod som formand til 1906. Ved sin fratræden blev hun utnævnt til foreningens æresmedlem (hittil det eneste) paa grund av det grundlæggende og dygtige arbeide hun hadde utført siden foreningens stiftelse, og den aldrig svigtende interesse og forstaaelse hun altid har vist naar det gjaldt at bedre lærerindernes kaar og stilling i skolen.

Fredrikke Mørck

Foreningen blev oprettet ved sammenslutning av de dengang, siden 1898, eksisterende lokalforeninger i Kristiania, Bergen, Trondhjem, Tønsberg—Horten—Holmestrand, Smaalenene og Larvik.

I den første bestyrelse var:

Frk. Fredrikke Mørck, formand (Kristiania).
„ Julie Randers, viceformand (Horten).
„ Antoinette Kamstrup, sekretær (Kristiania).

Landsforeningens nuværende bestyrelse er:

Frk. Julie Randers (Horten), formand (siden 1906).
„ Johanne Sinding (Tønsberg), viceformand.
„ Erika Backer (Kristiania), sekretær.
„ Antoinette Kamstrup, Kristiania.
„ Kristine Lien, Kristiania.
„ Louise Andersen, Sarpsborg.
„ Mina Midelfart, Trondhjem.
Fru Anna Steineger, Bergen.
Frk. Maren Knutsen, Bergen.

Som formænd for lokalforeningene staar for tiden:

Kristiania: frk. Janny Backer.
Bergen: fru Anna Stejneger.
Trondhjem: frk. Mina Midelfart.
Tønsberg—Horten—Holmestrand: frk. Henny Thue.
Smaalensforeningen: frk. Louise Andersen.

Foreningens formaal er „at samle lærerinderne ved landets høiere skoler til fælles optræden og fælles arbeide i standens og skolens interesse“.

Landsmøter har været avholdt i Kristiania i 1900 og 1907, og i Trondhjem i 1912.

Efter det første landsmøte i 1900 indsendtes andragende til departementet om at der maatte ansættes en inspektrice ved de offentlige og kommunale høiere fællesskoler. Departementet avviste fra

først av denne tanke; men det varte ikke længe før kravet blev opfyldt ved flere av de større skoler.

I 1903 indsendtes andragende om at der ved fællesskolerne, baade de offentlige og kommunale, snarest mulig maatte ansættes mindst 1 lærerinde i fast stilling. I 1902 var nemlig Kristiania katedralskole begyndt at motta kvindelige elever uten at departementet hadde fundet det paakrævet ved denne skole at ansætte en eneste lærerinde. Departementet delte de uttalte anskuelser, men fandt „for tiden“ ikke at kunne imøtekomme andragendet. Senere er der imidlertid ved nævnte skole ansat 1 fast lærerinde.

Et arbeide som sterkt optok foreningen i de første aar var gjentagne forsøk paa at bevæge autoriteterne til at oprette en utdannelsesanstalt for lærerinder. Tanken vandt fra mange hold tilslutning og kom endogsaa frem for stortinget, men førte ikke til noget resultat.

Fra 1907 til 1913 har foreningen energisk arbeidet for lønsforhøielse for lærerinder ved de offentlige og statsunderstøttede kommunale høiere almenskoler. I 1909 opnaaddes den første lønsforbedring, idet alderstillæggene økedes noget, og samtlige begyndergager hævedes med 100 kr. I 1913 hævedes grundlønnen end ytterligere med 100 kr., og man opnaadde 5 alderstillæg (samlet sum 800 kr.) efter 15 aar for *alle* poster. Tidligere var det nemlig ordnet slik, at lærerinder i poster med grundløn under 1200 kr. kun kunde opnaa 400 kr. i samlet alderstillæg, mens de med større grundløn fik 600 kr. efter 12 aar.

Naar de vundne resultater paa dette omraade er saa tilfredsstillende, skyldes det i overveiende grad frk. *Julie Randers'* ihærdige, interesserte og dygtige arbeide. Ogsaa i mange andre retninger har frk. Randers arbeidet kraftig for lærerindernes sak, og det tør trygt sies, at naar lærerindernes organisation nu er saa meget fastere end før, skyldes det først og fremst frk. Randers, hvis arbeide ikke kan vurderes høit nok.

Julie Randers

Gjentagne ganger har foreningen henvendt sig til departementet for at faa opnævnt en lærerinde som medlem av undervisningsraadet, men hittil uten resultat.

I 1907 indsendte foreningen til departementet anmodning om at ta under overveielse hvorvidt det bør kræves av de eksamensberet

tigede private skoler at lønnen for lærerinder i middelskolen ikke maa være under den mindsteløn, som er fastsat for de kommunale middelskolers lærerinder. Dette ledet til at departementet indhentet oplysninger fra skolerne, og derefter henstillet til alle eksamensberettigede skoler i sine indberetninger at meddele detaljerte oplysninger om lærerindernes løn.

Efter forslag av frk. Fredrikke Berentsen indsendtes i 1907 til privatskolernes bestyrelse anmodning om at anvende skriftlige kontrakter ved ansættelse av lærerinder i fuld post. I skrivelse av mai 1908 erklærte „Foreningen av Kristiania eksamensberettigede privatskolers bestyrere“ sig villig hertil.

I 1912 optokes for alvor i Kristiania og Bergen et arbeide som allerede hadde været paa tale i 1902, nemlig pensionering av privatskolens lærerinder; lokalforeningene i disse to byer, med saa energiske formænd som frk. *Janny Backer* og fru *Anna Stejneger*, hendvendte sig til privatskolernes bestyrere med anmodning om at forpligte nyansatte lærerinder til selvpensionering mot at vedkommende skole utredet $1/3$ av pensionen fra lærerindernes 60de aar. Ved et par skoler var der allerede tidligere truffet en tilfredsstillende ordning, og ved de fleste andre tør det haabes at saken nu er i god gjænge. Enkelte skoler har endog strakt sig længer end foreningens anmodning gik ut paa.

Allerede straks efter foreningens stiftelse oprettedes i Kristiania et *Engagementskontor for lærerinder*, som fremdeles er i virksomhet. Idéen var frk. Mørcks, og frk. Mørck bestyrte i mange aar kontoret.

* * *

Saa maa vi da si at ikke saa litet er vundet i det aarhundred som svandt. Takket være fordomsfrie og klartseende mænd og energiske og opofrende kvinder, staar vi nu der vi staar. Det vi vil, er jo adgang for kvinder til at utvikle sine evner og bruke dem i samfundsgavnlig øiemed. La os saa se tilbake over de hundred aar og trække en sammenligning: I 1814 sat *Hilchen Sommerschild* som læremoder ved Trondhjems borgerlige realskole og underviste smaapikerne i haandarbeide — i 1914 underviser *professor Kristine Bonnevie* studenterne i zoologi ved det kongelige Fredriks universitet.

Nil desperandum!

Folkeskolens lærerinder
1814—1914
Av *Anna Rogstad.*

Siden midten av det 19de aarhundrede har lærerinder været anvendt i den norske folkeskole, til en begyndelse kun som hjælpelærere og lærere i smaabarn- og haandgjerningsskoler og uten nogen lovmæssig adgang til ansættelse. De fremsynte mænd som søkte at bane adgang for kvinderne til skolen, vaaget ikke at utfordre en opinion ved at eksperimentere for sterkt paa hittil uprøvet felt. Men det viste sig snart at eksperimentet var heldig, og i kraft av landsskoleloven av 1860 og tillægslov til byskoleloven av 1869 erholdt kvinder ogsaa den lovmæssige adgang til ansættelse. Under behandlingen av sidstnævnte lov i stortinget uttaltes endog, at den eneste forandring i byskoleloven av 1848 som var „paatrængende nødvendig“ var den at gi lovmæssig adgang til at ansætte lærerinder ogsaa ved byernes almuskoler. I de derpaa følgende 20 aar fra 1869—89 hævder lærerinderne sin stilling paa en saadan maate, at saavel lands- som byskoleloven av 1889 som en konsekvens gir kvinder ret til ansættelse i samtlige stillinger i folkeskolen. Skridt for skridt har saaledes lærerinderne ved sit arbeide tilkjæmpet sig den anerkjendelse i det almindelige omdømme, som tilslut har aapnet skolens dører for dem.

Skolens myndigheter har efter at ha prøvet lærerindernes arbeide tilslut medgit, at de ikke kan undværes.

Saalænge der ikke var tale om at ansætte lærerinder i nogen større utstrækning, var der heller ikke sørget for deres utdannelse eller stillet bestemte krav til denne. Men skoleloven av 1889 stiller samme krav til mænds og kvinders utdannelse, og ved seminarloven av 1890 aapnes der kvinder samme utdannelse som mænd. Fra nu av sidestilles mænd og kvinder hvad pligter angaar. Og likesom det har været kræfter inden Kristiania lærerindeforening som har bidrad til at kjæmpe frem reformerne i skoleloven av 1889 og seminarloven av 1890, saaledes har den samme forening staat og staar

fremdeles i spidsen for at kræve de samme rettigheter for lærerinder som for lærere i vor skole. I 1909 aapnet Kristiania kommune adgang for lærerinder til de overordnede stillinger i skolen. I de sidste aar har flere kommuner fulgt efter, saaledes Bergen, Trondhjem, Drammen. Tidligere har der været ansat kvindelige bestyrere ved mindre skoler i enkelte byer.

Som eksempel paa hvorledes lærerinderne har kjæmpet for sin stilling, skal nævnes at lærerinderne i Kristiania i antal er vokset fra 1861 med 7 lærerinder og 41 lærere til 1913 med 240 lærere og 745 lærerinder.

Pikernes undervisning er nu lagt i deres hænder, likesaa smaaskolen for gutter. Det samme er som regel tilfælde i de større byer i vort land.

I landsskolen har desværre lærerindernes kamp for tilværelsen ikke hat saa gode resultater. Men lærerinderne har nu sluttet sig sammen over det hele land, i by og bygd, for at fremme sine retmæssige krav for skole og stand.

Norges lærerindeforbund blev saaledes stiftet i 1912, og de saker som staar paa dagsordenen, er lærerindernes arbeide i skolen og deres lønninger. Forbundet har forslag inde for regjering og storting, som gaar ut paa at hævde deres stilling.

Der er endnu fuldt op av kommuner i vort land, hvor der ikke findes en eneste lærerinde hverken i storskole eller smaaskole. Og skoleloven fastsætter forskjellig løn for storskole og smaaskole, likesom lønningerne i byskolen *kan* fastsættes forskjellig for lærere og lærerinder. Efter dette har kommunerne indrettet sig. Lærerinderne ansættes i smaaskolen med de smaa lønninger, og lærerne som regel i storskolen.

I landsskolen er lærerinderne i stor minoritet. Efter Norges officielle statistik for 1909 er der paa landsbygden 4233 lærere og bare 1471 lærerinder. I byerne er derimot lærerinderne i majoritet; efter samme statistik 883 lærere og 1692 lærerinder.

Paa Norges lærerindeforbunds første ordinære landsmøte i Bergen sommeren 1913 uttalte en landslærerinde blandt andet: Det er nu over 20 aar siden lærerinderne kunde ansættes i storskolen, samt opnaa samme utdannelse som lærere; men hvor sent denne opfatning trænger igjennem blandt det almene folk, at kvinder ogsaa bør betroes at læse i storskolen, faar vi en forstaaelse av ved at høre, at der i hele vort land (paa landsbygden) kun findes 223 lærerinder

ansat i storskolen. — — — Mange lærerinder har bare 24 ukers skole om aaret. Hvis de da ikke har paarørende at ty til, er de ofte nødt til at søke sig arbeide for sommeren, tildels som budeier paa sætrer, eller ogsaa som opvartningsdamer paa sanatorier. Ære være det legemlige arbeide, enten det utføres av lærerinder eller andre; men sommeren er jo for mange av os landslærerinder den eneste tid vi kan ha anledning til at samle nye indtryk og øke vore kundskaper, for i mange av vore indestængte bygder er det noksaa smaat bevendt med den aandelige næring. — — — Noget av det værste er, at der ved de fleste skoler ikke findes bolig for lærerinden, selv ikke der hvor hun har bare én kreds. I en av de bedste østlandsbygder fandtes ved hver av bygdens skoler et bitte litet værelse, som blev overlatt lærerinden. Men ved alle skoler laa dette betegnende nok paa husets skyggeside. Dette lille solløse værelse skulde saa tjene som kjøkken, soveværelse, dagligstue o. s. v. — — —

Dette gir et billede av landslærerindernes kaar som de er helt op til den dag idag. Det er at haabe at det vil lykkes Norges lærerindeforbund at ændre disse forhold. Forbundet har ogsaa sit eget organ „Lærerindernes blad", som blev startet samtidig med at forbundet blev stiftet. Flere av de lærerinder som har tat de tyngste tak for lærerindernes sak, findes i forbundets styre.

Et uerstattelig tap led Norges lærerinder ved *Anna Holsens**) død sommeren 1913. Hun forstod som ingen anden at vække og opmuntre til nyt energisk arbeide for skole og stand.

Forbundets styre bestaar av: Anna Rogstad, formand, Idunna Thygesen, næstformand, Bergen; Dorothea Schjoldager, Kristiania; Tobine Tørresen, Skien; Karen Haug, Hedemarken; Andrea Figenbaum, Trondhjem; Ingeborg Eliassen, Smaalenene; Marthea Rovelstad, Odalen; Thora Dahl, Tromsø; Helene Ruus, Stavanger; Anna Sethne, redaktør av „Lærerindernes blad".

Thora Halvorsen, Tromsø, blev paa landsmøtet indvalgt som æresmedlem.

Styret for forbundets hjælpekasse bestaar av: Anna Johnson, Drammen; Helmine Klæboe, Lødingen; Anna Aadnesson, Sandnes; Johanne Birkedal, formand, Sarpsborg; Magna Aaser, Jeløen pr. Moss.

Av lærerindeforeninger findes der nu mange utover i by og bygd, og flere og flere lærerinder slutter sig til forbundet. Tidligere stod

---

*) Portræt s. s. 192

ærerinderne som medlemmer av „Norges lærerforening"; men sommeren 1911 besluttet man at danne sin egen landsorganisation for bedre at kunne trygge skolen og lærerindernes kaar.

Anna Rogstad og Tobine Tørresen har tidligere tilhørt styret for „Norges lærerforening". Anna Rogstad var ogsaa en av „Norges lærerforenings" stiftere.

Begge organisationer staar ganske uavhængige av hverandre; men i saker vil de selvfølgelig i flere tilfælder gaa sammen.

Anne Holsen

Om fortsættelsesskoler.

Av *Caia Duus.*

Anna Rogstad

Den som først her hjemme tok op tanken om fortsættelsesskoler var frøken *Anne Holsen.*

Med sin varme interesse for skolen og sin store kjærlighet til barnene saa og forstod hun at barn i 13—14 aars alderen ikke paa langt nær var rustet til at gaa ut i livet for at bryte sig en bane. Hendes hjerte krympet sig ved tanken paa hvor saare litet de kunde, og hvor umodne og uskikket de var. Det var jo netop nu i den farlige overgang fra barn til voksen de trængte al den hjælp og støtte og praktiske lærdom de kunde faa.

Hun studerte forholdene i andre land, og søkte paa alle maater at sætte sig ind i fortsættelsesskoleundervisningen. Og i 1897 foretok hun en stipendiereise til Tyskland, Schweiz og Østerrike.

At hun med sine mange forstudier, glimrende evner og store arbeidskraft hadde større utbytte herav end de allerfleste, er indlysende. Derom vidner ogsaa hendes interessante indberetning, der utkom 1898.

Som før sagt: den der først grep tanken om fortsættelsesskoler, var frøken A. Holsen; men den der sammen med hende førte saken frem, var frøken *Anna Rogstad.*

Med sin praktiske sans og sjelden administrative dygtighet har hun fra første stund av været med at ordne og lede fortsættelsesskolen i Kristiania. I 1909 blev hun av Kristiania skolestyre utnævnt til skolens bestyrer.

I april 1900 begyndte skolen med en klasse paa 25 elever. Nu i 1913—14 har fortsættelsesskolen omkr. 600 elever, fordelt paa 4 av byens folkeskoler.

For gutter var der i 1899 begyndt et fortsættelsesskolekursus; men da der litt efter litt blev færre og færre elever, besluttet Kristiania skolestyre i 1909 at ophæve disse kurser. Da fortsættelsesskolen for piker derimot var i stadig vekst, blev det besluttet at oprette fortsættelsesskoler ogsaa for gutter i likhet med dem for piker.

Fortsættelsesskolen for piker er delt i 3 grupper.

Gr. I. *Husstelgruppen* — et-aarig — med 6½ time ukentlig i 28 uker.
Fag: Husstel, norsk, regning.

Gr. II. *Kjolesømgruppen* — et-aarig — med 6 timer ukentlig i 28 uker.
Fag: Kjolesøm, norsk, regning.

Gr. III. *Forretningsgruppen* — to-aarig — med 6 timer ukentlig i 56 uker.
Fag: Norsk, samfundslære, engelsk, bokholderi, regning.
Adgang til enten kjolesøm eller husstel i andet skoleaar.

Gr. III har ogsaa et tredje skoleaar — 4 timer ukentlig i 28 uker. Fag: Bokholderi, engelsk, og adgang til kjolesøm og husstel. I denne klasse blir avgangsopgaverne bedømt av censorer, som handelsdepartementet og børs- og handelskomitéen har opnævnt. Eleverne har efter avlagt prøve ret til at løse handelsbrev ved myndighetsalderen.

Fortsættelsesskolens grundprincip er at vække elevernes interesse og lyst til at dygtiggjøre sig for det praktiske liv. Der lægges ogsaa megen vegt paa at vække kjærlighet til hjemmet og forstaaelse av et godt hjems betydning for samfundet. Eleverne skal dygtiggjøres baade for arbeidet hjemme og for erhverv utenfor hjemmet.

I husstel lærer pikerne at lage almindelig mat med tarveligere og noen finere retter.

De lærer at lægge vin, brygge øl, bake o.s.v. Der lægges stor vegt paa orden, renslighet og sparsomhet. De maa selv beregne utgifterne for den mat de har laget.

I haandarbeidsklassen lærer de at sy sine egne klær. Istedenfor at ta maal og ridse op, brukes den mer moderne maate at sy en enkel gazeform, som de under lærerindens tilsyn passer paa hverandre og modellerer formen efter figuren. Her lægges det ogsaa megen vegt paa orden og nøiagtighet.

De teoretiske fag — der særlig gir anledning til at vække elevernes interesse for hjemmet — er naturligvis norsk og samfundslære.

I norsk lægges undervisningen saa nær ind til det daglige liv som mulig. De faar f. eks. stileopgaver om „Orden“, „Hvad hjemmet gir mig, og hvad jeg kan gi hjemmet“, „Nytten av at lære husstel“ o. lign. ved siden av mere almendannende og beskrivende opgaver.

Under norsken lærer eleverne litt hjemlig sykepleie og den første hjælp i ulykkestilfælder. Der gis likeledes undervisning i speciel kvindehygiene.

Barnepleie er endnu ikke indført; men tanken og ønsket er ogsaa at faa det nødvendigste av dette fag med.

Samfundslærens utgangspunkt er familien og familielivet og de private retsforhold, som knytter sig hertil: Kvindens stilling i samfundet, og de erhverv der er aapnet for hende, og anvisning paa de forskjellige slags utdannelser for praktisk arbeide. Der gis ogsaa en kort oversigt over en borgers forhold til stat og kommune.

Man forsøker gjennem foredrag og repetitioner i form av samtale at lægge stoffet tilrette paa en saadan maate, at det gir støtte for vilje- og tankelivets utvikling, paa samme tid som eleven tilegner sig nyttig kundskap.

Hvert skoleaar holdes der to selskapelige sammenkomster, hvor eleverne selv besørger underholdningen ved at fortælle noet de har læst, en biografi eller lignende, høitlæsning, sang lek o. s. v.

Foruten i Kristiania er der ogsaa en fortsættelsesskole i Bergen. La os haabe at de andre byer snart kommer efter, og at der ogsaa der maa findes dygtige og varmhjertede lærerkræfter, der sætter hele sin kraft ind paa at faa oprettet disse for stat og samfund saa velsignelsesrike skoler.

I Kristiania er man altsaa kommet saa langt som før nævnt; men man maa endnu meget længer.

Fortsættelsesskolen maa bli obligatarisk. Den maa naa alle folkeskolens barn, ikke som nu bare et faatal, og det av det bedst situerte. Det hænder ikke sjelden at en elev, der er nødt til at ta arbeide ved siden av skolen, maa holde op, fordi arbeidsgiveren ikke vil gi eleven fri to eftermiddager i uken fra 5—8. Og det er heller

ikke sjelden at eleven enten maa betale en stedfortræder eller ogsaa faar avdrag i sin løn for de timer hun er paa skolen.

Det er nu under arbeide at faa dagfortsættelsesskoler med 30 timers ukentlig undervisning i et helt skoleaar. Naar saa den kommer istand ved siden av eftermiddags-fortsættelsesskolen, saa eleverne selv kan vælge den skole, der passer bedst for dem — og de begge to blir obligatoriske, ja da er det maal naadd, som Anne Holsen og Anna Rogstad har kjæmpet saa ihærdig for.

Folkeskolekjøkkener.

Av *Helga Helgesen.*

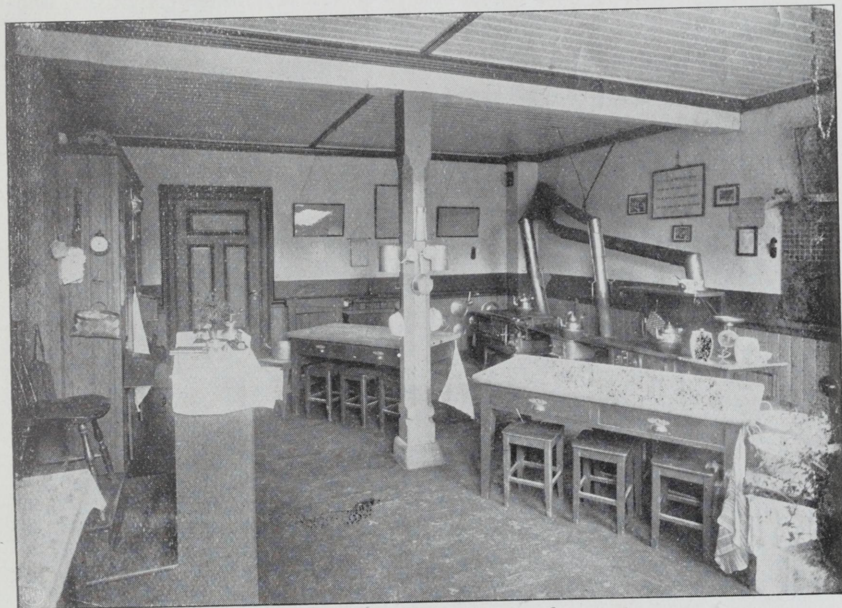
I 1850 aarene blev der av økonomisk og socialt interesserete forfattere fremholdt, at *skolen* maatte opta arbeidet for at fremme huslig dygtighet.

Dr. med. H. *Klencke* arbeidet i Tyskland ivrig for at vise naturfagenes — særlig kemiens — betydning for hus- og matstellet, og hos os skrev Clemens Bonifacius (P. Chr. Asbjørnsen) „Fornuftig matstel", hvori han sterkt fremholdt, at husstel og matbruk maa *læres* som alt andet og det første grundlag maa lægges *i skolen.* — Camilla Collet skildret i „Amtmandens døtre" skolen hos pastor Rein, hvor det praktiske, produktive arbeide var sat i høisædet. — Men det varte længe før disse krav blev gjennemførte. At *barneskolen* skulde befatte sig med slikt, laa de værdige pædagoger fjernt, trods Pestalozzi og Rousseau. Skolen var en ensidig bokskole. Til barnets trang og lyst til aktivt arbeide tok skolen litet hensyn. Pikernes specielle behov og anlæg var hjemmets, ikke skolens sak.

Efterhvert som industri og handel tok baade far og mor bort fra hjemmet og barneflokken, blev det nødvendig for skolen at paata sig ikke alene *undervisning,* men ogsaa *opdragelse,* og det gik op for lærere og forældre, at *haandens* arbeide var av værdi for barnets utvikling og maatte bli skolens sak. „Learning by doing" begyndte at bli et pædagogisk slagord og Frøbel-arbeider indførtes i smaaskolen ved siden av iagttagelsesundervisningen. Haandarbeide, gymnastik, huslig økonomi, sløid og havestel fik efterhvert plads inden fagkredsen. Industrilande som England, Amerika og Belgien gik i spidsen med undervisningen i huslig økonomi, senere kom Tyskland, Norge, Sverige og Danmark.

A) *Skolekjøkkener i byer.* Det første forslag om skolekjøkken fremkom i Kristiania i 1889. Det gik ikke igjennem. I november 1890 oprettedes saa skolekjøkken i Sandefjord av *Dorthea Christensen* ved privat indsamlede midler. *Margrete Christensen* f Ebbesen, blev den første skolekjøkkenlærerinde her i landet og ved sin praktiske dygtighet og sit varme hjertelag var hun vel skikket til at opta arbeidet. I Juni 1891 kom *forsøkskjøkkenet* ved Kampens skole i Kristiania igang med en *kommunal* bevilgning av kr. 600. Jeg tok i oktober 1890 min eksamen som skolekjøkkenlærer-

inde i Glasgow og arbeidet som elev ved folkeskolen der under Margaret Blacks ledelse. Senere saa jeg skolekjøkkener i London. Ved overlærer *Ellefsens* og skoleinspektør *Lunds* hjælp fik jeg forsøkskjøkkenet igang og blev dets lærerinde. Under dette første van-

Sandefjord skolekjøkken.

skelige aar hadde jeg uegennyttig og trofast hjælp av frk. Kathrine Pedersen, lærerinde ved Sofienberg skole. I 1892 bevilget stortinget enstemmig kr. 2000 til det første „Statens kursus til utdannelse av skolekjøkkenlærerinder" under min ledelse og med Margrethe Ebbesen som lærerinde. I 1893 besluttet Kr.a skolestyre at indrede skolekjøkkener ved folkeskolene. Undervisningen var frivillig for 6te og 7de klasses piker.

Margrete Christensen

1ste april 1907 blev læsetiden ved Kristiania folkeskole utvidet fra 24 til 30 timer pr. uke og samtidig blev huslig økonomi *obligatorisk fag* med 1 time matvarelære i *6te klasse* og 1 forevisningstime og 3 timer praktisk øvelse for hver elev i *7de klasse.* I august 1908 forandre-

Helga Helgesen

des byskolelovens § 4 og landsskolelovens § 6 saaledes, at huslig økonomi kunde bli optat som fast fag. Der findes nu i Kristiania 21 skolekjøkkener med 29 lærerinder. Der er kun *en* folkeskole som endnu ikke har skolekjøkken. Fra 1915 av faar 6te klasse 2 timer pr. uke mot 1 time før. I særskolen begynder undervisningen i huslig økonomi fra 5te klasse. Den frivillige fortsættelsesskole (leder frk. Anna Rogstad) benytter lokalene i eftermiddagstimer. Fra 1915 vil 8de klasse bli sat igang med *husstel som centralfag.*[1])

En del *gutter* deltok i skolekjøkkenet saalænge undervisningen var frivillig.

Skolekjøkken i Kristiania

Til undervisningen i huslig økonomi bruktes i Kristiania skoleaaret 1911—12, kr. 8725,45, hvorav til *mat* kr. 7,047,24; til rengjøringsartk. kr. 916,17, fornyelse av kjøkkentøi kr. 453,98, diverse kr. 308,06. I det praktiske arbeide deltok 1623 elever og gjennemsnitsutgiften pr. elev var *kr. 5,38.* Hertil kommer saa lys og brænde, som ikke beregnes særskilt for skolekjøkkenet. Elevene faar maten gratis. Bakverk

[1]) Kristiania kommunale middelskole har ingen skolekjøkkenundervisning. Mellemskolen i Kjøbenhavn har optat faget, som har vundet megen tilslutning.

sælges. I skoleaaret 1912—13 bruktes: kr. 10,283,00 til gjennemsnitlig 1738 elever. Hver elev kostet kr. 5,30.

Skolekjøkkenlærerinder er ansat paa samme betingelse og med samme løn som de øvrige folkeskolelærerinder, men med indskrænket timetal likesom haandarbeidslærerindene. 4 skolekjøkkentimer regnes likt med 6 læsetimer. Indkjøp og regnskap for skolekjøkkenet besørges av lærerindene. Ved de praktiske matstelsøvelser undervises *halv* klasse likesom i sløid.

I 1898 ansattes jeg som inspektrice for Kristiania skolekjøkkener, hvilken stilling jeg indehadde til 1904, da jeg efter eget ønske fratraadte for at gaa over til *særskolen* og ordne den obligatoriske indførelse av faget der i 5te, 6te og 7de klasse. Som min eftermand ansattes frk. *Inga Høst,* som har ledet flere av lærerindekursene.

Inga Høst

Mathtlde Schønberg

Høiere pikeskoler. Henriette Wulfsberg studerte i 1889 pikeskoler i Belgien og indførte undervisning i huslig økonomi ved sin skole i Drammen. En del høiere pikeskoler i Kristiania fulgte hendes eksempel. *Olaf Berg's* skole var den første, som indførte skolekjøkken. Senere kom *Berles* og *Nissens* pikeskoler. Ved frk. Bonnevies skole sattes et *efterkursus* igang for skolens elever. Ved *Nickelsens* og ved *Roll's* pikeskoler undervistes en tid i husstel, men begge skoler er nu nedlagt.

* * *

Næsten alle norske byer har de skolekjøkkener, omkr. 130 med 150—200 lærerinder og mange tusend elever. I de fleste byer er undervisningen obligatorisk. Undervisningsplanen er nogenlunde ens overalt og omfatter: Matvarelære, matstel, bakning, syltning, vask og rengjøring, samt litt barne- og sykestel. Undervisningen slutter sig nær til naturfagsundervisningen: Helselære, kemi og fysik. Frivillige fortsættelsesskoler og frivillige 8de klasser fortsætter det i folkeskolen paabegyndte arbeide. Der, hvor fortsættelseskoler mangler, har kvindesaksforeninger og andre foreninger sat igang *matstelskurser* for voksen ungdom, ofte med skolekjøkkenlærerinden som leder av undervisningen.

Bergen har 5 store, vakre skolekjøkkener, hvorav Møhlenpris og Rothaugens er de nyeste. Kvindesaksforeningen satte det første skolekjøkken igang under frk. *Bolckens* ledelse, og fru Ekerhovd har ivrig arbeidet for den obligatoriske indførelse av faget i 7de klasse og desuten frivillig i 8de klasse. *Trondhjem*, *Stavanger* og *Fredriksstad* har hver 4 skolekjøkkener. Trondhjems *realskole* har skolekjøkken.

Gutteparti ved Tr.hjem folkeskole

Drammen vil om et par aar ogsaa ha 4 store lokaler. Skoleinspektør Larsen og fru Elise Wulfsberg f. Schwartz har i denne by arbeidet ihærdig for saken.

Kristianssand har et kjøkken og et klasseværelse indredet til huslig økonomi.

Moss, Sarpsborg, Fredrikshald, Horten, Holmestrand, Tønsberg, Sandefjord, Larvik, Porsgrund, Skien, Arendal, Flekkefjord, Ekersund, Sandnes, Haugesund, Aalesund, Kristianssund, Stenkjær, Levanger, Bodø, Narvik, Tromsø, Lillehammer, Hamar, Gjøvik, Kongsberg og Hønefos har alle skolekjøkkener.

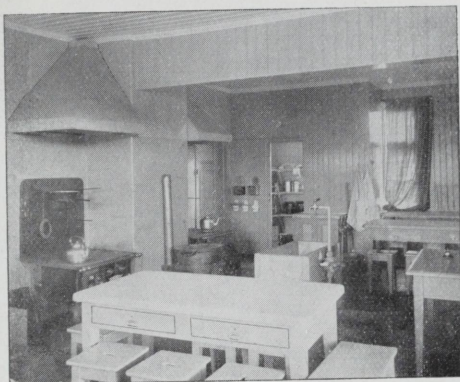
Sandefjord skolekjøkken som i 1915 feirer sit 25 aars jubilæum faat har i aar nyt vakkert lokale.

I det hele er det glædelig at se, at de daarlige gammeldagse lokaler forsvinder, og nye, tidsmæssige indredes, hvor elever og lærerinder kan arbeide under sunde, gode forhold.

Skolehave er enkelte steder forbundet med skolekjøkkenundervisningen.

B) *Landdistrikter.* En av de bygder, som først oprettet fast skolekjøkken var *Skoger* ved Drammen. Frk. Wulfsberg, Thomas Bjerknes

paa Sundland og frk. Arboe tok sig varmt av saken. Der er skolekjøkken ved *Rødskogens*, *Danviks* og *Nøstets* skoler. I *Aker* oprettedes de første skolekjøkkener privat av fru Madsen og fru Kiær. Skolestyrets man-

Skolekjøkken paa landet

geaarige formand *pastor Ole Moe*, har den største ære av den fremgang saken fik i Kristiania omegn. Ivrig skolemand som han var, saa han straks den store betydning, en ordnet undervisning i husstel og haandarbeide vilde ha i bygdens fabrikstrøk. Det første skolekjøkken blev indredet i *Bygdø* folkeskole, og bygden har nu 13 faste skolekjøkkener. Fra 1901 har frk. *Ernestine Andersen* været inspektrice for haandarbeids- og skolekjøkkenundervisningen. Der gives praktisk matstelsundervisning i de 2 sidste skoleaar. Utgiften pr. elev er i Aker kr. 6,50. Desuten er der i Akershus amt 3 maanedlige vandrekurser for voksen ungdom.

Ernestine Andersen

Helene Skolmen

I *Bærum* gav konsul Iversen folkeskolen det første skolekjøkken og bad. Der er i det hele 3. I *Hakedalen* indredet godseier Young og frue skolekjøkken i Hagens folkeskole.

Faste skolekjøkkener findes desuten i *Sandherred*, *Skoger*, *Glemminge*, *Norderhov* og flere steder. Desuten vandrekjøkkener.

Det første vandrekjøkken blev sat igang i *Ytre Rendalen* efter folkeskolelærerinde *Helene Skolmens* initiativ.

De er mest utbredt paa Oplandene og avdøde fru *D. Christensen*

og fru *L. Opsal*, Ringsaker, samt fru dr. *Hille*, Vang og fru stiftamtmandinde *Gram*, Hamar, har nedlagt et stort og godt arbeide for at fremme skolekjøkkenundervisning i vore bygder. Skolehaver arbeider ofte haand i haand med skolekjøkkener.

Møter. I 1909 avholdtes et skolekjøkkenmøte i Kristiania. Nordiske møter for husstelsundervisning og skolekjøkkener har været avholdt i *Sorø* i 1909 og i *Gøteborg* 1913. Skolekjøkkensaken har været diskuteret ved de nordiske skolemøter i 1900—1905 og 1910.

Internationale kongresser. I 1908 avholdtes den første internationale kongres for husstelsundervisning i *Freiburg* i *Schweiz* og i 1913 i *Gent* i Belgien.

Lærerindeutdannelsen. Fra 1892—1908 blev skolekjøkkenlærerinder for folkeskolen utdannet ved *Statens kurser*, hvorav de fleste holdtes i Kristiania, et i Bergen, et i Trondhjem og det sidste ved *Hamar* lærerskole, hvor husstel er frivillig fag for lærerskolens elever. Ved *Levanger* lærerskole blev undervisningen nedlagt efter 5 aars forløp.

Av *Selskapet for Norges vel* er avholdt med frk. Høst som leder et fortsættelseskursus for skolekjøkkenlærerinder og et etaarig kursus for *husholdningslærerinder.*

Blandt elever utgaat fra „Statens kurser“ kan nævnes: Inspektricerne i Kjøbenhavn: Eline Hansen; Aker: E. Andersen, Kristiania: Inga Høst, inspektrice ved Danmarks lærerhøiskole: Karen Blicher, fru Schønberg-Erken, frk. Jespersen, Aarhus husmorskole, frk. Jakobsen, Hillerød husholdningsskole, fru Rachlew, frk. Galtung, frk. Thiis, fru Michelsen, Trondhjems husholdningsskole, fru Kristensen og frk. Anstensen, Statens lærerindeskole i husstel.

Inspektion. Kirkedepartementet har i 1898 — 1910 — 1911 og 1912 inspiceret skolekjøkkenerne; i disse aar har jeg fungeret som dep. inspektrice. Men *fast* inspektrice for undervisningen i huslig økonomi eller i haandarbeide er ikke ansat, og der er heller ingen i disse fag sakkyndig kvinde fast knyttet til administrationen, som i andre lande.

I 1913 nedsatte departementet en komite, som skal foreslaa ændringer i lærerutdannelsen. Huslig økonomi, som i snart 25 aar har været fag i vor folkeskole, vil forhaabentlig ogsaa snart faa fast fot i vor lærerindeutdannelse til gavn for skole og hjem.

Husholdningsskoler paa landet

34 med ca. 90 lærerinder og lærere.

Den første husholdningsskole oprettedes av *Mina Wetlesen* paa

Abildsø i Aker i 1865. Skolen nedlagdes i 1881. Fru Wetlesen arbeidet for, at *staten* skulde ta sig av husholdningsundervisningen for kvinder i likhet med landbruksundervisning for mænd, men dette arbeide

Husholdningsskolen paa Berger

lykkedes ikke. — Det blev paa Vestlandet landhusholdningsselskapene og paa Østlandet Selskapet for Norges vel, som kom til at fortsætte fru Wetlesens arbeide helt til 1908, da landbruksdirektør Tandberg efter kvinders initiativ fik husholdnings- og husmorskoler lagt ind under Landbruksdepartementet. Norske kvinder skylder landbruksdirektøren stor tak for den varme og virksomme interesse han har vist husstelssaken. *Staten* bærer nu $^{3}/_{4}$ av utgiften, *amtet* eller *kommunen* $^{1}/_{4}$ og gir bidrag til indredning og inventar. I 1899 utarbeidet frk. *H. Wulfsberg* og fru *D. Christensen* efter Kirkedepartementets anmodning en indstilling om *statsbevilgning* til husholdningsskoler.

Fredrikke Torgersen

I mars 1907 indsendte 10 kvinder gjennem N. K. N. andragende om bevilgning til lærerindekurser, og dette andragende gav støtet til oprettelse av „Statens lærerindeskole i husstel“ paa Stabæk. Indtil denne skole blev oprettet hadde husstels- og husmorskolene faat sine lærerinder fra „Statens kursus“ for folkeskolelærerinder (oprettet 1892) fra Berger husholdningskole, fra C. Bonnevies husholdningsskole og fra Selskapet for Norges vels lærerindekursus paa Berby praktiske jenteskole.

Efter det *nordiske husholdningsmøte* i Sorø 1909 blev *Norsk husstelsforening* (for lærerinder og lærere ved husstels- og husmorskoler)

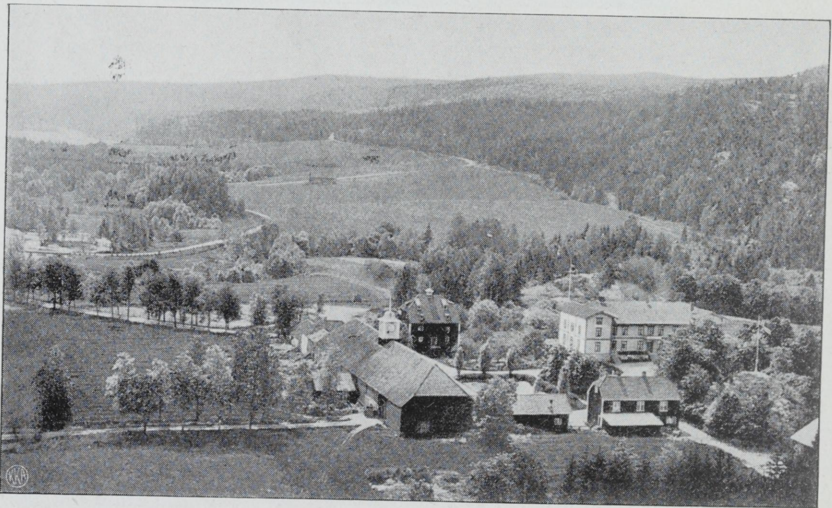
stiftet efter initiativ av prof. dr. Torup, frk. H. Helgesen og fru F. Torgersen. Foreningens formand er fru *Henriette Schønberg-Erken.*

Nordisk skolekjøkken og *husstelsmøte* avholdtes i Gøteborg august 1913 og den 2den *internationale kongres* for husstelsundervisning i Gent i Belgien juni 1913. For Norge mødte frk. H. Helgesen og frk. D. Larsen.

Huun husmorskole

Landbruksdepartementet foreslaar aarlig store stipendiebeløp til landbruksfunktionærer, landbrukslærere, gartnere,

Berby husmor- og havebruksskole

Alma Nielsen

meierister o. s. v. Men skjønt husmorskolene nu er likestillet med landbruksskolene opføres intet stipendiebeløp for *husholdnings-* og *matstelslærerinder.* Enkelte lærerinder har faat stipendium av Enkedronning Josefines legat eller av Selskapet for Norges vel.

Henriette Schønberg Erken

Oversigt over Husholdnings- og husmorskoler paa landet.

Amter.	Ældre skoler.	Nuværende skoler.	Bestyrerinde og bestyrer	Løn	Lærer-inder faste	Løn	Elevan-tal pr. kursus	Stipend-iebeløp pr. aar	Kursernes antal og længde	Aarlig budget	Statsbidrag
Akershus	Abildsø i Aker 1865	Berger pr. Hval-stad	Fru F. Torgersen	1700	3	400	18—20	2850	9½ md.	7440	5580, kr.
			Hr. N. Torgersen	800		500					
Hedemarken	Os. S. Odalen	Storsteigen	Fru O. Haarseth	700	1	350	20	700	3 à 3 md.	2132	1599,37
	Glomsaas	Elverum	Frk. A. Snarud	1000	1	600	20	2500	3 „ 3 „	2500	1875,00
		Skansgaarden	Fru. R. Moe	1000	1	600	20	2500	2 „ 5 „	9900	7425,00
		Store-Gillund	Hr. Moe	2700							
			Fru Opsand	1000	1	600	16—18	750	2 „ 5 „	5300	3975,00
			Hr. Opsand	1500							
Kristians	Berg i Birid Gunstad, Skøien	Hunn	Frk. Bøhn	1200	3	1650	48 *)	6000	2 „ 5 „	13380	10035,00
Buskerud	Sanssousi (ned-lagt 1912). Ev-ju, Sandsvær	En flytbar land-bruksskole for fjeldbygder	Jentekurser er holdt i Aal og i Gol.		1	1200	24	1200	2 „ 3 „	5500	4125,00
Jarlsberg og Larvik	Ramberg Sommerro	Fosnes	Frk. Fladseth	300	2 (½ aar)	250	20	1500	1 „ 5 „	4150	3113,00
Bratsberg		Søve pr. Ulefos	Frk. Arnesen	900	2(½ -)	600	32	2880	1 „ 5 „	Budget sammen med landbruksskolen	
Nedenes	Nedenes gaard	Langerak		700	1	200	15	1200	1 „ 5 „	3625	2718,75
	Sætersdalen	Møglestu, V. Mo-land.	Lina Buli	800	2	1075	16—18	2640	2 „ 5 „	} 14180	10635,00
		Ekelands verk	Frk. Wicklund	800	2	1075	16	2640	2 „ 5 „		
Lister og Mandal	Tofteland Fuglestvedt	Amtshusmorsko-len Søgne.		1000	1	1000	20	3000	2 „ 5 „	6200	4650,00
		Vanse kom. hus-morskole	Johanne Spilling	450			12	540	3 md.	1220	915,00

*) 20 jenter undervises ved landbruksskolen.

Oversigt over Husholdnings- og husmorsskoler paa landet.

Amter	Ældre skoler	Nuværende skoler	Bestyrerinde & bestyrer	Løn	Lærer-inder	Løn	Elevantal pr. kursus	Stipendiebeløp pr. aar	Kursenes længde	Aarlig budget	Stats bevilning	Anmerkninger
Stavanger.	Time	Amtshusmorskole Sømme i Haaland	Doroth. Rabbe Agronom Joh. Askeland	1200 900	2	1200	30	450	2à5 md	11,830.00	8873.00	
S. Bergenhus.	Gjerstad 1878. Onarheim 1880.	Ænes	Fru Ænes Hr. Ænes	1390	2	50—60 pr. md.	15	1575	1à7 md	4227.50	3096.00	
		Kjeltnes	Fru Hjeltnes Hr. Hjeltnes	1390	2	„	15	1575	„	4067.50	3051.00	
	Hordalands	Leirvik	Fru Tvedt Gaardsb. Fjeld	873	2	„	20	2100	„	4822.68	3617.00	
N. Bergenhus.	Holmedal 1877	Kroken i Havslo	Hr. Fjøsne Nilla Trædal	1650 800	2	1300	30	2700	9½	7400.00	5550.00	Eleverne betaler selv fra 12—90 kr. pr. aar. Stipendierne er fra kr. 52—kr. 144 = hel fripl.
	Svanø 1879	Nordfjord (ny) Stryn		1800	1	900	20	3000	2 á 5	3200.00	2400.00	
Romsdal.	Volden 2) Nordmøre 1) Søndmøre	Ørsten	Fru Askeland	1100	1	300	21	1000	5 md	3400.00	2175.00	Bidrag av Søndmøre ungdomslag kr. 500
		Gyl	Landbr. kand Askeland (Frk. G. Holm)	1000								
		Nordmøre	Hr. Skuggevik Frk. Nielsen	1350			20	800		2900.00	2175.00	
S. Trondhjems amt.	Orkedalens husholdningsskole 1897											
N. Trondhjems amt.		Mære	Frk. S. Bu	900	1	600	15	335		20,400.00		Budgetet er fælles med landbruksskolen.
Nordland	Tjøtta Dønnes	Bodø	Bst. Myklebo. Frk. G. Relling	700	1	500	16	2880	5	5136	3867	
Finmarkens landhusholdningsselskap.		Jøraholmen Alten	Frk. Tandreval	900	1		12	2100	5	3890.00		Landhusholdningsselskapet har bidrag av staten
		4 vandrekurs. pr. aar.								800.00		

Husholdnings- og husmorskoler.

Paa landet.

Amter	Nuværende skoler	Bestyrerinde og bestyrer	Løn	Lærerinder	Løn	Elevant. pr. kursus	Stipendiebeløp pr. aar	Kursenes længde	Aarlig budget	Statsbidrag	Anmerkning
Smaalenene	Berby i Id.	M. F. Nielsen og frue	2400 1500	2	1550	30	3800	10 md. 6 u. som. f.	10450	7830 + 150	Havebruksskole
	Private husstelskoler med statsunderstøttelse.										
	Eidsvolds folkehøiskole	Fru Sørensen		2		13	150	6 md.		1500	4 stip. kr. 70-80 1 fri-pl. 8 d. husmorkurser
	Breidablik, Skøien	Fru A. Rachlew		2		32		2 à 5 md.		2000	Kr. 400 pr. kursus
	Nøstet pr. Drammen	Fru E. Wildhagen		8		17		2 „ 5 „		1500	Havebruksskole
	Dystingbo husmor- og lærerindeskole	Fru Schønb.-Erken						5 og 10 md.		500	300 kr. av Hedemarkens amt Havebruksskole
	Øvre Eide husmorskole									500	Kr. 75 pr. mnd.

Vandrekurser for voksen ungdom med bidrag av landhusholdningsselskaper findes i **Smaalenene, Buskerud, Akershus, Romsdal** o. fl. amter **Husstelsforeninger** findes i **Eidsvold** og **Bærum** og disse har sat vandrekjøkkener igang. Kursene er av forskjellig varighet og er dels kun foredragskurser i matstel, dels praktiske kurser. **Sylte- og grønsakekurser** holdes i høstmaanederne av havebruksforeninger eller landhusholdningsselskaper. **Fiskeriselskapene** holder **sild-** og **saltfisk**-demonstrationer.

Husstel- og kokeskoler i byer,

19 med ca. 45 lærerinder og lærere.

Husholdningsskolen for unge damer i Kra. oprettedes efter initiativ av frk. *F. Maurer* og flere damer i 1890. Bestyrerinde var fru Seeberg, lærerinder frk. Normann og frk. Sophie Møller. Skolen var indrettet som dagskole.

I 1894 fik elevene ved *Statens kursus* sin praktiske utdannelse i matstel ved denne skole.

Kristiania arbeiderakademi holdt matstelsdemonstrationer ved Møllergatens skoler med frk. H. Helgesen som lærerinde vinteren 1893. Selskapet for Kr.a bys vel fortsatte dette arbeide ved praktiske øvelser i matstel.

N. K. F. holdt vinteren 1896—97 en række foredrag om bedre hjemmestel efter fru *Randi Blehrs* initiativ, og vinteren 1898—99 holdt foreningen en række demonstrationer i *matstel* under fru Schønberg-Erkens ledelse. Desuten praktiske kurser i *kjolesøm* og tilklipning.

Drammens kvindesaksforening var den første som fik fast husmorskole med bidrag fra stat, amt og kommune. Fru *Betzy Kjeldsberg*, foreningens formand, nedla et energisk arbeide for skolen. I november 1900 oprettedes *N. K. F.s fagskole i huslig økonomi*. For tiden er *fru Johanne Mohn* skolens bestyrerinde. Æren for at skolen kom igang, skyldes fru statsminister F. M. Qvam. Dens første bestyrerinde var fru A. Rachlew, som senere har oprettet den vakre husholdningsskole paa *Breidablik* ved Skøien.

Johanne Mohn

Johanne Michelsen, tidligere lærerinde v. Levanger semin., nu bestyrerinde av T.hjems husholdnings. s.

N. K. F. har siden 1898 fortsat med aftenkurser i matstel for voksen ungdom i folkeskolekjøkkenerne.

Dette arbeide er ogsaa optat av en række foreninger i andre byer: Horten, Kragerø, Fredrikshald. Lokaler, lys og brænde faas frit av kommunen. Elevene betaler fra kr. 3—10 pr. kursus for maten. Undervisningen er fri.

Tjenestepikeskoler har hat vanskelig for at komme igang. For ca. 20 aar siden oprettedes en i Kra., men den blev nedlagt efter nogen aars virksomhet. *Eugenia stiftelse* opdrar sine elever til at kunne bli dygtige kvindelige tjenere. Likesaa *Værnehjemmet* i Bergen, som tæn-

kes nedlagt, naar kommunal husmorskole oprettes, „*Hj. vel*“ i Kristiania tar husholdningselever og „Foreningen til værn for kv. ungdom“ har indkjøpt *Stupind* paa Næsodden for der at oprette tjenestepikeskole. *Foreningen for Kra. kv. tjenerstand* søker om kommunalt bidrag til oprettelse av skole i Kristiania. Den første *kommunale husmorskole* blev sat igang i Stavanger efter ihærdig arbeide av fru overlærer Gjøstein. Den har sit lokale i Vaalands folkeskoles kjelderetage.

Trondhjems husholdningsskole

Stavanger kommunale husmorskole

Oversigt over Husstels- og kokeskoler i byer.

Sted	Navn	Bestyrerinde	Lærerinder	Kursenes længde	Elevantal pr kursus	Pris pr. kursus	Statsbidrag pr. stipendier og drift	Anmerkninger
Kristiania	1890. **Husholdningsskolen for unge damer.** Cort Adlers gt. 12.	Frk. Mimi Falk		3 mnd. 6 uker Syltekurs.	12—16	Kr. 100 „ 35	Kr. 1000	
	1897. **C. Bonnevies husholdningsskole.** Oscars gt. 42	Frk. M. Schønberg	Frk. Tank Fru Halvorsen Dr. Tandberg	3 mnd. 6 uker Syltekurs. 10 mnd.	1. ca. 16 20 2 ca. 20—24	„ 300 „ 90 „ 45	Kr. 1500	Lærerindekursus
	1900. **Norsk kvindesaksforenings fagskole i huslig økonomi.** Wergelandsv 19	Fru J. Mohn	Frk. Jordfald „ Borch „ Havstad Dr. Folkestad	2 á 5 mnd.	32	Kr. 400	Kr. 2000	
	Løvenskjolds gt. 1	Frk. Norman	M.Geelmuyden	3 mnd.			Intet	
	Hansteens gt. 3	Frk. N. Galtung	1 lærerinde	6 uker			Kr. 800	
	Incognito gt. 30 b	Frk. M. Thiis	1 „	Syltekurs.			Intet	
	Bergen Kom. husholdningsskole.	„ Torgersen.						
Bergen 1914	**Bergens kvindesaksforenings husmorsskole**	Ny (kom. husmorsskole)		Kortekurser			Kr. 1000	
	Wenche Nissens husholdningsskole	Frk. Nissen Henriette		3 m. 4 m. S.pleiekrs.	16—20		Kr. 1000	
Trondhjem	**Husholdningsskolen** Dronningens gt.	Fru J. Michelsen	Frk. C. Hals	3 mnd. 8 uker	18—22	kr. 100 „ 75	Kr. 1000	
	Hjemmenes Vels husholdningskurser			Syltekurs.		„ 20		
Drammen	Kvindesaksforeningens husmorsskole	Frk. Johnsen	Frk. Mortensen Fru Ebell Dr. Holmsen	2 à 5 md.	18—20	kr. 300	Kr. 2000	Buskeruds amt gir 5 fripl Legat 2 „

Oversigt over Husstels- og kokeskoler i byer.

Sted	Navn	Bestyrerinde	Lærerkræfter	Kursenes Længde	Elevantal pr. kursus	Pris pr. kursus	Statsbidrag til stip. og drift	
Fredrikstad	Husholdningsskole	Frk. Landfald	Frk. Halvorsen	6 uker 3 md. 5 md.	12—16	kr 20 „ 40	kr. 1000	
Fredrikshald	Husflidsforeningens husholdningsskole						„ 1000	Arbeidsherrer gir fripladse.
Notodden	Husholdningskurset ved den praktiske ungdomsskole	Frk. Mina Moe	Frk. Sørensen Skolebst. Vik	3 md.	10—16	„ 20 „ 95	„ 400	Komunen gir stipendier
Kr.sand	1913 Kommunal husmorskole.	Frk. Halvorsen kr. 1200	1lærerinde, 700 Kv. læge underviser i helselære, kemi etc. løn 400	2 à 5 md.	16		„ 3037	Skolens budget kr. 5751. Kom. bidrag kr. 1912,50.
Stavanger Vaalands folkeskole	1912 Kommunal husmorskole	Frk. Wathne kr. 1000	1 hjælpelærinde Timelærere, løn kr. 800, 400	2 „ 5 md.	20		„ 3075	Indredning og inventar fra komunen. Lokale i folkeskolens kjelderetg. bidrag 1000.
Haugesund	1913 Kommunal husmorskole	Frk. kr. 1000	kr. 600, 400	2 „ 5 md.	20		„ 3557	Haugesund kom. har ydet: til indredn. 4750, inventar 4000, Kom. bidrag 1000 til drift
Sarpsborg	Borregaard skolekj. for kvindelige arbeidere	Frk. Olsen						
Hamar	Husholdningsskole	Frk. Wisløf	1 lærerinde	3 md.				
Horten	Husmorskole	Frk. Johansen					„ 578	aarlig budget Kr 1070

Statens lærerindeskole i husstel.

Av *Dina Larsen.*

I mars 1907 indsendtes et andragende til stortinget om oprettelsen av kurser til utdannelse av lærerinder i by- og landhusholdning, forsøksvis ved universitetet og landbrukshøiskolen. Andragendet, der sendtes gjennem Norske Kvinders Nationalraad, var undertegnet av 10 kvinder fra forskjellige kanter av landet.

Som tid for de første kurser nævntes 4 maaneder, og som de nødvendige midler til hvert kursus kr. 3000.

Andragendet blev behandlet av stortingets socialkomité, der uttaler i sin indstilling, „at saken snarest mulig bør utredes, forat man i løpet av 1908 kan oprette en velordnet utdannelsesanstalt for lærerinder ved land- og byhusholdningsskoler. Samtidig bør det komme under overveielse, om ikke skolekjøkkenlærerinderne kan faa sin utdannelse ved en saadan anstalt."

Saken blev av stortinget enstemmig oversendt regjeringen forat

der til næste storting kunde foreligge forslag til en tilfredsstillende løsning av spørsmaalet.

I henhold hertil nedsatte Landbruksdepartementet i november 1907 en komité til at drøfte saken. Komiteen anbefaler i sin indstilling, at staten opretter en skole for husholdningslærerinder med en avdeling for skolekjøkkenlærerinder. Skolen bør ligge i eller ved Kristiania, foreløbig i leiede lokaler og uten internat. Komiteens forslag angaaende skolens forskjellige avdelinger, kursernes længde og optagelsesbetingelserne faldt deri det væsentlige sammen med skolens nuværende ordning.

Dina Larsen
Skolens bestyrerinde

Imidlertid blev der fra flere hold hævdet nødvendigheten av, at skolen allerede fra begyndelsen av blev knyttet til et internat, fra administrationens side blev dette sterkt fremhævet av landbruksdirektør Tandberg, og da eiendommen Stabæk slot i Bærum var tilsalgs til rimelig pris, foreslog socialkomiteen for stortinget, at nævnte eiendom skulde indkjøpes og indredes til bruk for statens lærerindeskole i husstel. Socialkomiteens indstilling blev 21de juli 1908 enstemmig bifaldt av stortinget.

Den indkjøpte eiendom ligger 8 km. fra Kristiania i nærheten av Stabæk station i vakre omgivelser. Av eiendommens ca. 60 maal jord er en stor del utlagt til frugt- og kjøkkenhave samt til park. Forskjellige forandringer blev foretat med bygningernes indredning for at skaffe bedst mulige arbeidslokaler og rum for internatet.

Vandledning og elektrisk lys blev indlagt. Bygningerne har nu 2 skolekjøkkener, 2 klasseværelser, laboratorium, læseværelse, dagligstue, spisestue, bad og gode kjældere. I internatet er rum for 4 lærerinder og 28 elever. Et stabur er bygget.

Skolen begyndte sin virksomhet i januar 1909. Den har følgende avdelinger:

I. Avdeling A. Skole til utdannelse av lærerinder for husmorskoler og lignende skoler i husstel. Læretid fra 7de januar til 20de december. 16 elever optas.

II. Avdeling B. Skole til utdannelse av lærerinder for folkeskolens skolekjøkkener. Læretid fra 20de juli til 20de december. 20 elever optas.

III. Avdeling C. Fortsættelsesskole for allerede ansatte lærerinder ved husmorskoler og skolekjøkkener med et 6 ukers kursus i første skolehalvaar.

IV. Avdeling D. Husmorskole for unge piker. Denne avdeling tjener tillike som øvelsesskole for avdeling A. Læretid fra 20de juli til 20de december. Ved hver av de to sidste avdelinger optas 12 elever.

Optagelsesbetingelser for de forskjellige avdelinger er:

For avd. A. Alder 20—35 aar, god helbred, idet mindste ha gjennemgaat folkeskolen og en ungdomsskole samt en husholdningsskole av mindst 5 mdrs. varighet, øvelse og dygtighet i husstel.

For avd. B. Alder 20—35 aar, god helbred, lærerskoleutdannelse. Hvis der ikke melder sig nok ansøkere med lærerskoleutdannelse kan optas som elever de, der har arbeidet som skolekjøkkenlærerinder mindst 1 aar i folke- eller fortsættelsesskolen, og som bestaar en optagelsesprøve i likhet med den ansøkere ved avd. A maa gjennemgaa.

For avd. C. Tidligere ansættelse som husholdnings- eller skolekjøkkenlærerinde.

For avd. D. Alder som regel ha fyldt 18 aar og ha ført en ulastelig vandel, god helbred, i forkundskaper mindst ha naadd en god folkeskoles maal og ha mindst et aars øvelse i husstel.

Ansøkere ved avd. A maa gjennemgaa en optagelsesprøve, hvor fagene er norsk mundtlig og skriftlig, skriftlig prøve i regning, mundtlig prøve i naturfag.

Undervisningen omfatter: Ved avd. A. Matstel med demonstrationer, rengjøring, vask, strykning og rulling, kostlære, regnskapsførsel, havestel og plantelære, husdyrstel og husdyrlære, haandarbeide, kemi og fysik, anatomi, fysiologi og sundhetslære, bakteriologi, undervisningsøvelser, pædagogik og samfundslære.

Undervisningsøvelserne foregaar i husmorskolen og omfatter demonstrationer i matstel, arbeidsledelse, kostlære, kemi og sundhetslære.

Ved avd. B er fagene: Matstel med demonstrationer, rengjøring,

vask og rulling, kostlære, kemi og fysik, fysiologi og sundhetslære, bakteriologi, skolekjøkkenets metodik og regnskapsførsel, undervisningsøvelser. Smaapiker fra Stabæk folkeskole møter dels op paa lærerindeskolen til undervisningsøvelserne, dels har lærerindeelevene sine øvelser paa folkeskolens kjøkken.

Fagene ved avd. C har været matstel med demonstrationer, kostlære, kemi, fysiologi og sundhetslære, bakteriologi, pædagogik og samfundslære, undervisningsøvelser.

Ved avd. D er fagene: Matstel med demonstrationer, rengjøring, vask, rulling og strykning, husholdningsregnskap, kostlære, havestel, husdyrstel, haandarbeide, kemi og fysik, sundhetslære.

Laboratoriearbeider og øvelser i at undervise anvendes i størst mulig utstrækning. Ved lektionerne i undervisningsøvelser er øvelsesskolens lærerinde tilstede og samtaler bakefter med elevene om den avlagte prøve. Utarbeidelse av undervisningsplaner avpasset efter forholdene i de forskjellige landsdele, planer for indredning av skolelokaler osv., indgaar ogsaa i undervisningen.

Foredrag over emner av almen interesse holdes av tilkaldte foredragsholdere. Undervisningen i praktisk arbeide gjøres saa omfattende og fyldig, som tiden tillater. Til skolen er knyttet et mindre gaardsbruk, hvor der holdes griser, høns, gjæs, ænder, kalkuner og bier. Elevene ved avd. A og D deltar efter tur i pasning av dyrene.

Utfærder foretas til skoler, fabriker for tilvirkning av fødemidler, haveanlæg, fjøs, og fjærfægaarde, musæer osv.

Undervisningen er gratis. For ophold betaler avd. A og C 35 kr. pr. md., og avd. D 25 kr. pr. md. Stipendier utdeles til ubemidlede. Ved avd. B. ydes et opholdsbidrag til de elever, som ikke kan bo i sine hjem, og desuten reisebidrag. Da elevantallet i sidste skolehalvaar er 48, og der i internatet kun er plads for 28, bor en avdeling (avd. B) utenfor skolen. Ved begge lærerindeavdelinger avsluttes kurset med eksamen. Lærerpersonalet bestaar av bestyrerinde, 4 faste lærerinder og timelærere i den utstrækning, undervisningen kræver det. Søkningen til skolen — især til avd. A og D — har den hele tid været meget stor.

I 1911 indkjøptes 10 maal jord av en naboeiendom, som stødte umiddelbart op til skolebygningerne. Derved er lærerindeskolen kommet i besiddelse av udmerket beliggende byggetomter og noget mer dyrket mark, begge dele av stor betydning ved en eventuel utvidelse av skolen.

Den kvindelige industriskole i Kristiania.

Av *Johanne Hougen.*

En bok som denne er jo beregnet paa det store publikum, og derfor vil kanske skolefolk og andre som har speciel interesse for den kvindelige haandgjerningsundervisning, i denne artikel savne en del detaljer hvad administration, skoleplaner og andre skoletekniske saker angaar. Heller ikke tillater pladsen at nævne alle lærerinder og lærere, som har virket ved skolen. De som maatte ønske nærmere oplysninger, henvises til skolens aarsberetninger.

Det var „*Foreningen til Fremme av kvindelig Haandverksdrift*“ som i sin tid oprettet Industriskolen. — Skolen var det sidste led i en række foretagender, hvorved denne forening med større og mindre held, men med usvækket interesse, stræbte mot det maal: at gjøre kvinder skikket til at opta arbeidet paa stadig større virkefelt og derved lette dem adkomsten til stadig flere og rikere indtægtskilder.

Vi bør her i „*Norske Kvinder*“ mindes den mand, som utkastet den første plan til denne forening. Det var den for kvinders ret og kvinders utdannelse varmt interesserte ingeniørkaptein C. Lund, død som toldskriver i Bergen 1906. Da foreningen i 1861 blev stiftet med stiftsprovst P. A. Jensen som formand, blev Lund dens kasserer og sekretær, indtil han i 1868, da P. A. Jensen trak sig tilbake, blev formand efter ham. Folkeskolelærer Kr. Holt — død i januar 1914 som klokker i Uranienborg menighet — overtok Lunds stilling og beholdt denne ogsaa efterat Lund i 1874 gik av, og kaptein Gude-Smith blev valgt ind i foreningen som dens formand. Gude-Smith som hadde gjort sig bekjendt ved en del almennyttige skrifter, mottok dette valg paa betingelse av, at foreningen for fremtiden koncentrerte sin virksomhet om oprettelse av en industriskole i Kristiania. Alle foreningens indtægter skulde tilfalde den nye skole, og foreningens bestyrelse være skolens direktion med Gude-Smith som admini-

strerende direktør, og Holt som kasserer og sekretær. — Der blev utarbeidet skoleplan, direktøren reiste til utlandet for at studere kvindelige fagskoler, og den 1. september 1875 aapnedes det første aarskursus ved „*Den kvindelige Industriskole i Kristiania*". At der virkelig var trang til en slik skole, viser den store tilslutning skolen straks fik, i det 65 elever møtte op den første skoledag. Og de 9282 elever, som i løpet av de 38 skoleaar Industriskolen kan se tilbake paa, har fulgt efter de første 65, vidner om at skolen har forstaat at opfylde de forventninger man har stillet til den. Det maa vel ogsaa betragtes som et tillidsvotum til skolen, at den allerede efter 8 aars forløp blev sat istand till at flytte fra det trange, leiede lokale i den gamle gaard i Munkedamsveien — hvor nu Frelsesarméen har sin barnekrybbe og hvor „Vikas avholdsforening" holder sine møter — til sin egen nye bygning i Cort Adlersgate.

Kra. kommune hadde her skaffet skolen fri tomt og git kr. 12500 i byggepenge. Det samme beløp gav Kra. sparebank, desuten var der samlet ind til et byggefond, og i 1883 var den nuværende skolebygning færdig til at tas i bruk. Plassen her har nu i længere tid vist sig utilstrækkelig. Det har derfor glædet alle som interesserer sig for Industriskolen, at Kra. kommune igjen har vist skolen sin velvilje ved at avstaa til den en tilstøtende, ubebygget tomt til i Cort Adlersgate. Forhaabentlig blir der her i en ikke altfor fjern fremtid opført en tidsmæssig tilbygning til skolen.

Industriskolen som siden 1877 har hat statsbidrag, blev i 1900 overtat av staten som en statsunderstøttet skole med kommunalt tilskud. Den staar under Kirkedepartementets overstyre, og av skolens bestyrelse vælger departementet 3 og kommunen 2 medlemmer. Skolens bestyrerinde er som saadan bestyrelsens 6te medlem.

Hvad er det saa for undervisning staten og Kra. kommune byr de unge piker som søker til Industriskolen?

Skolens første 65 elever kunde i 1875 vælge mellen et *aarskursus i søm og et i vævning*. De 340 elever, som nu hvert aar optas ved skolen, har foruten disse samme to kurser som danner grundlaget for den utdannelse skolen gir, tillike valget mellem

det 2-aarige kursus i kompositionstegning
kursene for finere haandarbeider og kunstvæv
kjolemodellerkurset og
kurset for haandarbeidslærerinder.

Undervisningstiden ved disse kurser er om formiddagen mellem

kl. 9—2. For elevene ved aarskursene i søm og vævning er der en eftermiddagsskole fra kl. 4—7 med undervisning i tegning, norsk, regning, skrivning og bokholderi. Disse fag er valgfri og skolepengene er de samme, enten eleven deltar i undervisningen ved eftermiddagsskolen eller ei. *Skolepengene* ved disse aarskurser har været uforandret siden 1885 og beløper sig til kr. 60.00 om aaret og kr. 5.00 i indskrivningspenge. Siden kursene for finere haandarbeider blev oprettet, har skolepengene der ikke været forhøiet; men fra næste skoleaar er de sat til kr. 25.00 for et 3-maaneders kursus. Et 4-maaneders kursus i kunstvæv vil da koste kr. 35,00. Skolepengene er kr. 45.00 for aaret ved kurset for kompositionstegning kr. 20.00 for et 4-maaneders kjolemodellerkursus og kr. 25.00 for et 3-maaneders lærerindekursus. Hvad *friplasser og stipendier* angaar, utdeles ved aarskursene i søm og vævning 17 friplasser om aaret av staten og Kr.a. kommune. H. M. Dronningen gir 3 friplasser med frit skolemateriel og av „Gude—Smith og frues legat„ utdeles 2 friplasser likeledes med frit skolemateriel. Skolen faar kr. 1200 om aaret av „Enkedronning Josefines legat“ til stipendier for utenbys elever ved et av aarskursene, og ved kursene for haandarbeidslærerinder utdeles av „Oplysningsvæsenets fond“ kr. 4000 til friplasser og stipendier til utenbys lærerinder. Endelig gir staten og Kra. kommune kr. 245 til friplasser ved kurset for kompositionstegning og kjolemodellerkurset.

I vor tid med de voksende krav paa fagutdannelse og den stigende konkurranse paa alle felter, er det ikke tilstrækkelig for en ung pike at gjennemgaa *et* av Industriskolens kurser, hvis hun er henvist til at tjene sit brød udelukkende ved hjælp av den utdannelse hun her faar. — Aarskurset i søm og kjolemodellerkurset eller lærerindekurset — aarskurset i vævning og et kursus i kunstvæv — kurser i finere haandarbeider og kurser i kompositionstegning — dette er sammenstillinger av kurser, som tar $1^1/_2$, 2 eller 3 aar, og saa vidt lang tid maa en vordende syerske, haandgjerningslærerinde mønstertegnerske o. s. v. anvende paa sin utdannelse. Derimot vil aarskurset i søm med sin undervisning i haandsøm, maskinsøm, stopning, lapning og fransk strykning være tilsrækkelig for unge piker, som skal hjælpe til i huset hjemme eller hos fremmede.

Nogen ord maa tilslut sies om dem, under hvis ledelse Industriskolen er blit den „centralskole for det hele land og for alle samfundsklasser“ som dens stiftere drømte om.

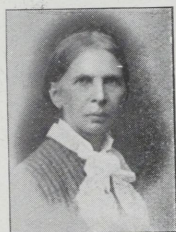
Skolens første bestyrerinde var *frøken Agnes Smith*, ansat 1875, tidligere folkeskolelærerinde i Kra. Før hun tiltraadte sin nye stilling, opholdt hun sig et aar ved en industriskole i Berlin. De som kjendte hende, sier at hun freidig og med lyst sind bar alle de vanskeligheter som følger med en nyoprettet skole. Ved utgangen av 1876 tok hun avsked for at gifte sig og døde efter kun et aars egteskap.

Agnes Bjørnebye, f. Smith

Fru Monna Heidenreich blev nu ansat som bestyrerinde fra nytaar 1877. I flere aar hadde fru Heidenreich beskjæftiget sig med haandarbeide og kontorarbeide og var derfor fuldt inde i disse to grener av sin nye virksomhet. Og den store fremgang Industriskolen gjorde under hendes styre, de nye fag som optokes i undervisningen, de nye kurser som sattes i gang, de medaljer og diplomer skolen fik for sine arbeider ved de mange utstillinger den deltok i — alt vidner om, at fru Heidenreich baade var skikket for sin stilling, og at hun med liv og sjæl gik op i den, Med sin rene, sterke karakter, sit fordomsfri sind og sin varme interesse for elevene, fik hun en magt over og en indflytelse paa de unge piker, som varte utover den tid de færdedes paa skolen. Mange var det som sørget, da fru Heidenreich midt under sit arbeide blev syk, og efter et par maaneders sykeleie døde 28. mai 1888.

Fru Sophie Borchgrevink, lærerinde ved Gjertsens skole, ansattes som bestyrerinde fra begyndelsen av skoleaaret 1888—89 og virket i denne stilling til sommeren 1911. Den, som opmerksomt har fulgt Industriskolens utvikling og vekst i disse 23 aar, vet at vurdere den intelligens og den administrationsevne, hvormed fru Borchgrevink fik de nye kurser, som paa hendes initiativ sattes igang, til at føie sig som naturlige led ind i skolens plan. Beundringsværdig var ogsaa hendes energi, naar det gjaldt at hævde skolens anseelse. Jeg vil minde om de tre utstillinger, Stockholm 1897, Bergen 1899 og Paris 1900, hvori skolen med ære deltok. Efter en lang, virksom arbeidsdag maatte fru Borchgrevink av helbredshensyn si Industriskolen farvel ved skolens avslutningsfest 1911. Hun blev under festen overrakt Kongens fortjenstmedalje i

Monna Heidenreich

Sophie Borchgrevink

guld, og med varm tak ønsket alle hende en fredfuld livsaften. Desværre skulde denne ikke bli lang; allerede 4 december samme aar avgik fru Borchgrevink ved døden.

Den første lærebok i praktiske fag fik Industriskolen i 1881, da *frøken Caroline Halvorsens* "Linsømbok" utkom. Derpaa fulgte i 1885 hendes "Kjolesømbok" og i 1904 hendes "Haandbok i vævning". Frøken C. Halvorsen har været knyttet til skolen siden denne blev oprettet — først et halvt aar som elev, derpaa som lærerinde i søm og vævning, og siden lærerinde-kursene oprettedes, som leder av disse. Naar man tænker paa de 1435 elever hun alene ved disse kurser har hat, og saa vet, at der knapt findes en haandgjeningsskole i landet, hvor hendes lærebøker ikke benyttes, kan man uten overdrivelse si, at Caroline Halvorsen har et landskjendt navn. Ogsaa utenfor Norges grænser, særlig i Sverige og Finland, er hendes bøker høit skattet. I august 1911 ansattes Industriskolens nuværende bestyrerinde *Fru Johanne Hougen.*

Caroline Halvorsen

Johanne Hougen

Handel og kontorarbeide.

Av *Sigrid Bugge-Hanssen.*

Kvinder, som ønsker at drive handel i Norge, er nu efter loven likestillet med mænd, men det har selvfølgelig ikke altid været saa. Iflg. *Christian V.s norske lov (3. cap. § 1)* maatte ingen „*bruke borgerlig næring*“ før efter erhvervelse av borgerskap. Men at ingen kvinde efter datidens begreper kunde være „*borger*“ er selvsagt. Heri indtraadte ingen forandring, før ved *Handelsloven av 8de august 1842*, der ved siden av borgerskap som betingelse for handelsberettigelse opstillet et nyt begrep: „*Handelsret for kvinder.*“ Saadan ret kunde meddeles: 1) enker, 2) fraskilte koner og 3) ugifte fruentimmer, som var myndige iflg. kgl. bevilling og hadde kurators samtykke. Gift kvinde var derimot i retslig henseende helt umyndig og kunde ikke meddeles handelsret, før *Lov av 29de juni 1894 om forandring i handelslovgivningen*, traadte ikraft (1ste januar 1895). Iflg. denne lov kunde næringsret meddeles enhver kvinde over 21 aar, som forøvrig fyldte de almindelige betingelser for erhvervelse av borgerskap: hæderlighet og ustraffet vandel. Dog kunde ingen gift kvinde, som ikke var skilt, separeret eller forlatt av sin mand, drive nogen næring, som var manden forbudt paa grund av hans offentlige stilling (f. eks. embedsmand, politimand o. s. v.) eller næringsvei (f. eks. sjømand), medmindre der erhvervedes dispensation. Denne likestillethet med hensyn til at drive næring som handlende, er ogsaa opretholdt av den nugjældende *Lov om handelsnæring av 16de juli 1907.*[1]) Denne lov ophæver ogsaa begrepsforskjellen: *handelsborgerskap for mænd — handelsret for kvinder.* Fra nu av kræves *handelsret som kjøbmand* av enhver handlende, det være sig mand eller kvinde.

* * *

Ogsaa med hensyn til handelsutdannelse er kvinder *nu* likestillet med mænd.

---

[1]) Grøndahl & Søn, 20 øre.

Kristiania handelsgymnasium blev oprettet 1875. Det ét-aarige kvindelige eftermiddagskursus begyndte sin virksomhet 1879. Men kommunen vilde intet eller omtrent intet bidrag yde, saa lærerne i den første tid av interesse for saken, maatte undervise næsten gratis. Det ansaaes dengang upassende for damer at slite kontorkrakken. Senere, da det viste sig, at eksperimentet blev saa vellykket, begyndte ogsaa kommunen at interessere sig for saken. 2390 selvhjulpne kvinder er i aarenes løp utgaat fra dette kursus, og til det nye skoleaar er der indmeldt 125 elever, hvorav omtrent 56 faar halv friplads. I skoleaaret 1904—05 fik kvinderne ogsaa adgang til det to-aarige formiddagskursus.

Frekvensen her har været følgende:

I	1904—05	av	178	elever	5	kvindelige
-	1905—06	-	188	—	6	—
-	1906—07	-	188	—	8	—
-	1907—08	-	200	—	5	—
-	1908—09	-	203	—	4	—
-	1909—10	-	196	—	2	—
-	1910—11	-	205	—	2	—
-	1911—12	-	223	—	0	—
-	1912—13	-	221	—	1	—

I skoleaaret 1911—12 oprettedes en høiere ettaarig avdeling; den har ikke været besøkt av nogen kvinde.

Direktør Polaczek uttaler om dette forhold, at han finder det rimelig, at kvinder ikke benytter sig mere av adgangen til den høiere utdannelse, da de som regel opnaar samme økonomiske resultat med den ettaarige undervisning. Kvinderne blir jo for det meste i landet, mens mændene maa til utlandet for at perfektionere sig i sprog og lære de større handelsforhold at kjende. Kvinderne betragter ofte handelsgymnasieutdannelsen som noget foreløbig, senere gifter de sig kanske og lægger sin handelsvirksomhet aldeles bort, eller fortsætter den som sin mands medhjælp.

Hvis tilslutningen hadde vist sig stor, hadde det været direktør Polaczeks mening at oprette egne klasser for de kvindelige elever av det to-aarige kursus, fordi han var ræd for fællesundervisningen. Dog hadde denne frygt vist sig aldeles ugrundet, de litt ældre piker tvertimot øvet en forædlende indflytelse paa de delvis næsten ikke voksne gutter. Direktøren mente, det maatte komme av, at gemyt-

terne er saa meget roligere under vore breddegrader, for — naar han omtalte dette forhold for kolleger i utlandet — erklærte de, at en saadan fællesundervisning vilde være aldeles umulig hos dem.

Der har siden 1910 været adgang til at vælge kvinder ind i handelsgymnasiets bestyrelse, der skal bestaa av to forretningsmænd, en teknisk kyndig og en skolemand samt handelsgymnasiets direktør, hvorhos borgermesteren ved magistratens III. avdeling har adgang, men ikke stemme.

Den eventuelle kvinde burde da remplacere en av de to forretningsmænd, men naar endnu ingen kvinde er blit indvalgt, saa kommer det av, at der ikke findes nogen kvindelig chef for en saa stor og omfattende forretning, at hun repræsenterer den indsigt, det vide blik og den sum av erfaring, som handelsgymnasiet har bruk for. Derimot har de kvindelige elever en inspektrice at henvende sig til, om de maatte ønske speciel kvindelig bistand.

Bergens Handelsgymnasium begyndte sin virksomhet i 1904 og er delt i et to-aarig formiddagskursus og et ett-aarig eftermiddagskursus. Siden august 1912 er der til det to-aarige kursus knyttet en fakultativ høiere avdeling paa ett aar. Til alle avdelinger har kvinder som mænd den hele tid hat samme adgang.

Mens det ett-aarige kursus har været godt besøkt av kvinder, har den kvindelige frekvens ved det to-aarige kursus blot været som følger:

Ved	avgangseksamen	1906	4
—	—„—	1910	2
—	—„—	1912	1
—	—„—	1913	1

Det to-aarige kursus frekventertes i 1913 av 5 damer, hvorav 3 i 2den klasse og 2 i 1ste klasse, altsaa det største antal kvinder samtidig paa dette kursus.

Direktør Schnitler sier, at der ikke er saa faa kvinder beskjæftiget i Bergen i merkantil virksomhet — væsentlig da som kontorister — dog tror han, at kvinder i Kristiania anvendes til kontorarbeide i forholdsvis langt større utstrækning end der, utenat han selvfølgelig kan uttale noget bestemt herom.

Kvinder med avgangseksamen fra det ett-aarige kursus vil vel som regel faa en begyndergage av 50 à 60 kr. pr. maaned.

Trondhjems Handelsgymnasium begyndte sin virksomhet i september 1913. Det første to-aarige formiddagskursus har 26 elever, hvorav

4 kvinder. Det første ett-aarige eftermiddagskursus, hvortil kun kvinder har adgang, begynder i januar 1914.

Saa er det tanken at oprette en *kommunal handelsskole* i Kristiania. Men saken befinder sig endnu kun paa det forberedende stadium, idet — saavidt skjønnes – stat og kommune ikke kan enes om bidrag.

Av magistratens skrivelse av 24de april 1913 til formandskapet citeres:

„Forslaget om oprettelse av en kommunal handelsskole i Kristiania tar sigte paa oprettelse av dag- og aftenskole med mindre fagkreds end handelsgymnasiets og med formaal at skaffe den underordnede handelsstand en passende utdannelse. Den er tænkt i stor utstrækning at skulle træde istedenfor en flerhet av de dyrere private handelsskoler, som ikke heller alle antages at byde fornøden garanti for en forsvarlig undervisning."

Kravet om oprettelse av kommunale lavere handelsskoler har fra handelstandens side være fremhævet ved mange anledninger.

Dagskolen foreslaaes av den komite, som arbeider med saken, delt i ett- og halvaarlige kurser. Da handelsgymnasiet nødig vil gi slip paa det ett-aarige kursus for damer, som det har hat saa megen glæde av, kan der bli tale om at den nye skole kun kommer til at opta mænd paa sit ett-aarige kursus.

Direktør Polaczek uttaler om de halvaarlige kurser, at han anser det for heldig at komiteen ikke har valgt kurser av kortere varighet. Erfaringen i alle lande viser, at undervisningen i 4, 3 og 2 maanedlige kurser er altfor ufuldstændig og mangelfuld til at kunne tilfredsstille trangen til en nogenlunde begrænset teoretisk merkantil fordannelse.

Videre: at aftenskolen, som er beregnet for handelslærlinge og andre handelsfunktionærer, er høist paakrævet og vil komme til at utfylde et længe følt savn. Saadanne skoler er meget utbredte og besøkt i utlandet.

Og endelig: at hensigten med oprettelsen av en saadan skole bør være at skaffe god og grundig undervisning mot rimelig og ikke for stor betaling.

Direktør Polaczek fremhæver, at der ikke av økonomiske grunde bør bli tale om at sammensmelte en saadan lavere skole med handelsgymnasiet, da det er en kjendsgjerning, at overalt, hvor den høiere og lavere undervisning hadde været forenet, blev den høiere lidende.

Der er ogsaa kræfter igjære for at søke oprettet en *handelshøiskole*, men med erfaringerne fra handelsgymnasierne om kvindernes deltagelse i de to-aarige kurser for øie, er der neppe grund til at anta, at en saadan vil interessere disse.

* * *

Med hensyn til løn og avancement kan kvinderne derimot neppe sies at være likestillet med mændene.

Det er ikke usedvanlig, at en dame som arbeider paa kontor, til underordnet faar en ung mand, som hun skal lære op. Men saa en vakker dag forfremmes han, blir først hendes sideordnede og sluttelig hendes overordnede, mens damen blir rolig sittende i samme stilling. Et forhold som i længden virker demoraliserende paa selvagtelsen, nedbrytende paa helbreden og sluttelig influerer paa arbeidskraften.

At sætte op nogen fuldt uttømmende lønsstatistik er umulig. Dertil kan lønningerne i mange tilfælde være for avhængige av person og sted. Saaledes findes der naturligvis hist og her dygtige damer ansat hos et rikt og gentilt firma med samme løn, som en mand vilde ha hat i samme stilling, dog naar en dame faar en saadan post, vækker det altid opmerksomhet, og regelen har vel hittil været, at kvinder gjennemgaaende er blit anset som en slags sekunda vare — vistnok anvendt i stor utstrækning — og lønnet derefter. Den sunde utvikling bør vel imidlertid gaa den vei, at det samme arbeide gageres likt, enten det utføres av mand eller kvinde. Men hvorledes dette i længden vil virke, er det fremtiden forbeholdt at vise. Kanske vil det føre til, at de mindre dygtige eller svakere blandt kvinderne helt fortrænges fra arbeidsmarkedet.

Mindstelønnen, saavel som al anden løn, skifter naturligvis efter de varierende tider og efter varierende tilgang paa arbeidskraft. For tiden skal der være liten tilgang paa dygtig kvindelig kontorhjælp, og gagen for kontordamer er vistnok steget i de senere aar og viser fremdeles en stigende tendens. Eksempelvis kan nævnes, at et stort herværende firma, som for 6 aar siden lønnet sine kvindelige stenografer med 80 kr. maaneden (foruten gratiale) og 2 ukers sommerferie, hvilket da skulde være maksimum, nu for de samme poster betaler 140 kr. maaneden og gir 3 ukers ferie.

I det hele tat later stenografvirksomheten til at være blandt det bedst lønnede arbeide. Der forlanges nu mere og mere specialutdannelse ogsaa av kontorfolk. Og mange mener, at den billigste

maate, hvorpaa man kan erhverve sig en solid saadan, som straks skaffer en en gage, hvorav man kan leve, er at lære stenografi i forbindelse med maskinskrivning, helst ogsaa engelsk stenografi. En kvindelig diplomstenograf i Kristiania meddeler, at uagtet hun har utdannet en mængde elever i de senere aar, har det paa grund av den store efterspørsel fra kontorer landet rundt været vanskelig at tilfredsstille behovet.

En kvindelig stenograf fortæller, at i det store aktieselskap, hvor hun er ansat, er begynderlønen 125 kr. maaneden, men der ansættes heller aldrig nybegyndere, og de fleste kan foruten norsk ogsaa tysk og engelsk stenografi. Flertallet stiger ikke høiere end til 150 kr. maaneden, men de dygtigste — deriblandt hun selv — faar 200 kr., men saa har hun ogsaa ved uendelig flid og utholdenhet, ved i lange tider at øve sig mange timer daglig, opnaad en hurtighet av 120 ord i minuttet. „Jeg stenograferer med lethet foredrag, diskussioner og generalforsamlinger. Jeg faar da 20 kr. timen, og det er endda ikke mere end halvdelen av, hvad en mandlig stenograf faar, men jeg synes, det er godt allikevel. Jeg tror, det er fordi jeg er blit litt flinkere end dusinet, at jeg har hat saa stort utbytte av min stenografi.“

„Min mening er: „Lær at stenografere, men driv det til at bli virkelig dygtig, de middelmaadige kommer ikke frem. En *flink* stenograf kan opnaa udmerket løn og er efterspurt.“

Men alt dette gjælder naturligvis bare saalænge der ikke er overproduktion av stenografer. Det synes at være banker, assuranceselskaper og skibsrederfirmaer, som gjennemgaaende lønner bedst.

Arbeidstid for kontorfolk er gjerne 8 timer delt, eller 7 timer sammenhængende kontortid, og de fleste maa nøie sig med en 14dages ferie.

Man antar, at der findes ca. 3000 kontorfolk i Kristiania, og derav skulde da henimot halvparten eller ca. 40 pct. være kvinder.

Blandt ekspeditricer gaar begynderlønnen antagelig like ned til ca. 30 kr. maaneden, man maa da huske paa, at de ingen fagutdannelse har, men først skal oplæres i forretningen, og desuten, at der er mange smaaforretninger, hvis indehavere selv kjæmper en haard kamp for tilværelsen. Det store flertal av ekspeditricer naar kanske aldrig utover en 60—70—80 kr. maaneden, mens der jo er en del, som kan tjene optil 1000—1200 kr. om aaret og derover, og bestyrerinderne i de store magasiner har meget mere. Nogen norm lar sig heller ikke her fastslaa. Sommerferien er for de fleste 14 dager, undtagelsesvis hører man desuten om en 8 dages vinterferie.

Det eneste videnskapelige kildeskrift over lønningsforhold, som foreligger, er det av Det statistiske centralbureau paa foranledning av „Norges Underordnede Handelsstands Landsforbund“ utgivne: „*Norges officielle statistik no. 157, Handelsfunktionærers lønningsforhold m. v. 1909,*“ og hvorfra de to nedenstaaende tabeller hitsættes. Men som før nævnt, er lønningerne steget siden den tid, men herover has ingen sikre opgaver.

Handelsfunktionærer inddelt efter stilling og gjennemsnitsløn.

Tabel I.

	Antal funktionærer		Gjennemsnitsløn	
	Mænd	Kvinder	Mænd	Kvinder
			Kr.	Kr.
Samtlige funktionærer .	6053	4522	1162	623
Derav:				
Betjenter, ekspeditører.	1034	1884	1051	565
Kontorister	794	513	1080	745
Korrespondenter . . .	43	20	1679	1018
Bokholdere	281	166	1679	778
Kasserere	164	405	2398	715

Tabel II.

	Antal kvindelige handelsfunktionærer med en aarlig indtægt av:										Med uoplyst indtægt
	Indtil 200 kr.	201-400 kr.	401-600 kr.	601-800 kr.	801-1000 kr	1001-1200 kr.	1201-1500 kr.	1501-2000 kr.	2001-2500 kr.	Over 2500 kr.	
Samtlige funktionærer	152	795	1593	987	542	279	108	57	8	1	64
Derav:											
Betjenter, ekspeditører	40	351	827	417	174	51	20	3	1	—	9
Kontorister	3	64	131	113	98	67	23	13	1	—	8
Bokholdere	2	18	25	53	34	22	5	7	—	—	3
Kasserere	13	83	95	71	59	41	24	16	3	—	5

Høsten 1912 optok *Kontorfunktionærernes forening* ogsaa en lønsstatistik i anledning av lønskomiteens utarbeidelse av mindstelønsforslaget, men denne, som vistnok er nyere, er et helt privat foretagende.

Ifølge denne skulde:

Begynderlønnen for en kvindelig kontorist (alder ca. 18½ aar) være ca. kr. 500,00.
Den nuværende løn for en do. (alder ca. 26 aar) . . . . . . - - 1200,00.
(altsaa med en fagalder av ca. 8 aar).
Gjennemsnitsløn efter 3—4 aars fagalder . . . . - - 1013,00.
— „ 5—6 „ — . . . . - - 1043,00.
Dette gjælder bare kvinder med merkantil skoleutdannelse.

Som regel faar kontor- og handelsfolk ingen pension; dog er der ved enkelte av de største private bedrifter ved eiernes velvilje oprettet en egen pensionskasse for personalet.

* * *

Ifølge tabeller utgit av Statistiske Centralbureau: *Folkemængde fordelt efter livsstilling pr. 1. decbr. 1910* er der i Kristiania av kvindelige:

I. *Selvstændig næringsdrivende.*

Ved varehandel (grosserere, handlende, agenter, mæglere, apotekere etc.)		1845
Barber, frisør og parykmakere		36
Ved almindelig landtransport		18
Fotografer		17
Bakere, konditorer		13
Guld- og sølvsmeder		7
Arkitekter		5
Skibsredere		5
Fabrikanter, boktrykkere, instrumentmakere, slagtere og haandverkere av enhver art		69
		2015

II. *Private arbeidschefer.*

Ved smaaindustri	27	
„ fabrikindustri	25	
„ haandverksindustri	5	
		57
„ varehandel	40	
„ herbergering og bevertning	24	
Bestyrere av bygaarde	19	
Bestyrere av arbeiderboliger, hospitaler for gamle etc.	12	
Bestyrere, driftsbestyrere, forstandere etc.	6	
Ved landtransport	3	104
	Tilsammen	2176

Ifølge de samme tabeller er der i Kristiania av kvinder ansat som handelsfuldmægtiger, ekspeditricer, kasserersker, kontorister eller lignende i

I. *Privat bedrift:*

1) Ved handel		4817
2) I banker og bankierforretninger samt paa assurancekontorer . . .		200
3) Paa sakfører- og andre kontorer		113
4) Ved hoteller og store pensionater		69
5) I visergut- og vognmandsforretninger, ved sporvei og hos tandlæger samt andre kontorister og regnskapsførere av ubestemt art . . .		486
6) I industrien (kontorister, kasserersker og lign.)		329
		6014
II. *Kommunens tjeneste*		71
III. *Statens tjeneste*:		
1) Assistenter og lign. i departementerne, Riksforsikringsanstalten og Statistiske Centralbureau	96	
2) Ved jernbanedrift	22	
3) I Hypothek- og Sparebanken	15	
4) Andre kontorister	89	222
	Tilsammen	6307

Heri er *ikke* medregnet funktionærer ved post-, telegraf- eller telefonvæsen.

Endnu en anden virksomhet er der foruten stenografien, som er rigtig godt avlønnet, men hvori hittil forholdsvis faa kvinder har forsøkt sig, nemlig at være *handelsreisende*. Vistnok stiller dette erhverv store fordringer til den legemlige vigør, slitsomt som det mangen gang er at reise, især nordover og langs kysten høsten og vinteren utover med uveir og dampskibsforsinkelser, men saa har det ogsaa sine behageligheter, friskt og avvekslende som det er. Og der er ikke tvil om, at denne stilling passer for sterke, modne kvinder med lyst og anlæg for den. Hovedsaken er, at de er dygtige foretningsfolk og kan repræsentere, og jo bedre huser de reiser for, — desto lettere falder selvfølgelig geschæften.

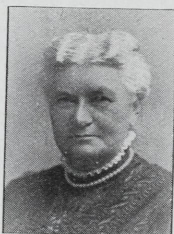
* * *

Norges første kvindelige handelsreisende.

Fru Birgitte Hoffstad

saa en dag i 1887 følgende avertissement i avisen: „En dame i 30—40 aars alderen, som er skrive-, regne- og *reisedygtig*, søkes til lønnende forretning.“

Hun meldte sig. Jo, det var en ny vare: maltkaffe, som skulde indføres, og den averterende var grosserer G. Birkemoe, Stavanger, indehaveren av Vaalands mekaniske verksted. Nei tak, det var vist ikke noget for hende. Ja, hun fik huske paa, at maltkaffen skulde søkes indarbeidet som matdrik for de mindre bemidlede. Saa kom hun til at tænke paa al den blandingsdrik tilsat med cikori, knup, erter o.s.v., og hvorav den mindste bestanddel var kaffe, som saa mange satte tillivs under dette navn, og bestemte sig til at prøve. Og prøven faldt saa glimrende ut, at Birkemoe vilde hun skulde reise i alle fabrikens varer. Vaalands mekaniske verksted var den gang den største i sit slags, bygningsbeslag. Og nu begyndte egentlig fru Hoffstads virksomhet som handelsreisende. Hendes kufferter blev baade store og tunge, fyldte som de var med vridere, hængsler, laaser og alt som dermed staar i forbindelse. I 10—12 aar reiste fru Hoffstad, bestandig bare for dette ene hus, og da Birkemoe døde, sluttet ogsaa hun, og nu er hun 70 aar gammel og har reist fra sig; men hun har bare gode minder fra sit reiseliv. Hun besøkte hver eneste by som eksisterte den gang, ogsaa Narvik, som da het Viktoriahavn. Fire ganger reiste hun kysten fra Kristiania til Vadsø, vekslende mellem midnatssol og midnatsmørke. Omtrent hele aaret reiste hun, og forretninger gjorde hun overalt. Men komisk var det at se kjøbmændenes ansigter, naar hun første gang præsenterte sig som handelsreisende, og der stod jevnlig notiser derom i aviserne. „Aalesunds Handels- og Sjøfartstidende“ skrev saaledes og anbefalte d'hrr. grossister at følge eksemplet, saa slap de handlende at bli presset til en forretning under en rus.

Birgitte Hoffstad

Frøken Thrine Holst

startet først sammen med en søster en større manufakturforretning i Drammen, som hun senere opgav, tiltrods forat den gik godt, og drog til London, hvor hun opholdt sig i nogen aar. I 1894 startet hun saa sin egen slipsfabrik „Nord“ i Kristiania og var selv fabrikens reisende. Hun syntes godt om at reise, sier at alle mennesker hun traf, likefra Nordkap til Lindesnes var bare hyggelige folk, og meget økonomisk maa hun ha været, for hendes dag-

Thrine Holst

lige forbruk oversteg aldrig 8 kroner, drikkepenger inklusive. Hun er nu 71 aar gammel. Hendes fabrik blev solgt i mars 1913.

Fru Bertha Schønberg

Da fru Schønberg for 13 aar siden blev enke med 6 barn, fortsatte hun sin mands forretning, en kunsthandel, der især omfattet religiøse billeder og kort.

Bertha Schønberg

I denne branche og som repræsentant for flere utenlandske forlag og handelshuser har fru Schønberg nu i ca. 15 aar bereist Norges kyster. Og trods sykelighet greier hun med sin usedvanlige energi fremdeles sine reiser flere maaneder av aaret.

Fru Anna Matheson

hadde aldrig befattet sig med forretninger, da hun blev enke og maatte forsørge sig selv og en liten gut. Hun begyndte at reise i 1901, først i 3 aar for „Chr.a Chokoladefabrik" og senere for „*Freia*", som hun fremdeles arbeider for. Fru Matheson reiser omtrent uavladelig 10 maaneder av aaret kun med avbrytelse av jule-, paaske- og sommerferier. Hendes distrikt er hele Norge søndenfor Trondhjem, undtagen kystbyerne og Bergensdistrikterne. Hun roser kunderne og finder det let at arbeide i den søte vare, men naturligvis er det slitsomt at reise saa meget, især med hesteskyss.

Anna Matheson

* * *

Av større kvindelige handlende skal nævnes:

Fru Louise Abel († 1907), Kristiania, var tysk født, men gift i Norge. Hun hjalp først sin mand i 20 aar i hans snart landskjendte forretning med fotografiske artikler. Men til denne knyttet hun i 1884 en kunsthandel, som hun selv anla, med forlag av store fotografiske gjengivelser av norske billedverker. Denne bestyrte hun ganske selvstændig, skjønt det vistnok het sig, at egteparret drev begge forretninger i fællesskap.

Louise Abel

Denne kunsthandel blev norske kunstnere en god støtte for deres frem-

bringelser. For mange av malerne blev hun som en mor, og det var ikke altid hun tjente paa sin kunsthandel.

Av saker, hun har forlagt, kan merkes: reproduktioner i større og mindre format av en hel række av Nationalgalleriets billedverker, Nordhagens raderinger, Chr. Kroghs „Lodser" og „Kunstnere" o. s. v. Desuten utkom under kunstneres og almenhetens enstemmig anerkjendende uttalelser en stor mængde farvetryk, fototypier og fotogravurer.

Fru Abel var den, som først bragte de virkelig *norske* julekort paa markedet. Og med like driftig som dristig foretagsomhet vovet hun at støtte kunstneriske foretagender, som andre ræddedes for.

Berg og Høghs kunstforlag

startedes i 1903 av *frøken Marie Høgh* sammen med *frøken Bolette Berg*. Efterhvert har de arbeidet forlaget op til det har naadd den fremskutte plads i branchen, som det nu indtar. Forlaget har i aarenes løp utsendt en række værdifulde kunstblade, likesom det har reproducert de betydeligste av Nationalgalleriets, Statens kunstutstillingers og Malerindeforbundets billeder o. s. v. og utgit dem i smaa, billige utgaver. Det er ogsaa Berg & Høghs kunstforlag, som har æren av at ha stillet sig i spidsen for utgivelsen av „Norges Kvinder."

Marie Høgh

Bolette Berg

Frk. Høgh er viceformand i Kunstforlæggerforeningen, formand i Kr.a !ed av L. K. S. F., samt æresmedlem av flg. tre foreninger: Hortens diskussionsforening, Hortens led av L. K. S. F. og Hortens tuberkuloseforening, der alle blev stiftet efter hendes initiativ, og hvis formand eller styresmedlem hun i 10 aar vekselvis har været.

Norges første kvindelige bokhandler, Fru Fredrikke Svendsen

fortæller, at hun fra sin tidligste ungdom altid hadde hat lyst til handel. Da hendes mand blev syk, var det derfor ganske naturlig, at det var dette anlæg, hun vilde søke at utnytte for at skaffe levebrød til sig og syv barn. 29 aar gammel begyndte hun derfor en liten handel, hovedsakelig med gamle digte og sange, nogen almennyttige bøker samt bibler og ny testamenter. Ved orden og punktlighet vandt hun

efterhaanden stor tillid blandt sine forbindelser, saa hun allerede 2 aar efter — i 1872 — blev optat i „Den norske Boghandlerforening". Forholdene var imidlertid smaa og fortjenesten snau, saa tid og kræfter maatte utnyttes over evne. Korrespondance og grovt huslig arbeide maatte utføres om natten, og ved siden av bokhandelen sydde hun kjoler, hatter og undertøi, leiet ut værelser og bakte smaakaker. Nu er fru Svendsen 73 aar gammel og har foruten sin datter ogsaa 2 betjenter i bokladen.

Fredrikke Svendsen

Frøken Émma Hauff, Kristiania

begyndte som ganske ung i Alb. Cammermeyers bokhandel og var der, helt til han overdrog den til andre. Saa etablerte hun selv i 1892 sin egen bokhandel, som snart fik en stor kundekreds.

Emma Hauff

Arbeidsiver og arbeidsglæde samt en utpræget praktisk sans har kjendetegnet frøken Hauff. Ved hjælp av disse egenskaper har hun bragt sin forretning i anseelse baade hos publikum og kolleger. Og at hendes eksempel — hun var den første kvindelige bokhandler i hovedstaden — har virket stimulerende og utviklende paa andre kvinder, det kan man se av alle de kvindelige bokhandlere, som nu virker rundt i landet. Hun feiret nylig sin 60-aars fødselsdag og trak sig kort efter tilbake fra forretningslivet for at nyde sit velfortjente otium.

Fru Kamilla Bergh, Kabelvaag

begyndte 18 aar gammel en papirforretning i Kabelvaag og startet samtidig sin egen avis „Nordlændingen" med accidens- og boktrykkeri. Hun redigerte selv avisen og arbeidet saavel denne som forretningen frem til et meget indbringende foretagende og eier nu egen større forretningsgaard. I 1893 blev fru Bergh medlem av Norsk bokhandlerforening. Hun har i en aarrække været benyttet av Vaagan kommune i ligningskommission og skolestyre.

Kamilla Bergh

Fru Marie Müller, født Prahl, Alver pr. Bergen

var en foregangskvinde, hvis livs arbeide har sat merker, og hvis virksomhet har vundet resultater, som fortjener at mindes. Alle kjender nu den landskjendte fabrik som hun skapte, og som nu gir utkomme til saa mange mennesker, men ikke alle vet, fra hvor smaa forhold den vokste op, og hvilken sum av utrættelig trofast arbeide, av energi og av mot som bygget den.

Da hendes far døde i 1883 maatte der skaffes utvei til ekstrafortjeneste for moren og hende. Hun begyndte da med frugtavl, syltning og saftlavning. Og det lønnet sig. Saa kom tanken paa at bake kjæks — havrekjæks især — men det mislykkedes gang paa gang, i mange aar holdt hun paa, til hun fik frem den nuværende smak og holdbarhet. Ikke engang en bakerovn hadde hun, men maatte ro over sundet — 20 minuters baatfart — til landhandlerens ovn — og saa hjem igjen om aftenen — ofte i bælgmørke — med dem. Arbeidstiden var fra 5 om morgenen til 8 om aftenen, ofte endnu længere, og resultatet 1½ kjæksboks. Slik holdt det ved i 3 aar. I 1887 vovet hun endelig at anskaffe en bakerovn og fæste en baker, og fremover gik det; nu leverer fabriken omkring 50 sorter kjæks. Altid var hun tilstede i fabriken, naar hun ikke reiste for den, og hun var bestandig paa jagt efter nye forbedringer. To ganger var hun i Tyskland for at studere kjæksfabrikationen og reiste i 1910 — 73 aar gammel — over til Amerika i samme øiemed, og altid kom hun hjem med nye ideer og maskiner. Som hun hadde været streng mot sig selv, fordret hun ogsaa meget av sine arbeidere, men hendes eftermæle hos dem var: „Hun var god at arbeide hos.“

Marie Müller

Fru Müller kom til at bli av stor opdragende virkning paa sine sambygdinger og nød almindelig agtelse for sin samfundsaand, men fremforalt var hun de trængendes ven. Hun døde i 1912.

Fru Müller har ved testamente oprettet et legat stort kr. 35,000, hvis renter i portioner paa 200 kr. skal utdeles til værdige trængende av borger- og embedsklassen i Bergens by og stift.

Fru Augusta Myhre-Aspelund, Bodø

begyndte allerede i 15-aars alderen at staa i butik i Trondhjem og passerte graderne, indtil hun selv i 1880 sammen med frøken Mina

Andersen aapnet egen forretning, den hun siden 1886 har indehat alene, i Bodø. Forretningen omfattet mote-, manufaktur-, kolonialhandel etc. og var — som saa ofte i smaabyer nordpaa — saa omfattende, „at man i den ene ende av butiken kunde kjøpe silketøier og i den anden ende grønsaape, olje, flesk m. m.“

Augusta Myhre-Aspelund

Ved siden herav har hun ogsaa drevet byggevirksomhet.

Fru Myhre-Aspelund blev indvalgt i Bodø bystyre ved første valg, efterat kvinder var blit valgbare.

Allerede fra ungdommen av var hun meget interessert for kvinders likestillethet med mænd, og var den første og længe ogsaa den eneste kvindesakskvinde i Bodø. Og selvsagt har hun været medlem av Kvindesaksforeningens bestyrelse.

Søstrene Horst, *Tromsø.*

Frøknerne Horst fra Køllefjord i Finmarken kom i 20 aars alderen til Tromsø, hvor de først var ansat i forretning, for saa i 1897 at starte sin egen manufakturforretning, som de fremdeles driver. Den er den betydeligste i sit slags paa Tromsø og har utelukkende været drevet med kvindelig hjælp.

Nancy Horst

Nathalie Horst

Nancy Horst er den første kvinde i Tromsø som er blit indvalgt i ligningsnævnden. Likeledes er hun medlem av „Sanitetsforeningen“ og „Stemmeretsforeningens“ bestyrelser dersteds.

Nathalie Horst er medlem av bestyrelserne for „Norsk Finnemission“ og „Tromsø Barnehjem.“

Frøken Regine Topdal, Stavanger

overtok allerede i 20-aars alderen ledelsen av en systue. I 1902 aapnet hun egen forretning, som hun stadig har utvidet, til den nu omfatter en større kaapeforretning med syetablissement og lager av færdige kaaper i egen gaard, med moderne forretningslokale i byens bedste strøk. Den beskjæftiger nu gjennemsnitlig 20 mennesker.

Regine Topdal

Personlig er Regine Topdal dygtig og utpræget energisk samt særdeles vel anset.

Sin første utdannelse har hun faat i Kjøbenhavn og Paris.

Fru Marie Dopheide († 1901), Kristiania

indehaversken av det store landskjendte magasin, var født i Tyskland, som hun forlot efter tapet av sin første mand for at reise til en bror i Kristiania.

Hendes energi og forretningssans maa vække den største beundring; hun begyndte med to tomme hænder og uten nogensomhelst forretningsutdannelse. En tid reiste hun rundt i landet som en slags „skræppekar“ og aapnet derpaa 1882 den velkjendte forretning i Kirkegaten. Denne oparbeidedes og utvidedes stadig, indtil den blev det stormagasin, den nu er, for høsten 1897 at flytte ind i egen gaard, den store flotte bygning i Karl Johansgade, hvor den fremdeles er. Men eftersom forretningen vokset og steg, sank hun — kan man gjerne si — efterhaanden ned til bare at bli en slags inspektrice i sin egen forretning; ti med sin manglende teoretiske forretningsutdannelse var hun ikke i besiddelse av det vide blik og den evne til at træffe hurtige dispositioner, som trænges i en saa stor og omfattende forretning, mens hun var storartet, saa længe det bare gjaldt at drive en mindre saadan.

Marie Dopheide

Efter hendes død gik forretningen over til et aktieselskap, men fru Dopheides navn vil vedblivende lyse over den.

Frøken Eugenie Brose, Kristiania

Eugenie Brose

var i 12 aar i broderiforretning, inden hun i 1892 startet sin egen store landskjendte forretning. Hun døde 4de april 1912. Hvis hun hadde levet 3 uker længer, vilde hun ha kunnet feire sit 20-aars jubilæum. Hun testamenterte 5000 kr. til „Kr.a kvindelige handelsstands forenings understøttelseskasse“, 5000 kr. til „Alders Hvile“ og til „Hjem for unge gutter“ 10,000 kr.

Frøken Susanna Kjøsterud

startet høsten 1897 i Kristiania efter i 4 aar at ha drevet manufakturforretning i Drammen under navn av „Babymagasinet“ en specialforretning i babyutstyr samt alle slags barnedragter. Forretningen hadde store salgslokaler i 1ste og 2den etage med tilhørende systuer. Den var den første i sit slags her i landet og fortsætter fremdeles paa samme maate i Akersgt. 18.

Susanna Kjøsterud

Frøken Fredrikke Tønder-Olsen

fra Kopedal i Helgeland gik først paa Den kgl. Tegneskole og vilde utdanne sig som gravør, men øinene slog feil, saa hun maatte slutte med det.

Saa reiste hun om sommeren som forsikringsagent for „Norden“ i 7 aar, fra gaard til gaard over 4 prestegjeld i Nordland og lærte folk at assurere: besætning, avling, indbo og løsøre.

De sidste 4 aar reiste hun tillige om vinteren ind til Kristiania som agent for Nordlandsprodukter.

Fredrikke Tønder-Olsen

En dag skulde hun sende 12 ryper til en mand ved Skillebæk. Et bybud paa Egertorvet vilde ha 1 krone for at bære dem dit.

„Nei“, tænkte Tønder-Olsen, „den gaar ikke, her maa være en gjerning at gjøre“, og saa startet hun det første visergutkontor i Kristiania. Det var i 1894 med 4 gutter, og nu har hun 8 filialer rundt om i byen med over 30 kontordamer, 25 heste, mange kjørere sjauere og smaapiker — til sine tider flere hundrede mennesker — samt egne forretningsgaarde og lagerrum for opbevaring av indbo.

* * *

Av kvindelige handelstandsforeninger er der nu seks i landet. Da de yngre gjerne til sin stiftelse har faat utlaant de ældres love, er disse for alle temmelig enslydende, kun med smaa lokale tillempninger.

Lovenes § 1 lyder gjerne saaledes: Foreningens formaal er:

1. At vareta standens interesser.
2. Ved foredrag og diskussioner av faglig og belærende art, saa-

velsom ved selskapelige sammenkomster at fremme samfundslivet inden den kvindelige handelsstand.

Og medlem kan enhver uberygtet kvinde bli, som er eller har været ansat ved handel eller paa kontor, eller som er utdannet for handelen.

De fleste har ogsaa gjerne en understøttelseskasse.

Den ældste og største av disse foreninger — saa at si moderforeningen — er selvfølgelig

Kr.a kvindelige Handelsstands Forening.

Den blev stiftet 1890 efter initiativ av „*Norsk Kvindesaksforening*" og var den anden kvindelige fagforening i Kristiania (Fyrstikarbeiderskernes forening av 1889 var den første). N. K. F.'s formand, fru Ragna Nielsen, fremholdt paa det for øiemedet sammenkaldte møte av forretningsdamer, hvilken magt der ligger i, at en stand holder sammen, og hvor meget flere kan utrette der, hvor den enkelte staar aldeles magtesløs.

Men den, som imidlertid har utført det banebrydende og grundlæggende arbeide, som jo altid er det tyngste, og særlig i en tid da sansen for og forstaaelsen av nytten ved foreningsvæsen ikke var saa utviklet som nu, var foreningens formand i de første 6 aar.

Frøken Anna Mossevig (✝ 1905).

Hun er endnu i for friskt minde til, at hun her behøver nogen vidtløftig omtale.

Da Anna Mossevig efterat ha været i forretning i 10 aar, i 1883 sammen med sin senere kompagnon, frøken Mathilde Norby, oprettet sin egen forretning paa Grønland, blev hun snart den, hvem alle nabolagets mænd og kvinder henvendte sig til, naar de trængte raad og hjælp. Hun var den første kommunevalgte kvinde i skolestyret, og blev senere ogsaa medlem av fattigstyret, hvor hun fik rik anledning til at bruke sine evner til gagn for fattige og barn. Ogsaa for kvindesaken arbeidet hun trofast, og da især for kvinders stemmeret. Med en klar forstand forenet hun stor arbeidskraft og uegennyttighet. Det er klart, at hun ogsaa maatte interessere sig varmt for sine egne standsfæller, og Kr.a kv.

Anna Mossevig

Handelsstands Forening fik derfor snart under hendes kyndige og interesserte ledelse en tilslutning av 225 medlemmer.

Frøken Mathilde Berg, som var foreningens første kasserer, hørte ogsaa blandt dem, som hadde været varmt interessert for at den kom istand. Hun og, pudsig nok, en anden dame med akkurat samme for- og efternavn, skal ha været de første kvinder, som stod i butik i Kristiania.

Foreningens første bestræbelse utadtil var en henstilling til byens samtlige tobakshandlende om at indskrænke arbeidstiden.

Den var ogsaa den første forening, som indsendte andragende til stortinget om ved lov at fastsætte grænsen for maksimal arbeidstid og minimal løn for butik- og kontorfolk. Dette var i 1894, da denslags ting var fore i Stortinget. Samtidig satte foreningen igang privat-statistiske undersøkelser om arbeidstiden i de forskjellige bydeler.

Endnu tidligere søkte foreningen gjennem henvendelse til direktøren for handelsgymnasiet at virke for, at kvinder skulde kunne opnaa samme utdannelse som mænd: adgang til de to-aarige kurser.

Videre har den med held arbeidet for sittepladser for butikspersonalet og oprettet i 1897 sammen med et par andre handelsforeninger eget engagementskontor, som efter et par aars virksomhet gik over til privat drift.

I 1896 oprettedes en *understøttelseskasse* med en første gave av 500 kr. fra generalkonsul Peter Petersen. Grundfondet 17000 kr. dannedes ved privat indsamling og en basar. Kassens kapital er nu ca. 39000 kr. Men medlemsantallet er i løpet av 16 aar ikke gaat op til mere end 80, og man maa uvilkaarlig spørre, hvad grunden kan være til denne mangel paa interesse. Kontingenten er jo for de flestes vedkommende ikke større end 3 kr. pr. aar, og for dette lille beløp kan man bli sikret en god hjælp i sygdomstilfælde eller under arbeidsledighet.

I 1911 overtok understøttelseskassens direktion efter anmodning bestyrelsen av „*Forretningsdamers Feriefond*". Kapitalen pr. $^1/_1$ 13 var 6700 kr. Der utbetales portioner paa 50 kr. til forretningsdamer i Kristiania til hjælp til ferieophold.

Siden 1911 har foreningen arbeidet med at indsamle penge til et *Livrentefond* til hjælp ved kjøp av livrenter, idet frøken F. Tønder-Olsen har lovet at skjænke foreningen 25000 kr. til et saadant paa betingelse av, at foreningen inden utløpet av to aar selv har samlet et tilsvarende beløp. Da der ved fristens utløp ikke var indkommet

noget tilnærmelsesvis stort nok beløp, har frøken Tønder-Olsen forlænget den til mars 1915. Er beløpet heller ikke til den tid indkommet, forbeholder frøken Tønder-Olsen sig at disponere over gaven til bedste for foreningen, saaledes som hun selv da maatte finde for godt. Til december 1913 var der indkommet ca. 7000 kr., hvoriblandt et bidrag stort 1000 kr. fra D. D. M. M. kongen og dronningen.

Men hvad enten nu dette fond kommer istand eller ikke, kan det ikke noksom lægges enhver paa hjerte efter evne selv at søke at trygge sin alderdom. Mangen sørgelig historie kunde berettes om folk, som, skjønt de sat i taalig gode kaar, av ren letsindighet hadde forsømt dette. Ingen maa tænke: „Det lille jeg kan lægge tilside, vil saa allikevel ikke føre til noget.“ Bestræbelsen for selv at ville sikre sin alderdom er i og for sig saa sund og av en saadan opdragende betydning, at ingen kan vite, hvilke uanede renter den kan bringe. Men det norske folk har ikke ry for sparesans!

Foreningen har 3 ukentlige sammenkomster i Handelsstandens lokale, og disse er som regel godt besøkt, med foredrag, diskussioner og underholdning. I den senere tid har der hvert aar været avholdt kurser i engelsk, tysk og fransk — delvis gratis eller for en meget liten betaling — samt dansepartier. Likeledes har foreningen billige teaterabonnementer samt rabat hos flere kjøbmænd. Foreningen tæller nu ca. 500 medlemmer. Det er især i den allersidste tid, at medlemsantallet er vokset saa sterkt.

Den næste forening er:

Drammens kvindelige Handelsstands Forening,

stiftet 1894 av fru Betzy Kjelsberg, som var dens første formand. Hun er omtalt andetsteds i denne bok.

Denne forening har sin egen *sykekasse* med fri læge og 1 kr. pr. dag i sygdomstilfælde. Likeledes et „*Feriefond*“, hvorav 3 medlemmer efter lodtrækning faar hver 50 kr. til hjælp til sommerophold. Foreningen har mottat hjælp av Drammens samlag og har adgang til „Drammens Handelstands Forenings“ store bibliotek.

Den har optat arbeidet for lukningsvedtægterne.

Medlemsantallet pr. 1ste september 1913 var 110, hvilket ikke er saa ilde, naar hensees til, at Drammen blot har ca. 25000 indbyggere.

Den nuværende formand,

Fru Olga Bjørnstad,

Olga Bjørnstad

har fungert som saadan i 9 aar. Siden 1903 har hun drevet egen forretning. Hun er medlem av „Drammens handelskammer“, kasserer i „Drammens kvinderaad“, medlem av „Specialkomiteen i Drammen for jubilæumsutstillingen i 1914“ og sekretær i „Drammens manufakturforening.“

Bergens kvindelige Handelsstands Forening,

blev stiftet 1898 med 160 medlemmer. Den har imidlertid ført en hensygnende tilværelse, især siden „Bergens Handelsfunktionærers Forening“ blev stiftet og er derfor besluttet opløst som forening for at gaa over til et „*Understøttelsesfond*“ alene, med ny bestyrelse og nye love. De hittil indsamlede penge utgjør 7000 kr. som tænkes øket til 20000 kr., inden fondet skal træde i virksomhet, dog er herom ikke endnu fattet endelig beslutning.

* * *

De bergenske kvinder har ned gjennem tiderne ydet en meget stor indsats i handelsvirksomheten. Det var især i manufakturbranchen, mindre i kolonialhandelen, at kvinder anvendtes, og man kan sætte deres andel i butikforretningerne meget høit.

I det 17de og 18de aarhundrede begyndte — som Holberg fortæller — kjøbmanden eller detailhandleren som skipper for senere at kunne slaa sig fast ned, naar han hadde erhvervet sig nogen kapital og utenlandske forbindelser, og mens han var utenlands, ledet hustruen ved hjælp av døtrene butikhandelen. Og regne kunde disse kvinder, og passe godt paa gjorde de, og mere end en stelte baade hus og butik. Dog disse enkle, men forstandige skikke ophørte. Rigdommen var vokset, og man vilde nyde den luksus, man hadde skaffet sig. Noget bestemt tidspunkt kan naturligvis ikke fastslaaes. Paa enkelte steder holdt gode gamle skikke sig længer, paa andre kortere. Men husmoderens deltagelse i butikhandelen var endnu ikke ophørt omkring sekstiaarene. I de tre største og mest formuende manufakturforretninger paa den tid, var dette endnu tilfældet. Hos den ene blev barneflokken imidlertid for stor til at husmoren kunde delta, men chefens søster styrte butikhandelen paa en ypper-

lig maate, og man tilskrev hende for en stor del, at den steg saa hurtig og sterkt. Især skal hun ha været glimrende til at behandle kunderne fra landet, handelskarerne og landhandlerne. Baade hun og de andre damer hadde udmerket greie paa varesorter, beholdning og priser og var likesaa virksomme som mændene — om ikke mere.

Likeledes var der modehandlerinder som nu, og ogsaa kolonialforretninger var paa kvinders hænder, men der var neppe nogen kvinder engagert i kontorarbeide.

Av langt mer primitiv art var den handel, som skippermadammerne drev i dagligstuen med saker, som skipperne førte med sig hjem til salg. Denne handel foregik mere underhaanden og leilighetsvis. Salgsvarerne var rimeligvis smuglergods, og der var aldrig tale om nogen bevilling. Familien skaffet sig derved en ekstrafortjeneste. Varerne var høist forskjellige. Der var silketøier fra Frankrige og Italien, perler, kniplinger, sølvkantiljer, sølv- og guldtraad o. s. v.; fra Rusland medbragte skipperne eiergryn samt malte og forgyldte russeboller, fra Sydeuropa frugter og vin. Det sisste maatte man være forsigtig med.

Det er umulig at si, naar denne handel begyndte. Rimeligvis har den eksistert, saalænge bergenske skibe seilet i syd- og mellemeuropæiske farvande, og den kan ikke forfølges længer op i tiden, end den ældste nulevende generation erindrer. Den hurtigere og lettere dampskibsforbindelse med alverdens lande, maatte gjøre den overflødig.

Saa var der „*Sælgerkonerne*“, som bragte fruerne prøver av baade manufaktur- og kolonialvarer, og som fik sine procenter baade av kjøper og sælger, naar indkjøpet var besørget. Institutionen opstod antagelig ganske naturlig i det 18de aarhundrede, i en tid da det hverken var rigtig fint for damer eller rigtig heldig for dem at ta tiden fra huslige arbeider for at gaa omkring hos kjøbmændene. De forekom endnu, men i litet antal og sjeldnere anvendt helt op i 60—70 aarene, men døde hen efterhaanden som Sundts, Gades og Fleischers manufakturforretninger kom op, og det blev standsmæssig at gaa i butiker. I Jonas Dahls: „Cargadør Sahl“ kan man læse om sælgerkonerne.

I samme bok fortæller Jonas Dahl om, hvorledes „Cargadør Sahl“ for at hjælpe sin svigerinde, der var enke, til at overta en pølsemakerforretning, maa gaa op og avlægge borgereden og bli pølsemaker udi staden. Alle hadde raadet konen til at overta denne forret-

ning, „men hun maatte ha borgerskap, og det skulde der en mand til.“ Den ene sa nei, og den anden sa nei. Saa kom de til Sahl stakkar, som ikke hadde godt for at si nei til nogen barmhjertighetsgjerning, om det saa var den store at bli pølsemaker.“ (pag. 145). Det var før handelsloven av 1842. Én kvinde kunde da ikke drive forretning i eget navn, den maatte drives i en mands navn, og han var da ansvarlig paa samme maate som enhver anden garantist eller kautionist. Et sidestykke hertil har man fremdeles i den omstændighet, at en fallent, „en som ikke har faat sit navn igjen“, kan aapne ny forretning i sin kones eller en anden mands navn.

Trondhjems kvindelige Handelstands Forening.

blev stiftet 1901 med 150 medlemmer paa initiativ av

Frøken Gyda Haabjørn,

som ogsaa var foreningens formand i de første 5 aar. Ved hendes intense arbeide har interessen vokset inden foreningen. Frøken Haabjørn bestyrer det av hende selv oprettede „Remington institut for stenografi, maskinskrivning og oversættelser“. Likeledes underviser hun i maskinskrivning i Handelsgymnasiet. Hun omfatter handelsstanden med den varmeste interesse; hendes haab og tro er, at det med tiden maa gaa op for den kvindelige handelsstand, hvilke fordringer der *nu* stilles til dem, hvis de vil opta konkurrencen med mændene.

Gyda Haabjørn

„En, som selv har kjæmpet sig frem gjennem livet, vet bedst, hvor skoen trykker.“

Trondhjems kv. Handelstands Forening har nu 170 medlemmer. Understøttelseskassens midler pr. 1ste juli 1913 var 14000 kr., som er indkommet ved gaver, basarer, samt ved tilskud fra Trondhjems Sparebank og Brændevinssamlag.

Kongsbergs kvindelige Handelsstands Forening

blev stiftet 1902 paa *frøken Sofie Kullands* initiativ. Hun var foreningens første formand. Frk. Kulland er ogsaa sterkt interesseret i alt samfundsgavnlig arbeide og har i 3 perioder sittet i bystyret som avholdspartiets repræsentant.

Sofie Kulland

Foreningen har ingen fonds, men foranstalter hver jul en utlodning til indtægt for „trængende til jul." Medlemsantallet er bare 23, men bestyrelsen finder, i betragtning av at Kongsberg blot er en liten by med ca. 6000 indbyggere, at foreningen allikevel er levedygtig og gjør sin nytte.

Den yngste og sidste af foreningerne er;

Kristianssunds kvindelige Handelsstands Forening

stiftet 1907 med 90 medlemmer paa initiativ av *frøken Magda Solem,* der hele tiden siden har været formand. Frk. Solem har i 18 aar været kasserer hos ett og samme firma.

Magda Solem

Medlemsantallet er nu 104, og understøttelseskassen har en formue av ca. 2700 kroner.

* * *

Forøvrig har man i by og bygd over det ganske land lokale handelsforeninger, kjøbmandsforeninger o. lign., men her skal blot kortelig opregnes nogen av de største eller mest kjendte fagforeninger eller brancheforeninger i Kristiania, hvortil saavel mænd som kvinder har adgang. Om de fleste av dem vil man kunne finde nærmere oplysninger i Kristiania adressebok. Det er neppe nogen overdrivelse at si, at vi lever i fagforeningernes tidsalder.

Centraladministrationens Kontorfunktionærers Forening, stiftet 1908, omfatter kontorfunktionærer ansat i regjeringskontorerne og statens direktorater. Medlemsantal ca. 100, derav 30 kvinder, væsentlig ansat i rigsforsikringsanstalten.

Christiania Bankfunktionærers Samfund, stiftet 1904, medlemsantal ca. 150.

Christiania Manufakturbetjenters Forening, stiftet 1893, medlemsantal ca. 400.

Den norske Bokhandlerforening, stiftet 1851, Medlemsantal 174, derav 38 kvinder. Organ: „Norsk Bokhandlertidende."

Handelsreisendes Forening, stiftet 1881, har 1700 medlemmer, hvorav 2 kvinder.

Kjøbmandsforeningen, stiftet 1881.

Kontorfunktionærernes Forening, stiftet 1905, har 1350 medlemmer, hvorav omtrent halvparten er kvinder. Organ: „Kontorfunktionæren."

Kristiania Kolonialkjøbmænds Forening, har ca. 400 medlemmer, hvorav 80 kvinder.

Kristiania kommunale Kontorfunktionærers Forening, stiftet 1906, har et medlemsantal av ca. 400, derav ca. 60 kvinder. Inden denne forening er der dannet forskjellige grupper.

Kristiania Kortevarehandleres Forening har ca. 80 medlemmer, hvorav omtrent halvdelen er kvinder.

Kristiania Manufakturkjøbmænds Forening, stiftet septbr. 1913. Omtrent halvdelen av medlemmerne er kvinder.

Kristiania Underordnede Handelsstands Forbund, stiftet 1907, har ca. 1500 medlemmer og bestaar for tiden av følgende syv grupper: 1) Bankgruppen, 2) Den kvindelige Bakerbetjenings Forening, 3) Glas-, Farve- og Metalvaregruppen, 4) Kolonialgruppen, 5) Kontorgruppen, 6) Manufakturgruppen og 7) Papirgruppen.

Kunstforlæggerforeningen, stiftet 1907, medlemsantal 15, derav 4 kvinder.

Norsk Bokhandler-Medhjælperforening, stiftet 1886, 187 medlemmer. Organ: Krebsen.

Norges Detailkjøbmænds Landsforening, stiftet 1908, bestaar av 97 lokalforeninger med ca. 4500 medlemmer. Organ: „Handelsbladet."

Norges Underordnede Handelsstands Landsforbund, stiftet 1908, er centralstyrelsen for landets underordnede handelsfolk. Landsforbundet omfatter 27 foreninger med tilsammen 4000 medlemmer. Organ: „Handelsfunktionæren."

Translatørforeningen stiftet novbr. 1913 med 28 medlemmer.

* * *

Tilslut enkelte oplysninger, som kvinder i kontor- eller handelsvirksomhet muligens kan ha nytte av at kjende:

Det Norske Garantiselskap, Kristiania, er stiftet 11. novbr. 1891 og underlagt finansdepartementets kontrol. Selskapets formaal er at overta garanti for dem, som har ansvar for betrodde midler — saavel for private, kommunale som offentlige regnskapsbetjente. Sel-

skapet er i henhold til kongelig resolution av 21. decbr. 1908 det eneste av staten godkjendte garantiselskap.

Hjem for unge forretningsdamer, Kirkegaten 6 B Kristiania. Hjemmet er en gren av og utgaat fra „Unge kvinders kristelige forening“ men aldeles uavhængig av dette og med sin egen arbeidskomite. Det stiftedes i 1895 av *frøken Sophie Pharo,* for hvem det var en hjertesak at skaffe unge forretningsdamer, som i fast plads og med liten løn er henvist til at forsørge sig selv, godt og billig logi med et hjems vern og hygge. Det var ogsaa hovedsakelig hende, som i de første trange aar med utrættelig omsorg og møie tilveiebragte de fornødne subsistensmidler. Nu derimot gaar hjemmet næsten saa altfor godt, kan man si, idet ingen, som en gang er kommet ind, vil ut igjen, og der er altid fuldt op paa ekspektancelisten, saa hjemmet snart truer med at bli for *gamle* forretningsdamer.

Sigrid Bugge-Hanssen

Hanna Wicklund
Handlende. Tromsø.

Pensionsprisen holdes saa lav, som de vekslende tider tillater, og varierer nu mellem 40 og 46 kroner maaneden. Der er hyggelig salon og moderne indretning med plads til ca. 40.

Kristianias Arbeidskontors „*Handels- og Betjentavdeling*“ oprettet i novbr. 1912 paa henstilling av Kr.a Underordnede Handelsstands Forbund. Alle arbeidsgiverforeninger er tilsluttet. Fordelene ved et saadant offentlig kontor er indlysende: al pladsformidling sker gratis, og alle arbeidskontorer hele landet over samarbeider for at regulere forholdene mellem tilbud og efterspørsel. Kontoret underholdes av staten og sorterer under socialdepartementet.

Imidlertid er det bare i Kristiania, at der er oprettet nogen saadan særskilt handels- og betjentavdeling, men i de byer, hvor der kan være tale om nogen større efterspørsel, som f. eks. Bergen og Trondhjem, arbeides der ivrig for at faa oprettet lignende avdelinger.

Sluttelig henvises til listen sidst i denne bok: *En fortegnelse over legater og stipendier,* som kan søkes av kvinder.

Kvinder i telegrafens tjeneste.

Av *Augusta Schjødt.*

I januar 1855 aapnedes Norges første telegraflinje for almindelig korrespondanse og allerede 2½ aar efter — septbr. 1857 — ansøkte telegrafdirektøren departementet om at maatte oplære nogen kvindelige elever. Han begrundet sit andragende med, at man i England (i et privat telegrafselskap) var vel fornøid med kvinders arbeide ved telegrafstationerne og med, at kvinder vilde være tilfreds med lavere lønninger end mænd. Departementet tillot oplærelse af to kvindelige elever, og frøknerne Nielsine og Martine*) Breda blev antat til oplærelse og uteksaminertes i juli 1858, hvorpaa de begge ansattes ved Kristiania telegrafstation.

Det var dengang vanskeligere, end man nu tænker sig, at gaa ind som den første kvinde i telegrafvæsenet. Det ansaaes ikke passende for kvinder at sitte og arbeide paa samme kontor som mænd — og neppe hadde frøknerne Breda vovet det dristige skridt, hvis ikke den ældste, Nielsine, hadde passert den første ungdom.

Frøken Nielsine Breda ansattes 1859 som bestyrerinde i Vallø Herfra forflyttedes hun efter ansøkning, som dametelegrafist til Skien 1862, og 1867 i samme egenskap til Kristiania. Ved hendes 25-aars jubilæum sendte telegrafdirektøren hende en meget anerkjendende skrivelse hvori han takker hende for hendes arbeide i telegrafvæsenet. Da hun 31. mai 1890 forlot tjenesten holdt hendes mandlige og kvindelige kolleger en afskedsfest for hende, hvor hun i varme, taknemmelige ordelag blev hyldet som foregangskvinde og kollega.

Nielsine Breda

[1]) Denne gik ut af tjenesten og giftet sig efter nogen aar at ha tjenstgjort sammen med søsteren i Vallø og Skien.

Aar 1860 fastsatte stortinget lønnen for dametelegrafister (deres antal var da 4) til 800 og 600 kroner aarlig. Man hadde ogsaa en lavere fælles klasse for mænd og kvinder, de saakaldte „faste“ eller „tjenstgjørende“ elever, hvor gagen var den samme — kr. 480 aarlig. I de øvrige stillinger, hvor kvinder utførte samme arbeide som mænd, var deres løn betydelig lavere.

I 1861 var telegrafistindernes antal vokset til 7 og man begyndte nu at avholde damekurser — gjerne hvert andet aar — ved en inspektørstation, hvor oplærelsen var gratis. Inspektøren underviste i de teoretiske fag, og stationens personale var behjælpelig med oplærelsen i det praktiske arbeide. Undervisningen og bedømmelsen til eksamen var den samme som de ved mandlige kurser.

Aar 1869 kom der forespørsel fra Bernerbureauet om, hvordan man i Norge var fornøid med kvinders arbeide og forhold i telegrafvæsenet. Telegrafdirektørens svar var meget rosende for disse. Han sier, at han hadde al grund til at lykønske telegrafvæsenet med optagelsen av kvinder, da de i punktlighet og dygtighet i det hele tat intet lot tilbake at ønske, at de som regel i utholdenhet ikke stod under sine mandlige konkurrenter, og at der ikke var hørt andet end almen tilfredshet fra nabolandene med kvindernes betjening av de internationale linjer. Han sier endvidere, at der for tiden var ansat 46 kvinder i det norske telegrafvæsen, og at han agtet at forøke antallet.

Denne den høieste autoritets mening om kvinderne som arbeidere, deltes av deres øvrige overordnede, og de fik i fuldt maal paaskjønnelse for sin dygtighet og arbeidsiver, likesom de blev møtt med velvilje av sine mandlige kolleger, saa samarbeidet blev til gjensidig tilfredshet. Der utviklet sig et godt kollegialt forhold, som har holdt sig gjennem aarene og ikke lidt nævneværdig skade, selv om der har været tider, da interesserne stod skarpt mot hverandre.

I 1871 fastsatte stortinget bestyrerindernes løn til kr. 960; telegrafistinder av første klasse blev staaende paa kr. 800 og telegrafistinder av anden klasse steg fra kr. 600 til kr. 640 aarlig. Aar 1872 blev telegrafvæsenets personale indlemmet i „pensionskassen for statens tjenestemænd.“ Dennes princip er selvpensionering — og for de funktionærer, som paa grund av sygdom eller svækkelse maa ta avsked, før en nogenlunde rimelig pension er optjent, oprettedes et tillægsfond, hvorav departementet bevilger det nødvendige pensionstillæg efter forslag av telegrafdirektøren.

Indskuddet i pensionskassen blev for telegrafistinderne fastsat til kr. 48 og for telegrafisterne til kr. 72 aarlig, hvorav følgen blev, at det nye gageregulativ av 1871 bragte nedgang i indtægter istedenfor bedring for de lavere klassers vedkommende, og misnøien var stor baade blandt dame- og herretelegrafister. Stortinget bevilget da 1874 et midlertidig lønstillæg for telegrafpersonalet, der for bestyrerinder og telegrafistinder beløp sig til kr. 300 og for tjenstgjørende elever til kr. 200 aarlig. Der var da 80 kvinder ansat i telegrafvæsenet.

Ifølge stortingets bestemmelse utarbeidet telegrafdirektøren til 1875 forslag til et nyt gageregulativ for telegrafvæsenet, der blev godkjendt av departementet. Da kvinderne efter dette vilde bli sat paa lavere lønninger end de med det midlertidige lønstillæg (dyrtidstillægget) hadde oppebaaret, følte de sig naturligvis brøstholdne, og ansøkte stortinget om ikke at berøves, hvad der engang var dem tilstaat. De hadde varme talsmænd i stortinget — Johan Sverdrup, jernbanekomiteens formand, var meget interesseret for dem — og resultatet av forhandlingerne blev, at bestyrerinderne fik kr. 1280 + et femaars alderstillæg paa kr. 120 og telegrafistinderne kr. 1120 og 960. De tjenstgjørende elever beholdt sit dyrtidstillæg og fik som før kr. 960.

I et nyt budgetforslag for 1882—83 gjenoptok telegrafdirektøren et av stortinget 1879 forkastet gageregulativ, der for de lavere graders vedkommende var meget knapt beregnet. Telegrafistinderne fulgte da sine mandlige kollegers eksempel og indsendte til stortinget et andragende om forbedring av deres kaar. Her var stemningen velvillig, og blandt andre talte ogsaa denne gang Johan Sverdrup kvindernes sak med veltalenhet og varme, og telegrafistinderne fik bevilget sine første alderstillæg (hvad telegrafisterne først hadde opnaadd) nemlig to femaars alderstillæg à kr. 50[1]) foruten en lønsforhøielse til kr. 1150 og 1000. Bestyrerinderne fik kr. 1300.

Fra første januar 1888 blev taksten for indenlandske telegrammer nedsat til det halve, hvilket bragte en sterk stigning i korrespondansen — uten at personalet derfor blev forøket. Ifølge meningsberettigedes uttalelser bestod personalet paa en glimrende maate denne alvorlige prøve — og kvinderne fortjener naturligvis sin part av æren.

[1]) Disse forandredes senere til 3-aarige à 100 kr. og deres antal blev efterhaanden forøket.

I det hele tat har kvinderne nydt megen anseeise i telegrafetaten, hvor trange deres kaar end har været i økonomisk henseende. Da telegrafvæsenets 50-aars jubilæum feiredes i januar 1905 overrakte

Sofie Petersen

telegrafdirektøren *frøken Sofie Petersen* — dengang bestyrerinde av Sarpsborg telegrafstation — kongens fortjenstmedalje i sølv med varm, anerkjendende tak for hendes dygtighet og nidkjærhet i telegrafens tjeneste. Denne medalje blev ogsaa tilstillet *fru Helene Tønsberg* — mangeaarig bestyrerinde i Lillesand — da hun 1909 tok avsked.

Helene Tønsberg

Vi har i telegrafvæsenet hat adskillige fremragende kvinder — desværre tillater ikke pladsen at omtale dem her. Kun maa vi nævne *frøken Margrethe Nielsen*, der i de 38 aar (1867—1905) hun tjenstgjorde som telegrafistinde i Kristiania, ved sin dygtighet og sin strenge pligtfølelse stod som et lysende eksempel for sine kolleger. Hvor høit hun var agtet og elsket, hørte man paa den fest, som holdtes til hendes ære, da hun 30te juni 1905 maate forlate tjenesten paa grund av svækket helbred, idet overordnede og kolleger — mandlige som kvindelige — ikke noksom kunde uttale sin taknemlighet for hvad hun hadde været som arbeider og kamerat. Departementet, der ikke gjør forskjel paa retfærdige og uretfærdige, tilstod hende en meget knap pension.

Margrethe Nielsen

Aar 1893 fik man den første kvindelige kontorist i tegrafstyrelsen. Nu arbeider 23 kvinder i telegrafstyrelsens forskjellige kontorer, og desuten er der endel kvindelige kontorister paa inspektørkontorerne. De lønnes som telegrafistinder, og indehar — som navnet viser — en underordnet stilling.

Da staten 1895 overtok den interurbane telefontrafik blev selvfølgelig kvindernes antal betydelig forøket, da telefonen hovedsakelig betjentes av kvinder. Det gjaldt nu at spare — og for at faa besørget telegraf- og telefontjenesten billigst mulig, oprettedes en ny, lavere klasse av kvindelige arbeidere — de kvindelige assistenter — som for en liten løn (600 og 700 kr.) skulde tjenstgjøre ved telefon- og tildels ogsaa ved telegraflinjerne og utføre et anstrengende og ansvarsfuldt arbeide. Følgen herav blev, at der foretokes en forandring

i de kvindelige funktionærers utdannelse, der var til ubodelig skade for disse. Som før nævnt hadde mandlige og kvindelige elever hittil faat den samme undervisning — i de senere aar var der avholdt videregaaende fælleskurser for damer og herrer — og kvinderne hadde ogsaa her vist sig at staa fuldt paa høide med mændene. Nu blev kurserne for kvindernes vedkommende ophævet — de gjennemgik en 5-maanedlig praktisk oplæring i telegrafering og telefonering paa hjemstedets telegrafstation og fik en kortvarig læretid i de teoretiske fag paa kredsens inspektørkontor, inden de uteksaminertes. I Kristiania, hvor tilstrømningen var størst, gik det dog litt høitideligere for sig. Meningen var, at de for at kunne leve av sin knappe løn skulde bo paa hjemstedet, hvorfor de ikke uten derom indhentet tilladelse kunde søke sig bort fra den kreds, hvor de var oplært. Bostedsbaandet hævedes først, naar de efter flere aars tjeneste som vikar og senere som assistent kunde erholde en telegrafistindepost.

For de mandlige elever oprettedes i Kristiania en telegrafskole, hvor de fik alsidig utdannelse under dygtige lærere, og hvor kurset varte 1½ aar. Efter endt eksamen hadde de unge mænd valget mellem flere godt avlønnede poster, der var ledige og ventet paa dem.

Telegrafistinderne følte sig meget forurettet og klaget til stortinget over denne forskjel i utdannelse, der gav dem underklassestemplet. Aar 1909 nedsattes ifølge stortingsbeslutning en komité inden telegrafvæsenet (3 herrer og 2 damer) der skulde levere forslag til en bedre ordning. Det endelige resultat blev en seir for kvinderne, idet stortinget, efterat ha gjort sig bekjendt med komiteens betænkning, bestemte, at der for fremtiden skulde være fællesundervisning ved telegrafskolen med fuld adgang for kvinder til at delta.

Telegrafskolens preliminærkursus bestemtes at skulle vare ca. 8 maaneder og avholdes samtidig i Kristiania, Stavanger, Bergen og Trondhjem. Efter 2-aars tjenstgjøring skulde der være adgang for de elever, som maatte ønske det, til at delta i et „høiere“ kursus paa 6 à 7 maaneder. Der er desuten et efterkursus i linjebygning, fra hvilket kvinderne er utelukket. *)

*) Vi har beretninger om telegrafistinder der — uten at ha faat undervisning i linjebygning — har vovet sig op paa telegrafstolper, og undersøkt og greiet feil osv. Fra Nordland fortælles om en bestyrerinde, der efterat en forrykende storm hadde anrettet ødelæggelse paa linjerne, iførte sig mandsdragt og fuld oljehyre, kløv op paa stolpen og rettet feilen. Til hjælp hadde hun kun en ung gut, der bar redskaperne.

Dog er de gode poster fremdeles forbeholdt mændene. Kvinder har ikke adgang til de overordnede stillinger og — hvor en kvinde er sideordnet med mænd og har samme arbeide — faar hun qva kvinde en meget lavere løn end sin mandlige kollega, selv om hun paa kurset har vist sig at staa over ham i kundskaper og dygtighet.

Aar 1906 tillotes det kvinder som gifte at forbli i tjenesten, nota bene efter ansøkning med oplysning om, at den vordende egtefælles stilling ikke er til hinder herfor.

„Kristiania kvindelige telegraffunktionærers forening“ dannedes 1908. En lignende forening var allerede dannet i Bergen, og i Trondhjem fulgte man snart eksemplet. Disse foreningers formaal er samtidig at være til nytte og opmuntring. Foruten enkle selskapelige sammenkomster med foredrag og musik, holdes møter, hvor man med alvor og dygtighet drøfter midlerne til at forbedre det kvindelige personales stilling, Der har været forslag fremme om samarbeide med „Telegrafmændenes forening,“ som er meget ældre og — som navnet viser — bestaar utelukkende av mænd; men hertil er tiden neppe moden endnu.

Det viste sig, eftersom personalet blev ældre og avgangen hyppigere, at pensionskassen av 1872 var indrettet paa saa fordelagtige pensioneringsvilkaar (NB. for dem, der blev staaende i tjeneste saa længe, at de ikke behøvet nogen tillægspension) at utbetalingen til pensioner blev for store — og derfor oprettedes ved lov av 1893 „Pensionskassens yngre avdeling,“ hvor indskuddene er betragtelig høiere og utbyttet for pensionisterne meget lavere end i den „ældre avdeling.“

Kvindernes lønninger er i aarnes løp endel forbedret — dels efter forslag av telegrafdirektøren og dels som følge av direkte andragender til stortinget. Saaledes forhøiet stortinget 1899 de kvindelige assistenters løn til 700, 800 og 900 kr. med 2 treaarige alderstillæg à 100 kr. Telefonbestyrerinderne fik 1400 og 1600 med 3 treaarige alderstillæg à 100 kr. Aar 1909 hævet stortinget telegrafistindernes begynderløn fra 900 til 1000 kr. og bestemte, at det sidste av deres 6 alderstillæg skulde forhøies til 200 kr., saa de efter 18 aars fast ansættelse kunde opnaa 1700 kr. aarlig, Bestyrerinder av telegrafstationer, hvorav der nu er 2 klasser, fik 1600 og 1400 kr. med 3 alderstillæg à 100 kr.

Ogsaa i 1913 har telegrafens kvinder indlevert andragende om gageforhøielse til stortinget, efterat departementet hadde strøket den

av telegrafdirektøren foreslaatte forbedring av deres løn. Stortinget fandt deres krav berettiget og hævet telegrafistindernes begynderløn med 200 kr., mens de kvindelige assistenters grundløn blev fastsat til 1000 kr. Denne forhøielse bestemtes først at skulle træde i kraft fra 1ste januar 1914.

Betænker man, hvor alle fornødenheter i aarenes løp er steget i pris, vil man forstaa, at kvindernes kaar i telegrafetaten — selv med disse tilsynelatende store gageforhøielser — ikke er synderlig forbedret, og at de langt fra endnu har opnaadd den løn for sit arbeide og den plads i telegrafvæsenet, som de ifølge sine kvalifikationer og de forandrede tider — der efterhaanden har git kvinderne flere rettigheter og aapnet dem adgang til flere stillinger — synes at kunne gjøre krav paa.

Naar den dag engang kommer, da der aapnes kvinderne i telegrafens tjeneste adgang til at konkurrere med mændene om de forskjellige poster, og der ved besættelsen kun tas hensyn til vedkommende ansøkers kvalifikationer — da, og først da — vil der vises dem fuld retfærdighet. Maatte denne dag ikke være alt for fjern!

* * *

Redaktionen har ønsket ogsaa at bringe et billede av to andre damer, der begge i lang tid har virket i telegrafens tjeneste, nemlig forfatterinden av ovenstaaende artikel, frk. *Augusta Schjødt*, utdannet i 1866 i Kra., bestyrerinde i 4 aar i Soon, telegrafistinde i Kra. i nogen og tyve aar, hvorefter frk. Schjødt bestyrte telegrafstationen i Førde i Søndfjord for efter et par aar at gjøre tjeneste i Porsgrund, hvor hun opholdt sig i 6 aar, til hun blev kontorist i telegrafstyrelsen. Her førte hun de statistiske tabeller til hun i oktober 1911 tok sin avsked efter i 46 aar at ha røgtet sit hverv i telegrafens tjeneste med en sjelden dygtighet og interesse for sin gjerning.

Augusta Schjødt

Aagot Bull

Ogsaa frk. *Aagot Bull* har i en anseelig række av aar gjort tjeneste i telegrafvæsenet, idet hun allerede i 1875 konstituertes i Drammen, senere vikarierte i Tønsberg, fik i september s. a. fast ansættelse i Ekersund, hvor dengang grænsestationen var for al telegrafering til

England. Efter i nogen aar at ha været der og senere som eneste kvindelige kontorist ved Smaalensbanens anlægskontor, kom Aagot Bull i 1880 til Arendal, hvor hun siden har været ansat og fremdeles virker ved grænsekontoret. I Arendal er frk. Bull et høit skattet menneske. Hendes interesser er mange og hendes dygtighet stor. I L. K. S. F. har hun været dels viceformand, dels formand, i Helseraadet den første kvinde som blev indvalgt, foruten i andre sociale og politiske foreninger. Som det energiske og punktlige menneske hun er, blev hun av en ældre jurist som nylig døde, indsat til hans executor testamenti, hvilket vel geraader saavel ham som hende til stor ære.

Kvinder i telefonens tjeneste.

Av *Gullaug Lereim.*

Ved telefonens indførelse i Kristiania i 1880 ved Bellkompaniet ansattes straks damer som betjening.

Den første centralstation hadde lokale i Brødrene Wolds gaard i Grænsen, 4de etage. Noget senere flyttedes den ned i 3dje etage.

Der tjenstgjorde fra først av kun et par telefonistinder, men med abonnentantallet økedes betjeningen. Arbeidstiden var omtrent ubegrænset, oftest hele dagen fra 8 mrg. til 8 aft. med 2 timers middag. Lønnen var kr. 720 pr. aar, kr. 60 pr. md. uten ekstragodtgjørelse for nattjeneste. Natvakten var i almindelighet hver 10de nat, ved sykdomstilfælde blandt personalet indtil hver 6te nat; der forekom ikke vikarer. Forut for natvakten var 6 timers formiddagsarbeide, fri eftermiddag og efterfølgende formiddag. Som assistance paa natvakten til bud og lignende var der ansat en ældre mand, som pligtet at bringe de bud abonnenterne mot en liten avgift maatte forlange, t. eks. efter læge, vognmand o. s. v.

Hvert centralbord hadde 50 abonnenter, ofte 2 paa samme nummer. Man brukte dengang ikke at be om abonnentens nummer, og derfor maatte telefonistinderne lære alle navnene utenad, i 1882 ca. 600 abonnenters.

Blandt telefonistinderne var der en vaktchef og flere feilrettere; telefonistinderne fandt selv alle feil, der blev meldt til de kvindelige feilrettere og rettedes i almindelighet av disse.

Den først ansatte telefonistinde var *frøken Elise Lund,* — nu *fru Lund.*

Fra 1881 fungerte *frøken Anna Langmack* som bestyrerinde ved siden av at hun var telefonistinde. Senere *frøken Møller.* Disse avløstes av *frøken Falck,* nu fru Harbitz, der ansattes som bestyrerinde med løn kr. 960 pr. aar. Hun forblev i denne stilling til sit giftermaal i 1891.

Jane Harbitz

Lønnen blev fra samme aar hævet til kr. 1200 pr. aar.

I 1881 fik Bellcen-

tralen en konkurrent i Kristiania Telefonforening — ogsaa et privat foretagende. Ingeniør Leonhard Iversen ansattes som direktør.

Kra. Telefonforening hadde sit lokale paa Stortorvet, omtrent hvor Kreditkassen nu er.

Ved denne centralstation ansattes ingen bestyrerinde i de 4—5 aar den bestod. Hvert centralbord hadde ogsaa her 50 abonnenter. Centralen var lukket om natten det første aar, men i mars 1882 ansattes *frøken Elise Frølich*, nu fru Jørgensen, ansat ved Kra. Telefonanlæg, som underkasserer og som natvakt uten dagtjeneste med kr. 50 pr. md. i løn.

I 1884 fratraadte frøken Frølich, og *frøken Holst* overtok denne stilling. Frøken Frølich overtok senere almindelig telefonistindestilling i en række av aar.

Ved Kra. Telefonforening var arbeidstiden omtrent som paa Bell. Helligdagsvakten 14 timer fra 8 mrg. til 10 aften med maten tilsendt fra hjemmene. Dette for at vakten ikke skulde bli for hyppig. Lønnen var for telefonistinderne kr. 600 pr. aar — kr. 50 pr. md. Som følge herav blev lønnen for betjeningen paa Bell nedsat til det samme. Der var ansat omkring 10 telefonistinder + 1 natvakt.

De to centraler var absolut adskilt, hadde ingen linjer sig imellem, konkurrancen var skarp, naturligvis ogsaa mellem betjeningen paa begge kanter.

I 1886 blev der en sammenslutning av disse stationer. Kra. Telefonforening med abonnenter og betjening gik over til Bell, som maatte utvides med et rum til. Dette laa i vinkel med det før benyttede, saaledes at telefonistinderne skiftevis maatte staa i mellemdøren og rope alle forbindelser. Disse fik av kameraterne titelen „skrikedukker“.

Denne „rædselsperiode“ varte heldigvis ikke længer end til høsten samme aar, da flyttedes hele centralstationen til det nuværende lokale, Nedre Slotsgade 12III under navn av Kristiania Telefonselskaps Aktieselskab. Ingeniør Knud Bryn blev ansat som direktør. Abonnentantallet var da ca. 1500, betjeningen var 30 telefonistinder med bestyrerinde frøken Falck.

Systemet blev nyt, hvert centralbord hadde 100 abonnenter, og ekspeditionen forenkledes. Timeplanen ordnedes og natvakten forsterkedes til 2 damer med kr. 1.80 som ekstragodtgjørelse pr. vakt. Vikarer oplærtes. Disse blev efter endt elevtid lønnet med kr. 0.20 pr. time, stigende

til 0.22 og 0.25 efter 4 og 6 mdr. Timeantallet for vikarerne varierte efter behovet, kunde endog bli til 24 timer, altsaa døgnet rundt, hvis vedkommende var villig.

Vikartidens varighet vekslet, enkelte heldige blev ansat efter nogen maaneder, andre, især i de senere aar, kunde gaa i indtil 3 aar før de fik ansættelse.

Lønsregulativet var følgende:

1ste	klasse	kr. 600	pr. aar	stigende med kr. 60 hvert	2det aar til
2den	„	- 660	- „	—„—	—„—
3dje	„	- 720	- „	—„—	—„—
4de	„	- 780	- „	—„—	—„—
5te	„	- 840	- „	stigende med kr. 60 hvert	3dje aar.
6te	„	- 900	- „	—„—	—„—
7de	„	- 960	- „		

I 1889 oprettet Kra. Telefonselskap et understøttelsesfond for telefonistinderne. Hertil pligtet alle fast ansatte at gjøre indskud pr. md. saaledes:

1ste	klasse	kr. 2.00	pr. md.	
2den	„	- 2.50	- „	
3dje	„	- 3.00	- „	
4de	„	- 3.50	- „	o. s. v. til
7de	„	- 5.00	- „	

For hver indskyder satte selskapet ind det samme beløp pr. md., saaledes at indskyderen ved fratrædelsen ved 40-aars alderen kunde hæve et beløp, der med renter utgjorde ca. kr. 2000. — Dette var nærmest tænkt som en sparekasse.

Betjeningen hadde fri læge (ikke medicin), sykepermission med hel løn 1 maaned og halv løn 3 mdr. Permission i 3 uker med bibehold av løn, ret til 3 mdr.s opsigelse og pligt til at fratræ ved fyldte 40 aar.

I 1891, da frøken Falck fratraatte sin stilling, ansattes *frøken Mimi Brun*, nu fru telefondirektør Iversen, som overbestyrerinde, med *fru Christofa Clausen* som underbestyrerinde. Fru Clausen fratraatte igjen paa grund av giftermaal i 1899. I 1895 ansattes *frøken Karoline Wickstrøm*, 1896 *frøken Hildur Røyem* og i 1899 *frøken Sophie Holtermann* som underbestyrerinder.

Mimi Iversen

Høsten 1895 skiftet systemet igjen, de gamle centralborde blev

tat bort og helt nye stod færdige. Abonnentantallet var steget til 5000.

Hvert ekspeditionsfelt fik nu 150 abonnenter, automatisk lukning av klafferne, det hele mere sammentrængt og forenklet. Hodeklemmen blev tat i bruk, saaledes at telefonistinderne fik begge hænder fri til ekspedition. Telefonen fæstedes paa en bøiet staalfjær over hodet og mikrofonen paa et skjold hængende paa brystet. Dette benyttes fremdeles.

Ved hodeklemmens indførelse maatte arbeidstiden efter konferance med lægen, nedsættes til 5 timer, fordelt paa 2 vakter mot før 7 timer, vakt hver 4de helligdag 6 à 6½ time, da hodeklemmen ikke blev benyttet.

Dette blev forandret efter stortingsbeslutning i 1910. Paa grund av den store tilgang paa abonnenter var der blit oprettet bicentraler i byen og omegn, saa alt i alt var der i 1895, 87 fast ansatte damer.

Den forut nævnte arbeidstid gjaldt kun for hovedcentralen; paa samtlige bicentraler, undtagen Briskeby i enkelte retninger, var forholdene meget mere primitive. Bestyrerinden var fuldt ansvarlig for betjeningen, lønnedes som telefonistinde efter sin anciennitet, tok selv den hjælp hun trængte og betalte av sin løn.

Heri er der efterhvert indtraadt endel forbedringer, men lønnen for betjeningen ved de 4 bicentraler Skøien, Bækkelaget, Slemdal og Grorud er fremdeles lav.

Natarbeide paa hovedcentralen blev avskaffet for telefonistinderne i 1897. Det blev overtat av arbeidere, dels fordi man vanskelig kunde undvære 2 damer hver dag, og dels fordi der paa centralen maatte være stadig arbeide av de mandlige om natten. Betalingen for natvakten var gjennem disse aar steget fra kr. 1.80 til kr. 3.50 pr. vakt for telefonistinderne samt helt fri dagen efter.

Fra 1ste januar 1899 fik samtlige funktionærer ved Kra. Telefonselskap et dyrtidstillæg, 15 pct. tillagt den faste løn; dette bibeholdtes da Kra. Telefonselskap i 1901 gik over til staten under navn av Kristiania Telefonanlæg med ingeniør Leonhard Iversen som direktør fra 1897.

Fra staten overtok hele den lokale telefon, gik alt omtrent uforandret til 1907.

1905 fratraatte frøken Mimi Brun overbestyrerindestillingen paa

grund av giftermaal, og *frøken Hildur Røyem*, senere fru Warnstedt Døvle, ansattes. I denne stilling blev hun til sin død 1911.

Hildur Warnstedt Døvle

1ste april 1907 blev der foretat en lønsregulering, som ikke i nævneværdig grad forhøiet lønnen. Dyrtidstillægget blev tillagt lønnen. Samtlige overtok helt indskuddet i Telefonistindernes Understøttelsesfond med kr. 10 pr. md. og samtidig ophørte selskapets tilskud.

Lønnen blev efter reguleringen:

Overbestyrerinden kr. 1600 pr. aar, stigende med alderstillæg kr. 200 hvert 3dje aar til kr. 2000.

Bestyrerinderne kr. 1200 pr. aar, stigende med alderstillæg kr. 100 hvert 3dje aar til kr. 1500.

Telefonistinderne kr. 720 pr. aar, stigende med alderstillæg kr. 60 hvert 2det aar til kr. 1200.

Underkasserere og kontorassistenter av 2den klasse (1ste kl. kun mandlige) kr. 1200, pr. aar, stigende med alderstillæg kr. 100 hvert 2det aar til kr. 1400.

Kontorassistenter 3dje kl. kr. 780, pr. aar, stigende med alderstillæg kr. 60 hvert 2det aar til kr. 1200.

Høsten 1907 blev Telefonistindernes Understøttelsesfond omdannet til en midlertidig pensionskasse for Kra. Telefonanlægs kvindelige funktionærer. Indskuddet kr. 10 pr. md. blir at fordele saaledes: Den ene halvpart godskrives hver indskyders konto + 4 pct. rente hvert aar. Den anden halvpart tillægges „Tilskudsfondet", der regulerer pensionens størrelse. Nævnte tilskud til fratrædende medlemmer eller dem, der overføres til pensionskassen, beregnes saaledes:

Efter 5 aars indskud med 10 pct. av kontobeløpet
„ 6 „ — „ 20 „ - —
„ 7 „ — „ 30 „ - —

indtil indskuddet efter 14 aar eller længere fordobler sig o. s. v.

Telefonistinderne har efter 1907 ret til at være i tjenesten til fyldte 55 aar.

I 1908 20de januar stiftedes *Kristiania Telefonistinders Forening*. *Frøken Gullaug Lereim* har i disse 6 aar fungeret som formand.

Foreningen har ca. 250 medlemmer, har oprettet et *Hjælpe- og Laanefond* samt en *Sparekasse* for sine medlemmer. Foreningen har

den hele tid arbeidet paa at forbedre arbeidsvilkaarene med hensyn til arbeidstid og løn.

Ekstraarbeide betales nu med kr. 0.50 pr. time mot før det halve. Avkortelse av søn- og helligdagsvakten fra 6 à $6^1/_2$ til 5 timer er opnaad. At alderstillægget utbetales fra ansættelsesmaaneden mot før 1ste januar og 1ste juli eller budgetaarets begyndelse, er indvilget. I 1913 blev grundlønnen for telefonistinderne efter eget andragende — dog med enkelte ændringer — forhøiet saaledes:

Gullaug Lereim

Grundlønnen kr. 850 med alderstillæg hvert 3dje aar kr. 100 — indtil efter 18 aars tjeneste kr. 1450.

Herfra gaar for alle klasser kr. 120 pr. aar til pensionskassen. Dette trær i kraft 1ste januar 1914. Drammen og Trondhjem opnaadde samme forbedring. Det kvindelige kontorpersonales løn blev forandret til:

Underkasserere og kontorassistenter av 2den klasse Kra. og Drammen til kr. 1400, stigende med 2 alderstillæg à kr. 100 efter 2 og 4 aar til kr. 1600.

Kontorassistenter 2den kl. kr. 900 pr. aar, stigende med 5 alderstillæg à kr. 100 efter 3—6—9—12—15 aar til kr. 1400.

1911 ansattes den nuværende overbestyrerinde *frøken Eugenie Horn* efter at ha været ansat som bestyrerinde fra 1906.

Der er i de senere aar foretat en del forandringer for vikarerne og deres betingelser. De maa underkaste sig et teoretisk kursus paa 14 dager, dernæst i 4 uker praktisk oplæres og saa gjennemgaa en prøveuke. De der findes brukbare, faar timearbeide med timebetaling 30—32—35 øre, men sikres for tiden en mindsteløn av 50 kr. pr. md. med 6 timers arbeide pr. dag. Efter 6 mdr. kr. 60 pr. md. og 5 timers daglig arbeide. Ved fast konstitution som regel i løpet av 1 aar kr. 850 pr. aar med 3 ukers ferie, sykepermission i indtil 10 mdr. med fuld løn og pligt til at gjøre indskud i pensionskassen.

Eugenie Horn

Nedenstaaende er en oversigt over Kristiania lokaltelefons vekst i abonnentantal og kvindelig betjening:

1886 ca. 1500 abonnenter, 1 bestyrerinde, ca. 30 telefonistinder.

1895 ca. 5000 abonnenter, 1 overbestyrerinde, ialt 87 fast ansatte damer.

1901 ca. 11500 abonnenter, 1 overbestyrerinde, ialt 176 fast ansatte damer og en del vikarer.

1905 ca. 11500 abonnenter, 1 overbestyrerinde, ialt 185 fast ansatte damer og 51 vikarer.

1910 ca. 11500 abonnenter, 1 overbestyrerinde, ialt 258 fast ansatte damer og 70 vikarer.

I 1914 er stillingen denne:

1 overbestyrerinde, 12 bestyrerinder, ca. 12 reservebestyrerinder (telefonistinder, som supplerer bestyrerinderne).

400 fast ansatte telefonistinder, ca. 120 vikarer.

Ved bistationerne Skøien, Bækkelaget, Slemdal og Grorud:

4 bestyrerinder, 30 telefonistinder.

Det kvindelige kontorpersonale:

2 underkasserere, 6 kontorassistenter av 2den klasse.

8 kontorassistenter av 3dje klasse.

1ste januar 1914 hadde telefonselskapet 22000 abonnenter.

Kvinder i postvæsenet.

Av *Edel Falch.*

Kvinders arbeide i postvæsenet kan føres helt tilbake til postvæsenets oprindelse.

Vel var Norges første postmester en mand; men Norges anden postmester var en kvinde.

Aaret 1647 betragtes som det norske postvæsens stiftelsesaar, idet dette da blev overdrad generalauditør Henrik Morian som privilegium i 20 aar. Allerede aaret efter sat hans enke som bestyrer av postvæsenet i Norge. Denne stilling beholdt hun til sin død i 1653.

Privilegiernes tid førte med sig, at kvinder saavel som mænd — ved arv — kom til at indeha de høieste stillinger i postetaten, og saaledes finder vi i tiden fra postvæsenets oprindelse og helt til 1814 jevnt fremover, kvinder i landets største og vigtigste poststillinger. Omkring 1722 er av landets 18 postmestre de 4 kvinder, og den ene av disse postmester i Kristiania.

Anne D. Kielland

Ved privilegiernes ophør tyndes det sterkt i rækkerne, saaledes at vi i 1814 kun kan notere en kvindelig postmester, nemlig: *Anne Dorothea Kielland.*

Hun sat som postmester i Stavanger fra 1814—47. Rigtignok søkte hun at faa sin søn, som var fuldmægtig ved kontoret, adjungeret i embedet, for at slippe ansvaret; men det avsloges.

Fra 1824 var Ingeborg Thorsen først postaapner, og senere fra 1849—58 postekspeditør i Egersund — postmestrene i smaabyerne hadde nemlig dengang titel av postekspeditør.

Fra 1857—67 bestyrtes Mandals postkontor av *Anne Marie Christensen.*

Som postaapnere var ogsaa kvinder ansat, blandt andre *Anne Cathrine Sørensen,* der i 36 aar — fra 1858—94 — bestyrte Grong postaapneri.

Her kunde nævnes flere baade som postmestre og postaapnere, men tallet er ringe, saa man faar ikke egentlig indtryk av at kvinderne hadde øinene aapne for, at postvæsenet var en levevei og et arbeide som egnet sig for dem.

Imidlertid førte tiden, kampen for tilværelsen og de senere aars større forstaaelse av kvinders arbeidsevne ogsaa utenfor hjemmet, med sig en naturlig trang til selverhverv under forhold, som laa deres evner og kræfter saa nær som det almindelige postarbeide. Saaledes kan vi omkring 90-aarene finde kvinder i postvæsenet — ikke som i gamle dage i de høieste stillinger —, men som betjente og assistenter ved større og mindre kontorer. Man kom dengang ind i postvæsenet væsentlig gjennem bekjendtskaper. Der var ingen offentlig konkurrance.

Anne C. Sørensen

Først i 1895 begyndte poststyrelsen at fordre lægeattest som betingelse for fast ansættelse ved de større kontorer, og i 1897 avertertes for første gang efter elever og der fordredes middelskoleeksamen eller dertil svarende kundskaper som betingelse for optagelse i postvæsenet. Ansøkere med kundskap i fransk har et fortrin i konkurrancen.

Fra 1898—1906 avertertes kun efter mandlige elever; men endel kvinder som allerede dengang var begyndt i postvæsenet, søkte og blev optat. Saaledes finder vi i 1903, at av 22 elever ved Kristiania postkontor er de 10 kvinder. Et stort antal, naar vi vet, at av landets 105 elever var de 37 kvinder.

Hvert aar averteres efter mandlige elever til postetaten; men kun i 1907 og 1911 har der været anledning for kvinder til at bli optat.

Som det vil sees, er det sjelden at der optas kvinder i postvæsenet og bare et ringe antal hver gang. Derved blir konkurrancen mellem kvinder indbyrdes større og skarpere end blandt mænd, der som regel alle blir optat, naar de bare saa nogenlunde svarer til de stillede krav.

I 1903 indførtes posteksamen. Det fordres nu, at læretiden for postetatens elever skal avsluttes med en eksamen, hvis utfald vil bli bestemmende for elevernes fortsatte tjeneste i postvæsenet.

Fra 1909 til 1913 har 19 kvinder og 261 mænd avlagt denne eksamen. Mer end halvparten av kvinderne og knapt en fjerdepart av mændene har erholdt bedste karakter.

Man skulde, efter det foran oplyste om kvindernes overlegenhet, baade hvad middelskole- og posteksamen angaar, synes at kunne gaa ut fra, at der var tat rimelige hensyn hertil, baade ved faste ansættelser og ved avancement. Men det har ikke været gjort. Vi kan derimot notere forbigaaelser — den ene efter den anden. Avancementet bestemmes til en viss grad av postmestrenes indstillinger, og her har kvinderne mange ganger været utsat for gaadefulde tilsidesættelser. Man har i det heletat tit og ofte merket adskillig uvilje mot kvinderne. I 1912 gik det endog saa vidt, at der likefrem søktes utført et attentat mot kvinderne ved Bergens postkontor for om mulig at stænge deres avancement. Manøvren mislyktes heldigvis, og jeg tror vi tør si at vi, saavidt det staar til den nuværende postmester, arbeider under tryggere forholde.

Ved Kristiania postkontor sees ingen kvinder at ha avancert før efter den nuværende postmesters overtagelse av embedet i 1900.

Foruten postaapnere var der i 1893 ansat ca. 15 kvinder i postvæsenet. I 1903 var der ca. 65 kvinder og 310 mænd, i 1913 ca. 90 kvinder og 500 mænd. Man faar indtryk av, at poststyrelsen holder paa et forholdstal mellem kvinder og mænd, som svarer til 1 : 5.

I de her givne oplysninger er ikke medtat den reisende etat, som bestaar utelukkende av mænd, heller ikke administrationskontorerne og stillinger som postaapnere og brevhusbestyrere.

* * *

I aarene 1907—13 førte postetatens kvinder en lang og haard kamp for at beholde sin gamle likestillethet med mænd i arbeide og løn. Poststyrelsen benyttet nemlig anledningen til under postfunktionærernes lønskamp at fremsætte et forslag til særregulativ, hvorefter kvinderne vilde erholde ringere løn end sine mandlige kol-

leger. Postetatens kvinder følte sig naturlig baade krænket og oprørt over forslaget, og i 1907 blev en kvindelig arbeidskomité nedsat for at ta sig av saken.

Ellen Schiøtz

Edel Falch

Marta Jansen

Marie Kaen

Komitéen bestod av *postmester Ellen Schiøtz*, Eidsvold, *postekspeditørererne Marie Kaen*, Trondhjem, *Marta Jansen*, Kristiania og *Edel Falch*, Bergen.

Først i 1913 kom resultatet: en seir for kvinderne — takket være et forstaaelsesfuldt storting og en uvurderlig støtte fra kvindesaksleiren.

Efter det ved Stortingets beslutning i 1913 fastsatte regulativ er der nu i postvæsenet 2 klasser assistenter, med løn henholdsvis 900 og 1100 kroner + 1 alderstillæg à 100 kr. efter 3 aars tjeneste, ekspeditører med løn 1500 kroner og 5 alderstillæg stigende til 2800 kroner efter 15 aars tjeneste, og 2 klasser fuldmægtiger med løn henholdsvis 2600 og 3200 kroner og 4 alderstillæg à 200 kroner efter 12 aars tjeneste. Postmestergagerne varierer efter kontorernes størrelse fra 2000—7000 kroner.

Av de foran nævnte stillinger optar kvinderne fortiden 7 postmesterstillinger, 56 ekspeditørstillinger og 21 assistentstillinger. Kvinderne kan endnu ikke smigre sig med at indeha nogen av landets 60 fuldmægtigstillinger, men det er vort haab, at tiden ogsaa vil rette paa dette.

Kvinder i regjeringens kontorer.

Av Marie Munk.

Dengang da centraladministrationens historie begyndte og hele det apparat sattes igang, som behøves for at regjere et frit selvstændig kongerike — dengang tænkte ingen at kvindehænder skulde komme til at røre ved det maskineri. De norske mænd hadde i to menneskealdre baaret dagens byrde oghete i regjeringens kontorer alene, da det faldt en fornuftig mand ind, at landets kvindelige arbeidskraft muligens kunde brukes derinde. Og saa kom de dører op.

Den 24. februar 1876 ansattes *frøken Cathrine Eger* i Finansdepartementet (Zahlkammeret.) I 1893 da Zahlkammerets arbeide deltes mellem Finansdepartementet, skattefogden og Norges Bank, valgte frøken Eger at bli i Finansdepartementet, (Assignationskontoret). Frøken Eger gik den 30. april 1913 ut av sin statstjeneste med Kongens fortjenstmedalje, der saavidt mig bekjendt er den største officielle udmerkelse kvinder hittil har kunnet opnaa. Den har den fordel, at den ikke regner ned over retfærdige og uretfærdige — den brukes efter ordlyden.

Cathrine Eger

De kvindelige departementsfunktionærers løns- og avancementsforhold var før departementsarbeidsordningen av 1899 (den nugjældende) meget ubestemte og ofte forskjellig i hvert departement. De blev i almindelighet den første tid efter sin ansættelse lønnet med den gage, som deres respektive chefer bestemte, kom efter kortere eller længere tids forløp „i nummer“ som ekstraskrivere, hvilken titel merkelig nok betød, at man var blit *aldeles fast skriver* med en løn av kr. 1248.00 aarlig. Derfra avancerte de saa like med mænd ved indtrædende ledighet til kopister, løn kr. 1500.00, men avancementet fra ubenævnt til ekstraskriver var aldeles regelløst. Frøken Eger blev, tiltrods for at hun den hele tid hadde hat selvstændig arbeide, først ekstraskriver i 1887 — 11 aar efter sin ansættelse, mens hvad man vil se nedenfor, flere senere ansatte damer temmelig hurtig fik sine titler.

Signe Engebrigtsen

Amalie Schjølberg

Den kvinde, der næst efter frøken Eger blev ansat i regjeringskontorerne *frk. Signe Engebrigtsen* (ans. i Forsvarsdepartementet, Armeestyrelsen, 1881) maatte imidlertid vente endnu længer, inden hun kom op i ekstraskriverrækken. Efter 15 aars tjeneste i 1896 blev hun ekstraskriver og naadde ikke frem til kopist, før kopisternes tid var forbi.

Der var den 30. juni 1899 ialt 5 kvindelige kopister i departementerne. De var: *Frøken Eger, frøkcn Schjølberg, frøken Nissen, frøken Due* og *fru Krog.*

Frøken Amalie Schjølberg, ansat i Revisionsdepartementet 1884, blev kort efter sin ansættelse — 1. oktober 1884 — ekstraskriver, og er saaledes den første kvinde i centraladministrationen, som har baaret denne titel.

Frøken Anna Nissen, ansat i Kirkedepartementet 1886, *begyndte* som ekstraskriver og er, saavidt jeg har erfaret den eneste kvinde uten embedseksamen, som under den daværende tjenesteordning fik rang og sæde blandt mændene fra samme øieblik hun traadte ind i departementet. Der var ved hendes ansættelse ogsaa tale om en lavere løn, men Kirkedepartementets daværende chef, statsraad Jacob Sverdrup, uttalte i den anledning kort og godt: „Skal hun ha en mands arbeide, saa skal hun ogsaa ha en mands løn.“

Anna Nissen

Helene Krog

Frøken Ragnhild Due, ansat i poststyrelsen (Arbeidsdepartementet) 1887, blev samme aar ekstraskriver.

Fru Helene Krog, ansat i Revisionsdepartementet 1888 — ekstraskriver samme aar.

Ragnhild Due

Alle de nævnte damer blev ved indførelsen av den nye arbeidsordning assistenter av 1ste klasse og staar alle — undtagen frøken Eger, der som før nævnt fratraadte i det sidst forløpne aar, — fremdeles i tjenesten.

I 1897 traadte den første kvindelige jurist i centraladministrationens tjeneste. Det er *frøken Sofie Schjøtt* ansat i Forsvarsdepartementet (marinestyrelsen) 6. mars 1897.

Finansdepartementet nedsatte i 1888 en komité med den opgave at utarbeide et forslag til en hensigtsmæssigere arbeidsordning i departementerne. Komiteen avgav sin indstilling i 1891. Høsten 1895 stiftedes „*Departementsforeningen*“ — departementsfunktionærernes fagforening og den avgav sin uttalelse i sakens anledning 31. januar 1896. Det er dette kombinerte arbeide, der ligger til grund for departementernes nye arbeidsdag, som ifølge Stortingets beslutning av mai 1899 oprandt i juli s. a. med en times forlænget arbeidstid (5 timer — 6 timer) nye lønninger og nye titler. Kopister og ekstraskrivere var ikke mere — sekretærer og assistenter, begge delt i 2 klasser kom i deres sted.

Lønninger i disse klasser er: *Sekretærer av 1. klasse*: Begynderløn kr. 2400.oo stigende til kr. 2800.oo og kr. 3200.oo. Sekretærer av 2den klasse: Kr. 1800.oo — kr. 2100.oo — kr. 2400.oo. Assistenter av 1ste kl. begynderløn kr. 1200 — 1500 — 1800 — 2000. Assistenter av 2. kl. kr. 800 — 1000 — 1200 — 1400. Departementets funktionærer har i 1914 indleveret andragende om forhøiet løn. Aarfristen var indtil 1912 5 aar — nu 3 aar.

Sekretærstillingerne er bestemt for mænd og kvinder med embedseksamen eller anden høiere fagutdannelse. — Avancementet inden sekretærklasserne foregaar, som forholdet var mellem ekstraskrivere og kopister — i almindelighet regelmæssig ved indtrædende ledighet. Der er ogsaa forutsat og praktisert en undtagelsesvis oprykning fra første assistent til anden sekretærklasse.

For tiden arbeider 5 kvindelige juridiske kandidater i departementerne. De er: *Frøken Sofie Schjøtt* og *frøken Nanna Meyer* i Justitsdepartementets lovavdeling, ansat 1903. *Gerd Blackstad*, Socialdepartementet (ans. 1909). *Anne Margrethe Prydz* i Revisionsdepartementet (ans. 1913) og *Valborg Stoud Platou* Arbeidsdepartementet (ans. 1912). De er alle for tiden sekretærer, men da departementets embeder er blandt dem, der ifølge „Lov om kvinders adgang til embeder“ av 9. februar 1912, staar kvinder aapne, er der intet iveien for at de kan avancere til bureauchefer og ekspeditionschefer.

De kvinder, der har erhvervet sig den utdannelse der fordres for at opnaa ansættelse som sekretær, er endnu meget faa, og det blir derfor inden assistentklassen man finder de fleste kvinder i regjeringens kontorer. De inddeles som nævnt i assistenter av 1ste og 2den klasse.

1ste assistentklasse har arbeidsordningskomitéen tænkt *fortrins-*

vis rekrutert med embedskontorister, der synes forutsat kun at være mænd. 2den assistentkl. er tænkt *væsentlig* rekrutert med kvinder, og samme komité har ogsaa tænkt, at der skulde kvinderne bli. — Kvinderne har imidlertid ikke holdt sig inden de grænser, som arbeidsordningskomiteen har sat for dem, de er siden 1899 baade antat som og avancert til assistenter av 1ste klasse, (det første tilfælde har dog hittil indtruffet meget sjelden). I „Departementsbladet“s juli nr. for 1912 oplyser en mand angaaende denne kvindernes gaaen over streken, at nær 1/3 av departementernes første assistentposter er besat med kvinder (26 av 87) og forholdet er senere endnu noget videre for kvindernes vedkommende (30 av 91).

I 1899 var der i regjeringens kontorer ansat 37 kvinder:

1 sekretær, 12 assistenter av 1ste og 18 av 2den lønningsklasse og 2 kopister og 4 ekstraskrivere (de 6 sidste i Revisionsdepartementet, der først i 1910 gik over til den nye arbeidsordning). I 1914 er der i samme kontorer ansat 69 kvinder:

5 sekretærer (3 av 1ste og 2 av 2den lønningsklasse), 30 assistenter av 1ste og 34 av 2 lønningsklasse.

Løn og avancementsforhold er inden hver klasse de samme for kvinder som for mænd, og den undtagelsesvise oprykning fra assistent til sekretærklassen staar saaledes ogsaa aapen for kvinder, men man maa gaa ut fra, den blir saa undtagelsesvis, at den ikke er at regne med. Jeg vil dog i denne forbindelse nævne, at i det Statistiske Centralbureau, der er en fra departementet utskilt administration, og hvor forholdet mellem sekretærer og assistenter er nogenlunde det samme som i regjeringskontorerne, er *frk. Hanne Aschehoug* i 1913 avancert til sekretær.

Arbeidet inden sekretærklasserne er det samme i begge klasser. Med hensyn til assistenterne var det forutsætningen, at 1ste assistenter skulde utføre arkiv-, journal- og revisions-, og andet lignende kontorarbeide. — 2den kl. assistenter kun almindelig avskrivningsarbeide, men i mange tilfælder holder arbeidet sig ikke indenfor de optrukne linjer.

Der er som bekjendt sterk konkurrance blandt kvinderne om ledige poster i regjeringskontorerne. Sikkerheten og anseelsen ved at være i offentlig tjeneste sammen med den stadig voksende moralske og økonomiske arbeidstrang, øver sin virkning, men mange har meget ufuldstændige begreper om det arbeide, de søker sig ind i. — Der raader nemlig en ganske underlig og med virkeligheten litet stem-

mende opfatning angaaende det departementale arbeide, baade hvad kvantitet og kvalitet angaar. — Hvem uten netop de, der har prøvet dem — kjender ikke de makelige departementsposter med det *lille* tørre arbeide, der er saa tørt, at menneskene blir likedan — de tørre departementsfolk? De der agter at gjøre departementsarbeidet til sit livserhverv, maa vogte sig vel for at lytte til denne „folkets røst“. Uten arbeidskraft og arbeidslyst maa ingen tænke paa at søke sig ind i regjeringens kontorer; der kræves begge dele i fuldt maal for at magte den arbeidsmængde som strømmer ind over en. Men er arbeidets kvantitet til sine tider knugende, saa er dets kvalitet til gjengjæld langt mindre farlig for ens personlige utvikling end almindelig antat. I de 15 aar jeg har arbeidet i centraladministrationen, har jeg ikke kunnet tilegne mig den opfatning, at departementsarbeidet virker fortørrende. De „tørre departementsfolk“ har jeg aldrig truffet. Arbeidet for det daglige brød, det er i sin store almindelighet hverken i eller utenfor departementerne saa særlig spændende og interessant, men alt arbeide der har en mening og et maal, det har ogsaa liv, og det arbeide vi ser ind i, alle vi som staar paa vore poster, selv om det bare er som haandlangere i regjeringens store verksted, det er et arbeide for mennesker og om mennesker. Hele den store væv med alle sine kjedsommelige graa traade og sit ensformige og ofte trættende mønster, det har ogsaa sin røde traad, der trods ujevnheter og feilslag altid skimter frem. Det er „viljen til at løfte vort land — til at øke dets gavn og søke dets savn“ — og naar 1914 ser tilbake paa 1814 og tæller savn og gavn, saa tror jeg nok, det trygt vil kunne vise, at det arbeide har allikevel slaat godt til.

Marie Munk

Kvinder i kommunens tjeneste.

Av *Tone Berner.*

Av kvinder i kommunens tjeneste finder man tidligst anvendt *jordmødre, opsynskvinder, sykepleiersker ved de kommunale sykehuser* og *sindssykeasyler* samt *lærerinder ved folkeskolen* og *barneasylerne.* Noget senere kommer de øvrige grupper, som er nævnt i denne artikel.

De opgaver, som her er samlet, skriver sig i det væsentlige fra Kristiania. De er utarbeidet efter kommunens beretninger, kommunale dokumenter og oplysninger fra forskjellige funktionærer samt gjennem Kristiania kommunale pensionskasses omfattende opgaver over kommunens tjenestemænd. Man kan vel gaa ut fra, at der ialfald i de øvrige større bykommuner er ansat kvinder omtrent i lignende stillinger som her. Naar Kristiania kommune er valgt som utgangspunkt, er det fordi den har det største antal kommunale kvindelige stillinger. Det vilde bli for vidtløftig at samle opgaver fra det hele land i en saa knap artikel som denne.

* * *

Jordmødre. Ifølge bestemmelse i jordmorreglementet av 1810 og 1812 skulde der i hver by ansættes mindst 1 jordmor med fast løn av kommunen. Senere blev denne bestemmelse forandret. I Kristiania blev ifl. repræsentantskaps-beslutning i 1854 de to faste jordmorbestillinger inddradd, den ene straks og den anden ved indtrædende ledighet. Den faste løn av kommunen var 70 spd. for hver. Nu er der i byerne kun privat praktiserende jordmødre. Derimot kommer de ind under kommunen for landdistrikternes vedkommende. Deres løn fordeles mellem stat, amt og kommune. Tidligere stillet man ikke større krav til deres utdannelse; men fra midten av forrige aarhundrede har de maattet gjennemgaa jordmorskolen paa fødselsstiftelserne i Kristiania eller Bergen.

Ved tvangsarbeidsanstalten (Mangelsgaarden) har der hele tiden været anvendt opsynskvinder. Ifl. gamle dokumenter blev der allerede i 1811 ansat en kvinde, som sammen med sin mand blev kaldt for *opsynshavende*; de fik frit hus, og deres løn, som oprindelig utgjorde tilsammen 15 spd. og 45 skill., blev fra 1818 forhøiet til 45 spd. og 45 skill.

I 1838 blev der ansat en *fabrikinspektrice*, som forestod fabrikationen av uldtøier. Fra april 1841 var der midlertidig ansat en kvinde til at veilede de i anstalten indsatte fruentimmer i vævning og strikning mot en løn av 12½ spd. pr. md. I 1842 blev der til verksmesterinden opført fast løn 120 spd., bolig, brænde og 5 spd. til lys.

Ved utgangen av 1886 var der som løn for en opsynskvinde opført kr. 640 med fri bolig og brænde samt 2 medhjælpersker med en avlønning av kr. 384 og delvis kost.

Lønninger for opsynskvinderne var i de senere aar kr. 600, stigende til kr. 750 efter 10 aars tjeneste samt kost.

Tvangsarbeidsanstaltens kvindeavdeling gik i 1907 over til staten. Anstaltens bygninger har ogsaa av kommunen været benyttet til sykehus og sindssykeasyl med kvindelig sykehusbetjening.

De kommunale sykehuser.

Ved sykehusenes avdelinger i Kristiania var der i begyndelsen saakaldte *gangkoner*, som pleiet de syke om dagen; de hadde fri bolig, men ikke kost paa sykehuset. Nattjenesten besørgedes av vaakekoner, som bodde ute i byen. Ingen av disse hadde nogen egentlig utdannelse utover den praktiske øvelse og færdighet, de efterhvert kunde erhverve sig.

I 1859 var gangkonernes løn 84 spd. om aaret med fri bolig, lys og brænde og vaakekonernes 72 spd. pr. aar. *I 1874* var gangkonernes løn 96 spd. med *et* alderstillæg à 6 spd. efter 10 aars tjeneste = 102 spd., fri bolig o. s. v., vaakekonerne hadde 84 spd. *I 1891* fik gangkonerne kr. 408 med *et* alderstillæg à kr. 24 efter 10 aars tjeneste = 432 + fri bolig o. s. v. Vaakekonerne hadde da kr. 360 pr. aar. Fra 1899 fik vaakekonerne kr.. 1,35 pr. nat (uten kost eller bolig).

Sykepleien ved epidemiavdelingerne blev i den første tid besørget av diakonisser (senere av andre utdannede sykepleiersker — i de ledende stillinger), assistert av unge piker, som ikke hadde nogen

speciel utdannelse. Disse fik kr. 24 pr. md. = kr. 288 pr. aar og kosten. I 1898 fik de til sin løn regulert 2 alderstillæg à kr. 24 efter 5 og 10 aars tjeneste = 336 kr. og frit ophold.

Man ser av dette, at der tidligere ikke blev stillet særskilte krav til utdannelsen for de underordnede pleiersker, saaledes som det er gjort i de senere aar.

Der blev efterhvert ved de forskjellige avdelinger ansat *oversykepleiersker* i de ledende stillinger.

Fra 1893 var deres løn kr. 360 og frit ophold.
„ 1898 —„— kr. 400 —„—
Fra 1901 blev lønnen regulert med 2 alderstillæg á kr. 50 pr. aar efter 5 og 10 aars tjeneste = kr. 500 og frit ophold, beregnet til kr. 360.

Oversykepleierskerne er nu inddelt i 2 klasser efter avdelingens størrelse.

Løn fra 1909:	Kl.	I	kr. 600,	stigende til kr.	800	efter	6	aars tjeneste.
— „	„	II	„ 300,	— „	550	„	6	—
— 1913:	„	I	„ 600,	— „	1000	„	12	—
— „	„	II	„ 500,	— „	700	„	6	—

samt frit ophold, beregnet til kr. 400.

I 1900 fik sykehusene i Kristiania sin *sykepleieskole*; den har ialt utdannet adskillig over 300 sykepleiersker, hvorav ca. 100 fremdeles er i sykehusenes tjeneste. Ved de første kurser optokes kun 12 elever, nu optas 60 pr. aar — 30 hvert halvaar. Eleverne binder sig for 3 aar med 3 maaneders prøvetid. Det første aar ansees for den egentlige elevtjeneste; i de to sidste aar kaldes eleverne prøvesøstre og arbeider noget mere selvstændig. Eleverne skal være i alder 20—27, friske og ha en god skoleutdannelse. Efter 3 aars forløp er der adgang til fast ansættelse for dem, som maatte ønske at fortsætte, og som faar sine overlægers anbefaling.

Fra 1ste jan. 1908 blev der en mere fast ordning for sykepleierskerne, og de blev optat som medlemmer av Kristiania kommunale pensionskasse. (Oversykepleierskerne blev optat i pensionskassen ved dens oprettelse i 1902).

Fra 1908 løn kr. 300, stigende til kr. 400 efter 6 aars tjeneste.
„ 1913 „ „ 400, — „ 550 —„—
samt frit ophold, beregnet til kr. 400.

Ved søsterhjemmet paa Ullevaal er der ansat en husmor, som tillike er *bestyrerinde* for sykehusenes engagementskontor, med løn

som overpleierske av I klasse. Desuten er der ved sykehusene en *oldfrue* og en kjøkkenbestyrerinde, hvis løn er kr. 700 stigende til kr. 1100 efter 12 aars tjeneste og frit ophold, beregnet til kr. 400.

Der er flere kvinder ved sykehusenes kontorer, ved tøilageret og i proviantmagasinet. Desuten beskjæftiger de kommunale sykehuser en mængde kvinder ved de forskjellige avdelinger og kjøkkener med løn svarende til tjenestepikelønninger.

Ved Kr.a kom. sindssykeasyl var der i 1887 ansat en *matrone* (oversykepleierske) med 5 *vogtersker* under sig. Senere er antallet av sykepleiersker (vogtersker) vokset betydelig. Der forlanges ingen speciel utdannelse for sindssykeasylets pleiersker.

Ved sindssykeasylet er der foruten oversykepleiersken ogsaa en *oldfrue* og en *husholderske.*

Lønningerne er som ved sykehusene.

Folkeskolens lærerinder.

Ifølge skoleloven av 1848 blev haandarbeide indført som et frivillig fag, og fra 60-aarene i Kristiania efterhaanden optat som skolefag ved almueskolen. Loven indeholdt ingen hjemmel for ansættelse av kvinder som lærerinder ved almueskolen *undtagen i haandgjerning.* Imidlertid hadde man i mange byer foretat saadan ansættelse længe før loven av 22de mai 1869 aapnet adgang dertil. Ifl. beretninger om Kristiania almueskoler var der allerede i 1827 ansat en lærerinde, som fratraadte 31te decbr. 1885 efter ca. 58 aars tjenestetid. 2 lærerinder blev ansat i 1849, 1 i 50-aarene og flere fra 1861 og utover.

Ved utgangen av 1865 var der ved Kr.a almueskoler 16 lærerinder (derav 4 haandgjerningslærerinder). Ved utgangen av 1886 var der 30 (derav nogen midlertidig ansatte og 3 haandgjern.lær.).

Ved utgangen av 1872 var der flere lærerinder end lærere, nemlig 47 mot 42, og ved utgangen av 1875 var antallet av lærerindeposter steget med 54, tilsammen 101, altsaa paa 3 aar var antallet mer end fordoblet.

Ved utgangen	1881	av var der saaledes	ca. 200	lærerindeposter.
—„—	1889		„ 300	—
—„—	1895		„ 400	—
—„—	1900		„ 560	—

Fra 1904—1913: se statistik over antal medlemmer av Kristiania kommunale pensionskasse side 280—81.

Lønnen for lærerinder var i førstningen 120 spd. I begyndelsen

av 70-aarene blev den regulert til 150, stigende til 180 — efter 6 aars tjeneste, og ytterligere til 200 spd. efter 10 aars tjeneste.

Ifølge bilag til aarsberetning for 1869—70 (Kr.a almueskoler) hitsættes en oversigt over gjennemsnitsindtægt for lærerinder i de forskjellige byer:

Kristiania	155 spd.
Bergen	136 „
Kristianssand S.	120 „
Tønsberg	120 „
Skien	120 „
Fredrikshald	115 „
Sarpsborg	112 „
Moss	110 „
Trondhjem	102 „
Stavanger	100 „
Hamar	96 „
Kristianssund N.	91 „

I *Kristiania:*

Fra 1878 løn kr. 720 stigende til 940 efter 10 aars tjeneste.
„ 1886 - - 720 —„— 1000 —„—
„ 1892 - - 900 —„— 1400 efter 19 aars tjeneste. (Lærerinder i høiere lønningsgruppe kr. 1400.)
„ 1898 - - 900 stigende til 1500 efter 15 aars tjeneste. (Lærerinder i høiere lønningsgruppe kr. 1500.)
„ 1909 - - 1100 stigende til 1700 efter 15 aars tjeneste.
„ 1910 - - 1100 —„— 1950 » 18 „ —

Tilsynslærerinder fik i begyndelsen av 80-aarene et lønstillæg av kr. 150 pr. aar. Dette blev i 1909 forhøiet til kr. 200.

Skolekjøkkeninspektricen i Kristiania blev ansat i 1899 med en løn av kr. 1600; denne blev i 1909 forhøiet til kr. 1800 — altsaa et tillæg av kr. 100 til høieste lærerindeløn. Ved lønsreguleringen, som traadte i kraft fra 1 januar 1910, blev tillægget forhøiet til kr. 200.

4de februar 1909 vedtok kommunestyret de nødvendige forandringer i lønningsvedtægten for Kristiania folkeskole for derved at aapne adgang til ansættelse av kvindelige overlærere.

Den første kvindelige overlærer blev ansat 15 oktober 1913 ved Tøien skole.

De kommunale middelskoler.

Ved borgerskolen (Den 4-aarige kommunale middelskole) var der ansat lærerinder fra 80-aarene og indtil forskolen ophørte i 1900. Løn i begyndelsen kr. 848—1048. *I 1892*: Kr. 900—1250.

Den 4-aarige og *den 3-aarige kommunale middelskole* begyndte i 1901. Ved begge skoler er der ansat lærerinder. Løn fra 1901: kr. 1200—1550 og fra 1910: kr. 1500, stigende til 2300 efter 12 aars tjeneste.

Kommunens barneasyler ledes av *bestyrerinder*.

De første asyler begyndte omkring 1840. Asylerne er for barn av den fattigere befolkning i alderen 2 à 3, indtil 7 aar. Barna er paa asylet bare om dagen, som de tilbringer med lek og arbeide av forskjellig art. For mødre, som er nødt til at søke arbeide utenfor hjemmet, er disse barneasyler uerstattelige.

Bestyrerindernes løn var fra 1893 kr. 700 stigende til 800, og fra 1909 kr. 800 stigende til 900 efter 4 aars tjeneste.

De har fri bolig paa asylet samt lys og brænde, værdsat til kr. 300.

Foruten bestyrerinder er der ansat *hjælpersker* med en løn av kr. 600—700 pr. aar.

Ved hvert asyl er der en tjenestepike.

Ved politiet har man — som ved fængslerne — benyttet *slutter-sker.* I midten av forrige aarhundrede var det — ifølge Kristiania kommunes 50-aars beretning — ordnet saaledes, at den av kommunen lønnede slutter fik et tillæg av kr. 12 pr. maaned for at la visitationen av kvindelige arrestanter utføre ved sin kone eller en anden paalidelig kvinde. Fra 1884 deltes visitationen av kvindelige fanger mellem to av slutternes hustruer, der hver oppebar kr. 250 pr. aar.

Fra 1900 blev der fast ansatte sluttersker med løn kr. 800, stigende til 1000, fra 1908 kr. 900—1100 og fra 1812 kr. 1000—1200, samt uniform beregnet til kr. 50 pr. aar.

Ved politikorpset blev der for nogen aar siden ansat kvindelige *politikonstabler* i flere av landets byer.

I Kristiania begyndte kvinder at tjenestegjøre som konstabler i

1911. Lønnen var da kr. 1100 stigende til kr. 1500 efter 10 aars tjeneste.

Fra 1913 blev lønnen forhøiet til kr. 1400 stigende til 2000 efter 9 aars tjeneste.

Hertil kommer beklædningsgodtgjørelse kr. 60 pr. aar.

De kvindelige politikonstabler er hovedsakelig beskjæftiget ved sædelighetsavdelingen.

Ved den offentlige veining i Kristiania har man like siden i 70-aarene benyttet *veiersker*, der fra først av blev kaldt for medhjælpersker. Deres løn var fra 1875—84 *kr. 325*, 1885—89 *kr. 420*, 1890—97 *kr. 540*, 1898—1907 *kr. 660* pr. aar. *I 1908* blev lønnen regulert til kr. 900 med 2 alderstillæg à kr. 100 = *kr. 1100.* De har oppebaaret uniform til en værdi av kr. 48 pr. aar, helt fra de blev ansat ved veiningen.

Pleiebarnskontoret i Kristiania blev oprettet i 1893 og sorterer under sundhetskommissionen. Kontoret ledes av en *forstanderinde*, som efter endel aars forløp fik *kvindelige assistenter* til hjælp. Forstanderindens løn var ved ansættelsen kr. 1000.

Fra	1895	kr.	1200	stigende til	kr.	1400	efter 8	aars tjeneste.
„	1908	„	1400	—„—	„	1700	„	—„—
„	1911	„	1700	—„—	„	2200	„ 9	—„—

Assistenterne fører tilsyn med pleiehjemmene, undersøker pleieforholdene for de for betaling utsatte barn rundt i byen og bringer daglige rapporter herom til forstanderinden. Gjennem kontoret er der nu anledning til at faa anbragt barn til forpleining i barnehjem og hos private familjer.

Assistenternes løn var i begyndelsen kr. 840.

Fra	1909	kr.	1000	stigende til	kr.	1400	efter 12	aars tjeneste.
„	1910	„	1100	—„—	„	1500	„	—„—
„	1/7 1913	„	1500	—„—	„	1700	„ 6	—„—

De kommunale bad. Her har man foruten den almindelige betjening, der likesom ved de fleste bad mest bestaar av *kvinder*, ogsaa nu *kvindelige bestyrere*, selv der hvor man tidligere anvendte mænd. Tilsyn og administration av et bad maa jo absolut passe for kvinder, og det har ogsaa vist sig i Kristiania ved de sidste ansættelser, at de har seiret i konkurrancen ved besættelse av bestyrerstillingerne.

De 3 større kommunale bad har nu bestyrerinder. To av dem er enker efter kommunale tjenestemænd, den tredje er ogsaa enke. Alle 3 har hat barn at forsørge.

Bestyrerindernes løn er forskjellig efter badets størrelse.

Ved Torvgatens bad er lønnen fra 1909 kr. 1300, stigende til 1800 efter 9 aars tjeneste samt fri bolig, lys og brænde, værdsat til kr. 400.

Ved Sagenes bad: Fra 1900 løn kr. 960, stigende til 1320 efter 10 aars tjeneste, og fra 1909 kr. 1000, stigende til 1400 efter 12 aars tjeneste.

Ved Enerhaugens bad hadde bestyrerinden før 1909 kr. 960. Fra 1909 kr. 1300. Hun har ytterligere kr. 120 pr. aar i tillæg for tilsyn av Kampens bad.

Badekonerne hadde i begyndelsen 40—50 kr. pr. md.

Fra 1909 kr. 700 stigende til kr. 800 efter 6 aars tjeneste.
„ 1913 „ 800 —„— „ 950 —„—

Ved at ansætte kommunale tjenestemænds enker gjør kommunen en god gjerning. Jeg tror ialfald, at man som regel har gjort den erfaring, at kvinder, der mister forsørgeren for sig og sine barn, kaster sig energisk over sit arbeide og er taknemlige, naar der stilles dem levelige vilkaar, saa de kan holde hjemmet sammen.

De kommunale toiletters *betjening* bestaar av *kvinder.* Her anvender man nu i størst mulig utstrækning enker efter kommunale tjenestemænd.

De kommunale kontorer. Naar man ser tilbake i tiden, vil man finde at kvinderne ikke var meget benyttet til kontorarbeide, hverken ved de kommunale, offentlige eller private kontorer. Da de første kvinder blev ansat paa de kommunale kontorer, stillet vistnok publikum sig meget skeptisk likeoverfor deres dygtighet. En av de kommunale damer, som blev ansat i 80-aarene fortæller, at ansættelsen av den første kvindelige kontorist paa de høitidelige magistratskontorer av publikum i begyndelsen blev anset som en næsten uforsvarlig letsindighet. Det hændte ikke sjelden, at folk blev staaende i døren, saa først paa damen og derefter rundt omkring og endte med at spørre: „Undskyld, er der ikke nogen tilstede her?“ Men de lærte noksaa snart at forstaa, at damen var „nogen“.

Litt efter litt er der aapnet kvinderne adgang til de *fleste konto-*

rer i kommunen. Man har ogsaa *kvindelige arkitekter* paa stadsarkitektens kontor. Ved det kommunale *arbeidsformidlingskontor* har man *kvindelige assistenter*, likeledes ved det Deichmanske biblioteks forskjellige avdelinger og hos underfogden.

I begyndelsen var gagen for de kvindelige kontorister omkring kr. 50, senere kr. 60 pr. maaned i almindelighet.

En av de *ældste kommunale kontordamer* blev ansat i 1887 med kr. 80 pr. maaned; hun hadde en mere selvstændig stilling. Hendes gage blev i 1892 forhøiet til kr. 100 pr. maaned. I den anledning fortæller hun, at en meget anset kommunemand uttalte, at nu var man naadd til den høieste løn, der overhovedet kunde tilstaas kvinder, høiere maatte man aldrig gaa.

Hun har ogsaa fortalt, at da hun blev ansat med en løn av kr. 80, hadde en gammel dame sagt: „Det er altfor meget for en dame, det kan hun jo næsten leve av.“ Ovenstaaende bemerkninger er betegnende for den tids opfatning.

Men vedkommende dame naadde nok længer, hun kom i 1897 op i lønningsgruppen kr. 1600—2200 og i 1909 kr. 1800—2400.

Fra først av var der intet fast lønningsregulativ, ialfald ikke for de smaa stillinger; det kom an paa hvad cheferne foreslog.

I 1894 blev nedenstaaende lønningsregulativ vedtat for *kontorister* i Kristiania kommunes tjeneste. Regulativet, der gjaldt fra 1. jan. 1895, har bestaat indtil lønsreguleringen fra 1. jan. 1909 traadte i kraft.

1ste klasses kontorister:

Grundløn kr. 1600	med 3 alderstillæg	à kr. 200	efter 3, 6	og 10 aar	= kr. 2200
Fra 1909:					
Grundløn kr. 1800	—„—	à kr. 200	—„—	og 9 aar	= kr. 2400

2den klasse:

Grundløn kr. 1200	med 3 alderstillæg som ovenfor	= kr. 1800
Fra 1909:		
Grundløn kr. 1400	—„—	= kr. 2000

3dje klasse bestod av 3 grupper:

Gruppe	I kr. 960	med 3 alderstillæg à kr. 120	efter 3, 6 og 10 aar,		= kr. 1320
„	II „ 840	—„—	—„—		= kr. 1200
„	III „ 720	—„—	—„—		= kr. 1080

Antal medlemmer av Kristiania kommunale pensionskasse.

Etat	1904	1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911	1912	1913	Stilling i 1913.
Arbeidsanstalten	6	7	6	6	2	2	2	2	2	2	1 kasserer, 1 kontorist
Arbeidskontoret	1	1	1	1	1	1	1	2	2	3	asssistenter
Bade- og vaskeanstalten	1	1	1	2	1	1	1	1	2	4	1 bestyrerinde, 3 badekoner
Barneasylerne	12	12	9	10	9	9	9	9	8	8	7 bestyrerinder, 1 hjælperske
Bokholderkontoret	3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	Kontorist
Borger- og realskolen. Den 4-aarige kommunale middelskole	3	4	4	4	4	4	6	6	7	8	Lærerinder
Bygningschefen	2	3	2	1	2	2	2	2	2	2	Kontorister
Deichmanske bibliotek	6	5	5	5	5	5	5	6	9	9	Assistenter
Elektricitetsverket	1	3	3	3	3	3	3	2	2	4	Kontorister
Fattigstyret	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	Sykepleiersker hos bylægerne
Folkebadene	4	4	4	3	2	3	3	3	3	3	1 bestyrerinde, 2 badekoner
Folkeregistret og det statist. kontor	3	3	5	6	6	6	6	5	5	5	Kontorister
Folkeskolerne	587	598	587	596	595	612	634	683	718	742	20 tils.l.ind., 1 skolekj.inspektrice.721 l.ind. (Fra okt. 13 er en av l.inderne blit overl.
Formandskapet	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Kontorist
Gasverket	3	5	5	4	4	5	6	7	7	7	Kontorister
Havnefogdens kontor	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	„
Kirkeværgens kontor	2	1	1	1	1	1	1	1	2	2	„
Kjøtkontrollen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	„
Kæmnerkontoret	—	—	1	1	1	1	2	2	2	2	„
Ligningskontoret	1	1	1	3	3	4	4	6	6	6	„
Magistraten	6	6	5	5	5	6	6	7	7	7	„

Middelskolen, 3-aarige	4	5	5	5	6	6	7	7	7	9	Lærerinder
Opmaalings- og reguleringschefen	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	
Overformynderiet	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1 kasserer, 1 kontorist
Pensionskassen	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Kontorist
Politiet	3	3	2	2	3	3	3	3	3	4	1 kontorist, 1 konstab., 2 sluttersker
Sindsykeasylet	4	4	6	6	6	6	*25	22	22	21	1 matrone (oversykepl.), 1 kasserer 1 oldfrue, 1 hush. 17 sykepl.
Skolestyrets kontor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Kontorist
Stadsarkitekten	4	3	4	4	4	4	4	3	4	4	1 arkitektassistent, 3 kontorister
Sundhetsvæsenet	2	3	3	3	3	3	5	7	7	8	1 kontorist, 1 forstanderinde, 6 assistenter
Sykehusene	15	16	17	19	*78	95	96	99	108	104	1 kontorist, 2 telefonistinder, 1 husmor og best.inde, 1 kjøkkenbest.-inde, 1 oldfrue, 1 hush. 2 assist. 16 oversykepl., 79 sykepleiersker
Underfogden	5	5	5	5	4	4	4	4	4	4	1 kontorist, 2 assist., 1 kontorbud
Veiningen	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	Veierske
	684	704	690	703	756	794	843	898	949	980	

* Sykehusenes pleiersker blev optat i pensionskassen fra $^1/_1$ 08 og sindsykeasylets fra $^1/_1$ 10.

Der er flere kvinder beskjæftiget i Kristiania kommune end ovenstaaende tabel viser, deriblandt faste ekstraarbeidere og ellers mange, som ikke har adgang til pensionskassen, samt endel der har passert aldersgrænsen, men fremdeles er i tjenesten. Som man vil se av tabellen er kvinderne talrigst repræsentert ved folkeskolen og ved sykehusene. Det samme gjælder nok i samtlige kommuner over det hele land.

Fra 1909 er denne klasse forandret til 2 grupper, nemlig:
Gruppe I kr. 1100 med 4 alderstillæg à kr. 100 efter 3, 6, 9 og 12 aar, = kr. 1500
„ II „ 1000 —„— —„— = kr. 1200

I ovennævnte lønningsklasser kommer alle de ved de kommunale kontorer fast ansatte kvinder. Kun et par er i 1ste klasse og fra omkring 1900 nogen faa, men nu ca. 20 i 2den klasse. Resten kommer ind under 3dje klasses forskjellige grupper.

Hosstaaende statistik viser antal fast ansatte kommunale kvinder, der er medlemmer av Kristiania kommunale pensionskasse, fordelt paa de forskjellige etater i kommunen. Stilling pr. 1ste januar 1913 er paaført tabellen.

Pensionskassen traadte i kraft i 1902; men da folkeskolens personale først blev optat i kassen i 1904, synes jeg, at det — for oversigtens skyld — er rigtigst ikke at ta de to første aar med. Tabellen viser antallet i de 10 aar: 1904—1913.

Kvinder i pressen.

Av *Anna Hvoslef.*

Ved møter og foredrag, ved alle anledninger, hvor pressen er repræsenteret, vil man nu i Kristiania ogsaa blandt de tilstedeværende journalister træffe kvinder.

Den kvindelige journalist er nemlig ikke længer noget enestaaende fænomen, hun har faat mange kamerater.

Næsten alle dagblade i Kristiania har kvindelige medarbeidere som faste medlemmer av redaktionen, idet nogen utfører journalistisk arbeide i egentligste forstand og skriver selvstændig, andre oversætter. Og ogsaa i den utenbys presse er kvinder ansat.

Dertil kommer, at endel ukeblade og tidsskrifter redigeres av kvinder og har kvindelige medarbeidere.

Foruten de faste medarbeidere, baade ved dagspressen og i tidsskrifterne, er der endel kvindelige journalister, som driver arbeidet mere paa frihaand og yder bidrag til forskjellige blade, uten at være knyttet til noget enkelt.

Av kvindelige medarbeidere, fast ansat i redaktionerne, er der for øieblikket ved dagspressen i Kristiania 13, ved den utenbys presse 10. Som redaktører og medarbeidere ved tidsskrifter er 7 kvinder ansat.

Det vil herav sees, at kvinderne er forholdsvis talrig repræsentert i den norske presse.

De kvindelige journalister har ikke gjort stormangrep paa redaktionerne. Deres indtog her er skedd i stilhet som en naturlig følge av utviklingen. Eftersom kvinderne fik bredere plads inden vort samfund, og deres interesser blev kraftigere repræsenteret, kom ogsaa alleslags spørsmaal, som berørte kvindernes sociale, økonomiske og politiske stilling, mere og mere i forgrunden. Og en naturlig følge herav var, at disse samfundsspørsmaal i stedse videre utstrækning blev behandlet i pressen.

Og dermed var veien banet for de kvindelige journalister.

Saa ganske let gik det naturligvis ikke for de første, som slog ind paa den nye vei. For kvindelige journalister i dagspressen som faste medarbeidere av redaktionerne, var endnu paa det nærmeste ukjendt.

Kvinderne hadde vistnok alt i en aarrække levert bidrag til aviser og tidsskrifter i form av indlæg eller korrespondancer, men de optraadte i egenskap av amatører, — ikke som journalister av fag.

Camilla Collett har saaledes skrevet flere av sine aandfuldeste, mest pointerte forsvar for kvindebevægelsen i pressen. Hendes første optræden i „Morgenbladet“ faldt saa tidlig som i 1859; hun har ydet leilighetsvise bidrag til flere av vore aviser og tidsskrifter, saaledes til „Ny illustreret Tidende“, „Dagbladet“ og „Aftenposten“, og var en høit skattet gjest i „Nylænde“ til sine sidste leveaar.

Marie Colban sendte i aarene 1859—1869 breve fra Paris til „Morgenbladet“ og behandlet heri livlig og interessant sociale og politiske forhold.

Men journalister i moderne forstand var hverken Camilla Collett eller Marie Colban.

Fastere knyttet til dagspressen var derimot frøken *Valborg Platou*, som fra 1882 til 1909 var bibliotekar ved Bergens offentlige bibliotek. Saa tidlig som i 1869 blev hun medarbeider i „Bergens Adresseavis“, hvor hun — som var særlig bekjendt for sin ypperlige hukommelse — skrev udmerkede referater, og hun var senere i en lang aarrække, helt til 1909, en forstaaelsesfuld og anset teateranmelder i „Bergens Aftenblad“.

Før kvinderne for alvor rykket ind i dagspressen, hadde vi imidlertid herhjemme et tidsskrift, redigeret av en kvinde, nemlig *Gina Krogs* „Nylænde“. Fra 1886 har, som man vet, frøken Krog i „Nylændes“ spalter kjæmpet for kvindernes sak med kraft, sjelden idealitet og usvikelig tro paa seir.

Faste kvindelige medarbeidere i dagspressen var imidlertid endnu i slutten av 1890-aarene en sjeldenhet. Og det var ikke frit for, at baade privatfolk og institutioner betragtet disse kvindelige journalister med forbauselse, blandet med mistro, naar de paa sit arbeides vegne søkte oplysninger og underretninger.

Men forbauselsen og mistroen gav sig snart, og det er vel neppe nu nogen kvindelig journalist, som finder sit kjøn at være en hin-

dring. Netop derved, at de er kvinder, faar de i mange tilfælder lettere adgang end sine mandlige kolleger. Og kan der end ha været vanskeligheter utadtil nu og da, kan sikkert ingen kvindelig journalist beklage sig over sine mandlige arbeidsfæller. Mændene inden pressen har optraadt kammeratslig og kollegialt mot de kvindelige journalister, saa begge parter inden sin redaktion arbeider i fællesskap med bladets interesse for øie.

Spør man: Hvad slags arbeide utfører kvinderne i den norske presse? maa svaret nærmest bli: Det samme som mændene. — De bør helst — som sine mandlige kolleger — kunne skrive om alt, fra cederen paa Libanon til isoppen paa væggen, med andre ord, behandle sociale og politiske spørsmaal, kunst og literatur, referere fra møter og kommentere dagens begivenheter — alt det journalistiske arbeide, som samlet blir døgnets og tidens historie.

I større blade er arbeidet selvfølgelig til en viss grad specialiseret, saa den enkelte journalist ikke bokstavelig talt blir en saa alt omfattende kronikør. Men der er intet skarpt begrænset mands- og og kvindearbeide inden journalistiken. Og de kvindelige journalister er ikke utelukkende henvist til en „damernes spalte“, hvor de kvindelige læseres interessesfærer forutsættes indskrænket til moder, matprat, skjønhetsraad, husholdningsvink og selskabelige nyheter.

Men det er selvsagt, at de kvindelige journalister skriver om alt som angaar kvinderne, deres kaar og stilling i hjemmet og samfundet.

Vil nogen vite, hvad der fordres for at bli journalist, saa er svaret: Kundskaper, iagttagelsesevne, evne til at koncentrere sine tanker om væsentlige punkter og gjengi sine indtryk i klar, koncis og letlæst form, initiativ, aandsnærværelse, god helbred.

Enhver, som har erfaring i journalistik, vet at der under det daglige arbeide er bruk for kundskaper og atter kundskaper. Den som i ro og mak hjemme kan sysle med literært filigransarbeide, kan ta sig tid til at lete i bibliotekerne og gjennempløie verk paa verk for at samle oplysninger. Men i dagsavisernes redaktioner, hvor arbeidstempoet er indstillet paa rotationspressen, hvor det ofte gjælder at kommentere begivenheter eller meddele oplysninger paa ganske kort tid, er den journalist ilde faren, som ikke paa forhaand har et arsenal av kundskaper at ty til. Det vil merkes paa hans behandling av emnerne, sinke ham i arbeidet og hemme ham i utførelsen.

At en journalist bør ha en god almenutdannelse er en selvfølge, men av specialkundskap som kan være nyttig, kan nævnes solide sprogkundskaper, kjendskap til egen og fremmede landes literatur, til kunsthistorie og tidens kunstneriske retninger, til sociale forhold og institutioner. Og en specialitet, som er til god hjælp ved behandlingen av lokale forhold, er personalkjendskap.

Det er saaledes ikke smaa fordringer, som stilles til pressens folk, og det journalistiske arbeide er ikke saa let, som saamange uindviede tror.

Det bedste bevis paa at journalistiken er en profession som sætter store og særegne krav til sine medlemmer, er at saa mange forsøker sig paa arbeidet, men opgir det igjen, fordi de mangler anlæg for det.

Men for at bli en flink journalist kræves først og sidst ett: *lyst.* Arbeidet maa være en glæde, ikke et daglig slit som man tar sig sammen for at kunne utføre. Den slags samvittighedsfuldt hoveriarbeide blir aldrig god journalistik.

Men den egte journalist — hvad enten det er mand eller kvinde — er den som føler, at det, hver dag at være med at skrive sit bidrag — er det aldrig saa beskedent — til tidens historie, er det arbeide, han har mest lyst paa i verden.

Kvindelige trykkeriarbeidere.

Av *Alma Andresen.*

Boktrykkerkunsten kom til Norge aar 1643. Det var en prest i Romedal ved navn Christen Stephenson Bang som har æren herfor, efter hvad „Norsk Boktrykkerforenings“ festskrift 1909 meddeler. Den første boktrykker var Trygve Nielsen fra Kjøbenhavn.

Trygve Nielsen søkte om at faa tilladelse til at trykke forskjellige bøker, deriblandt skolebøker. Det fik han; der findes paa vort universitetsbibliotek en bok, som er trykt av ham.

Den første norske avis utkom den 23de mai 1763. Det var *„Norske Intelligenssedler“* som nu gaar i sin 152de aargang.

Paa hvilket tidspunkt kvinderne kom ind paa trykkerierne, kan man ikke si noget bestemt om. Men i de forskjellige bøker om boktrykkerfaget i Norge, jeg har læst, har jeg set at flere kvinder har drevet trykkeri og forlagsvirksomhet som enker efter boktrykkere. Og i boktrykkerkunstens barndom, da den som alt andet haandverk var hjemmeindustri, saa var vel kvinderne med, og da man kom saa langt at der blev oprettet særskilte trykkerier, fulgte nok ogsaa kvinderne med.

I trykkerifaget beskjæftiges kvinder som *sættersker*, *trykkersker* og *paalæggersker*. For en 40 aar tilbake var der i en av vore nuværende større aviser kun 2 mandlige typografer, men flere kvindelige, deriblandt en som var ombrækker paa stoffet eller nyheterne. I samme avis er der nu 15 mænd og 11 kvinder som typografer. I 1872, da „Den typografiske forening“ stiftedes, hører man intet om kvinder som medlemmer. Men i 1884, da de norske boktrykkere dannet sin principalforening, ser man at der var omkring 100 sættersker i trykkerierne i Kristiania.

I „Typografisk forenings“ historie fra 1872—1897 nævnes der ikke noget om kvinder som medlemmer før 1896; men der stod en god del i foreningen.

24de mars nævnte aar blev der paa et møte av kvindelige og mandlige trykkeriarbeidere sendt en resolution til chefen for Indredepartementet med forskjellige punkter i anledning de ved kongelig resolution av 1896 fastsatte sundhetsforskrifter for boktrykkerier. Et av punkterne i resolutionen lød saaledes:

„Mandlige sætterlærlinge, og kvindelige sættere uanset alder, maa ikke beskjæftiges mere end 8 timer daglig, — spisetiderne iberegnet.“

Sætterskerne protesterte mot dette. De anførte bl. a. at kunde de ikke faa arbeide under samme forhold som de mandlige sættere, vilde det bidra til at stænge dem ute av faget og gjøre en mængde kvinder arbeidsløse, som har ofret sin bedste tid for at lære arbeidet.

Der blev ingen forandring av arbeidstiden for sætterskerne.

I 1898 fik sætterskerne indført læretid og mindsteløn. Som medlemmer av „Typografisk forening“ hadde de sætterske frk. *Olufine Amundsen* som repræsentant ved tarifforhandlingerne. Principalerne gik med paa en mindsteløn av 17 kr. for sættersker ved dagsaviser og 15 kr. for dem ved boktrykkerier. Arbeidstiden gik ned fra 57 til 54 timer i uken.

Ved den næste tarifrevision i 1902 gik sætterskerne omtrent samlet ut av foreningen paa grund av uenighet med de mandlige kolleger. De utlærte mandlige arbeidere hævdet nemlig, at det maatte tariffæstes at utlærte arbeidere, mænd som kvinder, maatte ha samme løn for samme arbeide, uten at undtagelse blev gjort for de sættersker som var i faget. Men ved den revision av tariffen som fandt sted 1907, kom de ind i foreningen igjen, idet der da var blit enighet mellem sætterskerne og foreningen om, at de sættersker, som var tiltraadt faget før 1908, skulde kunne undtages for mindstelønnen for utlærte arbeidere.

Mindstelønnen gik op til kr. 18 ved avis og kr. 16 ved boktrykkerier. Fra 1910 forhøiedes forannævnte satser med 1 kr.

De kvindelige lærlinger, der tiltraadte faget efter første januar 1908, kom paa like fot med mandlige lærlinger, hvad lærlingskala og løn angaar, og som utlærte faar de samme løn og vilkaar som de mandlige.

I 1913 gik mindstelønnen op til kr. 21 for sættersker ved avis og kr. 19 for dem ved boktrykkerier. Der er dog sættersker, som nu har op til 27 kr. pr. uke.

Sætterskens arbeide paa trykkerierne bestaar i almindelighet i, at hun staaende foran kassen griper de enkelte bokstaver, som ligger i sine respektive rum i kassen og sætter dem sammen til ord.

Jenny Karlsen

Der er nu 292 sættersker i Norge, derav 130 i Kristiania. Mange har staat i arbeidet i 20 — 30 aar. En av de ældste er sætterske *Jenny Karlsen*, 64 aar, som har arbeidet som saadan i over 40 aar.

Av trykkersker har man i Norge 67, derav 60 i Kristiania. I 1907 fik de som medlemmer av „Den typografiske forening“ sin mindsteløn kr. 17 for dem, som hadde været ansat 5 aar i faget som trykkerske. Deres løn varierte før mellem 12 og 14 kr. uken.

Efter 1ste januar 1908 skal de ogsaa ha samme utdannelse, læretid og løn som de mandlige trykkere. I 1913 gik deres mindsteløn op til kr. 20.

Trykkersken besørger trykningen, idet hun arbeider selvstændig fra hun faar satsen fra sætteriet, retter den ind i pressen og besørger trykningen i digelpressen.

Av paalæggersker har vi i Norge 490, derav 350 i Kristiania. Før 1907 var der ingen tarif, men lønnen kunde gaa op til 13 kr. Fra 1907 blev det fastsat efter et aars arbeide i trykkeri kr. 11 pr. uke, efter 2 aar kr. 12, hvilket blev sat som mindsteløn.

Ved sidste tarifrevision i 1913 blev mindstelønnen sat til kr. 15 efter 4 aars arbeide som paalæggerske; men der er dem, som har optil kr. 17 pr. uke.

Paalæggerskens arbeide bestaar i at lægge arket i hurtigpressen og hjælpe til ved de forskjellige arbeider ved pressen, sammen med den ansatte trykker.

Arbeidstiden i trykkerifaget er nu 51 timer pr. uke; den har i de sisste 15 aar avtat med 6 timer.

Overtidsarbeide er tillatt med ialt 15 timer pr. uke.

Det betales med 50 pct. tillæg, efter kl. 12 med 100 pct. tillæg.

Der findes ogsaa endel kvinder, som arbeider i avistrykkerierne om natten. Nogen hjælper til ved rotationsmaskinerne, andre ved pakning og ekspedition av aviserne. Arbeidstiden er for dem 7 timer med $^1/_2$ times rast iberegnet arbeidstiden. De er alle gjennemgaaende godt betalt, idet lønnen er optil 23 kr. pr. uke. Arbeidet begynder som regel ved 2-tiden om natten, og varer til 8-tiden om morgenen.

Arbeidersker er som regel endnu daarlig organisert. Herfra danner de 744 trykkeriarbeidersker en undtagelse.

Som medlemmer av „Den typografiske forening“ betaler de kvindelige arbeidere sit ukentlige indskud forskjellig efter deres fortjeneste, og faar derfor ved sygdom 26 ukers pengeunderstøttelse og fri læge, de kan selv vælge mellem 10 fast ansatte læger, hvorav den ene er en kvinde.

I tilfælde lægen finder det nødvendig, indrømmes medlemmet ogsaa specialistbehandling.

Hvert medlem har frit sykehus, og under opholdet her yder foreningen nogen hjælp til hjemmet. Ved barnefødsler gives moren understøttelse og lægehjælp i 6 uker.

Ved et medlems dødsfald utbetales kr. 50 og 100 i begravelsespenge.

Vor forening har ogsaa et tuberkulosefond, som fra 1915 vil yde pengebidrag, stort kr. 150 til medlemmers ophold ved et tuberkulosesanatorium.

Foreningen har ogsaa et rekonvalescenthjem paa Hadeland, hvor medlemmer mot rimelig betaling kan opholde sig i ferien. Sommerferie faar omtrent alle trykkeriarbeidere i vore dage av principalerne; den varierer fra 3 til 14 dager med løn.

En klub inden foreningen har en eiendom i Maridalen, hvortil alle medlemmer har adgang; den benyttes særlig til søndagsturer.

Ved arbeidskonflikt ydes der hjælp, alt efter indskudskontingentens størrelse. Ved en lokalkonflikt faar man bidrag fra kr. 17,50 til kr. 50,00.

Foreningen yder ogsaa hjælp under arbeidsledighet.

* * *

Det høres saa ofte at den kontingent som vi kvindelige medlemmer betaler til foreningen, er høi; men man maa jo ofre for at opnaa noget. Et er sikkert: hadde vi ikke staat sammen, stod vi ikke der vi staar idag med bedre løn og arbeidsforholde, med stadig forbedrede renslighetsforholde.

Vi kvindelige trykkeriarbeidere har grund til i det hele og store at være fornøid med vore arbeidsvilkaar. Arbeidet passer os godt, lønnen stiger, og arbeidstiden forkortes. Eftersom dette gaar mer og mer op for os, vil nok ogsaa foreningsinteressen blandt os tilta.

De kvindelige avisbud.

Av *Sofie Voss.*

Av alle de bud som i dagens løp ringer paa vor dør, er der ingen som blir mottat med mere ventet glæde end avisbudene. Det kan være tidlig paa morgenkvisten, og vi blir vækket i vor søteste søvn; allikevel ærgrer vi os ikke, men snur os bare velbehagelig og sier: aa, det er bare avisen. Og ikke før er vi paa benene, før vi styrter ut til entredøren og henter den ind. Men hænder det en eneste morgen at avisen uteblir — ja da raser vi. Og budene faar skylden, med eller uten ret.

Mens vi har dovnet os, har altsaa vor bys store skare av 6—700 avisbud været i virksomhet. De møter op i ekspeditionen mellem 5—½7 om morgenen og mellem 4—½6 om eftermiddagen. De faar da utlevert hver sin bunke, der kan indeholde fra 100 til henved 300 aviser. Og saa traver de avsted med den svære bør. Det øsregner, det sner og sludder, det er iskoldt eller stikkende varmt — avsted trasker de den ofte meget lange vei, før de naar sit distrikt. Men da blir for manges vedkommende byrden fordelt, idet et barn eller to møter op for at hjælpe mor. Som smaa piler skyter de da ind ad portrum og trappeganger. Op til en abonnent i 5te etage, ned igjen, op i 4de i en anden opgang, ned og op igjen — saaledes gaar det for sig i de store leiekasserner. Mens det i villastrøkene mere blir at fly tvers over gaten ustanselig, slik som Mjøsdampbaaten gjør, naar den alt i et krydser Mjøsen.

De, som utfører avisombringelsen, er næsten bare kvinder. Lønsforholdene er forskjellige. Ved nogen av de største aviser betales der fast maanedsløn á 15 øre pr. abonnent for én tur om dagen. Lønnen kan da gaa op i henved 35 kroner maaneden, alt eftersom hvor mange abonnenter man har; men lønnen varierer, for i sommertiden f. eks. er jo en mængde bortreist. Andre aviser betaler procentvis efter hvor mange kroner budene faar ind ved at opkræve kontingenten. De maa altsaa ogsaa være regningsbud og straffes indirekte naar deres kunder er daarlige betalere. Som en regel kan man regne at et avisbud tjener fra 24—30 kr. maaneden for 2—3 timers arbeide. Det er altsaa et erhverv som skaffer kvinder som

har sit eget hjem at stelle, en biindtægt — til husleien, som de selv sier.

— Er det et haardt arbeide? spør vi formanden i „Avisbudenes forening". — Ja, utenforstaaende kan ikke tænke sig hvad det er for et arbeide at være avisbud. Og jeg tror at publikum kunde sætte mere pris paa os, end mange gjør. Litt venlighet gjør os godt. Men kommer vi en dag noget sent, saa heter det ofte: Nei, saa sent! Idag har De nok rigtig somlet! Akkurat som om vi kan gjøre for, om vi faar aviserne senere end vanlig! Vi har indtryk av at vort arbeide ikke respekteres nok. Mange av os ser ogsaa daarlig ut og er daarlig klædt, men husk at det ofte er fattigdom i hjemmet som gjør at konerne maa skaffe sig dette ekstraarbeide. Og vi kan jo ikke egentlig være i fif, naar vi gaar med bladene!

Vort arbeide kræver interesse som alt andet, og vi maa være samvittighetsfulde og utrættelige til bens. Men slik som vi sliter skotøi! Og skjørtekanter! Ja, gjorde vi ret saa blev vi buksedamer, vi ogsaa. Vi kunde trænge det bedre end mangen sportsdame. De vaate skjørterne er tunge at trække paa, naar de slaar om læggene.

— Og hvordan er det, tror De arbeidet er sundt?

— For mange er det naturligvis godt at komme ut og faa motion. Naar vi kommer hjem efter morgenturen vor og har faat luft i lungerne, er det mange av de andre konerne i gaarden som endnu bare gaar og stuller. Men i det hele og store tat er avisbudene utsat for at bli daarlige, især er gigten slem, og mange av os faar indvendige tilfælder, enten det nu kommer av trappeløpingen eller hvad det kan være.

En del av os er organiserte i „Avisbudenes forening" som har bestaat i 14 aar. Hvad vi vil arbeide for, er at bedre vore kaar økonomisk og at opnaa 8 dages sommerferie med løn. Og det store maal som vi ser hen til, er at faa søndagsarbeidet ophævet. Det vilde være til like stor vinding for alle som arbeider i en avis, baade for den som skriver den, for dem som trykker den og for dem som bringer den rundt. De tunge søndagsnumre er leie at trække paa, kan De tro.

Det er skik og bruk, at vi husker paa vore avisbud med en liten drikkeskilling til jul — men et venlig nik og et blidt „tak" kan vi jo altid spendere litt oftere paa de strævsomme koner og alle de smaa bleke barn som bringer aviserne i mørke og kulde, mens vi og vore ligger lunt i sengen og tar vor morgenblund.

Kvindelige forfattere.

Av Helene Lassen.

Det hadde været baade selvsagt og kjært i en artikel som denne at begynde med *Camilla Collett.* Men da hun paa grund av sin store betydning har faat sin særskilte artikel, vil hun her bare bli nævnt i sammenhæng med et og andet.

Efterat hun paa en saa lysende maate hadde aapnet rækken av norske forfatterinder, var der en tid et tomrum om hende. Eller vi kunde kanske si en stilhet, frembragt ved hendes myndige tale. „De stummes leir“ var blit et slagord. Det gjæret i sindene, og der arbeidedes i stilhet. De „fire store“ mandlige forfattere behersket desuten saa helt den literære verden. I deres glanstid hadde vel ogsaa kvinderne en sterk følelse av at alt vilde blegne og dø i skyggen av dem. Et og andet fornavn vaager sig dog beskedent frem: „*Marie*“, „*Margrethe*“, „*Elise*“. Mere tør de ikke utlevere til verden og kritiken. Blandt disse var „Elise“ den betydeligste. Hun kaster da ogsaa anonymiteten og viser sig at være fru *Elise Aubert*, født Aars, som blev en i hjemmene meget avholdt forfatterinde.

Elise Aubert

I 1910 utkom paa H. Aschehougs forlag, under titelen „*Da bedstemor var ung*“, et utvalg av hendes bedste bøker. Og blandt disse har flere kulturhistorisk værd ved de egte og livfulde skildringer de gir fra embedsmandshjem omkring midten av forrige aarhundrede.

Johanne Vogt

Samtidig med fru Aubert var fru *Johanne Vogt, f. Collett.* Ogsaa hun har skrevet skisser fra den ældre tids selskabelige og literære kreds.

Av de to ubestridt betydeligste forfatterinder som fremstod efter Camilla Collett, *Amalie Skram* og *Alvilde Prydz*, synes bare den sidste, ialfald direkte at være sterkt paavirket av sin store forgjæn-

ger. Uagtet Alvilde Prydz's digtning er utpræget lyrisk, er den utfordrende i sin tendens. Camilla Colletts tanker klinger igjen i den: kvindens ret, kvindens værd. Men mere hjertets ret, mere den usynlige ret og det indre værd. Egentlig kvindesak utad præket jo hverken Camilla Collett eller Alvilde Prydz. Alt det sjælelige har for dem begge altid været det væsentlige. Men mens Camilla Collett snart forlot den novellistiske form og gik over til avhandlinger og direkte indlæg i dagens strid, har Alvilde Prydz under hele sin lange produktion beholdt novelleformen.

Hendes første bok, „*Agn og Agnar*“, utkom i 1880. Men først ved sin tredje bok „*Lykke*“ og fortsættelsen „*Paa Fuglvik*“, aaret efter, begynder hun at slaa igjennem. Fra nu av faar hun sin forstaaelsesfulde menighet.

Alvilde Prydz

Men uagtet mange av Alvilde Prydz's læsere fremdeles sætter „*Paa Fuglvik*“ høiest av hendes bøker, blir det først efterat hun har utgit endda fire bøker, at hun i 1896 med „*Gunvor Thorsdatter til Hærø*“ faar sin store sukces og slaar helt igjennem hos publikum. Hun har i „Gunvor Thorsdatter“ fortsat skildringen av Gunvor i „Paa Fuglvik“, og i hende git idealkvinden, slik som hun ser hende. Og slik som hun var skildret, rev hun publikum med.

Efter denne kom saa fortælling paa fortælling hvert aar, altid like usvækket i sine ideale fordringer baade til mand og kvinde, altid like lyse i sin tro paa kjærlighetens magt, trods alle de sorgens billeder de ruller op. Aldrig har Alvilde Prydz slaat av paa noget. Aldrig er kravene blit mindre eller troen svakere. Hun vil staa som et lysende eksempel paa en som er like rank i de gamle som i de unge dage.

To aar efterat Alvilde Prydz hadde utgit sin første fortælling, altsaa i 1882, fremtrær den forfatterinde som, ialfald i literære kredse, har faat navn av Norges største forfatterinde, *Amalie Skram.* Til at begynde med var der ikke mange som taalte at høre hende nævnes saa. Det lød som en haan mot Camilla Collett som endnu levde, og som saa ubestridt hadde baaret dette navn. En større kontrast til Camilla Collett end Amalie Skram kunde vel heller neppe tænkes. Den første fornem som en svane, blyg som en 17 aars pike i vore bedstemødres tid, ømfindtlig som en mimose. Og den anden, realist i dens grelleste form, næsten fræk i sin freidige likefremhet,

hensynsløs i valget av sine emner, ubarmhjertig blottende alt, naar det bare var sandt. Sandhetskjærlig var hun fremfor alt. Det fik ikke hjælpe om læserne rødmet og blegnet. Hun sat der saa sikker, fordi hun hadde sit suveræne talent, det som altid tilsidst seirer over alle fordomme.

Hun debuterte i „Nyt Tidsskrift" med en ganske liten fortælling, „*Madam Høyers leiefolk*". Og den angir hovedretningen i hendes forfatterskap, de intime, utilhyllede skildringer av smaafolks liv. Det var som man ikke hadde visst, hvad det var at være fattigfolk og at ha det ondt, før man hadde læst disse skildringer. Men de vakte nok mest forargelse over at folk kunde ville rote op i slikt!

Amalie Skram

Senere kom en række fortællinger av mere almindelig art. Alle talentfuldt skrevet, omend av mere og mindre værd, indtil hun 1887 begynder at sende ut sin store romancyklus, „*Hellemyrsfolket*", indeholdende „*Sjur Gabriel*", „*To venner*", „*S. G. Myhre*" og „*Avkom*". Og dette verk er det som vil bevare Amalie Skrams navn for eftertiden, og sikre hende at bli regnet blandt vore aller største. Intet av hvad hun har skrevet før eller efter „Hellemyrsfolket", kan sammenlignes med dette verk. Der er hun helt i sit element. Disse dypt tragiske og forbløffende godt fortalte slegtshistorier fra vestlandsfolks liv, de staar for alle retter. Og her hvor hun kan bruke sit morsmaal, det egte bergenske, her er hendes sprog mønstergyldig. Mens hun i sine øvrige fortællinger virker litt gammeldags, næsten dansk i sin sprogtone, noget som vel hænger sammen med at hun forlot Norge, giftet sig i Danmark og *vilde* være dansk, bitter som hun var blit mot sit fædreland. Hun mente sig uforstaat i Norge, var det vel ogsaa tildels, trods al anerkjendelse. Hun døde i Kjøbenhavn aar 1905.

Men nu begynder de kvindelige forfattere for alvor at røre paa sig. De hører ikke længer til de stummes leir. Til dette bidrog kanske ikke saa litet den nystiftede kvindesaksforening i Kristiania. Den gav sikkert en og anden nølende mot, vakte slumrende tanker tillive, skapte emner.

Clara Tschudis første publikation, „*Kvindesaken, dens utvikling og nuværende standpunkt*", blev utgit 1885, kort efter at kvindesaksforeningen var stiftet. Men hendes literære virksomhet gik snart over i et specielt spor. Under sine hyppige ophold i utlandet, var hun

begyndt at studere de kronede kvinders livshistorie. Keiserinde Eugenie og hendes tragiske skjæbne grep hende. Likesaa keiserinde Augustas, Elisabeths, Østerrikes ulykkelige keiserinde, o. s. v. Det ene studium grep ind i det andet. Og saaledes kom hun til at skrive en række biografier fra Europas hoffer, godt og samvittighetsfuldt skrevet, og interessante, netop fordi det ikke var digtning, men virkelighet. Og hun fik en meget stor læsekreds baade hjemme og i utlandet. I 1910 feiret hun sit 25-aars jubilæum som forfatterinde, og i en selvbiografi, skrevet i den anledning, fortæller hun at hun selv anser „*Napoleons moder*“ for sin bedste bok. Den kom derfor i en ny, festlig utgave i anledning av jubilæet.

Clara Tschudi

Kvinderne var dog endnu ikke helt avvænnet med at krype i skjul bak anonymiteten. I 1887 utkom paa Cammermeyers forlag en liten bok som het „*Statsraadinden*“, med undertitelen „Kristiania-interiører“ fra april 1884. Forf. kaldte sig *Quivis*. At der bak dette pseudonym skjulte sig en betydelig personlighet, var ikke vanskelig at forstaa. Stilen var elegant, og indholdet interessant. Men det er allikevel ikke netop som skjønliterær forfatter at *Mathilde Schjøtt, født Dunker*, har vundet sit navn. Det er mere som literær skjønaand, kritiker og foredragsholder. Her har hun ydet fremragende ting. Den ældre slegt vil huske hende som medarbeider av „Nyt tidsskrift“, da det først begyndte at utkomme under redaktion av Ernst Sars og Olaf Skavlan. Og baade den ældre og yngre slegt kjender hendes fortræffelige skrift „Alexander Kiellands Liv og Verker“, utgit i 1904.

Mathilde Schjøtt.

I slutningen av 80-aarene begyndte *Anna Munch* at utgi sine bøker. De norske forfatterinders tal var endnu ikke saa stort, at man saa let risikerte at drukne i flommen. Hendes første bøker blev meget læst som god og underholdende lekture. Blandt disse kan nævnes „*Over paa den anden side*“ og „*Roser og Tidsler*“. I 1897 utgir hun en større roman „*To mennesker*“, som vakte adskillig opmerksomhet. Men med den forlater hun den slagne landevei for romanindhold, og begynder at fortape sig i refleksioner over kjærligheten mellem mand og kvinde, om den ogsaa er alt dette opstyr værd, om der ikke er andre værdier som mere fortjener at drøf-

tes og forherliges i livet og literaturen. Karakteristisk for hende er følgende uttalelse i fortællingen „*Dag*“, som kom ut 1906: „Jeg hadde ikke opdaget at det slet ikke er to væseners opgave at gaa op i hinanden. Ja, selv om de har de redeligste hensigter og de ædleste forsætter. At netop denne gjensidige intensitet har let for at forbrænde og fortære sig selv og den anden. At dette ikke kan være anderledes. Fordi man gjensidig ofrer sin ild paa forbrændelig stof. Men — la to mennesker, mand og kvinde, tilsammen gaa op i en *tredje* opgave. La dem ofre sin ild paa det uforbrændelige. Da sparer de sin egen ved. Ja, de ophober selv mer og mer av uforbrændelig stof.“

Anna Munck

Samtidig gaar hendes livsanskuelse sterkt i religiøs retning. Hun begynder at studere de gamle religioner sammen med nyere moderne tænkning, og falder til ro i en egen, halvt gammeldags, halvt moderne gudstro, som kommer kraftig til orde i hendes sidste skrifter og gir dem sit eiendommelige præg. Men høist i literær henseende staar vistnok hendes skuespil „*Vesla*“ med sit dramatiske liv.

Av de ældre forfatterinder maa vi ikke glemme *Helene Dickmar*, med sin sparsomme, men fornemme produktion. Av hendes romaner har „*Psyche*“, utgit 1906, og „*Det gyldne bæger*“, skildringer fra kunstnerkredse, blit mest læst og lagt merke til. Likesom hendes fine og stemningsfulde skuespil „*September*“, utgit nogen aar før, vil huskes godt av den ældre slegt.

Helene Dickmar

At Helene Dickmar er et pseudonym for fru *Hanna Butenschøn*, er ingen hemmelighet.

I aaret 1900 debuterte *Sofie Aubert*, forfatterinden Elise Auberts datter, med en liten fortælling, „Fanny Ravn“. Denne efterfulgtes snart av „Den yngste“ og „Student“, alle friske skildringer fra det unge Kristiania. Men efterat Sofie Aubert var blit gift med en dansk sprogmand, Lindbäck, og flyttet til Danmark, har hun slaat sig paa studiet av gamle familiepapirer. Hendes tre sidste bøker av Aubertske papirer, „Landflygtige“, „Hjemmet paa Fæstningen“ og „Fra det norske Selskabs kreds“, er dygtige og interessante bidrag til vor sparsomme memoireliteratur.

Sofie Aubert Lindbäck

Netop i de første aar av det nye aarhundrede begynder flommen baade av mandlige og kvindelige forfattere at øke saa sterkt, at det ikke længer gjælder bare at være begavet, at kunne skrive. Det gjaldt i den store konkurrance at ha en specialitet. Og tiltrods for at *Hulda Garborg* netop er meget alsidig begavet, av de lykkelig utstyrede som kommer vel fra alt de tar fat paa, saa valgte hun snart et særskilt felt, hvor hun vandt sig et meget agtet navn.

Hun hadde varme nationale interesser, og som vor betydeligste maalforfatters hustru kom hun til at staa maalbevægelsen nær. Ikke alene skrev hun sine fleste bøker paa landsmaal, men hun forstod med sit lykkelige, praktiske grep at blaase nyt liv i gammel national skik, i dans og lek, i sang og selskabelig samvær. Hun blev snart en kraft i ungdomsbevægelsen rundt om i landet, og gav overalt ved sin friske personlighet nye impulser til ungdomsforeningene.

Hulda Garborg

Hendes udmerkede skuespil „*Rationelt fjøsstel*", „*Mødre*" og „*Sovande sorg*" har været opført baade i byerne og paa landsbygden, og overalt gjort lykke.

Blandt dem som i stilhet og langsomt, men sikkert har arbeidet sig frem, er *Nanna Thrane*. Hendes første bok „*Hos tarvelige folk*", kom i 1892. Men uagtet den fik god kritik, og skjønnere som f. eks. Hans Aanrud, uttalte sig meget anerkjendende om den, formaadde hun hverken med den eller de to efterfølgende „*Et muntert hus*" og „*Nær midnat*" at slaa gjennem hos det store publikum. Dertil var hendes kunst for fin og stilfærdig. Først da hun ti aar senere begynder at faa sine bøker ut paa Gyldendalske forlag og har slaat ind paa et forholdsvis litet dyrket felt hos os, kommer hun i større kontakt med publikum, likesom der herefter blir mere fart i hendes produktion. „*Jomfru Kirstine Germeten*", „*Løitnant Meisner*" og „*Den sidste sølvske*", er kulturbilleder fra gamle dage, d. v. s. fra omkring første halvdel av det forrige aarhundrede. Og tiltrods for at Nanna Thrane jo ikke selv har oplevet noget av dette, men det er mundtlig og skriftlig stof opbevaret i familien, er der noget velgjørende egte og tilforladelig over hendes skildringer. Man fristedes til at tro at her var det hun i sit forfatterskap egentlig hørte hjemme. Men

Nanna Thrane

ved at læse hendes sidst utgivne bok, „*Hjertets stemme*“, en samling noveller og skisser fra den tid hun skrev rundt om i aviser og tidsskrifter, smaa fine, men skarpt set og inderlig følte billeder fra de mennesker og forhold hun selv har levet mellem, da tænker man med vemod paa at hun ikke slog igjennem straks. I sin første produktion, mens sindet er ungt og friskt, gir dog en forfatter i regelen det bedste av sig selv.

Omkring det nye aarhundrede begynder ogsaa norske barn at faa sin literatur. De hadde længe været henvist til *Hanna Winsnæs's* „Aftenerne paa Egelund“ og Jørgen Moes „I brønden og i tjernet“, vistnok klassiske perler, som neppe er blit overtrufne i vor barneliteratur. Men da barn ikke nøier sig med et saa litet utvalg, maatte man ty til utenlandske, ofte mindre gode og søtladne saker. Det virket derfor overordentlig forfriskende da *Dikken Zwilgmeyer* i 1890 begynder at sende ut sine *Inger-Johanne-bøker*. „*Vi børn*“, var sprudlende frisk og morsom, likeledes de efterfølgende, som nu i rask rækkefølge kommer. „*Karsten og jeg*“, „*Fire kusiner*“, „*Anniken Præstgara*“, o. s. v. fik alle en begeistret mottagelse. Hun anslog jo en hel ny tone, som slog fortræffelig an hos det publikum den var beregnet paa. Her saa barn sig selv lyslevende, med alle sine glæder, sorger og spilopper. Sikkerlig har ingen forfatterinde her i landet været mere populær end Dikken Zwilgmeyer. Hun skrev ogsaa bøker for voksne, og blandt disse er de to første, „*Som kvinder er*“ og „*Ungt sind*“, saa eiendommelige og kunstneriske, at man maa undre sig over at de ikke gjorde større lykke hos det store publikum. Grunden var kanske nærmest bare den, at Dikken Zwilgmeyer, hun fik da ikke lov til at bli høitidelig og trist! Hun skulde værsgod være bare glad og morsom! Men dette, at publikum ikke hadde lyttet mere forstaaelsesfuldt, da hun gav av sin inderste og bedste kunst, det efterlot en saarhet i hendes sind, som kanske gir forklaringen til at hendes seneste produktion ikke altid holdt maal med hendes første. En anden av hendes bøker for voksne, „*Thekla*“, maa dog nævnes som et meget dygtig arbeide. — Hun døde i 1913, endnu i sin bedste alder.

Dikken Zwilgmeyer

En anden forfatterinde, *Aagot Gjems Selmer*, gjorde ogsaa med sin første barnebok, „*Smaapikernes bok*“, stor lykke. Det var koselige interiører fra familielivet, som ved sine antydninger til at opdra

de smaa for et mere aapent syn paa livets naturlige ting, ogsaa gav mødrene noget at tænke paa. Disse idéer har hun nærmere utviklet

Aagot Gjems Selmer

i sin bok „*Vore børns sedelige opdragelse*“, som blev meget diskutert. Senere utgav hun flere bøker baade for voksne og for barn. Og hendes barnebøker har, især i utlandet, i Sverige, og aller mest i Tyskland, faat en meget stor utbredelse og er utkommet i oplag paa oplag.

Den farligste konkurrent fik dog Dikken Zwilgmeyer i *Barbra Ring*, som i 1904 debuterte med „*Babbens dagbok*“. Det fortælles at hendes forlægger var i tvil, ikke om han skulde anta den, men om den skulde utgis for voksne eller for barn. Den lille bok hadde ogsaa en charme, som vel de voksne bedst kunde nyde. Men det friske humør og den lekende, gratiøse stil var nok ogsaa for barn. Derom vidnet den lynende fart hvormed hun erobret sin plads som deres erklærede yndling. Aaret efter kom „*Tertit*“, og aaret derefter igjen „*Lillefru-Tertit*“. Bøkerne „gik“ i flere og flere oplag, og blev for hvert aar mer og mer den store sukces til jul. Efter i løpet av fire aar at ha skrevet ni barnebøker, hvorav „*Fjeldmus*“ og „*Peik*“ nok gjorde aller mest lykke, skriver hun sin første bok for voksne, en samling skisser som hun kalder „*Fnugg*“. Med disse vandt hun, ialfald i literære kredse, sin største seir. Ti her var noget meget mere end de fleste visste om at der bodde i hende. Her var baade livsens alvor og vederkvægende humor, smaa billeder fra livet i by og paa land, set med et par intelligente øine med skraasikkert syn.

Barbra Ring

Foruten en liten fin barnebok, „*Rædharen*“, utkom ogsaa til sidste jul en ny samling „*Fnugg*“, men som fik den vildledende titel „*Den kjærligheten*“, efter en av fortællingerne. Her har hun git av sine aller bedste ting, og indfrir tilfulde de løfter hun gav ved sin første samling „Fnugg“.

Ordet digter falder os ikke længer saa let i munden. Saa mange kan skrive. Men bare en og anden kan digte. Blandt de kvindelige forfattere i aarhundredet maatte det være *Ragnhild Jølsen*, som kunde kaldes digter, uagtet hun jo ikke er lyriker. Men hendes bøker er digterverker, store pragtfulde blomster i giftige, uhyggelige omgivelser, dypt præget av vor tids aand, endda det var de gamle slegtshistorier hun rammet dem ind i.

Det var i 1903, „*Ve's mor*“ kom, vel den betydeligste og eiendommeligste debut av nogen kvindelig forfatter her i landet. Det var en bok om elskov og synd, om skyld og anger, og om barnets *mor*. En merkelig bok som maatte gjøre et dypt indtryk. Aaret efter kom „*Rikka Gahn*“, det mest storslagne av alle hendes arbeider. Over den hviler den store tragedies aand. Derfor taaler man alt det rædselsfulde i skildringen. Det *var* slik. Livet gjemmer paa slike frygtelige tragedier rundt om paa vore gamle slegtsgaarde. Næste bok var „*Fernanda Mona*“, likesaa eiendommelig som de foregaaende. Saa kom „*Hollases Krønike*“, som ved sit emne fik anmelderne til at sammenligne Ragnhild Jølsen med Selma Lagerløf. Større væsensforskjel har der dog neppe eksistert mellem to, hver paa sin maate saa betydelige forfattere. Men det hadde de tilfælles, at de var begge digtere; de lette begge tilbake i de gamle slegtssagn og hentet med forkjærlighet der sine emner, som de behandlet med sin rike fantasi.

Ragnhild Jølsen

Ragnhild Jølsens sidste arbeide er en samling „*Brukshistorier*“, som viser en ny genre i hendes rike kunst, smaa frodige, levende historier fra smaafolks liv omkring hendes fars store fabrik. Ogsaa disse var skrevet med hensynsløs realisme, men med en fin, næsten øm klang indimellem. De syntes at peke i en ny, mindre tung retning. Men saa kom døden, allerede aaret efter, i 1900, og klippet det hele over. Til stor sorg for alle dem, som endnu hadde ventet saa meget av hende.

Med *Ragnhild Jølsen* og de tre efterfølgende betydelige forfatterinder, *Regine Normann*, *Nini Roll Anker* og *Sigrid Undset*, som debuterte i 1905, 1906 og 1907 med hver sin mer end almindelig lovende bok, er vi kommet ind i et nyt avsnit av de norske kvindelige forfatteres historie. Man kunde si at der fra nu av ikke er noget som heter „damebøker“. Med den største foragt for begrepet blufærdighet har disse fire gaat i de spor, som Amalie Skram saa dristig hadde utstukket. Man faar det indtryk at disse indbyrdes har paavirket og ansporet, for ikke at si egget hverandre til dristigere og dristigere skildringer. De blev da ogsaa straks hilst som jevnbyrdige kamerater av sine mandlige kolleger.

I *Regine Normann* har Nordland faat sin begavede digter. Det er ikke Jonas Lies Nordland hun skildrer for os. Heller ikke vore

egne oplevelsers Nordland. Det Nordland vi før kjendte, ligger efterat vi har læst disse bøker likesom langt ute et sted „Tilhavs i vest for Helgelands skjær“. Men at Regine Normanns Nordland bærer virkelighetens og selvoplevelsens præg, det føler vi. Tunge, haabløst mørke som havskodden, realistiske, ofte indtil uskjønhetens ytterste grænse, staar hendes menneskeskildringer mot en bakgrund av vidunderlig stemningsfulde naturskildringer. Det hele ligner hendes eget eiendommelig malende billede av skarvene i hendes første bok, „*Krabvaag*“: „Langt ute sat skarvene som skakke kors mot gylden himmel, der de holdt til paa sleipe, sjøvaskede skjær og strakte hals og basket med korte, svarte vinger“.

Efter „Krabvaag“ kom, alt aaret efter, „*Bortsat*“, og i 1908 „*Stængt*“. Disse tre betegner den første periode i hendes forfatterskap. To aar senere kommer en fortælling fra Kristiania, „*Barnets tjenere*“, og næste aar „*Faafængt*“, skildringer fra folkeskolen, dens barn og lærere. Dette var bøker som varmt interesserte og glædet alle som hadde med skolegjerning at gjøre. Det var ikke hver dag de fik en kunstner til talsmand. Men venner av Regine Normanns kunst følte, især ved læsningen av „Faafængt“, som var et længselens suk efter „den deilige faafængte livsdrøm“, at det var ikke her i vor graa, fantasiløse hovedstad hun hørte hjemme. Det varer da heller ikke længe før hun igjen henter sine emner fra Nordland. Alt i 1912 kom hendes briljante fortælling „*Dengang* —“, med skildringer fra gamle dages nordlandsliv. „*Eilert Hundevart*“, som kom nu sidste jul, er en fortsættelse. Og da hun her synes at ha rike kilder at øse av, tar man vist ikke feil i, at disse vil følges av flere i samme genre.

Regine Normann

Det pleier sjelden slaa feil at hvis man vil finde det centrale i en forfatterpersonlighet, saa maa man tilbake til den første bok; drivkraften, det som gav trang til at skrive, finder man gjerne der. Tilfældet, livsførselen, kan drive en ind i saa mangt og meget, snart i rigtig, snart i feil retning. Men første gang var man gjerne sikrest i valget av motiv.

Det var de sociale interesser som først drev *Nini Roll Anker* til at skrive. Ialfald var hendes første bok, „*Lill-Anna og andre*“, en samling fortællinger fra smaafolks, og da især fabrikpikers liv. Og de var skrevet med en sikkerhet og modenhet,

som straks indgav respekt. Men de vakte mere end respekt. Det vakte i høi grad beundring at forfatterinden i sin stilling som godseierfrue hadde kunnet faa dette intime kjendskap og denne inderlige forstaaelse av smaafolk. Ragnhild Jølsens biograf, Antonie Tiberg, siger ogsaa at det var „Lill- Anna" som gav Ragnhild Jølsen idéen og lysten til at skrive „Brukshistorier".

Nini Roll Anker

Nini Anker fik overordentlig megen anerkjendelse for sin første bok. Hun forfulgte dog ikke denne seier, men forsøkte sig straks i en helt ny genre — og vandt en ny seir. „*Benedikte Stendal*" er hendes fineste bok. Den vakte med sine interiører fra den ældre slegt og med sine malende streif ind i den nyere tid udelt glæde i alle leire. Men uagtet den syntes at indby til fortsættelse, baade paa grund av emnets rikdom og paa grund av at den likesom ikke var avsluttet, slaar hun i sin næste bok, „*Per Haukeberg*", igjen ind paa noget nyt. Dette var en robust, karslig roman, overlegent og uvørrent skrevet. Men publikum kan nu engang ikke godt se bort fra emne og indhold, saa det var nok mere end én, som sendte et længselens suk efter noget i likhet med „Benedikte Stendal". „Per Haukeberg" hadde jo intet av dens charme, men var allikevel, rent literært set, bedre skrevet.

Hendes sidste bok, „*De vaabenløse*", utkom sidste jul, og er en samling skisser, skrevet med Nini Ankers solide kunst, men virker kanske litt ubetydeligere end hendes tidligere bøker.

Og saa er vi kommet til den forfatterinde, som kanske sterkest har sat sit præg paa den yngste literaturretning her i landet. Hendes debut, „*Fru Marta Oulie*", var ogsaa merkelig, kanske mest paa grund av sin modenhet. Den var et fuldfærdig arbeide, et intenst sjælemaleri, skrevet av en ganske ung pike.

Begyndelsesordene: „Jeg har været min mand utro," virket igrunden vildledende. Forfatterinden har muligens hat en liten barnagtig lyst til at forskrække publikum, tryg som hun er i bevisstheten om, at det var saavisst ikke utroskapen hun vilde forherlige. Hele boken er et eneste angerens skrik over denne utroskap, et gripende billede av hvorledes dette at forurette en anden, aldrig kan bringe andet end ulykke og sorg.

Næste bok, „*Den lykkelige alder*". blev for mange litt av en skuffelse, uagtet den formelt var mindst like saa god. Skildringene

fra den hjemløse Kristiania-ungdoms hybelliv kunde ikke være bedre, men virket i høi grad nedstemmende og trøstesløst.

Sigrid Undset hadde her vist sig som Kristiania-ungdommens begavede fortæller. Det blev med en gang fastslaat, at paa dette omraade hørte hun helt hjemme. Ikke destomindre forbløffer hun sin læsekreds ved i sin tredje bok, „*Fortællingen om Viga-Ljot og Vigdis*", at flytte scenen adskillige aarhundreder tilbake i tiden, og synes at være fuldstændig like saa hjemme blandt sagamenneskene, som paa hyblerne og i bakgaardene i vore dages Kristiania. Et merkeligere arbeide har kanske ikke været skrevet her, saa helt *rigtig* som det ogsaa, ifølge fagfolks uttalelser skulde være. Sagatidens vildskap med sine store følelser var over det, og det var skrevet i et malende, naturlig sprog, fri for al den affektation som let pleier at følge den som skal søke at efterligne gammel stil.

Sigrid Undset

Men det ser ut som om dette var bare en liten kaprice for at vise at ogsaa dette kunde hun til fuldkommenhet. For der kom ikke mere i den genre.

I 1911 utgir hun sit store hovedverk, „*Jenny*", som fik en mottagelse og en kritik fra de sakkyndige, som ikke mange av de nyere forfattere har faat. Det lot ogsaa til at være den boken vor moderne ungdom hadde ventet paa. Ikke fordi den gav dem ny tro paa de gamle, ribbede idealer, ikke fordi den øket deres livsmot; men fordi den skildret livet for dem slikt som det nu engang var — i al sin trøstesløshet. Det var en glimrende skildring av et forrevet nutidsmenneskes liv.

Men der var ogsaa mange som lydelig opponerte mot et slikt tidsbillede. Boken vakte ialfald umaadelig opsigt, og blev det aars store sukces.

Aaret efter utgav hun igjen en samling mindre fortællinger, skisser fra smaafolks liv i Kristiania. Milliøet minder om det i „Den lykkelige alder", bare endda sikrere set og formet.

Det sier sig selv at en saa kort artikel om kvindelige forfattere i aarhundredet, ikke paa nogen maate har kunnet bli uttømmende eller tilfredsstillende, allermindst for artikelens forfatter. Opgaven har i virkeligheten været altfor svær. Det er da ogsaa bare blit et forsøk

paa at medta det væsentligste, mens følelsen av at saa altfor meget er blit forbigaat og tilsidesat er sterkt fremtrædende.

* * *

Til fru *Helene Lassens* artikel om „Kvindelige forfattere i aarhundredet“, vil redaktionen knytte nogen ord om hende selv. —

Helene Lassen debuterte i kvindesakens organ „Nylænde“, hvor man med stor interesse altid læste hendes forskjellige artikler, som ikke bare gjaldt kvindesak. Ogsaa fine smaa fortællinger fik vi der fra hendes penn. For det store publikum skrev hun „*Skisser fra fjeldbygden*“, der utkom 1897. Som prestefrue i en avsides fjeldbygd har Helene Lassen levet med i den store norske natur og lyttet til dens tale, som har grepet hende, og hun skildrer sine egne stemninger i et saa rikt, fint og forstaaelsesfuldt sprog at de finder gjenklang hos læserne, saa man lever dem op igjen med hende. Dette gjælder hendes første bok, og kanske endda mere de to senere, „*Stemningsbilleder og fortællinger*“ og „*Høstløv*“, av hvilken den sidstnævnte muligens er den betydeligste.

Helene Lassen

Helene Lassen fortæller let og morsomt, baade for voksne og barn. Med sit lyse sind og sin humor var det rimelig at hendes fortællinger tilfredsstillet det vanskeligste publikum: barna. Hendes tre barnebøker er blit mottat med glæde av dem for hvem de var bestemt. Fru Lassens sidst utkomne bok, „*Selma Lagerløf og hendes digtning*“, er nærmest et essay. Med fin forstaaelse skildrer Helene Lassen den svenske digterinde, nordens største nulevende forfatter.

I den senere tid har fru Lassen mest drevet journalistisk virksomhet, væsentlig som anmelder av andres bøker, i „Norske Intelligenssedler“.

F. M.

Norske Skuespillerinder.

Av *Fernanda Nissen*

Norsk skuespilkunst spænder over et kort tidsrum — 64 aar nøiagtig — en menneskealder kun, saa man skulde tro, at norske skuespillerinders historie var kort og enkel.

Men i dette korte aartal er presset sammen en rigdom av evner, av nyskapende kræfter, av omveltninger som ganske sprænger tidsbegrænsningens ramme.

For at forstaa, hvad norske skuespillerinder har utrettet for vor aandelige utvikling siden de 1850 ved aapningen av Bergens nationale scene sa de første norske ord paa offentlig teater, maa vi vite litt om de forhold hvorunder de begyndte og fortsatte sit arbeide.

Norge hadde indtil da nøiet sig med danske skuespillere, og fordi der fra scenen aldrig var lydt en norsk toneføring, aldrig var git den form av smerte, av livsfryd eller tvil, som ved siden av at være almenmenneskelig, ogsaa var særpræget norsk, saa var kjærligheten til skuespilkunst ikke vaaknet hos folket. Selv overklassen, som hadde hat tid og raad til at dyrke aandelige interesser, var saa forkvaklet og overfladisk i sit syn, at de trodde dansk kunst kunde ha en tilforlatelig værdi her i Norge.

Et geni som Ole Bull maatte til før det blev klart at teatret ingen livsværdi fik før det bygget paa norsk grund, hvor stenet og uopdyrket den end var. Og det var den.

Hvordan var de saa rustet de unge kvinder som møtte frem til reisningen av den første norske scene? De som skulde vise, at Norge kunde klare sig selv, ogsaa naar det gjaldt en saa sammensat kunst som teatrets!

De hadde sikkerlig kun hørt religiøse spørsmaal drøftet, paa skolen kun lært læsning, skrivning og haandarbeide, og hadde de nogen gang været i teatret, var det slet dansk spil de hadde set. For de bedste danske kunstnere blev selvfølgelig i Kjøbenhavn, de næstbedste drog til de danske provinser eller til Kristiania — resten til Bergen. Og

der ventet dem ingen norsk dramatisk literatur med kvindeskikkelser fra deres egen tid.

Disse uvidende barn som kom fra bergenske smaaborgerhjem, skulde fantasere sig ind i grevinders, Vaudevillepikers og ridderdamers sjæleliv, og hvad værre var kunde man næsten føle sig fristet til at si — de skulde gjengi disse væseners yttre optræden.

Man kan trygt si, at de møtte frem, kun rustet med sit talent, beskyttet av sin glade uvitenhet om kunstens krav og drevet av sin ukuelige lyst til at spille komedie.

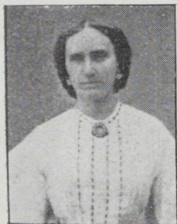
De hadde neppe seiret som de gjorde, hvis ikke teatret eller rettere Ole Bull, hadde forstaat at det gjaldt at nytte det norske stof som fandtes og da først og fremst den velsignede Holberg. Hans skikkelser kjendte bergenserne, baade fra „Marken“ og „Knøsesmuget“ fra stadstuen og i mundkjap handel.

De holbergske Magdeloneroller var det vel ogsaa som lokket *madam Kristine Fröchen* til scenen, trods hun var over 50 aar og hadde voksne døtre, som graat av skam over moderen som vilde spille komedie i sin høie alder.

Hvilken kunstnertrang har ikke husert i denne sjæl, som ingenlunde var storartet eller frigjort — tvertimot *madam Frøchen* baade graat og besvimte, naar hun mente publikum var koldt, og hun undret sig paa om det glemte at hun var „bedre mands barn“.

Madam Frøchen skapte den norske Magdelone tradition, som lykkelig førtes videre først av *Sophie Parelius* ved Christiania teater og som nu glansfuldt fortsættes av *Sofie Reimers*, ved Nationalteatret.

Ved siden av Holberg opførtes Wergelands svake skuespil „Fjeldstuen“ og senere „Til Sæters“, hvor *Louise* „fra gamle Guldbrandsen sin ølstue paa Smørsalmenningen“ spilte Ragnhild med den stilfærdige ynde som blev særmerke i hendes kunst. Saa klok var *Louise Gulbrandsen* og saa sikkert hendes talent at hun, som en av hendes samtidige sier, naturlig bygget sine fornemme roller paa gammel, fin bondeskik av god Søndmøræt, som hun var.

Louise Brun.

Da hun og hendes mand, Johannes Brun, senere kom til Christiania teater, hvor de skulde kappes med udmerkede danske kunstnere, og et publikum koldere og mere dansksindet end det bergenske, viste det sig at *Louise Bruns* form av begavelse laa ypperlig tilrette netop for Kristiania. Hun spillet mere paa intelligens end paa tempera-

Husstel- og kokeskoler i byer,

19 med ca. 45 lærerinder og lærere.

Husholdningsskolen for unge damer i Kra. oprettedes efter initiativ av frk. *F. Maurer* og flere damer i 1890. Bestyrerinde var fru Seeberg, lærerinder frk. Normann og frk. Sophie Møller. Skolen var indrettet som dagskole.

I 1894 fik elevene ved *Statens kursus* sin praktiske utdannelse i matstel ved denne skole.

Kristiania arbeiderakademi holdt matstelsdemonstrationer ved Møllergatens skoler med frk. H. Helgesen som lærerinde vinteren 1893. Selskapet for Kr.a bys vel fortsatte dette arbeide ved praktiske øvelser i matstel.

N. K. F. holdt vinteren 1896—97 en række foredrag om bedre hjemmestel efter fru *Randi Blehrs* initiativ, og vinteren 1898—99 holdt foreningen en række demonstrationer i *matstel* under fru Schønberg-Erkens ledelse. Desuten praktiske kurser i *kjolesøm* og tilklipning.

Drammens kvindesaksforening var den første som fik fast husmorskole med bidrag fra stat, amt og kommune. Fru *Betzy Kjeldsberg*, foreningens formand, nedla et energisk arbeide for skolen. I november 1900 oprettedes *N. K. F.s fagskole i huslig økonomi.* For tiden er *fru Johanne Mohn* skolens bestyrerinde. Æren for at skolen kom igang, skyldes fru statsminister F. M. Qvam. Dens første bestyrerinde var fru A. Rachlew, som senere har oprettet den vakre husholdningsskole paa *Breidablik* ved Skøien.

Johanne Mohn

Johanne Michelsen, tidligere lærerinde v. Levanger semin., nu bestyrerinde av T.hjems husholdnings. s.

N. K. F. har siden 1898 fortsat med aftenkurser i matstel for voksen ungdom i folkeskolekjøkkenerne.

Dette arbeide er ogsaa optat av en række foreninger i andre byer: Horten, Kragerø, Fredrikshald. Lokaler, lys og brænde faas frit av kommunen. Elevene betaler fra kr. 3—10 pr. kursus for maten. Undervisningen er fri.

Tjenestepikeskoler har hat vanskelig for at komme igang. For ca. 20 aar siden oprettedes en i Kra., men den blev nedlagt efter nogen aars virksomhet. *Eugenia stiftelse* opdrar sine elever til at kunne bli dygtige kvindelige tjenere. Likesaa *Værnehjemmet* i Bergen, som tæn-

kes nedlagt, naar kommunal husmorskole oprettes, *„Hj. vel“* i Kristiania tar husholdningselever og „Foreningen til værn for kv. ungdom“ har indkjøpt *Stupind* paa Næsodden for der at oprette tjenestepikeskole. *Foreningen for Kra. kv. tjenerstand* søker om kommunalt bidrag til oprettelse av skole i Kristiania. Den første *kommunale husmorskole* blev sat igang i Stavanger efter ihærdig arbeide av fru overlærer Gjøstein. Den har sit lokale i Vaalands folkeskoles kjelderetage.

Trondhjems husholdningsskole

Stavanger kommunale husmorskole

først hendes datter Johanne Dybwad som lærte os, at hendes skjønne mor ikke hadde set den hele Nora, men Johanne Juel Reimers døde midt i sin rikeste utvikling kun 34 aar gammel. De kunstnerinder

Octavia Sperati.

her er nævnt og som alle er døde og hvis gjerning var knyttet til Christiania teater, har hver i sin retning været de grundlæggende for norsk skuespilkunst.

Deres evner var saa seirende, at de feiet væk al tro paa den danske skuespilkunsts overlegenhet, men fordi de alle var fra Bergen

Johanne Voss.

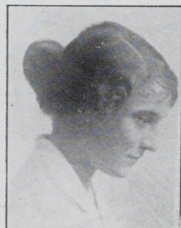
fik publikum til gjengjæld nu den overbevisning, at kun Bergen kunde skape skuespillere, og de østlændinger som meldte sig til tjeneste blev mottat med tvil og kulde.

Dog fik den smukke, intelligente *Thora Nielsen*, senere *fru Hansson*, født her i Kristiania, i flere aar en række opgaver i moderne dramaer, som Selma i „De Unges Forbund“, Birgit Rømer i „Geografi og Kjærlighet“, og oldemor i „Leonarda“, men man

Thora Hansson.

Alma Fahlstrøm.

har det indtryk at hendes evner ikke blev utnyttet nok. Dog er de kommet norsk skuespilkunst til gode — for hun har, da hun ikke fulgte med over til Nationalteatret været mange kunstneres læremester. Var i to aar chef for Trondhjems første, faste scene, og skal fra høsten lede Stavangers teater. Heller ikke den sprudlende *Alma Bosse Fahlstrøm*, født i Danmark, men vokset op i Kristiania, fik den rette bruk for sine store komiske evner, men hun reiste sammen med sin mand sit eget teater,

Gerda Ring.

Trine Gløersen.

hvor hendes glimrende instruktionskunst opdrog den ene kunstner efter den anden. Hos hende spilte *fru Mejlænder Hellesen, frøken Stray*, som er ved Bergens teater, den friske, fortryllende fru *Erna*

Schøyen ved Centralteatret, fru *Inga Sparre-Dahl* ved Trondhjems scene, fru *Agnes Blehr-Mowinkel* og mange flere, baade kvinder og mænd, saa teaterkunsten skylder hende meget. Endnu en fin begavelse kom fra vestlandet til det gamle teater — den slanke *Constance Bruun* fra Stavanger. Man mindes hendes skjære, fine kunst med vemod, fordi hendes svake helbred saa altfor tidlig tvang hende bort fra scenen. Der var over hele hendes skikkelse en sjælfuld ynde som gjorde selv Bjørnsons haardkokte Svava sympatisk, men som ogsaa hindret hende i at gi et helt billede av Hedda Gabler; men det fornemme og sky ved generalens datter har ingen git som hun. Nu ved teatret er det fru *Aagot Didriksen* som bringer en til at mindes Constance Bruun — man følte det sterkt ved hendes fortrinlige Bolette i „Fruen fra Havet“ — den rolle var ogsaa en av Constance Bruuns bedste — Fru Didriksen har ogsaa meget av Constance Bruuns skjære sarthet.

Constance Brun Ihlen.

Fredrikke Nilsen.

Desværre er her ikke plads til at nævne alle dem som har hjulpet norsk kunst dit den staar idag og som betød saa meget for sin samtid. Som den merkelige *Fredrikke Nielsen*, der efter nogen aars straalende sceneliv maatte bli lægprædikant, og som hele sit liv drog verden over og prædiket, fyldt av brændende tro og uslukkelig kjærlighet til teatret. Mange, mange flere kunde nævnes. Vi er nu naadd til vor egen tid.

Idag, i 1914 er skuespilkunst kjendt over det hele land. Gode, norske kræfter har bragt godt repertoire fra nord til syd og ind i bygderne takket være en dansk kunstnerinde som har brukt sin store sceniske begavelse og sit instruktionstalent i den norske kunsts tjeneste. *Fru Ludovica Levys* navn er kjendt og avholdt over hele Norge. — I det sidste aar er ogsaa reist „Det norske teatret,“ som spiller paa maalet, og hvis første kvindelige kraft er frøken *Ranka Knudsen*. Og vi har 5 faste teatre med stort og godt personale. De optrædende har fra barndommen av set norsk skuespilkunst. Ibsens og Bjørnsons digtning har skapt teaterinteresse hos alle lag av folket og en række nye,

Ludovica Levy.

norske skuspil gir netop den uro og det bølgende liv som merker tiden.

Hvor før hver enkelt famlet med sit uten at bry sig om helhetsvirkning, der er nu en ordnende haand som sætter alt paa den plads hvor det virker bedst. Her er skapt samspil. Baade yttre og indre forhold ved teatrene er blit lettere for de optrædende; men det egentlige: selve kunsten er vanskelig, skjøn og hemmelighetsfuld nu som da og til alle tider.

Gyda Christensen.

Alfhild Stormoen.

Skuespillerinder ved landets første scene, *Nationalteatret*, er fruerne *Johanne Brun*, *Mette Bull*, *Gyda Christensen*, *Aagot Didriksen*, *Johanne Dybwad*, *Signe Grieg Müller*, *Agnete Schibsted Hansson*, *Julie Lampe*, *Ingse Müller*, *Alfhild Stormoen*, *Signe Heide Steen*, *Johanne Voss*, *Ragna Wettergren*, *Aagot Nissen*, *Sofie Reimers*, *Willa Wiberg* og de talentfulde unge damer *Gerd Egede-Nissen*, *Gerda Ring* og *Trine Gløersen*.

I Bergen er først og fremst den udmerkede gamle *Octavia Sperati*, som med inderlig troskap har magtet sine store og smaa roller og *fru Abelset Schønberg*, *frøken Paulsen*, *Ellen Stray* og *Doris Johannesen* som er scenens væsentligste støtter, siden *fru Magda Blanc-Eriksen* er reist hit til Tivoli teatret. I Trondhjem er teaterchefens frue den friske, koselige *Margit Lunde-Müller*, *fru Ivarson* og *fru Sparre-Dahl* de mest anvendte.

Erna Schøyen.

Magda Blanc Eriksen.

Centralteatret her i byen har et fast, beundrende publikum og et fortrinlig samspillet personale. Her glimret fru *Marit Irgens-Hansen* med sin sandfærdige komik og her spiller og synger den friske *Erna Schøyen*, fru *Brehmer Bull* er i frodig utvikling, den eiendommelige, fængslende fru *Helene Norman*, frk. *Fredriksen*, fru *Hedemark*, den smukke *Kirsten Lampe* og flere gjør stadig stor og fortjent lykke.

Tivolis teater er endnu ungt og usikkert, men der spiller den paa sit begrænsede komiske omraade fortræffelige *Bertha Ræstad*, den realistiske, kraftige *Klara Dahl*, *Magda Blanc-Eriksen*

med sin deilige stemme og noget flytende spil, og de lovende unge damer *Enersen* og *Heber*.

Av norske kunstnerinder blir *Johanne Dybwad* regnet som den ypperste. Og da hun nylig feiret sit 25-aars jubilæum fik hun den mest uskrømtede hyldest. Hun er fantasien og intelligensen ved vor scene og har skapt den logisk utarbeidede, fast tænkte og fast formede skikkelse. Hun nitter den ene betegnende lille enkelthet til den anden, og naar skikkelsen er færdig øines ikke sammenføiningerne, for fantasiens ild har sveiset det alt til en helhet. Slik er hendes skikkelser naar hun er paa sit høieste; er hun mindre oplagt, faar man tid og kulde til at beundre enkeltheterne. Hun har lært os at kjende den unge kvinde fra vor egen tid, og hun viser os hvordan tragedien ser ut i moderne hverdagsdragt. Ingen har som hun lagt sin sjæl naken som offer til sin kunst. Hensynsløst har hun git os hvad livet gav hende. Digternes rikdom har denne geniale kvinde suget til sig og git os den rikt tilbake. Hvor vidt spænder ikke hendes evner. Shakespeares overnaturlige Puk var skapt som for hende, og Gunnar Heibergs karrikaturstygge, gamle, deilige tante Ulrikke. Hun er Ibsens lidelsesfulde Hedvig, Bjørnsons aandsoverlegne, stolte, gode Tora Parsberg, og hun har faat publikum til at hulke under den kjærlighetens hymne som er Drachmanns „Dansen paa Koldinghus“. Vi glemmer hendes overdrivelser og hendes egenmægtighet i taknemlighet og undren over at saa skinnende og duftende en blomst er skutt frem av denne vor haarde, rike jord.

Johanne Dybwad

Om *fru Dybwad* staar kunstnerinder som *Sofie Reimers*, prestedatter fra Bergen, som paa Christiania Theater spilte roller som Rebekka Vest, Svanhild og Eline Gyldenløve, og som nu er en festlig kraft baade i Holberg og det moderne, komiske rollefag. Hen-

Sofie Reimers.

Julie Lampe.

des spil i sidste opgave som Maja Paalsbo, er den store komedie. Der er klassisk strenghet og stil over hendes Grete i „Kjærlighet uten Strømper“. Her har hun ogsaa en uforlignelig støtte i *Julie Lampes* forbløffende Mette. Denne skuespillerinde har tat madam Rundholmen efter fru Wolf og hadde den samme straalende, appetitlige rundhet; men høist er hun dog naadd i „Jan Herwitz“, som den slagfærdige „jomfrumadam“.

Østlandet feiret en triumf, da den smukke, intelligente *Ragna Wettergren* holdt sit indtog paa scenen og bedaaret ved sine pudsige indfald. Hun har forresten ogsaa spillet Rita, Hedda Gabler og en fortrinlig Gina Ekdal; men den skjønneste anvendelse for sine evner fik hun ved Fahlstrøms teater i moderne franske dramaer. Hendes elskerinde i Brieux's „Fri Kjærlighed“ og Lucie i hans „Ugifte mødre“ var to glimrende præstationer. Bondekonen i „Den røde kappe“ var ogsaa en mægtig skikkelse. Nu er fru Wettergren atter ved Nationalteatret. Østlænding er ogsaa den kraftige Agnete *Schibsted-Hansson* som uforfærdet og med fantasi følger til ytterste grænse de opgaver som passer for hende og *Gyda Christensen*, som danset og sang en udmerket glad enke og gjorde pantomimen „Brudesløret“ til en helt ut skjøn forestilling. Den indtagende jomfruelige, noget ensformige *Mette Bull* som anvendes hyppig, er vist født her i byen, som *Signe Heide Steen*, hvis friske begavelse teatret saa altfor litet anvender. Men fru *Johanne Voss* er fra Bergen. Som moderen og skuespillerinden i „Johan Ulfstjerna“ gav hun et vidunderlig gjennemført billede av kvinden, hvis elskerinde-natur breder sig over hele personligheten. — som trods aars

Ragna Wettergreen

Agnethe Schibsted-Hansson.

Signe Heide Steen.

Aagot Nissen.

egteskap og megen trætte holder sig frisk likeoverfor manden, men som ogsaa er i hendes rørende kjærlighet til sønnen. Derfra er ogsaa *Aagot Nissen* med de klassisk skjønne træk. Hendes bedste rolle har hittil været Audhild i Sigurd Slembe, men meget tyder paa, at hun bør prøves i det kraftig komiske.

Skuespillerinder beskyldes ofte for at være interesseløse og daarlige borgerinder. Skal man regne vort borgersind efter antallet av de foreninger hvorav man er medlem, ser det sikkerlig daarlig ut for vore skuespillerinder. Men de kan trøste sig: gjennem sin kunst vække de mere interesse og rusker mere op i menneskers aandelige liv end de dygtigste borgere med sine hundreder av møter.

Efter dets kunst maaler vi et lands kultur og ikke mindst efter dets skuespillerkunst, og vi kan være stolt at vor.

Efter kun 64 aars forløp vet vi, at hvert dramatisk arbeide som kan spilles, ogsaa kan spilles tilfredsstillende hos os. Saa herlig, saa frodig er den skutt frem vor skuespilkunst at den er vokset i høide med de gamle teatres — de med de hundredaarige traditioner.

Men saa har de ogsaa spillet paa livet løs vore skuespillere, vore kunstnerinder. De har holdt mot og humør oppe gjennem daarlige økonomiske forhold i kolde tider, hvor de aften efter aften maatte spille for halvtomme hus og graate og le for en uforstaaende mængde. — Men altid er den gaat fremad vor scenekunst, norsk og sterk i sine utslag, og glimt paa glimt av skjønhet har den git os, mangen gang ujevn og formløs, men hjerterne har den varmet, git videre forstaaelse og baaret vort sind høit og frit over hverdagen. —

For tusinder er teatret deres drømmes forgjettede land.

Har vore skuespillerinder følt vor taknemlighet? — ak nei, hvordan skulde de vel det — den er dem saa sparsomt aapenbaret.

Men det skal de vite, at naar der i 1914 blir talt varme og stolte ord om vor rike aandelige vekst — saa rettes disse ord i fuldt mon ogsaa til norske skuespillerinder.

Sangerinder og kvindelige musikere.

Efter velvillig meddelte oplysninger av forskjellige ved redaktionen.

Kristiania gav i *Fredrikke Egebergs* (f. 1815) ungdom liten anledning til at utvikle hendes vistnok ubestridelige talent. Men de enkle sange, hun lot utgi (mandskvartetter, pianostykker, religiøse og andre sange) bragte glæde i mangt et hjem i Norge. Av sangene blev „Til min gyldenlak" den mest kjendte, den mest sungne og den mest avholdte. Det var nemlig Fredrikke Egeberg som hadde sendt Henrik Wergeland denne gyldenlak, der inspirerte ham til det skjønne digt. Som tak sendte han hende et eksemplar av „Jødinden", hvori han skrev: „Til Jomfru Fredrikke Egeberg med Erkjendtlighed fra den syge Forfatter for den Medicin, der er i et elskeligt Væsens venlige Erindring."

Fredrikke Egeberg

Charlotte Thygesen, hvis navn hadde god klang i de høiere kredse i Paris, hadde faat sin utdannelse som pianistinde der og gav oftere konserter dernede. Den sidste konsert blev git i Czartorisky'ernes palæ. Senere optraadte hun ogsaa med stor sukses i flere italienske byer.

I Paris hadde ogsaa pianistinden *Jakobine Gjertz* faat sin utdannelse. Hun kom tilbake til Norge og gav oftere konserter her, men blev gift og døde i Paris.

En i den tid avholdt kunstnerinde var *Emma Dahl*, elev og pleiedatter av den berømte sangerinde Marianne Sessi Natorp, hvis navn hun antok. Emma Natorp optraadte 1838 paa operaen i Hamburg, men gjorde senere en konsertturné i Norge, og blev her gift med den bekjendte bokhandler Johan Dahl. Fru Dahl optraadte ogsaa som gift, dels som operasangerinde, dels som konsertsangerinde og gjorde altid megen lykke. Hun var dog allermest skattet som den udmerkede sanglærerinde hun var. Emma Dahl har ogsaa komponert 8 hefter sange med piano.

Blandt Emma Dahls elever var *Mathilde Andersen*, der senere

sang med Arlberg, Severine Tellefsen og Pauline Viardot Garcia. Mathilde Andersen var i en lang række av aar en meget søkt og anerkjendt lærerinde i sang i Kr.a. Hun opnaadde ogsaa at gjøre sig og sin sangmetode kjendt i Berlin, hvor hun gjennem flere aar hadde mange elever.

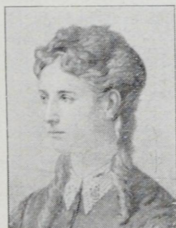
En av vore mest fremtrædende kunstnerinder i 1840—50-aarene, var *Hildur Sommerfelt Koch*, fru Hildur Schirmers mor. Fru Koch fik sin utdannelse i Leipzig. Hun hadde et kraftig, friskt musikalsk naturel med udmerket utvikling baade i sanglig og pianistisk retning. Hun spilte bl. a. Mendelsohn's G-moll-konsert med orkester i teatret, og debuterte aaret efter som Zerlina i „Fra Diavolo".

Hildur Sommerfelt Koch

En av de mest ansete klassiske pædagoger i 40—50-aarene var fru *Kaja Thommesen*, f. Roverud. Hun har lagt et udmerket solid grundlag i teknisk henseende ogsaa med hensyn til smaken for høiere musik, hos mange unge i den tid.

En kunstnerinde som ogsaa har gjort en god indsats i datidens musikliv, var pianistinden *Dorothea Ursin* av den bekjendte kunstnerfamilje av samme navn. Hun optraadte undertiden i sin ungdom ved konserter, men det var især som en udmerket og samvittighetsfuld lærerinde at frk. Ursin skattedes høit. Selv var hun en tid elev av professor Kullak i Berlin.

Karen Holmsen Fischers sjeldne musikalske begavelse og dramatiske talent var likesaa storslagent og storartet som hendes stemme, der spændte over et ganske ualmindelig omfang, saa hun blev brukt til de høieste sopranpartier som til altpartier. Hun sang saaledes avvekslende Elisabeth og Ortrud, Leonora i „Fidelio" og Elvira paa mange av Europas scener med overordentlig stort held. Imidlertid trak hun sig efter sit giftermaal helt tilbake fra offentligheten. Hun døde 1913.

Karen Holmsen

Amanda Kolderup

Amanda Kolderup hadde visselig den fjeldfriskeste og mest klangfulde stemme Norge har frembragt. Men den kom mest utlandets store operascener tilgode, da der, sørgelig nok, ingen plass var for

den i hendes fødeland. Amanda Kolderup begyndte sine musikalske studier i Kr.a 1869 under *Gina Sandbergs* ledelse. Senere var hun elev av *friherreinde Leuhusen* i Stockholm, som gjentagne ganger tok sin begavede elev med paa reiser forat hun i musikcentrerne skulde „høre" god musik. Amanda Kolderups straalende karrière blev avbrutt ved en pludselig død høsten 1882.

I „Norge i det 19de aarhundrede" skriver Aimar Grønvold: „Ingen av vore pianister og faa av vore musikere har dog hat den be-

Agathe Backer Grøndahl

Erika Nissen

tydning for det norske musikliv som de store kunstnerinder *Agathe Grøndahl* og *Erika Nissen*, der i over 30 aar har virket ved konserter og som udmerkede lærere for en lang række elever. Trods det navn deres kunst har vundet utenlands, har de dog begge slaat sig til ro i hjemmets forhold, paa hvis utvikling de har hat en likesaa forædlende som vidtrækkende indflydelse. Derved er de, hver for sig, blit nærsagt en musikalsk institution. Hadde flere av vore betydelige kunstnere gjort dette, hadde vort kunstliv været rikere. Kort uttrykt har deres store fortjeneste været den, at de i en skjøn, ædel og teknisk overlegen form har gjort vort publikum kjendt og fortrolig med pianoliteraturens ypperste ting, fra Bach og Beethoven til Schuman, Chopin, for ikke at tale om Grieg, Sinding m. fl."

Erika Lie Nissen var som pianist meget tidlig baade teknisk og musikalsk utdannet. Men hendes aands store utvikling kom senere. Det var i 70—80-aarene, da paa nær sagt alle omraader de offentlige, mere fremtrædende personligheter ydet sit bedste, og hun med

sin livlige aand og klare forstand følte sig som et led i det hele. Det er sagt at i den tid var der en sterk, patriotisk understrøm, som bar alt oppe. Og Erika Nissens utvikling gik ogsaa sterkt fremad, og hvad hendes interesser omfattet gik langt utover hendes egen kunst, men virket selvfølgelig tilbake paa denne. Hendes sjæls rigdom og hendes aands begavelse har sat store merker. — Og det var et helt land som sørget, da hun i 1903 gik bort. — Talrike er de elever, som er utdannet under Erika Nissens veiledning. Blandt dem skal ogsaa her nævnes hendes egen fremragende søn, pianisten *Karl Nissen.*

Det land maa kaldes lykkelig som har fostret en musikalsk begavelse som *Agathe Backer Grøndahl* for hun har kastet glans over musiken ikke alene i Norge, men ogsaa utenlands, ikke alene som den store pianistinde hun var, men ogsaa ved sine glimrende kompositioner, der kan betegnes som klassiske. Hendes noble og sjælfulde kompositioner er mange, og vurderes høiere og mere forstaaelsesfuldt med aarene som gaar. Fru Grøndahl utfoldet ogsaa en stor virksomhet som lærerinde, og blandt hendes mange elever, hvorav flere er blit store kunstnere, vil vi nævne hendes søn *Fridtjov Backer Grøndahl* og *Rolf Brandt-Randtzau.* — Ved fru Grøndahls død i 1907 skrev Theodor Caspari:

En sang er tystnet stille,
en sang saa lys og klar
som sol, som lerketrille,
som elvesus i snar,
som stjerneblink der tændes
og tindrer og gaar ud, —
og sangen den var hendes
som hviler nu i Gud.

Saavisst som hjerter stemmes
ved tonens trylleklang,
saavisst skal aldrig glemmes
din underfulde sang. —
Saavisst som birk og linde
slaar ut i Norges vaar,
saa løves skal dit minde
og lyse aar til aar.

Stor betydning for norske sangere har ogsaa *Ida Basilier Magelssen.* Fru Basilier er en av Finlands mest kjendte blandt de mange

gode operasangerinder dette land har fostret. Efter 3 aars studietid med den finske stats stipendium ved konservatoriet i Paris, kom den unge Ida Basilier til Stockholm, ved hvis opera hun snart indtok primadonnastillingen, hvorefter hun kaldtes hjem til Finland, da man der skulde opføre operaer paa finsk. I 3 vaarsæsoner sang hun hovedpartierne i henimot 20 moderne operaer. Margaretha i „Faust" hørte til en av hendes bedste roller. I høstsæsonerne drog Ida Basilier paa konsertturneer, men gav ogsaa gjestespil ved operaer i byer i England, Frankriges største byer, Tyskland, i St. Petersburg og i Skandinavien.

Ida Basilier Magelssen

Magna Lykseth Skogman

Overalt hadde „den finske nattergalen" den mest storartede sukces, overalt laa publikum for hendes føtter. Med storm tok hun Kristiania publikum, som aften efter aften begeistredes av hendes musikalske og indtagende Rosina i „Barberen i Sevilla", Violetta i „La Traviata", i „Regimentets datter" o. fl. Efter sit giftermaal og sin bosættelse i Kr.a har hun ogsaa reist meget, likesom hun har git mange konserter her i Norge, bl. a. sang hun Johan Svendsens romancer ved avskedskonserten i Logens store sal. I 24 aar har Ida Basilier mest drevet pædagogisk virksomhet med de allersmukkeste resultater ved konservatoriet i Kr.a og privat. Blandt hendes mange elever kan nævnes:

Magna Lykseth Skogman, primadonna ved Den kgl. opera i Stockholm, *Dagny Skarseth*, som glæder saa mange ved sin vakre musikalske sang herhjemme, *Marna Bielenberg*, der altid optrær med held ved sine konserter og er lærerinde ved Musikkonservatoriet ved siden av fru Basilier, samt *Sofie Apenæs Zéla*, hvis virksomhet er bedst kjendt i Tyskland og Amerika.

Blandt den ældre tids sangerinder kan ogsaa nævnes *Severine Tellefsen*, senere fru *Morgenstierne*, der i mange aar var bosat i Paris, hvor hun sammen med sin første mand, komponisten Tellefsen, førte et gjestfrit hjem, i hvilket bl. a. alle de unge musikere fandt rik næring for sine kunstneriske længsler. Senere har fru Morgenstjerne været en meget søkt sanglærerinde i Kristiania.

Severine Morgenstierne

Ogsaa *Wilhelmine Holmboe Schenstrøm* tyd-

de først utenlands, inden hun fik sit publikum herhjemme. Veien gik om Paris. Selv hadde hun bedst lyst paa den dramatiske kunst, men gav efter for forældrenes ønske om at hun skulde utdannes til konsertsangerinde. Hun gav senere konserter utenlands, gjorde stor lykke, men vendte atter sin hu til scenen, og efter fornøden utdannelse for denne, optraadte hun i Verdi's opera „Et maskebal". Senere som Azucena i „Troubaduren" og Leonora i „Favoritinden" og gjorde med sin prægtige altstemme lykke i dem alle. Senere har fru Holmboe Schenstrøm været bosat i Stockholm i flere aar, og lever nu i Kr.a hvor hun er en meget anset sanglærerinde.

Olefine Moe Torsell begyndte som skuespillerinde, men gik senere over til operascenen. Med sin noble, smukt utviklede sangkunst var hun periodisk en pryd for vore sporadiske operaforestillinger. Men hendes længste virksomhet og største arbeide ligger dog i Stockholm, hvor hun i en lang tid var ansat ved Den kgl. opera, og hvor hun blev gift. Baade derfra og fra Finland har hun mange triumfer at notere.

Camilla Wiese

Camilla Wiese optraadte i 70 og 80-aarene paa Kristiania teater, naar der i Josephsens tid blev git opera, og hørte da til operaens bedste støtter. Camilla Wiese opholdt sig med statens stipendium i Paris, hvor hun sang med *Pauline Viardot Garcia.* Blandt hendes roller kan nævnes Pagen i „Hugenotterne", Siebel i „Faust", Azucena i „Troubaduren", Nancy i „Martha" og Marcellina i „Fidelio". Camilla Wieses vakre, klare altstemme og hendes sjælfulde foredrag begeistret altid publikum. I de senere aar lever Camilla Wiese som sanglærerinde i Kr.a, og er som saadan overmaade høit skattet og anset.

Blandt hendes elever kan nævnes *Ina Madsen,* der optraadte som Michaëla i „Carmen" og gjorde megen lykke med sin vakre, udmerket skolerte stemme. Senere fik Ina Madsen statens stipendium og to ganger Henriksens legat, hvorefter hun studerte videre i Paris under Pauline Viardot Garcia. Som gift i Berlin har hun nedsat sig der som konsertsangerinde og sanglærerinde.

Ogsaa *Borghild Gundersen* var i tre aar Camilla Wieses elev og har optraadt med held ved konserter i Kristiania og ved operaer i Tyskland.

Ida Lie kommer i første række blandt pianistpædagoger. Trods

det opslitende arbeide dag ut og dag ind at stykke ut kompositionerne i „lekser“ var hun altid like interessert for disse og for sine elever. Hun „fulgte med“, som man sier, i musiken som i alt andet fremskridt. I den høie, store kunst laa dog hendes *største* interesse. I en hel menneskealder informerte hun 7 timer daglig, og har utdannet en mængde udmerkede elever. Selv var hun elev av sin mor først, siden av Halvdan Kierulf og prof. Kullak i Berlin. Ida Lie døde i 1905, to aar efter sin søster Erika Nissen.

Ida Lie

Birgitte Soot

Ogsaa Erika Nissens anden søster, *fru Birgitte Soot*, hadde en sikker pædagogisk evne. Hvis hendes livsførelse var blit en anden, hadde muligens ogsaa hun kunnet hævde en plass som utøvende kunstner. Men hun blev tidlig gift og forlot musiklivet. Da hun var blit enke vendte hun tilbake til musiken og underviste i pianospil til sin død 1906.

Lona Gullowsen Gyldenkrones kunstnerliv ligner andre samtidige norske sangerinders, som har git sin bedste kunstneriske kraft til utlandet, deri at der i deres eget fædreland ikke var nogen anledning for dem til at la det utfolde sig. I hendes lange, grundig og alvorlig utnyttede studietid hørte man hende meget sjelden. Der gik aar mellem hver gang. Men naar hun optraadte, enten det var paa operascener eller ved konserter, var det fuldlødig kunst hun ydet. I Tyskland ligger hendes væsentlige virksomhet. Hun var bl. a. ansat i 3 aar ved Hofteatret i Schwerin. Ved sit giftermaal avbrøt hun sin virksomhet, men har som enke optat sangundervisningen i Kjøbenhavn.

Lona Gulowsen Gyldenkrone

Nina Grieg

Sangerinden *Anna Kriebel Vanzo* gjorde lykke med sin av naturen skjønne stemme. Hun optraadte som Donna Anna i „Don Juan“ paa Nationalteatret. Hun har giftet sig og bosat sig i Milano.

Nina Grieg, Edvard Griegs hustru, hører egentlig ikke til de professionelle konsertsangere, men hendes sang henrev altid publikum, naar hun av og til optraadte. Især var hendes kunst vidunderlig

harmonisk, naar hun sang sin mands kompositioner. Hendes eiendommelige evne til at lægge sit personlige musikalske temperament til rette efter sangens indhold og gi hver enkelt sang netop dens rette stemning, vidner om en sjelden kunstnerpersonlighet.

Gina Oselio (Ingeborg Aas) vakte stor opmerksomhet under sin studietid i Stockholm paa grund av sin herlige stemme, som dengang nærmest blev betragtet som den hadde en altstemmes varme, dype farve. Hun blev en av de betydeligste stjerner paa den norske sanghimmel. Denne herlige stemme og den høit utviklede sangkunst klinger igjen for mangt et indre øre nu, da hun efter at ha erobret publikum i forskjellige lande, mer og mer har trukket sig tilbake fra scenen og tildels ogsaa fra konserttribunen. Paa Nationalteatret har hun bl. a. optraadt som Carmen og som Margaretha i „Faust" og begeistret publikum aar efter aar.

Gina Oselio

Ragna Goplen var elev av Otto Winter-Hjelm og vakte ualmindelig opmerksomhet ved sin debut som konsertpianistinde. Hun var en meget søkt akkompagnatrice og pianistpædagog. Frk. Goplen har stiftet et legat til videre utdannelse for pianistinder.

Johanne Rytterager Thue var kjendt for sit brede, klangfulde spil og sit mægtige anslag, men har trukket sig tilbake til privatlivet.

Sina Ring fik en solid utdannelse som pianistinde i Tyskland og deltok i konsertturneer i Norge.

Hildur Andersen, som først var Johanne Thues elev, dernæst var ved konservatoriet i Leipzig, blev med rette anset og brukt som en av det „musikalske samfunds støtter". Hun var i mange aar medlem av Musikforeningens direktion og er nu medlem av direktionen for Musiklærerforeningen, som hun var med at starte. Hildur Andersen var ogsaa blandt Ceciliaforeningens stiftere i dens nye skikkelse. Hun sitter i indstillingskomiteen for statens stipendier og for det Schäfferske legat. Hendes fine kultur, smaksretning og alvorlige syn paa kunstens opgaver gjorde hende

Hildur Andersen

selvskreven til disse tillidsposter. Som pianistinde indtar Hildur Andersen en høi rang. Hun tolker baade de gamle og de nye mestre i deres aand, har et vakkert anslag, et livlig temperament og prægnant rytmik.

Kathinka Jakobsen Andvord med sit elegante anslag og sit ualmindelig friske og gratiøse foredrag var en anset pianistinde fra 70-aarene, har siden sit giftermaal trukket sig fuldstændig tilbake til privatlivet.

Magda Bugge har opført flere av sine kompositioner i Dresden, og hendes sangkompositioner blir sunget saavel i Tyskland som herhjemme.

Barbara Larssen er kjendt baade som sangerinde, pianistinde og komponistinde.

Ingeborg Eriksen vakte megen opmerksomhet ved sin solide utdannelse i Berlin, hvor hun senere giftet sig med sin lærer, musikdirektør Exner.

Mally Lammers (f. Sars). Ved Thorvald Lammers' mange store opførelser av gamle mesteres oratorier sang Mally Lammers med hengivelse og stilfuldt sine sopranpartier. Fra de romancekonserter de gav sammen, bragte man hjem med sig en velgjørende følelse av hendes humørfyldte, hjertelige foredrag av folkeviser og norske komponisters sange. Hendes talrike elever vet at fortælle om hvilken dygtig og interessert lærerinde hun er. Mally Lammers har ogsaa en stor evne til at instruere sine damekor.

Mally Lammers

Pianistinden *Marcilie Holmboe* var først en tid ansat ved Musik- og Organistskolen i Kristiania, men oprettet i 1899 sin egen private elevskole. Med sit store klaverpædagogiske talent har Marcilie Holmboe med stor dygtighet ledet dette institut, hvor der undervises i pianospil, samspil og harmonilære. Den fremragende lærerinde har opnaad at hendes elever har drevet det videre end de fleste og gjort hende megen ære. Blandt disse kan nævnes *Therese Stang*, *Agnes* og *Ingeborg Hansen*, *Ragna Ziegler* og *Hildora Ruud* som dem, der særlig har udmerket sig. Marcilie Holmboe har av og til offentlige elevkonserter, der altid er besøkt til trængsel og følges med stor interesse av publikum. Ogsaa musikhistoriske foredrag avholdes ved hendes musikinstitut, hvor elever og utenforstaaende harleilighet til at lære at kjende de forskjellige komponisters eiendom-

meligheter og deres betydning for saavel den tid, i hvilken de levet, som for eftertiden.

Thekla Nathan Bjerke trak sig tidlig tilbake fra offentligheten. Hun er en dygtig pianistinde, som følger med i alle fremskridt paa musikens omraade. Saaledes viste hun en stor energi, da hun i løpet av nogen maaneder formaadde at omdanne sin teknik efter Janko-klaverets krav.

Hildur Koch Schirmer. I nordtyske byer træffer man kredse som i erindringen har bevart Hildur Kochs navn i forbindelse med 9de symfoni. Det ualmindelige litet sangbare sopranparti i sidste del har hun ogsaa et par ganger sunget herhjemme. Av naturen laa hendes stemme dengang merkelig tilrette for den, og saa elastisk var stemmen, at hun som lerken sang vakrere og lettere, jo høiere hun svang sig op. Hendes mor var den ovennævnte Hildur Sommerfelt Koch, som blev gift i Tyskland. Og fra Tyskland brakte ogsaa Hildur Schirmer sin solide musikalske opdragelse. Hun sat inde med et fond av musikalsk literatur. Paa dette grundlag har hun arbeidet videre. En tid gav hun sine interessante romancekonserter med utsøkt program, men senere ofret hun sig mer og mer for lærervirksomheten. I mange aar var Hildur Schirmer sanglærerinde ved Musikkonservatoriet og ved Marcilie Holmboes musikinstitut, og der er mange av vore yngre sangere som med glæde kan se tilbake paa den tid, da Hildur Schirmer førte dem ind i musikens rike. Blandt hendes mest kjendte elever er operasangeren Carl Hagman og konsertsangerinden Marta Sandal. I 10 aar reiste Hildur Schirmer sammen med sine to søstre Brunhilde og Sophie Koch hver vaar- og høstsæson paa turneer, hvor de især sang Johan Selmers kompositioner. En række konserter har denne „Schwester Trio“ git i Tyskland, hvor de musikalske autoriteter omtaler dem med stor anerkjendelse.

Hildur Schirmer

Ellen Gulbranson. Hvis vi tør tillate os at regne den svenskfødte sangerinde Ellen Gulbranson som *norsk* sangerinde, har vi derved erobret os et stort navn for vor kunst. Hvert aar drar Ellen Gulbranson til Bayreuth. Som en berømthet raker hun op blandt Wagner-sangerinder. Hun er Bayreuths herlige Brunhilde, og som

saadan verdensberømt. Blandt hendes mange udmerkede elever er *Agnes Hansson*, som nu konkurrerer sterkt med sin store lærerinde.

Amalie Gmür Harloff var bergenserinde. Hun hadde en vakker sopran, som blev fint utdannet av den bekjendte hofsanger Gmür, med hvem hun senere giftet sig. Sammen gav de jevnlig konserter, der var meget søkte og meget smukke. Hun var bosat i Weimar, hvor hun ogsaa optraadte i enkelte operapartier. Hun døde for nogen aar siden.

Ellen Gulbranson

Bergliot Ibsen, f. Bjørnson, studerte i flere aar sang i Paris, hvad man ogsaa kan høre av hendes fine utførelse av franske sange. Hendes vidunderiige romancekonserter imøtesees altid med stor glæde, og altid hilses hun med begeistring for sin klare stemme, sit sjælfulde foredrag og sin gaaen op i teksten av især de sange komponeret til hendes fars — vor egen store Bjørnsons — ord. I de senere aar har Bergliot Ibsen brukt sin saa vakkert utviklede stemme til gode og store formaal. Utallige er de veldædighetskonserter, — hun gir og gjennem dem bidrar hun til at avværge de økonomiske vanskeligheter i vore forskjellige velgjørenhetsinstitutioner. For overfyldt hus synger hun gang paa gang i vore kirker, hvor hendes skjønne stemme kommer prægtig til sin ret.

Bergliot Ibsen

Elisabeth Hals

Elisabeth Hals Andersen har optraadt som violinist ved mange leiligheter og gjort lykke. Hendes datter *Elisabeth Hals*, elev av den bekjendte pianolærerinde *Amalie Møller*, har ogsaa optraadt ved egen konsert. Elisabeth Hals lever nu som gift i Bergen, hvor hun gir musikinformationer.

Ved musikakademiet i Bergen virker komponistinden *Borghild Holmsen* siden 1912 som lærerinde i pianospil og musikteoretiske fag. Borghild Holmsen er utdannet hos Winter-Hjelm og Agathe Grøndahl, men fortsatte i tre aar sine studier ved konservatoriet i Leipzig under Reinecke og Jodasohn samt i Berlin og Paris. Borghild Holmsen har mange trykte opus, flere

Borghild Holmsen

hefter sange, en violinsonate (opus 10), to violinromancer foruten en hel del pianokompositioner. I Dresden, Leipzig og Kristiania har hun git egne kompositionskonserter, som blev hilst med meget bifald. Ved den videnskabelige kongres i Rouen 1911 holdt hun foredrag om den gamle nordiske musik, og blev i 1912 Officer de l'Academie française — det franske akademis orden.

Marta Sandal maa nærmest kaldes æstetisk musikalsk. Hendes programmer viser at hun gaar utenfor det traditionelle, og hun er især en forstaaelsesfuld tolker av den moderne digtning og komposition. Til hendes intelligente, fine romancesang har kritikere i Tyskland og-saa lyttet med opmerksomhet. „Dire une romance“ sier franskmanden, og den kunst at si en romance forstaar Marta Sandal. Hendes ikke store, men vakre stemme har en tid faat sin utdannelse i *Etelka Gersters* operaskole i Dresden, men især gjennem Hildur Schirmer, som i aarrækker, saa at si fra hendes ungdom, med den kjærligste interesse utviklet hende og hendes talent.

Marta Sandal

Mathilde Berentzen Nathan er en udmerket pianistinde og en dygtig komponist, hvis verker er overordentlig populære.

Dagmar Walle Hansen har oparbeidet sig en meget fremtrædende og sikker position i Wien som pianovirtuos og lærerinde. Herhjemme har hun ogsaa sit trofaste, taknemlige publikum, som interessert fylder salen til sidste plads, naar hun gir sine store konserter. Hver sæson gir hun ogsaa konserter i utlandets større byer.

Eva Nansen (f. Sars), gav i en række av aar hver høst konsert i Kristiania. Og de aftener gav publikum en sikker glæde og god kunst. De som har hørt hendes naturlige, varme og sjælfulde sang, glemmer den aldrig. Paa sine overfyldte konserter i Sverige og Finland tok hun et dypt grep i de begeistrede tilhøreres inderste hjertestrenger. For hendes sang kom fra hjertet og gik til hjertet. Hendes lærere var Thorvald Lammers og en kort tid Desirée Artôt i Berlin.

Eva Nansen

Hanna Marie Hansen er et ægte kunstnertemperament med et ualmindelig nuancert og uttryksfuldt spil. Allerede i 8-aarsalderen

gav hun konsert i Logens store sal i Kristiania, assistert av Erika Nissen og Ida Basilier. Hun er nu ansat ved konservatoriet i Paris.

Hildur Fjord Thue optraadte i La Bohême paa Fahlstrøms teater og gjorde megen lykke.

Dagmar Bosse Møllers specialitet var at foredra Agathe Grøndahls sange. Hun lever og virker nu i Stockholm.

Sigrid Wolf Schjøller optraadte og gjorde stor lykke paa Kristiania teater som Carmen. Lever i Kjøbenhavn.

Ved en av den senere avdøde pianist Martin Knutzens konserter i Kristiania 1899 debuterte en ganske ung sangerinde, *Cally Monrad*, som straks tok publikum med storm baade paa grund av sin sjelden rene og klare stemme og sit musikalske foredrag. Som romancesangerinde indtar Cally Monrad en høi plads og har konsertert rundt i hele Norge og Sverige. Men ogsaa som operasangerinde har hun gjort stor lykke, siden hun i 1903 sang Grethe i „Hans og Grethe“ paa Nationalteatret. Og mange roller har hun siden sunget. „Carmen“, „Eurydice“, „Tosca“, „Skjønne Helene“, „Jomfru Hook van Holland“, „Geisha“ og andre. Ogsaa paa Berlins opera har Cally Monrad sunget flere partier, bl. a. ogsaa Nedda i „Pajazzo“.

Cally Monrad

Hermine Kopp var et utpræget realistisk musikalsk talent. Hendes usedvanlige ærbødighet for kunsten gav hende en overdreven streng selvkritik, hvilket vistnok var grunden til at publikum saa altfor sjelden fik høre hendes intelligente og vakre sang. Hun døde i begyndelsen av 1911.

Elisa Wiborg hadde en meget fremskutt plads ved Stuttgarts særlig udmerkede operascene, men paa grund av et hjerteonde maatte hun saa altfor tidlig forlate scenen, vi haaber at kunne tilføie: foreløbig. Cosima Wagner valgte hende blandt de mange indehavere av rollen til at synge Elisabeth i „Tannhäuser“ ved „Bayreuther Festspiele“.

Elisa Wiborg

Lalla Scott Hansen, Elisa Wiborgs søster, sang en kort tid, og inden denne tid altfor faa ganger. Men det publikum som hørte hendes smukke stemme klinge, har beholdt i erindringen et indtryk av gratiøs, harmonisk kunst.

Astrid Lous har med megen sukses tidligere optraadt ved konserter. Senere har hun sunget Marthas parti i „Lavland“ herhjemme, men har oftere optraadt utenlands.

Bokken Lasson optraadte ved operetter i Centralteatret og gjorde megen lykke med sin vakre sang og sin klangfulde talestemme. Hun er nu direktrice ved „Chat noir“ i Kristiania.

Borghild Langaard (f. Bryhn), elev av Zur Mühlen i London, har med sin herlige stemme optraadt ved Covent Garden i London, hvor hun gjorde megen lykke. Senere ogsaa i operaer og ved konserter i København og Stockholm. Paa Nationalteatret i Kristiania har hun sunget hovedpartierne i „Carmen“, „Madame Butterfly“, „Aïda“ og Elsa i „Lohengrin“. Efter sin optræden i Kristiania fik hun et smigrende tilbud om et treaarig engagement ved operaen i Wien, hvilket hun imidlertid foreløbig avbrøt paa grund av sygdom. Senere har hun atter optraadt i Kjøbenhavn, i Wien og andre steder i utlandet, hvor hun med sin ideelt skjønne stemme har vakt enorm begeistring.

Borghild Langaard

Jakoba Elling er en fremragende norsk sangerinde. Hun lever som gift i Berlin.

Nanne Storm, mangeaarig elev av Agathe Grøndahl, senere en kort tid av Delaborde i Paris, er et pianistisk talent. Saavel ved egne vellykkede konserter som ved de forskjelligste anledninger, ved hvilke hun med elskværdig redebonhet assisterte med sin kunst, hørte man i en række av aar Nanne Storms spil. Men i den senere tid optrær hun sjeldnere, da hun er formeget optat av sin musikpædagogiske virksomhet. Som medlem av Musiklærerforeningens direktion er hun ivrig for at styrke og hæve sin stand utadtil som indadtil.

Nanne Storm

Agnes Hansen Wollebæk debuterte i Haarklou's „Marisagnet“ paa Nationalteatret og senere i „Mignon“ i Bergen, begge steder med stor sukces.

Ida Basilier Flodin Aavatsmark optraadte en kort tid i „Barberen i Sevilla“, „Mignon“ og „Troubaduren“ og vandt stor begeistring, ikke alene ved sin vakre sang, men ogsaa ved sit enestaaende smukke spil.

Astrid Johannessen Onarheim og *Karen Ølstad* er begge meget ansete og søkte pianolærerinder i Kristiania.

Ragna Foss har optraadt paa Nationalteatret som Amneris i „Aïda“ som en virkelig italiensk operasangerinde. Likeledes som en egte Wagner-sangerinde i „Lohengrin“.

Clara Hultgren, elev av Severine Morgenstjerne, har optraadt paa Nationalteatret i forskjellige operaer og gjort stor lykke med sin vakre stemme.

Ragna Robarth er en meget søkt sanglærerinde.

Ellen og Gunhild Schytte-Jakobsen er begge sanglærerinder, den sidste ogsaa operasangerinde.

Elisabeth Munthe-Kaas Sandvik, Zur Mühlens elev i flere aar, optrær med stort held i oratoriepartier. Men det er som romancesangerinde saavel i utlandet som herhjemme at hendes navn har slik god sikker klang. Sin lyse, klare, klokkerene stemme, som hun har opnaadd et stort herredømme over, bruker hun med utviklet musikalsk intelligens og har lagt et særdeles alvorlig arbeide i kunsten.

Mary Barratt

Mary Barratt hører til de yngre meget fremragende pianistinder, hvis konserter altid omfattes med stor interesse. Hun har netop faat statens stipendium.

Olga Bjercke Andersen har komponert mange smukke ting, bl. a. kantaten ved Camilla Collett-statuens avsløring.

Mon Schjelderup, *Signe Lund* og *Inga Lærum Liebig* er alle komponistinder med vakre sangbare romance-, piano- og orkestersaker.

Berit Vinderen Cleve, gift med komponisten Cleve, har med stor bravour ved flere konserter fremført sin mands kompositioner med orkester.

Marie Flagstad vakte som ganske ung pike opmerksomhet ved sit orgel- og pianospil. Senere er alt dette kommet hende tilgode som instruktør for sangpartierne i operaen, hvor hun utfører pianopartierne.

Dagny Andersen spiller som harpenist en stor rolle i vort musikliv. Hun er ansat i Nationalteatrets orkester.

Kaja Eide er elev av Ellen Gulbranson. Hun vakte stor opmerksomhet da hun debuterte som Laila i Ole Olsens opera av samme navn. Senere sang hun Cupido i „Orfeus“ og „Madame Butterfly“. I „Mignon“ gjorde Kaia Eide stor lykke, og hendes glimrende ko-

loratur i „Speilarien“ bidrog til operaens sukses. Senere har hun optraadt som Rosina i „Barberen“ og Violetta i „La Traviata“ og gjort megen lykke.

Elsa Wagner Soot Dahll er født i Dresden, men hendes mor var norsk. Det var Norge hun stevnet mot, da hun skulde ut paa sin første konsertturné utenfor Tyskland. Hun kom, saa og vandt. Og det store publikum, hun dengang erobret i Norge, forstaar hun gjennem aarene at holde fangen ved sit altid temperamentsfulde, varme, ungdomsfriske spil. Vi maa være gla over at vi herhjemme har en kvindelig violinist av saadan rang og som regner sig for norsk. Blandt hendes lærere er Joachim, som beundret hendes violintalent og musikalske temperament. Hendes spil har oftere lydt fra utlandets konserttribuner, men hun er havnet i Norge, hvor hun har giftet og bosat sig og nu spiller en betydelig rolle i det musikalske liv. Hun er bl. a. medlem av Musikforeningens styre.

Kaja Eide

Elsa Wagner Soot Dahll

Magnhild Rasmussen har med stor sukses sunget Wagner-operaer i Tyskland.

Mimi Hviid har kreeret „Mimi“ med stort held paa Fahlstrøms teater og sang sammen med Herold Santuzza i „Cavalleria Rusticana“. Hun har en ualmindelig vakker stemme og en smuk plastik.

Judith Heber har git med stor fremgang sin konsert i Logens store sal.

Aja Basilier Frich var egentlig skuespillerinde, men optraadte med held i flere operetter og har senere utdannet sig som sangerinde og gjør stor lykke, specielt med sine temperamentsfulde franske sange.

Elsa Dybwad har vundet sig et stort navn som romance- og visesangerinde. Hun vakte megen opsigt i Stockholm med sine konserter, og har optraadt med held ogsaa i det øvrige Skandinavien.

Margrethe Munthe har komponert især for barn mange vakre viser og sange, som er blit meget populære og synges ved alle landets skoler.

En hel del av vore norske kunstnerinder har fundet et hjem for sin kunst over i Amerika. Saaledes søstrene *Fanny* og *Cathinka*

Paulsen, Unni Lund, Aagot Lunde, Anna Smith, Ragna Linné Strubel, Gerda Danielsen, Olivia Dahl, Inga Ørner og *Olive Fremstad.*

Olivia Dahl er en meget fremragende romancesangerinde med et særdeles livlig og temperamentsfuldt foredrag. Herved gjorde hun mange komponisters sange populære.

Inga Ørner var en elev av Wilhelm Kloed, senere i Paris av Reszky, og fuldtendte sin utdannelse hos Cesare Rossi i Italien, hvor hun debuterte under meget bifald i „Rigoletto". Covent Garden i London, hvor bare første rangs solister optrær, fik høre om hende, og hun engagertes dit. Senere fik hun engagement ved Metropolitan i New York, hvor hun har været i flere sæsoner. Hendes stemmemidler rækker over tre og en halv oktaver, saa hun synger f over det høie c med den allerstørste lethet. De skandinaviske folkesange er hende allerkjærest, og hendes tolkning av disse rører ved publikums hjertestrenger, saa hun er meget populær i Amerika.

Inga Ørner

Olive Fremstad

Olive Fremstad er en verdensberømt operasangerinde, som synger Wagner-sange og norske folkeviser med like stort mesterskap. Hun er bosat i New York, men gir oftere konserter i andre byer. Da norsk-amerikanerne skulde ha sin konsert til indtægt for mindegaven, kom Olive Fremstad den lange vei fra New York til Minneapolis og sang uten vederlag for at vise sin kjærlighet til sit fødeland, og det er en selvfølge at hendes landsmænd der i byen mottok hende med stor begeistring.

Bildende kunstnerinder.

(Efter meddelte oplysninger.)

Naar norsk malerkunsts historie idethele er ung, saa gjælder dette endnu mere om kvindernes del deri, ti den tilhører kun sidste eller næstsidste slegtled. Hvis muligens en længsel efter kunstnerisk virke stundom skjulte sig bak de fine blomstertegninger i tusch og blyant fra mors og bedstemors ungdom, som mange ældre blandt os vist husker, prydende storstuevæggen i smale mahognirammer, — saa nøiet den sig ialfald med dette beskedne og sømmelige uttryk. Det var først i 1850 aarene, da sterkere kunstliv og kunstinteresse var vaaknet hos os, da Tidemand og Gude samlet en flok entusiastiske, unge norske malere om sig i Düsseldorf, at det ogsaa opkom i dristige kvinders sjæle at følge dragelsen til det forjættede land dernede. Den første var vist *Aasta Hansteen*, som rigtignok skal ha sagt at et saa emanciperet skridt dengang ansaas som en „skandale i familien“. Hun fik imidlertid snart efterfølgere i portrætmalerinden *frk. Christiane Schreiber*, *fru Mathilde Dietrichson f. Bonnevie*, *frk. Mathilde Smith* og flere. Og da Eckersberg i 60-aarene hadde oprettet den første større malerskole i Kristiania og ved den en tidlang ogsaa et atelier for damer, manglet dette ikke elever. Adskillige av dem møttes senere utenlands, især i 70-aarene, da der i München var et sterkt pulserende kunstliv med tilstrømning fra alle lande, talte den norske koloni der ikke faa kvindelige medlemmer. Blandt disse var *Harriet Backer* og *Kitty Kielland*, *Asta Nørregaard* og *Elisabeth Sinding* som endnu staar som de fremste repræsentanter for norsk kvindelig malerkunst. Og flokken er gjennem aarene altid vokset, — anledningen til studium og utdannelse herhjemme blev bedre, forskjellige malerskoler virket, blandt hvilke Harriet Backers vel har været av de mest søkte. Saa gik veien for

Mathilde Dietrichson

de unge om mulig ut, — efter strømsætningen i kunstens verden forskjellige steder hen, i senere aar mest til Paris, og saa tilbake igjen til arbeide paa hjemlig grund. Der findes nu et ganske betydelig antal kunstdyrkende kvinder i Norge, av hvilke ca. 30 er „stemmeberettiget“ d. v. s. har faat sine arbeider antat paa høstutstillingen. Mest dyrkes landskaps- og portrætmaleriet, samt interiøret, men ogsaa de grafiske kunster, billedhuggerkunsten og kunstindustrien har fundet dygtige utøvere. Og om man end ikke kan si at kvinderne har naad at ta store løft, eller sætte store merker i kunsten endnu, saa deltar de ialfald hæderlig i utstillinger hjemme og utenlands og har nu sine repræsentanter saavel i „Bildende Kunstneres Styre“ som i juryerne ved utstillingerne. Noget særskilt feminint præg kan norsk kvindelig kunst neppe beskyldes for, den sætter sig samme maal som mændenes og elsker som dem den brede pensel og de kraftige strøk. Den er heller aldrig blit møtt med uvilje fra kunstnernes side, og det nylig oprettede akademi har aapnet sine dører for kvinder som for mænd. For nogen aar siden sluttet endel malerinder sig sammen i „Malerindeforbundet,“ til gjensidig støtte under kunstnerveiens vanskelige kaar, og forhaabentlig vil dette ogsaa bidra sit til at fremme og løfte norske kvindelige kunstneres stræben.

Harriet Backer

Kitty Kielland

Harriet Backer (f. i Holmestrand) er væsentlig interiørmaler, men maler ogsaa portrætter og landskaper. Harriet Backer har i flere aar været medlem av Nationalgaleriets styre og er repræsentert i Nationalgalleriet med „*Altergang*“ og „*Kortspillere*“. Ved utstillingen i Paris opnaadde Harriet Backer Mention honorable, og i 1889 s. st. Medaille d'argent ved l'Exposition universelle. I 1907 overraktes Harriet Backer Kongens fortjenstmedalje i guld.

Kitty Lange Kielland (f. i Stavanger) har vundet et stort navn ved sine mange stemningsfulde billeder fra Jæderen. Av Kitty Kiellands malerier findes flere i offentlige gallerier, saaledes i Kunstmuseet og i Bergens galleri. I 1889 fik Kitty Kielland Medaille d'argent ved l'Exposition universelle i Paris.

Asta Nørregaard

For sin fortjeneste av norsk malerkunst fik hun i 1907 Kongens fortjenstmedalje i guld.

Asta Nørregaard (f. i Kristiania) var først Knut Bergsliens elev, kom senere til München hvor hun studerte i 3 aar, for siden i 5 aar at fortsætte under franske lærere i Paris. I aaret 1882—83 malte hun en altertavle til Gjøvik kirke og et billede *„L'attente de Christ,"* som blev utstillet paa salonen, tillikemed et par portrætter.

Elisabeth Sinding

Marie Tannæs

I 1879 utstillet Asta Nørregaard *„Julenatsmesse i et fransk kloster"* paa Verdensutstillingen i Paris. Senere har hun mest malet portrætter, og er en av Norges mest søkte portrætmalere. Antallet av hendes portrætter er henimot 230, hvorav flere er malet for offentlige samlinger f. eks. for universitetet: professorerne *Gisle Johnsens* og *Casparis*, som blev utstillet paa verdensutstillingen i Paris. Desuten biskop Folkestad, presterne *Sven Brun* og *Dop*, malet til forskjellige kirker. Til Bymusæet i Kra. har frk. Nørregaard malet Grev Herman Wedel-Jarlsberg og baron Harald Wedel Jarlsberg.

Asta Nørregaard har i 1911 utgit første del av et portrætverk med ca. 50 større reproduktioner av sine portrætter, et verk som hun fortsætter og hvorav 2den del vil utkomme vaaren 1914.

Signe Scheel

Mimi Falsen

Elisabeth Sinding (f. paa Nes i Romerike) hører til den bekjendte og begavede kunstnerslegt av samme navn. Elisabeth Sinding er en kjendt dyremaler, og blandt hendes mange ypperlige billeder kan nævnes *„Tangkjøring paa Jæderen,"* *„Pløiende hester"* og *„Kaniner"*.

Blandt det næste kuld staar *Marie Tannæs*, som en av vore friskeste landskapsmalere. Hun er repræsenteret i Kunstmuseet med *„Et gaardsinteriør"*. Marie Tannæs utstillet og fik Mention honorable i Paris 1889 og broncemedalje i 1900. Frk. Tannæs er medlem av *„Bildende kunstneres"* styre.

Ogsaa *Signe Scheel* har utført mange vakre gaards- og gateinteriører i fine graaagtige farvetoner.

De sidste decenniers malerinder er fyldigere repræsenteret. *Oda Krohg* har udmerket sig ved flere karakteristiske portrætter, f. eks.

Helga Reusch

Marie Hauge

Elisabeth Berg

Aasta Hansteens i Kunstmuseet og *Gunnar Hejbergs* i Stockholms galleri.

Mimi Falsen er baade portræt- og landskapsmaler. Blandt hendes bedste arbeider kan nævnes hendes selvportræt.

Ragnhild Thrane

Maren Sverdrup

Emily Langberg

Helga Reusch og *Marie Hauge* har specielt dyrket studiet av barnebilleder, som man jevnlig ser dem utstille paa Statens utstillinger. Marie Hauge har i 3 aar været formand i „*Malerindeforbundet*“ og er medlem av styret for „*Kunstnernes sykekasse.*“

Juliane Langberg

Gyda Voss

Sara Hornemann

Elisabeth Bergs navn er kjendt hele Norge over, naar hun jul efter jul presenterer sine morsomme barnebilleder og barnebøker.

Av 1880—90 aarenes malere kan nævnes *Ragnhild Thrane* († 1913) med sine fine interiører, hvorav et findes i Kunstmuseet, og *Maren Sverdrup* († 1911) som ogsaa væsentlig beskjæftiget sig med interiører. Endvidere maa nævnes søskendeparrene *Cecilie* og *Ingrid Dahl* med sine portrætmalerier, og *Emily* og *Juliane Langberg*, den ene akvarelmaler, den anden landskapsmaler.

Blandt blomstermalere maa omtales *Benedicte Scheel*, *Olga Seeberg* og *Helene Gundersen*.

Helene Vosgraff, *Frida Rusti*, *Sara Hornemann* og *Kristine Thorne Laache* samt *Gyda Voss* maler allesammen væsentlig portrætter.

Anna Schønheyder Hartmann og *Valborg Salvesen* hører til den mere moderne skole i kunsten.

* * *

Norge har hittil ikke hat mange kvinder som har øvet billedhuggerkunsten.

Høiest staar *Ambrosia Tønnesen* som i aarrækker har hat portrætbuster paa salonen i Paris. Mest kjendt av hendes arbeider er „*Ole Bull*“ i teaterfoyeren i Bergen, samt marmorstatuetten av *Camilla Collett*[1]) i „Læseforening for kvinder“s lokale i Kristiania.

Ambrosia Tønnesen

Augusta Finne Berg

Av *Augusta Finne-Døvle* (nu fru Berg) findes i Kristiania Kunstmuseum en veltruffet portrætbuste av Ivar Aasen. Fru Berg har nu i flere aar været bosat i Kjøbenhavn.

Aagot Vangen († 1906) opholdt sig i flere aar i Paris og fik 2den medalje i konkurrancen om Abelmonumentet i Kristiania.

* * *

En særstilling blandt de bildende kunstnerinder, indtar *Borghild Arnesen*, som har slaat ind paa ciselerkunsten efter først at ha været malerinde med udprægede evner som portrætmaler, noget som naturligvis er kommet hende tilgode i det nye arbeide. Frk. Arnesen er nu bosat i Paris, hvor hun har hat sine egne utstillinger, som har vakt

[1]). Se side 29.

stor opmerksomhet blandt publikum, og megen begeistring blandt de franske kunstnere. En av dem, Stuart Merril, skrev en hel liten avhandling om hendes utstilling i 1904. Og om hendes utstilling hos George Petit i Paris 1909 skriver en anden kunstner i begeistring over hendes fantasifulde kompositioner:

„Frk. Borghild Arnesen viser i sin kunst at det ikke er nok at ha den rent ytre, dekorative sans, der oftest ender i overfladisk virtuositet. Men at selv der hvor det dekorative er malet, maa ideen og forstaaelsen av livets væsen og omskiftelighet være den bærende kraft. Det er derfor hendes kunst har gjort saa stor og berettiget lykke.“

Borghild Arnesen gjør utelukkende studier efter naturen og er en flittig gjest i Jardin des Plantes, hvor hun tegner dyr og blomster,

Borghild Arnesen

mens ideer og planer lægges i hendes fantasi. Messing, kobber og sølv er de metaller hun arbeider i.

Norske Folkdanse.

Av *Hulda Garborg.*

„Sig mig dine fornøielser,
saa skal jeg si dig, hvem
du er.“

Saa lyder et gammelt kinesisk ordsprog, og det ordsprog er godt; intet avspeiler et folks sjæl saa sikkert som dets fornøielser. Ikke mindst gir folkedansene, og den musik og de sange som er vokset frem av dem, dype og interessante indblik i de forskjellige folkeslags karakter og lynne.

Saa længe man vet noget om menneskene, har dans været kjendt; naturfolk og kulturfolk har hver paa sin maate forstaat gjennem rytmiske bevægelser til sang eller musik at uttrykke hvad der rørte sig i sindet.

I ældre tider spillet dansen en stor rolle i den religiøse kultus, og for mange kulturfolk, særlig det græske, var dansen en av de vigtigste midler til ungdommens legemlige og aandelige opdragelse, den gjaldt, som Sokrates uttrykker det, for en av de „alvorlige discipliner“ og „den skjønneste av alle kunster.“

Men i senere tider har dansen væsentlig været dyrket som tidsfordriv, og bare de professionelle kunstdansere har viet den alvorlig studium.

En mængde av de gamle karakteristiske folkedanse har maattet vike pladsen for de moderne danse, eller de er utvisket, har mistet sin faste form og sin oprindelige betydning.

De første folkedanse vi kjender i norden, var ringdanse til sang av lyriske eller episke viser. Den lyriske sangdans var kommet til os fra Mellem-Europa over England eller Tyskland, men fik heroppe en eiendommelig utvikling.

De lyriske danseviser smeltet nemlig i Nordlandene sammen med de lange episke kvad som improvisertes i dansen og levet paa folketungen i kortere eller længere tid som „folkeviser." Sammensmeltningen foregik paa den maate, at strofer av den lyriske vise blev staaende igjen som „stev," (omkvæd) i den episke vise. Og der var ofte baade „millomstev" og „etterstev", eller „millomsleng" og „ettersleng", som det ogsaa kaldtes. F. ex. i visen om „Liti Kersti."

„Liti Kersti ho var seg so litit eit viv,
Omkvæd: Bronfolen løyper lett;
ho kunde ikkje raade sitt unge liv,
Omkvæd: med det regner og det bles.
For nordan under fjøllo,
djupt under hello,
der leikar det.

I de gode gamle danseviser var oftest omkvædene som her længer end selve verset. Ti først under det stadig tilbakevendende omkvæd kunde der danses med fuldt dramatisk liv. Under forsangerens foredrag av selve de fortællende vers, maatte der være en viss stilhet, saa hvert ord kunde høres og hver stemning følges av de dansende.

Enkelte viser har ogsaa beholdt et helt lyrisk vers som indledningstamme, et slags opsang eller ouverture for at anslaa stemningen. Et eksempel paa det, har vi i den gamle religiøse valdrisvise om „Torø liti." (Fra den katolske tid).

„Duva sette seg paa Liljankvist,
Gud aa raade;
ho synger so fagert um Jesum Krist,
Herre Gud gjeve os sin Naade."

Saa begynder fortællingen med strofer av indledningsverset som omkvæd.

„Aa høyr du Torø liti, kva eg segjer deg,
Gud aa raade;
lyster du av Landet aa fara med meg?
Herre Gud gjeve os sin Naade.“
o. s. v.

Der blev paa Island, Færøerne og i Norge digtet en mængde av disse for Norden eiendommelige viser; men da dansen i det 18de aarhundrede forfaldt og tilsidst blev utryddet av presterne, baade i Norge og paa Island, glemtes efterhvert ogsaa en stor del av viserne. I Norge har vi først henimot midten av det 19de aarhundrede for alvor begyndt at finde frem og nedtegne resterne av vor gamle, herlige viseskat.

Den første større samling „Norske folkeviser“ fik vi i 1853. Den skyldes salmedigteren *Magnus Brostrup Landstad*, som var prest i Telemarken, den store guldgrube for samlere av folketraditioner. „Det var,“ som Landstad selv udtrykker det, „i sandhet et gammelt, gyldent, og ved sin alder ærværdig familiesmykke,“ der blev „revet som en brand av ilden“.

Desværre var det dyrebare smykke allerede sterkt merket av tidens tand, og der skal endnu et langt og taalmodig videnskapelig arbeide til for at faa det nogenlunde helt og i sin gamle glans igjen.

En meget væsentlig del av æren for Landstads store folkevisesamling har den begavede prestedatter *Olea Crøger*.[1]) Landstad nævner hende saavidt i forordet, men ellers nævnes hendes navn sjelden. Og det er uret. Hun leverte ikke alene de allerfleste musikbilag, men hadde efter Landstads egen uttalelse en „væsentlig andel i denne samlings istandbringelse.“ Dette bekræftes til overflod av gamle brever og papirer, og mange mener at hendes navn er kommet altfor meget i skyggen.

Olea Crøger skulde været et rikt utrustet menneske, og først og fremst en sjelden musikalsk begavelse. Hun hadde eiendom i Siljord og vandret paa sin fot frem og tilbake over fjeldet for at undervise i sang ved Kviteseid seminar. Guitaren hadde hun paa ryggen, og ingen vei var for lang eller for besværlig, naar hun hadde haab om at finde visetoner paa de avsidesliggende fjeldgaarde. Hendes sam-

[1]) Født 1800.

linger av stev og viser skal ha været meget betydelige, og P. Chr. Asbjørnsen skal ogsaa ha faat stof av hende til eventyrene.

Idethele burde Olea Crøgers navn nu faa den plass det fortjener, i vor kulturhistorie og hendes saga skrives; den er interessant paa mange maater!

Før Landstads samling kom, hadde *Jørgen Moe* utgit et litet hefte viser; det var dette som satte Henrik Wergeland i slik begeistring og endelig gav ham visshet for at der levet en folkedigtning i vore fjelddale.

I den sidste menneskealder er indsamlingen av viser fortsat av mange, og vi har faat flere utgit [1]), saa vi nu har viser nok at synge og danse efter i hundrede aar.

Helt anderledes end i Norge og paa Island var det, underlig nok, gaat paa Færøerne. Der har den store gamle sangdans til episke viser levet like ned til vor tid, og der har da ogsaa viserne holdt sig. Fra mund til mund har de gaat gjennem mange hundrede aar i dansestuen, og da danske prester og lærde i begyndelsen av forrige aarhundrede begyndte at skrive dem op, fandt de en overvældende rigdom av herlige kvad, ofte paa 2—300 vers.

De skjønneste av dem alle, 15 lange kvad om Sigurd Favnesbane [2]) blev først optegnet. De er alle firelinjede med langt omkvæd, som er fælles for dem alle. Et av disse kvad „Dvergemøy“, er oversat til norsk og findes i sin helhet — med melodi — i „Norske Dansevisur.“ Derfra hitsættes første vers:

„Høyrt hev eg fraa gamal tid,
ørni flyg um verd,
no skal eg kvæda um Sigurd unge,
og um hans fyrste ferd.
Omkvæd: Grane har gulle av heide,
Grane har gull av heide,
Sigurd svinga sverde i vreide;
siger han paa Ormen vann;
Grane bar gulle av heide.“

Melodien er herlig, og skal være den ældste av alle kjendte visemelodier.

---

[1]) Med særlig henblik paa sangdansen har denne artikels forf. utgit et litet hefte „Norske Dansevisur“, Aschehougs forlag, Kristiania.

[2]) „Se songdansen i Nordlandi“ av Hulda Garborg. Aschehougs forlag.

— Fra Færøerne har vi nu hentet sangdansen tilbake til Norge, man mener at baade Island og Færøerne i sin tid har faat, ikke bare dansen, men ogsaa en hel del viser herfra, og nu danses og synges igjen de gamle kvad av ungdom over hele Norges land, endda det ikke er mer end 12 aar siden den første norske dansering forsøkte at traa dansen paa gammel vis og synge til.

Da sangdansen blev borte, fik vi atter en ny dans fra Mellem-Europa, denne gang en musikdans, som i Norges dale tok forskjellig form og blev „Nationaldans“. Det var *Polkaen*, som de danseglade polakker sendte ut over verden. Den blev grundlaget for de svenske „polskor“ og de norske „polskdanse“ (paalsdans, pols) eller „springdanse,“ som skapte en karakteristisk og for de forskjellige landsdele eiendommelig musik, „slaatter“ og „leikar.“

For et uvant øre synes alle slaatter mer og mindre like, og en fremmed vil heller ikke straks se større forskjel paa springdansen i de forskjellige dale. Men i virkeligheten er f. eks. en springdans fra Telemarken og en fra Valdris høist forskjellige, og endnu større avstand er der f. eks. paa en „Rørospolsk,“ og en „Vossespringar“ eller „Hardangerspringar.“ Af stor interesse er det at studere den forskjelligartede musik til disse mange former av polskdans. Faa av de virkelig gode slaatter, og av dem findes der i hundredevis, ja kanske tusindvis utover landet, er bare let eller overfladisk dansemusik. De er saa forunderlig mangeslungne og stemningsrike, ofte dype og tanketunge med toner fra fjelviddernes ensomhet, saare sinds, hulken og mørke vinternætters gru.

Men stemningen veksler som sol og regn en aprilsdag. Vildskap og kaathet, blodhevn, drap og vilde varselshyl fra skogene, glir over i sommersol og bækkesildr, fjern fossedur og lyse sommernætters skjære poesi. De blygeste og fineste følelser, den barnligste naturglæde, det saareste vemod, den dypeste filosofi, alt hvad menneskene har grublet over og litt i vore dale og alt hvad der har frydet deres hjerter, synges ut i de underlige slaatter. Men for at faa frem det underbevidste, det drømte og anede, naturmystiken og sjælens tusinde svingninger maatte de norske spillemænd skape sit eget instrument. Kun paa „Hardangerfela“ med de skjælvende understrenge kan disse slaatter spilles ret.

En eiendommelig art av norske polskdanse er „*Gangaren*“, som særlig i Sætersdalen danses deilig og har skapt en uendelig rigdom av stemningsfulde slaatter. Det er som det fremgaar av navnet, en

dans som „gaaes“ eller trædes „gangdans“. At træ dansen er gammelt uttryk i folkeviserne. Den er altsaa stilfærdigere end springaren og har en anden taktgang.

„Hallingdansen“ eller *„lausdansen,“* det er: dans uten dame, er ogsaa en egen art, skapt og utviklet i Hallingdal. Den fordrer ikke bare sprekhet, men stor smidighet og elegance, og hallingdølerne, særlig fra de nordre bygder i dalen, er store kunstnere i denne dans. Halling og gangar har samme takt.

En anden nationaldans, som maaske er vokset ut av polkaen, er *„Vosserullen,“* som danses til halling eller gangar-slaatter; alle de for springdansen og gangaren eiendommelige turer er her faldt bort, og tilbake er en fornøielig og høist eiendommelig runddans (den findes ogsaa i Sydtyskland under navn av „Fusseintanz“, et meget betegnende navn, da de dansendes føtter hele tiden dreier sig tæt om hverandre med et trin paa hver fot).

De her nævnte danse er de som i almindelighet menes med norske nationaldanse, og de skiller sig alle skarpt ut fra vore nabolandes folkedanse; de er i sin nuværende skikkelse, likesom slaatterne vokset ut av norsk folkelynne og norsk musikfølelse.

Ogsaa en række andre turdanse er blit saa karakteristiske for enkelte landsdele, at de fortjente at kaldes nationaldanse, bl. a. *„Ottetur,“* *„Firetur“*, *„Tretur“*, og *„Krossdans“*. Ogsaa *„Figaro“*, *„Fandango“*, *„Reel“* og *„Menuet“* har enkelte steder faat en fast norsk form; men alle disse danse er nu praktisk talt forsvundet. Springdans, gangar, halling og vosserull derimot, danses endnu likesaa godt som før i mange bygder; og der hvor de var forsvundet, tas de i de sidste aar op igjen sammen med de gamle sangdanse.

Ogsaa turdansene begynder man saa smaat at finde frem igjen; idethele ser det ut til at frisk og ufordærvet ungdom ikke kan finde sig tilrette i de dekadente former av moderne dans som nu en tid har været de eneraadende; de søker tilbake til de finere og mere indholdsrike danse — et tidens tegn som maa hilses med glæde.

Kvinder i farmacien

av *Signe Abelsted.*

Ved lov av 18de juni 1884 blev der aapnet kvinder adgang til farmacien.

Den første kvinde der fremstillet sig til farmaceuteksamen var *fru Kristiane Lieungh*, født Dahl. Hun disciplinerte ved Løveapoteket i Kristiania fra $^{16}/_{10}$ 1885 — $^{31}/_{12}$ 1888 og tok farmaceutexamen vaaren 1889.

Kristiane Lieungh

I de første aar, til og med 1894, er det kun 8 kvinder som fremstiller sig til farmaceutexamen.

I de næste aar, indtil 1904, øker tilgangen, idet 26 kvinder i dette tidsrum tar examen.

Fra 1904 og de følgende aar fremover indtil utgangen av 1913 tar 108 kvinder sin farmaceutexamen; antallet av samtlige farmaceuter i dette tidsrum er 271, henimot 40% er altsaa kvinder.

I det hele har hittil 142 kvinder tat denne examen.

Fortegnelsen over lærlinger, anmeldt i de sidste 3 aar, viser likeledes, at rekruteringen av kvinder er stadig stigende:

I 1911 er anmeldt 29 lærlinger, derav 16 kvinder. I 1912 er anmeldt 43 lærlinger, derav 29 kvinder. I 1913 er anmledt 52 lærlinger, derav 32 kvinder.

Efter dette skulde man kunne slutte, at kvinderne i fremtiden vilde være i overvældende majoritet inden den farmaceutiske stand.

Helga Eide Parr

Det har imidlertid vist sig, at et betydelig antal kvinder igjen forlater farmacien. Grunden er for de flestes vedkommende, at de gifter sig, kun faa gaar over i andre stillinger.

Efter statistisk beregning, foretat fra 1884 og til nu, tør man anta, at av samtlige anmeldte kvindelige lærlinger er det kun ca. 40 % der underkaster sig apotekerexamen.

Den første kvinde der fremstilte sig til apotekerexamen var *fru Helga Parr*, født Eide. Hun disciplinerte i Drammen, Kopervik og

Stavanger, tok farmaceutexamen vaaren 1890 og apotekerexamen høsten 1893. Fru Parr blev saaledes Norges første *candidata pharmaciae*, og fuldendte sin examen samtidig med den første kvindelige cand. med., fru Marie Holth, født Spångberg.

Indtil utgangen av 1913 har 56 kvinder tat apotekerexamen; ogsaa en del av disse er gaat ut.

Som arbeidende farmaceuter har vi nu ca. 43 kvinder med og ca. 59 kvinder uten apotekerexamen. Av disse er der 9, som fortiden forbereder sig til apotekerexamen, men en del av dem har tat farmaceutexamen for saa lang tid tilbake, at de neppe kommer til at fuldende sin utdannelse.

Den store tilgang og efterfølgende store avgang av kvinder har for en del bidrad til at gjøre forholdene inden standen mindre stabile. Mens vi for ikke mange aar siden led under arbeidsløshet, har en motsat strømning i den senere tid gjort sig gjældende. For at regulere tilgangen efter behovet paaligger det nu, fra 1910 departementet for hvert aar at bestemme hvor mange lærlinger der skal antas. Herved blir der regnet med og tat hensyn til, at saa mange kvinder forlater farmacien. Av den grund er antallet av anmeldte lærlinger henimot dobbelt saa stort de sidste to aar som tidligere.

Plads som lærling kan søkes gjennem „*Farmaceutisk forenings ansættelseskontor.*" De fleste poster besættes dog gjennem bekjendtskaper, og der har, særlig i de senere aar med de for ganske unge farmaceuter lokkende høie lønninger, været stor efterspørsel efter lærlingeposter.

For at kunne antas som lærling ved apotek, kræves som fordannelse middelskoleexamen. Tidligere krævdes middelskoleeksamen med latin, likesom kvinder forinden antagelsen maatte avlægge tillægsprøve i matematik som for gutter. Efterat ny utgave av den norske farmacopø i 1895 var utkommet med norsk tekst, og latin av den grund ansaas upaakrævet, og efterat latinen ved den nye skolelov av 1886 var utelukket av middelskolen, bortfaldt dette krav. Samtidig blev tillægsprøven i matematik sløifet, ogsaa i kraft av den nye skolelov. Avskaffelsen av disse prøver gjorde adgangen til farmacien betydelig lettere, og den store tilgang av kvinder fra den tid, kan vel sættes i forbindelse hermed.

Læretiden paa apoteket varer i 3 aar. Apotekeren er ansvarlig for at lærlingen i denne tid faar anledning til at tilegne sig de i

apoteket forekommende discipliner. Ved siden herav skal der sørges for undervisning i de teoretiske fag; kemi, botanik, fysik og farmacognosi. Efter latinens avskaffelse til middelskoleexamen, maa man ogsaa tilegne sig litt kundskap i dette fag. Forinden man fremstiller sig til examen gjennemgaas efter fuldendt disciplin i almindelighet et privat tomaanedlig kursus for at perfektionere sig i de teoretiske fag.

Farmaceutexamen avholdes vaar og høst i Kristiania.

Efter bestaat examen, maa man praktisere mindst et aar, forinden man kan fremstille sig til apotekerexamen.

Studiet til denne examen foregaar ved universitetet, og der anvendes som regel 3 semestre hertil. Mens man i læretiden tilegner sig de nødvendige praktiske færdigheter, skal man under dette studium fuldende sin videnskabelige utdannelse.

Der har i mange aar været arbeidet for examen artium som obligat grundlag for farmaceutisk utdannelse og for omlæggelse av hele vort undervisningsvæsen, der staar langt tilbake for de fleste andre landes. En departemental komité er nedsat for at utarbeide forslag hertil, og resultatet av dette arbeide vil foreligge i en nær fremtid. Examen artium vil bli lagt som grundlag.

Som nævnt tidligere, har vi et ikke ubetydelig antal ældre kvindelige farmaceuter uten apotekerexamen. Man vil tjene sig selv allerbedst ved at paata sig det arbeide og den bekostning som studiet til apotekerexamen medfører. Foruten at man som kandidat opnaar en høiere gage, ligger vel den største fordel man har av sin apotekerexamen deri, at man med den har gjort sig berettiget til at bli apoteker.

Befordringsvilkaarene inden vor stand er meget slette, først i en sen alder opnaar man selvstændig stilling. Efter den sidste statistik er befordringsalderen 47 med 23 kandidataar. Endnu er ingen kvinde utnævnt til apoteker.

Vi har en kvindelig apotekbestyrer, *frk. Johanne Ring*, der fra høsten 1908 har bestyret Ski apotek. Frøken Ring tok farmaceutexamen 1893 og apotekerexamen høsten 1895.

De forholde, hvorunder vi nu arbeider, er betydelig forbedret baade med hensyn til gagering og arbeidstid.

For formaceuter uten apotekerexamen, har gagen i de sidste aar været uforholdsmæssig høi, idet disse like efter sin examen har faat op til 2000 kr. Kandidaternes gage er ubetydelig høiere, med liten eller ingen stigning. En komite er nu beskjæftiget med at utarbeide

bestemte lønningssatser. Gagen for farmaceuter vil neppe komme til at overstige 1500 kr.; for kandidater skal ancienniteslønning indføres, hvorved en større retfærdighet vil opnaas. Der er ikke og blir heller ikke noget særregulativ for kvinder.

Johanne Ring

Signe Abelsted

Arbeidstiden er maximum 48 timer pr. uke, foruten søndags- og nattevakter. Ordningen med vekselvis lukning, som er indført omtrent overalt hvor der er flere apotek, har bidrad meget til at forbedre vore kaar.

Sommerferien er som regel 14 dager, undtagelsesvis 3 uker.

Ser man hen til den raske vekst i tilgang av kvinder maa man kunne slutte, at farmacien er et felt, hvor de for kvinder specielle egenskaper gjør hende skikket til at søke sit erhverv. Vi finder nu kvindelige farmaceuter ved de fleste av landets apoteker paa landsbygden og i byerne. Men arbeidet i farmacien passer langtfra for alle. Foruten den lettere expedition ved skranke og receptur, foregaar der indenfor et apotek mange arbeider, der kræver mere legemlige styrke end kvinder i almindelighet er i besiddelse av. Man maa ha god helbred for at kunne klare det bundne liv og det ofte anstrengende arbeide gjennem de mange aar. Og man maa ha vilje til at gi al sin tid og alle sine kræfter til arbeidet.

Efterat ovenstaaende er skrevet, har *frk. Johanne Ring* faat bevilling til at drive det nye apotek i Rakkestad, og hun er saaledes *Norges første kvindelige apoteker.* Red.

Kvindelige teknikere og ingeniører.

Av *Sjofna Lund.*

Det tekniske fag synes ikke at interessere vore kvinder synderlig. Siden de første fire unge kvinder efterat ha faat departementets tillatelse til at frekventere Den tekniske skole i Carljohansvern (Horten), tok sin avgangseksamen fra samme vaaren 1904, er bare ytterligere to kvindelige elever uteksaminert fra landets samtlige fem tekniske skoler. Naar dertil kommer, at av de førstnævnte fire kun den ene er blit sit fag tro, mens de øvrige tre er gaat over i andre livsstillinger, og av de to sidstnævnte den ene, uteksaminert fra Trondhjems tekniske skole i 1906, er bosat i Amerika, saa vil man se at vort land ikke staar i fare for at overstrømmes av kvindelige teknikere eller ingeniører.

Hvad er saa grunden til denne daarlige fremgang, vil man spørre, og uvilkaarlig trænger det spørsmaal sig i forgrunden: „Lægger skolerne hindringer iveien?“ Nei, absolut ikke, de har alle uten undtagelse aapnet adgangen for kvinder.

Sjofna Lund,
ingeniør

Trondhjems og Hortens tekniske skoler er hittil de eneste som har uteksaminert faste kvindelige elever, men saavel Kristiania som Bergens tekniske skoler har været besøkt av kvinder som hospiterende elever, Trondhjems bare for en enkelts vedkommende, som for et kortere tidsrum besøkte den kemiske avdeling, mens Bergen har hat flere baade ved det kemiske laboratorium og som deltagere i undervisningen av tegnefag. Disse elever har dels været beskjæftiget som medhjælpersker paa apoteker, dels som assistenter paa arkitektkontorer.

Den eneste av landets tekniske skoler som saaledes overhodet ikke har været besøkt av kvinder, er Porsgrunds tekniske skole eller Skiensfjordens mekaniske fagskole, som er dens egentlige navn; men skolens plan, optagelsesskemaer o. s. v. blev for et par aar

siden omredigeret saaledes, at der nu staar „eleven“ istedenfor tidligere „han“, saa som man ser, er skolen beredt til at ta kvindelige elever.

Der er saaledes intet til hinder for at kvinderne i vort land kan erholde den tekniske utdannelse; selv Høiskolen i Trondhjem har aapnet sine porter; men det er med det tekniske som det er med alt, der saa at si ligger en smule ut av veien for de almindelige kvindelige fag: man maa kjæmpe sig frem, og der vil vistnok endnu gaa mange aar inden vi kan bringe det ind i folks bevissthet at kvinder kan utføre selvstændig teknisk arbeide.

Hvor husker jeg ikke endnu fra mine første streiftog gjennem verkstedet, hvordan arbeiderne fulgte „dama“ med mistroisk nysgjerrige øine, og hvor hadde jeg ikke følelsen av at formændene syntes det var under sin værdighet at motta en besked av en kvinde, likeoverfor hvem de hadde ondt for at skjule et halvt ironisk medlidende smil, som om de vilde si: „Herregud, hvad forstaar *hun* sig paa dette!“ Men det varte ikke længe, og nu har jeg ikke den mindste følelse av at der er nogen forskjel paa mig og mine mandlige kolleger. Som det er gaat i dette enkelte tilfælde, vil det gaa vor stand om vi kan skape en saadan; vi vil fra den første undrende mistro arbeide os op til fuld anerkjendelse. Men det er endnu langt frem, og vistnok endnu mangen haard tørn at ta tiltrods for at begyndelsen er gjort, saa det skulde synes lettere for dem som kommer efter.

Hvad der skræmmer kvinderne bort fra det tekniske arbeide, er vistnok ofte tanken paa den praktiske utdannelse. Vi har vel ingen av os egentlig lyst til at ta fat som almindelig arbeider i et verksted; men dette er heller ikke nødvendig; for er man ansat ved et mekanisk verksted og har anledning til at følge arbeidets gang ved flittig besøk i alle de forskjellige avdelinger, saasom i støperi- og maskinverksted, smie, kjedelverksted o. s. v., erhverver man sig efterhvert den erfaring som maa til, forat man kan utføre selvstændig arbeide ved ingeniørkontoret. Skulde kvinder allikevel ønske nogen praksis, saa har Skiensfjordens mekaniske fagskole sit eget verksted, som er underlagt skolen, og hvor elevene faar en udmerket merkantil utdannelse.

Det elektrotekniske skulde synes at maatte interessere kvinder, men det er et av dem hittil udyrket land.

Foruten *frk. Sjofna Lund* er, som man vil ha forstaat av foranstaaende, endnu bare en kvindelig tekniker ansat her i landet, nemlig *frk. F. Klem*, der tok avgangseksamen fra Hortens tekniske skole i 1911 og er ansat som tegneassistent og kontorist ved marinens artilleri, Horten.

Fortiden er Hortens tekniske skole besøkt av 3, og Bergens tekniske skole av 1 kvindelig elev.

Kvindelige bibliotekarer

av *Martha Larsen.*

Norges første kvindelige bibliotekar er *Valborg Platou*, som i 1882 blev utnævnt til bibliotekar ved Bergens offentlige bibliotek, efter skarp konkurrance med 13 mandlige medansøkere.

Gjennem sin aarelange dygtige ledelse av dette bibliotek, som under hendes styre utviklet sig til et av landets største og virksomste, leverte frk. Platou det praktiske bevis som fra første stund overflødiggjorde de teoretiske argumenter for kvinders adgangsret til dette nye arbeidsfelt, under samme vilkaar som mænd. Frk. Platou har herigjennem gjort en betydelig indsats i kvindesaksarbeidet i vort land, og samtidig har hun banet veien for de kvinder som er kommet efter hende i arbeidet, paa en maate som gjør hende fortjent til deres dypeste tak.

Det var fra først av bare et faatal kvinder som fulgte i frk. Platous spor, en egentlig kvindelig biblioteksstand — selv om den er noksaa faatallig — kan man først tale om efter 1898.

I dette aar paabegyndtes reorganisationen av Kristiania bys hundredaarige boksamling, Det Deichmanske bibliotek, og hermed holdt nye bibliotekstanker og nye biblioteksmetoder, slik som de hadde utviklet sig i England og De forenede stater, sit indtog hos os. I de paafølgende 15 aar har norsk biblioteksvæsen gjennemgaat en sterk utvikling, som først og fremst har git sig uttryk ved at omforme og bringe et tidligere ukjendt liv ind i vore folkebiblioteker. Det er til denne folkebibliotekenes nye virksomhet kvindernes arbeide hittil væsentlig har været knyttet.

Antallet av norske kvinder som har hat biblioteksarbeide som livserhverv, kan antagelig sættes til mellem 60 og 70. Opimot 50 av disse er for tiden i virksomhet, derav som nævnt den alt overveiende del ved folkebiblioteker. Desuten deltar adskillige kvinder i folkebiblioteksarbeide i vore mindre byer og paa landsbygden, hvor biblioteksgjerningen endnu er bare en liten bibeskjæftigelse, som vedkommende — oftest lærere og lærerinder — paatar sig av in-

teresse for saken og mot en ubetydelig løn, imellem endog helt ulønnet.

Det er hittil ialt 9 kvinder som har indtat overordnede, ledende stillinger som bibliotekarer. Under den meget utilfredsstillende fællesbetegnelse biblioteksassistenter, er der av kvinder utført et ytterst forskjelligartet arbeide, fra det meget betrodde til helt underordnede. Blandt de mere betrodde assistentstillinger som kræver fagkundskap, grundig almendannelse og administrative anlæg maa regnes stillinger som 1ste-assistenter, som katalogisatorer, ledere av utlaans- og barneavdelinger, og som tilsynshavende paa læseværelser i de større biblioteker, som bestyrere av filialbiblioteker osv. Det blir selvfølgelig en skjønssak at trække grænsen mellem overordnet og underordnet arbeide, men under henvisning til ovenstaaende vil jeg anslaa tallet av kvinder som har indehat mere betrodde assistentposter til 20 à 25.

Det er forøvrig et glædelig tegn paa kvindernes vilje til ikke at slaa sig tilro som underordnede biblioteksfunktionærer, at et forholdsvis meget stort antal av dem i løpet av faa aar har skaffet sig den teoretiske fagutdannelse, som de nye arbeidsmetoder, grundet paa en utviklet biblioteksteknik, gjør stadig mere paakrævet. Dette er saa meget mere paaskjønnelsesværdig som en saadan utdannelse endnu ikke er at faa i Norge, men maa søkes ved fagskoler i utlandet. Siden 1901 har ialt 15 norske kvinder — paa faa undtagelser nær studenter — søkt undervisning ved utenlandske biblioteksskoler — 13 i De forenede stater, 2 i Tyskland. Til sammenligning kan anføres, at i samme tidsrum 3 norske mænd har utdannet sig ved biblioteksskoler.

Som en ny og dertil faatallig stand, kan bibliotekstanden som ventelig er, ikke rose sig av særlig glimrende økonomiske vilkaar — hverken for mænds eller kvinders vedkommende. Men det gjælder ialfald for de kommunale biblioteksfunktionærer — folkebibliotekenes funktionærer — at de for de sidste 10 aar kan se tilbake paa en ganske stor lønsstigning, som forøvrig endnu paagaar. Lønsskille mellem mands- og kvindearbeide har, ihvertfald teoretisk, ikke eksistert i biblioteksfaget, om det end maa sies at det ikke har været helt utelukket i praksis. Jeg tænker her nærmest paa at det ved arbeidet for lønsforbedring synes at ha været lettere at bringe mænd op i de høiere lønningsklasser end kvinder. Jeg nævner dette, ikke som nogen beklagelse, men som en av de kjendsgjerninger kvinderne

maa ha sin opmerksomhet henvendt paa, i biblioteksarbeidet likesaavel som i alle andre nye fælles arbeidsomraader for mænd og kvinder — en kjendsgjerning som det vil staa til kvinderne selv at utrydde ved dygtig arbeide, men ogsaa en kjendsgjerning, som paa grund av sin lange tradition sikkert bare gradvis og med taalmodighet vil kunne skaffes avveien. — De kvindelige bibliotekarers løn har variert fra kr. 1200 til kr. 2900, biblioteksassistenters fra kr. 600—2400. Arbeidstiden er som regel 6 à 7 timer daglig.

Nogen oplysninger om de enkelte kvinder og de biblioteker, hvor de har virket, vil gi et indtryk av kvindernes deltagelse i biblioteksarbeidet hittil.

Ved *frk. Valborg Platous* ansættelse som bibliotekar for Bergens offentlige bibliotek, var kravet om fagutdannelse for biblioteksfolk endnu ikke reist, men hun gik til sin gjerning rustet med betydelige almenkundskaper og med en drivende vilje og energi, som bibliotekets utvikling avlægger tydelig vidnesbyrd om. I de 27 aar (fra 1883 — 1909) hun stod som leder, vokste biblioteket fra 30 tusen til omkring 90 tusen bind, og denne boksamling blev under vanskelige forhold, med daarlige lokaler, liten arbeidshjælp og knappe bidrag fra de bevilgende myndigheter ordnet, katalogisert og gjort tilgjængelig for almenheten. Med en aldrig sviktende iver arbeidet frk. Platou for bibliotekets fremgang, og hun hadde den glæde at se det vokse frem ikke alene til at bli et av landets største, men ogsaa et av de mest benyttede. At hendes arbeide vandt gjenklang, viste sig blandt andet ogsaa ved de gaver som blev biblioteket tildel. Mange og værdifulde bokgaver forøket gjennem aarene boksamlingen, og desuten lykkedes det frk. Platou at faa samlet omkring kr. 100000 til egen bygning for biblioteket ved frivillige gaver. Bygningen blev ikke reist i frk. Platous funktionstid, men naar den nu om kort tid staar færdig, vil den allikevel være forbundet med hendes navn og bære bud om hendes lange, utrættelige arbeide for at skaffe Bergens offentlige bibliotek rang og værdighet som en uundværlig kulturfaktor i byens liv. Ikke mindst gjennem sin virksomhet i denne sidste retning — gjennem sit arbeide for at vække forstaaelsen av et vel utstyret biblioteks betydning — indtar frk. Platou en fremskutt plads i vor bibliotekshistorie blandt de foregangsfolk som i forrige aarhun-

Valborg Platou

drede tok op arbeidet for at gjøre vore folkeboksamlinger til virkelig levende organismer i oplysningsarbeidet. Baade før og under sin bibliotekartid har frk. Platou været virksom i journalistisk arbeide, væsentlig som literatur- og kunstanmelder i bergensaviser. — Hun mottok i 1909 kongens fortjenstmedalje i guld.

Av de første kvinder som fulgte i frk. Platous spor, maa nævnes *Henriette Dekker*, som i 1883 blev ansat som bibliotekar ved logen „Den gode hensigt“ i Bergen, hvor hun fremdeles virker, *Ellen Bull Brunchorst*, bibliotekar ved Bergens museums bibliotek fra 1890—1906, og *Fanny Riis*, som i en aarrække var bibliotekar ved Den skandinaviske forenings bibliotek i Rom og senere ved Kristiania Athenæum.

Blandt de kvinder, hvis navn er knyttet til det nye trin i vor biblioteksutvikling som blev indledet i 1898, maa først og fremst nævnes *Aagaat Gerhardine Skavlan Daae.* Hun deltok fra første stund i reorganisationsarbeidet ved Det Deichmanske bibliotek (1898—1905), hvor hendes betydelige historiske og literaturhistoriske kundskaper gjorde hende til en uvurderlig hjælper for bibliotekar Nyhuus i det store omordnings- og utvidelsesarbeide han her satte igang, efter nye og herhjemme uprøvede og ukjendte biblioteksmetoder. Frk. Daaes kundskaper og interesser anviste hende plads som bibliograf, og hun utførte de første vanskelige nydanningsaar størsteparten av alt klassifikations- og katalogiseringsarbeide, efterat hun hovedsakelig ved selvstudium, hadde sat sig ind i den moderne biblioteksteknik som bibliotekets omordning fordret. Fra 1906—1913 har frk. Daae været bibliotekar ved Bergens museums bibliotek, hvis boksamling paa omkring 55 tusen bind væsentlig omfatter naturvidenskapelig og historisk literatur. Ved siden herav har hun ivrig dyrket sine historiske interesser og har i de senere aar offentliggjort flere personalhistoriske beretninger i forskjellige tidsskrifter.

Aagaat Daae

Et navn som det ligger nær at nævne i forbindelse med frk. Daaes er *Dagni Gråruds.* Frk. Grårud har siden 1899 været ansat ved Det Deichmanske bibliotek, hvortil hun fremdeles er knyttet som en av bibliotekets første assistenter. Det har ikke manglet frk. Grårud paa anledning til at gaa over i andre, ledende stillinger, men hendes egen lyst har holdt hende fast i stillingen som den meget betrodde katalogisator ved Det Deichmanske bibliotek.

Det er foreløbig bare i 5 norske byer at folkebibliotekene staar under ledelse av fagfolk, d. v. s. av folk for hvem biblioteksarbeidet er deres livsstilling. I en av disse byer, Bergen, blev biblioteket, som før omtalt, i en menneskealder ledet av en kvinde. I to av de andre byer, Trondhjem og Kristianssand, hvis biblioteker først er oprettet i dette aarhundrede, er disse organisert og ledet av kvindelige, fagutdannede bibliotekarer og har utelukkende kvindelige biblioteksfunktionærer. Ved oprettelsen av Trondhjems folkebibliotek i 1902 blev som bibliotekar ansat *Martha Larsen*, den første norske biblioteksfunktionær utdannet ved en amerikansk bibliotekskole, ved oprettelsen av Kristianssands folkebibliotek i 1909 blev som dettes bibliotekar ansat *Helga Usterud*, den første norske biblioteksfunktionær utdannet ved tysk bibliotekskole. Begge disse biblioteker er anlagt og drevet efter moderne principer og maa regnes blandt landets ledende folkebiblioteker. Trondhjems folkebibliotek omfatter nu et centralbibliotek med særskilte utlaansavdelinger for voksne og for barn, samt læseværelser og desuten 2 filialbiblioteker. Det har en boksamling paa opimot 30 tusen bind. I 1912 var utlaanet 145 tusen bind.

Martha Larsen

Helga Usterud

Kristianssands folkebibliotek er det norske bibliotek som har det største antal utlaan i forhold til folkemængden — i 1912 henimot 70 tusen utlaan — og virksomheten har naadd sin ytterste grænse i det nuværende lokale. Om kort tid vil imidlertid biblioteket kunne flytte ind fuldt tidsmæssig lokale i egen bygning, ved hvis planlæggelse frk. Usterud har utført et meget fortjenstfuldt arbeide. — Begge biblioteker har ogsaa efter evne søkt at være et centrum for de omliggende distrikter. De har paatat sig utsendelsen av statens vandreboksamlinger hver i sin kreds, bibliotekarene har foretat biblioteksinspektions- og agitationsreiser efter opdrag av kirkedepartementet, likesom der paa begge steder er blit holdt kurser i bibliotekslære under bibliotekarenes ledelse.

Blandt de kvinder, hvis navn er knyttet til biblioteksarbeidet i det første tiaar av dette aarhundrede, skal nævnes *Bolette Sontum* som den første herhjemme der i Amerika søkte speciel utdannelse som „barnebibliotekar“. Hun nedla et godt arbeide ved istandbrin-

gelsen av Det Deichmanske biblioteks „Østre filial“, hvis bestyrelse hun i et par aar forestod og hvor arbeidet særlig tok sigte paa barn. Som en av de faa kvindelige bibliotekarer utenfor folkebibliotekenes kreds maa nævnes *Katharina Mohr*, som siden 1902 er bibliotekar ved Vestenfjeldske kunstindustrimuseums fagbibliotek.

Det er blandt det yngre kuld av biblioteksfolk at størsteparten av vore fagutdannede kvinder hører hjemme, og det er selvfølgelig paa dem at ansvaret — ikke mindre end æren — for den kvindelige bibliotekstands fortsatte fremgang først og fremst kommer til at hvile. En del av dem er alt naadd frem til betrodde stillinger eller staar ved indgangen til at overta ledende poster, og der er al grund til at tro at de ved dygtig arbeide vil bidra saavel til biblioteksakens fortsatte utvikling og fremme, som til at hævde og hæve den kvindelige bibliotekstands stilling.

Standen har ingen lang tradition at peke paa, men utviklingen hittil har ihvertfald vist, at kvinderne eier betingelser for at yde godt arbeide, fuldt jevnbyrdig mændenes, paa biblioteksomraadet. En vigtig sak blir det da at standen i fremtiden rekruteres av kvinder, som har de nødvendige betingelser for arbeidet, og særlig at den ikke forringes ved tilgang av dem, hvis eneste grund til at søke sig derind er at de „vil ha noget at gjøre.“ Saadanne ansøkere bør først og fremst gjøres opmerksom paa at biblioteksvirksomheten ikke er det „pene arbeide for damer“ som det, desværre maa man si, har faat ord for at være, naar heri lægges den endnu saa almindelige betydning, at det er en letvint, bekvem beskjæftigelse. At *det* ikke er tilfældet, vil nogen dages ophold i et av vore sterkt trafikerte folkebiblioteker overbevise om.

I en amerikansk oversigt over biblioteksarbeidet som livsstilling uttales, at dannelse og gode kundskaper, ønsket om gjennem sit arbeide at være andre til hjælp, kjærlighet til bøker, administrative evner og god helse er uundværlige egenskaper for enhver, som skal kunne finde tilfredsstillelse i biblioteksarbeidet og ha utsigt til fremgang. Det samme gjælder fuldt saavel for vore forhold. Jeg vil samtidig peke paa, at en av de ting som hittil har utgjort en stor del av kvindernes styrke i biblioteksarbeidet herhjemme, er at dette ikke bare har været dem et *levebrød*, men først og fremst en *livsgjerning*. Jeg kan ikke paa nogen bedre maate sammenfatte et ønske for den kvindelige bibliotekstands fortsatte fremgang end ved at haabe, at den samme kjærlighet til gjerningen og den samme arbeids-

glæde, som har været de bedste hjælpere for de første kvinder i biblioteksarbeidet, altid maa være at finde like sterk inden standen.

Til slutning nogen ord om den biblioteksmæssige utdannelse ved fagskoler. De forenede stater, som har gaat i spidsen med hensyn til bibliotekskoler, tæller nu 11 saadanne, dels 1-aarige, dels 2-aarige. Det er den ældste og mest ansete av skolene, New York State Library School, som hittil har været mest søkt av norske, ialt av 10 norske kvinder, derav i indeværende aar av 3. Adgangen er her begrænset til studenter, og et fuldstændig kursus strækker sig 2 aar. Størsteparten av de norske har imidlertid, i likhet med mange amerikanere, bare tilbragt 1 aar ved skolen. Overfor flere norske som har hat forutgaaende bibliotekspraksis, har skolen vist den velvilje at tillate dem i løpet av et skoleaar at gjennemgaa de fag baade av første og andet aars undervisning, som de ansaa sig at ha mest bruk for i norske forhold. Personlig anser jeg det for en stor fordel for den som vil besøke en utenlandsk bibliotekskole, at ha arbeidet nogen tid ved et norsk bibliotek. Det skulde synes indlysende at man med langt større utbytte kan samle sit arbeide ved skolen om de ting som særlig har interesse for norske forhold, naar man paa forhaand har kjendskap til disse. Med hensyn til omkostningerne ved en skoleutdannelse anslaar New York State Library School de nødvendigste utgifter for et skoleaar til omkring 500 dollars, heri ikke beregnet reisen til skolen eller klær. — Av andre amerikanske bibliotekskoler kan nævnes Pittsburgh 1-aarige specialskole for utdannelse av barnebibliotekarer, som er gjennemgaat av 2 norske kvinder.*)

Utenfor De forenede stater findes egentlige bibliotekskoler bare i Tyskland. De to tyske 1-aarige skoler (i Berlin), er i motsætning til de amerikanske bare beregnet paa kvinder, og undervisningen tar særlig sigte paa utdannelse av assistentposter. Av denne grund skiller ogsaa undervisningsfagene sig adskillig fra de amerikanske skolers. Sprog og literaturhistorie indtar en stor plads, mens de amerikanske skoler kræver at man allerede ved optagelsen har de nødvendige kundskaper i disse fag, og koncentrerer sin undervisning om selve fagstudiet, biblioteksteknik og biblioteksadministration.

I de andre land har biblioteksundervisningen hittil været indskrænket til korte kurser for folk som allerede er i biblioteksarbeidet. No-

---

*) En god oversigt over amerikanske bibliotekskoler faas i Mary W. Plummer: Training for librarianship, Chicago 1913.

gen saadanne, ganske kortvarige og helt elementære kurser i de sidste aar ogsaa været holdt herhjemme. Der er ved forskjellige anledninger slaat til lyd for oprettelse av en norsk fagskole for biblioteksfolk, og mange ting taler for at saadan skole kunde forsvare sin plads. Men som bibliotekssaken for øieblikket staar i vort land, er det rimeligst at regne med at de biblioteksfolk som vil skaffe sig en teoretisk fagutdannelse, for en aarrække fremover vil være henvist til at søke den ved utenlandske bibliotekskoler.

Kvinder som fotografer.

Av *Thea Nielsen.*

Fotografien grundlagdes i Norge som fagforretning for 50 à 60 aar siden. Noget senere begyndte kvinder at arbeide i den fotografiske avbildningskunst og utviklet sig til selvstændige fagfotografer omkring ottiaarene. Som nogen av de ældste kvindelige fotografer kan nævnes: *Mimi Frellsen, Karoline Colditz* (friluftsfotograf og den første specielt utlærte interiørfotograf), *Louise Engen* (Bodø) og *Thea Nielsen.*

Utdannelsestiden for en fotograf er hverken lang eller særlig tornefuld. Den hele utdannelse fordrer alene et kursus paa 1 aar hos en fagfotograf. Det man paa forhaand bør sitte inde med er en god smak, skjønhetssans og litt tegnefærdighet. Lægger man sig saa under arbeidet efter observationer av virkelig værd for arbeidet, og søker at samle sine erfaringer saavidt mulig i en overskuelig form, vil man ha let for at kunne drive det vidt i *fotografien.*

Mimi Frellsen.

I fotografien kræves mange processer, inden et stykke arbeide er færdig. For bare at nævne de væsentligste hovedprocesser, skal jeg her summarisk anføre, hvad man maa iagtta og utføre ved en almindelig portrætfotografering. Efterat arrangementet og stillingen for vedkommende som skal avbildes er truffet, maa man sørge for passende bakgrund og for likevegt i billedet, maa fordele lys og skygge, idethele lægge speciel vegt paa lysforholdene, indstille og ha opmerksomheten henvendt paa eksposítionstiden. Videre følger fremkaldelse, fiksering, retouchering og kopiering med dertil hørende forskjellige operationer og kemiske fremgangsmaater under de enkelte stadier i arbeidet.

For at opnaa et virkelig godt resultat, tiltrænges selvsagt adskillig øvelse.

Den fagmæssige fotografering falder i to hovedgrupper: *Portræt-*

fotografering og *landskaps- (frilufts-) fotografering.* Fotografien er jo strengt bundet til at gjengi det virkelige forhold. At gjengi *virkelighetstro* blir derfor saa at si fotografiens alfa og omega.

Ved portrætfotografering utfordres først og fremst at faa likhet, faa frem det for vedkommende særlig karakteristiske og individuelle. Det er desværre saa altfor mange saakaldte fotografer som aldrig gjør selv det svakeste forsøk paa et tilløp til en karakteristik av den som skal portrætteres.

Til portrætfotograferingen hører mange hjælpemidler (anskaffelse av dekorationer, bakgrunde m. v.), som er forbundet med store omkostninger.

Hos landskapsfotografen utkræves særlig smak og kunstsans.

Interiørfotografering hører til fotografiens vanskeligste opgaver. Det er først i de senere aar der kan fremvises en virkelig stræben efter at levere kunstarbeide i denne branche og gi det værd. Og allikevel maa der endnu et betydelig arbeide til for at utvikle fotografien til kunst og opnaa stabilere forhold i faget.

Caroline Colditz.

Inden fotografien er der nu desværre altfor løse og ujevne arbeidsvilkaar med dusinfotografering langs vei og strand. For at avhjælpe disse misforhold vilde oprettelsen av en *fagskole* være av stor betydning. En fagskole, hvor den teoreiske undervisning gik parallelt med den haandverksmæssige, og hvor eleverne kunde gis en *omfattende* utdannelse i alt henhørende under faget.

Fotografgjerningen egner sig ypperlig for kvinder, som jo skulde ha betingelser for særlig at udmerke sig i fag, hvor smak for det dekorative og nethændthet utkræves. Skjønhetssans vil jo ogsaa i fotografien som fag være en medvirkende faktor til god løsning av opgaver. Og kvinder har opnaadd smukke resultater inden faget netop ved deres store tekniske færdighet og deres sans for det smakfulde.

Louise Engen.

Thea Nielsen.

Antallet av kvindelige fotografer her i landet gaar for tiden op til vel 100, hvorav enkelte arbeider under bra selvstændige forhold, mens andre i underordnede stillinger

har en normal arbeidsløn. — Fotografien maa derfor sies at være et bra livserhverv for kvinder. Faget er godt at arbeide i, og man føler en fryd ved at være med i det. Et harmonisk, skarpt opnaadd billede virker paa en som en ren kunstnydelse!

Lægger man sig efter at utvikle dette haandverk til at bli en kunst (saalangt man kan ved den mekaniske fremstillingsmaate), vil ogsaa strævet lønne kvinderne med en anerkjendt stilling inden denne branche.

Der er nu indlevert ansøkning til Stortinget om at faa faget anerkjendt som haandverk, og derved vil der opnaas endda bedre arbeidsvilkaar.

Fotografien er som sagt særlig egnet for kvinder, baade fordi det kalder paa deres specielle evner og dermed paa interessen, og fordi det er økonomisk lønnende, men at lægge interessen over paa alene at opnaa gode økonomiske resultaler ved slet konkurrance og dusinarbeide, er til ubotelig skade for faget og en kunstnerisk feil — haandverksmæssig set — som gjør sig sterkt gjældende i vore dager.

Den fotografiske kunst har ogsaa grænser, og der bør ikke stilles opgaver som fotografien ikke er voksen; men det gjælder i dette fag fremfor i noget andet: Ved ihærdige forsøk og aldrig trættende stræben at skaffe sig belæring ad erfaringens vei, samtidig som man med de bedste mønstre som forbillede utdanner sig videre og videre i fotografiens rigtignok vanskelige, men taknemlige og interessante kunst.

Kvindelig haandverksdrift.

Av Sophie Otterbech.

Dersom man ved haandverk utelukkende tænker paa de haand-eringer som fra gammel tid har gaat under dette navn, paa de leve-veie der i sin tid inddeltes i laug med sine oldermænd, mestre og svender, da blir der ikke meget at si om kvinderne, neppe andet end at de egentlig ikke var med, ialfald ikke saa tidlig som i 1814. De gamle haandverkslove og vedtægter satte kvinderne ganske og aldeles ut av betragtning. Laugene med sine mangehaande underlige be-stemmelser angaaende drenges og svendes oplæring m. m. samt den tvungne svendeprøve med drikkelag og andre, tildels litet tiltalende ceremonier, var altsammen saa uttrykkelig beregnet paa mænd, at vistnok aldrig en saa vild tanke som den at bli haandverker, kunde opstaa i en kvindes hode. Rigtignok kunde enken efter en haand-verker faa lov til at beholde mandens borgerskap og fortsætte forret-ningen ogsaa før i tiden, men derfor var hun jo ikke haandverker selv, forutsætningen var naturligvis at hun maatte ha en haandverks-kyndig bestyrer. Den tids kvinder oplærtes ikke i haandverk. Upas-sende og uanstændig fandt man ogsaa slikt arbeide for kvinder. Saaledes vakte det bestyrelsens motstand da for ca. 35 aar siden en barnehjemsbestyrerinde vilde la anstaltens tjenestepike oplære i litt skomakerarbeide, for siden sammen med de ældste smaapiker at kunne lappe det fattige barnehjems skotøi. Slik ukvindelighet fandt man høist betænkelig. At hun desuagtet fik drevet sin mening igjen-nem, hører dog ikke hit. Delingen i mandsarbeide og kvindearbeide var, som vi vet, ganske anderledes gjennemført og avgrænset for en 40— 50 aar siden end nu. Det at skaffe sig en stilling, en egen levevei og sikre sig sin fremtid ved sit eget arbeide, var dengang ikke kvindernes sak. Desuten burde de ikke gaa mændene iveien og ta arbeidet fra dem. Hvordan skulde det da gaa med egteskapet, hvordan skulde pikerne bli gifte og forsørget? Det eneste rette og rigtige for et pikebarn var jo at bli gift og forsørget. Først maatte man forsørges av sin far, senere av sin mand, og fik man ingen mand saa kunde man jo altid bli familiepaahæng (tante, svigerinde

e. l.) i familien. Dudde man til noget kunde man gjøre nytte i huset og strikke strømper i sine fritimer. Sælebodsmenneske der nød naadsensbrød blev ogsaa mange flere i gamle dager end nu. Det huslige arbeide var (og er naturligvis fremdeles) i særlig grad kvindernes. Omsorgen for hjem, mand og barn maa selvfølgelig opta en stor mængde kvindelig arbeidskraft, men saa altopslukende som dette arbeide engang var, er det dog ikke nu mere. Jeg maa opholde mig litt ved arbeidet med at tilvirke klærne, fordi det fremdeles er det arbeide som beskjæftiger de fleste kvinder der lever av industrielt arbeide. I statistiske verker finder vi alt derhen hørende arbeide opført som „beklædnings- og toiletindustri“, og baade som husflid, haandverk, fabriksarbeide og smaaindustri, er det især dette som beskjæftiger kvinderne. Først vil vi dog se litt tilbake paa den plass de herhenhørende arbeider indtok i ældre tid.

Eilert Sundt sier i sin bok „Renlighedsstellet i Norge“ (utkommet i 1869): „Endnu er det saa i de fleste av vore Bygder, at Klæderne er den kvindelige Husflidsfrembringelse (med Undtagelse af lidt Kjøbetøi af finere Slags) og det vel fyldte Klædesloft er med Rette Husmoderens Glæde og Stolthed.“ Dette gjaldt baade mands- og kvindeklær. Hvor megen flid, hvor meget taalmodig arbeide dette utkrævet, kan vi i vor jagende maskintid neppe forestille os. At staa op kl. 4 for at kunne sitte etpar timer ved rokken før man maatte ta fat paa husets egentlige stel, var ganske almindelig for den tids kvinder. Den oplæring og utdannelse alle disse kvinder fik, skrev sig fra hjemmene, var gaat i arv i slegten. De samme recepter for farvning, de samme snitmønstre, de samme mønstre for prydelser m. v. bruktes nedigjennem tiderne. Men den ros skal de ha disse flittige kvinder: smukt arbeide, solid og nøiagtig er meget av det de utførte. Naturligvis var før som nu en stor del av de hjemmegjorte klær alt andet end smukke, især naar man forsøkte sig med nye moter og façoner, men det vil vel være tilfælde altid og overalt. Av alt kvindearbeide var tilvirkning av klær, spinding og vævning det mest agtede og ansete. Vi har jo endnu det gamle ord fra fædrenes tid: „sverdsiden“ og „spindesiden.“ Sverdet var mandens stolthet, mandighetens rette symbol, rokken kvindens. I en gammel folkevise lyder det derfor ogsaa saa vemodig-humoristisk;

„Aa bære meg for kjærring eg har faat,
Inte ka ho spinne, inte har ho rok!“

Altsaa et helt igjennem uduelig kvindemenneske!

Dette gjælder naturligvis især landsbygderne. I byerne artet forholdet sig vel noget anderledes, men man hadde dog hverken syetablissementer, kaapefabriker, linsøm- og industriforretninger, trikotagefabriker eller noget av alt det som nu besørger tilvirkningen av klær. For en meget stor del er dette jo fremdeles kvindearbeide, men maskinerne har tat arbeidet ut av hjemmene og overgit det til fabrikerne og de store etablissementer, fra husfliden til industrien. En anden og ny tid for arbeidet er kommet.

Denne nye tid kom, da videnskapen for alvor begyndte at beskjæftige sig med de praktiske ting. Damp og elektricitet blev tat i bruk og opdagere og opfindere paa kemiske og tekniske omraader begyndte at ta sig av dagliglivets krav og fornødenheter. Der blev forandring og omlægning av arbeide og arbeidsmaater paa alle felter, og maaske blev især kvindernes arbeide tvunget ind i et nyt spor. Arbeidets deling er stadig blit mere gjennemført, fra at forstaa sig paa og befatte sig med en mængde forskjellige ting, saadan litt av hvert til husbehov, maa nu mange gaa over til at vælge et enkelt fag og lære det ordentlig, fordi kampen for tilværelsen er bleven skarpere og man hverken kan eller vil bli „forsørget“ paa den gamle maate. Hjemmene trænger ikke længer saa meget av dette taalmodige arbeide for smaa formaal, for at faa maten laget og strømperne strikket. I gamle dager antokes duelighet i kvindelig arbeide paa en maate at være medfødt eller at komme av sig selv, kun ved at man vokste op i, eller tilhørte et hjem. Nogen forandring eller forbedring i de nedarvede metoder, tænkte ingen paa, ialfald ikke ut over hvad enkelte flinke kvinder (husmødre) kunde prøve og erfare sig frem til. Fagskoler for kvinder (ialfald i husstel) er fuldstændig en nydannelse.

Vi er jo nu kommet saa langt at kvinderne i valg av levevei staar nogenlunde fritt, saa det egentlig kun kommer an paa enhvers evner og kræfter og personlige forhold forresten hvordan valget træffes. Men av alt dette skal her kun en enkelt side omhandles, nemlig haandverket, skjønt ikke helt i haandverkslovens forstand av dette ord.

I rikets kjøpstæder og endel ladesteder er utøvelsen av haandverk for de fleste fags vedkommende avhængig av haandverksborgerskap. Dog kan enhver utøve haandverksnæring uten borgerskap selv, ved hjælp av hustru, barn og haandlangere, de sidste bare til saadant arbeide hvortil ingen haandverkskundskap fordres, altsaa nærmest kun drive husflid. De i det følgende meddelte talopgaver er hentet fra

Norges officielle statistik. I forbindelse med folketællingen for 1910 avholdtes en særskilt haandverkstælling. Denne er den sidste av de tre store erhvervstællinger (for jordbruk, fabrikindustri og haandverk) som efter det statistiske byraas plan er blit avholdt.

Allerede i 1839 var ved lov av 15de juli den tvungne svendeprøve ophævet for samtlige haandverk. Borgerskap kunde altsaa meddeles ogsaa til personer som ikke hadde avlagt svendeprøve. Dette hadde dog ingen betydning for kvinderne, de kunde nemlig ikke faa borgerskap. Enker efter haandverksborgere kunde dog (som ovenfor berørt) faa lov til at beholde mandens borgerskap og fortsætte forretningen. Til loven var knyttet den bestemmelse at enkerne ved at indgaa nyt egteskap mistet dette borgerskap. Det har vel været betragtet som enslags enkeunderstøttelse der burde bortfalde naar enken atter fik en forsørger. Bestemmelsen ophævedes først i 1895. Loven vedkom altsaa slet ikke de ugifte kvinder. Ved lov av 4de april 1866 blev det endelig tillatt kvinder at ta borgerskap (faa næringsbrev) som haandverker. Det blev dog fremdeles især enkerne som nød godt av denne tillatelse. Tanken var endnu ny, der var ingen ret interesse for saken blandt kvinderne. I 1861 var Foreningen for kvindelig haandverksdrift blit stiftet. Det var foreningens formaal at aapne kvinder nye leveveie ved at hjælpe dem til at faa ordentlig utdannelse i forskjellige haandverk. Adskillige unge piker anbragtes ogsaa i lære hos haandverkere, saasom urmakere, hanskemakere paraplymakere, konditorer o. s. v. De fik fri undervisning og enkelte fik ogsaa pengehjælp. Foreningen søkte paa flere maater at arbeide for saken, men det hele hadde ingen rigtig fremgang, hvad nu end aarsaken kunde være.

Arbeidets deling i husflid og haandverk fandt for mændenes vedkommende sted allerede i den graa oldtid, om end under andre benævnelser, mens det arbeide som laa bedst tilrette for kvinder beholdt navnet „huslig arbeide," (husflid). Hvad der nu (og langt opigjennem tiderne) danner skillet mellem disse to ting forklares i „Instruktion for tællerne" ved haandverkstællingen i 1910 saaledes: „Haandverk omfatter bare de livsstillinger som før i tiden var underkastet haandverkslovgivningen. Derfor er f. eks. forfærdigelse av klær for mænd (skrædderi) haandverk, medens forfærdigelse av klær for kvin- (syarbeide) som regel ikke." Vi vet at der i denne lovgivning kun var tale om mænd, følgelig kan ikke det specielt kvindelige arbeide komme med her. En meget stor del av kvindernes arbeide er

netop søm, og anden „husflid" der nu naar den drives som nærings-vei, har faat navn av smaaindustri. Jeg har derfor trodd at burde medta nogen oplysninger ogsaa om „smaaindustrien", det er jo tildels kun navnet der skiller mellem den og haandverket. Først vil vi dog nærmere omtale det egentlige haandverk.

For at gi et nogenlunde korrekt indtryk av forholdene inden haandverksindustrien, skal her anføres nogen oplysninger angaaende det samlede antal haandverkere saavel mænd som kvinder.

Haandverksbedrifter drevet paa borgerskap i 1910. Der var ialt 44 fag undergit haandverkslovgivningen. Disse talte tilsammen 7764 bedrifter og 17457 arbeidere. Av disse blev 5182 bedrifter med 16283 arbeidere drevet paa borgerskap. Dette tal er dog rimeligvis noget for lavt, da bedrifter der som binæring er tilknyttet handel tildels er forbigaat av tællerne, endel større bedrifter som benytter maskinkraft kan ogsaa være medregnet blandt fabriker. Man kan vistnok gaa ut fra at ingen av disse sidste drives av kvinder.

Av disse 5182 selvstændige haandverkere var ikke mere end 330 kvinder. Heri er dog ikke medregnet 80 enker som vel har borger-skap, men ikke selv er haandverkere, kun indehavere av forretninger der bestyres av andre. Den plass de kvindelige haandverkere indtar er saaledes meget liten. Man maa dog lægge merke til, at der blandt de 44 fag er mange som er litet egnet for kvinder.

Ser vi tilbake paa de 47 aar som er hengaat siden kvinderne fik ret lil at løse borgerskap som haandverkere, synes fremgangen liten, men der hengik vistnok adskillige aar før andre end enkerne gjorde bruk av retten. Nogen samlet opgave for det hele land over antal av løste borgerskap særskilt for mænd og kvinder findes ikke. For Kristianias vedkommende findes dog oplysning herom i de kom-munale aarsberetninger, og da Kristiania er den by som har de fleste kvindelige haandverkere, kan tallet dog være oplysende. Efter den gjældende lovgivning kræves for at faa næringsbrev paa haandverk, at vedkommende har opnaadd myndighetsalderen 21 aar, har ført en ustraffelig vandel og — forsaavidt prøve er anordnet for faget — har bestaat denne prøve. Dette gjælder saavel mænd som kvinder (lov av 29de juni 1894). I aarene 1891—1893 løstes 396 borger-skap av mænd og 36 av kvinder. I 1894 812 av mænd og 33 av kvinder. Som man ser, stiger antallet sterkt i dette sidste aar. An-tagelig har dette sin grund i ovennævnte lov som atter gjorde svende-prøven til betingelse for opnaaelse av borgerskap. Mange haandver-

kere har da benyttet anledningen til at løse borgerskap, før loven traadte kraft. I 1895 meddeltes borgerskap kun til 63 mænd og 1 kvinde, i de følgende aar gjennemsn. til 117 mænd og 3 kvinder pr. aar. I enkelte aar f. eks. 1912 til ingen kvinder. Ved haandverkstællingen (1910) fandtes der altsaa kun 330 selvstændige kvindelige haandverkere, av disse var de allerfleste eller 300 skræddere, 21 var bakere og konditorer, 4 bundtmakere, 4 barberer og frisører og 1 gravør. Av skræddere var 286 landshaandverkere og kun 14 i byerne. Forsaavidt man har opgaver angaaende deres utdannelse, stiller denne sig saaledes: Av landsskrædderne hadde 267 utstaat læretid (17 hadde gjennemgaat fagskole og 13 avlagt svendeprøve). Læretidens længde var for de fleste under ett aar, og kun 12 hadde utstaat en længere læretid end 2 aar. Av de 14 byskræddere hadde kun 3 saa kort læretid som ett aar eller mindre, de fleste hadde fra 2—3 aar eller mere. Man maa anta at de fleste har arbeidet kortere eller længere tid som syersker før de som lærlinger begyndte at tilegne sig fagmæssig utdannelse. For mænd var den almindeligste læretid 3—5 aar.

Av kvindelige bakere og konditorer var 6 by- og 15 landshaandverkere. Ogsaa for dem synes læretiden at ha været kort, fra under 1 aar til 1—2 aar, mens de fleste mænd har en læretid fra 2 3 aar og mange længere, indtil 5 aar og derover. De øvrige er samtlige byhaandverkere, men antallet er, som man ser, saa litet, at de gjennemsnitlige opgaver angaaende dem, ingen videre betydning har. Kun vil jeg nævne at de 4 bundtmakersker har samme læretid som almindelig for mænd — 3 til 5 aar.

Den gjennemsnitlige indtægt for de kvindelige haandverkere stiller sig meget forskjellig for landdistrikterne og for byerne, og overalt betydelig lavere end for mændene. Lavest er den paa landet, noget bedre i byerne. For de fleste læsere vil gjennemsnitstal tat ut av vidtløftige tabeller være litet oplysende, de vil ikke kunne gi noget paalidelig billede av forholdene og utelates derfor. Det fremgaar av det statistiske centralbyraas undersøkelser (hvad man jo ogsaa kan si sig selv) at de store og mellemstore bedrifter der har leiede arbeidere, har den største indtægt, og da kvinderne ikke er indehavere av saadanne større industrielle anlæg, er det rimelig nok, at de kommer langt ned i listerne over indtægt. Desuten er der angaaende den store forskjel mellem indtægtsforholdene saa mange andre faktorer der griper ind, at de herhenhørende opgaver ikke uten videre kan sammenstilles.

Man maa ogsaa gjøre opmerksom paa at indtægten alene ikke er tilstrækkelig til at bedømme den økonomiske stilling, naar der er tale om saavidt forskjellige levesteder som by og land.

Med driftskapital er det vistnok oftest smaat bevendt. Den opgivne formue for de haandverksdrivende kvinder der har meddelt oplysning derom, er meget ubetydelig, kun ytterst faa naar op til mellem 5—6000 kr., de fleste langt under denne sum.

Disse oplysninger er altsaa resultat av haandverkstællingen, og angaar egentlig kun et faatal av de haandverksdrivende kvinder. Men det er jo dem som selv personlig er haandverkere og om hvis utdannelse og forhold forøvrig der foreligger oplysninger. Disse synes rigtignok ikke just opmuntrende, men ser man paa fortiden er der dog fremgang. De i det følgende meddelte oplysninger er hentet fra de av det statistiske byraa utgivne tabeller angaaende resultaterne av den egentlige folketælling og omfatter samtlige haandverksdrivende kvinder, altsaa ogsaa de ovenfor omhandlede. Her er medtat alle haandverksbedrifter som eies eller indehas av kvinder, selv om bedriften bestyres av mænd, desuten alle dem som mottar arbeidsmaterialet av kunder eller andre arbeidsgivere og bearbeider det i sine hjem — og endelig dem der intet verksted har, men gaar ut i arbeide hos andre. Disse oplysninger er dog ikke helt sikre, idet uttrykket „selvstændig haandverk“ kan opfattes forskjellig, likesaa fordelingen mellem haandverk og smaaindustri m. m. Dette viser sig især ved opgaverne angaaende de kvindelige skræddere, og da navnlig for landsbygderne. Her er aabenbart mange syersker tat med under haandverk, saa at antallet av haandverkere er blit adskillig for høit, et forhold som man først fik rede paa ved haandverkstællingen i 1910. Tal og tabeller virker tørt og trættende, men her kan de dog ikke undgaas, og for sammenligningens skyld maa ogsaa anføres nogen enkelte oplysninger angaaende de mandlige haandverkere. Ved de sidste folketællinger stiller antallet av haandverksdrivende personer ialt sig saaledes:

Mandlige:	landsh.	byh.	Kvindelige:	landsh.	byh.
1876	37990	27140	1876	63	522
1891	37391	32354	1891	2066	2142
1900	45101	45972	1900	2969	3716
1910	35808	40355	1910	1100	3479

Den sterke stigning i 1900 falder især paa bygningsindustri og angaar saaledes ikke videre kvinderne; for deres vedkommende falder

stigningen hovedsakelig paa beklædningsindustri, og her gjør den ovenfor paapekte feil sig saa sterkt gjældende at baade stigningen i 1900 og nedgangen i 1910 er mere tilsynelatende end virkelig. I store træk gaar forandringen i disse aar ut paa, at antallet av selvst. haandv. har steget, mens antallet av arbeidere har sunket. Der blir altsaa færre arbeidere pr. mester. Dette tør vel dels bero paa den tiltagende bruk av maskiner og drivkraft som medfører at bedriften kommer ind under fabriktilsynsloven og saaledes taper karakteren av haandverk. Ved skotøifabriker var der f. eks. i 1910: 728 og ved kaapefabriker 268 kv. arbeidere. Maskinbruket og de større forhold forøvrig, medfører ogsaa en „arbeidets deling", saaledes at mange haandverksarbeidere ikke blir virkelig haandverkere, men kun beskjæftiges med en enkelt specialitet inden vedkommende haandverk.

Paa nedenstaaende tabel er opført de vigtigste grupper av kvindelige haandverkere efter de for folketællingerne i 1910 og 1900 utarbeidede store tabelverker.

Privat haandverksdrift.	1910				1900			
	Samlet antal for det hele land.		Derav i byerne		Samlet antal for det hele land		Derav i byerne	
	Selvst. haandv.	Svende og arbeidere	Selvst. haandv.	Svende og arbeidere	Selvst. haandv.	Svende og arbeidere	Selvst. haandv.	Svende og arbeidere
Guldsmede	18	213	17	208	19	139	19	137
Andet metalarbeidere	30	23	16	12	16	13	16	8
Urmakere	14	12	11	8	6	3	5	2
Bandagister og Instrumentmakere . . .	4	2	4	2	„	1	„	1
Bokbindere	10	415	9	397	13	355	12	346
Paraplymakere	9	29	9	28	8	26	8	25
Bakere og konditorer	91	54	64	29	139	47	70	29
Slagtere og pølsem. .	11	15	9	14	20	33	15	25
Skræddere	233	723	18	303	2015*)	1369*)	160	629
Bundtmakere	16	163	15	155	31	193	26	184
Hanskemakere . . .	7	117	2	114	9	203	8	193
Skomakere	31	244	11	206	18	436	9	390
Baberer, frisererskerog parykmakere . .	98	131	95	126	40	31	39	31
Malere og glasmestre	14	23	11	15	15	8	13	7
Boktrykkere	4	1012	3	933	8	770	7	725
Litografer, stentrykkere o. l..	1	87	1	82	8	55	7	54
Fotografer	118	283	74	258	116	215	77	198

*) Disse tal maa som før bemerket være for høie, antallet av kvindelige skræddere kan neppe ha været høiere i 1900 end i 1910.

Som man vil se, er antallet av svende og arbeidere uforholdsmæssig stort imot antallet av selvstændige haandverkere, de fleste arbeider altsaa ved bedrifter som indehas av mænd. Som kontorfolk beskjæftiges adskillige kvinder ved flere av disse bedrifter, men antallet av kvindelige opsynsmænd og formænd er ganske ubetydelig. Det er vistnok idetheletat ikke let for kvinder at naa frem til ledende og overordnede stillinger.

Om end den egentlige gamle husflid nærmest beregnet paa tilvirkning av alle de ting som hjemmet selv har bruk for, ikke kan bestaa med de mere utviklede industrielle forhold, saa blir dog altid sømmen og arbeidet med klærne tilbake som et hovedfag for kvinderne, enten det er som hjemmearbeide eller som „smaaindustri" (haandverksarbeide) som levevei. Da man begyndte med fagskoler for kvinder, blev jo ogsaa søm et av de vigtigste fag. Den første kvindelige fagskole var „Den kvindelige industriskole" i Kristiania, oprettet i 1875 og overtat av staten i 1900. Senere oprettedes flere mindre industriskoler der nu nyder statsbidrag, saaledes i Søndeled i 1891, i Kristianssand i 1902, i Bergen i 1907 m. fl. I disse skoler undervises først og fremst i søm av alle slags, kjolesøm (skræddersøm), linsøm o. s. v., dernæst ogsaa i vævning m. m. Men rokken, den engang saa dyrebare rok, synes at være sat paa loftet for bestandig!

Disse skoler har naturligvis hat stor indflydelse paa det kvindelige haandarbeides utvikling, men det forslaar ikke, opgaven er for stor, i vort vidtstrakte land trænges mange flere fagskoler for kvinder. Ved Norske kvinders nationalraads møte i juli 1913 forhandledes ogsaa om haandverksmæssig utdannelse for kvinder og særlig om fagskoler for syersker. Fra sakkyndig hold blev der fremholdt at vi trænger saadanne skoler. Man anmodet styret om at ta sig av ogsaa denne sak, og likeledes om at støtte syerskerne i deres krav om at komme ind under haandverksloven. Ved utarbeidelsen av den nye haandverkslov (traadt i kraft 1ste januar 1914) blev i Handels- og industridepartementets indstilling av 17de februar 1911 oplyst, at der fra utøverne av forskjellige haandteringer var fremkommet anmodning om at komme ind under haandverkslovningen. Videre heter det: „Lignende henvendelse av 29de januar 1910 er fremkommet fra Systuchefernes forening i Kristiania, der klager over, at syerskernes næring hindres i tidsmæssig utvikling ved, at den som „fri næring" (loven av 1839) ikke kan nyde godt av bestemmelserne om fast lære-

tid og tvungen svendeprøve.“ Denne henvendelse ledet dog ikke til nogen forandring i det bestaaende. Ved den almindelige folketælling i 1910 var der ca. 25500 syersker i vort land (i 1913 nævnes ca. 30000), heri er ikke medregnet syersker ved fabriker (av regnklær, hatter og huer, tøfler o. s. v.) og heller ikke ved motepyntforretninger. Som man ser, beskjæftiger sømmen alene 5—6 ganger saa mange kvinder som alle de egentlige haandverk tilsammen. Egentlig noget godt betalt arbeide er søm som regel ikke; men selvfølgelig kan man ikke tale om alslags søm under ett. Der er mange grader i løn likesom der er mange grader i de fordringer der stilles til syerskerne. Ved forfærdigelse av elegante selskapstoiletter og andre finere damedragter er fordringerne til smak og duelighet ofte meget store, og da maa lønnen naturligvis ogsaa bli en ganske anden end for simplere arbeide. Men netop dette simplere arbeide (mangeslags undertøi, arbeidsklær for mænd o. s. v.) beskjæftiger mangfoldige kvinder og betales daarlig som regel ofte endog meget daarlig. Det falder vanskelig at tro, at dette ikke kan være eller bli anderledes. Spørsmaalet er imidlertid meget indviklet, og her er jo heller ikke stedet til en nøiere utvikling derav.

Naar man betænker hvilket stort antal selvhjulpne kvinder de ovenfor anførte tal indbefatter, maa man vistnok indrømme, at kvindernes indsats i det produktive og erhvervende arbeide ingenlunde er ringe, selv om vi endnu mest tar tiltakke med de mere underordnede stillinger. Jeg vil ikke forsøke at spaa for fremtiden, men kun minde om, at vi endnu er forholdsvis nye i mange av disse stillinger, og ingen kan nu vite hvor langt vi engang kan komme.

Kvindelige bokbindere.

(Efter indhentede oplysninger).

Den første betingelse for en kvinde som vil bli bokbinder, er at hun maa være legemlig sterk og sund, mindst 20 aar gammel og temmelig energisk. — Læretiden er ca. 4 aar med en arbeidstid av 51 timer pr. uke. Vil hun gjennemgaa dette, er der intet i veien for, at hun like godt som en ung mand kan avlægge sin svendeprøve og begynde sin egen forretning. Til at starte denne trænges 3 á 4000 kroner. — At arbeide som bokbindersvend er derimot ikke tilraadelig

for nogen kvinde. Til dette arbeide forlanges megen fysisk kraft, og der vil hun jo altid bukke under i konkurrancen. Svendenes fagforening har sin bestemte tarif, hvor de ikke lønnes efter duelighet, men efter hvor mange aar de har arbeidet. Selv om en kvinde blev aldrig saa dygtig i bokbinderfaget, vil hun vanskelig kunne maale sig med en mandlig konkurrent i raskhet og kraft, og som svend har hun ikke lov til at gaa *under* den fastsatte løn. — Derimot er der en gren i bokbinderifaget som passer godt for kvinder nemlig haandforgyldningen. Dette er et net, pent haandarbeide, som naturligvis ogsaa trænger baade kræfter og lang øvelse; men da det der kommer meget an paa god smak og nøiagtighet, kan en kvinde godt der opta konkurrancen. En dame har ogsaa vist dette, idet hun i aar utførte al haandforgyldningen paa et verksted, og hendes arbeide var like saa tilfredstillende for kunderne som nogen svends.

I Kristiania findes for tiden 4 kvindelige bokbindermestre nemlig: Frk. *Marie Hansen*, der var den første kvinde som tok svendeprøve og som etabl. sit verksted i 1898. Frk. *Aagot Hielm* etabl. 1901. Frk. *Helga Gulbransen*, som har overtat sin fars i mange aar drevne bokbinderi, og frk. *Signe Bjercke* som har kjøpt og driver Leif Eriksens bokbinderi.

Gartnerarbeide.

Av *Sofie Frølich.*

Det er ikke noget at undres over at unge, norske kvinder er saa ivrig i havearbeide, som de i virkeligheten er.

Naar man tænker paa sports- og friluftslivet som ungdommen nu for tiden driver, saa forstaar man tildels grunden.

Havearbeide, og alt hvad der hører ind under dette, maa netop være et passende arbeide for de sportselskende unge kvinder, som har lært at skatte alle de herligheter som følger med at være ute i frisk luft. Og dette arbeide tilfredsstiller saavel denne lyst som trangen til motion, og hertil kan endda føies utsigten til fortjeneste.

Det er et andet liv end det stillesittende kontorarbeide i en by kan gi en! Arbeidet ute i en have med vakre blomster og store frugttrær, om vaaren overlæsset med sine hvite og skjært lyserøde blomster, som om høsten blir til store pragtfulde epler og pærer, eller fine duggete plommer, saa fine at de skjæmmes bare fingre rører ved dem, det er noget andet at befatte sig med, end protokoller og tal! Tanken paa alle de grønsaker som kan spire frem av en ganske liten jordflek, hvorfra en husmor hele sommeren igjennem daglig

kan hente dem friske ind i kjøkkenet, kan nok virke stimulerende paa dem der arbeider i haven. Det er en fryd at se saa tilfredsstillende, saa haandgripelige resultater av sit arbeide som dem enhver gartner har anledning til. En fryd at sammenligne det forhen udyrkete, ofte ufrugtbare stykke land med det som det under ens hænders arbeide kan bli til, nemlig en liten velstelt haveflek, som bugner i en rik mangfoldighet av vakre og nyttige planter.

Naar kvinderne lærer at bruke sine evner og kræfter paa rette maate som gartnere, er der en overflod av arbeider inden havestellet som netop passer for dem.

For min egen del har jeg holdt paa med havearbeide fra barn av, idet jeg sammen med mine søskende hjalp min far i hans havestel baade paa den ene og den anden maate. Herigjennem fik jeg interesse for og lyst til friluftsarbeide og lærte at forstaa betydningen av og værdsætte det praktiske arbeide. Imidlertid — praksis er bra, men sammen med teori gaar det bedre. Da jeg saa hadde besluttet mig til at vælge gartneri som min levevei, vilde jeg ta arbeidet grundigst mulig op.

Veien maatte gaa gjennem landbruksskolen. Jeg forsøkte at komme ind paa Norges landbruksskole paa Aas, sendte straks ind min ansøkning om at bli optat som elev der. Men da jeg var den første kvinde som hadde ansøkt om dette, maatte saken først drøftes i skoleraadet. Loven gav ikke den gang, uttrykkelig efter sin ordlyd, adgang for kvinder. Men efter skoleraadets beslutning blev der git mig tilladelse til at optas som skolens elev, og siden har adgangen været fri for kvinder til at lære landbruk der. I to aar gik jeg paa landbrukshøiskolen og blev i 1904 uteksaminert som den første norske kvindelige havebrukskandidat.

Sofie Frølich

Ved eksamensfesten blev det spaadd at der vilde komme „legioner“ av kvinder efter mig. Endda er der ingen flere kvindelige kandidater færdige, men der er 2 a 3 som studerer, den ene av disse er elev fra min gartnerskole. Men tiden vil muligens komme, da „legionerne“ stormer skolen!

Lysten til selv at sætte igang en *lavere havebruksskole* for kvinder, kom snart op i mig, idet jeg forutsatte at det vilde ha sin store betydning, at kvinderne selv tok fat her. Og saa oprettet jeg *Haslum havebruksskole* paa Næsodden. Skolen begyndte helt privat i

1905 med 2 elever. Mine to søstre har trofast staat mig bi baade med havestellet, salget av havens produkter og husholdningen. Og overlærer *Misvær* ved landbrukshøiskolen har hele tiden støttet skolen med raad og veiledning.

Skolen er nu kommet saa langt at den har opnaadd aarlig statstilskud og har i aarenes løp uteksaminert mange dygtige gartnere. Av disse har de fleste faat poster i private familier, andre steller sine egne hjems haver, mens atter andre har nedsat sig som selvstændige handelsgartnere.

Det er sagt at det aarhundred vi nu lever i, vil bli et landbrukets aarhundred. Maatte nu de norske kvinder i dette aarhundred vise, at de ogsaa vil bli med paa at dyrke vor jord og gjøre sig den underdanig.

Kvinderne i hjemmet.

Av *Kristine Frost.*

„*Hjem* er et fagert ord,
derinde freden bor,
og der er vekst.
Den fik jo leve bedst,
den fik jo virke mest,
som skjænket toner flest
til hjemmets tekst.“

G. J.

Gjennem alle 1814-aarets store begivenheter hører vi intet til Norges kvinder. Med harmfyldt mot reiser norske mænd sig til kamp for vort lands selvstændighet, og fører trods nød og motbør utenfra og indad, vor frihets sak seierrik igjennem.

Kvinderne sitter imens hjemme og vogter arnens ild, efter gammel patriarkalsk skik. Endnu drømte ingen om andet end at saaledes var ansvar og plikter rettelig fordelt, og der skulde endnu gaa mange og lange aar, før kvinderne følte trang til at løfte sit hode og synge ut for alverden: „Vi er en nation vi med.“ Maa vi da med bitterhet erkjende, at norske kvinder kun var sløve, ørkesløse tilskuere til det vovsomme spil, og at de ingen del har i frihetsverket?

Nei, nei! — Hvor hadde vel Norges mænd den dype fædrelandskjærlighet fra som frelste landet vort i nødens stund, om ikke fra hjemmet, som en mor eller hustru, søster eller datter gjorde kjært og lunt for dem? Ufredstider og lange nødsaar hadde nok med sin haarde meisel ikke alene formet tidens mænd, men sikkert ogsaa av dens kvinder skapt saadanne hjertets og karakterens personligheter som evnet at verne sterkt og ømt om hjemmet, og styrke samfølelsen mellem dem som husedes under dets tak.

Og paa dette hjemkjærhetens og slegtssamfølelsens træ, som hadde saa kraftig jordbund rundt om i Norges spredte hjem, slog saa i ti-

dens fylde fædrelandskjærlighetens skjønne blomst ut, saa næst at „*Gud var ataat*“ kan vi nok med tak og glæde si, at — dypest set —

„de mange tusen av *hjem* det var
som landet frelst ifra slaget bar.“

*
* *

Naar vi tænker paa at hjemmet dengang og helt op i 1860-aarene var kvindernes eneste, om end ubestridte virkekreds, kan vel deres liv synes os nutidskvinder smaat og trangt. Aarene fremover var der nok ogsaa en og anden, som følte væggene for tæt ind paa sig, og halvt ubevisst higet efter at „bryte lænker, baand og tvang.“ Men som regel la de utallige huslige gjøremaal saa sterkt beslag paa deres tid fra aarle morgen, dagen igjennem, aaret rundt, at der blev ikke megen tid tilovers. Hverken til ørkesløse drømmerier om en frihet, de allikevel ikke hadde forstaat at gjøre bruk av, eller til at dyrke høiere interesser, om de hadde dem.

Hvor skulde de ellers ha faat høiere interesser fra? De stakkars smuler av boklige kundskaper som ialfald de unge piker paa landet og i smaabyerne maatte nøie sig med, rak knapt til husbehov, og om de var saa lykkelige at faa et glimt av livet „over de høie fjelde,“ saa laa det ikke i tidens aand og skik, at de lærte noget som kunde utvide deres aandelige horisont.

Naar „landscommissionen“ eller smaabydamen skulde paa et nogen maaneders ophold i hovedstaden eller i en av stiftsstæderne, benyttedes den kostbare tid som oftest til at erhverve en tynd fernis av selskapelige talenter, litt klimpring paa „clavér,“ nogen franske fraser, en smule færdighet i tegning og dans — dermed var baade forældrenes og de fleste unge pikers egen ærgjerrighet naadd. Naturligvis lærte de ogsaa haandarbeide, men selv her gjorde tidens smak for det overfladiske og unyttige sig sterkt gjældende. Enkelte lærte vistnok skræddersøm og motepynt, og som finere haandarbeider var den vakre tyllssøm og broderier i flossilke meget yndet, men i særlig høi kurs stod det pirkete og smakløse haararbeide, hvor den ganske families haar forevigedes i form av blomster, ja endog landskaper. Fru Dunker fortæller i „Gamle dage,“ at hun til en maleriutstilling i Kristiania i 1814 indleverte som bidrag et landskapsbillede „strikket av perler“! For mange unge piker blev slikt unyttig krimskrams den „høiere“ interesse som dannet motvegten til hjemmets strenge og ensformige arbeidsliv.

Tidens ræsonnement: „Hun blir snart gift, hun behøver ikke at lære noget videre utenom de huslige dyder“, holdt jo forsaavidt stik, som de fleste virkelig blev gift. Heldigvis for dem, for selv om der iblandt fandtes undertrykte, forkuede hustruer som stakkars "Ma“ i „Familjen paa Gilje“, saa var nok de fleste lykkeligere end de som forblev ugift. Disse „gamle jomfruer“ før de var 30 aar, der levet sit liv hen som unyttige skumpelskud eller som tjenestepiker uten løn i sine slegtningers hus, og hvis mangen gang tragiske livsskjæbner lever i familietraditioner, maa jo vække vor dypeste medfølelse. Heldigvis var der jo ogsaa dem, der som hjemmets gode fé og barnas høit elskede faster eller moster, levet et forholdsvis lykkelig liv i uegennyttig arbeide for andre.

Men var end de norske kvinders virkekreds snæver, saa var det ialfald ingen sinekure at være husmor i aarhundredets første halvdel. Allermindst for 100 aar siden, da krig og uaar gjorde det ytterst vanskelig selv for mere velstaaende hjem at holde nøden borte fra sin terskel. I stor utstrækning spistes barkebrød, som vel neppe hadde synderlig næringsværdi, men ikke kunde være saa daarlig av smak endda — ialfald fortæller biskop Pavels i sine dagbøker, at det spistes „med en Freidighet hvorom Kornlandenes forkjælede Indvaanere ikke gjøre sig Begreb.“

Ogsaa andre livets fornødenheter steg til uhørte priser. Høsten 1813 ansaas 20 rigsdaler*) (80 kr.) for en favn oreved for taalelig pris, og vaaren 1814 kostet et pund raffinade 25 rgd. Likeoverfor saadanne priser undres man da ikke saa meget over, at kost og logi for en ung pike under et aars ophold i Trondhjem, betaltes med 600 kr. pr. maaned i nutids mynt. Naar der i samme unge pikes regnskap staar opført bl. a. 75 speciedaler (300 kr.) for sirs til en kjole og 317 spd. for lerret til linnet, saa forstaar vi nok, at med slike priser var det ubetinget nødvendig, at mest mulig tilvirkedes i hjemmet.

I alle landsens hjem, hos embedsmand som hos bonde, blev der ogsaa, ialfald til op i 60-aarene spundet og strikket, vævet, farvet og sydd omtrent alt som bruktes av klær fra inderst til ytterst av hele familien, oftest av tjenerflokken med. I linnetskapet i et og andet hjem fandtes nok finfint, silkeglinsende damask og engelsklerrets laken, som skrev sig fra det livlige samkvem med England omkring aarhundredskiftet, men ellers var ogsaa alt utstyr til seng og bord osv.

*) Papirdaleren sank som bekjendt i denne frygtelige pengereduktionstid helt ned til 2 skillings (7 øres) sølvværdi.

solide hjemmevævede saker. Saa rokkene maatte nok snurre flittig om vinterkveldene og vævskytlen gaa næsten aaret rundt, om der ikke skulde slites for sterkt undav. Naar vævnaden laa færdig, gjaldt det for husets kvinder at sy flittig, og det som de ikke kunde greie, fik skrædderen ta, naar han kom paa sin omgang i bygden. Efter skrædderen kom gjerne skomakeren, og han blev nok en længere tørn, for „hele huset“ skulde jo ha støvler og sko av det hestelær og kalveskind som var garvet og tilberedt paa gaarden. Og saadan en landsens husstand kunde ofte løpe op i en 30—40 mennesker i gamle dager. Foruten herskap og en talrik tjenerflok hændte det ikke sjelden at en eller flere gamle slegtninger eller venner, som engang var kommet tilgaards paa et besøk fandt en havn der for livstid.

Med denne faste stok og hine tiders storartede gjestfrihet skulde der et stort fond av dygtighet og styreevne hos husmoren, hvis alt skulde klappe i rette tid, tungvint og indviklet som det huslige maskineri var. Nutidens teoretiske kjøkkenvidenskap var rigtignok en lukket bok for hende, men den praktiske erfaring hun hadde tat i arv fra mor og mormor, hjalp hende til at vite „hvad“ og „hvorledes“ uten at vite „hvorfor“.

De unge piker begyndte ogsaa tidlig at forberede sig for sit husmorkald ved at samle ind i sin husholdningsbok matopskrifter og gode raad, farve- og vævopskrifter, samt husraad i sygdomstilfælder ikke at forglemme. Mange husmødre, særlig blandt prestefruerne, maatte jo være doktor, ikke alene for sin egen husstand, men ogsaa for andre i de tider da det var lang vei til læge og en dyr historie at hente ham.

Hele aaret rundt avløste det ene store huslige arbeide det andet — bakning og brygning, kjerning og ystning, syltning og saftning, større og mindre slagtninger. Mest arbeide samlet sig sammen om høsten, da hadde man ogsaa den store aarlige lysestøpning paa Karimessedag 25de november — en av de vigtigste huslige begivenheter, som imøtesaas med spænding av husmor og hele hendes kjøkkenstab.

Belysningen er vel kanske det huslige felt, hvor forskjellen mellem nutid og fortid er mest fremtrædende. Den gang man maatte nøie sig med hjemmestøpte lys, bruktes selv disse med stor sparsommelighet. Til utvendig bruk hadde man *kaaler*, tranlamper, som endnu i 60-aarene kunde ses i kjøkkenet i mange ældre hjem. I 1835 opfandtes fosforstikker, før maatte man ta tiltakke med det besværlige fyrstaal eller svovlstikker. Omtrent samtidig kom astrallampen og

moderatørlampen, men slik luksus blev kun de færreste hjems sak. En mere almindelig bedre belysning i hjemmene kom først med petroleumen i begyndelsen av 60-aarene. Man frydet sig over det herlige lys, og drømte ikke om at vi nu 50 aar senere rynker paa næsen av „det ekle søl med petroleumslamperne,“ og at disse næsten overalt i by og bygd har maattet vike for det straalende elektriske lys. Om atter 50 aar eller før er selvfølgelig ogsaa fyrstikker helt forsvundet — da dreier man nok overalt paa knappen, ikke bare for lys, men ogsaa for brændsel.

Omkring 1860 kom de første smaa enkelttraads symaskiner hit til landet, og blev hilset med stor glæde og tilfredshet som en uhyre lettelse for hjemmets kvinder. Litet ante man, at maskiner litt efter litt skulde gripe ind i næsten alle kvindelige arbeidsgrener og gjøre saameget av kvinders tidligere arbeide overflødig. Om man, som *Olive Schreiner* mener i sin bok „Woman and Labour,“ heri kan søke den dypeste grund til og tvingende nødvendighet for, at kvinderne i alle civiliserte lande begyndte at søke ut fra hjemmet til nye arbeidsfelter, det tør vi her ikke gaa nærmere ind paa. Det kan jo være at gnister fra de store politiske og sociale omveltninger fænget ogsaa i kvindernes sind og slog ut i længsel efter utvikling og selvhævdelse under rummeligere vilkaar.

Kvindesaksbevægelsen imøtekom denne længsel og har — som vi alle taknemmelig erkjender — ogsaa hjulpet norske kvinder frem til klarere bevissthet om sit menneskeværd, og skaffet dem anledning til en rikere utfolden av sine evner.

Et stort socialt reformarbeide som ogsaa gik ut fra kvindernes leir bar bidrad til at føre dem tilbake til hjemmet og dygtiggjøre dem for arbeidet der ved at grundlægge dette efter mere moderne principer, som lettere kunde vække nutidskvindens interesse. Dette arbeide er *skolekjøkkensaken*, der, som vi alle vet, i de sidste 25 aar har tat et udmerket løft til kvinders opdragelse for hus og hjem og forhaabentlig vil gaa endnu mere seirrik frem, jo mere dens betydning blir erkjendt. For alle kvinder som har interesser i begge leire, er det en stor glæde, at de to retninger som oprindelig stod i saa sterk motsætning til hinanden, litt efter litt er kommet til at arbeide sammen mot samme maal: kvindens bedst mulige utvikling til hjems og samfunds bedste. Og vi faar haape, at dette samarbeide vil fortsætte og støtte kvinderne i hjemmet i deres stræben for at verne om hjemmets *renhet, ret og trivsel*, saa det ogsaa i kommende dager kan hævde sin anseelse og vigtige indsats i nationens liv.

Ja, maatte hjemmets kvinder forstaa og av al sin evne arbeide for denne sin høie opgave, til den enkeltes og alles sande lykke, til *fædrelandets* vel, saa det ogsaa kan sandes, at

„det som bærer det gjennem freden
er hjemmets pulsslag i travelheden."

Hanna Winsnes.

Den første norske kvinde som gjennem trykte lærebøker i husførsel lot sin erfaring og viden komme andre tilgode er, som vi alle vet, *Hanna Winsnes.*

Man hadde nok ogsaa før trykte kokebøker — vistnok utelukkende danske og skrevet av mænd — men først i 1833 utkom i Kristiania en „Norsk Huusholdningsbog," og den var til og med paa *vers.* Forfatterne, som forresten var anonyme, var to paa den tid bekjendte literater. Asbjørnsen var altsaa ikke den første nordmand der optraadte som „kjøkkenskriver", da han i 1864 under pseudonymet Clemens Bonifacius utgav sin „Fornuftigt Madstel," men hans forgjængere hadde nok tat saken temmelig overfladisk.

Ialfald sier Hanna Winsnes i fortalen til første oplag av sin kokebok, som utkom i 1845, at „alle skriftlige Hjælpekilder i den Retning i min Ungdom indskrænkede sig til et par ufuldstændige og uforstaaelige Kogebøger" saa hun ofte hadde undret sig over, at der ingen veiledning fandtes i „Kvindernes eneste Lærefag, medens Herrerne var saa vel forsynede i alle sine".

Hanna Winsnes haapet med sin lærebok at kunne gi „den uerfarne en liden Støttestav i Haanden paa den besværlige Vei", og vi vet jo at dette haap er gaat rikelig i opfyldelse. Faa bøker i vort land er blit mere populær og almindelig utbredt end vor kjære „Hanna Winsnes." Den række av kokeboksforfatterinder som senere har gaat i hendes spor og bygget videre paa hendes erfaringer, viser ogsaa at hendes ønske om at boken, „ihvorvel den vist er mangelfuld, dog maaskee turde aabne Veien for andre, mere fuldkomne", er blit en sand profeti.

Hanna Winsnes' liv er oftere skildret[1]) og vel kjendt for de fleste;

---

[1]) *M. F. Færden,* „Hanna Winsnes. En livsskisse." — *Damernes Almanak 1902.* — *Ragna Nielsen.* „Norske kvinder i det 19de aarhundrede."

nylig fik vi ogsaa gjennem et utvalg av hendes breve*), utgit av hendes ætling i fjerde led, forfatterinden Barbra Ring, et mere intimt, meget tiltalende og fornøielig billede av den driftige og hjertevarme prestefrue. En kort biografisk skildring vil allikevel være paa sin plads her i „Norges kvinder", og likesaa berettiget er det at gi denne pionér paa husstelsundervisningens omraade hæderspladsen øverst blandt hjemmets kvinder.

Hanna Olava Strøm, datter av borgermester *Jens Henrik Strøm* og *Karen Tyrholm Plahte*, var født i Drammen 23. august 1789. Hun var et klokt og opvakt barn og blev tidlig utviklet gjennem samtaler med sin blinde far, hvis kjære kamerat og stadige ledsager hun var. Ellers lærte hun som andre smaapiker paa hendes tid ikke stort mere end at læse og skrive, og dermed blev det ogsaa forbi ved farens død, skjønt Hanna endnu ikke hadde fyldt 11 aar. Hun og moren flyttet til Kjøbenhavn, og efter faa aars forløp blev fru Strøm syk, og datteren var alene om at pleie hende og stelle deres lille husholdning. Ung og ukyndig som hun var, maatte moren, som ikke selv kunde komme i kjøkkenet, skrive ned, hvorledes hun skulde bære sig ad, saa maatte datteren prøve sig frem alene og la i denne tid det første grundlag til sin senere husmoderlige dygtighet.

Hanna Winsness

Efter morens død kom Hanna til sin søster, fru Kirkgaard i Drammen og maatte, da ogsaa søsteren blev syk, styre det store kjøbmandshus. Samtidig søkte hun efter tid og leilighet at utfylde sine mangelfulde boklige kundskaper. Tysk læste hun med en veninde som var blit opdrad hos herrnhuterne i Christiansfeldt, i regning fik hun veiledning hos svogerens kontorfolk, og hadde den travle unge husmor ikke anden tid at avse, tok hun sine bøker med ut i kjøkkenet og læste mens hun stekte pandekaker.

I 1817 blev hun gift med den unge teolog *Paul Winsnes*. Han var først kateket i Kristiania, men blev snart efter residerende kapellan til Vang paa Hedemarken, og her maatte den unge prestefrue sætte sig ind i de mange forskjellige gjøremaal som dengang hørte til en stor landshusholdning.

---

*) „Fra Hanna Winsnes' prestegaard."

Som det ofte er prestefolks lod, flyttet de saa med faa aars mellemrum fra den ene prestegaard til den anden, indtil de i 1845 igjen havnet i Vang. Og alt imens samlet Hanna Winsnes ind sine mange og grundige kundskaper i alt som vedrørte husstel, og endda litt til. I Trysil, hvorhen de flyttet midt paa vinteren 1820 — en frygtelig besværlig reise i aapen slæde med to bittesmaa barn — maatte hun ogsaa fuske litt i lægekunsten, fortæller hendes datter, fru Barbra Ring sen. i sine barndomserindringer, som gjengis i den førnævnte „Fra Hanna Winsnes' prestegaard.“ Der var nemlig 12 mil til nærmeste doktor og apoteker likesom til landhandleren, og saa maatte „Mor Winsnes“ i forening med bygdens „kloke kone“ hjælpe hvor de kunde i en snæver vending.

Fru Ring fortæller meget morsomt om sin mors doktorering paa sine egne barn. Ormefrø paa fastende hjerte var den gjængse kost, naar nogen av dem feilte noget, ikke alene for den syke, men ogsaa for alle de andre — og der kom efterhaanden en flok paa 7 barn i prestehjemmet. Det var ikke noget videre appetitvækkende traktement, og det gik saavidt hyppig paa, at datteren syntes hun hadde spist ormefrø til frokost hele sin barndom igjennem. Men sundt var det vist, for de var omtrent aldrig virkelig syke. Lørdagskuren var kanske endnu bedre. Da fik de alle e't varmt bad, og som regel ovenpaa — en ske olje. Et noksaa eiendommelig „badegodter“, men den praktiske Hanna Winsnes mente vel, det var likesaa godt at gjøre dem rene baade utvendig og indvendig med engang.

Likesaa karakteristiske var hendes opdragelsesmidler. Hver morgen serverte hun ved frokostbordet gaader, som hun hadde tænkt ut om natten; det satte straks barna i godt humør, saa de muntre og fornøide gik til sit arbeide. Og vi husker fra „Aftnerne paa Egelund“, hvorledes der blev fortalt eventyr og historier, mens strikkepinderne klirret flittig i skumringen. Hun var ogsaa en udmerket fortæller — „selv de mest dagligdagse historier blev morsomme, naar mor paa sin elskværdige, lune maate gjengav dem,“ sier fru Ring.

Efter 2 aars ophold i Trysil flyttet de til Hurdalen, derfra i 1827 til Nordre Aurdal og atter 3 aar efter til Brunlaug ved Larvik. Her i den gamle Tanums prestegaard begynder forfatterinden Hanna Winsnes at la høre fra sig. Hendes biograf, sognepræst Færden, sier, at i denne egns yndige og vekstrike natur levet Hanna Winsnes det lykkeligste og frugtbareste avsnit av sit liv. Hun var allerede 50 aar, da hun begyndte at skrive, og hun sier ogsaa med lunt humor

om sig selv: „Om mine Arbeider end kunne kaldes umodne, saa kan ingen sige, at jeg selv var det.“

Hendes forfatterskap er dels av pædagogisk, dels av skjønliterær art. Den første bok fra hendes haand var katekismen paa vers, som efter presten Wexels' raad utkom i 1831; senere utgav hun ogsaa en bibelhistorie paa vers. Samtidig skrev hun i disse 15 Tanumsaar under pseudonymet *Hugo Schwartz* en række noveller, som dengang fandt mange taknemmelige læsere, men baade novellerne og hendes religiøse skrifter er nu forlængst glemt.

Gjennem en række av aar tok Hanna Winsnes imot „lærejomfruer“ i sit hus, og de opskrifter hun utarbeidet for dem blev atter og atter avskrevet, indtil en dag en av de unge piker foreslog at la opskrifterne trykke, „saa kunde man da spare sig den brysomme avskrivning.“ Fru Winsnes grep tanken, og saaledes kom kokeboken eller som den egentlig heter „Lærebog i de forskjellige Grene af Huusholdningen“ istand. Endel bøker av lignende art skrev hun ogsaa, efter at provst Winsnes's var kommet tilbake til Vang. Et par av disse „For Tjenestepiker“ og „Huusholdningsbog for tarvelige Huusmødre“ utkom i 1866 i nye oplag. —

Den gamle driftige prestefrue blev træt og skrøpelig med aarene. Øinene sviktet, og det var ikke let at holde tankerne samlet mere. Den 19de oktober 1872 avsluttet døden hendes virksomme og lykkelige liv.

Hanna Winsnes hadde ikke noget stort literært talent, som vilde og maatte bane sig vei. Novellerne skrev hun nærmest av økonomiske grunde for at skaffe penger til sit godgjørenhetsarbeide, og for at kunne gjøre sine barn litt ekstra glæde. *Kokeboken* derimot, som har gjort sin forfatterindes navn kjendt over alt Norges land, er skrevet ut av hendes rike og omfattende erfaring, og med det varme ønske at gavne og hjælpe i videre kredse end hun personlig kunde naa — denne bok vil for altid bevare hendes minde kjært blandt norske kvinder, som forstaar at vurdere hjemmets arbeide.

Gustava Kielland.

Høsten 1865 mottok Hanna Winsnes et rimbrev fra en veninde, en noget yngre prestefrue hvis navn ogsaa er kjendt og kjært som faa. Brevet gir et koselig interiør av et hjem, hvor en mor og hendes søn lever et enkelt og fredelig, lykkelig liv sammen.

„Han udendørs arbeider som en Hest,
Jeg sysler indendørs, som jeg kan bedst“ — —

Sønnen skal snart ha bryllup, og den omsorgsfulde mor stræver med at utstyre hans person og hans hus efter bedste evne.

„Fast hver min Tanke nu gaar ud paa Væv —
Væv, Væv til Buxetøi og Vest og Jakke —
En Væv er færdig alt til Overfrakke —
Til Stolbetræk, Bordtæpper, Bolster, Kvidler — —.“

Men i mørkningen kommer sønnen ind fra sit arbeide, vasket, børstet og fin --

„Han spiller lidt paa vort Pianoforte,
Og -- en, to, tre er Mørkningstimen borte.
Saa tændes Lampen ved det runde Bord,
Vi sætte os med skjæmtefulde Ord.
Paa Frihaand tegner han med Tusch paa Træ
En fin fantastisk Bord vel værd at se;
Jeg læser høit og nøster, Klokken ti
Er Dagens Flid og Virksomhed forbi,
Saa sige vi Godnat og gaa til Hvile,
Se saadan Dagene for os henile,
Gud er os nær i Glæden og i Sorgen,
Ny er hans Naade over os hver Morgen.“

Efter en hjertelig hilsen til vennerne i Vang slutter brevet med

„Lev vel for dennegang da Vennen min!
Og hilset vær fra
liden Ekorn din.“

Kan vi være i tvil om hvem rimsmeden er? Hvem anden end fru *Gustava Kielland*, forfatterinden til „Liden Ekorn sad Paa sin Gren saa glad —“ denne vor barndoms yndlingssang, skrevet i 1848 for veninden, fru Sara Brochmanns barn, og siden sunget av utallige mødre under taarer og smil paa tusener av let bevægelige barneansigter!

Disse to navnkundigste av vore prestefruer, Hanna Winsnes og Gustava Kielland, hadde samtidig tilbrakt nogen ungdomsaar i Drammen, men gjorde antagelig først sommeren 1862 hinandens bekjendtskap, da fru Kielland besøkte sin datter og svigersøn, pastor Piene, som var personelkapellan hos stiftsprovst Winsnes. De to gamle damer hadde mange fælles interesser og sluttet sig inderlig sammen, vedblev ogsaa at korrespondere, saalænge som fru Winsnes var istand

til at skrive. Der var adskillig likhet mellem dem, baade i anlæg og livsførelse, men deres væsentligste indsats i livet blev dog av høist forskjellig art.

Gustava Kielland var over 80 aar og blind, da hun lot „Erindringer fra mit Liv“ nedskrive og trykke som manuskript — en gave fra den gamle „Moder, Bedstemama, Edda“ til hendes store kreds av efterkommere.

Paa indtrængende opfordring lot slegten efter forfatterindens død boken utkomme offentlig, og har dermed skjænket vor literatur et memoireverk av høit værd, baade ved sin friske, umiddelbare form og sin interessante skildring av forholde og mennesker forfatterinden i et langt liv er kommet i berøring med. Det er et høist indtagende billede vi faar av fru Kiellands livfulde og ædle personlighet, naar vi ser hende i disse livserindringer — „som saamangen Gang i Skumringstimen“ — likesom samle sin slegt om sig og lægge sit liv frem for dem, frimodig og fordringsløst men paa samme tid værdig og fuld av livsvisdom, bygget paa hendes varme personlige kristentro.

Gustava Kjelland

Paa Kongsberg, „den gamle sølvindfattede By“ blev *Gustava Blom* født 6te mars 1800. Knapt 7 aar gammel foretok hun sin første reise — med „en vellugtende Sildejagt“ til Stavanger, hvor hendes far var blit toldkontrollør.

Baade fra Kongsberg og Stavanger har hun mange lyse barndomsminder, og lille „Jomfru Kviksølv“ røbet tidlig sin glade og lykkelige natur. Forældrene hadde gode venner og hyggelig omgang i musikalske kredse, deltok bl. a. i de musiksammenkomster som hver søndag holdtes hos Jakob Kielland paa Kongsgaard, hvor ogsaa barn fik være med. Efter et par timers musiceren spiltes op „en lystig Feier“ eller „en adstadig Tretur“, hvori baade yngre og ældre tok del. Tilslut servertes te og skaarne smørbrød, og kl. 10 gik hver til sit.

Undertiden avbrytes det gemytlige, jevne smaabyliv av mindelser om den herskende ufred. Telegrafen varsler engelske krigsskibe i leden utenfor, og roflotillen kommanderes hurtig ut for at skræmme fienden. Stor spænding i byen; kommer fienden nærmere, samles borgerbevæbningen paa torvet og besætter „Skansen“ og „Kalhansa“, — heldigvis kommer det dog aldrig saavidt at der blir bruk for kanonerne.

I 10-aars alderen kom Gustava paa realskolen, og det opvakte

barn lærte med liv og lyst. Blandt hendes kamerater var ogsaa hendes senere mand, *Gabriel Kielland.* „Den snilde, vakre gut“ var hendes tro ven og ridder, og de skiltes med sorg, da han reiser til Herlufsholms skole i Danmark.

Da Gustava var 12 aar, gjorde hendes fars død en ende paa de sorgløse barndomsdager. Fru Blom og hendes datter fik et litet hjem i Drammen, men hadde kun sine hænders arbeide at leve av, saa det daglige brød blev knapt nok i disse dyrtidens og brødnødens dager. Men deres nøisomme sind og Gustavas lyse syn paa livet, hjalp dem over mange savn. Den dygtige mor strikket og spandt, og datteren broderte og gav musikundervisning. Hendes musikalske fætter Kristian Blom, den bekjendte komponist til melodien „Sønner av Norge“, var deres trofaste ven og skaffet Gustava musikelever og veiledet hende i hendes selvstudium.

Høsten 1817 besøkte hendes gamle ven Gabriel Kielland dem, han var nu blit student, og det varte ikke længe inden de blev forlovet. En vakker maidag 1824 stod brylluppet i det lille hjem, og det unge par drog som prestefolk til Finnø ved Stavanger.

Her levet de 13 lykkelige aar, men vi forstaar at dette ogsaa har været kamptiden i den unge Gustava Kiellands indre og ytre liv. Hendes mand, hvis kristelige og kirkelige anskuelser stod sterkt i strid med den gjængse vanekristendom, kom som et friskt veir over de skikkelige, men tunge og selvgode Finnøbuere, og der blev adskillige tunge timer at gjennemgaa ogsaa for den unge prestefrue. Hendes uerfarenhet i det store husstel paa en prestegaard, skaffet hende desuten mange bekymringer, men naar det saa for broket ut, betrodde hun sit mismot til sit kjære gamle klaver, hvis toner altid skjænket hende trøst og hvile for urolige tanker.

Efterhvert fyldtes den gamle forfaldne prestegaard med en stor barneflok — 4 gutter og 4 piker — og med de smaa indtægter skulde det synes at være nok at sørge for og opdra. Ikke destomindre antok de varmhjertede prestefolk det ene fattige og forkomne pleiebarn efter det andet. Blandt disse var den lille trohjertige Tone som saa gjerne vilde „akta Baadnaa“, og saa var hun selv ikke mere end „paa niende Aare“, stakkars liten. Baade hun og andre gjorde dem megen glæde, og alle hang de med stor kjærlighet ved „Far og Mor.“

Ogsaa et andet slags pleiebarn hadde de baade paa Finnø og senere i Lyngdal: unge gutter — særlig i konfirmationsalderen —

som presten læste med. Deres hjem hadde nok „et godt ord paa sig", og presten nød ry som kundskapsrik pædagog og udmerket veileder for unge. Og vi kan trygt gaa ut fra, at han baade i dette arbeide og ute i menigheten hadde en trofast medhjælp i sin hustru. Blandt disse Kiellands pleiesønner kan nævnes den senere biskop Andreas Grimelund og klokker Ole Vollan.

I 1837 flyttet Kiellands til Lyngdal, hvor forholdene blev rummeligere og lysere. Og her kom den stund da Gustava Kielland skulde lægge „det lille Sennepskorn" hvorav kvindemissionsforeningernes mægtige, tusengrenede træ er vokset op. Hendes mand hadde under hele sin prestetid arbeidet for missionens fremme, men den tanke at hun ogsaa kunde utrette noget for den sak, slog først ned i hende under et missionsmøte i Stavanger i 1840-aarene. Ved hjemkomsten begyndte hun med at samle 4 bondekoner hos sig en dag i maaneden til arbeide for hedningemissionen. Konerne kom med sine rokker og karder, og arbeidet gik flittig fra haanden, flere og flere sluttet sig til, nye foreninger dannedes, og litt efter litt spredte bevægelsen sig over det hele land og blev en kraftig støtte for missionens sak. Som al god og uegennyttig gjerning virket dette foreningsarbeide ogsaa tilbake paa kvinderne selv; det høinet deres tanker og videt deres syn og bidrog saaledes til at opdra den store mængde av hjemmets kvinder for samfundspligter, som en ny tid har paalagt dem.

Efter sin mands død 1854 opløste fru Kielland hjemmet og levet siden avvekslende hos sine gifte barn. Overalt var den kjære mor og bedstemama med sit lyse sind og sit varme hjerte en gjest som blev mottat med glæde, og bragte glæde og fred med sig. Hun hadde en vidunderlig evne til at bevare sig selv ung, og forstod saa levende at gaa ind paa unges tanker og interesser at hendes barnebarn nærmest betragtet hende som „en høit begavet og saare tillidvækkende samtidig".

I begyndelsen av 70-aarene begyndte synet at svigte, og hun blev litt efter litt helt blind, indtil en operation i 81 gav hende synet igjen, saa hun atter kunde beskjæftige sig med haandarbeide, kunde læse og besørge sin store korrespondance. Og skrive digte og rim, som hun hadde gjort hele sit liv igjennem! Denne hendes poetiske evne hadde altid været hende til megen glæde, men hun overvurderte den ikke. I sine mange rimbreve uttaler hun sig ofte om sin „lille Vingehest" —

„— — — Tro nu forresten
Kun ikke, jeg er misfornøi't med Hesten.
Jeg liker den. Vorherre gav mig den.
Den er mig tro, min kjære Barndomsven.

Den lokkes, synes mig, af Rokkeduren,
(Maaske den er lidt huslig af Naturen)
Og tidt, mens Hjulet hvirvled raskt omkring,
Har den og jeg gjort mangt et lystigt Sving.“

Sit sprudlende og friske lune bevarte hun op i sin høie alder, sendte endnu i sit 87de aar til en avis et versificert harcellistisk indlæg mot kvindeemanciptionens utvekster, og moret sig i julen samme aar med at skrive rimede deviser til julegaver. I et saadant rim, som fulgte en bordbørste og et feiebret som gave til et egtepar, skriver hun saaledes:

„Manden bør altid være den Første,
Han er den gode, solide Børste.
Konen bør være simpel og net,
Hun er det zirlige Feiebret,
Børsten børster, mens lidt den brummer,
Taus ta'er Brettet mod Rusk og Krummer.
Børsten subber væk Lidet og Stort,
Brettet bærer det stille bort.
Saa hænger de atter noksaa blide,
Enige ved hinandens Side,
Merker de til hinanden trænger,
Og det alt mer, jo længer de hænger.“

Sine sidste aar tilbragte fru Kielland i Skien hos provst Andreas Hauge, som var gift med hendes datter Gabrielle. Og her døde hun i de sidste februardage 1889 og blev begravet paa sin fødselsdag 6te mars.

„Selv en velsignelse blev hun mange en velsignelse.“

Disse ord har slegten sat som indskrift paa hendes grav, og alle som kjender noget til Gustava Kiellands liv, vil slutte sig til i ærbødighet og tak.

Hendrikka Høegh.

I byerne langs vestsiden av Kristianiafjorden spilte kjøbmands- og skibsrederstanden i de første tre fjerdeparter av det forløpne aarhun

drede en meget fremtrædende rolle. Særlig udmerket Arendal — dengang Norges første sjøfartsby — sig ved sine rikmandshjem, til hvis velstand ikke bare manden, men ogsaa hustruen hadde ydet sin personlige og meget vigtige arbeidsindsats.

Skibsredere, som tillike var trælasthandlere, hadde store oplag av hjemførte varer, som ikke avhændedes i almindelig butikhandel, men bruktes som betalingsmiddel for tømmer og andre produkter landsfolk bragte til byen. Dette varelager stod meget ofte under hustruens direkte opsigt, og mutter var saa uundværlig der, at hun, efter hvad traditionen fortæller — knap fik tid til at røgte sit kald som slegtens opretholder. Naar hun av og til hadde forfald i den anledning, kunde manden efter et par dages forløp komme ind og — sikkert i bedste forstaaelse med sin kone — si: „Nu maa du se at komme op, mor! Folk spør saa efter dig paa krambua!"

Et typisk eksempel paa en saadan kjøbmandsfrue, eller „madam" som de dengang kaldtes, var fru *Hendrikka Høegh* i Arendal. Hun var i 1846 — 28 aar gammel — blit gift med handelsmand og senere skibsreder *O. A. Høegh* og oparbeidet sammen med ham i et 30-aarig egteskap en meget stor formue, som de, allerede mens de levet, i rikt maal delte med andre.

Hendrikka Høegh

Efter sin mands død i 76 skjænket fru Høegh et skolehus med tilknyttet legat til Strømsbu, hvor manden hadde hat sin trælastforretning, og vedblev desuten at øve privat godgjørenhet i stor maalestok. Hun var streng av væsen og i sine krav, men under det næsten barske ydre gjemtes et varmt hjertelag og en sjelden intens forstaaelse av rigdoms forpligtelse til at gjøre vel og skaffe andre glæde. Ved de store fester hun ofte holdt, sørget hun altid for ogsaa at indby saadanne, hvis liv ellers rummet litet av fest og skjønhet, og hun ofret gjerne sit velvære og egen bekvemmelighet for at glæde ungdommen, som hun især holdt meget av.

Hver søndag stod hendes gjestfrie og vakre hjem aapent for slegt og venner, og mange var de fattige kjendinger, som visste, at de kunde gjøre sikker regning paa en velforsynet matkurv efter middagen. Men alt godt hun gjorde, skedde bramfrit og stilt, og aldrig ventet hun tak, vilde helst ikke høre mere om den ting.

Fru Høegh satte hjemmets arbeide meget høit og var selv en usedvanlig dygtig husmor. Allerede fra 14-aars alderen hadde hun i nogen aar styret huset for en ugift onkel, var derefter i nogen tid

som lærejomfru hos Hanna Winsnes paa Tanum prestegaard ved Larvik, og kom saa til det rike kjøbmandshjem Biørn i Kragerø. Husfruen var sykelig, og hele ansvaret for det store selskapelige hus laa paa den unge pikes skuldre.

Senere da hun fik sit eget store hus, fulgte hun Hanna Winsnes' eksempel og tok unge piker i huset for at oplære dem i alle huslige sysler. Og selvfølgelig var der stor rift om at komme i det rike og gjestfrie hjem, hvor der var anledning til at lære og være med paa saameget.

Efter nytaar 1884 tilbragte fru Høegh en længere tid i Kjøbenhavn og bodde paa hotellet sammen med Camilla Collett. Det var ganske eiendommelig at se disse to saa høist forskjellige kvinder sammen, fortæller en dame som fulgte fru Høegh paa reisen. De kom forresten godt ut av det og moret sig ved at opfriske minder fra Eidsvold, hvor fru Høegh som barn hadde opholdt sig nogen tid hos sine bedsteforældre. Disse bodde høit oppe i bygden, og Hendrikka maatte kjøre ned til handelsmanden for at gjøre indkjøp. Saa møtte hun engang Henrik Wergeland, som stanset hende og skjendte, fordi hun ikke holdt hesten igjen i bakken. „Dumme jentungen, som ikke skjønner, at du maa holde igjen, men lar den stakkars hesten faa hele vegten av vognen ind paa sig.“ Dermed tok han fat i grimen, og viste hende hvorledes hun skulde gjøre.

Dette minde blev tat frem, andre fulgte efter, og „Henrik“, som saa tit hadde været et stridens tegn, blev for en gangs skyld det samlende moment for to høist forskjellige livsanskuelser.

I mai vendte fru Høegh hjem igjen og levet som vanlig sommeren igjennem i sin deilige, næsten sydlandsk frodige have. La saa utover høsten planer om en reise til Paris over nytaar, men fik i begyndelsen av december lungebetændelse og døde efter faa dages sykeleie.

Fru Høegh hadde hat fem barn, som var alle døde, før de var seks aar, og to pleiebarn døde ogsaa som ganske smaa. Disse sine døde barn taalte fru Høegh aldrig at tale om, men kanske var det de dypt paa hjertebunden gjemte minder om dem, som gjorde hende til den ungdommens varme ven hun var. Og kanske var det mindet om egne savn og prøvelser som gav hende den dype forstaaelse av andres nød og kummer.

Minna Wetlesen.

Rundt om i vore bygder og dale findes nu en mængde skoler og kurser til kvinders utdannelse i landshusholdning. At denne undervisning har bidrad overordentlig til at hæve landshjemmenes niveau, øke velstanden og bedre kostholdet og hygienen, er almindelig anerkjendt. Og derfor bør foregangskvinden paa dette felt, fru *Minna Wetlesen* nævnes med hæder blandt hjemmets kvinder.

Det var i 1865 fru Wetlesen i sit hjem paa Abildsø i østre Aker oprettet en husholdningsskole for unge piker, særlig av bondestanden. Skolens formaal var at skaffe landskvinder bedre oplysning og en mere alsidig utdannelse, saa de kunde lære at utnytte gaardens produkter bedst mulig. Og som den alvorlige og samtidig praktiske kristen fru Wetlesen var, grundet hun sin skole paa „bøn og arbeide" — et valgsprog hun selv levet efter livet igjennem.

Hun omfattet sine elever med en mors kjærlighet og hadde et merkelig grep paa at faa frem deres bedste sider og gjøre dem pligtkjære og arbeidsglade. Med sin energiske kraft, som ikke gav tapt, og sin levende interesse for undervisningen, var hun en fortrinlig leder, og hadde værdifuld støtte i arbeidet av sin mand og sine døtre. Under disse gode og lykkelige forutsætninger blev da ogsaa hendes skole ikke bare en fagskole, men en mangesidig dannelsesanstalt, som satte dype merker i sin tid og like fra begyndelsen av angav de rette grundlinjer for senere skoler paa dette omraade.

Fru Wetlesen var født i Drammen 18de januar 1821. Forældrene, Wilhelm og Annette v. Bülow, var begge danske, faren en tidligere marineofficer, som hadde slaat ind paa skibsrederi. I 1845 blev *Minna Bülow* gift med cand. phil. *Fredrik Wetlesen*, der sammen med broren Niels Wetlesen eiet gaarden Abildsø, og bestyrte den amtslandbruksskole som holdtes der fra 1844 til 64.

Minna Wetlesen

Den begavede og dygtige unge frue fik en levende interesse for denne skoles arbeide, og blev en udmerket medarbeider for sin mand og svoger. Da landbruksskolen i 1864 blev flyttet fra Abildsø, besluttet hun at sætte igang sin egen skole, hvortil hun hadde faat idéen under samværet med landbrukseleverne. Av deres mange spørsmaal hadde hun forstaat, at husstellet stod langt tilbake i deres hjem. De vilde bl. a. gjerne ha rede paa, hvorledes brødet kunde bli saa

godt, og hvorav det kom, at spekeflesket var saa meget saftigere end de var vant til.

Det syntes hende en god fædrelandsgjerning at oplære landskvinder til at røgte hus og hjem paa en bedre maate end før, og saa la hun trøstig haanden paa plogen og tok fat. I 15 aar blev skolen drevet uten nogensomhelst støtte utenfra, men med sterk søkning fra hele landet. Og da den sluttet i 1881, hædret „Selskapet for Norges Vel“ hende med sin store sølvmedalje — en dengang enestaaende udmerkelse for en kvinde.

Fru Wetlesen var ogsaa med i arbeidet for ophjælp av haandgjerning og husflid, og var blandt stifterne av den første forening i denne retning „Norsk Husflids Venner“.

I 1890 utgav hun sin „Husholdningsbog for unge husmødre i by og bygd“, som er utkommet i flere oplag.

Den sidste vinter, hun levet, tilbragte hun hos sin svigersøn og datter, Halvard og Fredrikke Torgersen paa Berger i Asker, hvor hun hadde den glæde at se sin gjerning fortsat. Og her avgik hun ved døden 14de mars 1891.

Grundtonen i fru Wetlesens karakter var hendes lyse kristentro og hendes kjærlighet til hjemmet. „Den er ulykkelig som ikke finder glæden i sit eget hjem og i sine daglige sysler; intet sted i hele verden kan være saa godt som hjemmet, naar den rette aand raader der,“ sier hun i en liten bok for unge husmødre.

Det er kvinder som fru Minna Wetlesen, der bygger hjem som bærer et folk fremad og opad.

Amalie Heidenreich.

Der var engang en mor, som mistet sin eneste søn, og hun var enke. Hendes eneste barn — en prægtig ung mand som, netop færdig med sin utdannelse, nu skulde bli hendes støtte, som han var hendes glæde. Og saa dør han. En vemodig livets saga, ikke av de sjeldne, men for hver enkelt mor saa bitter som var den aldrig levet før. Da gjælder det ikke at knækkes, men bøie sig og ta op det arbeide som lægges tilrette for en som vederlag.

Hvem har vel gjort det freidigere, frommere og med et lykkeligere grep end fru *Amalie Heidenreich*, Studenterhjemmets mangeaarige husmor, „studenternes mor“? Hun mistet sin eneste, kjære-

ste, men hun fik de mange igjen, hundreder av sønner fra hjemmene i nord og syd, i øst og vest — alle tok hun ind i sin moderlige kjærlighet, glædet sig med dem i de glade stunder og hjalp mangen en til at bære sorger og bekymringer, baade legemlige og aandelige. Revset deres unoter og feil, stiftet fred naar der var rivninger i leiren, og forkjælte kanske en og anden, som trængte *det* akkurat — som enhver god mor gjør. Og sparte aldrig sig selv. Ofret sig for sine kjære studenter med en godvilje og glæde som var simpelthen uten grænser. Arbeidet og sørget vel for dem dagen lang og vaaket gjerne natten med, om nogen var syk. Hvilken hjemmets egen mor kan røgte sit kald bedre og mere uegennyttig opofrende?

Men saa eiet fru Heidenreich ogsaa til gjengjæld sine studenters kjærlighet og høiagtelse i fuldt maal. Mange, mange av dem vedblev efter studenterdagene at staa i det vakreste sønlige forhold til hende, og hun behandlet dem altid like frimodig og moderlig, om de kom aldrig saa høit paa embedsstigen. Fru Heidenreich hadde alle dager hat meget at staa i, og faat god anledning til at opøve den arbeidsglæde og muntre raadsnarhet som hun sikkert hadde faat allerede i vuggegave. Født 1827 paa gaarden Sand i Trygstad, kom hun 14 aar gammel i huset til provst Heyerdahls i Smaalenene, og tilegnet sig der i de følgende 8 aar den udmerkede huslige dygtighet, som blev hende til saa stor hjælp senere i livet.

Amalie Heidenreich

I 27-aars alderen blev hun gift med kontrollør *Heidenreich* og fik sit hjem i Kristiania. Hendes mand var sykelig, og hans prægtige hustru var ham ikke bare en god medhjælp, men bar ogsaa brorparten av omsorgen for hjemmet. En del aar var hun bestyrerinde paa Mangelsgaarden og oprettet senere barnehjemmet Salem — nu Petra Sands barnehjem — og ofret begge disse institutioner al sin moderlige ømhet og varme interesse. Og da Diakonissehjemmet stiftedes, blev hun en dygtig og høit skattet medhjælper ved økonomiavdelingen der.

Imidlertid var det hendes hjertens ønske at skape et godt hjem for ungdom, og saa satte hun igang et pensionat i St. Olavsgate. Det blev ogsaa for de unge som kom der, et lyst hjem med glæde og hygge, — hvor de møtte venlighet og følte tryghet og velvære. Deres „moderlige venindes aapenhjertighet søkte ikke længe efter

ord, naar noget mishaget hende" men det formindsket ikke deres hengivenhet eller respekt, fortæller Clara Tschudi som var pensionær der.

I 1874 mistet fru Heidenreich sin mand og 3 aar senere sin søn. Og sorgen truet med for altid at knække hendes freidige livsmot. Men livskaldet kom, det som skulde erstatte hende tapet, og hvor hun skulde gi saameget av sin varme sjæl. Studenterhjemmet trængte en husmor, og man henvendte sig til fru Heidenreich. Hun vovet ikke at binde sig for mere end et aar — men naadde at feire sit 25-aars jubilæum der, og vel saa det.

Det var nok ikke altid saa let at „faa begge ender til at møtes" i vanskelige tider, og saa fik fru Heidenreich den idé at oprette „Missionshotellet" til støtte for Studenterhjemmet. Hun overtok husførelsen ogsaa der og greiet det gjennem flere aar, skjønt hun da allerede var et godt stykke oppe i 70-aarene. Men endelig blev det hende formeget, og hun skulde faa sin velfortjente hvile i det lille hjem paa Ljan, som Studenterhjemmet hadde skjænket „sin mor".

Men hun var ikke skapt til at hvile, saalænge der endnu var liv i den lille vævre skikkelse, og saa forsøkte hun at fylde tomheten i sit otium ved at overta husmorstillingen i Hjemmet for døve paa Nordstrand. Men livskraften var brutt, og to aar efter at hun hadde forlatt Studenterhjemmet, døde hun paa Lovisenberg sykehus 18de mai 1909, 82 aar gammel.

De mest fremtrædende træk i fru Heidenreichs karakter var det friske, instinktive, egte menneskelige, og saa det fromme, barnlige, ureflekterte. Hvad mange med stor og dyp forstand kunde grunde paa, det opfattet hun ofte i et øieblik med naturens og hjertets fine sterke instinkt. Og der kunde fortælles mange karakteristiske smaatræk om hendes gløgge opfatning og hendes snarraadighet, som var likefrem storartet.

En aften studenterne hadde en fest paa Studenterhjemmet, skulde en digter i begeistringens øieblik bekranses. Men noget grønt, som bare kunde „forestille" laurbær, var ikke at opdrive i den sildige aftentime. Hvad gjør saa fru Heidenreich? Lister sig stille ned i kjøkkenet, tømmer resolut en ansjosdunk, vasker laurbærbladene og binder dem sammen — og sætter under studenternes jubel laurbærkransen paa digterens hode.

Fru Heidenreich hyldet ubetinget den gamle lære om kvindens underdanighet i godt og ondt, og holdt sig Pauli ord efterrettelig „at kvinder ikke maatte tale i forsamlingen." Naar der ved fester blev

holdt taler for hende, bad hun altid pastor Eckhoff, Studenterhjemmets husfar, eller biskop Støylen, som helt fra studenterdagene var hendes yndling og fortrolige ven, om at svare for hende. Ved en eneste anledning brøt hun dette princip, og det var ved avskedsfesten, da hun forlot Studenterhjemmet. Stiftsprovst Hall hadde i varme, gripende ord takket hende for hendes store og betydningsfulde arbeide blandt studenterne, og til alles forbauselse gik fru Heidenreich stille og værdig frem, slog paa sit glas og sa omtrent følgende: „Jeg vil ikke holde nogen tale, bare faa lov til at fortælle en liten historie. Mens jeg hadde pensionat i St. Olavsgate, bodde ogsaa doktor Guldberg hos mig. De unge medicinere hadde dengang travlt med at maale folks hodeskaller, og Guldberg vilde endelig maale mit hode. Da han var færdig, sa han: „Stakkars dig, tante Amalie, hvordan har du kunnet klare dig med saa lite vet.“ Og saa var det bare det jeg vilde si, at om jeg med det lille vettet jeg har, har faat utrette noget godt, saa er det fordi Gud har hjulpet mig.“

Fru Amalie Heidenreich var et lykkelig menneske — et menneske som forstod at gjøre det lyst omkring sjg. Som et skjønt eftermæle toner det om hendes navn:

„Hun gav de hjemløse et hjem og blev en mor for de fremmede.“

Marie Blom.

Fru *Marie Blom* er den av vore kokeboksforfatterinder som først tok arven op efter Hanna Winsnes.

Og med sine gode, oversigtlige artikler om husstellets forskjellige grener, sin rigdom paa opskrifter av alle slags, enkel norsk mat og fine utenlandske retter, og ikke mindst sine udmerkede husraad for livets (og matlagningens) allehaande viderværdigheter, er „Marie Bloms Husholdningsbok“ blit en kjær og meget populær husven i de mange hjem. Husmødre kalder den simpelthen „Marie Blom“, og det maa vel være det allerbedste bevis paa dens popularitet. Den ære at bli identificert med sit verk har husmødrene tidligere kun tilkjendt vor gamle Hanna Winsnes. Boken utkom i 1911 i 7de oplag — forøket og forskjønnet med vakre illustrationer — og en saadan utbredelse er den nok ogsaa alene om i vor senere kokeboksliteratur.

Fru *Marie Blom*, født *Mangor*, er datter av den kjendte mineralog, godseier Mangor, og født i 1837 paa den vakre eiendom Tangen ved Arendal, hvor hun levet en lykkelig barndom og ungdom. I 1859 blev hun gift med pastor *Peter Blom* og fulgte ham til Konstantinopel, hvor han i 5 aar var prest ved den norsk-svenske legation.

Marie Bom

I 1864 blev pastor Blom sogneprest til Valle i Sætersdalen, og det var nok en overgang at komme fra de fremmedartede, store forholde til den ensomme fjeldbygd med dens dengang temmelig lave kulturstandpunkt. Og man kan tænke sig at der var store opgaver at løse for de unge prestefolk. Sikkert vet vi, at prestefruen blev en meget søkt doktor, da der ikke fandtes læge i 6 miles omkreds, og at hendes mange „husraad“ atter og atter stod sin prøve med udmerket resultat.

Da presten Blom i 1880 blev forflyttet til Gjøvik, maatte det heller ikke være saa liten forskjel, fra det trange, avstængte dalføre at komme til den lille by med det vide utsyn over brede bygder og Mjøsens smilende strande. Men fru Blom har øiensynlig befundet sig vel i disse forholde, da hun efter sin mands død for et par aar siden, fremdeles har sit hjem deroppe.

Og et vakkert og hyggelig hjem, sier vennerne, som færdes der. Et hjem med musikalske og literære interesser var det altid. Som næsten alle der bærer navnet Blom, var ogsaa provsten meget musikalsk og komponerte adskillig musik tildels til egne digte, skrev ogsaa efter opholdet i Tyrkiet fængslende skildringer fra Østerland. Disse interesser deltes av den fint dannede prestefrue, som desuten er en stor blomsterelsker og har en særlig lykkelig haand til at drive frem og verne om disse sine yndlinger.

„Aftenen er dagens krone,“ sier provstinde Blom ensteds mot slutten av sin bok. Og de hjemmets kvinder som har høstet hjælp og nytte av hendes mangesidige livserfaring, vil sende hende sin ærbødige tak, og ønske at en vakker og fredfuld aften maa krone hendes eget livs dagverk.

* * *

Disse faa kjendte kvindetyper fra hjemmets sfære faar være nok. Hver enkelt fik evner og anledning til at naa videre ut, vise nye veier og lettelser for de hjemlige arbeidskaar, høine livssynet under hverdagslivets slit eller række andre hjem en hjælpende haand.

Mange flere kunde nævnes blandt de tusener av kvinder som

gav de egne hjem al sin kraft og evne, dygtige ædle personligheter ogsaa de, med sterke, lødige karakterer eller opofrende og uegennyttige, fromme sjæle, som hver paa sin vis satte dype spor i norske hjem i de forløpne 100 aar. Men at nævne en eller to vilde være uret mot de mange unævnte, og det som gav deres liv sit høieste værd, vet vi allikevel ikke meget om. Hvad hver enkelt av dem var for mand og barn, for forældre og søskende eller husfolk, hører til de „uutsigelige ting“ som ikke kan omsættes i ord og ikke bør utstilles for fremmede øine.

Kvindernes liv inden hjemmets fire vægger er og bør være en uskrevet saga, — de uberømtes saga. La os nøie os med at minde dem alle unævnt med ærbødig og inderlig tak for den livets indsats de gav.

Den norske bondekone. *)

Ved *Marie Jørstad.*

Værdig i sin holdning, oftest en staut, rank skikkelse, stilfærdig, reserveret i sin fremtræden, men bestemt og myndig i sin suveræne ledelse av husskjøtselen, det er den norske bondekone som hun var og endnu for mange bygdelags vedkommende er.

„Spør a mor om den ting du", — det var husbondens anvisning for den nye tjener eller for enhver fremmed paa gaarden, som — ikke helt orienteret i arbeidsfordelingen egtefolkene imellem — kunde komme galt avsted med spørsmaal. Og paa den anden side hedte det: spør'n far. Hver av de to hadde sit departement, hvor de herskede med uindskrænket myndighet. Den norske bondekone har ikke spurgt efter nogen Stuart Mill, har ikke hat bruk for ham.

Det kan ha hændt nogen, at de har seet en bondehustru knytte haanden under forklædet som i trods. Det er muligt, at en og anden kan ha følt grænseskjellet mellem mandens og hustruens domæne altfor uoverstigelig. Eller at hun — for at ta et eksempel sat paa spidsen — at hun ikke har hat nok med at raade over melbølerne, men ogsaa har villet herske paa kornlofterne. Ved at avæske en bonde-„frue" fra Vaage — en nutidsdame, men dog en egte type paa de gamle Vaageslægters kvinder — en uttalelse, avgjorde hun ganske uten betænkning, at naar en bondehustru ikke hadde fuld myndighet, saa var det fordi hun ikke forstod at passe sin dont. Mændene var, mente hun, meget liberale og, om det skulde trænges, meget overbærende likeoverfor hustruens myndighet. Og det stemmer ganske med den opfatning, nedskriveren her har — det er som en æressak for manden at hans hustru er dygtig og fuldt ut skikket til at forsvare sin plads som suveræn husmor.

Der er ingen tvil om, at den norske bondekone av idag indtar nogenlunde den samme stilling som de gamle, om end forholdene

---

* Efter forfatterindens ønske er hendes ortografi bibeholdt. Red.

for en del har forandret sig og om hun ikke mere fører hæderstitelen „mor“, men vanligen kaldes frue. Der er saa allikevel mange gode „morer“ ute i bøndernes hjem. Men skal vi her fremføre typer paa de egentlig egte norske bondekoner, da søker vi dem først og fremst i de gamles rækker.

Og som en rigtig staut oplandskvinde, djærv, men paa samme tid av det traditionelle karakteristiske værdige og reserverte væsen skal nævnes:

Mor Lysgaard til Svennæs.

Hun har flere gange tidligere været omskrevet, saaledes i fru Dunkers „Erindringer“. Allerede som gaardjente til Svennæs (Biri) nævntes *Ingeborg* i sin bygd som en gjæv og fager jente, og kun femten aar gammel førtes hun til brudeskamlen av Anders Lysgaard, søn av lensmand Erik Jevne i Øier. (Erik Jevne eiede ogsaa gaarden Lysgaard i Faaberg, derfra tok sønnen Anders navnet.) Brudgommen var præcis dobbelt saa gammel som bruden. Men det forhindrede ikke, at de like fra egteskabets første stund som til sidste dag levede særdeles lykkelig sammen. Eidsvoldsmanden, dannebrogsmanden Anders Lysgaard var hel stolt av sin hustru, naar han førte hende, iført strimmelhue og hjemmevævet kjole som hun altid var, ind i selskabslivet i Kristiania. Hun var „høi, lys og sjelden fager“ er der skrevet om hende, og „hun tok alle med storm.“

Ingeborg Lysgaard.

Men mest har vi dog hørt om „mor“ Lysgaard fra hjemmet, det vakre Svennæs, hvor hun præsiderte som den elskværdige husfrue og den fuldendte vertinde likeoverfor alle „storfolk“ som reiste opover bygderne, og som altid tok ind paa Svennæs og oftest overnattede der. Likesom ogsaa overfor sine tjenestefolk, husmandsfolk og bygdefolk. Til de første bandt hun vaatter og strømper saa langt hun kunde række, og for de sidste bar hun barn til daaben, enten de nu hørte hjemme i hus eller i hytte.

Mangt og meget kunde fortælles om Ingeborg Svennæs, „den ærværdige hæderskvinde“, men her i denne kvindernes bok er

linjerne avstukket og tællet. Selv erindrer jeg mor Lysgaard kun som meget gammel, fordetmeste sittende under slaguret i sin brede lænestol og med sin stok ved siden av. Med denne bankede hun i gulvet, naar hun vilde tale med nogen, og øieblikkelig var et par av husets barn hos hende. — Det prægtige Svennæspar havde selv ingen barn, men en adopteret søn, Anders, ældste søn av lensmand Jørstad i Lesje. Han blev, 2 aar gammel, kaaret til søn og arving til Svennæs med alle dets herligheter og til navnet Lysgaard. Det var hans og hans hustrus barn, som omringede mor Lysgaard der hun blid og elskværdig, men fremdeles meget myndig, sat i sin lænestol og løftede sin kommandostav.

* * *

Som et sidebillede til ovennævnte, hvorvel av en noget forskjellig genre stiller vi

Torbjørg Johannesdatter Utne

„Mor Utne“ er kjendt over det ganske land, mere kjendt av nutidsfolk end mor Lysgaard. Og det av mange grunde. Hun var jo i mindst seksti aar hotelvertinde i de aar for aar mere befærdede Hardangeregne, hun har levet ind i den nyere tid, idet hun, født 1812, endnu i 1890—92 stod for styret i den bedrift hun hadde oparbeidet. Hun døde i 1893, mens mor Lysgaard døde allerede i 1857. Og desuten — Eilif Petersen har malt hende for det norske Nationalgalleri.

Torbjørg Utne

Men deri ligner de to staute kvinder hinanden, at de begge er typer for den hæderlige, dygtige, kloke og arbeidssomme norske bondekone. Den ene representerer oplandene (Mjøstrakterne), den anden vestlandet. Likesom vi foran har omtalt mor Lysgaards værdige væsen og statelige holdning, saa taler mor Utnes biograf, frk. Valborg Platou [1]) oftere om dennes lyse

[1]) Frk. Platou: Om Mor Utne i „Husmoderen“ januar 1899 og i „Norsk Damealmanak“ 1906, samt selvfølgelig i „Bergens turistforenings aarbok“.

sindsro og stille naturlige værdighet. „Forjaget, rastløs blev Torbjørgs færd og væsen aldrig, selv om hun ganske uventet fik huset fuldt av utaalmodige gjester.“ Og typiske hver for sin landsdel var de i et og alt. Mor Lysgaard i sin østlandske dragt med strimmelluen og flasketrøien, Mor Utne med sit Hardangerskaut og den haringske konedragt. Begge har sat merker i sindene, baade hos utlændinger og norske mænd og kvinder, den ene ved sin stilfulde værdighet som husmor og vertinde, den anden tillike ved sin merkelige evne til uten nogensomhelst utdannelse at kunne tilfredsstille de reisendes forvænte ganer paa en tid, da neppe „Hanna Winsnes“ endnu var utkommet, ialfald slet ikke kjendt i landdistrikterne. Torbjørg Utne klarte saken paa egen haand ved at lægge godviljen og et utrættelig slit i arbeidet.

Stor tak har hun høstet og ganske betydelig har hun bidrad til at fremme turisttrafiken i de vestlandske fjorde. Derom vidner Utne gjestgivergaards gamle skydsbøker tilstrækkelig.

Ved midtsommertid 1893 hensov den da 82 aar gamle hæderskvinde.

* * *

Læseren er nu paa Hardangerkanten og vi ber: forlat den ikke, før vi har fremført for Dem en anden personlighet, en kvinde, der efter kjendtfolks sigende staar likesaa høit som mor Utne, saavel hvad karakterens adelskab angaar som naar det gjælder naturlig begavelse og interesse og offervillighet for samfundet. Det er

Marita Helleland,

f. 1832 paa gaarden Frøines i Ullensvang, gift med Lars Olsen Helleland, opsidder paa en av herredets største og bedst bebyggede gaarde. Vi finder hos hende det samme stilfærdige, fine væsen som kjendemerker den norske bondekone overalt. „Dæmpet, værdig væsen, klok og forstaaende i sin dom om mennesker, en hos hvem mange søkte raad og trøst i aandelige trængsler“, skriver Ingeborg v. d. *Lippe-Konow* om Marita.

„Frøinesslægten hadde alle tider fremtrædende religiøse interesser, og Marita avvek ikke“, sier pastor *Olafsen*. „Hun var en sjelden fint utviklet kristelig karakter; hendes kristendom var tro og kraft, ikke tomme ord.“

Hun var i sin tid sterkt paavirket av Wilhelm Andreas Wexels eller rettere av den bevægelse, som utgik fra ham, og hun vedblev at være denne aandsretning hengiven alle sine dage. Hendes kristendom var sund og frisk og hun elskede arbeidet. Lik alle bra kvinder fra den tid var hun fliden og paapasseligheten selv i sit hus. Men ikke nok med det, hun var ogsaa blandt de første som begyndte at kjæmpe ungdomssaken frem.

Marita Helleland

I sine sidste leveaar led Marita av en svær sygdom; men hun bar den med taalmodighet og barnlig tro. Kristendommen var hos hende blit en livsmagt.

* * *

Et eksempel fra vore gamle gjæve bondekoners række har vi allerede før hentet i søndre Gudbrandsdalen; vilde vi nu drage nordover gjennem Øier, Gausdal, Lom, Vaage, Lesje, ja rundtom er der nok av gamle ætter, hvor kvinderne var — og endnu *er* traditionen tro, og gjør slægten ære ved at holde hus og hjem ved god stand og opdrage brave, pligttro sønner og døtre.

Saaledes gik det til i Hørvesætten, i Enersvoldsætten, av hvilken vi skal nævne *Ragnhild*, gift til Kvarberg, *Barbro*, gift med Thor Blaker, og saa Blakerslægten, hvorfra stammer *Torø Blessum, Guri Kleppe,* m. fl, allesammen navngjetne hustruer og husmødre.

Der gaar endnu frasagn gjennem bygderne dernord om et bryllup paa Fillingsøi i Vaage, da en datter paa gaarden, *Ingrid*, skulde giftes med Thor Romundgaard i Sel. Vielsen foregik i Vaage hovedkirke, bryllupet stod paa Romundgaard. Et storslagent følge av bygdernes gjæveste mænd og kvinder drog paa de sprækeste hester den to mil lange ridevei til kirke. Men fagrest straalte den guldhaarede brud. Strunk og stolt sad hun i sadlen i sin svære, røde silkedamaskes klædning med søljer og dingeldangel og den massive sølvkrone, som var gaat i arv gjennem flere slægtled og sidst havde været baaret av brudens mor, datter paa den store ættegaard Tofte.

Ingrid Romundgaard var den første dernord som anla have med bærbusker og frugttrær, og hun lærte sig til at bruke grønsaker i husholdningen. Hun havde faat fat i poteter ogsaa, og dem havde aldrig nogen nord i Gudbrandsdalen smakt før i hendes tid.

Mari Sandbo i Vaage nævnes som en fast enestaaende forstandig og elskværdig husmor av den gamle skole, mor til en hel flok flinke og vakre barn. Som gammel boede hun hos sin ældste søn og hans hustru, og de vernede hende med kjærlig omhu. Engang var den gamle rigtig alvorlig syk, men kom op av sit sykeleie, og da hun første gang igjen sad tilbords med familien, sa sønnen: „Gud ske tak, at du vart frisk at, mor. Gud gji du vart udødele.“ — „Saa formastele du taalaa da, Anders“, svarte den gamle rørt.

* * *

En gudbrandsdalsk storgaard var paa de tider, da disse kvinder levede, et indviklet departement at bestyre. Det store folkehold: 4—5 jenter og 3 karer i fast tjeneste og saa en 14—15, ja helt op til 20 husmænd, som alle skulde ha kosten; en talrig besætning av alleslags husdyr og selvfølgelig ikke en dag uten at der var et eller andet paafærde, saa „a mor“ maatte til med sine vise raad og sine medikamenter.

Ho „Rødkolle“ hadde det slig me frysning ikvell — fek vel vaka daa kanske? Rødkolle fik varmt drikke og varme klær over ryggen og blev bra. „Trynemor“ skulde nok te aa grise inat, „mor“ vilde vel underbudeien skulde vaake. Ja, ja, det maatte nok ske. Og underbudeien blev utstyret med kaffe og god nistemat for natten. Saa er melken seig en dag uten at det er den rigtige tætte-seigheten. „Mor“ ned i medikament-kassen sin, støter i morter og blander og gir Guri, hun maa straks gni kjørene i munden med denne blanding. Dagen efter er melken god og fin som ellers.

End barneflokken? End alle gjester som kom tilgaards?

Marit Formoe greide det altsammen. Hun kom fra Hatrem i Lesje, blev gift med Hans Formoe i 1814. „Formoen“ nedstammede fra den velkjendte, vidt forgrenede Tolstadslægt. Bjørnstjerne Bjørnson har ogsaa sin rot i denne slægt. Formoen var netop en slik stor gaard som ovenfor antydet, en gaard, som gav sin matmor nok at bestille. Marit klarte det. Ved siden av alt andet evnede hun at gi sine mange barn en god opdragelse og fandt tid til at dyrke læs-

ning og søke at erhverve sig kundskaper. Døtrene blev oplært i alslags husflid liketil mønstervævning i aaklær, damask og dreiel, og alt utstyr til de 4 døtre var hjemmelavet like til sytraaden. Et utstyr bestod av: 5—6 „opredte“ senge, den store dragkisten fuld av egte linlærredslakener m. putevaar, samt dækketøi; alslags sølvtøi like til de massive ølkrus; en besætning paa mindst 20 stk. storfæ og en uendelighet av smaafæ, hest og staselig ridetøi m. m.

Gjestfriheten var stor. Som vanlig paa alle større gaarde var der to hovedbygninger, hver med mange rum. Den ene, som formodentlig var bestemt til føderaadsbolig, stod ganske aapen for folk. Der kom gjester om natten, som slet og ret satte sin hest ind paa stalden og tok gjesterummene i besiddelse,

Av alle gjester var vistnok Hans Nielsen Hauge den mest velkomne og den med længsel ventede. Marit var en egte oprigtig Haugianer. Let og tilfreds i sind gik hun omkring i sit hus og sang de vakre salmer Haugianerne brukte.

Blandt hendes efterkommere sitter dygtige mænd og kvinder i høit betroede stillinger utover det hele land. Vi nævner f. eks. professor i teologi A. Brandrud, og som svigersøn kirkesanger og literat Heggtveit. Og alle ser de op til den gjæve stammor med ærbødighet og taknemmelighet, men — ogsaa med følelsen av forpligtelse og ansvar.

* * *

Vi kommer ikke til Østerdalen paa vor færd; reisen blir for lang for disse korte blade. Men avslutte færden kan vi dog ikke uten at nævne endnu en av de gamle hæderskvinder. Saa faar vi resignere likeoverfor lysten til ogsaa av de nulevende at fremhæve nogle blandt dem, som har holdt slægtsarven i ære og troligen vandret i formødrenes spor. For der er mange av dem.

Berte Kanutte Aarflot

er forøvrigt saa vel kjendt over det hele land, og der har gjennem aarene været skrevet og fortalt saa meget om hende, at vi her kun vil mindes hende gjennem nogle faa linjer.

Hun fødtes i 1795 paa gaarden Volden i Søndmøre hvor hendes far var lensmand, men forresten ogsaa en dygtig gaardbruker, ja endog boktrykker, idet han anla et litet boktrykkeri paa sin egen gaard. Det

var hans sterke lyst til at sprede oplysning, som drev ham hertil. Og hans barn tok efter ham.

Berte Aarflot begyndte tidlig at skrive vers eller „aandelige sange“, først i al hemmelighed, men da hendes far fik se dem, lot han dem trykke. Og senere i livet skrev hun ikke alene sange, men mange religiøse skrifter og bøker, hvorav de fleste har været trykt i 4—6 oplag, ja „Troens frugt“ utkom endog i 9 oplag.

Det maa vel sies, at det er næsten, om ikke helt enestaaende at en bondepike, bondekone (hun giftede sig 22 aar gammel med en bonde) er en produktiv forfatter. Og lykkeligvis var alt hvad hun skrev sund, god læsning, som i høi grad tiltalte hendes sambygdinger. Den jevne, fromme bondekone øvede en sterk og gavnlig indflydelse. Hun blev høit elsket, og stor var sorgen da hun ca. 64 aar gammel lukkede hun sine øine i døden.

Norges husflid og kunstindustri.

Av Randi Blehr.

Husfliden og kunstindustrien i Norge har en lang og ærefuld fortid at se tilbake paa og at støtte sig til fremover. Haandens arbeide har spillet en betydelig rolle gjennem vort folks liv langt tilbake i historien, endog i den hedenske oldtid.

Dette kommer mer og mer frem i lyset, takket være *vore musæers økede samlinger og bibliotekernes mange ypperlige instruktive publikationer.*

Alt tilsammenlagt bidrar til at gi et billed av Norges *folkekunst, bygningsstil, haandverk og husflid*, som forenet med historiens skrevne ord kaster lys over vort folks liv og virke ogsaa i de stille arbeidstider da tufterne blev ryddet og hjem blev bygget og trygget, saa folket kunde fæste rot, og faa vekst fremover til enheten som nation.

Vi ser herigjennem hvorledes *husflid og kunst* nøie stod i sambaand i det allermindste. I de avsides bygder med tung og sjelden samfærsel har folket anvendt de lange vintre til flittige hænders arbeid for at frembringe sit verktøi, husgeraad og beklædning. Utlængslen og eventyrtrangen har saa tilslut git sig uttryk gjennem mer eller mindre kunstnerisk forsiring av alt deres arbeide.

Nu da vi kan følge utviklingen, viser det sig at den betydeligste folkekunst har gaat op og ned i høie bølger, som regel følgende statslivets mer og mindre lyse og mørke perioder.

I knivens kunst, *træskjæringen* finder man enkelte spor fra den hedenske oldtid i fund som *Vikingskibenes* interessante yttre og indre utstyr. I kristendommens første tider kommer den eiendommelige *dragestil* til at herske som arkitektonisk pryd paa de eiendommelige stavkirker paa portaler, bjelker og gavler. Denne som saa meget andet av vor folkekunst kommer i forfald ved den store mandedød („svart-dauen“) 1349—50 som herjer landet og lægger bygderne øde. Først i det 17de aarhundrede faar landet atter en blomstringstid. *Sølvsmedkunsten* og *metalkunsten* som like fra den yngre jernalder stod høit, utvikler sig nu bygderne rundt og

forplanter sine motiver paa søljer (oldnorsk *sylgja*: spænde) og andre smykker og bruksgjenstande fremover helt ned til vore dager, da den saa gjennem mænd som juveler *Tostrup*, og andre fremtrædende mestre, indtar en fornem plass i den moderne norske kunstindustri.

Vævningen og hele den tekstile linje, kvindernes specielle omraade, blir det som alt fra den ældste tid *naturnødvendig* blir sterkest fremherskende. Det var kvindernes opgave at sørge for *beklædningen* og for *husets utstyr*, og al behandling like fra raastoffets beredning og fremover hørte til deres pligter. At de her har vist sin hændighet og opfindsomhet vel, beviser al den mangeartede fortrinlige nyttevæv. Men de har ikke været tilfredsstillet alene med dette. Efter tilberedning, spinding og forfærdigelse av klær, kom utsmykningen, hvis rigdom og skjønhet vi nu har anledning til at beundre rundt i musæerne. Og i husets utstyr, sengklær, tæpper og tjeld har de paa de mest forskjellige maater vist sin trang til at smykke sine hjem.

Musæernes *dragtsamlinger* gir os nu et indblik i hvilken rigdom i farver, former og stil der ligger i kvindernes arbeide opover tiderne. *Hallingdragterne* med sine glade, robuste „Hallingroser" som ogsaa indtar en stor plass i dalens dekorative malerkunst, *Sætersdalens* spansk-virkende kostymer med sine linjede og pointerte utsmykning, *Telemarkens* mere utførte og slankere blomstermotiver med sine kulørte korsstings og flatsømsbroderinger paa skjørter, hodeplag og skaut, *Svart-saumen* paa Voss, den gjennembrudte geometriske saakaldte „Hardangersøm" som i variationer sydd over 4, 3 og 2 traader, tilhører alle Bergenhusamterne, den herlige „sprang"*) som nu dukker op igjen — og meget mer.

Saa har vi den eiendommelige *Flensvævnad*, en dobbeltvæv, (ordet staar maaske i forbindelse med „Flamsk" ?) Saa den henrivende „hyndevæv", av hvilke særlig Gudbrandsdalen nu har ydet til samlingerne. Den viser i sin rike fantasi og stil og sine farver spor av paavirkning fra tider og teknik langt tilbake.

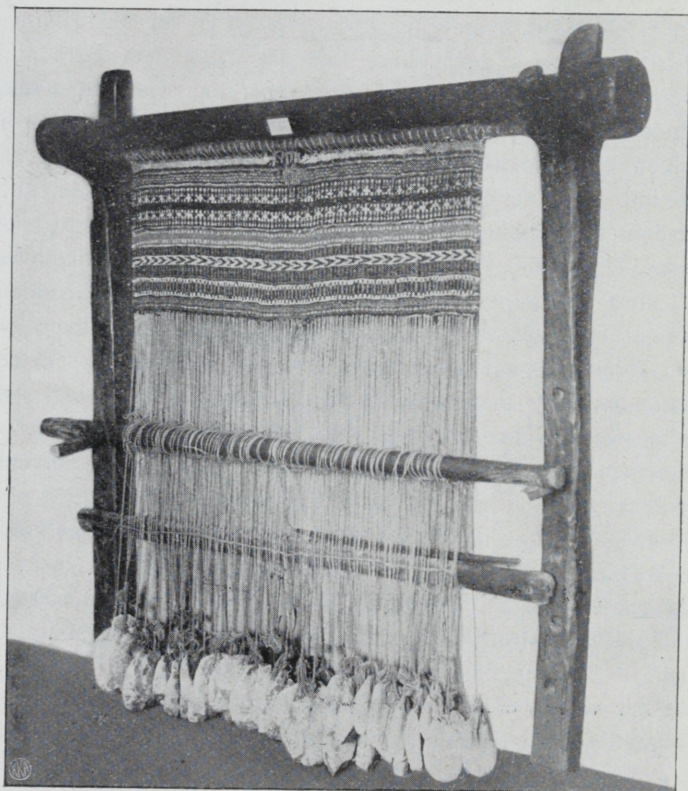
Den orientalske „helsflos" har likesom halvgobelinen faat anvendelse til hynde eller putetræk.

En hel del er utført i den straalende eiendommelige „*billedvæv.*" Denne væveart utførtes paa „*uppstagogn*" opretstaaende vævstol, og kaldes ogsaa *smettevævning* idet man ikke bruker vævske, men med fingrene „smetter" de smaa forskjelligfarvede garndukker gjennem rendingen.

*) Fryndse hvis teknik er helt merkværdig.

I denne vævart har fortidens skjønneste textile frembringelser set dagens lys, i den har kvinderne skapt en digtning i væv — garnet er her anvendt som ord i en saga — i den blev f. eks. Sigurd Fafnersbanes og Fridthjof hin frøknes heltebedrifter forherliget efter hvad sagaen fortæller.

Den ældste norske billedvæv man vet om, reddet fra ødelæggel-

Uppsta vævstol

sen er *Baldishoelstæppet*, et stykke av en vævfrise fra antagelig det 12te aarhundrede som for nogen tid siden fandtes mellem to gulvbjelker i Baldishoels gamle annekskirke paa Hedemarken. Det er et vidunderlig stykke baade i form, farve og stil, som hvad dragter og anordning angaar, sterkt minder om det berømmelige *Bajeuxtæppe*. Den danske musæumsmand *dr. E. Hannover*, uttalte nylig i Aftenposten at ethvert land vilde prise sig lykkelig ved at eie en slik *nationalskat* i sine samlinger.

I endda høiere toner taler han om de gudbrandsdalske hyndetræk.

Imellem Baldishoelstæppet og de næste vævninger som findes bevart, er et sprang op til midt i 15. aarh. Fra mellemtiden kan man kun gjennem beretninger*) faa vishet for denne vævarts fortsættende liv.

Midt i det 17de aarhundrede er *Billedvæven* i sin rikeste blomstring — likesom flere andre kunstarter — motiverne tas nu væsentlig fra bibelhistorien, formentlig ved den mængde under reformationen indførte billedbibler, som da har hat en vægtig indflydelse paa folkefantasien.

De mest brukte motiver er da „Brylluppet i Cana," „De kloke og daarlige jomfruer," „Herodias," „De hellige tre konger."

Enkeltvis har endel tæpper en mere gobelinartet utførelse, som f.eks. ett fundet i Vangs prestegaard paa Hedemarken, „*Sodomas ødelæggelse.*"

I siste halvdel av 18-hundredaaret gaar vævkunsten som al anden bondekunst tilbake, for endelig at forsvinde eller føre en ytterst tilbaketrukken tilværelse. Den enklere *aaklædevæv* med sine geometriske mønstre som antar en forskjellig karakter i de forskjellige bygder — opretholdes, som i *Jølster*, *Sogn* o. s. v. hvor den har bibeholdt sin gamle plass som sengedækken.

Nyttevæven holdes fremdeles i live. Kvindernes indsats i gaardsbrukets økonomi ved dette deres arbeide, kan ikke vurderes høit nok og faar efterhaanden den anerkjendelse retfærd kræver.

Naar vi nu i jubelaaret tar et overblik over aarhundredet som svinder, fæster vi os først ved den første tiaars-periode. Vort land staar da i nedgangens tegn. Krig og hungersnød hadde svækket evner og livsmot, og derved ogsaa interessen for at opretholde eller skape noget nyt i retning av hjemmenes og al anden utsmykning. *1814 med den politiske frigjørelse* viser vel at der er kræfter i vekst, men der maatte tid til at komme paa fote igjen paa mange forskjellige omraader.

Nyttehusfliden — den textile — blev det som et av livskravene kvindernes sak at holde oppe. Likesaa blev gaards- og fiskeredskap vedlikeholdt og forarbeidet fremover aarene. *Folkekunsten* førte en hensyknende tilværelse og opimot 50-aarene ser det litet lovende ut over hele linjen.

Maskinindustrien, som gaar sin seirsgang gjennem landene, og

*) Se Grosch's tæppeverk og utdrag av diplomatoriet.

som nu ved den bedrede samfærdsel faar indpas ogsaa i bygderne vore, tar næsten pusten fra folket.

Maskinen blir det *eventyrets vidunder,* det „bord dæk dig selv“, som byr alverdens herligheter i form av lettelser i alt det daglige stræv og slit — og saa begynder troen paa nogen fremtid for haandens arbeide at rakne.

Byerne viser vei. Kun det „hjemførte“ ansees som *fint. Klær, møbler, husgeraad* og meget saakaldt *kunst*, hentes kritikløst hjem fra utlandet. Med et næsten medlidende skuldertræk ser man paa „det hjemmegjorte“. Og det smitter utover. Bygdernes kvinder tar til med „kjøpety.“ Fler og fler „gaar paa buen“ (til landhandleren), gaardsredskap, høiriver, sælepinder — ja indtil pølsepinderne *„lønner det sig ikke“* længre at gjøre hjemme. Tollekniven faar lov at sitte sløv i sliren, og haanden blir som lammet.

Trist og øde blir der nu rundt i stuerne og paa gaardens verksteder. Mørk og tyst ligger smedjen. De klingende lyd fra hammerslagene mot ambolten er forstummet sammen med snekkerstuens muntre uro. Vævstolens faste slag eller rokkeduren hilser os ikke heller saa stadig velkommen tilgaards. Det glade husarbeide om kveldene blir nu ikke længer midtpunktet for gaardens folk og tonen blir en anden. Daarlige byglæder og byskik rykker ind sammen med smakløse byhus, byværelser og bymøbler. Det gamle nedarvede i de solide gamle bondehjem vanvyrdes — og „hjemført“ gods og „stas“ rykker ind i bondehjemmene.

Imens merker man litt efter litt at kistebunden skrapes for de før saa forsigtig sammensparte myntsorter — og det tør hænde at bonden nødes at gaa fra gaard og grund tilslut.

Under dette stiger Amerikafeberen. Og saa har man det triste syn av landets besste kraft som skarevis vender *Gamlelandet* ryggen for at søke den nye lykke derover paa den anden side Atlanteren — en lykke som der kanske maa bøtes dyrt nok for at naa.

Nu blir der rigtig rum for ødelæggelsens vederstyggelighet herhjemme. Det gamle dyrebare arvesølv, *boller, smykker, skeer, krus* gaar ut av landet for en spotpris. Træskurden, rosemalte kjenger og skrin, vævnaden — alt gaar samme veien. Ja endog kirkernes gamle kunstarbeider i træskurd og metaller svinder ind — og mangesteds sitter menigheten der i et skjønhetsforlatt, vandalisert gudshus, med goldhetens og ideforlatthetens præg over det hele kirkelige utstyr.

En lykke midt i ulykken blir det herunder at saa meget av vor prægtigste folkekunst gaar ind til *Nordiska Musæet* i Stockholm, hvor vi da i lang tid har maattet vende os for at studere „vore egne vinduer“.

Indførselen fra nabolandene tiltar — og grundet *mellemriksloven*, særlig fra Sverige. Svenske varer fylder markedet, især østerpaa. — En vakker dag faar vi imidlertid øinene op for at det „*hjemførte*“ skyldes et andet folks flittige hænder, og at „det lønner sig“ for disse at skaffe os, hvad vi selv kunde ha gjort.

* * *

Hjem igjen.

Der hæver sig nu røster til varsko. I 54—60-aarene fremholder professor *Schübeler straafletning, linspinding* og mere som passende husflid, mens *P. Asbjørnsen* taler og skriver for *træskjæringen.* „Foreningen til fremme av kvindelig haandverksdrift“ kommer istand i 60-aarene, og direktør Gude-Smith, og flere murer saa op den trygge grundvold hvorpaa *Den kvindelige industriskole* hviler, en skole som med rette har ry langt utenfor landet.

Sterkest lyser *Eilert Sundts* navn. Han taler og virker med glødende iver for haandarbeidets store missionssak. Fra sit arbeide mellem „fantefolket“ (omstreiferne) kjender han ut og ind forholdene omkring i bygderne og vet hvad som kræves. Skriver i „Folkevennen“ (hans blad) og kommer i 67 med sin bok: „*Om Husfliden i Norge. Til Arbeidets Ære og Arbeidsomhedens Pris*“.

I 70-aarene kommer de første barne-haandarbeidsskoler for gutter og piker. *Th. Øde* skriver smaa husflidsskrifter og tar ordet for mindre husflidscentrer med vandkraften til hjælp for haandverket. Sløidinspektør Kjennerud virker for sløidens indførelse (i byerne obligatorisk i 89 og valgfri for bygdene). Saa begynder man i Kristiania at lægge planer for *Arbeidsstuerne* for barn, som aapnes 1ste mars 1886 og som nu beskjæftiger tusen paa tusen barn og holder dem interessert fangen. Her har stifterne fru *Lovise Ring* og frk. *Elisabeth Petersen* nedlagt et stort arbeide. Frk. E. Petersen fik ved 25-aars jubilæet kongens fortjenstmedalje.

Fra Industriskolen utgaar nye impulser. *Kristiane Frisak*, først lærerinde i haandgjerning paa denne skole, opretter egen vævskole

efterat ha sat sig ind i forskjellige vævninger i bygderne. I 86 tok skolen fat, og senerehen ved aaklævævens indførelse — hun er en av de allerførste — konstruerer hun ut av den gamle *uppstavæv* en ny med diverse indretninger, som faar stor utbredelse i og utenfor landet. Ja til Amerika, og enkeltvis, Kina, Indien, Madagaskar og Kapstaden sender hun av sin vævstol. Hun oplærer mange elever, hvorav *Augusta Christensen* bør nævnes. Utgav saa siden paa kunstindustrimusæets foranstaltning en lærebok i plantefarvning.

Kristiane Frisak

Jonine Frølich

Ingeniør H. Frølich og fru *Jonine Frølich*, det landskjendte husflidspar, hadde begge i sine forældrehjem hørt *Eilert Sundt* tale om husfliden, og hans ord hadde de bevaret. Alt ved giftermaalet hadde de denne interesse fælles. I 82 blev fru Frølich ledende i Nordstrand sogn, da „Foreningen til hjælp og støtte for den opvoksende slegt i Aker“ blev dannet. I 84 tok baade forældrene og barnene til med husfliden, og i 87 kom Frølichs til at forestaa „*Norsk husflids venners*“ utsalg av de oparbeidede saker, ogsaa fra arbeidsstuerne for barn. I 86 hadde de været i Stockholm, tilkaldt av kong Oskar for at instruere svenske lærerinder for de efter vort mønster indrettede arbeidsstuer der. I Trondhjem fik fru Frølich kong Oskars sølvmedalje. I Paris 89 mottok de flere medaljer, og der blev fru Frølich av byens skolevæsen tilkaldt for at undervise 16 unge damer som skulde bli lærerinder paa maternel-skolerne.

I 91 flyttet Frølichs atter ut til *Ljan* og bygget sin *husflidsskole* — med internat — og med havebruk ved siden av. Fru Frølich underviste foruten i væv, og husflid ogsaa i grønsakers og frugters behandling. Og skolen har hat mange elever som siden har virket utover landet for husflidsarbeidet.

* * *

I 87 organisertes husflidsarbeidet ved dannelsen av „*Norsk husflids venner*“ og et par andre foreninger av samme art. Kunstindustrimuseet anlægger kurser i *rosemaling, snekring, dreining* og tilslut i *tægerfletning* i 89.

I Førde, Søndfjord, foranstaltet jeg en aftenskole i tægerfletning og træskurd for skoleungdommen i 88—89, med en *gammel husmand* som lærer.

Rundt i byerne dannes nu husflidsforeninger. I Bergen 87, Trondhjem 87, Stavanger 88 — en vaarbruddets tid som fru *Alhed Schou* siger. I 88—89 kommer Lærdalsskolen *for aaklæ- og billedvævning*, som da blir gjenvækkeren av den gamle tusenaarige vævkunst *).

I 1890 den *første almindelige husflidsforening*, og i 91 slaar man de førstnævnte foreninger sammen til „*Norsk husflidsforening*".

Der anordnes nu aarlige utlodninger, mønstre, modeller anskaffes, og i 94 ved smettevævningens opblomstring, anlægges eget plantefarveri — med *Frida Hansen* som leder — senere med *Hilda Christensen* som leder husflidens vandrekurser i farving. Trods alt gaar endnu indførselen av husflidsvarer i 94 op til ca. 400 000 kroner.

Mellemrikslovens ophør i 97 blir for os bidrag til helsebot. Toldpaalæg taaler ikke alle disse varer, vi maa derfor vende hjem igjen paa selvhjælpens trygge tufter — og husflidsforeningen andrar da om statsbidrag til flere kurser for al slags nyttehusflid utover bygderne. Fremover tiden utbredes gjennem lærerstandens feriekurser og paa anden maate interessen for selvarbeide og i forbindelse med *smaabrukene* vil uten tvil de smaa bierhvervs tid være inde.

Av sisste aarsberetninger fra Husflidsforeningen meldes fra flere steder om at fattigbyrderne er avtat efterat foreningens virksomhet har faat indpas, likesom der ved undersøkelse for nogen aar siden viste sig at av foreningens flere tusen producenter kun 3 a 4 var utvandret.

Foreningen har i det sisste utgit 122 500 blade med tegninger til møbler, verktøi, redskaper og trægjenstande, som har fundet utbredelse over hele landet. Det samme gjælder de øvrige publikationer, saaledes *Caroline Halvorsens*: *Haandbok i vævning*, *Hilda Christensens*: „Lærebok i farvning med planter" m. m.

I foreningens lokaler anlægges (omkr. 1900) eget tegneatelier med kunstnerisk utdannede tegnere. Frk. *Elisif Lind* var en av de første sammen med *Ingeborg Arboe*. Elisif Lind har indlagt sig stor fortjeneste og publikums anerkjendelse ved at utvikle og utarbeide for tidens behov mange av vore gamle nationale motiver, dels i kulørt søm, dels i den hvite hallingsøm i *plat- og grundsøm* (som buktes til *lin*: kaldet „kindelin", mønstre som nu anvendes til duker, hætter m.

*) Dannet ved aktietegning paa 10 kroner av bygdens kvinder.

m.). Hun reiste desuten op paa Oplandene og fandt sammen en række mønstre i *lindamask* for bl. a. at omplante dem til uldvæv og kulørt linvæv til betræk for møbler, likesom hun gav nye impulser til broderimotiver („Olavsrosen" m. fl.).

Frk. *Ingeborg Arboe* komponerte vævmønstre og gulvtæppemønstre for *helflos* og *aaklævæv* og la fremragende evner for dagen ved anordning av en serie *møbelstoffer* efter gamle mønstre med anvendelse av egne ideer. — Fru *Anna Schønheyder* er for tiden tegner i atelieret, og man ser fra hendes haand mange interessante omformninger av gamle fund til sofaputer og tæpper — som utføres av de i ert utdannede damer efter anvisning fra kunstnerinden selv. Der er vakre saker baade for kulørt og hvitt broderi, og for væv i herlige aaklædemønstre, løpere, gardiner, puter og skjærmer, og man venter med interesse paa hvad nyt utstillingen vil bringe fra fru Schønheyders haand.

Mor Austlid. Gausdal

En anden mønstertegner er frk. *Helga Windingstad* som gjør sig smigrende bemerket ved den gamle uttræks- og italienske kniplingssøm, anvendt som felter i klare linstoffer til gardiner, stores o. m. Likesaa har hun med f. eks. blaa grundsøm paa kraprødt — klart stof skapt et henrivende stykke. Alle de for husfliden arbeidende damer utfører arbeiderne under direkte samarbeide med kunstnerinderne. Man er nu herved kommet ind paa en ordning som drar fler og fler av det kræsne publikum til sig. — Et plus i den hele ordning er, at et par av de damer som gjennem aarrækker har arbeidet i utsalget, bistaar publikum paa den mest imøtekommende og tilfredsstillende maate. Frk. *Agnes Reistad* som ekspederer kunderne i utsalget, kan om ikke længe feire sin 25-aars virksomhet i „husfliden." Frk. *Ida Dippner* som forestaar utlevering og anordning av arbeider paa atelieret, er kunderne behjælpelig paa den velvilligste maate og er altid villig til bistand naar den søkes.

Som forretningsfører har hr. Gunvald Gulliksen ogsaa snart virket

i „husfliden“ opimot et jubilæum — og er utrættelig parat i kontoret, naar han ikke reiser bygderne rundt for at danne nye foreninger og kurser. I avdøde direktør Lippestad, Sophie Borchgrevinck og amtmand Kildal, har foreningen tapt kræfter som efterlater store savn.

Kristianssand, Hamar, Larvik og flere byer og bygder er nu med. Fra Hamar hører man om heldige tiltak paa den rene nyttehusflids linje med anvendelse av ulden direkte for haandarbeidet. Her har fru *Antoinette Gram* været en av de førende.

Fra Larvik husker jeg at fru *Augusta Abrahamsen*, likesaa fru doktor Bonnevie virket sterkt for at faa et husflidslag istand — like efter et foredrag jeg holdt der i 1901 om *nyttehusflid*. Paa Lillehammer sitter *fru Skar* med sin „homespunvæv“ og maner til efterfølgelse.

Fra *Fjærland* i Sognefjorden kommer *fru Klaudine Skarestad* hit til Kristiania aarvisst med en stor sending tæpper. Hun tok til med *smettevæven* i 96, og synes „det er bra arbeide nu da folk forstaar og ser at det lønner sig“. Hun skriver: „Jeg maa fortælle at jeg i sommer blev overrasket ved at faa mig tilsendt en broncemedalje fra jagtutstillingen i Kjøbenhavn, uten at jeg selv hadde utstillet. Et diplom melder mig at jeg av juryen var tilkjendt medalje i anden grad. Jeg forstaar — at det er grosserer Hesselberg som bestilte fire tæpper som skulde dekorere den norske jagtutstillingen, og saa har de tat disse med i konkurrancen.“

Klaudine Skarestad

* * *

Billedvævens gjenfødelse.

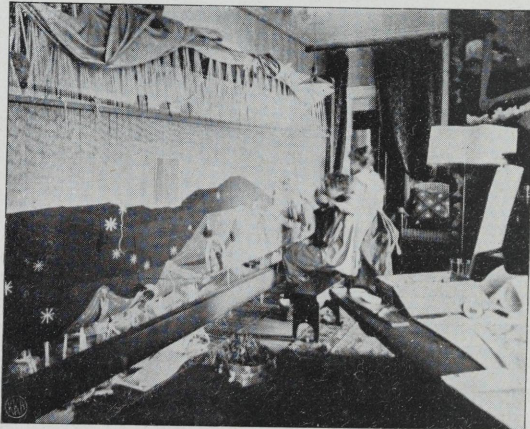
Frida Hansen skriver herom i 1893: „Vor gamle aaklædevævning — og den for dekorative arbeider saa vel egnede *billedvæv* hadde trukket sig tilbake til Norges hjerte, bunden av Sognefjorden. Her var to kvinder som endnu syslet med denne kunst, og som med andre for saken interesserede kvinder hadde faat en vævskole istand.“ Om Lærdalsskolen kan det trygt sies at den var det *første skridt* til at gjenoplive den gamle tusenaarige kunst.

Saken var i korthet, at jeg som medlem av det i 87 dannede

„Norsk husflids venner" paa første møte fremholdt kravet om en *helt ut national opbygning* av husflidsarbeidet. Hertil sluttet sig bl. a. fruerne *Minna Wetlesen* og *Julie Ihlen.* Mine opsæt i „fjorebladene" for at opildne vestlandsamterne til at verne om den gamle husfliden bragte brev bl. a. fra den unge Sognejente *Kjerstina Hauglum.* Hun fortæller at den gamle smettevævningen hadde gaat i arv nedover flere slegter mor og datter, og at hun og moren endnu sat og vævet „oppsta". Da jeg i 88 kom hjem til Lærdal igjen, tok jeg straks ut fjorden til Hauglumfolket i Fresvik. Der fandt jeg den unge *Kjerstina* i „vævgognet," smettende paa en av de av ingeniør *Peter Blix* optegnede *billedtæpper,* hvormed han agtet at dekorere den gamle av ham kjøpte kirke i Vik, ytre Sogn. Paa sine færder rundt i bygderne hadde han fundet og tegnet op en række av de bibelske billedtæpper fra antagelig 17-aarhundredet. Og da han opdaget Hauglumkvindernes vævkunst, gav han dem i opdrag at gjengi hans tegninger i væv.

Mor Hauglum

Kirstina Vangsnes

Billedvæversker.

Fresvik og Balestrand paa den anden side av Sognefjorden er just scenen for Frithjovssagaen. Her sitter Ingeborg og slaar Frithjovs heltebragder ind i væven. Saa underlig var det ikke at der kom en

sagastemning over mig, da jeg stod likeoverfor det gamle billedtæppe med Kjersti i væven.

Kommen tilbake til Lærdal, sammenkaldte jeg straks bygdens kvinder, og vi talte sammen om hvorledes vi skulde gripe tingen an. Jeg meldte at Kjersti var villig til at lære kunsten fra sig, og foreslog aktietegning paa 10 kroner til en skole. Sognekvinderne gav med interesse sit ja, og livlig aktietegning foregik paa stedet. Fru *Gina Mikkelsen* (gift med redaktøren av Sogns tidende) lovet at føre tilsyn og lede skolen da jeg med min mand og familie skulde flytte til Førde fogderi. Gina Mikkelsen bør erindres med stor tak og ære for dette første og svære tak.

Hildur Prahl

Amalie Eide

Om høsten bad jeg Kjersti paa besøk til Førde for at sætte hende ind i hendes opgaver som lærerinde. Vore fire barn hadde stor fornøielse av at „smette“ og Kjersti fik av og til øve sig paa dem. Senere tok min søster, malerinden *fru Hildur Prahl* i Bergen, sig av Kjersti med vejledning i farveharmoni og mere, mens fru Prahl lærte smettekunsten i bytte.

En januardag i 89 tok da vævskolen sin begyndelse med hele 47 elever. 8 „uppstagogn“ av Hauglumtypen blev sat op.

Plantefarvning blev der desværre ikke saa meget av, da tiden for *en* lærerinde var fuldt optat — men et landsfarveri i Bergen var flink med farvninger. Mellem den gamle billedvævning og den nye som nu er i blomstring, er der *et stort skille* som har sin store interesse ved studiet av den hele kunstart. Den ældgamle vævkunst har vel neppe nogensinde tilbake i tiderne set en mønstertegning bak rendingen. I høiden er kanske konturerne merket op paa en eller anden maate paa selve rendingen. For Kjerstina og hendes mors vedkommende har de fulgt gammel bondetradition og „tænkt“ sig stykket, og derefter gjort sine beregninger. Kjerstina hadde — fortalte hun mig, f. eks. „hørt gjete eit gamalt stykje upp i ein bygd. Saa gjek hun up, saa væl og længje paa da — og da eg kom heimatte vov eg da ette tankjen (efter mindet).“ Kjerstina Vangsnæs som hun nu heter, har længe været gift med en velstaaende bonde og skipper i Sognefjorden. Han har forstaat hende og støttet hendes interesser, har foræret hende alle Grosch's vævpublikationer. Flere av disse dimi-

nutive stykker har hun da tat sig for at utregne paa væven i stort uten nogetsomhelst mønster — følgende den gamle tradition. — Et par forsøk har hun gjort efter Munthe med mønster bak rendingen. Men disse synes jeg har manglet den umiddelharheten og naivitetens præg som just er de gamle vævningers charme.

Kjerstina maa sies at være en født kunstnerinde paa den gamle „omgangsmaaten“, mon man kan holde paa den? Kultur-oplæring og tekniske finesser vil vel litt efter litt føre den hele utvikling ind paa nye spor. *Kunde* vi faa det ene uten at miste det andet!

Billedvæversker.

Fru Hildur Prahl hadde allerede gjort sine første forsøk med billedvæv, dels med et par egne kompositioner, dels efter tegninger av Werenskiold: *„De tre prinsesser som lysker Askeladden.“* Hun utførte dertil meget snart en del vakre forhæng i aaklæ-væv til industriforeningers utlodning, og har siden git tegninger og vævet adskillig av værd.

Under Kjerstina Hauglums besøk i Førde, blev fru *Amalie Eide* sterkt interessert for at faa saken op her, sterkt tilskyndet av mig. Hun hentet nu en ældre kone fra Jølster ned som lærerinde, mens en ung Førdejente blev den første elev. „Jeg lot garnet karde og spinde av bygdens kvinder, mens jeg selv foretok al farvningen, idet jeg forsøkte mig frem dels med farveplanter, dels med metalfarver“, skriver fru Eide. Arbeidet tok fru Eides hele varme interesse fangen. Hendes farver er efter min erfaring merkelig holdbare, og det er en vigtig sak.

Da Førdekvinderne hørte om den gode kritik hendes samling hadde faat paa Kristianiautstillingen, blev interessen vakt, og siden har „fjorene“ hat en række dygtige væversker.

Ved forflytningen til Namdalen kom hun til at væve for Fritz Bruun i Trondhjem og han laante hende mønstre.

„Saa kom *Fr. Collett* og bragte min vævning ind i nye spor med sine blomstermotiver og andet. Farvetegningen blev anderledes og teknikken *burde* bli det — skriver hun beskedent — og 1900 flyttet vi til Davikens prestegaard og fra alle aar siden har jeg hat den besste anledning til at følge husflidens utvikling gjennem mit arbeide med amts- og lokalutstillinger. Fr. Collett ønsker nu en samling av sine mønstre utført under min ledelse i *Nordre Bergenhus avdelingen* til *utstillingen*, og jeg maatte nu sætte op et par uppstavæver for mønstrenes skyld — men jeg benytter ogsaa fremdeles flatvæven —,“ skriver hun.

For fjordene og vestlandet har fru Eide været en drivende kraft, og det vil nu bli av stor interesse at se hendes Collettsamling utstillet.

* * *

Frida Hansen fortæller hvorledes hun længe hadde set paa de gamle billedvævstykker hos maleren Karl Hansen. Hun hadde hat en brændende lyst til at forsøke selv. „Men først i *89* kunde jeg ta fat.“ Jeg drog omkring i Stavangerbygderne for at faa rede paa tingen — men overalt det samme svar: de hadde hørt at hun besstemor kunde væve „*Otteblomer*“.

Saa forsøkte jeg mig frem ved at pille op et gammelt aaklæde (spændte traader paa en broderiramme) og finde ut teknikken i billedvævning *uten konturer*. Først Sogn saa jeg billedvæv *med konturer*.

Frida Hansen

Nu kommer jeg en dag rent tilfældig til at høre om skolen i Lærdal og jeg blev som ildbrændt for at komme avsted.

I Lærdal overbeviste mit lange forstudium mig om, *at jeg her stod overfor det gamle arbeide i al sin ægthet.* Et blik paa metoden var nok, og efterat ha faat mig en vævstol og rede paa dens opsætning, reiste jeg hjem glad over mit rike bytte. Jeg begyndte nu straks at væve „Birkebeinerne“. — Men — saa kom den anden vanskelighet, *garnet* og *farverne*.“ — Frida

Hansen tok nu atter vandrestaven fat og fik endelig gjort opdagelser nok for sin farvning. Hun oprettet nu et litet farveri i Stavanger og lot samtidig et par elever assistere sig med det for Kristianiautstillingen da bestemte „*Birkebeinerne*“.

„Paa denne utstilling fik jeg da virkelig bekræftelse paa hvad Kjerstina hadde sagt: „di væv inkje slik paa austlande som me væve.“ Alt det utførte var fremmed, *garnet*, *farverne*, *teknikken.*“

Nu flytter Frida Hansen sit atelier til Kristiania, hvor et farveri anlægges — og fra dette *utgaar det første plantefarvede garn i han-*

Billedtæppe i Bergens Kunstmuseum.

delen. I denne tid har hun 10 elever. Dertil arbeider 30 væversker paa de saker som skal til Chicagoutstillingen i 93. Det av *Norsk kvindesaksforening* bestilte tæppe og det deilige svanetæppe sælges straks derover.

I et privatbrev omtaler Frida Hansen hvorledes hun driver paa med sin egen og sin kunsts utvikling: „Jeg saa tydelig at de gamle arbeider er i mange henseender ubehjælpelige; jeg saa at de vilde lide, selv om de er stilisert, ved at bibeholde sin ældgamle teknik

uforandret. Det er jo baade barnagtig og bornert ikke at ville utvikle sig — *vi behøver ikke derfor at være desertører. Det stiliserte motiv* vil imidlertid altid bli det eneste berettigede og ubetinget smukkeste for vor teknik. Gerhard Munthes paa *Sort- og hvittutstillingen* utstillede eventyrskisser, er efter mit skjøn netop hvad vi bør væve. Tænk hvilket rikt deilig felt vi har at arbeide i. For en fantasi der er i vore gamle sagn og rægler."

Det var da heller ikke længe efter fru *Sigrun Munthe* begyndte at utføre sin mands geniale utkast i væv. I Bergens kunstindustrimuseum hænger et av hendes første arbeider: *„De tre prinsesser"*, og hos hr. og fru generalkonsul Butenschiøn findes noget av det hun selv liker besst.

Hos Butenschiøns findes ogsaa fra den tid et par virkningsfulde tæpper, „Ridder Oluf" av Landstadsviserne — vævet av Frida Hansen.

* * *

Norsk billedvæveri. 1897—1904.

Imidlertid tumlet jeg med ideen om at faa samlet flere unge vævkræfter sammen under en ensartet ledelse — og det saa meget mere som faren for at miste flere til utlandet var blit truende. Jeg talte derfor med flere damer og herrer om at faa dannet et aktieselskap. Saaledes med Kitty Kielland, Harriet Backer og andre kunstnere, arkitekt Herman Schirmer, Valborg Lund, Konsul Axel Heiberg, statsminister Gunnar Knudsen, Johan Bøgh, og Sinding-Larssen. Et møte hos Blomquist fik stor tilslutning, og aktietegning kom øieblikkelig igang paa 100 kroners lodder og *kvartlodder* for at alle kunde bli med.

Frida Hansen, som vi tidligere hadde spurt, gik nu ind paa at lede atelieret. Det hele var jo ogsaa baseret paa hendes medvirken. Arkitekt *Herman Schirmer* — som ved Kunst- og haandverksskolens tegneklasse hadde optat vævkomposition for de kvindelige elever — støttet paa sin vegtige maate arbeidet med statuter og anden anordning. Vi hadde avgjort, at *en jury av kunstnere* skulde være medbestemmende ved hvad som skulde utføres. Til *styre* opnævntes *fru Valborg Lund* (som var sterkt interessert, og som siden i mangt et knipetak ydet økonomisk støtte), statsminister Gunnar Knudsen, Herman Schirmer, Axel Heiberg, Sinding-Larssen og Randi Blehr. Opgaven, at lede billedvæven mere konsekvent ind i kunstneriske spor,

med det formaal at skaffe norske hjem norsk solid kunstnerisk utstyr — og at la billedvæveriet bli repræsentert ved utlandets store utstillinger, søktes gjennemført fra første stund. Desuten gaves anledning til mønsterkonkurrance med bedømmelse av juryen.

Av vævende damer meldte sig mange tildels meget dygtige; der blev oprettet *farveri* og *tegneatelier.*

Som sekretær og tegner ansattes frk. *Anette Wiese*, elev av Schirmer fra Kunst- & haandv.skolen. Hun viste sig at være helt paa sin rette plass, baade som korresponderende med utlandets musæer og privatfolk, og ved alle bestillinger efter Bergensutstillingen 98 — og Paris-utstillingen 1900. Arbeidet gik lovende.

Den motstand anlægget fra enkelte hold hadde faat, vek efterhaanden for en anerkjendelse, som jo var uundgaaelig i betragtning av væveriets stigende renommé verden over. Frida Hansens teknik steg nu til sin ypperste høide, som f. eks. i „*Melkeveien*“, hvor det *vidunderlige* naaddes i figurernes klare gevandter. Dette stykke er holdt helt i blaatt og hvitt. Melkeveien repræsenteres av en rad luftige kvindeskikkelser, som skrider hen over det blaa firmament. Det hænger i Hamburgs Gewerbemusäum.

Valborg Lund

Ved Pariserutstillingen hadde atelieret ikke mindre end *42 større og mindre arbeider.*

Av fru Hansens store saker nævner jeg „*Salome*“ og „*De daarlige og kloge jomfruer*“. Av Munthe de to vægtæpper „*Sigurd og Balduin*“ og „*Sigurds indtog i Myklegard*“, frisen „*Krigens rædsler*“, *portièren* „*Gribb og sværd*“, og et stort gulvtæppe.

En masse portièrer, gulvtæpper, puter, tegnet av unge kunstnerinder paa tegneatelieret, bl. a. av frk. Ingeborg Arboe, frk. Marie Karsten og frk. Agnethe Faye-Hansen var likeledes med.

Av væversker arbeider frk. Ingeborg Arboe, frkn. Marie og Tilli Karsten, frk. Helene Stabell, fru Valborg Hammer og frk. Mathisen i billedvæveriet.

Nicolay Meidells konkurrance-gulvtæppe saas likeledes paa Parisutstillingen. To store tæpper: „Ridder Ulf hin røde“ vakte ogsaa opmerksomhet.

Fru Frida Hansen hadde imidlertid uttænkt den nye transparentvævning for forhæng — og her utvikler hun sine blomster- og frugtmotiver i de bløteste farver — en henrivende kunst. Hun tok patent paa disse,

men gav det frit, da billedvæveriet i 1904 sluttet. Av senere tæpper er det store i Kunstindustrimusæets trappegang „Soria Moria slot“ — og senere: *Semper vadentis* blit meget bemerket. Og der kommer nok mange endnu.

* * *

Helt fra 90-aarene er der fler og fler som billedvæven frister til forsøk.

Fru Kristine Johannessen, Bergen, lover allerede straks godt. Hendes fine kunstsans og intense opgaaen i et arbeide borger for at der vil komme noget værdifuldt ut av de opgaver hun gir sig ikast med. Det første forsøk paa „uppsta“ var vistnok „Nordlysdøtrene“. Hun har omtrent fundet sig frem selv — kanske for endel retledet av husflidsforeningen i Bergen. Teknikken var til en begyndelse famlende. Men Gerhard Munthe gav hende snart sit bifald til forsøk av hans utkast: „Møllardotter“, „C'est ainsi“, og „Et møte“. Direktør Thiis har varmt prist hende som Munthe-væver, og hendes „Døren i fjeldet“ nyder den ære at være optat i verket: „Norge i det 19de aarhundrede“. Av hendes vævninger er flere gaat til utlandet bl. a. til Hamburg — og vor dronning har kjøpt „Et møte“, som hænger paa Kongssæteren. Hun har med held eftervævet „Baldishoelstæppet“. Riksantikvar Schirmer uttalte om et av hendes stykker: „for et temperament der er i den vævningen!“ Hun har senerehen tat undervisning av Augusta Christensen i Bergen og særlig for at sætte sig ind i spinding av farvet uld.

Kristine Johannessen

Frk. Augusta Christensen er ogsaa en av de bergenserinder som har vundet sig et navn. Hun begyndte at væve hos Kristiane Frisak, men har ellers tat sig frem paa egen haand, baade med vævning og farvning. Hun har mottat rike impulser av Munthe. Under den tid hun hadde eget atelier her, eksperimenterte hun meget med farverne, og hun er den første som begynder at anvende *farvet uld* som siden kardes sammen av de forskjellige toner. Der kan disputeres om denne metodes berettigelse indenfor billedvævens flate ornamentik, men det kan ogsaa sies at den netop gir ialfald de større flater det mere bevægelige

Augusta Christensen

præg og større livfuldhet. Hendes „*Mørkrædd*“ og „*Den forgjorte kongssøn*“, m. fl., hører til vor høit vurderte nye „smettekunst“. Som leder av Nordenfjeldske musæums vævskole, utelukkende baseret paa Munthe — har hun gjort sig meget fortjent.

Og mange av utlandets musæer har beriket sig med hendes utpræget individuelle vævmaate.

Fru Ulrikke Greve assisterte i Augusta Christensens atelier med vævning av de til *utstillinger* bestemte tæpper. Hun overtok fra 1900 Trondhjemsskolen, hvor hun ledet arbeidet av de mange til *St. Louis-utstillingen* efter Munthes utkast bestemte vægtæpper (av mythen og folkevisen). Fra 1902 har hun hat eget væveatelier i Kristiania. Hun har sin store force i reproduktion av de *gamle hyndetræk*, hvortil hun delvis anvender sammenkardet farvet uld, mest for at faa en mere holdbar og bløtere tone. Til Butenschiøns paa Skøien har hun levert betræk i hyndevæv til et helt møblement av stor charme. Hendes senere vævninger gjøres i en mere gobelinartet manér, som er gjenstand for avvikende meninger — har mange beundrere — og vil kanske bli betegnet som *moderne gobelin*, eller kanske heller *ny gobelin*. Denne hendes vævning er like langt fra dettes naturalistiske manér som fra den norske billedvævs stil.

Ulrikke Greve

Frk. Helene Stabell, fru doktor Ramm, kan nævnes med beundring — og mange fler fortjener det.

Utstillingen vil aapne os nye utsyn!

* * *

„*Anvendt Kunst*“

er oprindelig en sammenslutning av unge kunstnerinder. Nu er ogsaa mænd med. Saavel i „*Norsk billedvæveri*“ som i husflidens kunstavdeling har disse kunstnerinder formaadd at føre publikums smaksretning ind paa bedre spor.

Som navnet uttrykker er formaalet at anvende kunsten i det praktiske behovs tjeneste. Saaledes er formanden *Marie Karsten møbel-arkitekt*, og har utført mange vakre tegninger til *møbler*, hvorav *skap* o. m. er at se i Kunstindustrimusæet. — Har ogsaa utstillet møbler i det nydannede *Kunstnerforbund* av en særdeles tiltalende form. Gir ogsaa tegninger til billedvæv og transparente forhæng —

og bidrag til husflids-utstillinger med tegning av tekstile saker av flere arter.

Titti Karsten væver og komponerer billedvæv og transparente forhæng.

Anette Schirmer

Frk. Ingeborg Arboe omtalt før (under husfliden) har eget atelier for nyttekunst, væv- og kirkelige saker. Utstillet forrige aar en meget tiltalende alterduk. De kirkelige saker kræver ogsaa hos os at faa sine dyrkere og hun lover udmerket godt.

Fru Anette Schirmer f. Wiese, omtalt under billedvæveriet, har senere som medlem av husflidsforeningens styre bidradd med tegninger for tekstilsaker der, og er for tiden ansat som lærerinde i tekstiltegning ved Den kv. industriskole. Hun har der gjort sig bemerket med henrivende arrangement for klar

Frida Hansen: Semper vadentis.

gardinvæv — og har selv utstillet *transparente* juleforhæng — et nyt forsøk.

Anna Schønheyder og *Helga Windingstad* er omtalt under husfliden.

Fru Marit Nørregaard væver og tegner for billedvæv — har i Paris studert dragtmodellering paa byste og var den *første lærerinde* i dette fag i industriskolen.

Av *metalbilledhuggere* har foreningen to meget virksomme artister i frk. *Laura Hovland*, som banker sølvsmykker, haandspeil, møbelbeslag — dels for bygningsarkitekter, og *frk. Eli Sparre*, som hamrer i messing og andre metaller — lysekroner og lamper, kjeler, stativer, ildtøi. Begge disse har allerede et kjendt navn og mange bestillinger.

* * *

I træskurden er kvinderne ogsaa nu med. *Fru Pauline Horst*, som var snekkerlærling i Kjøbenhavn, har bl. a. efter gammel træskurd i Tromsø musæum skaaret friser til et stort bord og flere andre saker.

I gyldenlær har vi adskillige dygtige damer. En ny og meget artistisk art av dette arbeide var utstillet i 1912 i en kunst-industri utstilling fra byens damer — ved *fru Alexandra Thaulow* — en i det hele høist interessant opvisning.

At omtale utvikling av træskurd og andre dekorative felter blandt mænd ligger utenfor denne ramme.

Den kvindelige tjenerstand før og nu.

Indsendt av *Petra Ystenæs.*

En indisk vismand har sagt, at man bør bedømme nutiden under fortidens lys forat fremtiden kan opbygges i sikre spor, og der er meget sandt i det! Uten tradition og erfaring er det dobbelt vanskelig at stille et fremtidens horoskop. Under alle forhold er man nødt til at ta hensyn til den historiske utvikling, og det gjælder da ikke mindst den kvindelige tjenerstand.

Men den historiske utvikling foregaar ofte i bølgegang med store slag fremover og tilsynelatende haabløs tilbakegang. Den kvindelige tjenerstands historiske utvikling har været underkastet de samme skjæbnens luner, som har præget de forskjellige tidsaldre.

Det er jo en yndet sport hos os at prale av vort demokratiske samfund, vore frie institutioner og vort umaadelige fremskridt paa det frie aandslivs omraade. Men kaster vi et tilbakeblik paa den kvindelige tjenerstands historie, saa maa det nu ved 100-aars jubilæet i sandhetens medfør fastslaas, at de kvindelige tjeneres menneskerettigheter endnu i sin almindelighet er meget langt fra den anerkjendelse, hvor paa de for længst burde hat billig krav. Det ligger i forholdenes natur, at de kvindelige tjenere, trods deres uundværlighet for de tusener av velordnede hjem, har hat større vanskeligheter end andre arbeidere for at hævde sin ret. *To be or not to be:* At være eller ikke være, kan med rette anvendes paa disse hjemmenes flittige arbeidsmyrer, som har mange pligter og ytterst faa rettigheter. De skal være baade pot og pande, utføre hjemmets daglige gjøremaal uten nogen officiel anerkjendelse av deres egen menneskeret. Der tales i vor tid saa meget om frihet, likhet og broderskap, en devise, der sjelden, trods vor demokratiske tid, praktiseres i forholdet mellem herskap og de kvindelige tjenere. Historien viser at de kvindelige tjenere i den ældste tid var forholsvis høiere respekteret end i vor tid. Terner

og fateburspiker hos de større ætfamilier, adelsslegter og endog fyrstelige familier var respekteret for deres menneskeværds skyld, og betragtedes ofte som medlemmer av familien. De behandledes med den agtelse og omsorg, som deres begunstigede stilling som hørende til husstanden, berettiget dem til, og naar de blev gamle og arbeidsudygtige, nød de en velfortjent hvile i herskapets hus for resten av levetiden, æret og hædret av den yngre generation. Men under den mørke middelalder forrykkedes dette patriarkalske forhold mellem herskap og de kvindelige tjenere, hvilke sidste særlig under det katolske presteskaps religiøse underkuelsesarbeide, søktes reduceret til en slags livegne uten rettigheter. Da saa den protestantiske religion indførtes, blev kvindernes menneskeværd idethele tat mere anerkjendt, skjønt Pauli kjendte paabud om, at kvinders taushet i aarhundreder efterat den evangelisk lutherske religion var blit statsreligion her i landet, la sig som en mørk slagskygge over alt arbeide for kvinders frigjørelse, indtil Camilla Collett i midten av forrige aarhundrede slog til lyd for første gang for kvindemancipationen. Imidlertid var de kvindelige tjeneres stilling ændret for en del efter middelaldrens undertrykkelse, idet de inden de større embedsfamilier indtok den begunstigede familiestilling, som hadde karakteriseret forholdet mellem herskap og tjenere i de allerældste tider under adelsvældet. Særlig fra forrige aarhundredes begyndelse og det aarhundrede der gik forut, var det almindelig at de kvindelige tjenere blev behandlet som medlemmer av familien og fik de dermed forbundne rettigheter. De kvindelige tjenere hadde det under datidens forhold i disse hjem forholdsvis adskillig bedre end i vore dager. Men var det en del kvindelige tjenere som hadde det godt, saa slet dog størsteparten av dem under urimelige levekaar hos bønderne rundt i landet. De kvindelige tjenere blev ikke værdsat høiere end gaardens dyrebesætning og fik en tilsvarende behandling, og desværre, trods den stigende kultur og civilisation, har dette holdt sig enkelte steder like indtil vore dager. Dette trælleforhold har mere end noget andet bidrad til, at den kvindelige tjenerstand paa landet og tildels i de mindre byer endnu i vor tid staar aldeles uforstaaende like overfor arbeidet for kvinders frigjørelse i almindelighet, og den kvindelige tjenerstands kamp for sin menneskeret og sit menneskeværd især deleshet. De kvindelige tjenere i en storby som Kristiania, rekruteres endnu for størstedelen av landspiker eller smaabypiker, som staar utenfor organisationen og medfører i sin nye tjeneste sine beskedne

krav til livet og sin mangel paa solidaritetsfølelse. En betydningsfuld faktor blandt de store vanskeligheter, hvormed den kvindelige tjenerstand har at kjæmpe for at skaffe sig bedre og lysere livskaar, er ogsaa den gjennemgaaende uvilje og uforstaaenhet husmødrene, paa enkelte hæderlige undtagelser nær, viser overfor enhver selvstændighetsbevægelse og appel til retfærdighetssansen fra de kvindelige tjeneres side.

Denne vore husmødres litet heldige optræden overfor de kvindelige tjenere, som de dog efter eget sigende saa gjerne ønsker at leve i et godt forhold til, kommer i et endnu daarligere lys ved sammenligning med f. eks. de danske husmødre. I Kjøbenhavn har mange husmødre i sin tid med stor iver hjulpet den kvindelige tjenerstands forening til at oprette sin udmerkede fagskole for tjenestepiker, som nu blandt fagfolk er anset som en mønsteranstalt. Hos os arbeider derimot husmødrene ved tre av sine indbyrdes bittert stridende organisationer for oprettelser av ikke mindre end tre forskjellige fagskoler, skjønt „*Den kvindelige tjenerstands forening*“ i Kristiania efter mønster av „Kjøbenhavns tjenestepikeforenings fagskole“, netop nu arbeider for oprettelse av en fagskole for tjenestepiker. Den største motstand likeoverfor den kvindelige tjenerstands organisation finder man, merkelig nok, gjennemgaaende blandt de husmødre, som selv utgaat fra det store brede folkelag, ved skjæbnens tilskikkelse er kommet over i mere velstaaende kaar og synes selv at ha glemt eller ville glemme sin beskednere fortid. De husmødre derimot som er „fødte fruer“, viser altid i sit daglige liv, at *noblesse oblige*: Adelskap forpligter. Fra den første klasse husmødre lyder parolen: Ingen organisert tjenestepike i vort hus, mens der fra de „virkelige fruers“ kreds frit og aapent erkjendes, at de dygtigste og mest intelligente piker just er foreningspikerne, som derfor ogsaa har de bedste plasser i de „fineste“ huse. Et psykologisk moment til bedømmelsen av forholdet mellem husmødre og de kvindelige tjenere, danner ogsaa slegtstraditionerne. Mange av den kvindelige tjenerstands medlemmer er efterkommere av store gaardbrukerfamilier og bygdehistorisk kjendte ætter, hvis stamtavler kan føres mange aarhundreder tilbake. De har ofte en „aneliste“ meget større og længre tilbake end sine husmødre, og det er da forklarlig at deres slegtsblod kommer i kok ved en ringeagtende behandling.

Den kvindelige tjenerstands organisations historie er kort fortalt. Det første tiltak til at stifte en fagforening for den kvindelige

tjenerstand blev gjort i Kristiania i slutningen av 80-aarene. Det var den kjendte arbeiderven, *Doktor Oscar Nissen*, som grep initiativet til at stifte foreningen. Selvfølgelig blev han utsat for megen forhaanelse og forfølgelse for denne saks skyld. Efter en forholdsvis kort tid, maatte dog foreningen nedlægges paa grund av mangel paa tilslutning. Nogen aar efter blev saa en ny fagforening for den kvindelige tjenerstand oprettet under et møte i Kristiania arbeidersamfund under ledelse av *fru Tannem*. Der tegnet sig straks paa første møte ca. 100 medlemmer. Denne forening viste sig mere levedygtig, og den kom endog saa langt at den kunde utgi nogen numre av en egen fagavis for den kvindelige tjenerstand under titelen: *„Tjenestepiken“*. Men saa begyndte foreningen at stagnere, og fagavisen maatte gaa ind. Det varte ikke længe før ogsaa foreningen hensov. Nu var den kvindelige tjenerstand uten nogen organisation i mange aar, indtil de nuværende foreninger blev stiftet. Efter den kvindelige tjenerstands fagavis *„Vor Fremtid“* meddeles her:

Trondhjems tjenestepikeforening blev stiftet 31. oktober 1907 med 15 medlemmer. Paa et senere møte vedtokes foreningens love. Likeledes foretokes de nødvendige valg.

Foreningen arbeider for at samle saa mange standsfæller som mulig, faar mange gode foredragsholdere og driver et intenst oplysningsarbeide, men desværre mange staar utenfor og ser paa.

Bestyrelsen bestaar nu av frk. Clara Hansen, formand, frk. Grethe Stavrum, viceform., frk. Ellen Solum, sekretær, frk. Lovise Vold, kasserer. Bestyrelsesmedlemmer forøvrig er frøknerne Emilie Fladmark, Sofie Avlos og Lina Bjerang.

Drammens kvindelige tjenerstands forening blev stiftet 14. februar 1910.

I de aar foreningen har virket, er der avholdt endel kurser for medlemmerne, saaledes i høilæsning og retskrivning. Forrige aar bevilget Drammens kommune kr. 200 til kursus i kjolesøm, linsøm og finere haandarbeide. Dette kursus hadde særlig tilslutning, og resultatet var meget godt og der blev forarbeidet mange vakre gjenstande.

Foreningen har hat endel foredrag likesom ogsaa de mest aktuelle spørsmaal har været oppe til diskussion.

Kristiania-foreningen. Den 20. novbr. 1910 sammenkaldte Arbeiderpartiets kvindeforbund Kristiania kvindelige tjenere til møte i Fol-

kets hus, for om mulig at stifte forening. *Fru Kata Dahlstrøm* fra Sverige holdt her et udmerket foredrag om organisation, og opfordret tjenestepikerne til ogsaa at slutte sig sammen for at bedre sine livsvilkaar. Der tegnet sig ca. 60, som var enige i at stifte forening. Likesaa valgtes der en komite paa 5 medlemmer til at fremkomme med forslag til love. Mandag 28. novbr. avholdtes konstituerende generalforsamling, hvor lovene vedtokes, samt bestyrelse valgtes. Der tegnet sig denne aften 40 medlemmer, saa nu var foreningen stiftet med et antal av 100 medlemmer, der lovet at gjøre sit bedste for at faa flere med.

Petra Ystenæs

Medlemsantallet er i den senere tid steget betydelig.

Man enedes om at avholde regelmæssige møter hver anden onsdag.

Den nuværende bestyrelse bestaar av frk. *Petra Ystenæs*, formand, frk. Thina Thorleifsen, viceformand, frk. Karoline Hagen, kasserer og frk. Anna Røed, sekretær.

Her drives for tiden et ihærdig agitationsarbeide, takket være vore gode og ivrige medlemmer, der aldrig trættes av at paavirke sine sovende standsfæller.

Vor første beslutning for aaret 1913 var at forsøke utgit vor egen avis, som skulde tolke tjenestepikernes krav ut- og indadtil. Med andre ord, tjenestepikernes blad skulde utkomme.

Bergens kvindelige tjenerstands forening stiftedes 20de september 1913. I den korte tid, Bergensforeningen har eksistert, har det været meget morsomt at være vidne til dens raske vekst. Den tæller nu ca. 60 medlemmer — en ganske god begyndelse.

Lørdag den 28 september hadde foreningen sin stiftelsefest. Denne var meget vellykket. Et vellykket møte holdtes ogsaa torsdag 8. oktober og en række nye medlemmer indtegnedes. — Paa festen blev der ogsaa agitert for „Vor Fremtid“, som lot til at vække stor interesse og forhaabentlig vil faa mange abonnenter, hvad det gode blad virkelig fortjener.

Fagavisen „Vor Fremtid“. Første nummer av den kvindelige tjenerstands fagavis „Vor Fremtid“ utkom i april 1913, og senere er der regelmæssig utkommet et nummer hver maaned. Til at lede den redaktionelle og forretningsmæssige utgivelse av avisen, valgtes en blad-

komite bestaaende av *frøknerne Petra Ystenæs, Olga Lesjø, Hildur Moen, Mina Mortensen* og *Maren Pedersen.* Som literær konsulent og referent ansattes journalist Ulrich Christiansen. Allerede fra første stund mottokes fagavisen, som landets eneste officielle organ for den kvindelige tjenerstand, med stor sympati og tilslutning, hvilken stadig er øket, saa avisen allerede nu har vundet betydelig utbredelse. Pressen har ogsaa ved notiser ydet „Vor Fremtid" megen anerkjendelse, og specielt har „Socialdemokraten" oftere citeret den.

Dorothea Christensen.

Mariane Nærup.

Olga Thinn.

Grethe Haslund.

Marie Michelet.

„Hjemmenes Vel."

(stiftet i Kristiania 10de mars 1898).

Av Thora Lund f. Heyerdahl.

Det sidste snes aar av forrige aarhundrede var en sammenslutningernes spiretid inden Norges kvindekredse. Samfunds-opgaver ventet, og de kræver samhold. Det var som kimet klokker sit „løft i flok, løft i flok!" ut over os.

Kvinder med særlig dygtighet indenfor specielle omraader satte maalene og staket op veiene, saa enhver av os kunde finde noget for sin interesse. Mægtige organisationer blev grundet, og vi tør si disse har fremmet landets gagn paa mange maater ved store tiltak og tunge løft utført av kvinder. Samarbeide er desuten i sig selv en værdi fordi det skaper samfølelse, solidaritet.

Som en av aarhundredets yngste kom i 1898 *„Hjemmenes Vel“*. Navnet er direkte fremgaat av foreningens formaal „at befordre hjemmenes vel i hygienisk, social og økonomisk henseende.“

En forenings navn pleier at gi den begrænsning, men det gjør „Hjemmenes Vel“ ikke. Ind til — og ut fra — hjemmet fører jo livets alle traade. Foreningens virkefelt er derfor ubegrænset og kan utvides saa langt, som den har bærende kræfter, uten at sprenge rammen.

Dygtige husmødre med vaaken samfundsinteresse har gjennem alle aarene staat i spidsen for „Hjemmenes Vel“s styre.

Foreningen blev stiftet paa foranledning av fru *Dorothea Christensen*, gift med doktor Christensen, Sandefjord. En artikel fra hendes haand i „Husmoderen“ i 1897: „Vi husmødre slutter os sammen,“ blev den tændende gnist. „Vi husmødre er en taalmodig race,“ utbryder fru C. „Vi finder os i alt mulig, derfor staar der ikke spor respekt av os.“ Saa spør hun: „Skal det aldrig gaa op for os hvilken magt vi har i kraft av vort flertal?“ og ender med at foreslaa en „velfærdskomite“ dannet. For denne gir hun et programutkast, som blev grundlaget for „Hj. Vel“s love. Fru Christensen, (død 1908), betragtes derfor som foreningens stifter og hendes billed hænger paa hædersplassen i „Hj. Vel.“ En liten kreds av husmødre, blandt disse „Husmoderen“, frøken *Marie Jørstad*, pustet til gnisten med stort held og ved nytaar 1898 stillet 105 damer sig som indbydere til en hjemmenes forening.

Det første blad av „Hjemmenes Vel“s historie viser at disse 105 damer, grundstammen av medlemmer, gav til anlægskapital kr. 691. Samme histories sidste blad, fra december 1913, viser et medlemsantal paa over 5500 og at foreningen har sat kr. 95,500 i eget hus *Nedre Voldgate 20*. Huset, bygget efter tegning av arkitekt I. O. Hjorth, indviedes av „Hj. Vel“s formand, fru *Mariane Nærup*, 18. juli 1913 ved en vakker og stemningsfuld fest. Saavidt vi vet er dette det første foreningslokale kvinder har reist i vort land. Vi finder derfor at det med en viss ret kan kaldes „Kvindernes hus“. At tre politiske kvindeklubber har sit møtested der, peker ogsaa i den retning. Foreningen selv er helt upolitisk.

Hjemmets kvinder og gjennem dem hjemmene, er det foreningen vil hjælpe frem med raad og daad. Husmorens medlemskort gir den hele husstand medlemsrettigheter. Det er derfor

ikke for meget sagt at ca. 20000 mennesker staar i medlemsforhold til „Hjemmenes Vel“.

Naar det er blit mulig — ved siden at oprette fonds, som vi senere skal høre litt om — at sætte ovennævnte sum i eget hus, skyldes dette at foreningen, trods den er vokset op til en stor forretning, administreres som ulønnet socialt arbeide. At dette stiller store krav til bestyrelsen, særlig til dennes formand, er indlysende.

„Hjemmenes Vel“ har fra mars 1898 til august 1913 hat tre formænd. *fru Grethe Haslund* var den første og beklædte stillingen i 2 aar. I 1900 valgtes *fru Mariane Nærup* fra viceformand ind som formand og har med et mellemrum paa ca. 1½ aar — da *fru Olga Thinn* var formand efter tidligere at ha været viceformand — staat i stillingen, til den efter indflytningen i det nye hus overtokes av viceformanden *fru Marie Michelet* som formand. Alle disse damer har tilført „Hj. Vel“ store værdier ved at lægge kraft og interesse i arbeidet.

Der behøves i stillingen: Praktisk husmorskjøn, administrativ evne, økonomisk sans og financielt overblik, men fremfor alt etisk alvor og vilje til at sætte sit eget tilside for at fremme det fælles. Tid, kræfter og offervilje har foreningen krævet — og faat — av sine ledere. Hver især har lagt sin personlighet ind paa det felt, som laa bedst tilrette for hendes naturel.

Fru Nærup, „Hj. Vel“s formand i ca. 12 aar, har evnet og ydet et særlig stort arbeide. Hun bragte ogsaa sjeldne forutsætninger med i sin karakter og begavelse. Gift med overlærer ved Kampens skole Nærup, (død 1897), hadde hun benyttet anledningen til at lære arbeiderhjemmene at kjende og faat interesse for disse mødres forhold. Hun indførte derfra *mødremøter* i „Hj. Vel“, hvor de er blit en fast institution. Gjesterne til disse indbydes gjennem menighetsdiakonisserne. Det er mødre, som særlig synes at trænge veiledning og opmuntring. Mødremøter, ledet av „Hj. Vel“ bedste kræfter, holdes tildels ogsaa i byens utkanter for at naa til flere.

Ad hvilke veier har foreningen søkt at befordre hjemmenes vel? En kort oversigt, saa vidt mulig i kronologisk orden, vil vise retningen. — I sit første leveaar oprettet „Hj. Vel“ *Fæste- og engagementskontor for kvinder* med gratis formidling for de arbeidssøkende. Det nyeste i denne branche er *Timehjælp for husmødre*, begyndt ved nytaar 1913. — I 1898 avholdtes, i anledning av en i pressen vakt motion om *brødsalg efrer vegt*, møte hvortil Stortingets næringskomité og samtlige byens bakermestre var indbudt.

Det er ikke „Hj. Vel"s skyld at spørsmaalet endnu venter paa sin løsning. — Samme aar indsendte foreningen, i anledning av at *ny bygningslov for Kr.a* forberedtes, forslag til bestemmelser med særlig sigte paa bedre hygieniske forhold og paa lettelser i det daglige stel for husmor og pike. — *„Hjemmenes Vel"s ekvipe-ringsforening* tilsigter, gjennem rabat ved kontant betaling, at motarbeide kredituvæsenet med dets utryghet baade for kjøper og sælger. — En opseilende bakerstreik blev møtt med *demonstrationer i bakning.* Husmødrene rustet sig til at bake sit brød selv, og mange fandt besparelsen herved saa stor at de fortsatte sin hjemmebakning. — For at ophjælpe *bruken av grønsaker* ved mere direkte rapport mellem producent og konsument, utvirket „Hj. Vel" gunstigere fragtsatser for disse varer paa vore jernbaner. Bruken av grønsaker er baade av sanitære og økonomiske grunde en av »Hj. Vel"s store interesser, som ogsaa er fremmet ved utstillinger og demonstrationer. I „Folkets hus" avholdtes høsten 1912 stor grønsakutstilling, hvortil var knyttet en række demonstrationer, som hver gang var besøkt av saa mange, som lokalet paa nogen maate kunde rumme. Det var en glæde at se hvor de brede lags husmødre benyttet anledningen til at se og lære.

Kontakten mellem by og land søkes fremmet ved at „Hj. Vel" formidler *Ferieophold paa landet* for byens studerende ungdom mot vederlag i arbeide. Dette sees at ha imøtekommet et behov fra begge sider. Et lignende arbeide er tat op til bedste for byens *syersker.* For at vække bybarnets interesse for det som gror, er i en række av aar utdelt *planter til folkeskolebarn* i Kristiania.

Foreningens største tiltak er dog *„Hjemmenes Vels kjøkken"* oprettet i 1900. Dette er gaat jevnt fremover. I 1912 servertes middag for 121416 gjester til gjennemsnitsbetaling av kr. 0,50 pr. gjest. Medlemmer har fra kl. 10 til 6 alle hverdage adgang til at søke hvile og rekreation i „Hj. Vel" hyggelige salon. Om saa ønskes faar man til billig pris forfriskninger. De til kjøkkenet knyttede *kurser i matlavning* besøkes aarlig av 70 à 80 unge piker fra forskjellige landsdele. Ved siden av den praktiske øvelse de faar ved at utføre dagens arbeide, holdes der demonstrationer for dem. Flere har friplass — hel eller halv.

„Hjemmenes Vel" har desuten *barnepikekurser,* hvis elever hospiterer ved et spædbarnhjem, ved barnehjem for større barn, ved frøbelsk barnehave og ved Rikshospitalets barneavdeling — en maaned paa hvert

sted. En række paa fem foredrag med demonstrationer over barnepleie og barnehygiene blev et aar git som mødrekursus.

Av foreningens overskud er efterhaanden oprettet *fonds*, hvorav mange kvinder, især slitte husmødre, i aarenes løp har nydt godt. Der er nu 1) Rekreationsfond for husmødre, 2) Brudeutstyrsfond for tjenestepiker, 3) Laanefond for ubemidlet kvindelig ungdom til uddannelse for praktisk erhverv, 4) Pensionsfond for „Hj. Vel"s funktionærer.

„Hjemmenes Vel" er altid mere blit et mellemled for institutioner og private, som ønsker at faa byens husmødre i tale — for at demonstrere billige litet paaagtede levnetsmidler, forevise nye opfindelser

„Hjemmenes Vel"s salon

av betydning for hjemmene, og lignende. I 1912 avholdtes en borddækningskonkurrance, som blev besøkt av ca. 8300 personer.

Dette vil ha git et indtryk av arbeidets praktiske side. *Foredrag* har der været mange av i „Hj. Vel" i aarenes løp, og dygtige kræfter paa de forskjelligste omraader har der sagt mangt et vegtig ord. Hjemmenes ansvar er et hovedtema. Man lægger an paa at vække interesse for spørsmaal, som er oppe i tiden, og paa at gi veiledning i opfyldelse av pligterne. F. eks. da kvinderne første gang skulde gaa til valgurnen, avholdt „Hj. Vel" flere oplysende foredrag. Selvfølgelig helt upolitiske. Vekselvirkningen hjem-samfund fremholdes sterkt som en faktor der utdyper og utvider den enkeltes ansvar. Som foredragsemner kan eksempelvis nævnes:

„Barns opdragelse — religiøst, moralsk, socialt og økonomisk" (serie), „Pligtsansens utvikling", „Fagutdannelse for unge piker", „Plan i hjemmets arbeide", „Individuel frihet og opdragelsestvang", „Hvorledes den nye straffelov berører hjemmet", „Vor tids sociale krise." Da foredragene som regel følges av diskussion, gir de anledning til øvelse og utvikling for de interesserte deltagere.

„Hj. Vel" er nylig i sit nye vakre lokale begyndt med *underholdningsaftener* om søndagene og har hertil interessert støtte fra musiklærerforeningen. Lovende unge kræfter kan her prøve sig og samtidig skape hygge for andre unge, som kanske ikke har hjem eller slegt i byen. Mange kan ønske at tilbringe sin aften i „Hj. Vel", hvor de ogsaa kan drikke te til billig pris i godt selskap.

„Hjemmenes Vel" er tilsluttet Centralstyret for de norske sedelighetsforeninger. Er som landsforening led av Norske kvinders nationalraad. Medlem av Nationalforeningen mot tuberkulose, Kr.a understøttelsesforening og Kr.a rotteforening.

Foreningens anliggender styres av: a) en bestyrelse paa 7 medlemmer b) et repræsentantskap paa 25 medlemmer og c) generalforsamlingen.

Bestyrelsen: fru Marie Michelet, formand, fru Emma Hjorth, viceformand, fru Othilie Maartmann, frk. Julie Rummelhoff, fru Helene Smedal, fru Agnes Martens-Sparre og fru Alfhild Stockfleth.

Repræsentantskapets formand er fra 1908 fru Thora Lund. Fru Ragna Nielsen var repr. form. fra 1898 til 1908.

Efter „Hjemmenes Vel"s mønster er der stiftet „Hj. Vel" foreninger i Bergen, Glemminge, Hamar, Narvik, Toten og Trondhjem.

Fru Nærup blev, da hun 29de august 1913 traadte tilbake fra den formandsstilling, hun saa længe og med saa megen hæder har beklædt, utnævnt til *„Hj. Vel"s æresmedlem* med titel av æresviceformand. Æresmedlemmer er ogsaa fru Andrea Christensen og frøken Marie Jørstad.

Jeg vil slutte med fru Nærups ønske fra indvielsesfesten 18de juli 1913, idet hun henviste til bygningens motto: Tro, haab og kjærlighet samt til foreningens emblem: Et fuglepar ved reden. „Maatte enhver fremtidig ledelse til enhver tid finde den rette fremgangslinje under hjemmets tegn mot det høieste maal — hjemmets fuldkommengjørelse til samfundets, til nationens bedste." Jeg slutter mig til dette i fuld fortrøstning om at den nuværende ledelse vil stræbe mot maalet.

Søm.

a. Kjolesøm.

Av *Gina Andersen Moen.*

Naar jeg skal uttale mig om syerskerne og deres stilling og om kjolesømmens utvikling, maa jeg holde mig til det, som er sked siden jeg i 80-aarene — den 4de januar 1885 — startet min forretning.

Av gamle folk, som stod mig nær, er jeg blit fortalt, at i begyndelsen av forrige aarhundrede benyttedes mest mandlige skræddere til at sy ogsaa kvindernes klær, i særdeleshet paa lands-bygden, og jeg kan fra min barndom erindre, at skrædderne hadde sin hustru med, for at hun skulde stafere ind, sy for og lignende — og bønderne mente, at denne mand hadde en ualmindelig flink kone. Selv lærte jeg litt ridsing av mors skrædder, som endnu lever, 98 aar gammel. — De sidste 50 aar har dog i regelen kun kvinder sydd dame-toiletter.

Med hensyn til sømmerskernes løn, saa tilbød de sig i 80-aarene at arbeide for en dagløn, som varierte fra 40 øre til 1 krone. Hvis de kunde fortjene kr. 1.50, var det storartet og rygtedes langveis. Men saa var ogsaa kvaliteten av syersker gjennemgaaende daarlig. Som oftest var de av den slags piker, som heller vil tilhøre gatens løse fugler end tjener-standen, og det blev næsten betragtet for en skam at gaa til sømmen for en skikkelig pike. De anstændige kvinder som valgte denne levevei, fik dengang høre mange merkelige uttalelser: „Stakkar, maatte hun gaa til sømmen, kunde hun ikke finde andet arbeide!" o. lign.

Denne fordom er jo nu borte. Vi som nu er ved sømmen, har den opfatning at søm staar paa høide med ethvert andet arbeide, ja muligens høiere end mange andre, set fra et kunstnerisk synspunkt — likesom jo arbeidets utøvere nu blir møtt med den agtelse, som tilkommer et hæderlig menneske.

Mine erfaringer fra de første 10 aar av min praksis, var ikke altid de behageligste. Som nævnt var man nødt til at engagere søm-

mersker uten at kunne øve den ønskelige kritik — og den glædelige forskjel paa fortid og nutid er dels den at arbeidet nu gjøres kontrakt-mæssig, og dels at man nu lønner arbeiderskerne efter dygtigheten, hvilket jeg anser for den bedste maate at faa flinke folk paa.

For almindelige syersker er daglønnen antagelig over hele landet nu fra 1 til 3 kroner — de, som blir saa flinke at de kan ansættes som bestyrerinder har den dobbelte løn og mer. Selvfølgelig er lønnens forhøielse en vigtig aarsak til, at man nu arbeider med dygtigere sømmersker, hvilket igjen er en stor fordel for arbeidsgiverne.

Arbeidslokalernes størrelse og sanitære forhold var i tidligere dager ukontrollert. Naar vi bare hadde alburum („armslag", som det blev kaldt) var vi tilfredse. 24 mennesker sat dengang ofte i et værelse, hvor det nu ikke er tillatt, at placere mer end 8. Sundhetskommissionens reformer paa dette som paa saa mange andre omraader, blev vistnok møtt med uvilje — men med tiden er alle parter blit tilfreds med forandringen. Det er nu lovbestemt, at der i systuen skal være 10 kubikmeter luft for hver arbeiderske; denne bestemmelse har vist sig udmerket, saavel for sømmerskerne som for det arbeide de leverer.

Arbeidstiden var ogsaa meget lang før i tiden — fra 7 morgen til 8 aften med 1 times middag. Nu er den almindelig fra 8 til 7 — med 1½ times middag. Folk, som er ansat med maaneds-gage har i regelen 14 dages sommerferie.

At berette om modens varieren i de 29 aar jeg har drevet forretning, er ikke mulig — den er jo altid skiftende, med noget nyt snart sagt hver maaned; en gang gik damerne med lænker om benene, for at kunne trippe som kinesere, senere kom de store tournyrer (utstopning under skjørterne) — i krinoline-tiden krævet kjolene en mangfoldighet av meter, ærmerne alene tok omkring 6 — nu er nogen faa meter tilstrækkelig til en hel kjole, trang og tynd som moden vil ha dragten.

Med hensyn til arbeidets kvalitet og stil er jeg ved hyppige reiser til utlandet kommet til det resultat, at vi i Norge staar paa høide med de store lande i Europa — det er bare den forskjel, at bestilte kjoler betales med det dobbelte i utlandet, hvor ikke alene *sømmen* blir høit betalt, men hvor tillike *idéen* værdsættes, noget som man herhjemme ikke kjender til.

En vigtig faktor i den store fremgang paa sømmens omraade er de private syskoler, som er blit oprettet. Av disse vil jeg gjerne

nævne fru Maren Østvigs. Hun var den første elev, som jeg raadet til at begynde med syskole for damer, og hun har nu i 20 aar drevet sin skole med stor dygtighet. Vi arbeider nu ogsaa paa at faa istand en fagskole med haandverksmæssig utdannelse — til en slik skole tør man sætte det haab, at den vil bli av stor nytte for hele landet.

Hjemmesyerskerne, deres stilling og vilkaar.

Av *Laura Widding.*

Linsøm er gjennemsnitlig det daarligst betalte av alt kvindearbeide. Og hjemmesyerskerne de daarligst betalte av alle linsømmersker. Her skal jeg kun beskjæftige mig med hjemmesyerskerne, ikke dem som har sine egne store etablissementer og elever ved disse, men med dem som tar søm hjem for at kunne bidra til livsophold.

Det er ikke bare i Norge at linsøm betales daarlig, ogsaa i de andre lande i Europa har de kvinders kaar som driver linsøm, altid været elendige. Der maa arbeides dagen lang og en stor del av natten med, om en kvinde der lever utelukkende av linsøm, skal kunne opnaa nogenlunde rimelige livsvilkaar.

Grunden til de daarlige lønningsforholde, skyldes for en væsentlig del to omstændigheter: mangelen paa planmæssig ordnet utdannelse og mellemmandsystemet (the sweating-system).

Hvad utdannelse for linsøm angaar, saa findes der Den kvindelige industriskole i Kra. og endel mere eller mindre private industriskoler i de forskjellige byer, men det er meget faa av de kvinder, som har raad og leilighet til at ta kurser ved disse skoler, der siden kommer til at befatte sig med linsøm som hjemmearbeide. Som oftest er dette slags arbeide noget som kvinderne drives ind i, med eller mot sin vilje. Smaa kaar i hjemmet, foranlediget ved mandens eller andre medlemmer av familiens sykelighet eller arbeidsledighet eller andre uheldige omstændigheter, gjør at hustruen for at holde hjemmet vedlike, for at hindre at sult og elendighet skal indfinde sig, maa ty til et arbeide hvorved hun kan være mest mulig hjemme for samtidig at kunne ha tilsyn med dem som trænger hende der. Linsømmen kan hun gaa fra og til. Og til de tarveligste plag, dem som betales daarligst, behøves der ikke anden utdannelse end den som folkeskolen i sin tid gav hende: kjendskap til de forskjellige slags søm,

kundskap i at klippe til, samt færdighet i at bruke symaskine. Har hun saa lært litt ekstra i sit hjem eller hører hun til en yngre generation som har hat anledning til at gjennemgaa en av grupperne paa fortsættelsesskolen, ja, saa er hun ikke værst stillet. Men de ældres, de som sliter med flere barn og en syk mand, eller enker med barn deres stillinger er alt andet end misundelsesværdig. Og hjemmesyerskerne rekruteres for en stor del av saadanne kvinder. Disse dobbelte forpligtelser levner naturligvis en begrænset tid til sømmen, og mange av dem er ogsaa selv gamle og svakelige, og litet skikket til at sitte bøiet over et syarbeide. Konkurransen er stor, saa stor at en kjøbmand næsten kan by hvad han vil for stykke eller dusin, han finder altid en der er villig til at ta det, maa ta det, for at nød og elendighet ikke skal indfinde sig i hjemmet. Hvor faa kontante penger man kan faa for dette eller hint arbeide, det er dog altid mere end slet ingen. —

Av nedenstaaende tabel over de almindeligste plag, der syes i hjemmene, vil man kunne faa et begrep om hvorledes arbeidet er lønnet:

Mansjetskjorter betales	med	fra kr.	0.40	til kr.	1.00	pr. stk.
Dagskjorter, blekete	—	„	0.25	„ „	0.40	—
„ ublekte	—	„	0.20	„ „	0.35	—
Damelinneder blekete	—	„	0.25	„ „	0.60	—
„ ublekete	—	„	0.20	„ „	0.35	—
Natlinneder	—	„	0.60	„ „	1.50	—
Nattrøier blekete	—	„	0.30	„ „	0.80	—
„ ublekete	—	„	0.27	„ „	0.40	—
Underbenklær f. herrer	—	„	0.17	„ „	0.25	—
Damebenklær, blekete	—	„	0.25	„ „	0.70	—
„ ublekete	—	„	0.20	„ „	0.35	—
Underliv	—	„	0.15	„ „	0.35	—

Alle de opgivne priser er beregnet paa at syersken selv klipper vedkommende plag, hvis de skal klippes i butiken eller av den mellemmand fra hvem hun mottar sømmen, saa sker der et fradrag av fra 3 til 5 øre pr. stk. Endvidere maa syerskerne ofte holde sig selv med traad, hvorved der fragaar et ytterligere fradrag. Hertil kan endvidere føies at hun som oftest maa hente og bringe tøiet, hvorved hendes arbeidstid ogsaa reduceres. Priserne har saa langt fra hat tilbøielighet til at stige, har snarere vist tendenser i de senere aar til at synke. Plag som tidligere betaltes med 40 øre pr. stk., betales nu med 35 øre. Forøvrig er priserne meget fluktuerende hos de

forskjellige kjøbmænd og deres mellemmænd. — Det sier sig selv at den dagløn en hjemmesyerske kan opnaa, ogsaa er temmelig forskjellig, likesom det vil forstaaes at den aldrig kan bli andet end utilfredsstillende. —

Skal en hjemmesømmerske tjene noget paa sin søm, maa hun arbeide flittig, være ytterst økonomisk med sin tid og praktisk i anlægget av sit arbeide. Og saa længe hun har ungdom og helse klarer hun en stund baade sit hus og sin søm. Men arbeidet er slitsomt, og det tar paa øine og rygg at sitte de mange timer kroket over arbeidet, og før hun vet ordet av det, gaar det tilbake med syn og med færdigheten til at kunne sy.

Konkurransen er stor ogsaa mellem kjøbmændene og fabrikanterne som skal sælge disse færdigsydde saker. Og der er vel for liten enighet blandt dem til at der nogensinde kan ske nogen forandring fra den kant.

Det vil derfor være at haabe at det lovforslag som hjemmearbeidskommissionen har under arbeide, kunde peke i retning av mere retfærdige og levelige kaar for hjemmearbeiderskerne, og at loven kunde bringe dem ind under mere ordnede forholde.

Motepynt.

Av *Ingeborg Wille Hegge.*

Motepynt er en av de mange arbeidsgrener, som er begyndt som et utpræget *kvindelig* erhverv — nærmest husflid — men som senere mer og mer er glid kvinderne ut av hænderne, samtidig med at det er blit stadig mer og mer fabrikmæssig organisert.

„I de gode, gamle dage“ — dengang, da hver enkelt kvinde sydde alle sine beklædningsgjenstande selv — fandtes der som regel i hver familje mindst *ett* kvindelig medlem, som særlig følte sig kaldet til at pynte hatter. Og denne særlig benaadede overtok da i almindelighet hattepyntningen for hele familjen. Viste vedkommende sig ganske særlig skikket for dette arbeide, blev hun søkt ikke bare av den engeste familjekreds, men av hele slegten og av venner og bekjendte med. Til gjengjæld gjorde da disse hende andre tjenester — sydde ofte hendes kjoler for hende, e. l. Blev søkningen rigtig stor, kunde der tilslut endogsaa falde penger av. Dette var begyndelsen til de senere moteforretninger.

Forholdsvis sent (i 60-aarene) oprettedes de første egentlige moteforretninger. Men baade da og lang tid senere — efterat moteforretningerne begyndte at føre varelager — artet disse forretninger sig nærmest som utprægede systuer. Likesom der var systuer for kjoler o. l., saaledes var der altsaa ogsaa systuer for hatter, hvor kunderne kom og gjorde sine bestillinger og hvor derefter hattene fra først til sidst blev „sydd i haanden", som det heter. Sommerhattene syddes av straa og blev derefter presset paa en blok; og vinterhattene syddes av fløil eller uldstof eller rubbet silke — alle paa haandarbeidede underformer av gaze og virre. — Der gik meget lang tid, før der blev noget nævneværdig spørsmaal efter fabrikerte filthatter. De allerførste — dengang temmelig beskedne — norske hattefabriker blev oprettet først i 70-aarene.

En av de første kvinder, som begyndte egen forretning i motebranchen, var frk. *Gurine Richter* i Trondhjem. Hun var født 3. oktober 1827 paa Rostad paa Inderøen, og oprettet sin moteforretning — som var den første av denslags specialforretninger i Trondhjem — omkring 1860.

At en fint dannet dame og medlem av en anset slegt begyndte som hattepynterske, var vistnok i den tid ganske enestaaende. Og endnu mere bemerkelsesværdig var den forretningsmæssige maate, hvorpaa hun drev sit erhverv. Hun nøiet sig ikke, som saa mange senere motehandlerinder, med en forholdsvis liten, men sikker indtægt i et knuslete litet lokale, naar hun ved at vove noget kunde opnaa en større. I de sidste 10—15 aar hun drev sin forretning (hun ophørte med den i 1889) var det i egen gaard, i byens fineste strøk. Og hendes forretning var fra første til sidste stund den største og mest fasjonable forretning i byen.

Gurine Richter

Julie Jonson

Ogsaa i Kristiania har vi fra omtrent samme tid en foregangskvinde i motebranchen. Det er fru *Julie Jonson*, som hadde 50 aars forretningsjubilæum i 1910 og som fremdeles er i fuld arbeidskraft. Hun har drevet en betydelig hattefabrik og moteforretning (nu Storgaten 6) saaledes, at mange mennesker har levet av den. Desuten har hun hat 11 barn og har ført et gjestfrit hus, saa hun maa vel sies at være et glimrende bevis paa, at kvinder kan ha like saa store administrative evner som nogen mand.

Ogsaa fra en senere tid har vi mange dygtige motehandlerinder rundt i de forskjellige byer — ja saa mange, at det vilde føre alt for vidt at begynde at nævne navne i en artikel med saa begrænset plass.

For arbeidersker i motebranchen — baade pyntersker og ekspeditricer — har kaarene i alle aar været ret og slet elendige.

I den første tid motepynt blev drevet mere haandverksmæssig — altsaa da man begyndte med leiede arbeidersker — var disse ofte gatepiker, for hvem det først og fremst var om at gjøre at kunne skilte med et hæderlig erhverv. Disse kvinder blev da i arbeidstiden for en elendig liten betaling stuvet sammen saa tæt, som de idetheletat kunde sitte, i smaa, ofte mørke rum, hvor der derfor omtrent daglig faldt et par besvimet om av mangel paa luft. — Takket være sundhetskommissionen blev dog tilslut denne vanvittige sammenstuvning av folk forbudt. Og arbeiderskene blev — kanske ikke mindst paa grund av denne forbedring — litt efter litt ombyttet med hæderlige, dygtige fagarbeidersker, hvad de nu er.

Men en stor ulempe medførte dette ny forhold, hvorefter bare et bestemt antal personer hadde lov til at sitte i hvert enkelt arbeidsrum: I de gamle forretninger, som fremdeles har de samme lokaler som for 30—40 aar siden, men hvor omsætningen nu er steget mangedobbelt, der blev som følge herav altfor meget arbeide læsset paa de faa arbeidersker, som der nu var plass til. *Derav kom det forfærdelige overarbeide, som har gjort saa mangen ung motearbeiderske helseløs for livet.*

Jeg skal her bare nævne, at det saaledes har hændt, at kvinder har arbeidet like til 22 timer i døgnet (fra kl. 8 morgen til kl. 2 middag og derefter fra kl. ½4 til kl. ½8 næste morgen — altsaa derav 16 timer i et kjør!). Dette hændte i Kristiania for 5 aar siden og blev som alt overarbeide i motebranchen utført uten ekstrabetaling. — Da motepynt nemlig hverken henregnes til haandverk eller fabrikarbeide, har dette fag været utenfor alle slags faste regler og beskyttelseslove. Arbeiderskene har været ganske overgit til de enkelte chefers forgodtbefindende, helt til faget i 1909 kom ind under fabriktilsynsloven.

Da denslags overarbeide tilslut tok rent overhaand — om det end i sjeldneste fald gik fuldt saa vidt som her nævnt — tok motepynterskene i Kristiania i 1912 det skridt at stifte foreningen „Modisten" til varetagelse av sine interesser, og den har allerede i den korte

tid den har virket, opnaadd at gjennemføre en rimelig arbeidstid i de moteforretninger i Kristiania, som tidligere utnyttet sine folk i altfor høi grad.

Hvad lønsvilkaarene for arbeiderskene angaar, saa er de ogsaa betydelig forbedret i de senere aar. De er dog endnu ikke paa langt nær saa gode som de burde være, naar man tar i betragtning, at i saa utpræget sæsonforretninger som moteforretninger, er det bare de allerdygtigste, de med særlig lyst og anlæg for arbeidet, som faar fast plass aaret rundt — alle de andre kan bli gaaende som sæsonarbeidersker hele sit liv. For disse førstnævnte, særlig dygtige folk, stiller utdannelsen og lønnen sig slik i Kristiania, som vel er den eneste by, hvor disse forhold er nogenlunde ordnet: Først 2 eller 3 sæsoner (vaarsæsonen — $1\frac{1}{2}$ md., høstsæsonen — 1 md.) som elev med ingen løn. Derefter 4 eller flere sæsoner som underarbeiderske med løn fra kr. 20 til kr. 65 pr. md. Tilslut som pynterske lønnet med fra kr. 65 til kr. 100 pr. md. Et par bestyrerinder i forretninger med mandlig chef har de høieste gager, som hittil er opnaadd, nemlig fra kr. 120 til kr. 170 pr. md.

Den her nævnte utdannelsestid, hvor eleven ikke faar spor av direkte undervisning (denne ubetalte læretid falder nemlig altid i „sæsonen"), men hovedsakelig brukes til at fore hatter og forresten gaa de andre tilhaande, kunde synes unødig lang. Men det har vist sig i praksis, at den maa til. De fleste motepyntersker kommer nemlig fra arbeiderhjem, hvor der har været liten anledning til at utdanne deres smak. Dette er derfor den største vanskelighet at overvinde for dem; for en dygtig motepynterske maa ha en mere forfinet smak end det publikum, hun skal tilfredsstille. Der kræves derfor som regel et længere ophold i en moteforretning for at arbeiderskens smak skal bli tilstrækkelig utdannet og forfinet ved hvad hun faar se der. Dette ansees for at være saa paakrævet, at den mekaniske fingerfærdighet først kommer i anden række — det er noget, man efterhvert faar „ta sig til" selv.

Efter adskillige aars erfaring i motebranchen, er det derfor min opfatning, at hvis f. eks. en voksen kvinde, som paa forhaand hadde den forfinede og sikre og helst desuten litt kunstneriske smak som behøves, hvis en slik kvinde ønsket at utdanne sig i motebranchen, da var det kanske fordelagtigere for hende

Ingeborg Wille Hegge

at lægge vegten mere utelukkende paa den rent mekaniske utdannelse — paa fingerfærdigheten. Hun kunde saaledes enten betale for at motta undervisning i en moteforretning i „den stille tid“ eller gaa paa et av de kurser for motepynt, som i de sidste par aar har været oprettet i Kr.a. Og saa derefter ta plass som underarbeiderske eller pynterske. I motebranchen er der nemlig ikke ordnede haandverksforhold — man faar plass efter hvad man mener at kunne paata sig, og man betales i overensstemmelse med den maate hvorpaa man utfører sit arbeide.

Men lang øvelse forlanges der i ethvert tilfælde i motebranchen, hvis man skal bli dygtig i faget. Og ønsker man specielt at utdanne sig for en overordnet stilling i denne arbeidsgren, da maa man ogsaa kunne ekspedere. Man blir ikke en dygtig chef uten at kunne ekspedere. Likesom man vanskelig blir en flink ekspeditrice i denne branche uten først at kunne sy.

Tilslut vil jeg si, at for tiden er der chancer i motebranchen her hos os for dem som forstaar at benytte sig av dem. For de kvinder som nu er i ledende stilling inden dette fagomraade — enten de er chefer eller bestyrerinder — er nok gjennemgaaende saa dygtige fagarbeidersker, som det idetheletat gaar an at være; men det er ikke nok i vore dager. Av en førsterangs modist forlanges nu efter europæisk maalestok foruten solid fagkundskap ogsaa forfinet, kunstnerisk sans. Og denne kunstneriske sans savnes — paa en eller to undtagelser nær — endnu her hos os.

Kvindelige frisører og parykmakere.

Efter indhentede oplysninger.

Ute i den store europæiske selskapsverden har man gjennem tiderne sat store fordringer til damernes haaropsætning; at være en flink frisør var derfor en stilling som krævet sin mand fuldt og helt. Vi sier med vilje *mand*, for man anbetrodde ikke kvinderne et slikt ansvarsfuldt hverv. Men her oppe i norden var man forholdsvis kolde overfor de fine raffinements paa damernes hoder, og i Norge er det igrunden først i de sidste 20 aar at der er blit mere og mere behov for kvindelig assistance til frisering og skjønhetspleie.

Naar der nu skal skrives litt om vore kvindelige frisører, maa man nævne fru *Spångberg* og fru *Hylleborg Horn* som de første banebrytere her i byen. Senere har flere og flere kvinder slaat ind paa denne vei efter-

Hylleborg Horn

som der er blit bruk for dem, og nu er der alene i Kristiania henved 80 damer som driver egen forretning; endel av disse har da personale under sig, mens de fleste arbeider alene, kanske med nogen elever som hjælpere. I alle litt større byer ellers i landet er der ogsaa faste frisørdamer.

Frisering er et fag som kræver anlæg og smak; en frisererske maa ha for øie at ikke alle hoder er skaaret efter én kam, og at enhver kunde maa behandles individuelt. Haaret skal jo være en smuk og karakteristisk ramme som passer til ansigtet.

For nu at lære dette haandverk (som endnu ikke er kommet ind under haandverksloven), gaar man først som elev, uten løn eller mot betaling, i nogen maaneder; senere faar man litt løn og blir benyttet til krølling og andet underarbeide. De større forretninger oplyser om, at man nødig slipper en elev til selvstændig arbeide før hun har et eller et par aars øvelse. Og har hun ikke det nødvendige anlæg og den drivende lyst, vil hun neppe komme til at opnaa de større stillinger som lønnes med optil 100 kr. maaneden. Arbeidstiden er

fra 9 morgen til 8 aften med $1^1/_2$ times middag. De som driver paa egen haand kan selvfølgelig tjene adskillig ved frisering i husene paa helligdager.

Ved siden av frisering bestaar dette erhverv i alt slags haararbeide, opsætning og vask av parykker, krøller og valker — alt eftersom moten foreskriver. Desuten i massage, ansigts- og haarbad, skjønhetspleie og neglepleie. Konkurrancen fører naturligvis med sig at man maa bli mere og mere specialister, og dette kræver igjen mere utdannelse. Men det skulde synes som om alt dette netop maa være et arbeide som maa ligge godt an for nethændte kvinder, og eftersom sansen for at bevare sin hud frisk og ren, stadig blir større og større, faar man ogsaa bruk for damer som kan utføre skjønhetspleie. Men det er en liten videnskap paa sit felt, som fordrer lærdom og dygtighet.

Blandt de større friser-forretninger er bl. a. frk. *Olava Jenssens*. Olava Jenssen begyndte sin utdannelse i 16-aars alderen hos parykmaker Eriksen, hvor hun først kastet sig over sin lærers specialitet: at lave parykker, hvilket det dengang ikke var almindelig for kvinder at befatte sig med. Senere lærte hun at frisere av hr. Eriksen, som selv var en meget dygtig frisør, av hvem Olava Jenssen fik en grundig og solid undervisning, som hun senere kunde bygge videre paa, saavel i de 14 aar hun var friserdame hos Eriksen som i sin egen forretning, der startedes 1896. Denne omfatter nu alt hvad der hører hen til faget: foruten frisering og parykmakeri ogsaa haar- og hudpleie. Frk. Jenssen og hendes kompagnon (fra 1914) frk. *Bergliot Bakstad*, der i 2 aar har været medhjælper i forretningen, har en stor kundekreds og er anset og skattet av alle som behandles av dem.

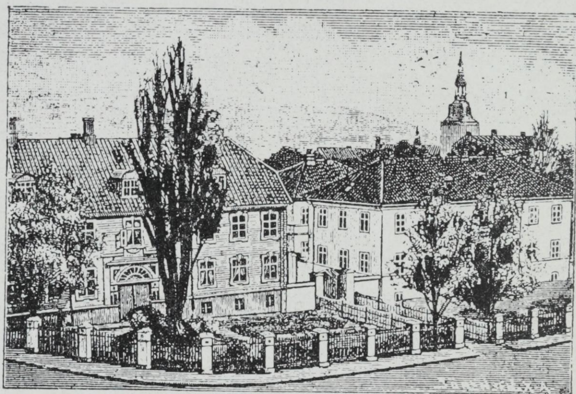

Olava Jenssen

Thina Tønder Mathisen

Fru *Thina Tønder Mathisen* er indehaver av en av vor bys største frisersaloner „Sanitaire“, hvor der ogsaa er en avdeling for skjønhetspleie, manicure og fotpleie. Fru Tønder Mathisen er en sjelden energisk og dygtig dame under hvis kyndige ledelse der aarlig utdannes en hel række elever. Hun har studert sit fag grundig, og hun har den forretningssans og arbeidskraft som maa til, naar man skal drive i større skala efter tidens behov.

Jordmødre.

Av *Lul Klem.*

Den gamle fødselsstiftelse.

Den første ordning av jordmorvæsenet i Norge fandt sted ved „Reglement for jordmorvæsenets indretning og bestyrelse i begge riker, Kjøbenhavn medtat“ av 21de november 1810.

Det blev deri bestemt, at enhver „kjøbstad“ skulde utgjøre et eget jordmordistrikt, og at landet forøvrig skulde inddeles i jordmordistrikter.

De norske jordmødre blev under foreningen med Danmark utdannet ved jordmorskolen i Kjøbenhavn, som blev oprettet i 1761. Antallet av jordmødre i Norge var dog meget litet, og der blev ialt ved nævnte jordmorskole kun utdannet 65 fra Norge i tiden 1761—1814.

I 1814 har de overlevende av de ialt 65 autoriserte norske jordmødre, utgjort hele landets jordmorstand, hvortil kommer nogen faa danske jordmødre, som i løpet av den nævnte tid hadde nedsat sig eller var blit ansat i enkelte av byerne.

Savnet av en praktisk skole for utdannelse av jordmødre, var siden adskillelsen fra Danmark endnu føleligere end det før — spe-

cielt efter jordmorreglementet av 21de november 1810 — hadde været.

Professor Thulstrup begyndte fra august 1815 at undervise jordmorelever og benyttet antagelig som praktisk materiale hvad der kunde forefalde av fødsler, dels i byens sykehus, dels ute i byen, til hvilke sidste eleverne søkte adgang som jordmødrenes hjælpersker.

Mens denne undervisning saaledes ikke hadde nogen offentlig for øiemedet tjenlig institution, hvortil den kunde knytte sig, var den kliniske undervisning forøvrig, ved vedkommende universitetslæreres overtagelse av overlægestillingerne ved sykehuset, foreløbig i det mindste at betragte som ordnet.

Efter en række forhandlinger og forberedelser, som blev sat igang av det daværende norske sundhetskollegium ved et forslag av 4de oktober 1814, blev den første bevilgning til et almindelig hospital og en fødselsstiftelse besluttet i Stortinget 1816.[1])

I begyndelsen av det følgende aar var forberedelserne til oprettelsen av en fødselsstiftelse i fuld gang, og en overenskomst truffet mellem staten og Kristiania by, hvorefter stiftelsen skulde faa lokale i byens civile sykehus.

Paa betingelser, som blev vedtat ved høieste resolution av 17de juni 1817, overlot og indredet byen nu fødselsstiftelsens lokale i sykehuset mot at inventar anskaffedes av staten, hvilket i henhold til kongelig resolution av 21de mars 1817 skedde for en del av de av Stortinget til fødselsstiftelse bevilgede midler.

En direktion utnævntes, og efterat en av denne utarbeidet plan i det væsentlige var vedtat, og funktionærer ansat, aapnedes den 16de august 1818 det „interimistiske accouchementshus" eller „den midlertidige fødselsstiftelse", som indtil 1837 blev anstaltens officielle navn.

Det lokale, hvori stiftelsen saaledes begyndte sin virksomhet, var i en sidebygning ind imot gaardsrummet i det til Lille Strandgate støtende sykehus, som blev tat væk i 1854.

Stiftelsens rum bestod her av en stor sal, beregnet paa 10 à 12 barselkvinder paa almindelig forpleining, et værelse for 4 paa bedre forpleining, en mellem disse rum liggende fødestue, et værelse for 1 pleiekone, et for 2 vagthavende læredøtre, samt et rum til inventar

---

[1]) Kfr. prof. Schønberg: Norsk magasin for lægevidenskaben. 48de aarg.

Ved stiftelsen var ansat foruten overlæge, professor dr. H. A. Thulstrup, inspektør, reservelæge og prest — ogsaa en jordmor, madame *Marie Nubsen*, en av byens mest ansete jordmødre.

Den første fødende indkom og fødte den 1ste september; denne fødsel var den eneste før aarets utgang. Den næste fødende indkom den 23de januar 1819. I november 1818 avholdtes den første jordmoreksamen siden stiftelsens begyndelse — uten at altsaa den praktiske undervisning endnu hadde kunnet komme eleverne synderlig tilgode.

13 elever bestod eksamen, der avholdtes av det medicinske fakultets medlemmer d'hrr. Skjelderup, Sørensen og Thulstrup. Dette var det tredje kuld av elever som uteksaminertes siden denne undervisning i august 1815 av Thulstrup var sat igang. I 1816 var uteksaminert 11, i 1817 16 jordmødre.

I de nærmest paafølgende aar førte stiftelsen nu en fredelig tilværelse i byens sykehus. Dens skjæbne blev siden i 12 aar at bo tilleie — først i Vognmandsgaten 15 og dernæst i Theatergaten 7 — indtil den i 1837 tilflyttet sit nuværende lokale paa det gamle Rikshospital i Akersgaten.*)

Fra den tid, da der ved oprettelsen av jordmorskolen i Kristiania blev noget bedre tilgang paa jordmødre, begyndte man at gjennemføre den i reglementet av 1810 paabudte inddeling av landet i jordmordistrikter. Først omkring 1860 var dog denne ordning helt gjennemført; men eftersom folkets sans for kyndig fødselshjælp har vokset, og efterat oprettelsen av jordmorskolen i Bergen 1861 ytterligere kunde tilfredsstille det økede krav paa jordmødres ansættelse, er fremgangen blit raskere og delingen fortsat.

I aaret 1857, det første aar for hvilket vi har nøiagtigere samlete opgaver over jordmødrenes og jordmordistrikternes antal i Norge, var antallet av jordmødre 438, og av disse hadde 360 offentlig ansættelse. Ved utgangen av 1911 var antallet av jordmødre 1362.

For tiden er der 935 offentlig ansatte jordmødre i Norge. Fra jordmorskolerne i Kristiania og Bergen uteksamineres aarlig

*) Se foranst. billede.

ca. 60 elever tilsammen; i 1911 var antallet 41 fra Kristiania og 18 fra Bergen.

Fra de første tider og like op til vor tid har den norske jordmor fristet noksaa kummerlige kaar i social og økonomisk henseende. Fordringerne til hende var heller ikke store; naar hun hadde sin daaps- og lægeattest angaaende „Sundhetstilstand og physiske Bequemhed“ iorden, dertil nogenlunde skikkelige vidnesbyrd fra sin sjælesørger om „sædelig Vandel og gode Læreevner“, kunde hun trøstig sende ind sit andragende om optagelse som elev paa jordmorskolen.

Efter „udholdt Eksamen og avlagt Løfte, at hun som Jordmor stedse vil udføre sine Forretninger som hun agter at forsvare det for Gud og sin Samvittighed, samt at hun efter bedste Evne vil søge at vedligeholde sine Kundskaber“, gik hun ut til livets haarde virkelighet, oftest med bedre vilje end evne til at holde fast paa hvad hun hadde lært i skolen.

„Reglementet for Elevers Optagelse og Undervisning ved den med Fødselsstiftelsen i Christiania forbundne Læreanstalt for vordende Jordmødre, approberet ved høieste Resolution av 12te Mai 1847“ virker den dag idag omtrent uforandret ved statens to jordmorskoler.

Paa begge skoler bodde eleverne fra først av ute i byen og interneredes paa stiftelsen i slutten av 1876 i Bergen, — ca. 10 aar senere i Kristiania. Der betales kr. 300 pr. aar for kost og logi. Læretiden varer 1 aar, eksamen avholdes 2 ganger aarlig, vaar og høst, da nye elever blir optat. Den teoretiske undervisning er ca. 2 timer daglig og desuten benyttes stadig anledning til klinisk belæring. Ifølge kgl. resolution av 22de juni 1863 oplæres eleverne i vakcination. Før maatte eleverne i stor utstrækning delta i alle forefaldende arbeider paa stiftelsen — turvis gjøre tjeneste i kjøkkenet, være med i vask og rengjøring, i desinfektion av værelser, tø o.s.v. Nu er eleverne fritat for en del av disse gjøremaal; men det vilde være ønskelig om stiftelserne kunde faa lønnet hjælp til flere av disse arbeider, som jo ikke kan sies at ha nogen opdragende betydning for elevernes fremtidige livsgjerning.

Indførelsen av anti- og aseptiken i fødselshjælpen betegner — som vi alle vet — et nyt avsnit i fødselsvidenskapens historie. 1847 hadde den ungarske anatom *Ignatz Philipp Semmelweis* paavist barselfebrenes aarsak, og at disse — fødselshjælperens og jorde-

morens værste fiende — *kunde* undgaas. Som midtpunkt i fødselskunsten staar nu herefter — hvor det gjælder at lede en fødsel — det at forebygge barselfeber. De jordmødre som har faat sin utdannelse, efterat hans epokegjørende opdagelse blev anerkjendt i verden, har lært at arbeide under ansvar, at forstaa betydningen av sit arbeide som jordmor, og at øke kravene til sig selv.

Inden jordmødrenes egen kreds har der i de sidste 20—30 aar været arbeidet ivrig for lykkeligere livsvilkaar i social og økonomisk retning, og i forstaaelsen av at disse har betydning, ogsaa for det samfund hvori hun virker, staar hun heldigvis ikke alene. Jordmødrene er enkelte av landets læger stor tak skyldig.

I 1895 utkom 1ste aargang av „Tidsskrift for jordmødre", redigeret og utgit av praktiserende læge i Kristiania N. A. Quisling. Tidsskriftet utkommer en gang hver maaned og har ca. 900 abonnenter. Foruten at indeholde redaktionsartikler, originale meddelelser, utdrag og oversættelse fra fremmede tidsskrifter, gir det jordmødrene anledning til at veksle tanker og fremkomme med spørsmaal til kyndig besvarelse — av stort værd, især for jordmødre, bosatte i de avsidesliggende dele av vort vidtstrakte land.

Doktor Quisling har ogsaa vist sin interesse for oprettelse av gjentagelseskurser for ældre jordmødre paa statens jordmorskoler og ved enhver anledning støttet jordmødrenes arbeide for dette maal — endnu desværre uten resultat.

I 1896 stiftedes „Understøttelsesforeningen for norske jordmødre og deres barn" med det formaal at samle landets jordmødre til arbeide for selvhjælp. Ved en basar holdt paa Kristiania fødselsstiftelse 1898, delvis foranstaltet og elskværdig støttet av lægers fruer med fru prof. Schønberg som den ledende, indkom kr. 2691. Disse penge plus en pengegave fra daværende overjordmor paa Kristiania fødselsstiftelse, frk. Karoline Skullerud, blev foreningens grundfond. De vedtagne statuter blev stadfæstet ved kgl. resolution vaaren 1899. Foreningens formue er nu ca. kr. 7000. En del jordmødre i Kristiania, Bergen og Trondhjem har for nogen aar siden i liten forstaaelse av at „enighet gjør sterk", dannet private pensionsfond hver for sin by.

Ved ot. prp. nr. 11 for 1898 blev der fremsat forslag til „lov om jordmødre".

Propositionen var utarbeidet paa grundlag av et forslag fra en departemental komité, som blev nedsat av justisdepartementet den

30te september 1897 og som bestod av d'hrr. prof. dr. Schønberg, daværende byraachef Esmark og distriktslæge H. R. Smith. Saaledes fremkom den nu gjældende jordmorlov av 19de december 1898. De vigtigste bestemmelser i denne lov m. h. t. jordmorvæsenets organisation er følgende:

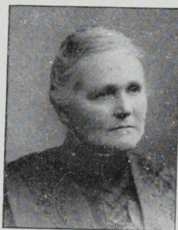
1. Landets inddeling i jordmordistrikter. Denne foretas av vedkommende regjeringsdepartement efter amtmandens forslag. Embedslægens og herredstyrets uttalelser skal indhentes. Der er aapnet adgang til med departementets samtykke at ordne et distrikts jordmorforhold paa anden maate end ved fast ansættelse av jordmor.
2. Besættelsen av stillingen som distriktsjordmor sker i landdistrikter av amtmanden, i byer av magistrat og formandskap.
3. Aldersgrænsen er 65 aar; derfra er dog flere ganger av departementet dispensert for 1 à 2 aar, naar det har været anbefalt av rette vedkommende. Enhver offentlig ansat jordmor er pligtig til at gjøre indskud i en pensionskasse.
4. En distriktsjordmor kan avskediges før opnaadd 65 aars alder av amtmanden, efterat hun selv, embedslægen og kommunestyret har uttalt sig.
5. Distriktsjordmødre er forpligtet til at yde fattige barselkvinder fødselshjælp og den dermed i umiddelbar forbindelse staaende hjælp uten betaling, men mot lovbestemt skyss- og kostgodtgjørelse.
6. Lønnen for distriktsjordmødrene utredes med $^{2}/_{5}$ av statskassen. De øvrige $^{3}/_{5}$ utredes i byerne i sin helhet av disse. I landdistrikterne utredes $^{2}/_{5}$ av amtskassen og $^{1}/_{5}$ av herredskassen. Lønnens størrelse var i loven av 1898 fastsat til mindst kr. 200 med 2 alderstillæg, hvert paa kr. 50 efter 5 og 10 aars tjeneste. Denne løn er i 1912 (efter jordmødrenes andragende) blit forhøiet til mindst kr. 300 med 3 alderstillæg, hvert paa kr. 50 efter 5, 10 og 15 aars tjeneste. For distriktsjordmødre i Tromsø og Finmarkens amter blev der desuten for budgetterminen bevilget et tillæg av kr. 50 til hver.
7. Enhver praktiserende jordmor er forpligtet til uten ophold at begi sig til de kvinder i barnsnød, som hun blir kaldt til, hvis hun ikke er hindret ved fødselshjælp hos andre eller ved sygdom.

8. Der er paalagt jordmødrene taushetspligt.
9. Det hygieniske tilsyn med jordmødrene er tillagt helseraadenes ordfører.
10. Der er i loven aapnet adgang til at paalægge alle praktiserende jordmødre at føre dagbok over sin virksomhet og at avgi fødselsanmeldelser og lignende. Denne adgang er benyttet ved kgl. res. av 9de november 1901.

Der er under 25de juni 1909 utfærdiget en tillægslov til jordmorloven av 1898, hvorved der er aapnet adgang for jordmødre til at kræve sit honorar for ydet fødselshjælp utbetalt av fattigkassen, dersom vedkommende selv ikke betaler et passende honorar. Kravet paa fattigvæsenet maa i tilfælde fremsættes tidligst 3 og senest 6 maaneder efterat fødselshjælpen er ydet.

Mulig tvist om honorarets størrelse avgjøres av amtmanden efter indhentet erklæring fra embedslægen.

1908 blev et merkeaar i jordmødrenes historie; det aar blev deres landsforening stiftet. — Like til slutten av 80-aarene arbeider jordmødrene hver for sig uten større samhold. I 1888 gik 4 Kristianiajordmødre igang med at organisere sig; fru *Marie Weflen* var deres formand, og denne lille begyndelse blev grundlaget for Kristiania jordmorforening, som stiftedes 1897. Senere dannedes foreninger landet rundt; men savnet av en institution, som kunde samle *alle* landets jordmødre til fælles løft for standens interesser blev som aarene gik mere og mere følelig.

Marie Weflen

Doktor Quisling stillet i Tidsskriftets januarhefte 1908 en opfordring til landets jordmødre om at danne en norsk jordmorforening. Tanken vandt varm sympati. I møtet i Kristiania jordmorforening 26de februar s. a. begrundet doktoren nærmere sin opfordring, og oplæste et utkast til love, hentet — med de nødvendige forandringer — fra den norske lægeforenings love. Den 15de mars var 29 Kristianiajordmødre indtegnet som medlemmer av den vordende norske jordmorforening. Fra Kristiania gik opfordringen videre og fik stor tilslutning blandt jordmødre i by og bygd. I august var allerede programmet utarbeidet for det første landsmøte; det avholdtes i Kri-

stiania 17de, 18de og 19de september 1908. Frøken *Anna Gjønnæss*, daværende formand i Kristiania jordmorforening, blev valgt til formand. Lovutkastet fra 26de februarmøtet blev i det væsentlige vedtat.

Lovparagraf 2, som uttaler foreningens maal, gjengis her:

a. at virke for jordmødrenes deltagelse og indflydelse paa anliggender, som angaar deres egne forhold.

b. at verne om deres økonomiske og kollegiale interesser.

c. at fremme alt, hvad der kan bidra til at øke deres kundskaper i fødselshjælpen.

Anna Gjønnæss

I første møte deltok 134 jordmødre, samlet fra alle landsdele. Den norske jordmorforening har siden hat to landsmøter — i Trondhjem 1910, i Bergen 1912. Programsaker for disse møter har været distriktsjordmødrenes lønningsregulativ, jordmødrenes fagutdannelse og bedre fordannelse for de elever, som optas paa statens jordmorskoler. Andragende om høiere løn for distritsjordmødrene blev indsendt til departementet 1909 og blev behandlet i stortinget 1912; jordmødrenes krav blev delvis indvilget[1]).

Januar 1911 sendte styret for norsk jordmorforening andragende til justisdepartementet om fyldigere undervisning i anatomi og fysiologi ved statens to jordmorskoler. Dette blev negtet. — Kravet blev gjentat 1913. Jordmødrenes ønske om fyldigere undervisning blir tilfredsstillet ved indførelse av prof. dr. med. Brandts „Lærebok for jordmødre“ ved statens jordmorskoler.

I 1909 blev Norsk Jordmorforening led av Norske Kvinders Nationalraad.

Foreningens medlemsantal er nu ca. 600.

De sidste aar er ved Kristiania fødselsstiftelse nogen av de elever som skal arbeide i ufarbare landsdele, blit undervist i bruken av fødselstangen. Dette skede først ved Bergens jordmorskole under overlæge Vogt; i slutten av 1886 var 22 elever oplært i tangbruk, og nu undervises alle elever ved Bergens jordmorskole i denne.

Hvor der byr sig vanskeligheter i praksis er enhver jordmor pligtig til at hente læge; men i tilfælder hvor læge ikke har kunnet naa frem, og et lykkelig utfald for mor og barn beror paa hurtig

[1]) Kfr. § 6 de vigtigste bestemmelser i jordm.loven av 1898 m. h. paa jordmorvæsenets organisation.

hjælp, har jordmorens lovmæssige bruk av tangen vist sig at være av nytte.

I 1914 flytter Kristiania fødselsstiftelse og jordmorskole op til sin nye tidsmæssige bygning i Stensberggaten; her vil eleverne sandsynligvis faa lettere arbeidsvilkaar under professor Brandts fortsatte initiativrike ledelse — sikkerlig av betydning for deres fremtidige arbeide som jordmødre.

* * *

Frk. *Lul Klem,* som har skrevet ovenstaaende artikel, og av hvem vi her bringer et portræt, har i 22 aar praktiseret som jordmor i Kristiania. Utgaat fra Larviks middelskole, hvor hun tok sin eksamen, kom Lul Klem ind paa Nissens guvernanteskole. Efter at ha tat eksamen her blev hun guvernante og kom efter 3 aars forløp i 1881 tilbake til Kristiania, hvor hun ansattes som lærerinde ved en privat pikeskole. Her blev hun imidlertid bare i 2 aar, da hun gik hen og „forbauset verden" ved at melde sig som elev paa jordmorskolen. Fra lærerinde til jordmor! Det betragtet folk som en synken i graderne paa den sociale stige. Men vi vet, at Lul Klem har forstaat at hævde den stilling med hæder og ære, og at hun er høit skattet i de hjem og av de kvinder som tyr til hende. — Lul Klem er for tiden formand i „Den norske jordmorforening".

Lul Klem

F. M.

Kvindelige gymnaster (massøser).

Av Kate Jørgensen.

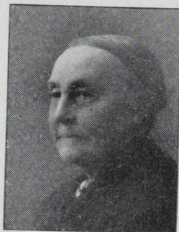
Før 1836 var gymnastik ikke meget anvendt her i Norge, men i det aar indførtes *Lings gymnastikreglement*, og der kom mere fart i gymnastiken. Bergen gik foran med skolegymnastik og fordring paa god utdannelse i sykegymnastik. Skolerne i Bergen engagerte svenske centralister til lærerinder, indtil der kom velutdannede norske, som kunde overta lærerindestillingerne.

I 1870 blev *Centralskolen for gymnastik* oprettet i Kristiania, men der utdannedes bare mænd, kvinder hadde ikke adgang.

Samtidig med centralskolen oprettedes en gymnastikinspektørpost, som blev besat med skolens chef. Han hadde at kontrollere al gymnastik ved landets offentlige og under offentlig kontrol staaende skoler. I 1883 blev daværende kaptein Petersen chef for centralskolen, og han arbeidet ihærdig for at faa utvidet skolen til, i likhet med det svenske centralinstitut, ogsaa at omfatte sykegymnastik og *gi adgang for kvindelige elever.* Det første er endnu ikke opnaad, og først i 1906, 23 aar senere, uteksaminertes det første kuld — nogen og tyve i tal, — lærerinder i friskgymnastik fra centralskolen. Efter en ansøkning fra mange gymnastiklærerinder, som blev varmt anbefalt av centralskolens bestyrelse, blev der endelig av departementet besluttet oprettet kurser til utdannelse av gymnastiklærerinder. Disse kurser for kvinder gis dog bare hvert 4de aar, og de varer 8 maaneder, mens kurset for mænd varer 2 aar.

I ottiaarene dannedes ogsaa de første kvindelige gymnastikpartier omkring i de forskjellige byer under bestyrelse av de stedlige mandsforeninger. Ved disse drives væsentlig den Lingske gymnastik. Alle de forskjellige foreninger har nu sluttet sig sammen, og som centrum staar „Centralforeningen til utbredelse av idræt“, med 38000 medlemmer, fordelt paa 600 foreninger. Enkelte av de kvindelige partier er nu saa godt opøvet at de med hæder kan delta i gymnastikopvisninger baade i og utenfor landet.

De første norske kvinder som blev uteksaminert i sykegymnastik og massage ved centralinstitutet i Stockholm var frk. *Elisabeth Lampe* og den nu avdøde frk. *Agnete Faye* fra Bergen. Sammen med den svenske gymnastikdirektrice fru Westmann, optok frk. Lampe arbeidet baade i frisk- og sykegymnastik her i Kristiania i 1877. De var begge vel kjendt for den store dygtighet og levende interesse for faget hvormed de arbeidet, og som for frk. Lampes vedkommende endnu vedvarer. Frisk og energisk som hun er, tar hun fremdeles imot patienter, og hun har altid ivret for at man skulde søke at hæve standen og gymnastiken ved at arbeide for bedre undervisning med stadig større fordringer til elevutdannelsen. For at vække interesse for saken, har hun skrevet artikler baade i norske og svenske tidsskrifter, utgit gymnastiktabeller, holdt foredrag og deltat i arbeidet for at faa de første kvindelige gymnastikpartier startet. Hun var i mange aar gymnastiklærerinde ved lærerindekurser og seminarer.

Elisabeth Lampe

Nogen aar senere begyndte frøknerne *Lindtrup* at arbeide i Kristiania. Den ældste hadde studert ved centralinstitutet i Stockholm, og ved siden av at behandle patienter tok hun ogsaa imot elever. Hun arbeider nu i Boston.

Det første gymnastiske institut i Norge var vistnok Kjølstads for helbredelse av skjævheter ved selvretningsmetoden, som han selv hadde opfundet og med held praktiserte. Institutet overtokes ved hans død av dr. Tidemann, som videre utviklet metoden og hadde meget stor søkning. Da dr. Tidemann i 1883 døde, overtok hans eneste datter, frk. *H. Tidemann*, og doktorens mangeaarige assistent, frk. *Gundersen*, som imidlertid ogsaa var blit uteksaminert som gymnastikdirektrice fra centralinstitutet i Stockholm, institutet, og drev det i doktorens aand i 10 aar, da det blev overtat av dr. P. Giertsen.

Siden den tid har sykegymnastik og massage som kurmiddel vundet stadig større anseelse, og tilgangen paa arbeidskræfter har tiltat sterkt. I begyndelsen maatte man til centralinstitutet i Stockholm for at faa sin utdannelse. Det var meget vanskelig at faa plass der, men senere er dr. Arvidsons 2-aarige institut blit sidestillet med centralinstitutet, hvorved adgangen til førsterangs utdannelse blev betydelig lettere. Mange nøiet sig imidlertid med de korte, private kurser, som efterhaanden blev oprettet herhjemme, da de jo faldt

betydelig billigere. En av de første som blev oplært herhjemme, var frk. *Anne Kure*, som ernærte sig ved massage i 10 aar, inden hun begyndte sin hotelvirksomhet. Det var i 70-aarene.

Tildels for at raade bod paa disse forhold, oprettet læger ved Det ortopædiske institut i 1897 kurser i massage og sykegymnastik ved institutet, hvortil ogsaa kvindelige elever hadde adgang.

Friskgymnastik blev ikke fra først av optat som undervisningsfag ved disse kurser, men der gymnastisertes nogen timer om uken for at oparbeide elevernes kraft og spænstighet, saa de kunde bli friske og motstandsdygtige under det anstrengende arbeide. Der har imidlertid stadig været arbeidet for at faa friskgymnastiken som et led i utdannelsen, med det dobbelte maal for øie at skaffe eleverne besst mulig utdannelse i sit fag, og desuten gjøre det til et sikrere levebrød.

I 1902 blev disse massagekurser autorisert derved at departementet indvilget i at opnævne censorer ved elevernes avgangseksamen. I undervisningstiden foregaar dog undervisningen ukontrollert og uten inspektion.

I 1904 blev friskgymnastiken optat som undervisningsfag under statens inspektion med fagmæssig utdannet censor, saaledes at de uteksaminerte sykegymnaster nu ogsaa skal kunne overta poster som lærerinder i friskgymnastik. Man kan nu om ønskes faa undervisning kun i friskgymnastik og anatomi med fysiologi, men vil man ha utdannelse i massage og sykegymnastik, maa man enten forut ha utdannelse i friskgymnastik eller ta den samtidig.

Kurset ved Det ortopædiske institut er nu etaarig, men der arbeides for at faa det toaarig i likhet med kurset ved det svenske centralinstitut, da undervisningstiden som den nu er, ansees for utilstrækkelig.

Av private kurser er her flere.

Hos frk. *Ida Bull* og fru *Anna Holthe*, uteksaminert hos dr. Wide, dr. Kjellberg og prof. Lindstrøm i Stockholm, var undervisningstiden fra først av kun 6 maaneder, men den er i aarenes løp steget og er nu 9 maaneder. Der undervises ikke i friskgymnastik. Som censorer ved elevernes avgangseksamen er en læge og en kvindelig sykegymnast.

Fru *Ulla Elling* har kurser paa optil 6 maaneder. En her i landet forholdsvis ny art av sykegymnastik og massage, er den engelske „nerve-training“ (kunsten at hvile), fortrinsvis beregnet paa nervøse og søvnløse mennesker, og indført her av denne artikels forfatter.

Efter initiativ av gymnastikdirektrice frk. *Lucy Lyche* stiftedes 1895 sykegymnasternes forening, som nu av praktiske grunde kalder sig „Gymnasternes forening“. Den har i aarenes løp arbeidet for en videregaaende gymnastisk utdannelse og autorisation for dens medlemmer. Dens formaal har været ved hjælp av foredrag og diskussioner at utvikle og styrke interessen for faget hos dens medlemmer og skape besst mulige arbeidsvilkaar for dem.

Medlemmernes antal er nu ca. 70, hvorav de fleste er massøser, eller, som de nu kalder sig, sykegymnaster. For at kunne bli medlem av denne forening maa man ha mindst 1 aars utdannelse i sykegymnastik og massage.

I løpet av disse 40--50 aar er naturligvis sykegymnasternes antal mangedoblet. Den sidste statistik er fra 1910 og viser 84 kvinder, som ernærer sig ved „Massage o. desl.“ her i Kristiania, men da der ved Det ortopædiske institut aarlig har været uteksaminert ca. 20—30 elever og ved de private kurser aar om andet vistnok dobbelt saa mange, kan man sikkert gaa ut fra at her nu er adskillig flere. Der er ogsaa dem som fremdeles søker til Stockholm for sin utdannelse.

Men mange av de her utdannede har selvfølgelig søkt utover landet likesom adskillige er utvandret til andre lande.

Kvinder i Hotelbedrift.

Av *Charlotte Hilditch Rygh.*

Hotelbedriften eller herbergering av reisende har ikke været, og er heller ikke endnu gjenstand for bevilling, og derfor har der gjennem tiderne været mange forskjellige slags herberger, baade gode og slette.

I vort vidtstrakte og tyndt befolkede og meget fattige land, var det selvsagt at der utover bygderne og i fjelddistrikterne før kommunikationerne blev hvad de nu er, var mange smaa og i høi grad primitive logisteder med bevertning efter „fattig leilighet"; mange folk baade med og uten betingelser blev av forholdene drevet ind i faget. Saaledes som reisetrafiken har øket og forandret sig i det forløpne aarhundrede her i landet, sættes der jo store krav til hotellerne og hvad dermed er forbundet. Om alle de underlige foreteelser paa det omraade baade før og nu, har vi læst i dagspressen til de forskjelligste tider, saa der er neppe nogen som er ukjendt med dette, men det synes som om der findes endel, som endnu ikke har faat øie for de store fremskridt der er gjort i dette stykke, og her er det kvinder med sikre initiativer og energisk arbeidsydelse har tat et godt tak.

Skjønt nævnt ved flere leiligheter før, maa vi allikevel her i kvindernes egen bok tillate os at nævne „veteranen" blandt kvinder i hotelarbeide, *fru Ellen Persen*, der trods det, at hun arbeidet ved siden av sin mand allikevel maa betegnes som den der har lagt et grundlæggende arbeide i norsk hotelbedrift. Hun har vist standen, at der intet departement findes i hotellet, hvor ikke husmoren maa være kjendt og med. Vaskepikens gjerning i bryggerhuset, kjøkkendepartementets alle avdelinger saavelsom oldfruens

Ellen Persen

Sidsel Aannerud Ørum

forgrenete arbeide har hun hat øie med, ved siden av det at være hotellets elskværdige vertinde; alt dette har fru Persen forstaat, og trofast hjulpet sin mand til at skape vort „Victoria hotel."

Den energiske, fremsynte kvinde, som først tok op ideen om at begynde et privathotel hvor hun selv kunde ha ledelsen, var *frøken Sidsel Aannerud*, elev av fru Persen. Hun begyndte sin virksomhet 1877, med 6 værelser i Dronningens gate, men maatte snart utvide hotellet og flyttet op til Kongens gate 33, hvor 2den og 3dje etage indtokes av det velkjendte og skattede tilflugtsted for reisende. Her utviklede forholdene sig hurtig, og hotellet blev viden kjendt for sit propre og korrekte stel og sit gode kjøkken. Efter nogen aar ødela en ildebrand huset, og da frk. Aannerud imidlertid hadde giftet sig, kjøptes Akersgaten 26, hvor der blev bygget paa og indredet et overordentlig pent og fint hotel, et foretagende, som fru Aannerud Ørum meddeler hun aldrig vilde ha gjort alene, heller ikke vil hun raade nogen anden kvinde til at gjøre det, for „byggeforetagender fordrer sin mand." Efter i 8 aar at ha drevet dette i hele Norge og langt ut over Norges grænser velkjendte „Sidsel Aanneruds hotel" trak hun sig i 1897 tilbake, og hotellet gik over til ny eier.

Frk. Anne Kure, den velkjendte, elskværdige eier og leder av det elegante og velrenomerte sanatorium, som klynger sig op til Voxenkollens skogbevokste skrænter og glitrer og lyser i solskinnet, er ogsaa en av pionererne for kvinder i hotelbedrift. Hendes arbeide begyndte i Kirkegaten 36, hvor hun indarbeidet et familiehotel, baade i navn og i gavn. Man var glad naar man ved forespørsel fik besked om at der var et ledig værelse (det var der nemlig ikke altid), og man installeret sig saa tryg og vel tilmote.

Anne Kure

Under sin arbeidstid her, bygget Anne Kure 1892 en liten hytte paa Voxenkollen, som et rekreationssted for sig og sine, den *første* bebyggelse paa Voxenkollen og dette blev begyndelsen til det nuværende prægtige hotel deroppe.

1897—98 sprengtes, byggedes og anlas det store etablissement med al mulig tidsmæssig komfort og tekniske bekvemmeligheter og med anledning til utefornøielser for de forskjellige aarstider. 1899 aapnedes saa „sanatoriet," det *første* hotel paa Voxenkollen. Men det viste sig snart at være for litet og en tilbygning stod færdig 5 aar senere. Det var hverken letvint eller billig at bygge der oppe

i aasen, og Anne Kure har vist et mot og en foretagsomhet som maa staa som et lysende eksempel for fremtidens kvinder.

Frøken Josefine Thrulsen, nuværende indehaver av hotel Bellevue, begyndte sit hotelarbeide i Moss, hvor hun efter nogen aars drift mere privat overtok „Jernbanehotellet," og her indarbeidedes en pen og vel anseet hotelforretning i den mellem jernbane og brygge meget beleilig beliggende bygning. Efter at ha drevet her i 13 aar, overtok hun „Hotel Bellevue" i Kristiania. Dette hadde efter frk. Kure gaat fra haand til haand og var blit mindre og mindre anset, saa da frk. Thrulsen 1905 overtok hotellet, var det ikke ganske let at arbeide sig fremover igjen, men den vel øvete dame fik snart lagt alt om og arbeidet er lykkedes, saa stedet har gjenvundet sit gamle ry som et 1ste klasses hotel.

Fru Martha Johannesen er den eneste kvinde her i Kristiania som i forbindelse med hotelbedrift ogsaa driver kafé- og samlagsvirksomhet.

Efter at ha forsøkt sig paa forskjellige steder, baade i og utenfor Kristiania, overtok fru Johannesen sit nuværende hotel sammen med sin mand. Der arbeidedes temmelig tungt fra først av, og da manden efter 10 maaneders forløp døde, blev det til en begyndelse ikke lettere, med de 7 barn. Alle evner, kræfter og al energi anspændtes nu for at faa skapt en levedygtig forretning, og fru Johannesen har vist sig at være sit arbeide voksen, skjønt det har gaat gjennem noksaa megen motgang. Det er heller ikke en almindelig gjerning for en kvinde at drive hotel-kafé og restaurationsvirksomhet og kunne holde det alt paa det nivaa „Hotel D'Angleterre" nu befinder sig.

Martha Johannesen

Dette er hvad der i korthet kan sies om Kristiania, men vi har endnu utover landdistrikterne mange større og mindre steder, som vi ikke bør la ubemerket, fordi arbeidet der har været og er saa meget besværligere, ikke mindst paa grund av at der fra tidligere tider næsten maa sies at være tradition: de veifarende skulde huses og bespises *gratis,* det var næsten en skam at ta sig betalt, og da det tilsidst blev saaledes, at man ansaa sig fuldt berettiget til betaling, var den allikevel saa ynkelig liten, at husmorens slit om sommeren omtrent ikke gav mere av sig, end det at hun hadde opnaadd at faa avsat en del av gaardens produkter.

Efterhaanden som trafiken er blit større paa grund av de bedrede

kommunikationer, og hotellerne er kommet sig op, baade kvalitativt og kvantitativt, har priserne litt efter litt bedret sig, og dette virker igjen tilbake paa arbeidet, saa det falder betydelig lettere. Flere av vore større provinshoteller rangerer nu høit, og gir sine eierinder en god position.

Av vore gode hoteller i dampskibstrafiken skal nævnes: *Fru Arnesens Hotel, Moss* (tidligere Reinsch's); efter fru Arnesens død indehas hotellet av *frøken Margrethe Arnesen. Fru Sørbys Hotel*, Horten, velkjendt fra de dager, da Horten blev anløpet av postbaatene, før jernbanen aapnedes, *frk. Thora Hansens Hotel, Larvik*, et for sit ualmindelig gode stel landskjendt sted; nu iaar gaat over til ny eier, *fru H. Evensen.*

Marie Ullebergs Hotel, Fredriksvern, velkjendt av marinens folk, da orlogsflaaten var stationeret der. I den senere tid er hotellet kjendt under navnet Wassiloff's hotel. Det indehas nu av *frøken M. Steinert.*

Fru Lundegaard, Grand hotel, Arendal, har et av vore største kysthoteller. Med sin fortrinlige beliggenhet, gode administration og sit komfortable utstyr, regnes det blandt vore allerbedste. *Frk. Thiis, Risør, frk. Braastad, Grand Hotel, Mandal, fru Moe's* Hotel, Flekkefjord, nu overtat av datteren, *fru Reinertsen*, er et overordentlig godt sted, særlig kjendt for sin gode mat og sine gode drikkevarer. Fru Moe er nemlig en av de faa kvinder som har hat samlag knyttet til sit hotel. *Frk. Anna Wahls hotel* sammesteds er et gammelt velkjendt sted. I Bergen kan nævnes *fru Unni Johannesen*, der ogsaa har restauration i forbindelse med sit hotel.

Alle disse hoteller bærer gode vidnesbyrd om, hvad flinke, arbeidsomme kvinder kan faa utrettet ved flid, orden og energi.

I vore indlandshoteller har vi flere kvinder, som i særlig grad har arbeidet godt og bidradd til at deres distrikter er blit saa godt besøkt. Hvad er vel egentlig i længden fjeld, skog, sjø og elv uten et godt herberg med renslig stel og god mat? Blandt disse kvinder skal nævnes nogen velkjendte navne:

Fru Jahrman, Grand hotel, Hamar. Fru *Thora Breiseth, Lillehammer. Søstrene Langseth, Faaberg.* Furuheim, *fru Olsen*, Vinstra, Bjørkheim hotel, *frk. Forberg*, Otta.

Hvis den reisende, der i 60-aarene ved vintertid drog landeveien mellem Kristiania og Bergen og møisommelig slet sig frem paa en ussel landevei i snefok til en halvt nedsned liten fjeldgaard med høist

tvilsomme muligheter, baade for bespisning og søvn, nu skulde gjøre samme tur, vilde han finde turen betydelig anderledes.

Paa „dampens vinger,“ med „den roterende“ hvirvlende snemasserne i skyhøie søiler foran sig, kommer han i makelige, lune boggievogne frem til et „Soria Moria slot,“ ogsaa kaldet „*Finse Hotel*“ midt oppe i høifjeldets snevidder, hvor den landskjendte *fru Annie Fangen-Klem* har nedlagt sit store arbeide. Forøvrig vil listen over alle de mange dygtige hotelvertinder i de forskjellige turistruter som Telemarken, Valdres, Vestlandets fjorddistrikter, o. s. v. bli altfor lang, dersom de skulde nævnes alle efter fortjeneste. Selv om der paa de fleste steder staar en mand som eier av gaarden, saa er dog kvinder gjennemgaaende et saa uundværlig element, at foretagendet mange steder staar eller falder med dem.

Aarhundredet 1814—1914 ses at være et rikt fremgangens aarhundrede for kvinder i hotelbedrift, og vi ser med glæde, at energisk frygtløst arbeide som oftest krones med held.

Marie Aslaksrud
Assistent *)

Betzy Kjelsberg
Fabrikinspektør

Ragna Bugge
Assistent

Kvinder i industrien.

Av *Betzy Kjelsberg.*

Anvendelse av kvinder i industrien har skutt rask vekst i de sidste to decennier.

Studerer man statistiken vil man faa bevis for at omlægning av de forskjellige slags arbeider fra hjemmet til fabriken og verkstedet, har drevet kvinderne fra hjemmene over i bedrifterne.

Det var i tekstilfabrikerne de første kvinder fik ansættelse. Kvinderne hadde fra hjemmene øvelse i vævekunsten; det var derfor naturlig at deres kundskaper og dygtighet i dette fag blev utnyttet.

I en beretning om Haldens bomuldsspinderi og væveris virksomhet fra 1813—1902 oplyses det at kvinder anvendtes i bedriften allerede i 1816.

Mændenes løn i den tid opgis i samme beretning til 20 sk. à 1 mark (67 og 80 øre) pr. dag. Der findes ingen oplysninger om hvor stor kvindernes løn var, men at den ogsaa da var mindre end mændenes kan vi visst gaa ut fra.

Det er først fra 1870 at vi har nogen paalidelig opgave over kvinders anvendelse i industrien.

At de har været anvendt i forskjellige bedrifter før den tid er sikkert, men der savnes materiale til at belyse i hvor stor utstrækning dette har fundet sted.

---

*) Død 1911.

Nedenfor hitsættes statistiken for tiden fra 1870—1890, idet hver femaarsperiode tas frem.

	Voksne kv.	Mindreaarige kv.
1870	2876	ikke opgit.
1875	4723	632
1879	4671	691
1885	7044	516
1890	8957	1485

I 1870 var procentantallet av kvinder i forhold til det hele arbeidsantal = 9.2 pct.

I 1890 var procentantallet øket til 19 pct.

Fra 1ste juli 1893 kom de industrielle bedrifter ind under tilsyn, idet „Lov om tilsyn med arbeide i fabriker m. v. av 27de juni 1893“ traadte i kraft.

Vi kan nu følge kvindernes anvendelse i industrien gjennem fabrikinspektørernes aarsberetninger.

Forholdet stiller sig saaledes for følgende aar:

Antal kvinder fordelt efter alder.

Aar	12—14 aar	14—16 aar	16—18 aar	voksne kvinder	Ialt
1895	79		1456	8303	9838
1896	85		1662	9193	10940
1897	92		1788	10011	11891
1898	135		2111	11250	13492
1899	140	590	1639	12279	14640
1900	156	671	1686	12465	14978
1901	87	161	1700	12817	14770
1902	83	636	1764	12675	15248
1903	121	591	1694	12871	15277
1904	Der foreligger ingen fuldstændig statistik for dette aar.				
1905	95	646	2713	13927	16381
1906	156	757	2000	15393	18307
1907	148	849	2330	15854	19191
1908	308	1160	2535	16608	20619
1909	122	912	2243	15377	18654
1910	267	1308	2904	20479	24758
1911	267	1407	3087	21448	26209
1912	352	5332		23850	29534

I 1895	anvendtes	9838 kv.	til industrielt arbeide.
- 1905	—	16381 -	—„—
- 1912	—	29534 -	—„—

Forøkelsen av den industrielle kvindehær beløper sig til ca. 20000 i et tidsrum av 17 aar.

I 1912 beskjæftigedes i industrielt arbeide fordelt paa 9077 bedrifter 136025 arbeidere av begge kjøn, hvorav 29534 kvinder eller 21.71 pct. av det samlede arbeiderantal.

Kvinder anvendes i samtlige 12 industrigrupper som er opført i statistiken.

Det er dog i *nærings-* og *nydelsesmiddelindustrien* samt *tekstilindustrien* vi *finder flest* kvinder beskjæftiget.

Grunden hertil er vel delvis at søke i, at det arbeide, som utføres inden disse industrier, gjennem tradition regnes for kvindearbeide og at der ved antagelsen av arbeidere inden disse grupper ingen fagutdannelse kræves.

Anna Johnsen
formand ved Thornes hermetikfabrik.

I 1912 arbeidet der i fabriker for fremstilling av *nærings-* og *nydelsesmidler* 9049 kvinder.

Arbeidstiden er 10 à 11 timer. Naar tallet her er saa stort, beror det paa, at hermetikfabrikerne benytter hovedsakelig kvindehjælp.

Vor vel ansete hermetikindustri kan nok ikke klare sig uten de dygtige kvindelige arbeidere.

Inden denne industri finder vi ogsaa de fleste kvindelige arbeidsformænd, hvorav der i hele landet inden alle brancher kun findes 182 mot 4553 mandlige.

Det er et sørgelig faktum, at de kvindelige arbeidere i saa ringe utstrækning opnaar forfremmelse til formandsstillinger.

Den væsentligste aarsak hertil er manglende fagmæssig utdannelse og delvis gammel fordom. Det gamle ord: „Manden skal byde, kvinden lyde", gjør sig gjældende i industrien i utpræget grad. —

Kvindernes mangelfulde organisation gjør, at der ingen forandring sker heri. Erfaring viser, at inden de industrier, hvor kvindelige formænd er ansat, som f. eks. ved hermetik, skotøi- og tekstilfabriker i enkelte avdelinger, hersker der stor orden, renslighet og god disciplin.

For det kvindelige fabriktilsyn er det av stor betydning at ha adgang til at kunne konferere med kvindelige formænd. Der burde

iethvertfald ved enhver bedrift med f. eks. over 10 kvinder, være en bestemt tillidskvinde, som tilsynet kunde konferere med.

Der er mange forhold som man ikke kan faa fuld besked om ved konferance med mænd.

For 2354 voksne kvinder inden hermetikindustrien opgis indtægten til kr. 0.19 pr. time.

I sæsonen kan der tjenes godt; 25, 27, 30 kr. pr. uke har jeg ofte faat opgit som fortjeneste. Da har der selvfølgelig været arbeidet paa overtid.

I *bakeribedriften* anvendes meget faa kvinder.

Grunden hertil er manglende fagutdannelse.

Der er en del kvinder, som har avlagt svendeprøven; de er

Arbeidere i knækkebrødsfabrik.

selvstændige næringsdrivende og tælles ikke blandt de industriarbeidende kvinder.

I kjæks- og knækkebrødfabriker anvendes et stort procentantal kvinder.

Ved knækkebrødfabrikerne er der natarbeide. Ved en av disse fabriker var arbeidstiden fra 6—6 med 2 timers hvile, den ene uke om dagen, den anden om natten. Kvinderne betaltes med fra 8—10 kr. pr. uke En altfor daarlig betaling for et slitsomt natarbeide. Mangel paa organisation gjør, at disse kvinder ikke faar tillæg for natarbeide.

I *chokolade- og dropsfabrikerne* anvendes kvinder i betydelig utstrækning. Arbeidet, som utføres i disse bedrifter, er av lettere art. Arbeidsforholdene er som regel bra. For de mindreaarige er begynderlønnen 6 à 7 kr. pr. uke. Efterhvert som øvelse opnaas, faar de akkord, og da kan de tjene 12—15 kr. Voksne øvete pakkersker kan paa akkord tjene 20 kr. pr. uke.

Ved *saft- og konservefabriker* anvendes hovedsakelig kvinder. Lønnen er fra 10.80—12 kr. pr. uke.

I *margarinfabrikerne* tjener kvinderne fra 2.00—2.50 kr. pr. dag. De faar gratis hvite forklær og kappe. Bedrifterne holder dem ogsaa med vask av disse.

I landets 670 *meierier* beskjæftiges 1326 kvinder. Arbeidet i meierierne maa betegnes som meget tungt.

Mangen en utslit kvinde har meierierne paa sin samvittighet.

Arbeidstiden er uforholdsmæssig lang. Den begynder mange ganger kl. 5 om morgenen og varer til langt ut paa eftermiddagen *uten regelmæssige* maaltidspauser med *hvile*. Ofte maa meieriarbeiderskerne utføre baade fyrbøter- og maskinistarbeide ved siden av melkestellet.

Rachel Taranger
Formand ved Nestlés melkekondenseringsfabrik.

Dette forhold gjør sig særlig gjældende ved de mindre meierier.

Betalingen for voksne kvinder i meierier er 13 øre pr. time, hvortil kommer værelse, lys, brænde og delvis meieriprodukter.

Hvis nogen stand trænger organisation, saa er det meierskerne. De trænger baade kortere arbeidstid og bedre løn.

I *bryggerier og mineralvandfabriker* anvendes kvinder væsentlig til skylling av flasker, tapning, etikettering m. v. Arbeiderskerne i disse bedrifter er hyppig utsat for ulykkestilfælder ved at flaskerne gaar istykker under skyllingen eller tapningen. Den erstatning som de senere faar for skamferte fingre og forkrøblede hænder, synes ikke at staa i forhold til den nedsætten i arbeidsevne, som har fundet sted. — Fortjeneste 10.80—12 kr. pr. uke.

Kvinderne inden industrien bør reise krav paa at bli repræsentert i den appelkommission, hvortil den av riksforsikringsindretningen fastsatte erstatning kan indankes. — Antagelig vil kvindernes erstatning bli litt større, hvis der i kommissionen sættes en prøvet erfaren kvinde.

Til nydelsesmiddelbedrifterne hører *tobak- og cigarfabrikerne*. 647 kvinder beskjæftiges her. Fortjenesten i dette fag er som regel god. Sorterersker tjener 20—22 kr. pr. uke. Cigar- og cigaretlæggersker fra 20—27 kr. Enkelte ældre, særlig dygtige læggersker kan drive det til 30 kr. uken.

Gjennemsnitslønnen for kvinder inden denne gruppe er 25 øre pr. time.

Dette er den største timebetaling for kvindelige arbeidere. Mange kvinder som arbeider i tobakindustrien, klager over hodepine og hjerteklap.

Arbeidet i sig selv er let, men opholdet i lokaler hvor den sterke tobakslugt er fremherskeude, virker selvfølgelig paa nerverne. Arbeidsforholdene i de større tobakfabriker, — hvorav vi her har

Brislingen lægges i æsker.

flere — er udmerkede. Store lyse lokaler, som er godt ventilerte og rene.

Ved en del bedrifter er der indrettet hyggelige spiselokaler, garderoberum og endogsaa bad.

De kvindelige tobaksarbeidere har let for at faa godt lønnet arbeide. Formænd har gjentagende uttalt sin anerkjendelse av den intensitet og samvittighetsfuldhet hvormed kvinderne arbeider.

Dette er de vigtigste grupper inden nærings- og nydelsesmiddelindustrien, hvor kvinder beskjæftiges.

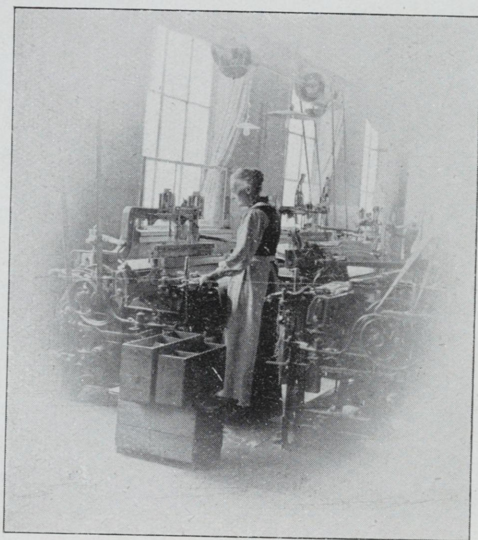
* * *

Den næste store hovedgruppe er *tekstilindustrien.*

Her arbeidet i 1912: 6388 voksne kvinder, 1184 mindreaarige og 30 piker mellem 12—14 aar.

Arbeidstiden inden tekstilgruppen maa betegnes som lang. Den er gjerne 10$^1/_2$, 11, 11$^1/_2$ timer daglig.

Den ukentlige arbeidstid for flerheten av denne gruppe er fra 58—60 timer netto. — Dygtige væversker, som passer 3 à 4 vævstoler, tjener fra 17 til 20 kr. pr. uke. Der maa da arbeides temmelig intenst. Middagshvilen blir ofte benyttet til eftersyn av tøiet m. v. Den almindelige fortjeneste for væversker er fra 12—14 kr. uken.

74 aar gammel kvinde ved spolingen.

Vævning maa betegnes som et anstrengende arbeide. Maskinernes dur og larm, gjør at en hel del væversker ødelægger sin hørsel. Til spoling anvendes mest mindreaarige kvinder. Ved spindestolene brukes ogsaa en del mindreaarige, ofte ogsaa gutter. Pikene tjener fra 10—15 øre pr. time ved dette arbeide.

Mange ældre utslitte væversker gaar tilbake til spolingen eller forskjellig sorteringsarbeide.

Mangen en trist livshistorie faar jeg høre, naar jeg sætter mig ned hos disse gamle kvinder og snakker litt med dem. Jeg har gang

paa gang truffet 70—80 aar gamle kvinder, som av frygt for fattigkassen stavrer sig avsted til fabriken for der at tjene 8 à 9 kr. pr. uke. Vi trænger at faa alderdomsforsikring og i forbindelse hermed kommunale alderdomshjem, hvor saadanne gamle hæderlige arbeidere kan faa leve sine sisste dage sorgfrit.

Ung væverske.

I gardinfabrikerne passes vævstolene av mænd. Kvinderne beskjæftiges med spoling, stopning av feil, kantning m. v. Stopning av feilene utføres i sterkt bøiet stilling. De store gardinruller maa ligge ut over gulvet. Ved „Den norske gardinfabrik" har arbeiderskerne faat prægtige lavryggede stoler. Stoffet spændes over knæet og stoppes. Fort maa det gaa, da der ogsaa ved dette arbeide betales efter akkordsats. En kvinde som hadde 14 aars øvelse, tjente 2 kr. pr. dag med stopning. Spolerskerne tjener 12, 13 til 14 kr.

I trikotagefabrikerne beskjæftiges 948 kvinder.

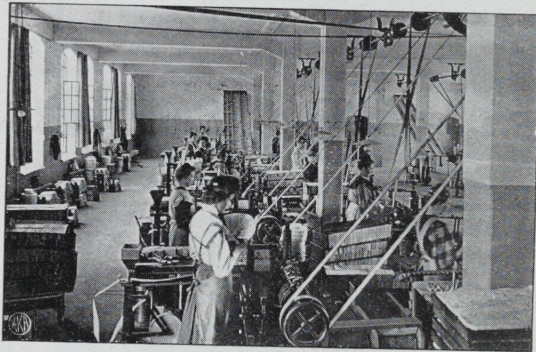
Deres arbeide bestaar i spoling, strikning, vævning og søm. Maskning og en hel del strikning samt søm utføres som hjemmeindustri.

I trikotagefabrikerne er en stor del av arbeiderne mindreaarige, ved en enkelt fabrik ca. 100 under 18 aar.

Deres betaling er fra kr. 0.90—2.00 pr. dag. Voksne kan tjene fra 12—18 kr. pr. uke. Her anvendes ogsaa hovedsakelig akkordarbeide.

I *repslager- og seilduksfabriker* anvendes et stort antal kvinder.

Ved kardingsarbeide tjenes fra 9—10 kr. pr. uke. Dette arbeide er forbundet med indsugning av en hel mængde støv, som ofte foraarsaker sygdomme. Irritation av huden med paafølgende hudsygdomme kan ogsaa optræ. Det er særlig ved behandling av en speciel sort hamp. At bruke respiratorer finder kvinderne er for

Spindersker.

tungt, av og til kan jeg faa dem til at knytte et litet gazebind for munden. Lønnen for dette arbeide staar efter min mening ikke i forhold til helbredsresikoen.

Foruten kardingsarbeide utfører kvinderne spinding og vævning.

Enkelte kan drive det til at passe 4 vævstoler. Da gaar det rigtig paa spreng med arbeide i middagshvilen. Dette er ulovlig og paatales gang paa gang; men det tolereres av arbeidsgiverne, og da er det ikke let for tilsynet at faa sat en stopper for det. Arbeiderskerne spør ofte, om jeg kan ha nogen interesse av at negte dem at arbeide i middagstiden, naar de derved tjener mere. — Jeg maa da forklare at lovens paabud er absolut, og sat der for at beskytte dem mot overanstrengelse. Saalænge arbeiderskerne ikke har bedre organisation inden tekstilgruppen end de nu har, vil det være vanskelig at faa forandring i disse forhold. De forstaar nemlig ikke at de ved at arbeide 60—65 timer pr. uke ikke opnaar forhøielse i sine akkordsatser. — Den almindelige fortjeneste er 10.80—12 kr. uken.

Med rigtig gode maskiner, godt garn og stadig arbeide kan de tjene 16—18 kr. pr. uke. Tekstilfabriker har vi over hele landet. Flest er der i S. Bergenhus amt. Her er 41 bedrifter inden branchen, som beskjæftiger 2534 arbeidere. Derefter kommer Kristiania med 25 bedrifter og 2644 arbeidere. Ialt har vi 258 tekstilfabriker med 11512 arbeidere av begge kjøn.

Lønnen for kvinder i uldspinderier er kr. 0,16, i bomuldsspinderier 0,19, og i trikotagefabriker 0.18 pr. time.

En følelig mangel ved tekstilfabrikerne er, at der er sørget saa daarlig for spiselokaler. En stor del av arbeiderne blir av den grund tvunget til at opholde sig i arbeidslokalerne i middagshvilen. — Utluftningen og renholdet blir derfor gjennemgaaende daarlig.

Liv Halvorsen
Avdelingsformand
i trikotagefabrik.

Loven hjemler ikke tilsynet klar og grei ret til at kræve spiselokaler; vi maa derfor finde os i at kvinderne sitter paa en liten spolekasse og spiser sin medbragte mat mellem vævestolene.

Den skadelige skyttelsuging som finder sted i bomuldsspinderierne, haaber vi snart at faa sat en stopper for. Efter fabrikinspektørernes forslag er tekstilfabrikerne medtat blandt sundhetsskadelige bedrifter, forat der i henhold til §

Spinderi.

29 i fabriktilsynsloven kan gis adgang til at utstede skjærpebestemmelser angaaende forskjellige forhold med hensyn til renslighet, spiselokale og forbud mot anvendelse av de gamle skytteler hvor traaden maa suges ind i.

Der er nu kommet flere gode typer paa selvtrædende skytteler i

handelen. Ved flere væverier er de i fuld virksomhet med at prøve hvilke typer er bedst, forat de kan være fuldt rustet naar forbudet kommer. — Megen tuberkulosesmitte er sikkerlig overført fra skyttelerne. — De gaar fra den ene væverske til den anden og det gaar som det kan med desinfektionen.

* * *

Beklædnings- og rensningsindustrien kommer som nr. 3, hvad anvendelse av kvinder angaar.

Her beskjæftiges 4586 voksne og 750 mindreaarige kvinder.

Inden beklædningsgruppen — hertil medregnes alle syetablissementer med 5 arbeidere —, beskjæftiges flest kvinder.

Der foreligger ikke nogen specialstatistik over gruppen; den er slaat sammen med rensning og der opføres i statistiken 7839 kvindelige arbeidere i begge grupper.

Beklædningsindustrien omfatter søm av dametøi, som kjoler, bluser, kaaper, herreklær, barneklær, undertøi av alle slags, korsetter, hatter og huer, hanskesøm, naatlearbeide.

Arnolda Hansen
Formand i
skotøifabrik

Ved indførelse av symaskinerne omkring 1860 skede der en stor forandring i syerskernes stilling. Symaskinerne blev fra den tid brukt baade av skræddere og i syetablissementer. Mange private syersker anstrengte sig for ved hjælp av laan at faa kjøpt en „Singer“ eller „Little Wanzer“ maskine. — Det nu saa altfor omsiggripende avbetalingssystem kjendtes ikke dengang.

Med symaskinernes indførelse gik sømmen over fra husflid til haandverk og industri. Efterhvert blev maskinerne forsynt med mekanisk drivkraft.

Nu træffer man ikke mange konfektionsfabriker, hvor ikke den elektriske drivkraft er tat i anvendelse ved symaskinerne. Bestemmelsen i ulykkesforsikringslovens § 1 om fritagelse for forsikringspligt for bedrifter som kun anvender optil $^1/_2$ hestekraft, bidrar meget til at smaa bedrifter lægger ind en liten motor. Arbeidsintensiteten økes ved indførelse av elektrisk kraft. Det er om at gjøre at være rask i vendingen og snar paa haanden. — Arbeidstiden i beklædningsindustrien er fra 54—60 timer pr. uke. I sæsonen forekommer adskillig overtidsarbeide.

Ogsaa i konfektionsfabrikerne arbeides der hyppig i middagshvilen. Ved en av de større herrekonfektionsfabriker i landet tjener flere kvinder ved f. eks. søm av arbeidsbenklær kr. 1.40 pr. dag. Der maa arbeides i middagen for at opnaa en større fortjeneste. Fortjenesten for de fleste er dog fra 10—12 kr. pr. uke. Ved en kaapefabrik i en av smaabyerne lønnedes voksne syersker med fra 1.20—1.50 pr. dag. Mindreaarige piker — store sterke i 17-aarsalderen — sat og sydde for en løn av 70 øre pr. dag. Arbeidstiden var 10 timer.

Ved kaapefabrikerne er der meget sæsonarbeide. Ved de avdelinger hvor der syes efter maal, er betalingen bedre end i engrosavdelingerne. En hel del bedrifter leverer kaapesøm ut til mellemmænd, som paa sine verksteder beskjæftiger fra 2—4 syersker. Tilsyn med disse faar vi først naar der er 5 syersker eller elektrisk kraft. Det er en mangel i loven at alle disse smaabedrifter paa den maate unddrages tilsyn. I de større byer inspicerer sundhetskommissionens betjente, men i smaabyerne gaar det som det kan. Priserne trykkes ned for de arbeidere som syr i fabrikerne ved alt dette mellemmandsvæsen. Forhaabentlig vil det lykkes hjemmearbeidskomiteen at komme med et forslag til lov om mindsteløn for beklædningsindustrien.

Modisterne har sin travleste sæson i april og mai, samt oktober og november. De dygtigste inden denne gruppe er gjerne lønnet med fra 60—80 kr. Enkelte tjener 100 kr. pr. maaned.

De syersker, som utfører forarbeiderne, tjener fra 10—15 kr. pr. uke. Ofte arbeides der i sæsonen til langt paa nat, og i enkelte bedrifter har vi paatruffet søndagsarbeide. Før 17de mai og pinsehelgen arbeides der under særlig høitryk inden denne branche. Efterat modisterne har organisert sig, opnaas betaling for overtid.

Før paatraf vi tilfælder, hvor der arbeidedes hele natten for samme betaling med et tillæg av litt kaffe og mat for natten.

Straahatsyersker har sin sæson i oktober—mai. Mange av de flinkeste tjener da fra 18—26 kr. pr. uke. Gjennemsnitslønnen er kr. 14. Flere av disse arbeidersker har lang arbeidsstans. Det er særlig sæsonarbeide. En del av bedrifterne ordner sig slik, at de skaffer syerskerne jevnt arbeide aaret rundt.

Linsøm beskjæftiger ogsaa et stort antal kvinder. Dygtige syersker, som betroes det finere undertøi, tjener fra 12 til 16 kr. pr. uke. Almindeligst er dog en løn av 9.60, 10.80, 12 kr. pr. uke. Inden dette fag brukes mange elever, der lønnes med 5 à 6 kr. pr. uke.

Det billigere undertøi syes delvis i fabrikerne, men mest hos mellemmænd eller de enkelte syersker rundt i de tusen hjem. Her trænges lov om mindsteløn og kontrol paa mange maater.

Hanskesyersker kan tjene, naar de er øvet, fra 18—20 kr. uken. De er godt organiserte og det hjælper straks lønnen op.

Mange slags søm kan endnu nævnes, som flagsøm, slipssøm, paraply- og sækkesøm. Meget av dette arbeide leveres ogsaa ut til hjemmearbeide. Ved intet andet fag gjør kravet paa gode fagskoler sig saa sterkt gjældende som for sømmens vedkommende. Lønningerne er her gjennemgaaende lave. De kunde bli saa meget bedre, hvis vore unge kvinder i likhet med hvad de kan i Schweiz, Tyskland, Finland og Sverige, fik anledning til at gjennemgaa fagkurser. Forhaabentlig vil der snart foreligge et forslag til ordning for den slags skoler.

Paa Nationalraadets landsmøte i Kristianssand i 1913 drøftedes spørsmaalet, og Norsk kvindesaksforening sammen med Systuechefernes forening tok saken i sin haand. Kommunen bør straks oprette fagskoler for kvinder i likhet med hvad der allerede er gjort for gutter. Arbeidsgiverne vil opnaa dygtigere og mere interesserte arbeidere, og disse vil faa høiere løn.

* * *

Ved *vaskerier og strykerier* beskjæftiges ca. 300 kvinder.

Arbeidstiden er 12 timer med $1^1/_2$ times middagshvile. Fortjenesten er som regel for arbeidersker i vaskerier 10.50—12 kr. pr. uke, for strykersker 9—14 kr. pr. uke.

Der arbeides specielt i turisttiden og foran de store høitider meget paa overtid. Almindelig betaling pr. time for overtid er fra 20—25 øre. — Arbeidet baade i vaskerier og strykerier er meget slitsomt. Ved enkelte bedrifter erholder kvinderne gratis forklær og træsko.

Inden *papirindustrien* arbeider der 1750 voksne og 531 mindreaarige kvinder. Det er væsentlig som sorterersker de benyttes.

Arbeidet utføres paa akkord. Fortjenesten er fra 12—15 kr. pr. uke. Enkelte kan, naar de har fuld dag, drive det til 18 à 20 kr. pr. uke.

I *cellulosefabrikerne* beskjæftiges kvinderne gjerne med sortering av cellulosepap og bæring av papplaterne til presserne. — Kvinderne tar da store byrder paa 25—30 kg. De løfter pappen fra sorterings-

bordet og bærer den hen til pressen. Mange underlivstilfælder kommer av disse tunge løft og den stadig staaende stilling arbeidsdagen lang. Naar jeg foreholder kvinderne at de skal ta mindre byrder, saa svarer de mig, at det kan de ikke, det vil gaa for sent. Arbeiderne i pressen kan ikke vente saa længe; desuten trænger de at ta mest mulig av hensyn til akkorden.

Papirsortererskerne bærer ogsaa paa store hauger med papir. Ved en av de større fabriker tjente kvinderne fra 9—14 kr. pr. uke med sortering av cellulosepap. I Statistisk aarbok for 1913 opføres lønnen med kr. 0.21 pr. time.

Adskillige kvinder, som er medtat i denne gruppe, arbeider i kartonage- og posefabriker. Lønnen opføres ogsaa for disse med 21 øre.

I *jern- og metalindustrien* arbeider der 1254 voksne og 325 mindreaarige kvinder.

I mekaniske verksteder og støperier benyttes kvinder ofte til det saakaldte „kjernearbeide“. Det er et let arbeide, men utført som det blir i ofte skidne, trækfulde rum, synes det merkelig at kvinder melder sig til den slags arbeide. Ved spiker-, hesteskosøm- og dørlaasfabriker brukes de til pussning og pakning.

I fabriker for elektriske artikler arbeider adskillige kvinder. Disse bedrifter har gjennemgaaende bra lokaler. Der er rent og godt ventilert. Spiselokale og garderobe forefindes. Lønnen kan være fra kr. 2.00—2.50 pr. dag. I statistiken opføres lønnen til kr. 0.19 pr. time.

I *blikvarefabrikerne* anvendes kvinderne ved enkelte fabriker, hvor der er gode sikkerhetsforanstaltninger ved presserne. Desuten arbeider kvinderne i lakeringsrummene, samt med pakning og utstyr av de forskjellige emballageartikler. Betalingen dreier sig om 18—20 øre pr. time. Arbeidstiden inden denne gruppe er gjerne 55—60 timer pr. uke.

Ved guld- og sølvvarefabrikerne beskjæftiges 117 kvinder, væsentlig ved polerings- og emaljeringsarbeide. Lønnen er fra 8—16 kr. pr. uke. Øvede polerersker kan paa akkord tjene optil 22 kr. uken. Malersker (emaljeringsartikler) tjener 15 kr. pr. uke ved 8 timers daglig arbeide. Den almindelige arbeidstid er 9 à 10 timer. Lørdag sluttes kl. 2.

* * *

Polygrafisk industri. I denne gruppe, hvortil hører boktrykkerier, litografiske og kemigrafiske bedrifter, er 943 voksne og 268 mindreaarige kvinder beskjæftiget. Ved dagarbeide er den ordinære arbeidstid i boktrykkerierne 51 timer netto. Middagspausen skal være mindst 1½ time. — Lørdag undtat. Ved regelmæssig natarbeide er den ordinære arbeidstid 6½ timer pr. nat netto. Lønnen for utlærte sættersker er den samme som for sættere, nemlig for dagarbeide fra 24—29 kr. pr. uke, for natarbeide fra 32—38 kr. pr. uke.

For kvindelige sættere, ansat i faget før 1ste januar 1908, er minimumslønnen i boktrykkerier fra 15—19 kr., i avistrykkerier fra 16—21 kr. pr. uke.

Natarbeide betales fra kr. 20—25 i boktrykkerier, og fra 22—27 kr. i avistrykkerier. — I avis- og boktrykkerierne arbeider kvinderne som sættersker og paalæggersker. Lønnen for paalæggersker er fra 9—15 kr. pr. uke i enkelte trykkerier, fra 7—12 kr. pr. uke ved andre.

Efterat det tarifmæssig er fastslaat at kvindelige sættere skal ha samme betaling som mænd, blir der antat svært faa kvindelige lærlinger.

For boktrykkerier er der utstedt skjærpede renholdsregler, og kan tilsynet derfor inden denne industri stille meget større fordringer til gjennemført renslighet, god ventilation end ved de industrier, hvor der ikke er skjærpebestemmelser. Det ligger i tilsynets haand at faa rettet paa de mangler som er tilstede. At forholdene kunde være bedre hvad renslighet og ventilation angaar, viser den statistik, som Norsk centralforening for boktrykkere har optat, og hvis resultat foreligger i et trykt hefte. —

Imidlertid maa man si, at sammenlignet med andre arbeidere, har boktrykkere det bedre, baade med hensyn til lokaler, arbeidstid og løn end andre arbeidere. Aarsaken hertil ligger sikkert i den gode organisation som disse fagarbeidere har.

Kvinderne inden dette fag har sluttet sig til organisationen i stor utstrækning. Av 1108 kvinder, som er beskjæftiget i den polygrafiske industri, er 78.7 pct. organisert.

Dette faktum viser, at de gode arbeidsforhold, den korte arbeidstid og den forholdsvis gode løn bidrar til at utvikle solidaritetsfølelsen. De kvindelige arbeidere staar her sammen med mændene i organisationen.

Inden den *kemiske industri* beskjæftiges 877 kvinder eller 16 pct. av det samlede arbeiderantal. Arbeidstiden inden denne gruppe er

fra 57—60 timer pr. uke. Lønningerne er gjennemsnitlig 23 øre pr. time.

I *fyrstikfabrikerne* arbeider kvinderne ved de maskiner, der fremstiller æsker; de sorterer fyrstikkerne, pakker dem og klæber etiketter paa æskerne. Arbeidet er let og utføres i gode lokaler. Efterat loven om forbud mot bruk av hvit fosfor er traadt i kraft, kan ikke arbeidet i fyrstikfabrikerne ansees for sundhetsskadelige. Ved flere av fabrikerne er der prægtige spiselokaler, bad og garderoberum. For boliger til arbeiderne har ogsaa disse bedrifter sørget.

Agnes Olsen
Formand ved
Grønvold tændstikfabrik

Baade ved Agnes fyrstikfabrik og ved Grønvold tændstikfabrik findes arbeiderboliger opført som smaa villaer for to familier.

Før var arbeidet ved fyrstikfabrikerne særlig sundhetsfarlig. Specielt i avdelingerne hvor arbeiderne kom i direkte berørelse med giftstoffet.

For at hjælpe kvinderne ved disse sundhetsfarlige bedrifter til at organisere sig, tok avdøde doktor Oscar Nissen i 1889 initiativet til dannelsen av den første kvindelige fagforening. Foreningen eksisterer endnu, men omfattes desværre kun av et faatal av de kvinder, der arbeider i fyrstikfabrikerne.

Ved de andre kemiske fabriker, hvor forskjellige farvestoffer, malervarer, saape, parfymer m. v. tilberedes, beskjæftiges kvinderne hovedsakelig med let paknings- og paafyldingsarbeide.

Ved *lysfabrikerne* anvendes kvinderne ved støpemaskinerne og til polering og pakning.

Ved *porcelæn- og fayancefabrikerne* anvendes 230 kvinder.

Deres arbeide bestaar i formning, pussning, paaklæbning av mønstre og som det bedst betalte: dekorationsmaling. Her træffer man forene kunstnere. Ved enkelte avdelinger inden disse bedrifter forekommer der meget støv; men der utvises fra bedrifterne den største interesse for at skaffe de bedste avsugningsindretninger, likesom der sørges for god ventilation og godt renhold. Blyforgiftning, som i tidligere tid forekom hyppig inden denne industri, forekommer nu meget sjelden. Grunden hertil er den større agtpaagivenhet som vises fra arbeidsledelsen, likesom arbeiderne er opdrad til at utvise større renslighet end før. Kvindernes fortjeneste ved disse fabriker er fra kr. 1.90—2.50 pr. dag. Mindreaarige piker tjener kr. 1.00—1.50 pr. dag.

Dekorationsmalerne er som regel betalt pr. maaned og tjener fra 60—100 kr.

Inden *glasindustrien* beskjæftiges 162 kvinder. Herav er 80 mindreaarige. Arbeidstiden er 10 timer daglig. Lønningerne dreier sig om 10.80—12 kr. pr. uke for voksne.

I glashytterne anvendes barn mellem 12—14 aar. Deres arbeide bestaar i at motta de forskjellige glasartikler fra pusteren og bære det hen til næste fagarbeider. Barn betales med 10 -15 øre pr. time. Sterk hete og megen træk er arbeiderne i glashytter utsat for. Av hensyn til at arbeidet inden disse maa anses særlig

Malmvaskeri.

sundhetsfarlig, vil skjærpebestemmelser bli utstedt i overensstemmelse med § 29 i fabriktilsynsloven.

Barn skulde absolut forbys at arbeide i glashytter. Den tidligste alder bør være 14 aar. — Inden denne industri anvendes gutter fra 16 aars alderen i et anstrengende natarbeide. I den senere tid er det blit litt vanskeligere at erholde dispensation for disse unge, men har de fyldt 17 aar, gis gjerne tilladelse.

Det andet arbeide som kvinder anvendes til inden glasfabrikationen, er avpussing, pakning o. s. v. Det er intet fagmæssig arbeide som utføres av kvinderne. Nogen ganske faa er beskjæftiget med at male paa glas.

Ved *teglverker* arbeider der her i landet et faatal av kvinder. Antagelig ikke over 100.

Inden *grube- og hyttedrift* beskjæftiges ialt 200 kvinder.

Det er væsentlig som malmsortererersker kvinderne anvendes. Over 100 kvinder anvendes inden denne gruppe i natarbeide. De har 8 timers skift og betales med kr. 2.50 pr. skift.

Av foranstaaende fremstilling vil det ses, at de kvindelige industriarbeideres lønninger ikke er rare. Kun i 7 industrigrupper er lønnen fra 23 til 25 øre pr. time.

Fabrikarbeiderskerne lever som man sier fra haand til mund. At de greier sig saa godt som de gjør, forbauser mig mange ganger. De er glade og fornøide og ser lyst paa tilværelsen ialfald saalænge de er unge og har helsen. Der er en del som ikke rigtig forstaar at indrette sig, især de som maa bo ute hos fremmede og ikke har mor til at veilede sig. De anvender da ofte for meget av fortjenesten til klær og for litet til mat. Gjennemgaaende maa det sies at vore kvindelige industriarbeidere er hæderlige og bra. Personlig har jeg kun godt at si om dem. En uforholdsmæssig del av deres arbeidsfortjeneste gaar til husleie. For dem som har sine hjem at bo i blir det litt lettere. Et eksempel kan nævnes:

En paalæggerske tjener 15 kr. pr. uke. For hus betaler hun 13 kr. pr. maaned. Mat betales med 7 kr. uken, kaffe som drikkes i arbeidslokalet 2.50 pr. md. = tilsammen kr. 43.50 pr. md. Hun har altsaa kr. 16.50 pr. maaned til klær, sko, ved, kul samt trikkepenge. Hun bodde nemlig i utkanten av byen og maatte trikke en gang daglig. Der blir intet tilbake til litt glæde og adspredelse. Bare til husleie gaar i dette tilfælde 21.5 pct. av arbeidsfortjenesten.

Mangt et slikt regnskap kan sættes op, og mange er uheldigere stillet end den her nævnte arbeiderske. En væsentlig indflydelse paa lønningerne har fagforeningerne.

Der er ikke tvil om at hvis kvinderne var b e d r e o r g a n i s e r t, vilde deres arbeidsvilkaar bedres betydelig.

I de fag hvor kvinder arbeider sammen med mænd, er organisationsprocenten høiest.

Av 35077 organisationsmulige kvinder er kun 4152 organiserte. Det er 11.84 pct. av samtlige kvinder.

Nedenfor hitsættes en fremstilling av organisationsprocenten inden de forskjellige faggrupper:

1.	Polygrafiske industri	78.7 pct.
2.	Papirindustri	30.1 „
3.	Skind- og lærindustri	27.2 „
4.	Kemisk industri	25.2 „
5.	Metalindustri	19.1 „
6.	Nærings- og nydelsesmiddelindustri	15.2 „
7.	Tekstilindustri	12.8 „
8.	Beklædnings- og rensningsindustri	6.6 „

I tekstilindustrien er 65.6 pct. av samtlige arbeidere kvinder, herav er altsaa kun 12.8 organisert.

I nærings- og nydelsesmiddelindustrien er 33.4 pct. kvinder. Av samtlige arbeidere er 15.2 pct. organisert.

Daarligst staar gruppen beklædning og rensning; her er 51.5 pct. av samtlige arbeidere kvinder, hvorav kun 6.6 pct. organiserte.

Her ligger et stort oplysningsarbeide og venter paa at bli optat av interesserte kvinder og mænd. — Arbeiderkvinderne trænger til at faa øinene op for nytten av en god organisation.

* * *

For de industriarbeidende kvinder vil gjennemførelsen av moderskapsforsikringsloven være av stor betydning. De vil efter den erholde den samme erstatning som de nu har efter sykeforsikringsloven i sygdomstilfælde, ogsaa 14 dager før barselleiet og 6 uker efter. Der foreslaaes likeledes fri læge og jormorhjælp.

Efter fabriktilsynsloven er den tvungne barselpause nu 6 uker efter fødselen; gaar lovforslaget om moderskapsforsikring gjennem i stortinget, blir den tvungne pause 8 uker.

Et kraftigere arbeide end hittil bør optas forat kommunerne i de større byer bygger hjem for arbeidersker. Det viser sig meget vanskelig for private byggeselskaper at faa tegnet tilstrækkelig kapital.

Et godt tiltak for fremme av et bedre kosthold er gjort ved dannelsen av *A/s Kristiania folkerestauranter.* Forhaabentlig vil denne institution bidra til at mange av de underernærede industriarbeidersker faar anledning til at skaffe sig et maaltid god kokt mat om dagen.

Flere barnekrybber er i de sidste aar aapnet av filantropiske selskaper i nærheten av de store fabriker. Mødrene gaar da i krybben i maaltidspausen og ammer sit barn. — Andre, som har for lang vei, henter det først om aftenen.

* * *

Frelsesarmeen i Kristiania har nu aapnet to prægtige hjem for arbeidersker, et i nærheten av Seilduksfabriken, det andet ved Sætre kjæksfabrik. Begge er beregnet paa disse fabrikers arbeidersker.

Kristiania indremission har ogsaa aapnet et vel utstyrt hjem for arbeidersker med pensionat og spisekvarter for dem som ikke bor der. I forbindelse med hjemmet drives en liten barnekrybbe.

Et byggeselskap er dannet med det formaal at opføre en egen bygning ved Sagene med hjem for 50 fabrikarbeidersker. — Desværre

Havregrøten indtas i frokostpausen.

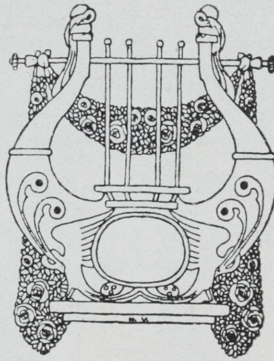
er endnu ikke den tilstrækkelige kapital tegnet. Det vil forhaabentlig lykkes at faa det til i løpet av 1914.

H. M. Kongen har for at vise sin sympati for saken skjænket dette selskap 1000 kr.

I Bergen er der aapnet et hyggelig hjem for fabrikarbeidersker, det første utenfor Kristiania. I Trondhjem er der ogsaa planer oppe om et hjem.

Der blir imidlertid neppe tilstrækkelig fart i arbeidet før kommunerne tar saken i sin haand. Av alle saker, som der arbeides for i vor tid, er boligsaken en av de største og vigtigste. Naar først den blir løst paa en tilfredsstillende maate, vil ogsaa de industriarbeidende kvinder løftes baade socialt og økonomisk.

Trykfeil og rettelser, se bak i boken.

T man i „*Norske kvinder*", som først og fremst er en kvindernes bok, har git de for bokens utgivelse saa nødvendige annoncer den form hvori de her foreligger, mener jeg bør hilses med glæde. — Mangt og meget kan man gjennem vore annoncer faa rede paa, som kanske for flere tidligere har staat uklart, og man kan ved at studere hver enkelt av de mange forskjellige brancher inden forretningsverdenen faa en forstaaelse av hvor indviklet og mangeartet de forskjellige departementer i denne verden er. —

Utgiveren har med omhu og stor bekostning søkt grundige oplysninger hos de forskjellige annoncerende, saa hver enkelt artikel gir paalidelige og let forstaaelige meddelelser om alt det, som kan ha interesse for det kjøpende publikum. —

Bokens annonce-avdeling anbefales paa det varmeste til „Norske kvinder"s læsere, og hver især anmodes om at gjøre sine indkjøp i størst mulig utstrækning hos de forskjellige firmaer, som ved sine annonceringer har støttet og muliggjort utgivelsen av „Norske kvinder".

Utgiveren.

Glasmagasinet.

Et besøk i husmødrenes paradis.

Før jeg tar Dem med paa min runde gjennem ovennævnte paradis, vil jeg gi dem litt av bedriftens ærværdige historie. Glasmagasinet er byens ældste forretning, dets historie gaar ikke mindre end 175 aar tilbake i tiden, og den omfatter den norske glasindustris historie, siden det saakaldte „Norske Kompani" blev dannet i 1739. Kompaniet var et av de mange industrielle foretagender som sattes igang under kong Kristian den sjette ved hjælp av utstrakte monopoler og privilegier. Selskapet fik i kraft av disse ret til at nyttiggjøre sig praktisk talt alle Norges naturprodukter, og til gjengjæld for disse utstrakte rettigheter skulde det være pligtig til at svare en aarlig avgift av „5 pct. av det rene overskud, som det ved Guds bistand maatte ha av alle disse fabriker og indretninger tillikemed den sædvanlige told av alle utgaaende varer." Videre forbeholdt kongen sig retten til at træ ind som medlem av kompaniet. Straks efter selskapets dannelse oprettedes Aas grønne glashytte paa gaarden Aas i Sandsvær, og efter faa aars forløp blev glasproduktionen sammen med tilvirkning av tjære, bek, potaske og vitriol kompaniets væsentlige virkefelt. Bedriften hadde imidlertid en noksaa ublid skjæbne. Da den ikke gik videre godt, blev den i 1750 solgt ved offentlig auktion og kom over til et nyt interessentskap bestaaende blandt andet av kong Frederik den femte. Efter en temmelig omskiftende tilværelse, blev den i 1814 overdrad til den norske stat, og efterat denne hadde ledet den — med et samlet tap paa 14 000 spd. kom glasverkindustrien i 1824 ved auktion over paa private hænder. Helt fra denne leilighet har glasfabrikationen været knyttet til navnet Berg, idet daværende landhandler H. Berg var en av kjøperne, noget senere kom Tandberg til, og fra slegtled til slegtled har disse to familier drevet bedriften frem til at bli et foretagende med en aktiekapital paa omkring 5½ million kroner.

Firmaets forretning her i byen er av noget nyere datum. I 1856 blev detaljsalget — det nuværende glasmagasin — aapnet. Det laa i Ourens gaard ved Jernbanetorvet. Nogen aar efter flyttet man ind i den gamle posthusgaard, *Torvet 10*, hvor forretningen fremdeles ligger. Den gamle toetages gaard hadde alt undergaat en betydelig modernisering, inden den i 1899 blev avløst av den nuværende monumentalbygning, som med sine talrike fyldige avdelinger kanske mere end nogen anden bygning i byen rummer en mangfoldighet av de ting, som lokker en husmor. Og der er al grund til at anta, at de damer som slap ind, da forretningen 11. september 1898 for første gang viste sig for publikum i ny skikkelse, oplevet at faa flere fristelser paa ett bret end der heldigvis som regel ellers falder i en husmors lod.

Og forretningen indskrænker sig ikke bare til at lokke byens kvindelige indvaanere til letsindigheter. Den sender sine mange artikler ut over hele landet. De skulde bare se dens store ekspeditionsavdeling, hvor der staar folk hele dagen og pakker og maler „Forsigtig — Glas“ — paa kjæmpestore kasser, som gaar til alle dele av landet. Og hele denne store fabrikation er med undtagelse av flasketilvirkning — nu samlet under én hal. Men saa driver ogsaa firmaet for tiden 4 glasverk foruten en lampefabrik. Og over-

alt skal der skapes nye mønstre og nye former. For denne del av bedriften sørger firmaets konstruktions- og tegneavdeling. Og desuten er man stadig paa jagt efter antike ting, som kan tas op igjen. De store museer ute og hjemme er nok blit gjennemstøvet mere end en gang for den saks skyld.

Men ved siden av denne stræben for at holde vedlike sansen for vakre gamle gjenstande, gaar ogsaa en intens kamp for at skaffe paa markedet de sidste forbedringer og de nyeste, mest tidsmæssige ting. Og intet staar vel i vore dage mere i opfindelsernes og forbedringernes tegn end hele vort husvæsen. Se bare alle de elektriske kjøkkengjenstande. Glasmagasinet kan fortælle, hvordan der yrer frem nye ustanselig og ustanselig. Mens vi for nogen aar tilbake betragtet vort lille elektriske krølapparat som et vidunder uten like, er vi nu naadd til at kunne faa hele vort hus drevet med elektricitet. Hvad faar man ikke se for merkelige ting i denne Glasmagasinets avdeling. De finder en maskine for vask, en for opvask, en for behandling av mat, for kokning og stekning og slagtning, og altsammen

gaar saa rent av sig selv, at nutidens husmødre og piker egentlig bare har at lære at trykke paa hver knap til sin tid som en skrivemaskindame paa sit apparat.

Og samtidig med alle disse nye elektriske ting har tekniken, hvor det gjælder elektrisk lys og dets utstyr gaat umaadelig fremover. Det er en mangeartethet i former og et raffinement i disse masser av lampeutstyr, som rent faar en til at falde i staver. Glasmagasinet har hundrede av forskjellige nummer, og prisen varierer med dem fra 10 kroner op over til 6—8000.

Og faar De først øinene bort fra taket i denne indholdsrike avdeling, opdager De en mangfoldighet av vakre serviser langs væggene, og De finder videre en masse av dekorationsgjenstande, tusener av ting til at sætte paa etageren. Fra det nyeste nye i utskaarne figurer i norsk klæbersten, fra bonderosemønstre til Kjøbenhavner og fineste Meissener porsellæn. Og tilsvarende til denne indholdsrike og underholdende avdeling har man nedenunder en samling av billigere dekorations- og nyttegjenstande. Indimellem øiner man de mange forskjellige souvenirs, som utlændingerne ynder saa saare: krus og kopper og alskens optænkelige norske ting, som fra Glasmagasinets lager vandrer rundt til kamingesimserne hos Schulzes i Berlin, og hos Smiths i London.

Og paa Deres vei over til vandringens clou, krystalavdelingen, kommer De forbi en samling koselige hængelamper. Det virker næsten rørende, dette gjensyn med de gamle hyggelige oseindretninger, som allikevel er saa fast knyttet til ens barndoms erindringer om vinterens lune hygge inden de fire vægger.

Men saa krystallet! Det er nyt, nyt. Fremskritt næsten fra dag til dag. Det er ganske forbausende, hvad man har opnaad paa krystalslipningens omraade bare paa nogen faa aar. Fine, fine mønstre, saa man næsten ikke forstaar at den kan være saa sikker og øvet den haand, som utfører al den haarfine etsning og slipning. Og det morsomme er, at denne teknik nu er kommet saa langt hos os, at vi har opnaad at faa den norske krystal langt renere i farven end al utenlandsk.

Og jeg forvilder mig tilslut gjennem en nyoprettet skindvarebutik med alskens delikate ting ut gjennem den store kjøkkenavdeling, hvor jeg tror, der fins i tusental av alskens smaa apparater til at lette det huslige virke ogsaa av slike saker som kan brukes i hjem, hvor endnu ikke al haandkraft er avløst av hestekræfter. Men ogsaa her støter vi paa alskens morsomme apparater til at koble paa kjøkkenmotoren, og jeg tænker, at snart er der bare to huslige gjøremaal som elektriciteten ikke har overtat, det er at passe barn og holde gardinprækener. Jeg skylder forresten at oplyse, at Glasmagasinet for at bøte paa det første, har oprettet en avdeling for leketøi siste jul. Men jeg maa samtidig til beroligelse for de herrer egtemænd si, at nogen motor som kunde indstilles paa gardinprækener, fandt jeg ikke.

Det norske bibelselskap.

Den 26 mai 1816, kun 12 aar efter Det britiske bibelselskaps oprettelse, stiftedes Det norske bibelselskap.

Grundfondet var en gave fra kronprins Karl Johan paa 6 600 rigsdaler. — Allerede i 1819 kunde bibelselskapet fremlægge en ny utgave av Det nye testamente, som blev trykt i „Opfostringshusets trykkeri". Men først i 1854 utgav det en hel bibel, som tryktes hos Chr. Grøndahl. Adjunkt Thistedahl og professorerne Caspari og Johnson utarbeidet senere en ny oversættelse av Det gamle testamente, et arbeide som begyndte i 1842 og først var helt færdig i 1891. —

Bibelselskapets hus.

Efter nogen aars forløp utgav selskapet, efter utkast av prof. F. W. Bugge, en ny oversættelse av Det nye testamente (i 1904), og et ny testamente paa landsmaal i 1899. — Presten Stockfleth skaffet lapperne Det nye testamente i 1840, og hele bibelen blev utgit paa lappisk i 1895 —

En længre tid hadde Det britiske bibelselskap arbeidet ved siden av det norske her i landet, sammen med skotterne. Men i 1894 kunde de slutte, da det norske magtet arbeidet alene. — I 1913 staar det i aarsberetningen: „Den første juni dette aar var det 25 aar siden selskapet fik sin egen ekspedition. Omsætningen i 1912 var 10 gange saa stor som i 1887 (aaret før ekspeditionens oprettelse). Nu utbredes dets skrifter i over 100 000 ekspl. aarlig". I alt har selskapet utbredt over 2 millioner eksemplarer.

Tidens Tegn.

Den er den yngste blandt byens store aviser, Tidens Tegn, men den er unegtelig et fremmelig yngstebarn. I de vel 4 aar som er gaat, siden redaktør Thommessen stiftet sit nye bladforetagende, har denne avis arbeidet sig frem til at staa som en god numer en i utbredelse, ialfald i alt hvad der ligger utenfor Kristiania.

I sit første leveaar blev bladet trykt i et oplag paa vel 16.000 eksemplarer. Utbredelsen er efterhvert øket, abonnentantallet i 1911 var 25 000, i 1912 28 700, 1913 30 400 og for tiden trykkes der henved 40 000 Tidens Tegn. Et søndagsoplag vilde nu, hvis man stablet samtlige numre op paa hverandre, bli betydelig høire end selv et anselig kirketaarn. Det vilde nemlig naa op i over 100 meter.

Og vet De, hvad der medgaar bare av papir til alle disse mange store numre? Det blir omkring 3000 svære ruller pr. aar, eller angit i kilogram over 800 000.

Da bladet blev startet, anskaffet man en presse, som var beregnet paa et oplag av indtil 20 000 eksemplarer. Men det varte ikke længe før denne presse blev sprengt. Den klarte ikke at levere det kvantum som skulde til. 15. april 1913 tok man en stor ny dobbelt rotationspresse i bruk. Den kan trykke det dobbelte antal aviser med dobbelt saa stort format tilmed paa kortere tid. Det imponerende reklamenumer som blev utgit, da den nye presse var tat i bruk, er med sine 40 sider det største avisnumer, som nogengang er trykt her i landet.

Ingen utenforstaaende aner vel, hvad det er for et stort og komplicert maskineri en moderne avis kræver. Hvem tænker vel heller, under læsningen av sin morgenavis paa hvor meget arbeide der ligger bak et slikt numer.

I Tidens Tegn arbeides der praktisk talt bestandig, døgnet rundt og aaret rundt. Naar arbeidet er slut i en av bladets avdelinger, tar den næste fat. Redaktion, klicheanstalt, sætteri og trykkeri avløser hverandre til ut paa morgensiden. Da begynder ekspeditionen og budene sit arbeide. Desuten har man hele den store administrationsavdeling. Et blad som Tidens Tegn beskjæftiger over 100 mennesker fast, dertil kommer masser av korrespondenter og tilfældige medarbeidere. Endda har man 50—60 avisbud. Og allesammen er de i fuld aktivitet dag eller nat eller ofte begge dele. 5 dage om aaret pauseres der, det blir omtrent én hviledag i hver av de store høitider. Men selv det knurrer læserne sikkert over. Det er i grunden et tveegget sverd at nyde saa megen popularitet.

Hvordan vægger og gulv skal være,

Bygningsartikelkompaniet.

Blandt de mange bygningsartikler som spiller en rolle ved indredningen av et hus, er der især to som tilsammenlagt danner den indre ramme om hjemmene. Det er de stoffer som dækker vægger og gulv: Tapeter og linoleum. Den betydning de har for interiørets virkning, er helt selvindlysende. Et heldig valgt tapet med de rette farver kan flattere et møblement like saa meget som et smakløst kan ødelægge virkningen av det eleganteste indbo.

Bygningsartikel-Companiet, Stortingsgaten 18, har git os endel oplysninger om de smaksretninger, som nu gjør sig mest gjældende paa tapeternes og linoleumens omraade.

Av tapeter er det dem med sterke farver og kraftige mønstre, som for tiden er de dominerende, fortæller man os. Mens man tidligere gjerne valgte ting av en ensformig virkning, er det, som om man nu ikke kan faa farver nok. Sort, rødt, sort- og- hvitt i de mest outrete sammensætninger og mønstre.

Samtidig er ogsaa anvendelsen av tapeter øket. Mens det tidligere nærmest var en sjeldenhet at se et tapetsert værelse, kommer man nu mere og mere derhen, at et utapetsert rum hører til undtagelserne. Dette beror foruten paa moderetningen ogsaa paa den omstændighet, at huseiernes økonomi er bedret, samtidig som man ogsaa kan ta med i betragtning, at folk er blit flinkere til at finde gode farvesammensætninger, hvad der naturligvis bedrer virkningen av tapeterne og derigjennem foraarsaker at bruken av dem tiltar.

— Er tapeter blit billigere eller dyrere i tidens løp?

— De billige tapetsorter er ikke øket stort i pris. Men de virkelig kostbare varer fabrikeres i en langt større utstrækning end før. Der laves en hel del luksustapeter til svære priser. Tendensen gaar imidlertid i retning av de kostbarere saker. De gamle „skillingtapeter“s tid er forbi. Folk ræsonnerer som saa, at opsætningen jo omtrent koster det samme, og at det derfor lønner sig i længden at vælge solide ting.

— Hvor faar man de fleste tapeter fra?

— Først maa da nævnes vor eneste norske fabrik, Vallø Tapetfabrik. Efterat fabriken er gaat over i den tidligere disponents, hr. Daniel Raaens besiddelse, findes der ikke længer den by i landet, hvor ikke Valløtapeter findes i godt utvalg, der tilfredsstiller de forskjellige smaksretninger.

Av utenlandske tapeter sælges mest de tyske. De engelske med sine sikre fine tegninger og farver har forresten ogsaa et stort marked.

Vanskeligheten blir da at vælge et lager, som passer for norske

forholde. Der kræves en betydelig sakkundskap og erfaring til at kunne vælge et lager samt til at kunne gi kunderne hjælp og raad ved indkjøp av tapeter. Man bør nemlig ha varerne paa lager — ikke bare i prøver. Ved valget bør folk kunne se virkningen av tapetet i ruller — i hele flater.

— Har tapetindustrien undergaat mange forandringer?

Ja, der er kommet mange nye ting. Specielt er man naadd langt i retning av gode imitationer. Man kan nu faa tapeter, som paafaldende minder for eksempel om strie, silkestof, straa, lær, ja til og med graa murpuss. Tapeter i imitert gobelin er meget yndet for tiden, samtidig som de gammeldagse tapetmønstre er kommet til hæder og værdighet igjen, og endelig har man da tapeter i relief. Samtidig er man ogsaa naadd meget langt i retning av at lave vakre friser som overgang mellem vægg og tak, og disse kan forhøie virkningen av et tapet umaadelig. Slike friser kan man nu faa i alle bredder og alle mønstre. Fra enkle ornamenter op til landskaper av betydelig virkning

Ogsaa linoleum

er en artikel, som der anvendes betydelig meget mere av nu end før. Den forholdsvis høie pris paa maling og vanskeligheter ved at faa malet, har medført at linoleum nu anvendes i tilfælder, hvor der før ikke vilde været tale om det. Men det er ikke denne omstændighet alene, som det økede forbruk kan tilskrives. De mange tekniske fremskridt har forhøiet varens æstetiske værdi, og samtidig har den sterke tendens i retning av praktiske og sanitære anordninger paa boligomraadet gjort kravet paa linoleumsbelagte gulver almindelig.

Linoleum er som bekjendt et varig og behagelig gulvbelæg. Det kan lægges paa i en fart, er let at holde rent og tar sig godt ut.

Naar hertil kommer, at linoleum har vist sig virkelig at ha en forbausende stor bakteriedræpende egenskap (konf. avhandling av dipl.-ing. Felix Fritz — Triest i fagskriftet „Kunststoffe“, 4. aargang 1914), vil naturligvis dette ogsaa bevirke, at linoleum — med fuld berettigelse — faar en endnu større anvendelse end tidligere til specielt hospitaler og sanatorier av enhver art, og til soveværelser.

Likesom paa tapeternes omraade gjør der sig ogsaa vekslende smags- og moderetninger gjældende for linoleumets vedkommende. Ved mønsterkompositionen har man i stadig større utstrækning tat kunsten til hjælp. En hel del av de nyere mønstre er saaledes utført efter utkast av kjendte kunstnere.

Man kan nu faa linoleum passende til snart sagt alle øiemed. Der fins rolig virkende saker ved siden av kraftige mønstre. Man kan faa imitationer av tepper, av gulvfliser, av granit og av marmor

foruten ensfarvede saker i mange nuancer, samtidig som man kan faa en hel del specielle linoleumsmønstre, som ikke imiterer noget andet stof.

Og vælger man en av de tykkere, bedre sorter med gjennemgaaende mønster, kan man regne med et sjelden varig belæg. For et privathus' vedkommende behøver man jo ikke at være ængstelig for at det skal trænges at fornyes i ens egen levetid.

Men en ting maa man være opmerksom paa, nemlig at ha et godt underlag. Lægger man for eksempel parketmønstret linoleum paa et bølget underlag, hører al illusion op. Og de almindelige trægulver danner som regel ikke det bedste underlag. Der er i de senere aar bragt til anvendelse flere ting, som kan jevne ut underlaget. Der kan nævnes Sævareid bygningspap, og videre har man et nyt stof „Linotol"-underlagsmasse, som støpes ut over gulvet og dækker alle ujevnheter.

Tidligere lakerte man linoleum. Nu bones den. Der er opfundet et nyt middel „Eversin", som renser og vedlikeholder godt, idet det hovedsakelig bestaar av olje og voks. Linoleum er en blanding av oljer og kork, og den bør ikke berøves for meget av sit ettstof ved stadig vask.

Foruten til gulver blir linoleum anvendt i stadig større utstrækning til belæg i trapperne. Den sisste nyhet paa omraadet er de saakaldte korktepper, der i specielle mønstre ogsaa anvendes paa vægger som brystpanel.

* * *

Som tilfældet er med tapeter, er det ogsaa med linoleum; vi har nemlig en fabrik, Victoria Linoleumfabrik i Sandviken.

Dens fabrikata sælges hele landet over til kundernes ubetingede tilfredshet og til konkurrerende priser.

Hittil har fabriken kun gjort ensfarvet og trykket linoleum. Efter en nu netop tilendebragt utvidelse ved fabriken, vil den ogsaa muligens bringe paa markedet saakaldt granit linoleum.

Av utenlandsk fabrikata brukes her i landet forøvrig formodentlig engelsk og tysk linoleum i like stor mængde.

Hvor man monterer et vakkert, stilfuldt hjem.
S. C. Bronn

Tepper, gardiner, møbelstoffer og *linoleum* er fire hovedgrupper som man maa regne med naar man skal montere et vakkert og hyggelig hjem og man har skaffet tilveie selve møblerne.

For at faa litt greie paa hvorledes smaken og utviklingen har gaat frem med hensyn til disse hovedgrupper, avla vi besøk i vor fineste og mest ansete specialforretning i denne branche, *S. C. Bronn, Kirkegaten 25* og fandt i forretningens nuværende chef, hr. F. Andersen-Gott en fortrinlig veileder.

— Fortæl os litt om gulvtepper, hvad gaar der mest av?

— Før brukte man næsten utelukkende de maskinarbeidede tepper — men i de senere aar har det bedrestillede publikum gaat mer og mer over til at ville ha de egte orientalske.

— De er vel meget dyrere?

— Selvfølgelig stiller priserne sig høiere, men saa er de til gjengjæld saa meget varigere. Med de gode tider har vort publikum faat en mere kræsen smak. Nu er kun det besste godt nok. De vakreste, mest kunstneriske farvesammensætninger findes kun hos de egte haandvævede østerlandske tepper.

— Hvorledes er det med gardiner?

— Jeg sælger mest av de finere utenlandske, av disse mest franske og engelske.

— Men har vi ikke ogsaa konkurransedygtige norske fabriker?

— De norske gardiner er baade pene og sterke, men for at en fabrik med fordel skulde kunne fremstille de kostbarere og elegantere gardinstoffer, utkræves et større kjøpedygtig publikum end vi har, og jeg er nødt til at indføre franske og engelske gardiner for mine kunder. Desuten sælger jeg en masse av de vakre hjemmevævede husflidsgardiner til villaer og sportshytter.

— Brukes her meget av norske møbelstoffer?

— Nei, det kan jeg ikke si, de som vil ha norske vævnader, gaar mest til Husfliden — jeg hjemfører foruten plüsch, damask og silkestoffer en mængde uldgobelin til møbeltræk, — til de store bekvemme engelske herreværelsemøbler og dagligstumøbler virker de usædvanlig godt. Til kontormøblementer og røkeværelser fører jeg forskjellige egte skindsorter, som jeg ogsaa har engros til snekkere og tapetserere. Og hvad linoleum angaar kan jeg uttale at jeg formodentlig sitter inde med et av de største lagere i byen, jeg har et stort mønsterutvalg i alle de mønstre og farver som passer til et elegant hus.

*

Bronns specialforretning startedes i 1870 og er altsaa en av de ældste og solideste i byen. For øieblikkket lægger den beslag paa saa meget rum som den kan faa i *Kirkegaten 25*, men den utvides stadig, saa det varer vel ikke saa længe før dens nuværende ramme er sprængt og man maa finde utvei til bedre plass.

Hvordan chokoladen blir til.

HVORDAN der laves chokolade? Jo, det er en lang og ingenlunde letvindt historie, høitærede læserinder, hvad nedskriveren av nærværende artikel tilfulde blev overbevist om under et besøk paa *Freia store fabrikanlæg i Verksgaten.* Raamaterialet gjennemgaar utallige indviklede processer, det passerer en lang række av mellemstadier, bare fra det som kakaobønner staar i sækkevis paa fabrikens lager, og til det ligger i form av konfekt og den delikateste spisechokolade og frister folk, hvis vei uheldigvis fører forbi det nydelige nye utsalg, Freia nylig har aapnet i Grand Hotels gaard ved Karl Johan.

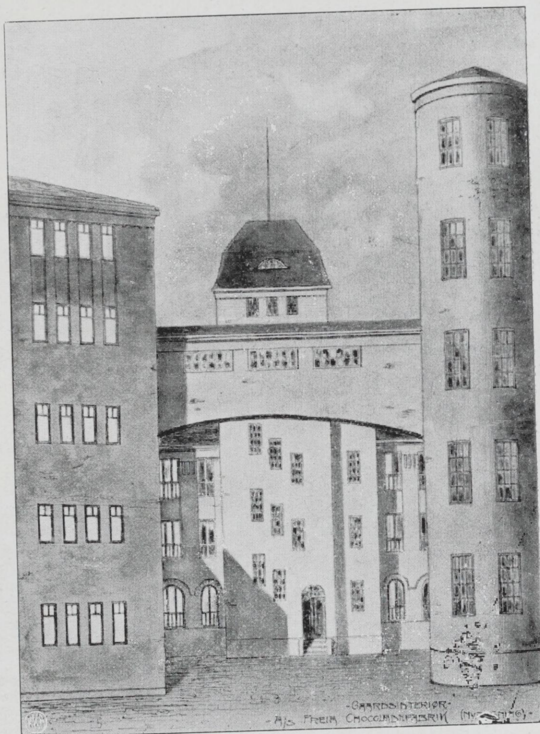
For vort lægmandsøie saa utviklingen fra kakaobønne til chokolade nogenlunde slik ut: Bønnerne brændes, omtrent som kaffebønner, de renses for sit skal, de passerer talrige — og altid propert

utseende — maskiner, hvor massen males og valses i kar, som tar uhyre kvanta. Der tilsættes sukker og kakaofett, det siste presses av den del av massen som skal bli kakaopulver. I store vogner blir den, som det forekom os, ytterst tiltalende masse kjørt fra varemagasinet med en temperatur som et dampbad, ut i kjølerum, hvor ens tænder klapret av kulde, alt eftersom chokoladefabrikationens vidtløftige metode kræver. Og alt imens durer maskinerne. De svære hjul drives rundt, rundt, rundt av en dampmaskine paa 400 hestekræfter.

Naar saa chokolademassen er færdiglavet, begynder det menneskelige arbeide at gjøre sig mere gjældende ved siden av hestekræfterne. Naar chokoladen skal formes, trænger maskinerne en betydelig haandsrækning, og den vidtløftige og meget varierte pakning av varen besørges av kvindelige arbeidere. Fabriken anvender bare en eneste liten maskine til pakning, men den klarer tiltrods for at den er meget sindrig konstruert, bare en eneste sort indpakning. Ellers er det flittige og øvede fingre, som besørger selv det mindste stykke konfekt lagt i sit hylster, og endelig er da de tusen forskjellige sorter av chokolade, kakao, konfekt og vafler kommet saa langt, at vi staar færdig til at spise dem.

Det var chokoladens tilblivelseshistorie, slik som den staar for vor lægmandsopfatning. Fabrikens ingeniør kunde forklare Dem den indgaaende og saklig, men det vilde De neppe skjønne mere av end vi gjorde under vor gang med ham gjennem anlæggets utallige rum. Freia er en fabrik, som stadig bygger paa, stadig utvider. Bare fasaden mot de to gater, Verksgaten og Teglverksgaten, har tilsammen en længde av to hundre meter. Og rundt om den lyse store gaardsplass midt i komplekset er der vokset op bygning paa bygning. Man disponerer over en nyttig gulvflate paa 8000 kvadratmeter. — Det er blit os fortalt andensteds fra, at det firma som besørget endel av denne gulvflate belagt med stenflis, maatte sende ut 10 jernbanevogner fulde av sten.

Der lyder latter og passiar ut fra et av fabrikens rum. Det er den store, lyse spisesal, hvor hver arbeiderske har sin knag paa væggen og sin faste bordplass med en skuffe. Og rummet er stort. Det gir plass for de vel 400 arbeidersker fabriken beskjæftiger. Av mandlige arbeidere har man ogsaa en del, men langtfra saa mange, som følge av at arbeidet er let og best passer for kvinder. Det er netop i frokostpausen vi træffer arbeiderskerne. De har nemlig fri fra ½11 til 11. Forøvrig har fabriken forsøksvis gaat igang med en ny arbeidstid, nemlig sammenhængende fra 7—4. Arbeiderne faar da 50 timers ukentlig arbeidstid, og er saaledes meget nær den eftertragtede 8-timersdag. Om lørdagen varer det reglementerte arbeide bare til frokost, men saa benyttes resten av tiden til vaskning i fabriken og til eftersyn av maskinerne. Arbeiderne har ogsaa anledning til at faa sin egen personlige lørdagsvask

besørget paa fabriken. Der er nemlig indredet en hel række dusjbad til fri avbenyttelse for dem. Av andre ting, som fabriken har anordnet for sine folk er ogsaa et kjøkken, hvor man kan faa kjøpt melk, kakao eller havregrøt alt for den billige pris av 5 øre pr. portion. Kjøkkenet har vundet betydelig søkning, om det end har været vanskelig, her som andensteds, at faa arbeiderne til at bytte sin tilvante kost, kaffe og smørbrød, med mere nærende saker.

Mens anlæggets ingeniør har fortalt os alle disse ting, har han til vor overraskelse ført os tilbake til utgangspunktet fra vort streiftog.

— Aa ja, saa ganske liketil at finde frem i disse bygninger er det jo ikke, smiler vor fører. Men saa svært, som man skulde tro, er det heller ikke. Da jeg hadde været her 8 dage, kunde jeg alt begi mig ut i anlægget paa egen haand.

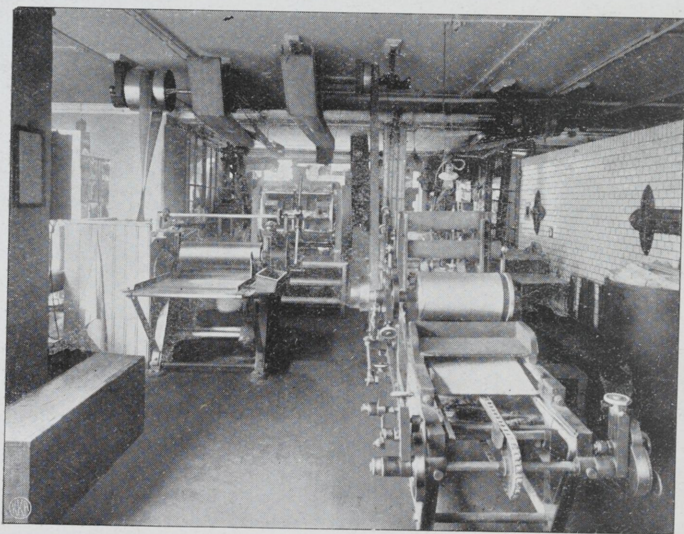
En kjæks og sukkertøifabrik.

Fr. Meyer

Det store, landskjendte firma, **Fr. Meyer,** oprettet i 1900 sin kjæksfabrik i *Kongensgate 8*. Denne er senere utvidet efter tidens krav og fik saaledes i 1905 en hel ny avdeling med elektrisk drift og alle mulige forbedringer.

I kjelderen holder kraften til, der er fyrhuset og de elektriske motorer som har hele driften paa sin samvittighet, og i de øvrige etager er fabrik og lager.

Vi følger en liten kjæks's tilblivelseshistorie, helt fra melet og de øvrige bestanddele eltes sammen av usynlige hænder, kjevles ut

til lever ved hjælp av en valsemaskine og føres saa paa sin vei gjennem en stempelmaskine. Ved behandling av denne faar kjæksen sin bestemte form, enten det nu er en stjerne eller en runding, hvorefter den ryster av sig avfaldet og lægger sig selv delikat tilrette paa sin plate, for derefter at fortsætte sin løpebane paa en elektrisk kuglebane bort til den 16 m. lange kjæde-ovn, som aapner gapet og sluker stekeplatene, beholder dem en liten stund til kjæksen er passe stekt og avleverer dem saa i den skjønneste orden. Nu staar der hjælpende tjenere som tar imot kjæksen og bringer den til pakkerummet, hvor den straks lægges i bokser og ruller, blir veiet, forseglet,

og — snip, snap, snute — kjæksens eventyr er ute, nu staar det bare igjen for den at bli spist, og den proces gaar ogsaa fort og let, for Fr. Meyers kjæks er anerkjendt gode og velsmakende.

Enkelte kjækssorter maa ha en anden behandling; der er endog dem som maa ha sig en liten overhaling oppe i „dekorations-atelieret". Det er de kjæks som bærer de nydelige sukkeropsatser paa sin ryg. Lad os f. eks. tænke paa al den juletræpynt som har saa stor efterspørsel paa landsbygden. Det er kjæks med kulørte sukkertopper, eller kjæks i form av harper, piper, og meget andet rart, som maa pyntes med farvet sukkeropløsning, og dette gaar for sig rent mekanisk, men samtidig kunstnerisk — inde i et dertil indrettet verksted.

De kjendte vaffelkjæks har sin egen avdeling, hvor man dels driver med jern som styres av menneskehænder, dels lar fabrikationen foregaa i moderne maskiner. Vaffelmassen pumpes da op i maskinen som derefter automatisk fylder jevningen i jern, disse aapnes og lukkes automatisk, og vaflerne puttes saa ind i en svær gasstekeovn, hvorfra et øieblik efter plater paa 30 kjæks kommer ut passe stekt. Det er denne vare som er saa efterspurt i sommermaanederne, da iskremkjeks er alle barns fryd.

Og saa sier vi adjø til kjæksen og gaar efter den deiligste kamfersukkertøi-lugt op i sukkertøifabriken. Vi ønsket rent, at vi hadde været forkjølet saa vi med god samvittighet kunde ha forsynt os grundig, for det er jo sjelden at man befinder sig ansigt til ansigt med et helt sukkertøihus, et slikt lokkende paradis som Fr. Meyer's i Kongensgt. 8.

Der frembringes over 100 forskjellige sorter sukkertøi av denne fristende vare, men saa vet vi jo ogsaa, at det er en vare som kan forsøte livet for nogen hver og være et helende plaster mot de støt som verden gir de smaa!

Sukkeret kokes i vacumkjeler, tilsættes essenser og farve, og sukkertøiet faar sin bestemte form og kommer frem sprettende klare, lyserøde, brune, lysegrønne og gule, for saa at fyldes i spand og bokser. Men nogen er kunstfærdig stripet; og drops som har en haard korpus indi sig med en poleret dragt utenpaa, maa gjennemgaa forskjellig behandling i specielt indrettede dragé-kjeler, hvor de surres rundt og rundt, akkurat som lotterinumre i lykkens hjul.

Alle de millioner av kjæks og billioner av drops som blir til i Fr. Meyers moderne og sanitært udmerkede fabrik er tillavet saa appetitlig som mulig. Det er reelle, gode varer, som holder hvad de lover, og hvad man venter sig av dette solide gamle firma.

S. V.

Hvorfra henter vi vor varme.

H. A. H. Paulsen.

Hvis det spørsmaal blev forelagt en klasse, er vi sikker paa at et kor av stemmer vilde si: fra solen. Men vi her i „Norske Kvinder“ er saa frække, at vi gir et helt andet svar; vi sier: naturligvis fra *H. A. H. Paulsens kul- koks- og vedlager.*

Forleden dag var vi inde i dette sorte rike, hvorfra saa mange i vor solfattige by henter varme og drivkraft. Det var omgit at et uigjennemtrængelig plankegjærde, og ved porten stod — ikke en engel med blinkende sværd, men en næsten endnu mere avskrækkende indskrift: Vogt Dem for hunden! Hunden er løs! Vi grøsset, det blev sort for vore øine; men hverken hunden eller de svarte negre, som holdt kulsjau, bet os. Vi kom helskindet gjennem naaleøiet. Og et imponerende kullager laa nu foran os; det skinte av svarte, blanke kulbjerge, der var ubestigelige topper av store koks og smaa koks, og længst borte laa stabler av ved, i al sin hvite fornemhet. Den elektriske vedsag holdt et svært leven; den pep og surret mens sagmuggen føk om ørene. Hu-ih!

H. A. H. Paulsens forretning er en av de ældste i sin branche. Den blev aapnet i 1870 i seilmaker Timm's daværende eiendom i Jernbanegaten, men flyttedes allerede i 1876 til de store tomtearealer ved Oslo havn.

Fra først av, i seilskibenes tidsalder, hentet Paulsen sine varer i England med egne skibe; nu er den ordning ikke mere praktisk. Nu gaar det med dampkraft, og dampskib efter dampskib losser sin sorte ladning ved Paulsens brygge, for snart at komme igjen med en ny ladning. Saa triller da hektoliter med kul og koks videre til vore kjeldere og skaffer os varme og hygge i vinterkulden.

Alle husmødre kjender imidlertid den frygtede dag, da piken stikker hodet ind og sier: koksen er sluppet op! Vi har ikke mere kul! Men hvad har vi saa at gjøre? Bort til *telefonen: 535!* Er det H. A. H. Paulsen? Kjære Dem vi fryser, send os — — — Og neppe er ordren git, før vi atter faar vore kjeldere fyldt med besste sort varer. Firmaets eier hr. H. A. H. Paulsen, er kjendt over hele østlandet, som en sjelden energisk og kraftig mand, hans varer har — vi hadde nær sagt arvet hans energi og kraft, for de varmer fra gulv til tak, de steker baade os og vore stek, hvis vi ønsker det.

Smørfabriken Phønix

indtar en særstilling i branchen idet den er baseret paa direkte salg til det kjøpende publikum. Kun i fabrikens 4 utsalg her i byen og i utsalget i Drammen kan dens varer faaes. Fabriken vil efterhvert søke at oprette utsalg i alle de mest befolkede strøg av byen. Den tid er jo forlængst forbi, da man stillet sig skeptisk likeoverfor margarinen, saa nydelig og appetitlig som man nu kan fremstille kunstsmøret, kan det godt hævde sin plass paa bordet. Phønix bruker til sine anerkjendte merker kun de allerbesste raamaterialer.

Men Phønix har en specialitet til: sine fortrinlige fiskepuddinder fra Bergen og Trondhjem, den lages av nyfisket kolje (hyse) som man faar derborte. Alle som kjender Vestlandet vet jo hver deilig og frisk fisken er der — veien fra hav og fjord er ikke lang der paa „Strilelandet", og i Bergen kan de lage fiskefarce, der er saamænd ingen som gjør det bedre. Disse delikate puddinger kommer med nattogene fra Bergen og Trondhjem og sælges kun i Phønixutsalgene. Fiskefarcen lages under kontrol av dr. med. Bechholm Bergen, og for Trondhjems vedkommende av dr. major Bryn, en garanti som ikke kan vurderes for høit.

Da disse puddinger har slaat saa vældig an hos vore husmødre byen over, har Phønix maattet utvide sine forbindelser baade i Bergen og Trondhjem, desuten vil man nu ogsaa indføre fiskekaker og stekte seikaker.

Da det sies at havkoljen er endnu bedre end fjordkoljen til fiskefarce, agter man nu at benytte denne i stor utstrækning.

En ting til som vore husmødre bør merke sig, er Phønix's bouillonterninger til 2 — to — øre pr. stk. Bouillonterninger er ofte en husmors trøst at ta til i en snever vending, vi vet alle at de paa rette sted kan gjøre underverker.

Phønix-utsalgene er alle pent utstyrt, rene, lyse og appetitlige. Foruten fabrikens egne produkter træffer man der alle andre smørsorter, desuten et godt utvalg av de saker man liker at se paa frokost- eller aftensbordet: egg, hermetik av de besste merker og andre delikate saker.

Disse utsalg har derfor ogsaa efter ganske kort tid skaffet sig tusendvis av kunder.

Fabriken ligger i Stockholmsgaten og drives efter de nyeste opfindelser paa margarinfabrikationens omraade.

Utstyr for velstelte kjøkkener.

Med europæisk fart har der i vinter reist sig en stilfuld bygning i *Torvgaten nr. 4.* Det er *Ingwald Nielsens* hus, og her vil hans kjøkkenutstyrs og jernvareforretning flytte ind i løpet av høsten. Vi spaar at det blir et Eldorado for alle dem, som ønsker at skaffe sig et komplet utstyr for hotellers eller smaa og store hjems kjøkkener. Her vil man altid holdes à jour med alt det nye som dukker op, her vil man ha et overblik over de saker som kan lette arbeidet i et hjem. Der blir specialavdelinger for elektrisk- og gas-utstyr, der blir en rummelig sal, hvor der stadig vil være anledning til at se demonstrationer. Her behøver man ikke at kjøpe katten i sækken, man kan se alt prøvet og i virksomhet. I kjelderetagen blir der store lokaler for alle jernvarer, beslagsartikler og verktøi for fabriker og haandverksmæssig arbeide; i første og anden etage butik og utstillingslokaler, i tredje kontorer.

Ingwald Nielsens forretning er landets største i jernvarer & kjøkkenutstyr; den er ikke mere end 17 aar gammel, men solid og velrenomeret som den er, har den skaffet sig et stort navn, ikke mindst blandt husmødrene. Og som eneforhandler for det verdenskjendte firma Weck's apparater for hermetisk kokning og nedlægning, har Ingwald Nielsens forretning i høi grad bidrad til at reformere husholdningerne. Ved hjælp av dette letvinte, paalidelige nedlægningsapparat sættes husmødrene istand til at sikre sig grønsaker og frugt i den billige tid — til nytte og glæde for hele den lange vintertid. Særlig stor betydning har jo dette for dem som ute paa landsbygden kjæmper for at skaffe sig og sine et rationelt, sundt kosthold.

S. V.

Broderiartikler.

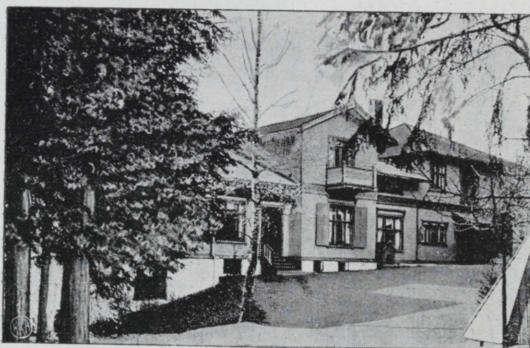
I *Kirkegaten 20* har frøken *Azora Gjertseu* sin fabrik og sit engros lager av paategnede broderiartikler.

Denne forretning grundlagdes i oktober 1903 i samme lokale, og utvidedes i 1913.

Frk. Gjertsen har selv den hele tid ledet forretningen og har gaat til dette arbeide med store og gode forutsætninger. Hun gjennemgik som ung Den kvindelige industriskole i Kristiania, og da hun allerede fra barndommen hadde interesse og anlæg for tegning, var det især studiet av mønstre og broderier hun la sig efter. Efter at ha tat sin avgangseksamen paa industriskolen, tok frk. Gjertsen plads i en detail broderiforretning og senere i en engros forretning, hvor hun i tilsammen 12 aar høstet rike erfaringer, især da hun i den sidste del av denne tid kom til at staa i spidsen for modelavdelingen. — Senere reiste hun utenlands for at sætte sig end ytterligere ind i detaljer vedkommende sit fag. Frøken Gjertsen begyndte med en liten kapital, men ved flid, utholdenhet og paapasselighet vokste hendes forretning jevnt og godt. I den første tid mottok hun ved siden av ogsaa elever i haandarbeide, væsentlig i silkebroderi. Nu har frk. Gjertsen i sin tjeneste 10 kvinder, som hun beskjæftiger med arbeide for forretningen. Hun har stor omsætning, saavel indensom utenlands. Der lægges særlig an paa norske arbeider for utlandet. Motiverne hentes fra folkeviser og ordsprog til de norske figurmønstre. Men ogsaa utenlandske motiver benyttes. Særlig er der et rikt utvalg i Hardanger-søm. En samling av Hardanger-broderier har frk. Gjertsen paa utstillingen. — I 1906 utstillet et svensk firma for egen regning hendes Hardanger-arbeider ved utstillingen i Norrköping. Og dette er en god anbefaling.

En pensionatsskole.

DET er ikke tvil om, at en pensionatsskole for unge piker som drives paa den rette ideelle maate, baade med forstaaelse, alvor og godt humør, har en stor gjerning at utføre. Dens elever er barn og unge piker som paa grund av de forskjelligste forhold ikke kan faa den nødvendige opdragelse i sine hjem. Da er det en lykke for dem at komme til en saa godt ledet pensionatsskole som *frøken Tharaldsens, ute ved Høvik.*

„Skogheim“ heter den og ligger aldeles bedaarende, midt i granskogen, med den herligste utsigt over Sandviksbukten. Den har bestaat i ti aar og er netop nu betydelig utvidet, saa den kan ta imot omkring 45 smaapiker, like fra 7 aars alderen og op til 18—19 aar. Der undervises i forskolens og middelskolens fag efter den høiere almenskoles plan; men ved siden herav opøves barna i de arbeider som forefalder i et hjem. I avdelingen for viderekomne undervises der ved faglærere i sprog, musik, literatur og kunsthistorie, husholdning, husflid, plastik, kort sagt i alt, som kan ha betydning for dannede unge piker. Sporten spiller selvsagt ogsaa en rolle. Skolen er anlagt paa snilde, normalt utviklede barn, og at de trives derute kan nok deres paarørende bevidne. De kan komme fra de mest forskjellige landsdele, fra Amerika, fra Indien — — — men de har ikke været længe under frøken Tharaldsens bestemte og kjærlige haand, før de føler sig tilfredse og trygge ved den hjemfølelse og det gode stel, som de her faar. Dagen gaar i en fart; programmet skal nøie overholdes, fra 7 om morgenen, naar reveiljen gaar, til 9—10 om aftenen, naar der ikke maa høres en lyd mere. At leve under disse ordnede forhold er legemlig og aandelig helsebot for barna; de staalsættes og faar en harmonisk utvikling.

Frøken Tharaldsens pensionatskole er en av de første som vi fik her i landet. Den har skaffet sig mange unge venner som omfatter den med kjærlighet og respekt.

S. V.

Studenterhjemmets hotel.

Studenterhjemmet er en veldædig institution, oprettet for at skaffe studenter godt, billig og hjemlig ophold i hovedstaden. I mange aar trængte det frivillige bidrag, og i de trange tider i 80-aarene maatte derfor bestyrelsen ta under overveielse hvad der yderligere maatte gjøres for at faa budgettet til at balancere. Man faldt da paa den tanke at utnytte rummet i studenternes sommerferie til hotel eller pensionat.

Imidlertid varte det bare et par aar før sommergjesterne begyndte at besvære sig over at der ikke var anledning til at bo deroppe ogsaa til andre aarstider. Fru Heidenreich leiet da første etage i Underhaugsveien 11, og da dette bar sig, besluttet bestyrelsen efter pastor Kr. Mart. Eckhoffs raad at bygge en hotelbygning med hotel i første og familieleiligheter i de 3 andre etager. I kort tid var dette fuldt besat, og bestyrelsen gik derfor til den nye utvidelse: et nyt 4-etages hotel, i flugt med det første. —

Studenterhjemmets hotel har en ypperlig beliggenhet, høit og sundt og med stor have foran. Det indeholder nu foruten et par familiebekvemmeligheter 90 værelser, med tilsammen 115 senger. Naar hertil i sommermaanederne kommer Studenterhjemmets 35 værelser med 35 senger, saa raar det samlede kompleks ialt over 125 værelser med 150 senger, og er saaledes det næststørste hotel i Kristiania Det drives som et familiehotel under enkle former og til billige priser. Der er hver dag anledning til at overvære morgenandagt.

En forretning med erfaring gjennem fem generationer.

Martin Olsen & søn.

— Det navn, firmaet nu har, fik det i 1873, sier dets nuværende chef for Martin Olsens og søns forretning. Men i grunden danner det en direkte tortsættelse av Holtfods gamle møbelforretning, som hadde bestaat gjennem tre generationer, den gang Martin Olsen overtok verksteder, varebeholdning og eiendommen.

Nu ledes forretningen av hr. Martin Olsens søn, møbelarkitekt Oluf. A. Martins.

— Slik bør det fortsætte fremover ogsaa, vedblir chefen. Det skaper traditioner. Vi har ogsaa efter besste evne søkt at hævde forretningens gamle udmerkede traditioner ved at levere saa gode og værdifulde saker som mulig. Vi arbeider alt efter egen tegning, paa egne verksteder. Igrunden liker vi ikke at arbeide samme ting ofte op igjen, og vi bryr os litet om at føre masseartikler. Løsenet er „altid nyt og bedre“.

— Har forretningen hele tiden bodd i samme gaard?

— Ja omtrent helt siden den blev oprettet, har den været drevet her i *Møllergaten 13*. Gaarden har jo forandret sig naturligvis Den har fulgt med forretningens utvikling om end ikke i den grad som man skulde ønske.

— Og verkstederne?

— De optar en mellembygning og en fløi av gaarden, som gaar op til Grubbegaten. Der beskjæftiger vi 30—40 haandverkere, mest snekkere og tapetserere.

— Hvordan er det med folks smak for møbler?

— Den har forandret sig sterkt. Og utpræget i retning av det bedre. Fra de ofte platte og smakløse tyske saker, som en tid var sterkt i skuddet, er man nu gaat mere og mere over til at foretrække de diskrete og fornemme former, som præger de gamle engelske stilsorter.

— Hjemføres der mange færdige møbler fra utlandet?

— Ja ikke saa litet, dog mindre nu end før og for det meste billigere ting. Og det hænger vel igjen sammen med, at man nu kan holde større lagre og bedre former, end man under de smaa forhold tidligere hadde anledning til. Folk kan nu herhjemme se omtrent de samme stilarter og i samme utførelse, som de besste man har ute.

Chefens blik vandrer rolig omkring fra ting til ting i det store lager.

Vi lar vort følge. Fra chippendalekabinets, over border i empire og sheraton, forbi smakfulde møbler i de mest forskjelligartede gamle og moderne stilarter og træsorter, indtil det hjælpeløst blir heftende ved en moderne luksus-lænestol, hvis behagelige puter vi sitter i og har saare vanskelig for at løsrive os fra. *M. S.*

Dører som aldrig staar, en ustanselig strøm av folk i alle avdelinger, er det første indtryk man faar naar man er kommet indenfor døren til den bikube som kaldes *Brødrene Doblougs manufakturforretning*, *Storgaten* 1, hvor den vældige forretning har tat den store hjørnegaard paa 6 etager over og 2 under jorden i besiddelse.

Hvem kjender ikke **„Dobloug"?**

Det er kanske ikke Westends elegante fifdamer som fortrinsvis besøker forretningens lokaler — det er mest de solide borgeres, det store publikums specielle forretning, men de vet ogsaa at hos Dobloug kan man forsyne sig selv, sin familie og sit hus med de besste varer til den billigst beregnede pris. Forretningens hovedprincip er nemlig „kontant" omsætning, og det gjør at priserne kan beregnes saa lavt som mulig.

Doblougs forretning er grundlagt av en mand som med sin umaadelige energi, sin enestaaende arbeidsevne har skapt sig et navn i vort forretningsliv, som sent vil glemmes. Det var *Mikkel Dobloug*

det „rene“ flags første og mest energiske talsmand. Han startet firmaet i 1870 sammen med sin bror Jens Dobloug, som dog efter 6—7 aar paa grund av sygdom gik ut av firmaet.

Først beskedent og lite begyndte brødrene i Storgaten 12, men snart maatte de skaffe sig et større lokale i Storgaten 14 og næste skridt var at oprette en engros forretning i Stenersgaten, hvor de to forretninger blev drevet adskilt. Ved aarhundredeskiftet flyttet forretningen over til sin nye gaard Storgaten 1 og er siden drevet en detail og engros under et.

I 1911 tok brødrene Dobloug hele den svære gaard i sit eget bruk, der blev forandret og moderniseret til forretningen i alle henseender staar paa høide med hvad vor fordringsfulde tid kræver av et stort forretningskompleks.

I denne vældige bikube er ordningen av de forskjellige varesorter fortrinlig arrangert, og er gruppert under 11 hovedavdelinger, hvorav vi nævner de vigtigste. Øverste kjelder danner det store sengelager. I 1ste etage findes hvitevarerne, garn, skotøi, herretrikotage, hansker, hatter, stivetøi og slips. I 2den er drestøier, færdige klær, gardiner, bluser, skjørter, kjoletøier og dragtstoffer. 3dje, 4de og de to kjeldere optas mest av lagere, mens 5te er helt optat av systuer, firmaet har nemlig en av byens største konfektionsforretninger og bæskjeftiger paa sine systuer og verksteder op mot 300 personer.

Tal som ogsaa belyser forretningens omfang og utbredelsen av dens kundekreds er de 8 faste reisende som stadig reiser om i hele landet og det samlede butik- og kontorpersonale paa 135 damer og herrer. Doblougs tre store vareautomobiler er en kjendt foreteelse i vore gater, mens to heste gaar i fast rute til jernbaner og dampskibe.

Firmaets chef hr. Ingar Dobloug, følger sin fars principer: først og fremst at støtte *norsk industri* og sælge *norske varer.* Tal som taler høit i saa henseende er at firmaet i 1913 kjøpte varer av norsk fabrikat til en værdi av 2 millioner kroner, likesom 60 % av omsætningen er norske varer.

I denne henseende indtar firmaet en særstilling i norsk forretningsliv, det var dette princip som sikkert vedlikeholdt under baade vanskelige og gode tider har gjort Brødrene Dobloug kjendt fra landsende til anden.

— Iaar sælger dere vel en masse norske varer? spør vi firmaets sterkt optatte unge chef som elskværdig ofret en liten tid paa os.

— Ja, vældige masser — og især gaar „forsvarstøiet“ strykende. 40 000 meter har vi alt solgt, — kan næsten ikke skaffe nok.

Hvad man kan faa hos Dobloug? Spør heller hvad man ikke kan faa. Alt hvad der hører til damers, herrers og barns garderobe, inderst som ytterst, øverst og nederst.

I den travle bikube er flittige hænder i ustanselig virksomhet for at skaffe tilveie alt det som er til nytte og glæde for tusener.

Undertøihuset.

I Møllergaten 13 likeoverfor dampkjøkkenet ligger en butik som med sine for os damer fristende vinduer er vanskelig at komme forbi. For det er saa indbydende alt dette nydelige dameundertøi, som saa smakfuldt ligger utstillet der og formelig, sier — værsgod, kom ind og se, og forsyn Dem!

Men saa er det ogsaa landets største specialforretning i dame-undertøi, Edv. Knutzens (Undertøihuset), som her har sin lyse elegante butik. Kommet indenfor fængsles øiet av alt det nydelige tøi, fra det luftigste kniplingsbesatte, med silkesløifer utstyrte batistundertøi til de mere solide og tykkere saker. For et Eldorado for den, som skal ha brudeutstyr! Og se for eksempel paa forklærne, fra de solide praktiske kjøkkenforklær gaar man graderne op til de mest kokette luksusting med baand og kniplinger.

Ogsaa for de smaa verdensborgere er der sørget rikelig, det yndigste babyutstyr forefindes, men likesom forretningen foruten chefen og hans søn kun betjenes av damer, saa har det sterke kjøn intet at gjøre her, hvis det da ikke skulde være at betale hvad deres fruer eller frøken døtre kjøper

Forretningen startedes i 1899 og har i aarenes løp stadig utvidet sig — den beskjæftiger saaledes ca. 100 kvinder og for engros-avdelingen er der aaret rundt to reisende.

Forretningen lægger megen vegt paa smuk søm og nitid utførelse, en ting som har meget at bety i denne branche. Hovedmængden av disse ustyrtelige masser av undertøi syes herhjemme, men de nyeste modeller paa façoner og utstyr som jo ogsaa er underkastet modens mange lunefulde indfald, kommer fra utlandet, mest fra Wien som paa det fineste undertøis omraade staar som den første.

For at imøtekomme de store krav nu i jubilæumsaaret, hvor jo damer fra hele landet over vil benytte anledningen til at kompletere sin garderobe, ogsaa den intimeste, har Edv. Knutzen ved siden av sine her syede varer tat hjem for ca. 30.000 mark av det nydelige Wienerundertøi, fra de eleganteste til de mere enkle sorter.

Hvorledes vore damers smak er paa dette punkt? Jo, tendensen gaar mer og mer mot de lettere tyndere varer, især mot sommeren sælges der en mængde av den lette luftige batist med Valencienneknuplinger.

Hvor damerne faar, hvad de ønsker i garn og hvitevarer.

PAA hjørnet av *Kongens og Prinsens gate* ligger, uanfegtet av byens rivelyst, et koselig toetages hus, som i den siste menneskealder har forsynet damerne med alle de mangfoldige saker, som indgaar under garn og hvitevarer. Her har *Hermansen & Jørgensen* helt fra 1868 hat sit landskjendte lager og sin butik, her har byens damer mere end en gang taalmodig staat i kø og ventet paa sin tur til at række frem til disken.

Det er et slagord som sier, at hos Hermansen og Jørgensen faar man *alt*, og det baade solid og pent. Og vi tror det er sandt. For da vi gik en runde gjennem de mange lagerlokaler, fik vi syn for saken. Hvad sier De f. eks. om et helt værelse fyldt med delikate strømper, engelske og hjemmestrikkede? Et andet har hylder fra gulv til tak med alle slags vanter, og et tredje er tæt besat med bare knapper, — det vilde paa vor klinkelystne ungdom virke likesaa tiltalende som heksens kakehus i eventyret. Og uldgarnhespler ligger side om side i klædelige farver, mens det engelske strikkegarn, det som alle snilde bestemødre hekler sengetepper av, skjuler sig for profane blikke ved et tykt papirhylster, og alle sorter brodergarn er saa fine paa det, at de er krøpet ned i æsker. I lange skuffer snor broderte længder og blonder sig fra væg til væg. Og store alvorlige ruller med stout og lerreder strutter av soliditet, mens de lettere fôrsaker spiller i alle farver. Lommetørklærne synes rent altopslukende i det rum hvor de holder til, det er saavidt de gir en eneste vægs hylder fra sig til hvileplass for hundredevis av pakker med broderte navn-bokstaver. Og de færdigsydde forklær, som er baade til nytte og pryd, og halskraver og ryscher, som gjør damerne nydelige, og undertøi for store og smaa — ja, alt er der nok av.

Fra lageret sendes alt sammen rundt om til landets handlende. Men fra butikken i Kongens gate utgaar der daglig masser av store og smaa pakker med alle slags sysaker, som er nødvendige for dem, der fører naal og traad i sin haand. Forretningen er en god gammel kjending av vore damer.

S. V.

Thomsens motemagasin.

Hvor er den kvinde som ikke stanser op foran vinduerne i et motemagasin? Hvem er det som ialfald ikke interesserer sig *litt* for hvad moten foreskriver?

Svinger den os kanske ikke rundt sin lillefinger den merkelige foreteelse, som heter moten? Tænk bare paa hattemoter!

Selv om vi har bestemt os aldrig saa meget til at gaa med „den fra ifjor“ saa gripes vi ubønhørlig av ulyst til den gamle i like stor grad som lysten til en ny og helst „chic“ hat, naar sæsonen begynder.

Kommer man *Kongensgate* nedover og skal passere *nr. 22*, hvor **I. Thomsen** har sine vinduer i Molstads gaard, maa man som ægte kvinde av vor, og kanske alle tider, stanse op. Det store utstillingsvindu tilhøire for indgangen er jo det største i sit slags i byen og maa beundres av alle som passerer.

Det vækker lysten hos frk. chic til i alfald at *prøve* den lille morsomme dér, og ender oftest med at frøknens portemonaie aapner sig saa hatten kan faa beholde plassen paa hendes hode.

Det er ikke bare utstillingsvinduerne som er store hos hr. Thomsen. Kommer man indenfor, har man for sig et lokale som maaler over 30 m. i dybden og har en anseelig bredde!

„Jeg begyndte for ca. 14 aar siden,“ fortæller hr. Thomsen, „og da bare med den mindste del av butiklokalet, siden leiet jeg det store alene; men forretningen har stadig vokset, og for nogen faa aar tilbake maatte jeg smelte sammen begge lokaler til et helt.

Som De ser er det endnu ikke større end at det bare saa vitt strækker til, ja, det hænder i den aller travleste tid at vi maa stænge døren indimellem saa trafiken reguleres.“ Paa vort spørsmaal om hvor mange damer forretningen beskjæftiger, faar vi høre at tallet i sæsonen er ca. 50.

Hr. Thomsen og en av hans i mange aar betrodde damer, viser os elskværdigst rundt og den ene bedaarende model efter den anden løftes ned av stativ, og pakkes ut av æsker — og o kvinde! faar en til personlig at ønske sig dem næsten allesammen. Spør man saa dumt som, hvad ægtemændenes fiende moten foreskriver for 1914, faar man bekræftet hvad man ante, at den er tøielig og bøielig som den bløte fornuftige panama, let som ninichehatten og elegant klædelig som den blomsterkurven derborte med hank under toppen eller absolut i *Deres* stil som den med paradisfjæren. — — A propos fjær! Pleureusen? er den dødsdømt eller hvad? nei langtifra den brukes meget; men strudsfjæren samt de fine espriter er i forgrunden. Hr. Thomsen viser os fremdeles delikate smaa og store fjærboaer, billige og elegantere, samt blomster.

Blomster i overflod! fantasiranker som gjør sig ypperlig paa hatten og de virkelighetstro hjemlige violer, reseda, løvetand, guldregn og alle de andre, samt roser. — —

Roser i silke og fløiel, halvtutfoldet og prangende sydlandsk glødende.

Hvor blir damerne fiffige?

I en bok som „Norske Kvinder" er det av speciel interesse at fæste sig ved de forretninger som drives av kvinder. Blandt disse har vi i første række frøken *Gina Andersen Moens* atelier for kjolesøm. Denne forretning har, baade med hensyn til en stor kundekreds og til en vakker og stilfuld utførelse av arbeidet, drevet det saa vidt som det synes mulig.

Midt paa *Drammensveien* ligger hendes store hus, hvor hun gjennem flere etager har en imponerende række værelser til disposition. Hendes stab bestaar av 70 damer, bestyrerinder, underbestyrinder, syersker, kontordamer og viserpiker; det er mange flittige hænder som maa være i virksomhet, naar der daglig er under arbeide 60—70 kjoler i alle genre, fra hverdagskjoler til de mest utsøkte selskapstoiletter.

Der kræves specielle evner av den som er chef for en slik forretning; der fordres tanker og stor iderigdom, der fordres skjønhetssans og kunstnerisk forstand. Det som kan skape en vakker harmoni maa komme til sin ret, den kultiverte smak maa seire over motens mange utskeielser og vildskud. Og samtidig maa man være et arbeidsjern og maa kunne den kunst at omgaas baade sine underordnede og sine kunder.

I 29 aar har nu frøken Andersen-Moen arbeidet i sit fag — til forskjønnelse av det smukke kjøn. Og hendes systue er landskjendt. Sa vi landskjendt? Det strækker ikke til, hun har saamen kunder mange steder utenfor vort land, helt i Amerika og Japan!

— Er De født med naal i haand? spør vi. — Nei, vet De hvad jeg drev paa med som barn? Jeg var blikkenslager. Oppe paa Ullensaker paa fars gaard vandt jeg mine sporer i dette haandverk, og da lærte jeg at klippe og at være sparsom med stoffet, en lærdom som senere har kommet mine kunder tilgode. Min utdannelse i søm fik jeg som ganske ung i Paris, og fra første stund av har jeg interessert mig for mit fag.

Enhver som benytter frøken Moens etablissement føler nok, at man er i trygge hænder. Hun lægger sig i sælen for hver enkelt kunde, studerer hvad der er karakteristisk ved enhver og kan derved gi hvad der netop passer og klær den enkelte. Hun kan skape noget av en ubekvem materie, naar man bare lar hendes skjøn faa raade. Det er en feil ved mange av os damer at vi gjerne selv vil være overdommer, eller at vi ser os blind paa en journal som vi endelig vil ha, selv om den slet ikke egner sig for os.

Husk at dragten skal gi uttryk for sjæl, fantasi, personlighet.

S. V.

„Klæderne skaper kvinden".

C. Larsens kjolesømforretning.

„Klæderne skaper manden", sier et gammelt ord. Mon ikke dette med større ret kan sies om kvinderne? Er det ikke glædelig hvor forvandlet til sin fordel en dame kan bli, naar hun faar en dragt som sitter bra, eller en kjole som kan fremhæve det, som er karakteristisk ved hende?

I vor tid da moden er utpræget, er det nødvendig at benytte en dygtig syerske, hvis man vil være chic og net. Det skal noget av en kunstnersjæl til for at gjøre en kjole harmonisk, og for at finde paa og utføre de mange smaa elegante eller pudsige indfald, som gjør kjolen morsom og vakker. Fru **Christine Larsen**, *Tordenskjoldsgate 8*, har et lykkelig grep i saa maate. I 32 aar har hun hat sin vel renommerte kjole- og dragtsøm-forretning, og hun er selv med fra morgen til kveld, komponerer de flotteste, eller de enkleste kjoler, alt eftersom det passer for kvindernes smak og økonomiske evne.

Det er bare at henvende sig til fru Larsen og bestille, hvad man vil ha. Vel! Fru Larsen tar saken i sin haand, hendes hjerne arbeider intenst og fort, og hun har snart paa det rene, hvordan kjolen bør være. Hun hjælper de svake sjæle, som selv ikke har nogen mening, eller hun bygger videre paa den idé som hendes kunde maaske kan ha. Og kjolen kommer færdig ind av døren akkurat paa det klokkeslag som er avtalt, og hver eneste liten hegte og knap sitter akkurat der, hvor den skal, saa det bare er at krype ind i mesterverket.

Hvert aar foretar hun reiser til Paris og Berlin for at studere de siste moder, og kjøper samtidig med sig hjem tøier, pyntesaker og færdige rober. Hun har saaledes en salon for færdige Pariser-toiletter, som dels er til salgs, dels gjør tjeneste som modeller.

Fru Larsen har altid gjort meget for at hæve syerskernes stand; hun tok for en del aar siden initiativet til at samle sine kolleger for gjennem en „Systu-chefernes forening" at arbeide fælles for dette maal. Paa hendes forslag er der sendt anmodning til autoriteterne om at syerskerne maa komme ind under haandverksloven og faa sin bestemte læretid med adgang til svendeprøve i likhet med hvad de mandlige arbeidere i skrædderfaget har. Fru Larsen har i dette for standen saa vigtige spørsmaal utfoldet megen energi. Hun er baade inden fagfolk og inden sin store kundekreds meget anset for sin dygtighet og sin klare og greie optræden.

Hvor norske uldvarer fabrikeres.

VED Figgenelvens utløp av Edlandsvandet borte paa Jæderen, midt i hjertet av de bedste ulddistrikter, ligger et imponerende antal bygninger. Det er Aalgaards uldvarefabrik med spinderi, farveri og væveribygninger. Og rundt om fabriken ligger de mange arbeiderboliger for gifte og ugifte, kontor og lagerbygninger, bakeri, turn- og festivitetslokale ja, endog egen skolebygning. Det er en hel liten by omgit av Jæderens karakteristiske heier.

Fire kilometer længre nede ved samme elv ligger *Figgen Co., trikotagefabrik, spinderi og væveri,* med hertil hørende arbeiderboliger Begge disse fabriker eies av samme aktieselskap.

Aalgaard er det ældste anlæg; det opførtes av Ole Nielsen i 1870 og begyndte oprindelig som et litet spinderi for bygdens befolkning. Men snart viste det sig at tilgangen for arbeide oversteg produktionsevnen, og man har gjennem aarene stadig væk maattet utvide fabrikerne. Figgen Co. blev anlagt i 1899 av Nielsens sønner og svigersøn, og i 1893 blev ogsaa denne fabrik overtat av Aalgaard. Tilsammen beskjæftiger disse fabriker 5—600 arbeidere, hvorav mesteparten er kvinder.

Hvad er det saa disse store anlæg fabrikerer?

Det faar man bedst indtryk av ved at besøke utsalget, *Kirkegaten 26* her i byen. Der ligger rul paa rul av delikate, bløte damedragt- og kjoletøier i moderne, vakre farvenuancer, klædesstoffe, floneller, tykke dres- og frakstoffe og vadmeler. Og der er reisesjal og uldtepper, saa bløte at man rent faar lyst til at krype ind i dem, og der er bordtepper og portièrestoffe. Inde i det aller helligste er der oplag av al slags undertøi, trikotage i silke, uld og Lahman. —

Borte paa Jæderen gaar der et stadig tog av vogner og hester mellem Aalgaard — Figgen og Sandnæs dampskibsstoppested; og alle de vakre tøier de fører med sig, spredes siden til alle de kunder rundt om i landet som sætter pris paa det gode kjendte „Figgentøi“

S. V.

Norske pianoer.

BRØDRENE HALS' pianofabrik er grundlagt 1847 av Karl og Petter Hals. Den popularitet og utbredelse som Brødrene Hals's flygler og pianoer har faaet i hele Norge er enestaaende. Intet mere talende faktum end dette kunde anføres for at bevise, at det har lykkedes Brødrene Hals at konstruere instrumenter, som til fuldkommenhet kan møte alle de fordringer, som stilles av den musikalske verden i vor moderne tid.

Det første opretstaaende piano blev færdig vaaren 1848 og er nu utstillet i Brødrene Hals's lokaler. I 1852 bygget man det første flygel (instrument nr. 101). I 1856 kjøpte man Stortingsgaten 26, som blev indrettet til fabrik, og fra denne utgik der da helt op til 100 instrumenter om aaret.

I 1874 feiret fabriken sit 25 aars jubilæum med en fest, hvor der blev foredraget en av Bjørnstjerne Bjørnson forfattet kantate, som Edvard Grieg hadde sat i musik, og selv dirigerte. Samme dag blev fabriken tildelt Haandverk- og Industriforeningens medalje for udmerkede instrumenter. I 1880 blev fabriken sterkt utvidet; samtidig opførte man en koncertsal, som rummer 600 tilhørere. Av den aller største betydning for fabriken, var opfindelsen av en ny forbedret sangbund, paa hvilket firmaet i 1910 fik patent, ogsaa i Tyskland. Denne nye sangbund har i ganske betragtelig grad forbedret instrumenternes tone, gjort den større, mere fuldtonende og sangbar, likesom den er blit betydelig kraftigere; desuten er sangbunden blit mere motstandsdygtig end før, baade overfor strengenes tryk og temperaturforandringer, hvilket er av den største betydning i vort haarde og vekslende klima.

Til slutning kan anføres, hvad Edvard Grieg blandt andet skriver om Brødrene Hals: „Fællesmerket for fabrikens frembringelser er derhos en soliditet og omhyggelighet, der trodser vort klima i høiere grad en mange utenlandske fabrikata. Det er saaledes intet under, at Brødrene Hals pianoer findes fjernt og nær, og at fabriken nu eier et hædret navn langt ut over Norges grænser“.

I aarenes løp har den ansete fabrik faaet en mængde medaljer og udmerkelser, samt Grand Prix paa verdensutstillingen i Paris 1900 for flygler og pianoer.

William Johnsen

etablerte sig i Kristiania 1896 med et ganske litet detail-utsalg av musikinstrumenter. Forretningen har i disse aar utviklet sig, saa den nu har 11 utsalg, fordelt over det hele land med hovedutsalg i Kristiania, **Karl Johansgt. 19.** Forretningen er uten sammenligning landets største i branchen.

Foruten **musikinstrumenter av de forskjellige slags** fører ogsaa firmaet **Fonografer og Pathéfoner,** idet det er *enereprœsentant* for de verdenskjendte firmaer *Thomas Edison,* U. S. A. og *Pathé Frères* i Paris.

Paa eget verksted forarbeider William Johnsen **finere strykeinstrumenter,** om hvilke flere av de verdenskjendte violinvirtuoser har uttalt sig meget fordelagtig.

Indehaveren er ikke alene landskjendt, men ogsaa i vore nabolande kjendes *William Johnsens* navn paa grund av at han er stifer av de nu saa populære *guttekorpser.* Alene ved Kristiania folkeskoler har man *19 korpser* som tæller tilsammen ca. 1000 guttemusikanter, og hvis leder hr. Johnsen fremdeles er. Vi henviser til nedenstaaende billede, som gir et litet indtryk av betydningen av den sak *William Johnsen* har optat.

Et litet interview om parfume og toiletartikler.

— Bruker vore damer meget av alle disse duftende saker? spør vi indehaveren av *Wolffs* kjendte specialforretning i Grændsen. — De vet nok den vakre butiken paa *hjørnet av Grændsen* og *Øvre Slotsgate*, der hvor vinduerne er en ren fristelse til at friske paa skjønheten.

— Jeg tror, svarer hr. Wolff at man i vor tid mer og mer indser at gode toiletartikler, som frisk *vinaigre* og *eau de Cologne, tandvand, gode saaper* og *fin parfume* aldeles ikke kan henregnes til blot og bar luksus, det er krav som den høiere kultur bringer med sig og som maa regnes med, hvis man vil gaa for et dannet menneske, og i denne branche er kun det bedste godt nok.

— Hvorfor lager vi saa lite av den parfume som brukes herhjemme, kan man ikke greie det?

— Jo vist kunde man det; men herhjemme er det jo endnu væsentlig det utenlandske som duer, folk vil simpelthen ikke tro at vi kan fremstille likesaa gode essencer, pudder og crèmer som de utenlandske. Og dog maa alle andre lande som er bekjendt for sine

essencer ogsaa ta sine raastoffe fra Syden, særlig da fra Sydfrankrike. Der er ogsaa andre grunde — man kan f. eks. vanskelig herhjemme skaffe finere etiketter og emballage, flasker o. l. — det maa som oftest indføres, og *brændevinsavgiften er praktisk talt like høi* for indenlandske fabrikanter som tolden er for de utenlandske varer. Til fremstillingen av parfumer og essencer anvendes der som bekjendt sprit, og i vort forbudsvenlige land er der jo dem utover landet som skjeler stygt til en flaske eau de Cologne bare av den grund.

— Men De fremstiller da mange av disse vellugtende ting selv?

— Gudbevares, ja, men ikke hvad jeg kunde og burde — jeg har for eks. deilige essencer i *skogviol* og *lillekonval* og har fremstillet en fortrinlig jubilæums*eaudecologne*.

Er De tysk eller svensk, hr. Wolff.

— Jeg — nei, jeg er virkelig egte nordmand saa god som nogen — jeg tilhører en gammel norsk embedsmandsslegt som i over 200 aar har bodd i landet.

Vi saa os rundt i den nydelige smakfuldt monterte butik, hvor varerne var saa praktisk og tillike saa vakkert stillet frem, og tænkte paa for en mængde forskjellige smaating man i grunden trænger, eller ialfald har lyst paa, til sit toilet.

Og i denne tid hvor mange damer likesaa ofte skifter haarfarve som toiletter, er her stedet hvor man kan bli saa mørkhaaret som en spanierinde, saa kobberrød som en kvinde født av Tizians pensel, eller saa lysblond som en egte nordisk ungmø skal være — man har kun at gjøre sit valg Og de graanende lokker kan faa al ungdommens farve og glans tilbake — bare forsøk, skal De se

Her er pudder og sminker i alle nuancer, her er et helt arsenal for manicure, pedicure, barbergreier for skapningens herrer — her er børster og kammer til alt bruk, og i alle utvalg, her er svamper, her er saaper. Er man tynd uti lokkerne kan man heldigvis ekvipere sit hode nøiagtig efter sin haarfarve, ja der er ikke den ting til forskjønnelse og forfriskelse ved sit toilet, som ikke kan faaes hos Wolff i Grændsen.

En kvindelig bokbindermester.

Paa alle felter gjør kvinderne sig gjældende, det ser vi ikke mindst i denne bok. Men det er faa som endnu indtar nogen selvstændig stilling i de fag som kommer ind under haandverksloven.

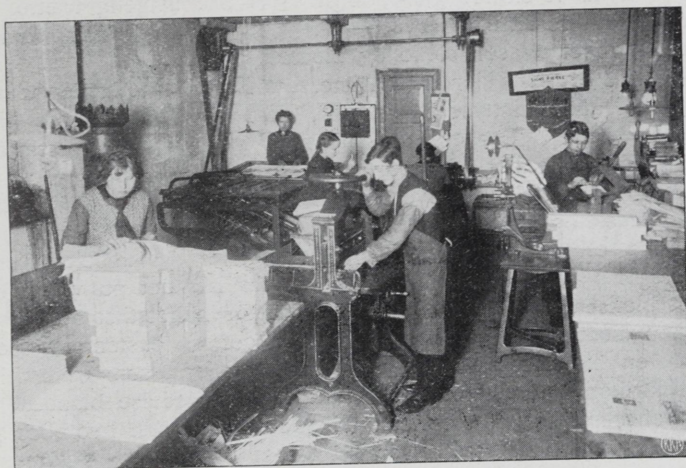
En av disse faa er *frøken Signe Bjerke*, som driver sit eget bokbinderi i *Karl Johansgt. 27. Leif Eriksens Eftf. Signe Bjerke*, er det egentlige firmanavn. Frøken Bjerke gjennemgik først de lovbestemte læreaar, tok saa svendeprøve i 1910 og løste like efter sit borgerbrev. Som 22$^{1}/_{2}$ aarig ung dame var hun allerede selvdrivende bokbindermester, med svende og lærlinger under sig. Hun utfører alt slags arbeide som hører til faget, og har speciel interesse for at gi bokbindene et vakkert og kunstnerisk fint utstyr. Enhver bok bør jo ha en klædedragt som staar i stil med dens indhold, som virker karakteristisk netop for denne ene bok. Og her har frøken Bjerke sin specialitet; hun interesserer sig for indbinding av bøker for privatfolk, selv om et slikt arbeide tar meget mere tid end nogen tror. Det er i stor utstrækning haandarbeide, idet maskinerne som regel kun benyttes ved partiarbeide.

Der kræves omløp i hodet og gode legemlige kræfter av den som skal drive bokbinderi fagmæssig. Diletantmæssig utført arbeide,

som man tror man kan lære paa nogen maaneder, duer ikke. Det handverksmæssig utførte arbeide som alene fagfolk kan præstere, er det som i længden holder.

Frøken Bjerkes forretning er godt anskrevet hos kvinderne; hun hænger selv i fra morgen til kveld og sørger for at ekspeditionen gaar fort og greit.

S. V.

Et udmerket styrkemiddel.

Det er uundgaaelig at de fleste av os imellem føler os legemlig nedfor, føler at hjernen er tom og benene tunge som bly. Vi rækker ikke hvad vi skulde gjøre, fordi vi er saa usigelig trætte. Livet har mistet sin rosenrøde farve — selv for de unge piker, som hænger med nebbet og ser bleke og blodfattige ut.

— „Ta **Ferrin**“, sier de erfarne, „ta Ferrin, det har en vidunderlig evne til at gi matlyst og kræfter, til at skaffe roser paa kind og freidighet i sind. Det er et av de mest virkningsfulde jernpræparater som findes, og det er til og med et norsk fabrikat.“

I vor tid da landet oversvømmes av tilbud om patentmediciner av utenlandsk oprindelse og av tvilsom værd, er det betryggende at træffe paa et norsk præparat som Ferrin, der har anbefaling fra de første læger i Skandinavien. I mange aar har det nu været benyttet mot bleksot, anæmi og under alle slags svakhetstilstande hos syke og rekonvalescenter, og dommen over det er enstemmig rosende. Det er en kemisk forbindelse av melk og jern, som fremstilles av Ferrin-fabriken i Kristiania. Under sakkyndig ledelse blandes de forskjellige bestanddele paa en hemmelighetsfuld maate, hvorefter stoffet fyldes i svære beholdere, staar her en stund for at godgjøre sig og tappes saa paa ½-literflasker og forsælges gjennem apotekene.

Vi var oppe paa fabriken og tittet paa den mørkebrune væske, ja, vi smakte ogsaa paa den, men av rædsel for at bli en kvindelig Samson avholdt vi os fra at ta for meget av styrkedrikken. Derimot læste vi med graadighet en mængde uttalelser fra vore læger om at Ferrin er et kraftig præparat, som optas lettere av organismen end andre jernalbumin-forbindelser og at det derfor kan anbefales baade voksne og barn. Det faaes baade i flytende form og som smaa chokolade-tabletter; det smaker ganske godt, og det skader ikke tænderne. Som specielt nervestyrkende fabrikeres Fosfoferrin. Det er altsaa ikke her tale om et opskreket medikament som kommer — og forsvinder uten at sætte spor efter sig, men om et fremragende styrkemiddel, hvis nytte lægerne kan bevidne gjennem lang, daglig praksis.

Lær mig at reise praktisk og billig!

Engelskmanden *Thomas Bennett* kom til Norge efter at han som frivillig hadde deltat i krigen i dansk tjeneste 1848—49.

Han foretok mange reiser som turist rundt om i landet og likte sig fortræffelig.

Siden drog han mange av sine landsmænd efter sig og henledet saaledes opmerksomheten paa det uopdagede naturskjønne, turistland Norge. Han veiledet dem saa med hensyn til ruter og lot sine erfaringer komme andre til nytte. Imidlertid steg trafiken og det gik op for grundlæggeren av Bennetts bureau at her var der forretninger at gjøre.

Siden 1850 har saa bureauet vokset fra at omfatte bare turisttrafik om sommeren til hvad det nu er.

Og hvad er saa Bennetts bureau nu? Jo: I. et kontor, hvor man *aldeles gratis* kan forlange oplysninger og veiledninger om en hvilkensomhelst reise. II.: Et sted hvor der utstedes billetter til saadanne fra et hvilketsomhelst utgangspunkt i verden! III.: Et bureau som har agenter paa alle hovedstationer aaret rundt og om sommeren paa de fjernest liggende steder, og som er de reisende behjælpelig ved bytning av tog og overgang til andet befordringsmiddel. *Gratis*! Bureauet som indeha's av fire av grundlæggerens sønner har hovedkontor i Kri.a og filialer i Bergen og T.hjem. „Indenlandstrafiken ved bureauet er næsten nu paa høide med den utenlandske," fortæller hr. Bennett. „Det gaar jo efterhvert op for folk som reiser, hvilke fordele de har av at benytte vore billetter. Paasketrafiken f. eks. gaar nu for en stor del gjennem os. Folk er kommet underveir med fordelene ved at stige paa tog eller dampskib med billet, rute og oplysninger i lommen i steden for at opleve den trængsel ved billetkontorene som særlig kan forekomme i ferierne og ved de store høitider.

Men mange staar endnu i den formening at det er passagererne som maa betale os for vort arbeide. Dette er en stor vildfarelse! Vi har vor provision av de forskjellige trafikinstitutioner. Publikum faar altsaa al hjælp skriftlig som mundtlig aldeles gratis."

Undertegnede benytter anledningen til at henlede specielt *reisende damers* opmerksomhet paa ovenstaaende.

Vi kvinder roser os som bekjendt ofte av at være i besiddelse av en mere utviklet sparsommelighetssans end herrer, og naar vi saa ofte som tilfældet er klarer os selv baade med ordning av ruter og kjøp av billetter, stikker der visselig ofte det under at vi *tror* at *spare* penger ved at greie os selv.

I steden kunde vi altsaa ved at løse billetter hos Bennett — *spare* os en hel del baade av bryderi og utgifter!

E. Nnn.

Knudsen & Bommen.

„Jeg har som yngre arbeidet i forretningskontor og interesserte mig sterkt for maskinskrivning, men dengang var maskinerne ikke paa langt nær bragt til saadan fuldkommenhet, som de nu er. Jeg tror det var „Calligraph“ den hette, det monstrum som jeg dengang brukte.

Netop som jeg en dag passerte *hjørnet av Kirkegaten og Toldbodgaten*, blev jeg opmerksom paa firmaet **Knudsen & Bommens** store utstilling av forskjellige slags maskiner og fik lyst til at gaa derind og se.

Jeg blev venlig mottat saavel av chefen som personalet, der meget velvillig foreviste mig de forskjellige slags moderne kontormaskiner, og jeg maa si, at jeg blev ganske forbauset over at se, hvor langt man nu er kommen i tekniske hjælpemidler, ogsaa paa kontorarbeidets omraade.

Først blev jeg nu forevist **„L. C. Smith Visible“ skrivemaskine,** der fabrikeres av det verdenskjendte firma L. C. Smith & Bros., der før var eiere og fabrikanter av *„Smith Premier.“* Maskinen saa meget delikat ut og var vidunderlig deilig at skrive paa, med et ualmindelig let og behagelig omslag; typearmene gik i kuglelagere og var justerbare for slitage, hvilket jo maa være av stor betydning for maskinens varighet. Fabriken fortalte man var tredoblet siden 1904.

Saa var det den bekjendte *„Bar-Lock,“* der var den første, som kom i handelen med synbar skrift, den sies at være den som er mest utbrett her i landet, og den saa ut til at ha fulgt godt med tiden med hensyn til forbedringer.

En ualmindelig liten let og net skrivemaskine, som heter *„Corona“* blev mig ogsaa forevist, den var til at folde sammen i et smukt etui, der saa ut som en liten haandkuffert, veier kun ca. *3 kilo.* Den utførte samme arbeide og saa ut til at være likesaa fuldkommen, som de større maskiner, og maa være særdeles bekvem til at ha med paa reiser, samt for dem som har utearbeide, idet den med lethet kan bæres med.

Men nu kommer jeg til pointet. Blandt mange andre moderne kontormaskiner, saasom *Edisons Diktermaskine, regnemaskinerne „Brunsviga“ „Additor“ (norsk), Ellams forskjellige* **duplicatormaskiner**, blev jeg ogsaa forevist *„Burroughs“ selvskrivende additionsmaskiner* og endel av de arbeider, som disse kunde utføre. Der kan ingen tvil være om, at disse maskiner vil revolutionere en hel del av de gammeldagse arbeidsmetoder til stor besparelse for vedkommende forretninger. Her er efter min formening et nyt felt for damer, der vil tilegne sig færdighet i bruken av disse maskiner; de vil her kunne skape sig en udmerket stilling ved et forholdsvis let arbeide. Jeg vil anbefale damer avlægge det ovennævnte firma et besøk.

Der er adgang til saavidt omstændigheterne tillater, at faa fri undervisning og øvelse paa firmaets kontor.“

Da skrivemaskinen kom til Norge.

TIK, tik, tik, tik, tik, ... durer det løs fra 9 morgen til 9 aften oppe i anden etage av den koselige gamle gaard, *Kongens gate 18*, hvor *Remington Typewriter Co.* har sit Maskinskrivning og Stenografi Institut. Institutet underviser i maskinskrivning efter det saakaldte Touch-system i form av kurser paa 60 og 120 timer. Touch-systemets princip gaar ut paa at man lærer at skrive uten at se paa tangentbordet. Derved sparer man tid, samtidig som man altid har opmerksomheten koncentrert om manuskriptet, og opnaar en meget større sikkerhet, hurtighet og utholdenhet. Stenografiundervisningen er efter Gabelsbergers system. Remington Institut har desuten en engagementavdeling for sine uteksaminerte elever. Skolen begyndte i 1912 med 3—4 elever. Nu har den til stadighet omkring 40, og regnes filialen i Trondhjem med, kommer man opimot de 100. En stor plakat paa væggen fortæller os, at der i Remington maskinens hjemland, Amerika, nu er over 40,000 maskiner av dette merke, som anvendes i undervisnings tjeneste.

— Hvor længe har dette fabrikat været kjendt, spør vi lederen av kompaniets herværende avdeling, disponent Oakland.

— Remington var det første fabrikat for skrivemaskiner. Det kom paa markedet i 1873, det vil si i Amerika. Der har vi fremdeles vore fabriker i Illion, en liten by i staten New York.

— Store fabriker vel?

— Ja, vi paastaar jo, at de er de største i sit slags. Remington fabrikerer og sælger gjennemsnitlig en maskine pr. minut.

— Hvor længe har selskapet arbeidet i Norge?

— Siden 1911. Da oprettet Remington den første avdeling i Norge. Nu regner vi, at der er 2—3000 maskiner av vort merke i bruk her i landet. Foruten vor omsætning og vor skriveskole har vi ogsaa verksted, og videre sætter vi op systemer for de forretninger, som bruker vor kombinerte regne- og skrivemaskine.

Disponent Oakland følger os ut i det rummelige, lyse ekspeditionslokale — forretningen er netop flyttet ind i sin nye leilighet — og viser os en av sine bokholderimaskiner. Vi hensynker i studiet av dette vidunder som tumler med de sværeste tal. Og uten regnefeil, og vi ser paa en utgave av de første primitive skrivemaskiner, som staar ved siden av den, med et overbærende smil.

Vi trækker frem vort ur, og gjør op — uten regnemaskine — at under vor tre kvarters samtale med forretningens leder, skulde Remingtonfabriken i Amerika altsaa ha sendt ut paa markedet 45 nye maskiner.

M. S.

Hvor byens haabefulde hentet sin første blyant.

Rich. Andvord.

Byens ældste papirforretning er **Rich. Andvords.** Den opnaar i en nær fremtid den respektable alder av halvhundred aar. Forretningen har hele tiden været drevet i den samme gamle gaard i *Karl Johan*, og mange er de som har hat sin gang der gjennem de skiftende tider. I butiken staar der en gammel skrivepult, som nok har været en stum tilhører til mangen munter episode fra de tider, da Friele, Sivert Nielsen og mange kjendte størrelser med dem, paa sin vei indom butiken pleiet at slaa sig ned der til en passiar om dagens brændende spørsmaal.

Bedriften er øket og øket i de forløpne aar, saa den næsten har sprængt sine lokaler. En avdeling har alt maattet rykke ut, og den har utviklet sig til en hel bedrift for sig, nemlig protokolfabriken i Voldgaten 5, hvor papiret gjennemløper de forskjellige forædlingsprocesser.

— Der har vi alle de tidsmæssige forbedringer, som vi igrunden mangler her i de gamle lokaler, sier firmaets nuværende chef, hr. Trygve Andvord.

— Hvor mange folk har De i arbeide. —

— Der er 80 i fabriken. Ialt beskjæftiger vi 140.

Det ligger ikke saa nær at tænke, at en papirforretning i nogen større grad berøres av skiftende tider og nye moder. Men det er nok tilfældet allikevel. Og det er slet ikke bare kulørte lykter og papirservietter, som skifter mønstre, nei endog de mange- og tilsynelatende ensartede protokoller kommer ind under forvandlingens lov. Firmaet laver protokoller efter flere tusen forskjellige skemaer, og der komponeres stadig nye. Alt hvad der heter husholdnings- og regnskapsbøker skifter stadig, eftersom metoderne bedres. Og nu har for eksempel selvangivelsen nødvendiggjort en række nye regnskapsbøker.

Ved jubileumsutstillingen 1914 har firmaet opnaaed guldmedalje for sine protokoller.

Men mere end alle de — utvilsomt udmerkede — protokoller, er der en anden side av bedriften, som har berørt os byens barn mere direkte. Og det er salget av skolemateriale. Rich. Andvord har kunder, som han har beholdt fra de kjøpte sin første blyant og videre gjennem studietiden indtil de senere spredtes ut over landet som embedsmænd.

Selv vet jeg, at jeg har oplevet et av mit livs stolteste øieblikke i Andvords butik. Og det var da jeg fik min første griffel og en rød matdaase med „God appetit“ paa laaket.

M. S.

En stor forretning skapt av kvinder.

HVIS vi ved et trylleslag kunde aapne dørene til det store lager av alt slags skotøi, som gjemmes i *Grændsens skotøimagasin*, kunde pakke ut hvert par sko og hvert par støvler av æskerne og stille dem op efter hverandre uanset størrelse — ja da vilde man kunne klæ paa en ganske imponerende hær av damer, herrer og barn. Lageret repræsenterer nemlig en formue paa omkring $^{1}/_{2}$ million kroner, beregnet efter indkjøpspris, og det blir sko til mange føtter!

Denne store forretning begyndte ganske beskedent som et litet skotøiutsalg i Pilestrædet. Det var frøknerne *Anne og Karla Hanssen* som i 1889 satte det igang. Men forretningen vokste og vokste, og nogen aar senere var den blit saa stor at den kunde flytte ind i sit eget 4etages hus i *Grændsen 12*. Og nu er den Skandinaviens største forretning i færdigsydd skotøi; varerne er for det meste av norsk fabrikat, men en hel del kommer ogsaa fra Tyskland, England, Amerika, Østerrike og andre lande. Forretningens disponent er stifternes bror, hr. Jens P. Hanssen. Den beskjæftiger nu omkring 50 personer, væsentlig damer; hertil kommer en arbeidsstok paa reparationsfabriken, hvor man kan ha optil 200 reparationer om dagen, foruten at der ogsaa fabrikeres endel skotøi. —

Hvad sælges der saa mest av? — Ubetinget dameskotøi. Det stikker formodentlig i, at damerne har behov for forskjellig slags skotøi, og at de gjerne vil være nette tilbens. Forretningen har ogsaa en specialavdeling for barneskotøi, som mødrene ikke mindst sætter pris paa; de vet, hvor skoen trykker, de vet med andre ord, at det er vanskelig at faa tak i de nødvendige façoner og størrelser til de smaa; men her er der altid godt utvalg.

Vi Kristianiafolk husker nok at en av de første biler, vi saa her i byen, var Grændsens skotøimagazins lille rappe vareautomobil, som rent vakte forskrækkelse baade hos folk og fæ, naar den suste avsted. Nu er den avløst av en større og mere moderne som overalt i byen bringer tusener og atter tusener av skotøiæsker fra denne kjendte forretning.

S. V.

Den norske skofabrik.

En storbedrift i skotøi.

Skotøiet, denne man kan gjerne si allernødvendigste bestanddel av vor beklædning, pleiet før i tiden at syes, plugges og saales hos skomakerne, og et slitsomt arbeide maa de minsandten ha hat for at skaffe os alle noget at gaa paa. I vor nyeste tid, hvor valgsproget er: „tid er penge", er skomakerne rent blit agterutseilet, og storindustrien har tat fat paa skofabrikationen som saa mange andre haandverk, og skomakernes glanstid er næsten blit en saga blot. Vi lever i elektricitetens og maskinernes aarhundrede og saa fuldkomment arbeider maskinerne, at de fuldt ut erstatter haandens arbeide.

En slik storbedrift paa skofabrikationens omraade er *Den Norske Skofabrik i Alnagaten 11*, som forarbeider det landskjendte „*Standard*" skotøi, og som er den største i sin genre i Norge og en av de største i hele Skandinavien.

Det første vor elskværdige cicerone fortæller os, er at skofabrikationen er inddelt i 6 store klasser, nemlig det *randsydde*, kaldet „*Goodyear*", som omfatter de fineste sorter, saa kommer det *gjennemsydde*, som benævnes „*Mc. Kay*", det *pluggede*, rigtig sliteskotøi, det *vendte* som er tøfler, balsko og smaabarnsko, *begsømskotøiet* til sport og idræt, og „*Welt*"-sandaler og barnesko.

Beriket med disse oplysninger drog vi ind i *tilskjæreravdelingen* hvor alt overlær tilskjæres, dette arbeide foregaar efter nyeste system hovedsakelig ved hjælp av de saakaldte overlær-stansemaskiner. Derpaa gaar vi ind i *naatleavdelingen*, hvor ca. 100 kvinder sitter ved sine symaskiner i et lyst, høiloftet rum, og hvor blandt andet en ung pike betjener en maskine som kan sy optil 3000 knaphul om dagen.

I 3dje etage — *Goodyear-avdelingen* — surrer og stønner maskinerne noget ganske forskrækkelig for uvante øren. Her befinder fabrikens interessanteste og mest komplicerte maskiner sig, og man staar beundrende overfor disse utspekulerte tingester, som arbeider med næsten menneskelig forstand og med mer end hundrede mands

arbeidsevne. Det er aldeles forbløffende, hvorledes de trækker overlæret over læsten og fastsyr rand og bund, og nu kan man følge en skos eller støvels hele fuldendelse gjennem randsyning og hælpaalægning, avslipning og sværtning, indtil den endelig efter flere omganger i forskjellige pudsemaskiner staar fin og skinnende blank, fiks og færdig. Det hele er som et hekseri og allikevel saa enkelt og naturlig.

I anden etage i *Mc. Kay-avdelingen* utføres et lignende arbeide, men paa en anden maate, som det staar hos Hanna Winsnes.

Gjennem alle de store lokaler gaar der støvsugere, som drives ved elektricitet og denne indretning bidrar naturligvis meget til at luften i lokalerne kjendes saa ren og god.

Det eneste arbeide som endnu for størstedelen er henvist til haanden, er vort egte norske beksømskotøi, dette har maskinerne ikke erobret helt.

Fra hver avdeling føres det færdige arbeide gjennem elektriske heiser ned til det sidste eftersyn. Ikke mindre end 1500 à 1800 par støvler og sko fabrikeres om dagen, og naar man multiplicerer disse tal med aarets dage, blir facit ganske respektabel. Hvor i alverden blir dere kvit alt dette skotøi, spør vi vor cicerone, som fortæller, at ikke alene blir man av med det, men efterspørselen overstiger altid produktionen. „Standard“ skotøiet har nemlig, som vi allle vet, et godt navn og det forhandles ved reisende over det hele land, og der findes neppe mange skotøiforretninger i landet, som ikke fører dette merke. At det ikke dreier sig om smaatterier, vil man forstaa, naar man hører, at værdien av den aarlige tilvirkning gaar op til ca. 3 millioner kroner.

Vi ser paa denne overhændige mængde av sko, støvler, tøfler, barnesko, sandaler og beksømskotøi, og synes at Den norske Skofabrik maatte kunne besko det hele Norges rike. Fabrikken har ogsaa i de senere aar med held tat kampen op mot importen av luksusskotøi, ogsaa i denne branche er „Standard“ nu naadd saa høit, at der fabrikeres det fineste og letteste selskapsskotøi i de mest moderne fasoner.

De lyse rummelige kontorer er indrettet efter amerikansk mønster. For arbeiderne er der oprettet sykekasse, likeledes er der store luftige spisesaler, særskilt for mænd og kvinder.

Det hovedindtryk en tilfældig besøkende faar av Den norske Skofabrik er først og fremst en gjennemført orden overalt, det hele gaar som et urverk, intet knirker. Alt arbeide blir efterset og staar under stadig kontrol av kompetente formænd, der tillates ingen fusk paa nogen kant, og hvad siger man vel om, at hver eneste sko og støvel har sit løpenummer, som den beholder gjennem hele fabrikationen, det karakteriserer aanden og ordenen i Den norske Skofabrik.

Av de enkelte data kan nævnes, at fabriken grundlagdes i 1897 som en forholdsvis liten bedrift, og at den nu i 1914 er vokset til den storbedrift den nu er, danner det besste vidnesbyrd om ledelsens energi og initiativ.

Hvor vilde vi være uten Singers symaskiner?

„Americas chief contribution to civilization“ („Amerikas største bidrag til civilisationen“) kalder amerikanerne med stolthet Singers opfindelse av symaskinen, som har gjort en saa gjennemgripende forandring i alt som henføres til søm.

Det er underlig at tænke sig, men det er dog saa, at der gik 1850 aar efter den nyere tidsregning, før det lyktes amerikaneren **Isaac Merrith Singer** at sætte den første symaskine ut i verden. Den hadde vistnok i næsten hundrede aar været i sin vorden, men først i 1851 fik Singer patent paa sin første symaskin, det var noget av en verdensbegivenhet, saa store omveltninger har symaskinen bragt med sig.

I tidernes løp har den naturligvis gjennemgaat mange forandringer og forbedringer indtil den har naadd den høie grad av fuldkommenhet den nu har, men grundprincipet er, som det besste der idetheletat kan tænkes, blit bibeholdt.

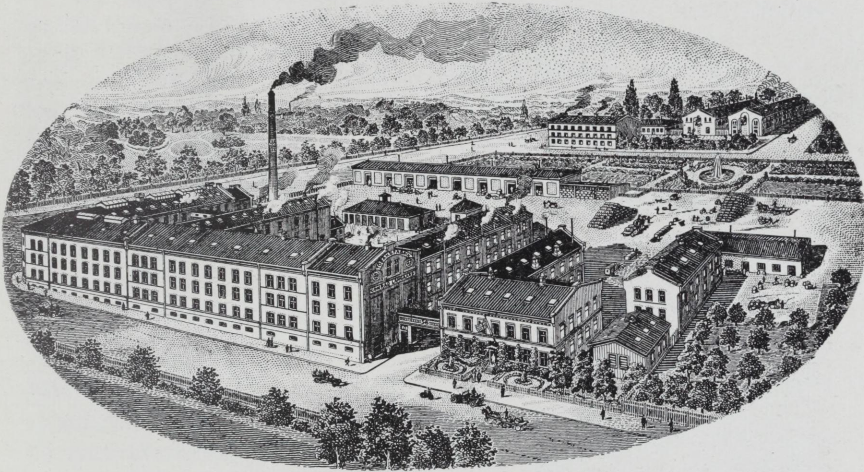
Den nyeste og besste Singermaskine til husbruk er „Klasse 66“, har man den staar man aldrig fast.

Fillete gardiner, sier De? Pyt san, maskinen stopper hullene baade paa gardinerne Deres og dækketøiet og alt som der kan komme huller i, saa net og nydelig stopper den at det ikke kan ses engang. Og saa fort da! Og hvad kan den ikke præstere av alslags broderi? Den nydeligste silkesøm i hvidt og kulørt, engelsk broderi, tyksøm, lissebroderier til kjoler og kaaper, alt kan man utføre med specielle apparater, som paasættes maskinen, og undervisning i bruken faar man i Singers forretning her og i utsalgene i de andre byer. Singer har nemlig foruten hoveddepotet i *Nedre Slotsgate nr. 25* ogsaa utsalg i 10 andre byer i Norge.

Ikke alene er Singers symaskin utbredt over hele den civiliserte verden, men selv i det mørkeste Afrika, det inderste Asien er den trængt ind, ja selv nede ved Sydpolen har den duret flittig i „Framheim“; paa en Singermaskine syddes silketeltet som vi ser oppe paa utstillingen, og som var Roald Amundsens og hans kjække kameraters ly mot kulde og snestorme paa den berømmelige færd mot sydpolen.

Foruten symaskiner til husbruk har Singer ogsaa en mængde symaskiner for haandverkere og specialsymaskiner for fabrikanter for alle de øiemed, hvortil symaskiner kan anvendes.

Conrad Langaard.

Langaards tobaksfabrik er landskjendt. Stiftet i 1849 av den nuværende chefs bedstefar, den dygtige og energiske *Conrad Langaard*, er forretningen stadig gaat fremad, saa at den nu beskjæftiger omtrent 630 funktionærer, hvorav ca. 300 kvinder.

Dens fabrikata: *rul*,- *blad*- og *røketobakker*, *cigarer*, *cigaretter* og *snus*, har altid forsvaret sit ry som fortrinlige. De er kjendt over det hele land, ja exporteres endog til Sverige og andre lande. Og firmaet har fra alle utstillinger hvor det har været repræsenteret, faat medaljer for sine udmerkede produkter, i Bergen saaledes eneste guldmedalje.

Hvilken varemængde det her gjælder, faar man et begrep om, naar man hører at fabriken forarbeider vel $^1/_3$ av al den raatobak som importeres til landet, og at firmaet i told aarlig betaler 1,5 millioner kroner.

Det er klart at en forretning som denne, har krævet meget av dygtighet, omtanke og arbeidsevne hos cheferne. Dette har da ogsaa været fremtrædende egenskaper saavel hos stifteren som hos hans søn *Rasmus Langaard*, der optok forretningens dygtige prokurist, *Thv. Hurum*, som kompagnon. Begge disse avgik ved døden i 1908. Siden 1911 har sønnesønnen, *Conrad Langaard*, overtat forretningen som eneindehaver. Hr. *Otto Tidemand* har siden 1885 indehat firmaets prokura.

Om den kjærlighetsfulde omsorg de to avdøde chefer har hat for sine funktionærer, vidner tilstrækkelig de store legater de har oprettet for dem: tilsammen kr. 400 000. Intet under da at arbeiderne gjerne blir. Der gis nogen av de kvindelige arbeidere som har arbeidet ved fabriken i over 40 aar.

Paulsson & Co.

I mars maaned iaar aapnet hr. *A. Juhler-Paulsson*, kjendt som mangeaarig avdelingschef hos firma Steen & Strøm en specialforretning i damekonfektion i *Prinsensgt. 23, indg. fra Nedre Slotsgt.*

I den korte tid forretningen har bestaat, har den allerede faat ry for sine smukke ting og sine moderate priser. Forretningens hovedartikler, kjoler og bluser findes her i et utvalg saa rikholdig som vel neppe noget andet sted i Skandinavien, og allikevel er hver enkelt ting utsøkt og vidner om lederens sikre og gode smak. Man finder her toiletter for alle anledninger, — praktiske dagligkjoler, stilfulde selskaps og baltoiletter og bluser i en uendelighet av variationer baade av uld, silke, tüll o. s. v. Utvalget av morgenkjoler imponerte os, bløte, varme morgenkjoler av ederdunstof til forbausende billige priser, nydelige kjoler av fransk velour og kokette lette ting av silke og crêpe de chine. Forretningens leverandører er de store toneangivende huse i Paris — Wien — London og Berlin. Man faar her alle størrelser i kjoler og bluser saa nu kan selv store damer faa færdige ting.

Spaserskjørter, sportskjørter, sportsdragter, golfjakker, fransk undertøi, strømper o. s. v. fører ogsaa forretningen i stort utvalg. Eventuelle rettelser ved en færdigsyet gjenstand blir samvittighetsfuldt foretat i forretningen, som ogsaa har en systue for bestillinger under ledelse av en i Paris utdannet direktrice.

Betjeningen er elskværdig og imøtekommende og veileder hvor det trænges. Et besøk i forretningens smukke lyse lokaler er interessant og det lønner sig.

Lilleborg Fabriker.

Naar man om aftnerne passerer „strøket," ser man nede paa *hjørnet av Rosenkrantz- og Stortingsgaten* et lysende navn, det er **Lilleborg Fabrikers** straalende lysannonce, tar man en tur gjennem industrihallen oppe paa utstillingen, er Lilleborgs eiendommelige montre den som bedst fanger opmerksomheten ved sin originalitet og sin smakfuldhet. Det er en høi, duftende fontæne av saapeskum som underbelyst av elektriske glødelamper faar et feagtig og fantastisk skjær, og som efter lysets farve spiller i de skjønneste farvetoner, og vet man ogsaa at den vakrest monterte parfumeri og saapebutik paa *Karljohan* ogsaa er *Lilleborgs*, saa forstaar ogsaa den som er ukjendt her i staden, at *Lilleborg Fabriker* virkelig er et navn som lyser.

Oppe ved *Sandakerveien* paa den østre side av *Akerselven* ligger *Lilleborg Fabriker* paa en grund, som har mange gamle traditioner. Selve bruket har ned gjennem tiderne været paa mange hænder og driften har været av meget forskjellig art. Det blev anlagt i den anden halvdel av det 18de aarhundrede som papirfabrik av konferenseraad Feddersen, og kom efter at ha tilhørt eiere som bar vore mest bekjendte navne i 1863 i den alsidige og energiske grosserer P. W. W. Kildals besiddelse, indtil det i 1897 overgik til aktieselskapet *„Lilleborg Fabriker"*, disponeret av brødrene *Trygve og Ole Gotaas.*

Nu indtraadte en ny æra i brukets historie. Den nye tid med sin rivende utvikling gjorde sine krav gjældende, og Lilleborg har fulgt med sin tid. Der blev revet og bygget op igjen, saa Lilleborg fabriker, nu presenterer sig som et fuldt moderne fabrikkompleks, som bestaar av en fuldt tidsmæssig saapefabrik og en ny oljemølle efter nutidens besste mønstre. Driften blev i 1909 ogsaa utvidet til at omfatte kokosolje, hvilket medførte nye kostbare anlæg.

Det vore husmødre og andre damer besst kjender av Lilleborgs fabrikater er selvfølgelig dettes fortrinlige saaper av alleslags fra den demokratiske, men uundværlige *grønsaape* op til de finere *toiletsaaper*, og Lilleborgs deilige parfumer som i vellugt ikke gir de engelske og franske essenser noget efter. For her at være paa den rette side indkaldtes en utenlandsk fagmand for at sætte fabriken ind i de besste og nyeste metoder. Vi kjender alle Lilleborgs **„Orient"**, og *Rokoko-parfumer*, de staar fuldt paa høide med de besste utenlandske merker.

Et besøk i en slik parfume- og saapefabrik er meget interessant og lærerikt, der deles og formes og presses alt av ved maskiner og paa hver sin maate.

Oljemøllen bestaar av forskjellige avdelinger og indtar en fremtrædende plass i fabrikens virksomhet, dertil kommer *Edikkefabriken*, alle dens forskjellige avdelinger i det store kompleks drives delvis med kraft fra Akerselven, hvor man raar over et vandfald paa ca. 150 h. k., dels ved elektrisk kraft fra byens elektricitetsverk.

Foruten Lilleborgs kjendte store vareautomobiler brukes en mængde egne og leiede heste til transport fra og til byen.

Molstad & Co.

Moden er en lunefuld dame, aldrig fornøid med det bestaaende, stadig utfinder den noget nyt at friste de stakkars Eva-døtre med; selv damernes figur vil den forandre, banlyser strengt alle junoniske former, saaledes at man nu i det herrens aar 1914 helst maa være som den spædeste sylfide for at være „up to date“.

Det var efter gjennemsynet av Molstad & Co.'s nye, specielt for jubilæumssæsonen utsendte sommerkatalog, at vi kom til at reflektere over de lunefulde, mellem alle ytterligheter svingende damemoder, og kom paa den tanke, at avlægge Molstad & Co., den store landskjendte forretning, et besøk.

Molstad & Co. er jo kjendt fra Lindesnæs til Nordkap og har, som alle mennesker vet, landets største *konfektions- og kjoletøiforretning i Kongens gate 22.*

Fra en kvindes synspunkt er det en fest at vandre gjennem alle disse rum, hvor man paa alle kanter møter det vakreste og mest moderne i kjoler, skjørter, dragter, kaaper, pelsværk og de tusener av bluser i ethvert stof og alle tænkelige façoner.

Molstad & Co. er en forretning, som stadig vokser, og særlig i de senere aar er der skedd store forandringer baade med hensyn til forretningens forskjellige lokaler og utstillingsrum og systuerne, som nu ikke gir de store utenlandske konfektions-etablissementer noget efter.

En slik stor forretning opererer selvfølgelig med en stor betjening og skaffer mange hundrede mennesker en levevei. Forretningens faste personale er 170, mest damer, mens syerskernes antal i selve systuerne gaar op til 150, og naar man saa hører, at desforuten 200 syersker har hjemmearbeide, fortæller disse tal besst om forretningens omfang.

De store rummelige utstillingsrum gir god anledning til oversigt over hvad der bys, alt er ordnet i grupper efter sin art, ellers vilde det være næsten umulig at finde frem blandt denne uendelighet av forskjellige ting.

Hos Molstad & Co. er der ingen standsforskjel; det er et fornuftig og gjennemført forretningsprincip; den jevne dame blir like saa høflig betjent og finder sig likesaa godt tilrette som den elegante Westenddame, som kjøper skindkaape til 3000 kr. og bluser til 150 kr. og derover, og kan tilfredsstille alle fordringer i retning av det som populært kaldes „damepynt".

Det var i 1883, altsaa for 31 aar siden, at Molstad & Co. forretning startedes i Karljohansgate. Det var en beskeden begyndelse, som passet til de dages mere enkle forhold.

Molstad & Co. er selv en levende illustration av hvorledes byen er gaat frem, for den har trolig holdt skridt med utviklingen — indtil den nu presenterer sig som en storstads-forretning i sin branche.

Saagodtsom hele *Kongens gate 22* er optat av Molstad & Co., som i 1897 kjøpte gaarden. Forretningens indehaver er grosserer A. Rantzau Schirøe.

Kristiania Visergutkontor,
K. V. K.

Der er faa bokstaver som har formaad i den grad at bite sig fast i vor hukommelse som **K. V. K.** Og dette er av egoistiske grunde — til vor egen fordel. Skal vi ha et bud avsted i en fart, skal vi ha en haandsrækning i en snarvending, skal vi ha dette eller hint ordnet paa jernbane eller dampskib, eller staar vi foran flyttedagen og skal ha alle vore eiendele ut av huset — ja i disse og i mange flere tilfælder er K. V. K. vor tilflugt og trøst. Utlagt betyr de: Kristiania Visergut Kontor, og for os Kristianiafolk og for en mængde utenbys betyr disse ord: en institution, hvor vi med tryghet kan henvende os.

Da frøken Tønder-Olsen begyndte for 20 aar siden, hadde hun sikkert en lykkelig forutfølelse av, at her var et felt hvor man ved ærlig optræden og et praktisk grep kunde utrette noget. Men at forretningens 4 smaa første visergutter skulde faa i sit spor en hel hær av gutter og piker og mænd, det skyldes lederens sjeldne administrationstalent, energi og arbeidskraft. Nu beskjæftiger kontoret daglig opimot 300 mennesker og har 25 hester til stadig bruk. K. V. K. holder til paa syv forskjellige steder i byen, og ved disse kontorer arbeider 30 damer, som efter vor erfaring overgaar hverandre i fort opfattelse og rap betjening. Der gjøres aldrig vrøvl, men hvis der kan være begaat en feil, forsøker kontoret at rette herpaa og erstatte det tap som publikum kan ha lidt.

K. V. K. eier hele 5 huser i vor by, deriblandt en stor lagerbygning med flytbare vægger, hvor man kan faa opbevart sit jordiske gods under fuld kontrol i sin egen avdeling. K. V. K. besørger ogsaa al slags indpakning og flytning fra by til by; kontorets øvete folk følger med og sørger for at hver stol, hvert skap kommer paa den rette plass, netop der hvor skapet skal staa. Denne transportavdeling er et vigtig led i forretningens arbeide.

Det sier sig selv, at en saa udmerket ide som oprettelsen av et visergutkontor har spiret, og har avlæggere rundt om i alle større byer. Men at K. V. K. er saa mægtig at det endog har strukket sine grene ut i „Das grosse Vaterland“ og har en filial i Hamburg under norsk bestyrer — det er næsten mere end man kunde ane. Forresten kan man nu tiltro frøken Tønder-Olsen litt av hvert, naar det gjælder initiativ.

Det er en glædelig kjendsgjerning at en kvinde har kunnet skape en saa nyttig og paakrævet forretning som K. V. K. Der skal en kraftig vilje og seig utholdenhet til for at faa slikt til at gaa. Men K. V. K. gaar som om alt er smurt, og dens budbringere hjælper os alle, enten det saa gjælder forsigtig at smugle ind et lyserødt kjærlighetsbrev, eller at fragte et digert pengeskap op i 7de etage.

S. V.

Candy

Telefon 13308 — Skovveien 8 — Telefon 13308

Specialforretning i

Konfekt, spisechokolàde;

:: :: :: drops etc. :: :: ::

saavel norske som utenlandske merker.

Fyldte æsker, kurver og bonboniérer

i godt utvalg.

Nyt 1ste klasses Privathotel

Pilestrædet 28

II og III etage

hj. av St. Olavsgt.

Telefon 18316

Kristiania.

Indehaver

Fru Sofie Hagstrøm

Store

elegant møblerede værelser.

Udmerket stel.

God betjening.

Rimelige priser.

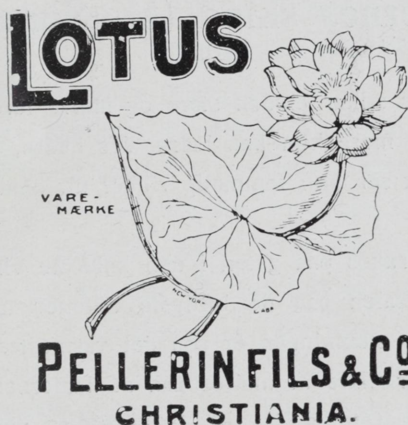

Man spricht Deutsch.

English spoken.

Aug. Pellerin fils & Co.

Det var i margarinens første tid; man rynket litt paa næsen, naar der blev tale om noget andet smør end det gamle „natursmør“. Men de mere fremsynte husmødre lot sig ikke binde av en gammel fordom; de gav sig straks ikast med Pellerins kvaliteter, og fandt dem udmerket i alle dele. Og nu har tiderne forandret sig: „Nun kommt es in den besten Familien vor“, for at bruke et bevinget ord. Det er simpelthen en utænkelig tanke for husmødrene, at de skulde kunne leve uten dette udmerkede stof. Pellerins gode merker er uundværlige i kjøkkenet, paa det daglige spisebord og i bakerierne. De er kjendt under forskjellige navne: S. O. M. — Lotus — — — — — — — — —

Og alle er de velsmakende og drøie. Fabrikationen foregaar i det mest tidsmæssige lokale under hensyntagen til alle sanitære fordringer. *Aug. Pellerin fils & Co.s fabrik i Borggaten* er et helt mønsterbruk; enhver husmor vil fryde sig om hun faar titte derind. Og hun vil sikkert utbryte som vi gjorde, da vi hadde tat en runde gjennem de store, rene, godt ventilerte sale: Pellerins margarin er og blir en førsteklasses vare, fremstillet paa den mest betryggende maate.

Damernes skind (M. Sørensen).

Aar efter aar stiller moden støre og større fordringer til en dames skindtøi. Jo mere hun kan bære, des bedre, og gaar hun helt uten skind, ja, da ser hun temmelig ribbet ut, omtrent som en høne i regnveir.

Skind skal brukes paa gaten i den koldeste vintersno, og skind skal brukes i balsalen paa de luftigste toiletter, altsaa naar kulden er streng, og naar stemningen er paa det varmeste.

Det er derfor ikke at undres paa at damernes lønligste tanker og ønsker gaar i retning av **M. Sørensens** elegante pelsbutik i **Nedre Slotsgate 11**. Det er en gammel god forretning, som er baseret paa solid, haandverksmæssig utført arbeide; fabrikvarer føres ikke. Forretningen har sit eget store verksted med faste syersker aaret rundt.

— Men hvordan beskjæftiges disse om sommeren?

— For en stor del med reparationer; vi forsøker at faa vore kunder til at sende ind det slitte skindtøi, naar de lægger det fra sig om vaaren. Vi har jo da tid paa os, saa det kan bli istand til høsten. Desuten sælges skind nærsagt hele aaret, saa der er nok at gjøre for syerskerne.

— Er damerne deres besste kunder?

— Selvfølgelig; men vi fører ogsaa alle slags herrevarer, pelser og luer, og vi fører isbjørnskind og slædefelder og alt som hører med til bundtmakerfaget.

Vi beser, hvad forretningen har at by paa, og kryper næsten ut av vort gode skind av bare misundelse over alt det vakre, som her er at faa. Paa utstillingen paa Frogner har firmaet sin avdeling, som sikkert frister mange av vore kjøpelystne gjester. For os fastboende Kristianiafolk hører det jo likesom med til vor barnelærdom, at Sørensens varer er solide og attraaværdige.

I den store butik hænger bisamkaaper (med haarene ut natur-

ligvis, for det er det fineste, vet De!) Til priser fra 500—1800 kr. Der er muffer og besætninger av: zobel, hermelin, persianer, bjørn, ræv, bæver, skarv — — — og hvad det nu heter alt sammen. Man skal være kyndig i alverdens zoologi for at vite hvor de forskjellige skindsorter skriver sig fra. En del av de skindvarer man faar fra utlandet er ogsaa farvet, saa det er vanskelig at bestemme dyrenes oprindelse. Vor egen kjendte, røde ræv er f. eks. ikke saa eftertragtet av damerne i dens naturlige farve; men har den først hat sig en liten utenlandstur og har faat sin pels sort og desuten nogen hvite haar her og hist — jo tak san, da er den mere i vinden. Og likedan gaar det vore smaa ekornhaler. Om vinteren, naar ekornet skaffer os det bløteste graaverk, er halerne ikke noget videre praktfulde; men saa sendes de til en tysk halefabrik som fiffer dem op, og da blir de langt finere end fra naturens haand.

Aldeles delikat virker en del chaiselongue-tepper av reneste edderdun, mens de svære isbjørntepper med hode og haler og labber ser ut til at kunne beskytte mot alverdens kulde og træk. Og saa elegant som de virker paa et gulv!

M. Sørensens forretning er den eneste som har en specielt indrettet avdeling for opbevaring av skindtøi om sommeren. Den har nogen store sale, hvor pelsverket hænges op efter først at være elektrisk banket; elektriske vifter sørger for ventilation og træk, saa man er ganske sikret mot møll. Eftersom damernes skindgarderobe vokser i antal og volum, blir det nødvendig at benytte sig av dette opbevaringssted i de maaneder man undværer sit skind. Prisen er ganske rimelig.

M. Sørensens forretning er startet i 1866 og har i mange aar været drevet av fru Sørensen, der fremdeles er med i firmaet sammen med sin søn.

Kahrs & Co.

er den gamle velkjendte specialforretning i *kaaper og dragter for damer* i *Kongens gate 29.* Etablert allerede i 1860 av *August Kahrs,* kan den solide og velrenommerte forretning se tilbake paa 54 aars virksomhet, som ikke er saa ganske litet her i Kristiania, og forretningen er tillike en av de faa, som i alle aar har hat sit lokale i samme gaard.

I det store lyse lokale hænger der en mængde overplagg av alle slags, som vi damer behøver til forskjellig bruk — til gate-, reise-, selskaps-, teater- og andre anledninger. Og kommer man ind til Kahrs & Co., saa er der nok at vælge mellem; der finder man altid de mest moderne og elegante kaaper og dragter og de besste, solideste stoffer, likesom systuen under dygtige bestyrerinders ledelse garanterer for førsteklasses snit og utførelse.

Ogsaa for de enklere dragter og kaaper, engelske regnkaaper og tykke solide ulstre, sportsdragter og skidragter, er Kahrs & Co. stedet til at forsyne sig.

Vore læserinder vil det vistnok særlig interessere, at indehaveren av forretningen er en dame. *Fru Erbe,* som er chef for Kahrs & Co. er født Kahrs, datter av August Kahrs, firmaets grundlægger. Efter hans død overtok hun forretningen, og har siden, dels alene, dels sammen med sin mand grosserer Erbe, hat ledelsen, og efter Erbes tidlige bortgang har nu fruen atter overtat forretningen, som under hendes scepter følger alle gamle, gode traditioner.

Forretningen har foruten sin store systue i 2den etage, tre andre ute i byen, og beskjæftiger i sæsonen op til 50 syersker. Butik- og kontorpersonalet utgjør ca. 20 personer, hvorav de fleste er damer, som i aarrækker har været knyttet til forretningen.

Chr. Matthiessen.

Indtil for ikke mange aar siden har man hos os anset bananen kun som frugt for de varme landes befolkning, idet bananerne uten særegne transportmidler blev ødelagt, før de naadde over havet, og det var først da det store firma i London, Elders & Fyffes Ltd. tok saken i sin haand, at der blev tale om virkelig bananimport til Europa. — Til Norge begyndte denegentlige import for 8—9 aar siden av grosserer **Chr. Matthiessen**. (Banan - Matthiessen), og er bananforbruket herhjemme siden den tid steget enormt, idet Matthiessen nu forsyner landet med 11 000 000 bananer om aaret.

Den modne banan har egenskaper, som ingen anden frugt har. Paa samme tid som den er en delikatesse, er den et meget sundt, nærende og billig fødemiddel, som overalt bør brukes i den daglige husholdning.

Dr. Cato Aall sier i et foredrag: „at bananen, hvis skal hindrer forurensning, saa den kan nydes selv av smaa syke barn, har en saa høi næringsværdi, at en kilo av denne frugt i saa henseende svarer til 1½ liter nysilet melk.“

Til sammenligning med anden frugt kan følgende analyse nævnes:

	Vand	Æggehvite stoffe	Fett	Kulhydrater	Aske
Æpler	84.6 pct.	0.4 pct.	0.5 pct.	14.2 pct.	0.3 pct.
Appelsiner . .	86.9 „	0.8 „	0.2 „	11.6 „	0.5 „
Jamaicabananer .	75.3 „	1.3 „	0.6 „	22.0 „	0.8 „

Bananer indeholder altsaa 3 ganger saameget av æggehvitestoffe som æpler, dobbelt saa meget av kulhydrater og 3 ganger saa meget fett som appelsiner Herav vil let forstaas bananernes overlegne egenskaper som ernæringsmiddel.

Ethvert fødemiddels næringsværdi maales ogsaa efter den tid der medgaar til at fordøie det. En moden banan fordøies i kortere tid end enhver anden føde, der besidder samme næringsværdi. Saaledes fordøies:

Svinestek	5 timer	20 min.	Havregrøt	3 timer	5 min.
Fersk brød	4 „	35 -	Kokt fugl	3 „	00 -
Kaal	4 „	30 -	Appelsiner	2 „	45 -
Salt Kjøtt	4 „	15 -	Jordbær	2 „	45 -
Kokt æg	3 „	30 -	Æpler	2 „	30 -
Syltetøi	3 „	30 -	Bønner	2 „	30 -
Kokt torsk	3 „	30 -	Blomkaal	2 „	30 -
Kalvestek	4 „	00 -	Tomater	2 „	5 -
Nøtter	4 „	00 -	Kokt Rødsp. . . .	2 „	5 -
Beef	3 „	20 -	Modne pærer . . .	2 „	00 -
Lammestek	3 „	15 -	Moden banan . . .	1 „	45 -

I en tid, da priserne paa kjøtt, fisk, melk og æg etc. stadig stiger, kjender enhver husmor til, hvor vanskelig det er at finde ut hvad hun paa billigste maate bør kjøpe av velsmakende og nærende fødemidler. Det er derfor en god ting for enhver husmor at ha **Matthiessens bananer** at ty til.

Hotel Bellevue.

Hotel Bellevue, tidligere Anne Kures, har siden 1905 været i frk. Josefine Thruelsens hænder. Ved overtagelsen av hotellet, der siden frk. Kures tid hadde skiftet eiere 5 ganger, var dette aldeles ikke i nogen ønskelig forfatning — men frk. Thruelsen hadde jo allerede i en aarrække drevet hotelvirksomhet paa Moss og der i sit eget navn oparbeidet et velrenommeret og godt besøkt sted, hvorfor hun ogsaa tok fat med godt mot. — „I aaret 1905, vort nationale merkeaar, kom jeg altsaa hertil for at opta mit nye arbeide“ — fortæller frk. T. — ; „al begyndelse er tung, vet De, og jeg hadde mange vanskeligheter at kjæmpe mot, men likefra begyndelsen var besøket ganske godt — jeg bragte jo med mig fra min tidligere virksomhet baade gode forbindelser og et godt renommé, og eftersom hotellet efterhvert kom i den stand jeg ønsket, blev det lettere og lettere at arbeide, og gjesteantallet øket stadig — mit hotel ligger jo desuten ogsaa i det allerbesste strøk, knapt 5 min. fra Østbanestationen og dampskibsbryggerne — vis à vis post- og telegrafkontoret — midt i byens livligste forretningsstrøk.“

Gjennem de lysmalte venlige korridorer, hvor tepper dæmper ethvert skridt, følger vi vertinden paa en snarvisit gjennem hotellet, titter ind i de mange store, hyggelige, tildels elegant utstyrte værelser til gaten, og ind i de mange smaa koselige enkeltværelser til gaarden, hvor solens straaler netop falder ind og end mere forøker den følelse av hjemlig hygge som er utbredt over det hele hus. Spisesalen er rummelig, men ikke meget stor — festlig, med sine røde vægger, med hvitt og guld. Salonen er stor, lys og prægtig — for en utsikt gjennem de 4 store vinduer! Stortorvet med sit duftende, pragtfulde væld av blomster og frugt, kurvekoner og kjøpende publikum i en livlig og broget blanding — og Karl Johs. gt., byens hovedaare, hvorigjennem Kristianialivet pulserer rikere end noget andet sted.

I frk. Thruelsens tid har hotellet desuten gjennemgaat alle de forbedringer i hygienisk retning, som fordres av vor tids reisevante publikum, saa hotel Bellevue nu presenterer sig som et i alle henseender 1ste klasses hotel.

P. A. Larsen.

I den gamle gaard, *Raadhusgt. 4*, har nu i 67 aar P. A. Larsens landskjendte forretning i *vin og spirituosa* været drevet. — I 1847 overtok nemlig firmaets grundlægger Peter Andreas Larsen, sammen med H. Poulsen, P. Stubs i længere tid drevne vin- og kolonialforretning. I 1861 uttraadte Poulsen av firmaet, mens P. A. Larsen i sit eget navn fortsatte forretningen paa samme sted.

Oprindelig var denne forretning kolonial- og skibshandel med vin og spirituosa. P. A. Larsen la litt efter litt forretningen om til specielt at omfatte vin og spirituosa; men først ved den nuværende chef, Alfred W. G. Larsens tiltrædelse i 1890 ophørte kolonialforretningen helt.

Tidligere var vinhandelen her i landet væsentlig detailhandel med import fra tyske mellemhandlere, men i 1850—60-aarene gik vinhandelen over til at bli en paa endel av landets større firmaer koncentrert engros handel med direkte forbindelse paa selve produktionsstederne.

Blandt de første til at gaa i spidsen for denne utvikling av vor vinhandel var P. A. Larsen, som under sine mange reiser i utlandet gjorde sig bekjendt med forholdene paa de forskjellige produktionssteder og skaffet sig gode og varige forretningsforbindelser. —

P. A.Larsen beskjæftiger i sin forretning over 90 personer, hvorav de fleste har været knyttet til forretningen i en række av aar.

Firmaets omsætning har stadig været jevnt stigende. — Den gamle forretningsgaard med den høie trap utenfor, blev i 1890 ombygget og moderniseret uten dog at miste sin karakter. — For nogen aar siden indkjøptes nabogaarden Skippergt. 11, som blev bygget i ett med hjørnegaarden. Her er ogsaa opført en stor 5-etages gaard som benyttes til lager. Foruten al denne plass leier firmaet en flerhet av store kjeldere og lagerrum ute i byen.

Et moderne bryggeri.

Blandt alle de fabriker som henter sin kraft fra vor kjære, maleriske Akerselv, er ogsaa *Foss bryggeri.* Det ligger paa en meget stor tomt ret nedenfor *Thv. Meyersgate,* der hvor Øvre Foss teglverk tidligere laa.

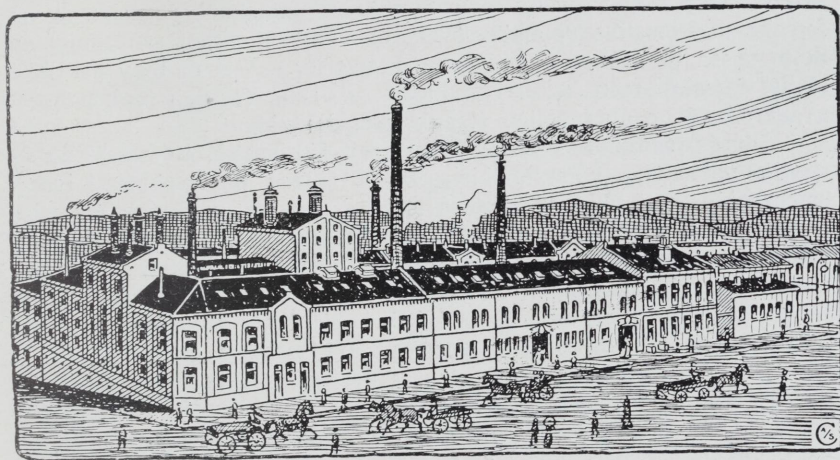
Bryggeriet blev stiftet allerede i 1836 under navn av Ytteborgs bryggeri; men i 1897 gik det over til et aktieselskap, flyttet op til Foss og antok samtidig dette navn. Hvad der særlig udmerker dette anlæg er den i mindste detail gjennemførte renslighet.

Bryggeriet drives med elektrisk kraft, men har ogsaa dampkraft til hjælp. Kokningen foregaar ved damp i det store lyse bryg-hus; herfra pumpes øllet op i avkjølingsrummene, gaar derfra gjennem overrislingsapparaterne og videre til gjærkarrene, for derefter at ta det nødvendige ophold i lagerkjælderne. Naar lagringstiden er over, pumpes det gjennem et filtreringsapparat ind i tapperiet, hvor det tappes og korkes ved hjælp av automatiske maskiner.

Bryggeriet beskjæftiger en arbeidsstok paa 110 personer, derav 37 kvinder.

Foss bryggeris pilsenerøl er landskjendt som det bedste, og bryggeriet fortjener ros for sit energiske arbeide for at skaffe lette, alkoholsvake varer ind paa markedet. De videnskabelige og praktiske forsøk gaar haand i haand, og det er ogsaa lykkedes for bryggeriet at fremstille gode, læskende og i sanitært henseende helt betryggende varer.

Christiania Bryggeri.

Naar et nyt, godt produkt bydes publikum, er det sjelden at man tænker paa hvordan dette resultat er naadd — hvormeget aandsarbeide og hvor mange økonomiske ofre der ligger bak. Man bruker det bare og glæder sig over det.

Vi har nu faat nye ølsorter — det alkoholsvake *bjor*, *mungaat* og *landsøl*. Ogsaa forut for disse er der nok gaat mange og talrike, mere eller mindre heldige forsøk.

Alle fremskridt er som regel knyttet med mere eller mindre ret til enkelte personers navne, som har fremsat idéen eller hat væsentlig andel i arbeidet. Saa ogsaa her. Idéen er kommet fra en bestemt person, hvem ogsaa fremskridtet væsentlig maa skyldes. Og naar vi her i Norge nu har været saa heldig at faa bragt i handelen det nye alkoholsvake øl, et øl som ogsaa tilfredsstiller fornuftige avholdsfolks krav til en forfriskende, velsmakende, absolut uskadelig folkedrik med saa lite alkohol, at beruselse helt er utelukket, saa skylder vi at erindre den mand som mere end andre har kjæmpet derfor — avdøde *professor Waage*. Og det saa meget mere som han i sin tid stod noksaa alene med sine meninger og ikke oplevet at se resultatet av sine bestræbelser, skjønt han en stor del av sit liv arbeidet for et extraktrikt, nærende alkoholsvakt øl.

Det alkoholsvake øl, saa godt og velsmakende som det nu bydes publikum, har nemlig hat en noksaa lang og vanskelig utviklingsperiode. Det er vistnok mange der antar at fordi den nye lov er kommet, har vi faat de nye ølsorter. Det er nok heller omvendt. Fordi bryggerividenskapen nu er kommet saa langt, at dette øl kan

fremstilles, kunde loven nu gjennemføres. *Waage* oplevet desværre ikke sine idéers triumf paa dette omraade.

Men allikevel kan man let eftervise at hans arbeide ikke var forgjæves, men baade direkte og indirekte har avfødt baade øllet og loven. Han rettet stadig opfordringer til norske bryggerier om at forsøke at fremstille et alkoholsvakt øl. Det er meget sandsynlig, at dette ogsaa blev forsøkt ved flere bryggerier. Ved ét blev der ikke alene forsøkt, men ogsaa producert til salg et øl, der var meget svakere end de almindelige ølsorter paa den tid.

Den daværende underbrygger ved Christiania Bryggeri, *Oppegaard*, var nylig kommet hjem fra Tyskland og optok med iver i samarbeide med *Waage* dennes idé. Efter mange forsøk lykkedes det ham at fremstille et produkt, som baade med hensyn paa ekstraktrigdom og alkoholstyrke imøtekom *Waages* krav. (1886). Det nye alkoholsvake øl blev kaldt „Münchener-øl“. Det holdt 2,7 % alkohol — et alkoholindhold som ialfald i forhold til det daværende vanlige bayerøls paa 4,5—5 % var meget lavt. Ekstrakten ca. 8 %.

Der blev da heller ikke stanset hermed. Allerede i 1888 blev der fra samme bryggeri sendt ut et „Sommerøl“, der ifølge *Schmelck's* analyse kun holdt 1,8 % alkohol — et resultat, der i særlig grad vakte bifald hos flere læger, og som *Waage* ogsaa satte megen pris paa.

Men tiden var dengang ikke inde. Publikums krav paa svake drikke var ikke vaaknet.

Professor *Waage* opgav dog ikke sin tanke. Og øllet blev heller ikke opgit. Christiania Bryggeri arbeidet videre med den og især vandt det saakaldte „Wienerøl“ en stor kundekreds i private familier.

Waage's ideal var det maltrike, alkoholsvake *mørke* øl i likhet med det danske „Hvitøl“. Men i hele verden er tendensen i de senere aar gaat mot det lysere øl — i den grad, at selv i München blir det lyse øl mere og mere almindelig. Tidens krav er blit et alkoholsvakt øl av den lette, lyse, humlefriske pilsenertype.

Særlig er Danmark fremme paa dette omraade, og de verdenskjendte bryggerier Carlsberg og „De forenede bryggerier“ (før Tuborg) har den største fortjeneste av at ha fremstillet de bedste og mest utbredte alkoholsvake lyse ølsorter. „De forenede“ har verdens største omsætning paa dette omraade med en aarlig produktion av over 20 millioner flasker.

Imidlertid har den agitation *Waage* satte igang ogsaa virket hos os. Kravene til lettere øl er øket og for en del aar siden nedsattes en ny ølkommission — d'herrer *Hektoen*, *Mjøen* og *Oppegaard*, som bl. a. skulde ta alkoholbeskatningen under overveielse for at befordre de lettere ølsorter.

Resultatet av denne kommissions arbeide er vel kjendt. Øllet blev inddelt i klasser efter alkoholindholdet og de lettere ølsorter blev ved beskatningen sterkt begunstiget. *Waage's* idé hadde seiret!

Den norske bryggeriforenings medlemmer besluttet at koncentrere sig om ensartede typer av alkoholsvakt øl. Nemlig 3 typer: et lyst øl — pilsenertypen — et middelslyst — bayerøltypen og et mørkt, meget maltekstraktrikt øl — bokøltypen. Hver av disse typer skulde ha sit bestemte navn, og det bestemtes at de samme 3 navne skulde anvendes ved alle norske bryggerier. Efter konkurrance blev der valgt navnene: Landsøl, Mungaat og Bjor.

Øllet har, som alle vet, været den mest avholdte folkedrik i Norge like siden vore første ariske forfædre kom til landet. Som Nansen meddeler i sin bok „Nord i Taakeheimen", beskriver allerede den første reisende som kom til Norge — før Kristi tid — at indbyggerne laget øl av korn. Denne drik og kunsten at lage den — har nok saaledes vore forfædre hat med sig til landet. Øl blev drukket ved sorg og ved glæde, til alle tider, saa at det ikke alene blev navnet paa selve drikken, men ogsaa paa selskaperne, hvor den blev nydt: barnsøl, gravøl o. lign.

Det ældste navn som vore forfædre brukte, var rimeligvis „Mungaat", et øl som vistnok ikke var saa sterkt. Det var uten humle, og man brukte isteden pors. Men vore forfædre syntes nok det var en liflig drik, den bedste de kjendte, thi „Mun" betyr — iflg. professor Hjalmar Falk — lyst og glæde, mens „gaat" betød lækkert traktement. Øllet var saaledes det lækre traktement til lyst og glæde.

Øl — aul —, Mungaat og Bjor er altsaa gode, gamle, norske ølnavne. Bryggeriforeningen sluttet sig til forslaget om gjenoptagelse av disse. Landsøllet, folkedrikken, blev det lyse lette, og Mungaat det litt kraftigere. Det øl som nærmest er slikt som *Waage* vilde ha det — kraftig, næringsrikt øl — er Bjor, og alle holder de mindre end $2^1/_4$ % alkohol.

Det er meget vanskeligere at brygge og lagre et godt og friskt alkoholsvakt øl end de almindelige ølsorter, og det kræver megen øvelse og lang erfaring. Det sier sig selv, at jo mere et bryggeri har arbeidet med de lette ølsorter, jo lettere vil det ha for at producere et godt produkt.

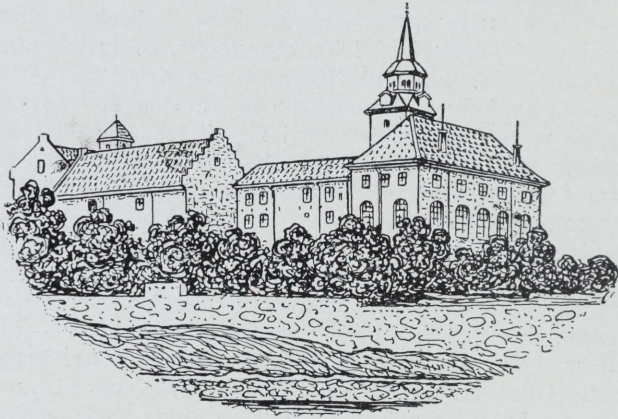
Christiania Bryggeri og dettes nuværende leder, direktør *Oppegaard*, har som nævnt arbeidet med disse øltyper like siden 1886. Og bryggeriet har endvidere sikret sig anledning til ikke bare at bygge paa egne erfaringer, men ogsaa paa de mest anerkjendte utenlandske verdensfirmaers.

Christiania Bryggeri har nemlig erhvervet eneretten for Norge til bryggemetoden hos verdens største producent paa dette omraade — A/S De forenede Bryggerier (Tuborg) i Kjøbenhavn, hvis bryggemetoder forøvrigt hemmeligholdes.

Christiania Bryggeri kan ogsaa glæde sig ved at ha faat følgende offentlige, meget smigrende uttalelse fra avholdskredse, idet det officielle organ for D. N. G. T. O. „Afholdsbladet" for lørdag den 12. april 1913 skriver:

„Vi hadde forleden anledning til at gjøre bekjendtskap med de tre nye ølsorter: Landsøl, Mungaat og Bjor. Det var av Christiania Bryggeri's fabrikata.

Efter vor smak hadde bryggeriet paa en svært heldig maate formaaet at løse opgaven: at fremstille et friskt, velsmakende og paa samme tid et helt ufarligt øl."

Søstrene Mørdre.

Teatergaten 19, 2den og 3dje etage, er en gammel kjendt forretning, som i mange aar har hat sine faste kunder i departementsfolk, forretningsfolk, studerende, stortingsmænd o. a. Centralt beliggende som lokalet er, *paa hjørnet av Pilestrædet,* vis à vis *Hospitset,* med den aapne plass hvor flere gater støter sammen, og med stoppested for sporvognen i nærheten, har det altid hat god søkning. I 1895 blev forretningen startet som pensionat og spiseforretning, *men utvidedes i 1912 til hotel.* Fra begyndelsen var der flere søstre som arbeidet sammen, men siden 1904 er hotellet gaat over paa den enes haand. Den nuværende bestyrerinde har fra sin ungdom været vant til at administrere, idet hun tidligere har styret et stort hus paa landet for sin bror, saa hun sitter inde med adskillig erfaring og alle betingelser for at kunne drive et hotel op til *et første klasses. Bryllupsfester* og andre *selskapeligheter* arrangeres i hotellets store, lyse værelser. I hotellet er propert og godt stel. Bestillinger paa alle slags *selskapssmørrebrød* modtages. Ogsaa *finere fiskepud*dinger leveres efter bestillinger. — *Telefon 8294.*

Urmaker Michelet.

Det er en eiendommelig følelse man faar, naar man fra gatens larm og spektakel trær ind i Fr. Aug. Michelets ur- og kronometerforretning i Akersgaten 17, hvor Michelet har baade sin butik, sit kontor og sit verksted. Det er noget saa behagelig stille tiltrods for den bløte musik, i snart sagt alle tonarter, som kommer fra de hundreder av tikkende ure som av alle slags og alle størrelser dels hænger, dels staar omkring en, hvor man vender sig.

Det fine, præcise arbeide, som utfordres i denne branche, som er saa nær beslegtet med det egentlige kunsthaandverk, sætter ogsaa sit præg paa dets utøvere og gjør dem til stilfærdig virkende mennesker; — skal man bli en fremragende dygtig urmaker, maa man nemlig ha kjærlighet til sit arbeide, man maa formelig kjæle for alle de uendelig fine hjul og fjærer og disse ørsmaa skruer, og ha en uendelig taalmodighet, ellers blir man ikke en virkelig mester i dette arbeide.

Fr. Aug. Michelets navn har en udmerket klang og hans forretning er en av de ældste og solideste i Kristiania. Den er grundlagt og drives fremdeles av Fr. Aug. Michelet, som tok borgerskap i 1874, og som efter i 29 aar at ha drevet forretningen i Kirkegaten 16 for to aar siden kjøpte den gamle Kristianiagaard *Akersgaten 17*, hvor hofskomaker Næss i mange aar drev sin bekjendte skotøiforretning. Den lille gaard med sine traditioner fra en ældre tidsperiode, forstaar at hævde sig tiltrods for de store naboer i egte tysk forretningsgaardstil, og virker med sit karnap og pusset og pent som det staar der, som en sirlig aristokrat mellem en række prangende parvenyer.

Michelets specialitet foruten lommeure, stueure, vægure og alleslags reparationer, er de præcisionsure og kronometre, hvortil der utkræves et nitid arbeide, og her staar hans navn som et av de besste vi har.

Allerede i 1883 arbeidet Michelet sit første kronometer og samtidig et litet taarnur, som efter at være prøvet paa det astronomiske observatorium indkjøptes av staten. Paa alle de verdensutstillinger Michelet har utstillet, har han faat udmerkelser, saaledes i Kjøbenhavn i 1888 for et kronometer, som i et anset fagskrift fik den dom, at det kunde sidestilles med de fineste engelske. Paa to verdensutstillinger i Paris har han faat sølv- og guldmedalje; den sisste udmerkelse blev ham ogsaa tildel i Stockholm 1897 for fint kronometerarbeide.

Fr. Aug. Michelets kronometre seiler paa en mængde norske skibe paa alle verdenshav. Han leverer præcisionsure og kronometre til marinen, og vore store polarfarere Nansen, Sverdrup og Amundsen har brukt dem paa sine arktiske og antarktiske ekspeditioner.

I aarrækker har Michelet foruten til marinen levert arbeide til det astronomiske observatorium, sjømandsskolen og flere andre store institutioner, likesom de store ure paa Toldboden og børsen skriver sig fra hans verksted.

Nerlien.

Det er sikkert ingen her hjemme, som i den grad kan bedømme den rivende utvikling, fotografien og dens mange hjælpemidler har gjennemgaat som firmaet J. L. Nerlien, A S, efter sin mere end 36 aarige virksomhet i denne branche. Derfor henvendte vi os til firmaets seniorchef, Herr Nerlien, med nogen spørsmaal, som i det efterfølgende er kort besvaret.

— De var vel betydelig mere primitive de saker, vore fotografer maatte betjene sig av den gang, De begyndte Deres forretning.

— Ja, det er sikkert. Den gang maatte de praktisk talt selv fremstille omtrent alle materialer, som de skulde bruke til sit fag; men der fandtes ogsaa da fagmænd, som leverte fremragende arbeide. Efterhvert som tekniken gik fremover, blev det mulig at levere kunstnerisk fuldkomnere fotografier.

— End amatørfotograferne?

— Ja, av dem var der ikke mange. Men de var folk med ganske speciel interesse for saken. Det var slike, som vilde fremover i den nye kunst, koste hvad det koste vilde. De kunde ikke engang faa plater færdige; for tørplater eksisterte ikke, saa de maatte lave sine plater selv.

— Naar begyndte det egentlig at komme fart i amatørfotografien?

— Fra 1890 av gik det især raskt fremover. Det er det store, amerikanske firma Eastman Kodak Co., hvis hovedrepræsentanter i Norge vi er, som denne fremgang skyldes. Det var nemlig Kodak, som fik filmen og de let haandterlige apparater ind paa markedet. Dette firma omfatter nu hele verden og sikrer sig gjerne de mere betydningsfulde opfindelser paa fotografiens omraade. Det kolossale omfang dette firma har, vil man kunne bedømme, naar man hører, at byen Rochester i staten New York for en stor del er optat av Kodakkompaniets etablissementer og at byen derfor ogsaa i Amerika populært kaldes „Kodak-byen“

— De har jo ogsaa en avdeling for fremkaldelse av amatørfotografier?

— Ja, det er blit meget almindelig, at vore kunder sender os sine negativer til fremkaldning og kopiering. Det falder jo bekvemt. Men der er ogsaa mange, som foretrækker at fremkalde sine films selv. Med den nye Kodak „Tankfremkalder“ kan dette arbeide utføres i fuldt dagslys — det gammeldagse mørkerum er derfor overflødig, og det hele er en meget interessant og lærerik proces, som gjør det mulig at fremkalde billeder hvorsomhelst og naarsomhelst. Saa driver vi ogsaa en fabrik for karton og en anden avdeling omfatter salg og utleie av lysbilledapparater, som jo stadig kommer mere og mere til anvendelse ved foredrag og til undervisningsbruk.

Filmen maa heller ikke glemmes. Vi har et utsalg av raafilm for de forretninger, som optar kinobilleder, og vi har et eget filmleiebyraa væsentlig med film fra Pathé Frères, hvorfra vi forsyner landet med nyheter til kinoteatrene. Likeledes leverer vi maskiner av Pathé Frères fabrikat — med andre ord alt som skal til for at indrette et komplet kinoteater.

— Hvor mange avdelinger har forretningen?

— Den omfatter salg og fabrikation av artikler for fotografer og amatørfotografer. Foruten for Kodak har vi ogsaa eneutsalg for flere av de fornemste tyske og engelske firmaer. Vi har utsælgere i hver eneste norsk by.

Videre en kemisk-teknisk avdeling, som leverer apparater og kemikalier til fabriks- og andre laboratorier og vi er dertil hovedaktionær og disponent for Norsk Surstof- og Vandstoffabrik paa Bryn, som væsentlig beskjæftiger sig med fremstilling av surstof til bruk for autogen sveisning.

— Er alle disse avdelinger samlet i *Nedre Slotsgt. 13*?

— Nei, foruten hele gaarden som nok for længe siden er blit forliten, har vi lokaler paa 4 andre steder her i byen.

— Og hvor mange folk beskjæftiger De?

— 80 á 90 mennesker.

Hos Blomsterkongen.

For en duft av skjønne roser, av hete farvemættede nelliker, for en svir for øiet er ikke alle disse deilige blomster som saa smagfuldt arrangert danner det eventyr i sæsonens pragtfuldeste blomsterflor som vi kjender under navnet *Harald Eitzens blomsterforretning i Prinsensgt. 23.*

Alllerede utenfor straaler vinduerne i fuldt sommerflor, og kommer man ind i det store, luftige lokale, som speilvæggene lar synes dobbelt stort, finder man der er saare godt at være. For Eitzens butik er aldeles nydelig, og damer som har været langt utenfor Norges grænser og set mange blomsterbutiker, tænker ofte i sit stille sind: „Penere end hos Eitzen er det nu allikevel ikke!"

— Hvad er Deres erfaring om bruken av blomster herhjemme? spar vi den elskværdige indehaver, som med saa megen personlig smak forstaar at arrangere sine blomster.

— Smaken for og kravet til blomster, har i de senere aar været stadig stigende, og man anvender meget mere blomster end før — her har Hds. Majestæt dronningen vist veien.

— Bruker man meget blomster ved fester?

— Ja, meget mere end før, men endnu staar man her langt tilbake for andre lande, og man har her ikke fuldt ut faat forstaaelsen av at det er blomster og lys, som skaffer den egentlige feststemning.

— De leverer blomster til slottet?

— Selvfølgelig — og til gesandtskapshotellerne. Som den av vore toneangivende damer der har fuld forstaaelse av hvad blomster betyr paa en fest, vil jeg nævne fru utenriksminister Ihlen, hun sier altid: blomster fremfor alt — vakre blomster, mange blomster! Ja, i de 27 aar jeg har hat min blomsterforretning har tiderne gaat voldsomt frem ogsaa paa dette omraade.

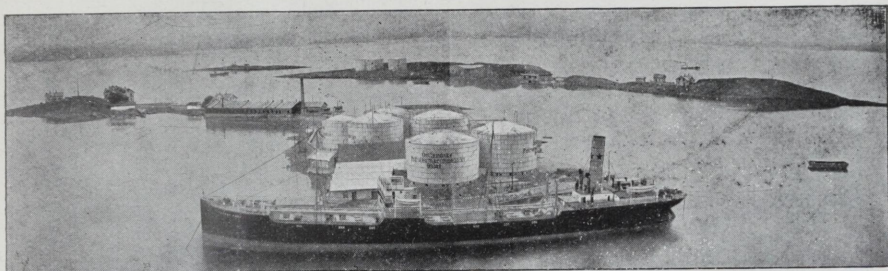
Hr. Eitzen har ret, og hans egen forretning leverer et talende bevis for det. Fra en beskeden begyndelse er den nu byens største og fineste.

— Hvor faar De alle Deres blomster fra?

— Jeg har store drivhuse ute i Volden i Asker, de forsyner mig om sommeren — om vinteren henter jeg dem langveis fra — fra Revieraen — Tyskland, England — derfra faar vi nellikker.

I den mørke tid av aaret ligger Eitzens butik badet i det bløte flatterende Moorelys, som han var den første til at indlægge her i byen.

Og selv om man har det noksaa travlt saa kan man ikke dy sig for at stanse op et øieblik og dvæle ved blomstervældet derinde, hele butiken virker netop i vintermørket og vinterkulden saa eiendommelig vakkert, rigtig som et eventyr i lys og blomster.

Østlandske Petroleumscompagni.

Hvem har ikke set de svære anlæg paa Steilene? Enhver som reiser forbi, spør hvad det er, og navnet *Østlandske Petroleumscompagni* præger sig uutslettelig i ens erindring.

I aaret 1890 dannedes dette landskjendte selskap. Indførselen var dengang 14 millioner kg.

De 11 cisterner paa Steilene rummer nu tilsammen 25 millioner liter petroleum, et talende vidnesbyrd om det økede forbruk. Hit kommer de svære tankbaater og losser ca. 100 tons i timen. Og rundt om i hovedstaden ser vi daglig compagniets vogne, hvad der er let forklarlig, naar man faar vite, at der fra Steilene daglig ekspederes ca. 40 000 liter petroleum, og at ledningerne i tøndetapperiet kan fylde adskillige tønder pr. minut. Selskapets tøndefabrik paa Steilene kan producere optil 160 nye fat pr. dag.

Compagniet har filiallagere med cisterneanlæg i Drammen, Fredriksstad, Skien, Arendal, Holmestrand, Horten, Tønsberg, Sandefjord, Larvik og Kristianssand. Det beskjæftiger bare paa Steilene og i Kristiania omtr. 100 mennesker. — Ved Hamar er der nu ogsaa snart cisterneanlæg færdig, og Østlandske har til forsyning av dette netop anskaffet de to første jernbanecisternevogner. Tanksystemet gjennemføres altsaa ogsaa for indlandets vedkommende saa langt det lar sig gjøre. Hamarlageret skal forsyne Hamar opland, Gudbrandsdalen og Østerdalen. Selskapets tankbaat „Lux“ fører petroleum til Østlandskes ovennævnte cisterneanlæg paa kysten. Idetheletat har Østlandske nu ved sit tanksystem og kandesystem organisert petroleumsleveringen for publikum og de handlende paa saa praktisk maate, at man vel neppe kan tænke sig den bedre.

Compagniet har ogsaa benzinanlæg paa Steilene, hvor der stadig er lagret et betydelig parti av denne nu saa efterspurte vare. Vor bekjendte flyver, kaptein Sem-Jacobsen oplyser, at man til hærens aeroplaner utelukkende har anvendt Østlandske Petroleumscompagnis benzin og fundet den udmerket.

Vi benytter anledningen til at gi Compagniet vor kompliment for dets forretningsdygtighet, ikke mindre end for dets fortrinlige varer.

Oluf Lorentzen.

Oluf Lorentzen har en av de største kolonial-, vin- og spirituosaforretninger i Kristiania.

Denne forretning blev stiftet 1869 av det velrenomerte firma Chr. Magnus & Co., hos hvem Oluf Lorentzen begyndte som volontør vaaren 1874. Efter at ha arbeidet der i 25 aar overtok han hele forretningen for egen regning vaaren 1899. Den er beliggende i byens bedste strøk i *Karl Johansgate 33*, hvor den har et enestaaende elegant lokale, indrettet efter alle nutidens fordringer.

Michelsen og Bjørnstad.

Firmaet *Michelsen & Bjørnstad*, Peter Dührendal & Co.s efterfølgere, har et anset navn inden den norske handelsstand. Det blev stiftet den 6. mai 1839 og har under sine chefers dygtige ledelse arbeidet sig frem til *et av landets besst renomerte kolonialforretninger.*

Dührendal døde allerede 1852. Hans kompagnon *Jacob Just*, blev da firmaets eneindehaver og ledet forretningen til sin død 1891. Siden har *L. Michelsen* og *O. Bjørnstad* indehat og ledet den store forretning, i hvis tjeneste de hadde staat i over tyve aar. — Efter L. Michelsens død i 1912 indtraadte hans søn, *Gustav Michelsen*, i firmaet.

Naar et firma viser en saadan levedygtighet og har en saadan anseelse som dette, maa det ha sine grunde. — Saken er at forretningen fra første stund av har været ledet efter sunde og gode principper: streng orden, ubetinget nøiagtighet, kollegial gentlemanlike optræden, og fremfor alt absolut sandruhet i omtale av varerne, og streng retskaffenhet. — Kommer saa hertil at cheferne har været og er dygtige, paapasselige og energiske mænd, kan det ikke undre en at forretningen har gaat og gaar fremad.

At cheferne tillike har været avholdt av sine funktionærer, derom vidner tilstrækkelig at 3 av dem har været i forretningen, henholdsvis 25, 31 og 40 aar.

St. Halvards bryggeri og Nora mineralvandfabrik.

Dette anlæg som er opkaldt efter byens skytshelgen, ligger i *Pilestrædet 75 a*, tvers overfor Fagerborg kirke.

Det blev anlagt i 1877 som et aktieselskab under navn af *Nora Bryggeri* med Salve Olsen, tidligere ansat ved Egers bryggeri, som disponent. Han blev nogen aar senere efterfulgt av O. Fredrichsen som efterhaanden opkjøpte alle aktier i bryggeriet, saaledes at han ved sin død i 1893 stod som eneeier.

I de nærmeste aar efter Fredrichsens død blev Nora bryggeri drevet for dødsboets regning, indtil det i 1896 gik over til et nyt aktieselskap under navnet *Rosenborg Bryggeri.* Forskjellige omstændigheter som vi ikke her skal komme nærmere ind paa, ledet til, at foretagendet i 1905 for tredje gang blev organisert som aktieselskap, denne gang under sit nuværende navn. Som disponent blev samtidig ansat hr. J. Lærum Hansen (f. 1858), som siden 1883 hadde været først bokholder og senere kontorchef ved forretningen.

Som direktion har siden 1905 den hele tid fungert d'herrer grosserer Chr. Langaard, direktør H. S. Maartmann og bankdirektør N. Kielland-Torkildsen.

St. Halvards bryggeri og Nora mineralvandfabrik er som navnet viser, et kombinert anlæg, og selv om der til enkelte av de andre bryggerier i byen er knyttet mineralvandsanlæg, indtar de ikke nogensteds en saa fremskutt stilling som ved dette bryggeri.

Allerede ved det nye aktieselskaps dannelse i 1905, blev hr. professor dr. med. E. Poulsson knyttet til fabriken, idet han overtok kontrollen av dens produkter. Alle medicinske vande der utgaar fra fabriken, kontrolleres av professoren før de kommer i handelen, og det viser sig da ogsaa, at vandenes sammensætning er i fuld overensstemmelse med de naturlige kilders.

I 1905 blev mineralvandfabriken betydelig utvidet, men allerede i 1912 blev den for liten, hvorfor der blev gaat igang med anlæg av en helt ny mineralvandfabrik, hvortil de nyeste maskiner av alle slags blev anskaffet, saaledes at den nu er en fuldstændig mønsterfabrik og en av de største i Skandinavien.

St. Halvards Bryggeri og Nora Mineralvandfabrik som altid har ligget paa sin nuværende tomt, er beliggende i en bakke, saaledes at der fra den ene side kan kjøres like ind paa de øvre lofter i tredje etage.

Anlæggets areal er 15 614 kvadratmeter, skattetakst kr. 655000 og brandtaksten 1 080 000, og der beskjæftiges ca. 130 personer.

Vort brød og hvor det bakes.

Vore mange brødsorter, dette „daglige brød“ som er os like nødvendig som lys og luft, hvem tænker egentlig over hvor mange kræfter der maa tages i bruk, hvormange processer kornet maa gjennemgaa inden det nybakt og duftende kommer paa vort bord.

For at faa litt rede paa hvorledes det ser ut i et moderne første klasses bakeri, avla vi *A. Hansens bakeri* et besøk og blev med stor elskværdighet vist om fra loft til gulv.

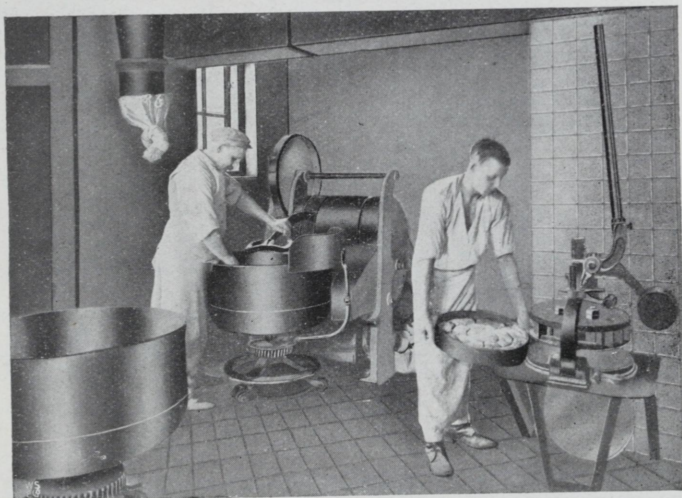
A. Hansens bakerforretning, ligger som alle Kristianiafolk vet, paa *hjørnet av Universitetsgaten og Pilestrædet.* Der har det ligget i det respektable tidsrum av 47 aar, og forretningen kunde i 1911 feire sit femtiaarsjubilæum. Vi

vet allesammen at naar man hører at brød og andet bakverk er fra Hansen i Pilestrædet, saa er det med det samme sagt at det er fortrinlig.

Med vor tids rivende utvikling er bakeriet i Pilestrædet blit altfor litet til at kunne tilfredsstille den stadig økende omsætning, og da det av flere grunde blev ugjørlig at utvide bakeriet dernede, kjøpte forretningens nuværende chef, bakermester Haakon Hansen ifjor *Bogstadveien 54* hvor han i disse dage lægger den sisste haand paa sit i enhver henseende moderne og praktisk indrettede bakeri.

Oppe paa loftet er de store mellagere, og den nye moderne zinkforede melblandingsmaskine og sigtemaskinerne, hvorfra melet i rør glir ned i næste etage, hvor al æltning foregaar. Her staar ogsaa en ny automatisk maskine som opslaar og opdeler rundstykker og de smaa franskbrødsorter, uten at de kommer i berøring med hænderne. De hvitklædte og melpudrete bakersvende er i travl virksomhet og det dufter saa godt av deigen og det nybakte brød.

Det er rent svimlende at se saa meget brød — grovt brød og fint brød, stort brød og de lækre smaa franskbrød møter øiet paa alle kanter. Og for en betryggende følelse av gjennemført renslighet man faar ved at gaa gjennem et slikt førsteklasses arnested for vort daglige brød! Alt er saa appetitlig og indbydende.

De svære moderne ovner, hvor fyringen foregaar bakenfor i et rum for sig selv, saa ingen sot eller røk kan trænge ind i brødenes departement, er rent imponerende; omgit av hvite fayanceklædte vægger aapner de sine gap til to etager med brød av gangen.

I første etage er to store ekspeditionsrum, hvor brødene kommer ned i heis, og hvorfra ekspeditionen foregaar til filialer og brødkjørere. Butiken til gaten er lys og hyggelig indrettet som konditori og utsalg.

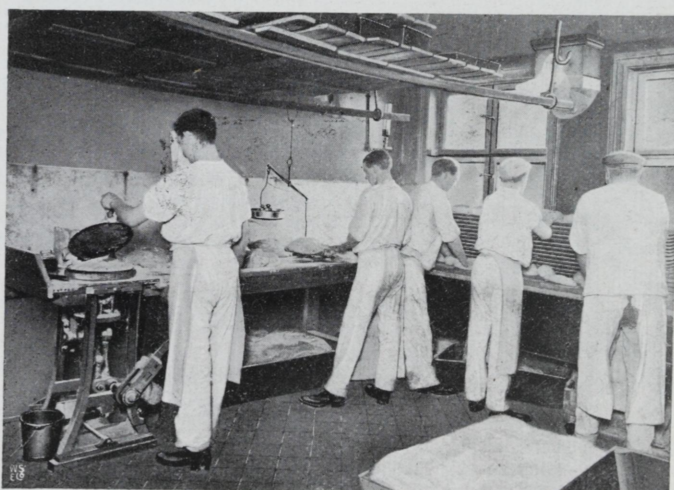
Det er de mere demokratiske brødsorter, som rugbrød, grovbrød og franskbrød som bakes oppe i Bogstadveien. Nede i Universitetsgaten er det de aristokratiske konditorvarer og de fine smaakaker blir tilberedt. Her er piskemaskiner til egg og fløte i ustanselig virksomhet, her bakes det delikate Wienerbrød, som vi alle liker saa godt til kaffen, her er de store fødseldagskringlers, de fine kransekakers og lagkakers departement, man forbauses over hvor mange kunstfærdige processer der skal til før en nydelig, med syltede frugter og kon-

fekt utstyrt selskapskake er færdig til at sættes paa dessertbordet. Vi aner nok litet av det, vi som bare i utsalget ser brødenes lange rækker, skufferne med kavringer og smaakaker og de store fater og vaser med de deilige kaker, som kommer fra A. Hansen i Pilestrædet.

Det er tradition ved A. Hansens bakeri. Forretningen er gaat fra far til søn, og der er utsigt til at ogsaa den tredje generation vil fortsætte i fædrenes spor.

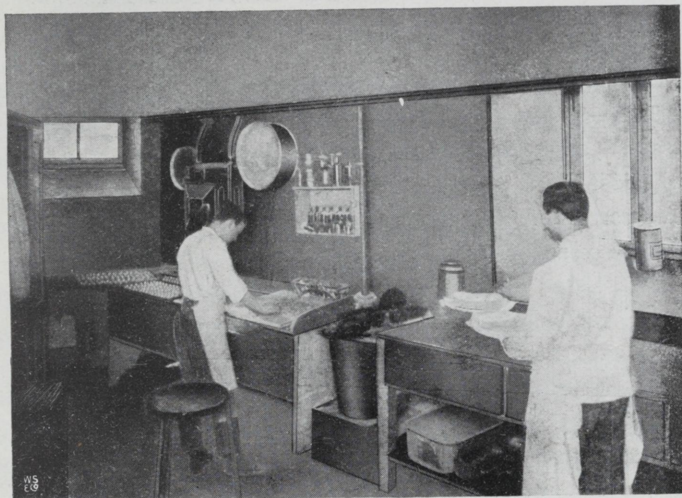
Det var i 1861 at daværende bakersvend, Arnt Hansen fra Kvikne prestegjeld, tok borgerskap i Kristiania, og lovet „at være Norges Constitution tro og

holde sig Byens Privilegier efterrettelig og iøvrig i alle Maader at opføre sig som en ærlig og retskaffen Borger" som man uttrykte sig i den tids snirklede sprog.

Og Arnt Hansen opfyldte tilfulde de krav som blev ham paalagt. Efter at ha startet sin fra først av beskedne bakeribedrift paa Jernbanetorvet 3 — hvor forretningen nu har filial, og efter et par flytninger til Raadhusgaten og Storgaten, flyttet han til *Universitetsgaten 8,* som han kjøpte i 1872, og der har den siden holdt sig.

Den nuværende indehaver har utdannet sig i sit fag i utlandets største bakerier og holder sit haandverks banner høit.

Gunerius Pettersen.

Dette landskjendte firma etablertes av hr. Gunerius Pettersen i aaret 1852. — Allerede i 1868 skriver Eilert Sundt om betydningen av denne dygtige kjøbmands arbeide for fremme av vor hjemlige industri, idet han satte sig i forbindelse med væversker paa Hadeland, utleverte dem farvet garn, bestemte mønsteret og mottok saa den færdige vare, der maatte være første klasses arbeide for at bli godkjendt. Varen blev bedre og bedre, flere og flere væversker meldte sig, og omsætningen økedes. Bestillinger indløp stadig, helt fra vore nordligste byer.

Hos Gunerius Pettersen kan man faa alt hvad der heter beklædningsgjenstande, likesom der ogsaa er en udmerket sportsavdeling. Naar omsætningen er saa stor som den er, har det sin grund i at firmaet altid har holdt gode varer, og at forretningen drives efter solide og sunde principper: ekspedit og høflig betjening, streng nøiagtighet og orden og ubetinget paalidelighet. Det er da ogsaa en fornøielse at komme derned og se den orden og properhet som hersker i den store forretnings vidtløftige lokaler, hvor alt foregaar med en ro og præcision, som vistnok har krævet megen omtanke og indsigt hos cheferne.

Gunerius Pettersen døde 1892 — og forretningen drives nu av hans 4 sønner.

Forretningen er stadig gaat fremad, og i 1897 kjøpte firmaet kjøbmand Gabrielsens store hjørnegaard, hvorved forretningen blev betydelig utvidet. — 1911 tilkjøptes garver Fredstads 2 store gaarde, Brogaten 2 og 4.

Man faar et ganske godt begrep om den ansete forretnings størrelse, naar man hører, at der i selve forretningslokalerne i Storgaten er ansat 170 personer, mens husflidsavdelingen sysselsætter ca. 300 strikkersker og syersker, foruten ca. 35 personer ved skrædderiet og 50—60 ved skofabriken.

For tiden er forretningen et av Krisianias største utstyrsmagasiner, og omfatter 5 gaarde med avdelinger for hvitevarer og utstyr, dresser, kaaper, dresstøier, kjoletøier, senger og sengklær, møbler, gutvtepper og linoleum, gardiner, fjær og dun, uld- og vattepper, reiseutstyr, hatter og huer, skotøi, garn, trikotage, damehatter og dameundertøi, herreundertøi, galocher. Hertil kommer engrosavdelingen. — Interessant er det at gjøre sig bekjendt med sportsavdelingen, som omfatter alt sporten vedrørende, og i høi grad frister kjøpelysten.

Naar man saa erindrer at 75 % av omsætningen er solide, norske varer, kan man ikke undre sig over at det landskjendte og udmerkede firma har faat medaljer og prisbelønninger for sine varer, hvor disse har været utstillet. I tidsrummet 1872—91 utstillet firmaet 9 gange og fik prisbelønning hver gang, saaledes i Kjøbenhavn 1872, samme aar i Moskva, det følgende aar i Wien, 1876 i Philadelphia, 1877 i Kristiania, 1878 i Paris, 1883 og 1890 i Kristiania og 1891 i Skien. Senere har firmaet ikke utstillet.

Et slaaende bevis paa forretningens gode renommé er, at da begge Fram-ekspeditioner skulde avsted, tok de hele sit sportsutstyr hos firmaet, og den ros det fik for sine udmerkede fabrikata var enstemmig, — en dom som tusener av sportsfolk istemmer.

Sverdrups undsætningsekspedition har likeledes faat hele sit sportsutstyr hos firmaet.

Med den erfaring, dygtighet og energi de nuværende chefer er i besiddelse av, er det ingen tvil om, at den store og ansete forretning stadig vil gaa fremad og hævde sit velfortjente ry. Særlig er der nu i jubilæumsaaret grund til at bringe firmaet en velfortjent tak for den store indsats det har gjort til fremme av norsk husflid og industri.

Hvor kjøber man de besste corsetter og bluser?

Hvorledes end moten er og hvor mange røster der end med visse mellemrum hæver sig mot corsettet, saa er nu denne artikel saa indgrodd i enhver dames bevissthet som værende en aldeles uundværlig bestanddel av ens paaklædning, at kampen mot corsettet i den sisste tid er stilnet av, specielt siden man i *Christiania Corsetfabrik* paa *Stortingsplads* kan bli forsynet med det sisste nye paa dette omraade og ogsaa faa sydd efter egen figur.

Da grosserer Fred. Andersen i 1906 overtok Christiania Corsetfabrik var den ikke hvad den nu er. Da hadde man kun butikforretningen med corsetter og bluser, mens forretningen nu er utvidet til desuten at omfatte større fabrikation av *corsetter*, *bluser*, *underskjørter* og *barnekonfektion* med tre faste reisende som bereiser hele landet.

Ved grosserer Andersens imøtekommenhet fik vi gjøre en runde gjennem alle systuerne, hvor der hersket en intens travlhet. Alle symaskiner, og av dem er der et utal— drives med elektricitet, og det var baade interessant og belærende at følge et corsets utvikling fra det med elektrisk tilskjæremaskine blev skaaret til — mange lag av gangen — og til det efter at ha passert mange hænder og været under mange symaskiner, tilsisst var fikst og færdig til at tas paa. En utenforstaaende blir ganske svimmel av at se paa hvor fort det gaar, specialmaskinerne griper sammen, bretter, syr med en — to, ja op til tre og fire synaaler ad gangen — ja det er et rent hekseri! Det meste arbeide er paa akkord, derfor opnaar de forskjellige syersker ogsaa en slik fabelagtig hurtighet og dygtighet i hvert sit specielle arbeide.

Paa systuerne for bluser gaar det likesaa raskt for sig. Knaphulsmaskinen og hulsømmaskinen er i travl virksomhet. Den store lyse butik skal i den nærmeste tid utvides og moderniseres; efter de tegninger som chefen viste os, vil der ved dette vindes overordentlig meget. Vi damer kjender jo saa godt det store hjørnevindu, hvor vi altid maa stanse op for at beundre den fikst arrangerte utstilling av de sisste nyheter i bluser, pariser-halspynt, kraver o.s.v., mens vi om hjørnet heller ikke glemmer at vie alle de elegante og moderne corsetter vor opmerksomhet. Christiania Corsetfabrik fører et rikt utvalg av de besste franske corsetter, her finder man altid det besste og største utvalg opimot 200 faconer. Firmaets bluser er ogsaa landskjendte for sit gode snit, sin billige pris og sit storartede mønsterutvalg.

Ved en saadan forretning bestaar selvfølgelig hele personalet av damer. Der er fast ansat ca. 65 damer og desuten 15 à 20 hjemmesyersker. Forretningen har under Fred. Andersens regime faat stadig større trivsel og kræver stadig større plass i det store kompleks hvor den har sit sæte.

En Broderiforretning.

Der ligger en stilfuld liten forretning i *Øvre Slotsgate.* Man blir straks opmerksom paa at der er noget ekstra ved den, naar man ser det florlette gardinet foran det store vakre vindu og den smakfulde utstilling.

— Det er *Frøknerne Hjelms broderiforretning.* — Vi gaar indenfor og træffer cheferne, 2 kjække trønderdamer. De er begge i travl virksomhet med at hjælpe kunder tilrette. Paa disken ligger hele stabler av alle slags broderier, finere og simplere — fra de deiligste silkearbeider til almindelige norske uldbroderier. Delikate engelske smaating til merkværdig billige priser. Vakre Wienerbroderier, puter og portierer med kniplingsmotiver. Alt er nydelig og vidner om smak og atter smak. Morsomt var det at se vore oldemødres gamle arbeide paa stramei i puter og tøfler som nu begynder at bli moderne igjen.

— De har vel nok med at ekspedere byens damer?

— Aa, vi har ogsaa utenbys ordre — helt fra Amerika. Der liker de godt vore vægtepper og silkearbeider. Nylig hadde vi en bestilling som blev forært til den danske enkedronning, en vakker serviet i guld og silke. Ogsaa til utstillingen har vi git tegninger til mange av de vakre servietter og bordtepper som utstilles fra skoler og forskjellige private.

Og de energiske damer viser os tegnekontoret hvor der lages nydelige tegninger til broderier i alle genre, og hvor der kopieres morsomme mønstre fra London og Wien. Særlig maatte vi beundre de originale og vakre kompositioner til spisestusæt, som er en meget efterspurt artikel i frøkenerne Hjelms mangesidige forretning.

En farvehandel.

Vi kommer fra Youngstorvet og ser det lyser i alle regnbuens farver utenfor en koselig butik nede i *Youngsgaten*. Det er farvehandler *Harald Muus's* forretning. Vi gaar indenfor. Chefen er netop ivrig beskjæftiget med at belære en husmor om hvordan hun skal male op en gammel komode. Der blandes farver, sparkles og strykes — et helt malerkursus ser det ut til.

Imens ser vi os om i butiken. Der er farver og atter farver, i skuffer og hylder, oljer, fernisser, pensler og alt til faget henhørende. „Pleier De at undervise Deres kunder slik?" spør vi. „Ja, det er mit kjæreste arbeide, og jeg anvender gjerne en times tid for en husmor som vil ha litt veiledning. — Barna er nu mine kjæreste venner", — fortsætter chefen og nikker til nogen smaapiker ved disken. „De kommer ofte ind og faar litt til farveskrinet sit, og jeg har mange slike smaa venner".

„De har visst ogsaa glæde av forretningen"? spør vi.

Og hr. Muus fortæller paa sin rolige, tilforlatelige maate hvordan han har passet forretningen som et kjært barn, og hvordan barnet er vokset og blit ham til glæde.

Vi faar ogsaa lyst til at pusse op vore gamle slitte møbler. Ja hvorfor ikke? Hos Harald Muus faar vi de lækreste farver, og en elskværdig og grei undervisning. Det er derfor med oprigtig ønske vi sier: „farvel og paa gjensyn".

Fredr. Hveding.

I den nederste del av Kirkegaten, et strøk som nu er blit næsten aristokratisk stille, ligger *Fredr. Hvedings techn. chem. fabrik og farvehandel i Kirkegaten 3.*

Den lille butik med sin utstilling av alle de forskjellige ting som med rette eller urette sorterer under navnet „farvehandel", og som representerer en vareskala, som varierer mellem farver, maling, lak, oljer og ned til skokrem, pusseartikler og skureklær, gir ikke straks den berikende forstaaelse av at man her befinder sig hos et stort landskjendt engros firma i farver, malervarer, olje, kobberstof til skibe og baater o.s.v. Butiken er nærmest et utsalg for den tekniske fabriks produktion og har ved sin heldige beliggenhet i nærheten av fæstningen og bryggerne en stor avsætning. Det er først naar man kommer op i forretningens kontorer i 2den etage, at man faar det rette indtryk av forretningens utstrækning.

Fredr. Hvedings firma kan iaar feire sin 35-aars bestaaen, det etablertes i 1879 i Kristianssund, og hadde som specialitet farvehandel til hjemmefarvning, hvortil dels bruktes plantefarver, dels nye farver, som dengang var i gjennembrud i utlandet, hvor Fredr. Hveding i længere tid opholdt sig for at studere fremstillingen av de nye farvestoffe. I 1880 overflyttedes forretningen hertil, hvor Fredr. Hveding døde allerede i 1881, da firmaet gik over til den nuværende indehaver, hr. Chr. Hveding som beholdt firmanavnet.

— Fabrikationen av farver har altid været min største interesse, sier hr. Hveding, jeg tør si at jeg har nedlagt mit livs største arbeide paa dette omraade, og jeg har forsøkt at være mellemled mellem de utenlandske farvefabriker og landets farverier i alle de nye farvestoffer som *Alizarni* og *Antracenfarver*, som efter at de hadde brutt igjennem i utlandet endnu var ukjendt for vore farvere utover landet. Det var et stræv — først sætte sig ind i det nye og staa til tjeneste med raad og daad for landets farvere.

— Merker de noget til krigen?

— Ja, altfor meget. Vor kemiske industri er jo avhængig av Tyskland, dels er mange for min fabrik nødvendige kemikalier forbutt at utføre, dels ligger bestilte varer oplagret i tyske havner, og kan paa grund av mangel paa skibsleilighet ikke komme herop. —

Chr. Hveding er landets første kapacitet paa farvernes omraade, det erkjendes ogsaa paa alle hold, at han her har en fremskutt position.

Paa jubilæumsutstillingen fik Chr. Hveding sølvmedalje, skjønt man kunde tænkt at en mand som har nedlagt saa meget og grundig arbeide i sit specielle fag, kunde ha været værdig til en guldmedalje.

F. Beyer's Turist-Bureau

har en god klang blandt reisende hele verden over. Ogsaa vi norske kjender godt Beyers Bureau, det er vor gode ven og støtte, naar vi skal vove os utenfor fædrelandets grænser — **og indenfor ogsaa forresten**. Kjøper man nemlig sine billetter hos Beyer, saa slipper man at staa i kø paa stationerne; desuten faar man, hvad der er næsten likesaa godt, altid rede paa ruter og kombinationer som den der ikke er vant til at reise, sjelden har greie paa. Desuten staar Beyers altid færdig med raad og assistance ved valg av hoteller og pensionater; kan opgi nøiagtige priser; kort sagt er behjælpelig med alle disse ting, som volder den ikke reisevante slikt bryderi og tidsspilde.

Og for dem, der skal utover landets grænser, er et turistbureau som F. Beyers simpelthen en nødvendighet, som er gaat ind i vor bevissthet sammen med kommunikationernes enorme utvikling, der med sine mangfoldige ruter og sine nye kommunikationsmidler gjør en almindelig dødelig aldeles tummelumsk i hodet.

Da er det godt at ha Beyers billetter, en reiserute sammestedsfra og firmaets hotelkuponer; det befrier en fra alle bekymringer, bevarer en fra optrækkeri og andre ting, som ofte generer en i et fremmed land, hvis sprog man ofte ikke er saa inde i som ønskelig kunde være.

Hvad F. Beyers Bureau er for de mange tusener av utlændinger, som hvert aar besøker vort land, vil man ved at læse igjennem de hundreder av takkeskrivelser paa alle verdens sprog, som findes hos Beyers, kunne overbevise sig om. Det er det mest talende bevis paa, hvor høit F. Beyers Turist-Bureau staar anskrevet i utlandet.

F. Beyers Turistbureau har utgit en reisehaandbok for Norge, som utdeles gratis og indeholder alle ruter og kommunikationer i Norge med en masse gode oplysninger, et godt kart og talrike billeder i teksten. Brochuren utkommer hver sommer i nyt oplag med de rettelser, som er nødvendige, og paa tysk, fransk og engelsk.

Bureauet har sit egentlige hovedsæte i Bergen, hvor det staar i sammenhæng med F. Beyers store butikforretning, som indeholder et rikt utvalg av alle slags norske sølvvarer, træskjærersaker, fotografier og antikviteter. Foruten kontoret her i **Karl Johansgate 33,** er der filialer i Trondhjem, Molde, Stavanger og Kjøbenhavn.

Halvorsen & Larsen Ld.

Papirindustri en detail & en gros.

Butiklokale Skippergaten 40
(like ved Karljohan).

At avlægge et besøk i den storbedrift, som under navnet Halvorsen & Larsen er kjendt av alle mennesker, er baade interessant og lærerikt; men det kræver sin tid, for det er sandelig ikke spøk at vandre gjennem det store kompleks fra ende til anden. Men naar man tilslut efter at ha spasert helt op til 5te etage og saa ned til 1ste og til og med har kiket ned i kjelderen for at kaste et blik paa firmaets eget elektricitetsverk, saa dvæler man med glæde en stund i Halvorsen & Larsens store lyse butik, hvor man finder **alt til papirindustrien henhørende og vel saa det**. Det er nemlig landets og vistnok ogsaa Skandinaviens største papirfirma i sin art.

Butiken har bare en feil, — den ligger ikke like for næsen av det publikum som færdes paa strøket og som har saa forfærdelig vanskelig for at komme sig længer ned i Karljohan end netop til Posthuset. Men har man først fundet veien til den lyse hyggelige butik, som ligger like ved Karljohan, og ser hvad den byr paa, saa finder man nok stedet igjen.

Begrepet „papirindustri" en detail og en gros, dækker en uendelighet av ting — man aner ikke hvormange —, før man begynder vandringen gjennem Halvorsen & Larsens store fabrik og lager, som er indkvarteret i firmaets gaarde, *Skippergaten nr. 40 a og 40 b* — som nu ogsaa ved indkjøpet av *Karljohansgate nr. 3* — er blit til et av Kristianias største forretningskomplekser.

I Skippergaten 40 og bakgaarden til Karljohansgate 3 er der opført bygninger paa 5 etager, som danner et sammenhængende hele, og hvor nu den hele fabrik med lagere, kontorer og butiker er bragt under ett tak.

For at begynde paa toppen — saa finder man øverst oppe under taket posefabriken, hvor maskinerne i ustanselig virksomhet besørger laget poser i alle størrelser og sorter. Derpaa kommer man ind til skrivebøkerne, konvolutterne og merkelapperne, som gjennem sindrige maskiner vandrer sin fuldendelse imøte — de bøies, klistres, stanses, syes og lægges tilslut sammen i store stabler.

Heroppe foregaar ogsaa æskefabrikationen i en egen avdeling.

I fjerde etage tok vi os en tur gjennem sætteriet, trykkeriet og den litografiske avdeling, — overalt summer maskinerne sin ensformige musik for de flittige arbeidere som betjener dem.

I tredje etage optar bokbinderiet en stor plass, det samme gjør linjeringsavdelingen. Her er ogsaa perforeringsmaskiner, apparater til prislapper, til papirringer til melkeflasker — alt har sine specielle maskiner, anlagt paa masseproduktion.

Morsomt er det at betragte linjeringsmaskinerne; de arbeider aldeles selvstændig, naar de bare faar sig tilført papiret.

I anden etage falder man til ro, her er forretningens stille sted, for denne etage er næsten helt optat av de svære lagere av alleslags papir, konvolutter, protokoller av alle optænkelige slags; desuten er her kontorerne og lokale for utenbys ekspedition.

I første etage er den del, som ikke er optat av den store butik, optat av en egen butikavdeling for kontormøbler og forskjellige kontorrekvisiter, og lokale for den indenbys ekspedition.

Der findes vel ikke den offentlige institution, den bank, det større eller mindre kontor, som ikke staar i forbindelse med Halvorsen & Larsens papirindustri, og med alt vort skolevæsen er det samme tilfældet, firmaets skrivebøker og tegnebøker brukes landet over.

En artikel, som ikke mindst har gjort Halvorsen & Larsens navn kjendt og populært, er firmaets praktiske lommealmanak, som helt fra 1887, da den utkom første gang, hvert aar hilses velkommen av publikum, som der finder saa mange nyttige vink, greie oplysninger og gode karter, at den blir en god ven for hele aaret.

For damerne er Halvorsen & Larsens Damealmanak med sit nydelige utstyr og greie, velordnede indhold ogsaa en velkommen gjest ved aarsskiftet. Der findes vink og raad som vi alle trænger.

Firmaet beskjæftiger ca. 200 arbeidere, hvorav omtrent halvdelen kvindelige. Kontor- og butikpersonalet er ca. 30, hvorav ogsaa omtrent halvdelen er damer.

Firmaet kan iaar se tilbake paa 47 aars bestaaen; forretningen startedes i 1867 av grosserer A. L. Thune-Larsen og grosserer A. Halvorsen. Fra 1900 gik firmaet over til et aktieselskap med en kapital paa 1 million kroner under navn:

A/S. Halvorsen & Larsen Ld.

med hr. Thune-Larsen jr. som administrerende direktør.

Paa jubilæumsutstillingen fik Halvorsen & Larsen guldmedalje for papirindustri omfattende: Litografi, accidens- og boktrykarbeider, bokbinder- og protokolarbeider, liniaturer, poser, æsker, konvolutter og merkelapper, skrive- og tegnemateriel for skolebruk, Halvorsen & Larsens praktiske lommealmanak, norsk damealmanak m. v. Av tidligere udmerkelser har firmaet faat 1ste klasses medalje i Kjøbenhavn 1888, guldmedalje i Stockholm 1897 og guldmedalje i Bergen 1898.

Husk at Halvorsen & Larsens forretning ikke alene befatter sig med en gros — men har et fortrinlig butiklokale for smaa-salg.

Agra Margarinfabrik.

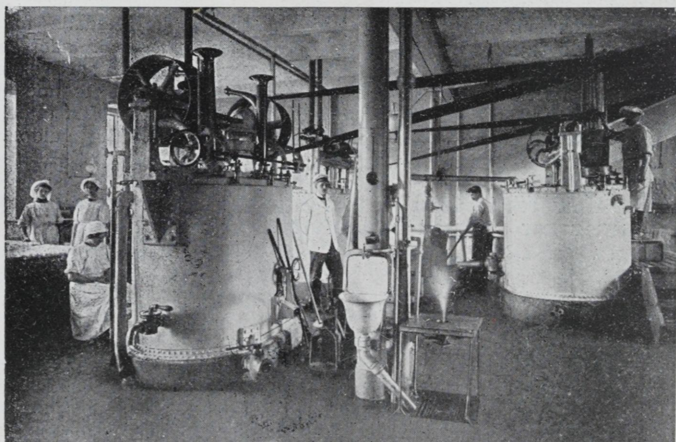
Guldmedalje utstillingen 1914.

Denne artikels hensigt er at oplyse publikum om den for litet kjendte artikel *margarin*, og at gjøre opmerksom paa, hvordan man kan paavise Agra margarins gode kvalitet paa en praktisk og tilfredsstillende maate.

Uberettigede fordomme. De fleste mennesker har en fuldstændig feilagtig forstaaelse av hvad margarin er. De bygger sit kjendskap paa fordomme, der som alle saadanne ikke hviler paa nogetsomhelst solid eller fornuftig grundlag.

Hvad er margarin? Hovedindholdet i Agra margarin stammer fra koen, — fra dens melk og fra dens fett. Videre fra fineste spiseoljer, som anvendes direkte til den mest raffinerte matlavning. Naar man har forstaaelsen av denne sandhet, vil man forstaa likheten mellem smør og Agra margarin. Der er kun faa graders kvalitetsforskjel, men en enorm prisforskjel.

Hvorledes fabrikeres margarin? *Agra margarin* kjernes i førsteklasses melk, behandlet i moderne meieri paa den mest hygieniske og videnskabelige maate. Den største renslighet hersker overalt, og hvad fabrikationen angaar, saa kan ikke smør bli fremstillet paa nogen mere tilfredsstillende maate.

Margarinens værdi. *Agra margarin* indeholder nær det samme som førsteklasses smør. De som søker et erstatningsmiddel for smør, behøver ikke paa gammel maner at bruke forskjellige sorter fett og oljer. Ved en speciel videnskabelig fremgangsmaate kan man faa disse arbeidet til et førsteklasses smørsurrogat, som er like velsmakende og like let at behandle som smør, og som derfor er tilfredsstillende for alleslags husholdningsøiemed. Prisen er fra 40 til 80 pct. billigere end smør efter kvaliteten.

Analyser og undersøkelser. Indholdet av margarin og natursmør stiller sig som bekjendt ved analyser omtrent likt.

Hvordan disse margarinens næringsdele kommer legemet tilgode, har været gjenstand for fysiologiske undersøkelser helt siden 1880. Man har da stadig sammenlignet natursmør og margarin.

Som hovedresultat av disse kan anføres, at fordøielseskoefficienten for natursmør og margarin er omtrent den samme, idet der tilgodegjøres henholdsvis ca. 97 og 95 pct. av fettmængden.

Hvad sier videnskapsmændene? Ser vi videre hen til de uttalelser, som er fremkommet fra videnskapsmænd og offentlige understøttelsesanstalter, saa taler ogsaa disse til margarinens fordel m. h. t. holdbarhet, renhet og godhet.

Prof. Eber, Leipzig, har nylig foretat undersøkelser av smør og margarin med det resultat, at av 150 prøver smør var der 12 pct., hvori man paaviste tuberkelbaciller. I samme antal margarinprøver fandtes ikke spor av tuberkelbaciller.

Doktor Armin Røhrig, direktør for den kemiske undersøkelsesanstalt for næringsmidler i Leipzig, skriver f. eks. i sin beretning for 1907: „Meget sjeldnere har der været grund til at klage paa margarin end paa smør."

Konklusion. De gode undersøkelser, som er gjort av margarin, er mangfoldige, og det er sikkert, at autoriteterne ikke vilde anbefale denne artikel, medmindre de var fuldt tilfreds med den som næringsmiddel.

Derfor bør enhver, som har interesse herav, prøve **Agra margarin,** hvorav fremhæves vore merker: „**M**" kvaliteterne „**Export**", „**Agra manna**" og „**Vegetar**" (plantemargarin) og de billigere merker, — samt „**Yog-margarin**", der kun fabrikeres av os, og som indeholder det for organismen saa gavnlige Yoghurtferment, der dræper de i tyktarmen værende skadelige bakterier. — Den staar under kontrol av *vor egen bakteriolog*, og har de besste anbefalinger fra kjendte autoriteter, f. eks.: Dr. Olav Sopp og bakteriolog Jørgensen, Kjøbenhavn.

Agras guldmedaljebelønnende utstilling 1914.

Coward & Thowsen.

Først naar man kommer ind i en velassorteret utstyrs- og isenkramforretning faar man et begrep om den uendelighet av ting der skal til for at man kan si at man har sit hus og sit kjøkken i orden.

Hos **Coward** & **Thowsen** *Kirkegaten 32*, en av byens største om ikke den allerstørste forretning i denne branche, faar man et godt indblik i dette meget væsentlige departement av hjemmet. Man synes formelig man kunde ha bruk for alle disse nyttige og nydelige ting som møter ens blik paa alle kanter.

Paa hylderne lyser de nydelige lette og allikevel sterke aluminiums kasseroller og kjedler som nu begynder helt at fortrænge de emaljekokekar som vi engang hilste velkommen som en udmerket avløsning av ærværdige gamle jerngryter og kobberkasseroller. Nu naar gas og elektricitet rykker os nærmere ind paa livet ogsaa i vore kjøkkener, vil man ha stor interesse av at se alle de apparater og ovne som er utstillet i forretningen.

Det vilde være en umulighet paa et indskrænket omraade at opnævne alle de forskjellige ting som man kan faa hos Coward & Thowsen, men vore husmødre vet at her er stedet hvor man kan komplettere sit hus.

Som en specialitet leverer firmaet komplet utstyr for skibe, hoteller og pensionater etc. Likeledes har det ved den utbredelse elektriciteten har fundet i vort land, oprettet en særskilt avdeling for alslags materiel og rekvisita for kraftanlæg.

Foruten den store, dype butik har forretningen i kjelderetagen et vældig lager, som er en ren labyrint at finde frem i. Her ligger alle hylder til op under taket fulde av varer, og gjør et ganske imponerende indtryk av forretningens omsætning.

Av de specielle ting som Coward & Thowsen er eneforhandlere for, vil vi nævne det praktiske og greie konserveringsapparat „**Reform**“ som byr mange fordele ved sin prisbillighet og absolut sikre metode for konservering. Kataloger og prisopgaver, prislisten over alle artikler sendes paa forlangende.

Coward & Thowsen er byens ældste utstyrforretning, den blev nemlig grundlagt i slutningen av 70-aarene av E. B. Lexow og har hele tiden været drevet i samme lokale i Kirkegaten 32.

Jeg vasker, skurer om du vil,
Pusser ovner, sko dertil.
Jeg kan bake, jeg kan brygge,
Skjænke renhet, glans og hygge.
Altid munter, altid gla,
Naar du „Tomtens“ hjælp vil ha.

„Der stod en glans, som er kommet for orde
Av kobber paa væg og av sølv paa borde“.
Med Tomtens „Hex“ man pusse maa,
Om dette ord ved magt skal staa.

Hvad „Tomten“ bringer os.

Ethvert hus skal ha sin gode nisse, som hjælper til at lette arbeidet. Denne lille fyren, hvis portræt vi bringer ovenfor, er netop en av det rette slaget. Han er en velset gjest overalt. Han kommer fra fabriken „Tomten“ i Sandviken, og bærer i sin favn mange merkelige saker, som er nødvendige om huset skal skinne og lugte rent. Først er det nu alle mulige vaske-, skure- og pussepulvere; dernæst er det fluefangere, disse lumske tingester, som virker saa besnærende paa fluerne, at vi blir befridd fra disse plageaander. Saa har han ogsaa et helt litet spiskammer med sig, i form av alle slags puddingpulvere og geléer, og bakepulver, alt fra Lagermans fabriker. Og for at drikke paa husets velgaaende har han i lommen flasker med ekstrakt til tillagning av velsmakende hjemmebrygget og alkoholsvakt øl.

Han er en mangfoldig mand; men saa er han ogsaa utsending fra det store svensk-norske aktieselskap Alex. Lagermans fabriker. Han vet, at veien til hjemmene besst gaar gjennem en kvinde, og derfor har han som enefor-handler antat *I. Sverdrup Engelschiøn's forretning, Toldbodgaten 3.* som i ti aar har været drevet og fremdeles drives av fru Sverdrup Engelschiøn. Ved siden herav har hun kolonialforretning en gros.

„Tomten“ har ved sine smaa muntre vers sunget sig ind i vor hukommelse, og rundt om i hus og hytte er hans hjælp aldeles uundværlig.

Store læs av „Tomtens“ artikler, specielt av vaske- og skurepulver, kjøres daglig fra Toldbodgt. 3 ut i byen, til jernbanen og bryggerne, — det er et glædelig tegn paa, at rensligheten staar høit i vort land.

Norske Lloyd.

Med det berømmelige aar 1905 som bragte os vor selvstændighet, kom der ogsaa en ny æra i vort lands hele økonomiske historie. Med den tid som da indvarsledes, kom der en trang til at ta nye løft, at søke nye veie, at hæve og høine vort forretningsliv, baade paa land og sjø.

Og da „Vor ære og vor magt, har hvite seil os bragt“, gjaldt dette ikke mindst vor sjøfarts interesser og alt hvad der staar i forbindelse med den. Vi maatte selv gripe initiativer, og som et av de store foretagender som saa lyset efter 1905, er *A/S Norske Lloyd* det ikke mindst bemerkelsesværdige.

Vor sjøassurance stod nemlig ikke paa langt nær paa høide med hvad vi som den sjøfarende nation vi er, hadde ret til at fordre av os selv. Den var i det hele og store tat paa utenlandske hænder, skjønt det ikke maa glemmes at flere indenlandske selskaper her har nedlagt meget godt og anerkjendelsesværdig arbeide.

Saa kom dannelsen av Norske Lloyd i 1906, og den utvikling dette store sjøforsikringsselskap allerede nu efter 8 aars virksomhet kan fremvise, er et bevis for at det er et foretagende som kom i rette tid og blir drevet i den rette aand.

Norske Lloyds grundkapital var 1 million kroner, hvorav indbetalt kr. 200.000. Allerede i 1910 blev den oprindelige kapital forhøiet til 3 millioner kroner, hvorav kr. 600.000 er indbetalt, hvad der gjør Norske Lloyd til det største selskap paa sit specielle omraade her i landet. I 1912 var nettooverskuddet, som det første driftsaar hadde været kr. 25.000 oppe i over kr. 150.000 Samtidig var de oplagte reservefonds steget fra kr. 10.000 til kr. 234.000 Præmieindtægten som i 1906 utgjorde kr. 600.000 viste i 1913 et totalziffer paa ca. 5 millioner kroner.

Disse tal fører et tydelig sprog, de viser at oprettelsen av Norske Lloyd var et paakrævet nationalt tiltak, som støttes av store dele av hele den norske handels- og skibsrederstand.

En overordentlig stor andel i den fremgang Norske Lloyd har hat, kan visstnok med fuld ret tilskrives den energi og det initiativ hvormed selskapets administrerende direktør, hr. Alf L. Whist har ledet det store, stadig voksende foretagende. I bedre hænder kunde ikke roret lægges, den unge chef indtar, som alle vet, en ledende stilling i sjøassuranceforeningernes centralorganisation.

I 1910 optok ogsaa Norske Lloyd efter moden overveielse brandforsikring paa sit program. Som et sisste led i selskapets virksomhet kan nævnes at dette og dets søsterselskap, Norske Alliance, fra iaar har aapnet direkte forretning i De forenede stater under navnet „Norwegian Underwriters“ med kontor i staternes større byer. Dette led mellem moderlandet og landsmænd derborte, skyldes ogsaa direktør Alf Whists fremsyn og initiativ.

Norske Lloyd har sine vakre, europæisk indrettede lokaler i egen gaard *Prinsensgate 11.*

Specialforretningen i skjørter

ligger som alle vore damer vet, paa hjørnet av *Toldbodgaten og Akersgaten* hvor de store butikvinduer med den flotte utstilling av skjørter straks fanger øiet.

— Brukes skjørter nu da damerne er begyndt at gaa næsten i ren netto? spør vi forretningens chef, hr. grosserer **A. H. Ødegaard**.

— Aa jo da, *ett* skjørt maa jo nødvendigvis hver dame ha paa sig, lo han, og tok saa op av de store papæsker de lækreste, bløteste og delikateste skjørter i silketrikot og charmeuse, som ikke fylder op, men allikevel gjør sin nytte

— Desuten, er kjolene trange, saa gjør vi bare underskjørtet endnu trangere, og det er en bekjendt sak at en kjole aldrig fører sig uten et skjørt under, saa helt at sløife skjørtet kommer vi nok aldrig til, specielt nu, da alle façoner blir videre.

— Hvorledes kom De paa den idé at starte en specialforretning i skjørter?

— Det kom om jeg skal si det, av sig selv. Jeg har nu i 10 aar hat min egen forretning, først trikotage og skjørter, og saa i de sisste aar skjørter alene. Jeg var i en aarrække avdelingschef hos Bernh. Mathiesen og da jeg sluttet der, skulde jeg jo helst selv starte noget. Det var i 1904 hvor tiderne var elendige, ingen rørelse i forretningslivet. Jeg begyndte da i mit eget hjem en kommissionsforretning i manufaktur, hadde 6—7 bysælgere som optok ordrer direkte til kunderne, og kunde allerede aaret efter leie den butik som ligger nedenfor hjørnebutiken; der begvndte jeg med trikotage og forsøkte mig saa smaat med skjørter. Nuvel — jeg forstod snart at dette vilde kunne bli til noget, for jeg kunde ved gode façoner, fint stof og smakfuldt utstyr, snart konkurrere med utenlandske skjørter, det har ogsaa en tysk fagmand — som forresten var en konkurrent — uopfordret uttalt til mig. Og da jeg saa fik en dygtig, energisk bestyrerinde, som ogsaa var flink ved disken, har forretningen stadig utviklet sig. Allerede for flere aar siden opgav jeg trikotagen og ofret mig helt for min nuværende specialitet: skjørter. Den gamle butik blev snart for liten, jeg tok hele hjørnet, har en stor systue og lager i samme gaard og er meget fornøid. — De sælger vel ogsaa engros? — Her i byen sælger jeg kun fra min egen butik — men til hele kysten opover sælger jeg engros — især har jeg en overordentlig stor omsætning i Nordland, den er stadig i tiltagen.

Vi tok en tur gjennem skjørternes verden — isandhet, her var nok at vælge mellem!

Mørke og lyse, enkle og elegante, fra det sterke solide sliteskjørt til de yndigste selskapsskjørter. Vort kvindelige blik heftet sig straks ved den absolut førsteklasses utførelse og skjørternes fortrinlige snit.

Grosserer Ødegaard har til klipningen av sine skjørter konstruert en maskine som med lethet klipper tøistykker paa 100 meter til skjørter, paa 5 à 10 minuter. Desuten brukes i fabriken knappeapparater, og forskjellige plissémaskiner av nyeste konstruktion.

Hr. Ødegaards velrenomerte firma med den stadig økende omsætning, er et glædelig bevis paa energiens og foretagsomhetens triumf.

Med undtagelse av chefen selv, er butikens og systuernes personale bare damer, i sæsonen kan der være op til 50 syersker og derover som her arbeider ved forretningen.

Hoffotograf Karl Anderson.

Paa hjørnet av Oscarsgate og Hægdehaugsveien staar en montre med nogen store fotografier, det er ikke saa mange, men den fine kunstneriske utførelse viser at det er første rangs arbeide, de er ogsaa fra *Karl Andersons atelier i Hægdehaugsveien no. 32.*

Det er ikke mange Kristianiafolk som ikke kjendte hoffotograf Karl Anderson, han var altid tilstede ved premièrer, koncerter og kunstutstillinger, ivrig interessert som han var for alt som het kunst.

Karl Anderson kom som ganske ung hit fra Sverige og var først operatør i Szacinskis forretning. For ca. 16 aar siden oprettet han sit eget atelier i Hægdehaugsveien, hvor det siden har været. Han var en kunstner i sit fag, hans aapne blik for hvad der tok sig ut, hans forstaaelse av en vakker belysning, hans evne til at gripe et ansigt, naar det hadde sit besste uttryk, gjorde ham til en førsterangs

fotograf; ikke mindst naar det gjaldt de smaa urolige verdensborgere, var han en ren mester til at knipe dem i det kanske brøkdel av et sekund de holdt sig i ro.

Han var en foregangsmand paa fotografiens omraade, sparte aldrig paa at skaffe sig de nyeste forbedringer, ofte med store pekuniære ofre.

Derfor er ogsaa hans fotografiske forretning blit til en av de fineste og mest kjendte i byen. Vi husker alle de sisste dage av november 1905, da begeistringens bølger gik høit, og hvor glæden over vort nye kongehus gav sig saa varme utslag. Det var hoffotograf Anderson som tok de første fotografier av kongen og dronningen, og til hans vakreste barnebilleder, hører de nydelige serier av kronprins Olav, som er spredt over hele landet.

En tærende sygdom bortrev den endnu unge og energiske mand for vel et aar siden, men forretningen drives uforandret av hans unge enke, fru Ragnhild Anderson, født Strøm, som med dygtige operatører og assistenter, utdannet av Karl Anderson, fortsætter hvor han slap.

Forretningens specialitet er nu som før de fine kunstnerisk utførte platinbilleder som ellers ingen herhjemme fremstiller.

Disse vakre, bløte billeder egner sig besst til store hoder og forstørrelser, idetheletat til store fotografier og fremstilles paa en egen slags meget kostbart papir.

Fremstillingen kræver dygtighet og smak, men saa blir ogsaa resultaterne overordentlig vakre — en pryd for ethvert hjem.

Naar man ser sig om i det store, smakfuldt indrettede atelier og venteværelse, ser man paa alle vægger kjendte ansigter, det er vore største navne paa alle omraader som har latt sig forevige i Karl Andersons atelier.

Tro mot sine traditioner er fotograf Karl Andersons atelier fremdeles en av byens besste og fineste fotografiske forretninger.

Litt om norske handsker.

De handsker som vi bruker, er vel nu for størstedelen norsk vare, skjønt vore kjøbmænd selvfølgelig ogsaa hjemfører en ikke ubetydelig del handsker fra Wien, Danmark og Frankrike, men vi tror dog at være paa den rette side av sandheten naar vi mener, at en mængde av de handsker som sælges for utenlandske, i virkeligheten er norske. Men vore damer har nu engang en saa rotfæstet kulsviertro paa at utenlandske varer ogsaa i denne branche skal være saa meget finere og elegantere end vor eget norske fabrikat, at man undertiden maa la de norske handsker seile under fremmed flag uagtet de saa fuldt ut staar paa høide, baade i utseende og ikke mindst i holdbarhet med hvilketsomhelst utenlandsk merke. Vi har ialfald en stor fabrik her i byen som trøstig kan opta konkurrancen paa dette omraade, og som fabrikerer sine 150 000 til 200 000 par handsker om aaret.

I de senere aar har tyskerne naadd saa langt i tilvirkning av vanter, og har kastet en slik enorm masse av denne vare ind paa verdensmarkedet, at handskefabrikationen ikke længer er hvad den var. Vanterne falder jo i indkjøp billigere, og man tænker sjelden paa hvor hurtig de slites, desuten kan jo vanter hvor nydelige og fine de end er, ikke maale sig med elegante, godt sittende handsker, for handskerne blir nu allikevel prikken over iet i en elegant dames toilette.

Vi fik forleden dag et litet indblik i vor største handskefabriks virksomhet og kunde personlig overbevise os om ialfald en del av de mangfoldige processer der utfordres, før et lamme- eller gjeteskind med sin uld- eller ragbedækning ligger færdige i sine æsker forvandlet til fine, nydelige glacé eller gants de Suèdehandsker.

Det vil visstnok interessere at de fleste av skindene ogsaa er norske, kun enkelte finere gjeteskind indføres fra Sydeuropa, hvis gjeter har et bløtere, finere skind end vore magre fjeldgjeter. Og i vore rensdyr har vi jo et prægtig materiale til kjøre- og sportshandsker.

Skindene garves, semskes og jevnes og tilberedes i den store fabrik, og gaar saa gjennem mange hænder og mange maskiner før de kommer i handelen.

Carl A. Høyers Stomatolfabrik.

Enhver av os som er i femtiaarsalderen husker, da vi fik vor første tandbørste. — Først længe bakefter blev vi anvist kridt og parfumeret pulver til rensning av tænderne. Nu vet ethvert barn fra Lindesnes til Nordkap ja helt til Kirkenes, at Stomatol er det bedste av alt til at pudse tænderne med. Da jeg alt i mange aar har brukt det, faldt det mig ind en dag, at jeg vilde om mulig se hele fabrikationen. — Som sagt saa gjort. — Jeg ringte op i telefonen til fabrikanten av Stomatol herr Carl A. Høyer og spurte, om det passet at jeg fik se hans fabrik. Ja værsaagod. Jeg blev ført ind i store lyse velventilerte rum, hvor unge piker i store hvite forklær arbeidet med fremstilling av Stomatol tandcrème og tandvand i de forskjellige faser. Det luktet friskt og godt av alle slags ingredienser. Det var morsomt at se fyldningen av tuber og flasker, som foregik med dertil indrettede moderne maskiner og gik med en raskhet og precision som viser at der brukes meget Stomatol rundt om i Norge — og det er et stort gode — for den, som bruker meget av slikt, passer ogsaa godt paa sine tænder, hvad han selv vet, han har den største nytte av.

Indehaveren av fabriken herr Carl A. Høyer fortalte mig, at han begyndte at fabrikere Stomatol for over 18 aar siden, og stadig har forbruket tiltat. I alle disse aar har publikum faat erfaring for hvor gavnlig Stomatol tandcrème og tandvand er for rensning og vedlikehold av vore tænder, og det er grunden, hvorfor disse præparater omfattes med saadan tiltro og er saa skattet av alle. —

Foruten Stomatol fabrikerer herr Høyer ogsaa haarvand, det saakaldte *Antisepton*. Haaret er mangen gang sørgelig forsømt. Som regel tror folk, at der er litet eller intet at gjøre med haaret, om det falder av, men det er en stor feiltagelse. Pleie av haaret burde man vite lønner sig godt. — Det gjælder at holde haarbunden ren, fjerne

flasset i tide saa bakterierne ikke faar nogen groplads paa den, noget der uvægerlig følges av haaravfald. — Fabrikationen av haarvand foregik i etagen over stomatol, og den samme iver og arbeidsomhet var ogsaa her at se. Antisepton er et kraftig antiseptisk middel, og man har heri et førsteklasses norsk fabrikat, der bedre end de dyre — som oftest yderst tvilsomt virkende utenlandske haarrensemidler — opfylder fordringerne til et sikkert og godt virkende haarvand.

Der er ingen tvil om at herr Høyer har indlagt sig stor fortjeneste av en bedre tandpleie ved uttrættelig at fremholde nødvendigheten av at søke hurtig hjælp for sine tænder hos tandlæge og ved at bruke et kraftig middel til at vedlikeholde dem. — Det var en glæde at se den yderst nøiagtig gjennemførte renslighet der hersket i hele fabriken og den forsigtighet, hvormed alle præparater behandledes og opbevaredes. — — Hvad der særskilt bør lægges merke til er den betydelig forøkede bakteriedræpende virkning Stomatol har faat gjennem aarene fra fabrikationens begyndelse i 1896, da der for at dræpe difteri og kolerabakterier etc. behøvedes 5 % opløsning i 1—et—minut, mens der nu ifølge herr professor Dr. Axel Holsts attest kun trænges *1 % opløsning av Stomatol i lunkent vand 32° C* til at dræpe difteri og kolerabakterier inden *15 sekunder.*

Enhver vil kunne forstaa hvormeget drøiere og derigjennem betydelig billigere Stomatol er blit i bruken. — Man bør erindre at bruke lunkent vand til opblanding av stomatol, hvilket jo ogsaa absolut er det bedste for tænderne.

Stomatol er belønnet med 8 guldmedaljer og grand prix paa de hygieniske utstillinger i London 1902, Paris 1902, 1903. Marseille 1903. Rom 1903. Athen 1903. Madrid 1907, Paris 1907.

A/S Sundt & Co.

Firmaet *Sundt & Co.s* historie er typisk for nutidens store handelshuse; grundlæggeren har fra en beskeden begyndelse ved fremsyn, utholdenhet og held, arbeidet forretningen frem til en dominerende stilling og skapt grundvolden. Næste generation har med omhu og forsigtighet konsolideret husets stilling, og den tredje generation har med fast haand og forstaaelse av fremtidens krav utvidet, ombygget, fortsat traditionerne og ført dem ind paa nye moderne baner. Av det gode skapes det besste, saavel indadtil som utadtil.

Slik er det gaat i Sundt & Co.s historie, og saalænge det har bestaat, har det været det største inden sin branche og hat ledelsen.

Sundt & Co.s forretningsbygninger danner et helt komplex, en helt sjelden foreteelse i Bergen, hvor grundene ofte er stykket ut i smaat. Sundts maatte ha et helt kvartal. Forretningens størrelse krævet det med nødvendighet.

I detailavdelingen mot Strandgaten finder vi i kjelderetagen departementet for linoleum, med et overmaade stort lager. Første etage utgjøres av et elegant dominerende lokale, væsentlig utstillingslokale, med ekspedition for kjoletøier, hvitevarer, dækketøi osv.

Damekonfektionsavdelingen ligger i 2den etage og er forsynet med alt hvad en dame kan ønske til sin beklædning fra inderst til ytterst. Ved siden av denne avdeling ligger avdelingen for møbelstoffe, gulvtepper, bordtepper og gardiner med en stor prøvesal, hvor man kan se, hvorledes tepperne virker i sin helhet.

Prøveværelserne for damer ligger i 3dje etage — selvsagt er der elevator — og der kommer i den nye del en thesalon som venteværelse, hvor damerne kan studere modejournaler osv.

Øverste etage i den mægtige bygning huser systuerne for kjoler og overtøi, for linsøm og sengeutstyr og for tilpasning og forbedringer.

I en særlig fløi av komplekset er herreavdelingen, samt en speciel parfume- og kortevareavdeling.

Er detailforretningen imponerende stor, saa er engrosavdelingen det ikke mindre, og der føres et enormt varelager.

Likesom firmaets vogner og biler farter rundt indenfor byens grænser og bringer varerne rundt til kunderne, saaledes sværmer husets reisende rundt landet med ruteskib og med egen motoryacht og optar ordres paa firmaets varer fra den store kundekreds i nord og syd.

Marie Müllers kjeksfabrik,

Alver pr. Bergen

Blandt de industrielle virksomheter, der fra en liten begyndelse har arbeidet sig frem til en ledende stilling indenfor sin branche, indtar **Marie Müllers kjeksfabrik** en fremtrædende plass blandt de besste i vort land.

Fabriken startedes i 1885 som husindustri, og alt hvad man da kunde overkomme at producere var 2 bokser kjeks daglig, d. v. s. omkring 8 à 10 kilo.

Men begyndtes der end smaat, saa begyndtes der dog godt, og produktet fandt snart indpas paa markedet, og omsætningen skred stadig jevnt fremover efterhvert som Marie Müllers kjeks blev kjendt og skattet i videre kredse.

I 1913 var omsætningen saaledes naadd op i over 10,000 bokser, og der maatte derfor foretages utvidelse og omlægning av fabriken for at kunne tilfredsstille efterspørselen.

Efter de besste engelske forbilleder blev da indlagt nyt maskineri, som i teknisk henseende er det besste der findes, og som muliggjør en virkelig masseproduktion, samtidig med at kjeksen beholder sin **gode, prøvede, hjemmebakte smak.**

Ogsaa i sanitær henseende blir der tat alle tænkelige forsigtighetsregler med hensyn til gjennemført renslighet og kontrol.

Stedets distriktslæge, hr. dr. A. Arnesen, inspicerer saaledes til stadighet saavel bakeri som lager; fabriken har sit eget gaardsbruk, der delvis forsyner bakeriet med melk og fløte, som er under fuld kontrol fra først til sisst, hvilket jo er en stor betryggelse og garanti.

Endvidere er til etablissementet knyttet en stor bærhave, da der jo brukes adskillige tønder syltetøi i aarets løp til fabrikationen av de forskjellige kjekssorter, og ogsaa paa dette omraade lægger man vegt paa at skaffe det fineste under egen kontrol.

Helt igjennem er der saaledes truffet de mest gjennemførte forholdsregler for at sikre sig de besst mulige raamaterialer, som ved hjælp av de fuldkomneste maskiner forarbeides til det utsøkte produkt Marie Müllers kjeks er. Paa Bergensutstillingen i 1898 erholdtes sølvmedalje og i 1910 æresdiplom.

Efter fru Müllers død i december 1912 overtok hendes mangeaarige medarbeider og søstersøn Haakon Glatved Prahl fabriken.

Kjøp

Smørfabriken „Flora“ av 1903.

Margarinindustrien er en industri av forholdsvis ny oprindelse; ganske visst opfandtes der allerede i 1870 i Frankrig et kunstsmør, men der gik dog henimot 20 aar før fabrikationen naadde den fuldkommenhet, at produktet kunde avløse natursmørret. Og i de sisste 25 aar har utviklingen gaat med en rivende fart, og fremstillingen er drevet til den høieste grad av fuldkommenhet. Derfor er kunstsmørret ogsaa naadd saa langt, at det konkurrerer skarpt med de gode smørmerker og langt overgaar de simplere sorter natursmør baade i velsmak og sundhet.

Smørfabriken „Flora“ startedes i 1903 i Holmedal, men allerede i 1907 maatte man foreta en utvidelse og flyttet da med det samme til *Bergen*, hvor fabriken indstallertes i *C. Sundtsgate 21.*

I fabriken, der strækker sig gjennem to etager i den store bygning, brukes de bekjendte *Granes maskiner*, og al drift er selvfølgelig elektrisk. Maskinerne tillater den absolute renslighet, fordi alle enkelte dele er saa let tilkommelige og enkle i sin konstruktion; til ytterligere betryggelse for publikum foregaar fabrikationen under kontrol av en av staten ansat læge, overlæge H. P. Lie.

Med sit fuldtut moderne maskineri og og sine erfarne kyndige fagfolk, har „Flora"s smør da ogsaa vundet sig et meget stort marked med en stadig økende omsætning. Spørsmaalet om fabrikens ytterligere utvidelse har da ogsaa været aktuelt i længere tid, og man staar netop nu overfor en betydelig forandring, idet fabriken har kjøpt grund i samme gate for at opføre egen fabrikbygning.

„Flora" producerer alle kurante smørmerker paa markedet, men det er navnlig merket „*Export*", som er fabrikens specialitet og har vundet det største terræn saavel inden- som utenbys, fordi dette merke netop er efter publikums smak.

Hvori det ligger at „Floras Export" er saa fremragende, er fabrikens hemmelighet, men enhver som har forsøkt dette produkt, vil sikkert indrømme at det er et saa fortrinlig smør, som man overhodet kan faa det. — Like ideelt som bordsmør, steke- eller bakesmør.

Ogsaa til vore norske skibe har smørfabriken „Flora" betydelige leverancer, fordi dens produkt foruten at være en utsøkt vare, ogsaa er meget holdbart.

N. P. Stender.

Likesom flere av Bergens store forretninger, befinder ogsaa firmaet *N. P. Stender* sig i utviklingens tegn, med en ung energisk chef i spissen, med en stor tidsmæssig nybygning og med en ærefuld karriere bak sig og de største muligheter foran sig.

Stiftet i 1868 har forretningen utviklet sig til en av de største inden *jernvarebranchen* i vort land, og hvad der kræves av en slik forretning i vore dager, er nærsagt utrolig: alt inden de mange haandverksgrene og alt tænkelig av kjøkkenutstyr og de tusinder av smaating man trænger baade til det ene og det andet.

I vore dager stiller to spørsmaal sig sterkt i forgrunden i husholdningen, nemlig letvinte kjøkkengreier paa grund av det vanskelige tjenerspørsmaal, og dernæst kjøkkenet som spiserum paa grund av bolignøden. Disse spørsmaal kan for en stor del løses av jernvarehandlerne, som maa skaffe gode kjøkkenredskaper, lette at stelle og nemme at holde rene, samt dertil pyntelige og koselige at se til. Hr. Stender har særlig ofret denne gren av sin forretning et indgaaende studium, og baade fruer og frøkener vil sikkert ha stor interesse av at gjøre bekjendtskap med hans prøvekjøkken, enten paa utstillingen eller i 2den etage av hans forretningseiendom i Bergen, **Smaastrandsgaten 1.**

Wilhelm Olsen, Thum kaffe.

Lad ikke ordet skræmme Dem, **Thum kaffe er ikke noget surrogat, tvertimot — det er netop det reneste, man kan faa av kaffe.** Og at faa ren kaffe er en sak av større sanitær betydning end man ved første tanke synes; der drikkes nemlig rundt omkring paa vor klode meget over 400 millioner kopper pr. dag. Sanitetsspørsmaalet er derfor av ganske overordentlig vidtrækkende betydning, og baade læger og kemikere har i aarrækker beskjæftiget sig med spørsmaalet om kaffens bestanddele og dens indflydelse paa den menneskelige organisme.

Talrige og indgaaende undersøkelser viste, at skjønt baade the og cacao indeholdt mere koffeïn end kaffe, var begge disse drikke dog mildere i sin virkning paa den menneskelige organisme end kaffen. Altsaa maatte mulige sundhetsskadelige virkninger hos kaffen bero paa andre stoffer end koffeïnet, og man har da ogsaa kunnet konstatere at de ubehagelige bivirkninger stammer fra naturfarve, fett og surstoffe, der hænger ved overflaten av hver kaffebønne, og som forbrændes ved brændingen av kaffebønnerne og saa at si forurenser kaffen.

Saa kom Thum, der var en erfaren kaffefagmand, med sin opfindelse, der kort og godt gaar ut paa at fjerne saavel fra overflaten som fra snittet fettstoffe, smuds og fremmede bestanddele.

Det sier sig selv, at man ved denne fremgangsmaate faar et e produkt med en langt renere aromatisk smak. Kaffen er derved bleven uskadelig; den angriper ikke organismen, men har allikevel beholdt baade sine **oplivende egenskaper og sin smak**.

Den Thumske fremgangsmaate bestaar i at rense kaffen mekanisk i raa tilstand ved hjælp av specialmaskiner, og derpaa foregaar brændingen under sterk ventilation for at fjerne mulige dampe fra overflaten av bønnerne.

Kaffen beholder ved denne metode alt det gode, saavel hvad smak som virkninger angaar.

Og samtidig er kaffen blit sundere, saaledes at den taales av ømfindtlige maver, og den bitre smak, der kun altfor ofte skjæmmer en ellers god kop kaffe, er fuldstændig borte. Der er altsaa virkelig foregaat en *kvalitetsforbedring*.

Aktieselskapet Wilhelm Olsen i Bergen har erhvervet eneretten for den Thumske fremgangsmaate her i landet og har indført Thumkaffen paa vort marked. Saa det er jo ganske rimelig, at med de fordele — som denne rensnings- og brændingsmetode frembyr — har denne kaffe vundet indpas overalt, saaledes at firmaets omsætning i brændt kaffe er blit blandt en av de større her i landet.

Firmaet er etableret i 1873.

Blandt de norske firmaer i denne branche indtar dette selskap en dominerende stilling tiltrods for at det har været etableret kun i det korte tidsrum av 4 aar.

Det startedes i mars 1910 med en fuldt indbetalt aktiekapital av kr. 500,000. Kontoret og hovedfabriken er i Bergen, og desuten har selskapet filialfabriker paa følgende steder: Stavanger, Horsøen & Florø. Selskapets direktion bestaar av herrerne: J. E. Danielsen (administrerende), fabrikeier P. Scholz, statsraad Fr. Konow og børskommissær Jørgen Blydt.

Fabrikernes produktion omfatter utelukkende *fiskehermetik* for export og for det norske marked. Hovedartiklerne er:

Sardiner, ansjos, fiskeboller, fiskepuddinger og torskerogn.

Ved at henlægge fabrikerne i nærheten av de besste fiskeplasser har selskapet kunnet sikre sig jevn tilførsel av stadig nyfanget fisk,

hvad der for fremstilling av et virkelig 1ste klasses produkt spiller den største rolle. Fabrikerne er utstyret med de nyeste maskiner, og der er særlig tat hensyn til de krav, som den moderne hygiene opstiller, naar det gjælder fabrikation av næringsmidler.

Det kjøpende publikum er i saa henseende blit betydelig mere nøieregnende end tidligere, og med rette, ti særlig naar det gjælder hermetiske varer er det av ytterste vigtighet, at der gjennemføres den pinligste renslighet og nøiagtighet under alle de med fremstillingen forbundne processer. Selskapet har i saa henseende intet spart for at opnaa det besst mulige resultat. Det har paa den anden side hat den tilfredsstillelse at se at de saaledes anvendte penger har baaret gode frugter, og mere end noget andet turde nedenstaaende tal illustrere den indgang U. S. F.:s varer har fundet hos publikum.

Produktion	i	1910	ca.	9	mill.	æsker
„	„	1911	„	15	„	„
„	„	1912	„	20	„	„
„	„	1913	„	24	„	„

Dette er en fremgang, som turde staa uovertruffet i den norske hermetikindustris historie, og den danner det besste bevis for publikums bedømmelse av U. S. F.:s fabrikata.

Der er sikkert faa av denne bok's kvindelige læsere, som ikke har truffet paa U. S. F.:s hovedmerke:

„Queen Maud“

som nyter en enestaaende popularitet indenfor husmødrenes kreds. Men saa har ogsaa U. S. F. ladet det være en æressak at fremstille en vare, som, naar den har faat „Landets første dame's“ merke, staar uovertruffet baade hvad kvalitet og utstyr angaar.

Bergens modeforretning.

En modeforretning er vistnok en av de vanskeligste forretningsgrener, fordi den stiller saa mange krav til ledelsen. Der skal fremfor alt en sikker smak og virkelig kunstforstaaelse til for at kunne være raadgivende og veiledende. Og det er kun faa git straks at bedømme om dette eller hint netop er det rette til at fremhæve en dames charme, enten det nu gjælder om at finde en „knas“ hattefason eller et slør som gir ansiktet et pikant anstrøk, eller en baandfarve, der fremhæver en vakker teint. Kort sagt at kunne være damernes betrodde raadgiver i disse virkelig mange ganger meget vigtige affærer at skaffe sig en ny hat eller en ny besætning.

Bergens Modeforretning, hvis indehaver *Joh. G. Becker* har et lykkelig grep paa at vælge det besste i tvilsspørsmaal, er stiftet i 1883, og har praktisk talt hele denne lange aarrække hat tilhuse i egen eiendom *Strandgaten nr. 15.*

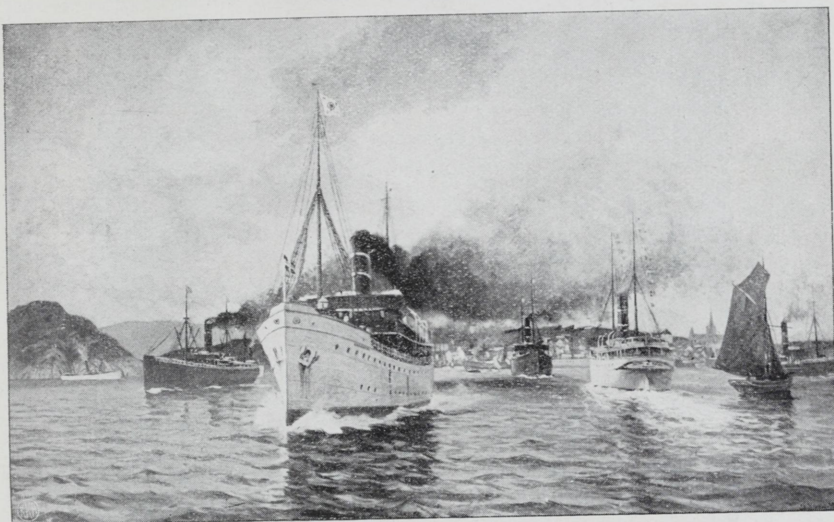
Allerede en litt eiendommelig smakfuld utstyrelse av eiendommen, vækker opmerksomhet, og de store utstillingsvinduer skal snart fængsle damers interesse. Kommer vi indenfor og faar se litt paa hvad der rummes i skuffer og skaper, vil vi finde noget for enhvers smak og evne. Metervarer i kilometervis, og silkebaand, der sikkert sammenlagt kunde naa rundt jorden paa vor breddegrad. Herlige silketøier, tyll og fløil, slør og blomster samt baand i 264 farvenuanser.

Men er end raamaterialet tillokkende, saa er dog de færdige hatter end mere fristende.

I anden etage findes avdelingen for pyntede hatter, og skulde ikke hvad der findes være netop det rette, ligger avdelingen for hatteformer straks ved siden, saa der er let anledning til ut av formlageret at finde netop den model som maa til. Og naar saa den mest klædelige og chique opsætning og pyntning er utstuderet, besørger systuerne, der er beliggende i bakbygningen, resten.

At man altid i Bergens modeforretning finder det nyeste og vakreste, har man en garanti for i den omstændighet, at forretningen har forbindelse med de største utenlandske huser i branchen og gjennem sine kommissionærer daglig forsynes med de sisste nyheter.

Tilsisst men ikke mindst vil vi nævne *fru Beckers* deltagelse i forretningens ledelse. Likesom Hr. Becker har fruen en sikker og utviklet smak og farvesans og ledsager derfor ogsaa sin mand paa de vigtige indkjøpsreiser til utlandet. Og der kommer det vel med at fru Becker har et skarpt blik for hvad der av utlandets modeller besst passer paa vore hjemlige forhold.

Det Nordenfjeldske Dampskibsselskap.

At Det Nordenfjeldske Dampskibsselskap er en meget betydelig forretning, kan man faa en liten forestilling om, naar vi meddeler at selskapet ved utgangen av 1913 hadde en flaate paa 34 dampskiber, som tilsammen danner en længde av $2^1/_4$ km. I løpet av indeværende aar kommer hertil 2 nye dampere, hver paa 4800 tons d.v.s. med denne værdifulde forøkelse vil flaaten bestaa av 36 skiber med en bruttotonnage av 34000 tons og en bokført værdi av ca. 9,000,000 kroner. Selskapets overskud de 5 sisste aar har utgjort tilsammen kr. 3,081,677,81, hvorav i 1913 kr. 843.546,33.

Av selskapets 34 baater som nu er i fart, gaar 4 i hurtigruten, 13 i de saakaldte kombinerte og Englandsruter, 4 paa Finmarken, og resten i gods og trampfart. Om sommeren i særskilte turistruter paa fjordene, Nordkap og Spitsbergen. I den norske Sydamerika-linje, som skal aapnes i mai maaned, skal de 2 nye baater anbringes.

Det Nordenfjeldske Dampskibsselskap begyndte sin virksomhet under meget beskedne forhold i 1857 med indkjøp av den lille damper „Nidelven.“ Den var bygget ved Trondhjems verft 1849 og var paa 70 hk. og hadde en længde av 99 fot.

Den utvikling selskapet nedgjennem aarene har gjennemgaat og i særdeleshet da de 10 sisste aar, er storartet. Den grafiske fremstilling herav som vil være at finde paa jubilæumsutstillingen, vil gi en klar og interessant fremstilling herav og vil sikkerlig spille en betydelig rolle blandt utstillingen for norsk næringsliv.

I 1880 optok selskapet arbeidet for turisttrafiken. Hvad der er

ofret paa dette omraade er ikke smaa summer. Og hvad det arbeide som er nedlagt paa dette felt, har været for turisttrafiken i vort land, det er visstnok mer og langt betydeligere end man fra første stund vil tro.

Et planmæssig oplysningsarbeide blev optat. Der blev utgit reklameskrifter, brochurer, ruter, tabeller og beregninger med stemningsfulde, karakteristiske beskrivelser fra ethvert sted, som

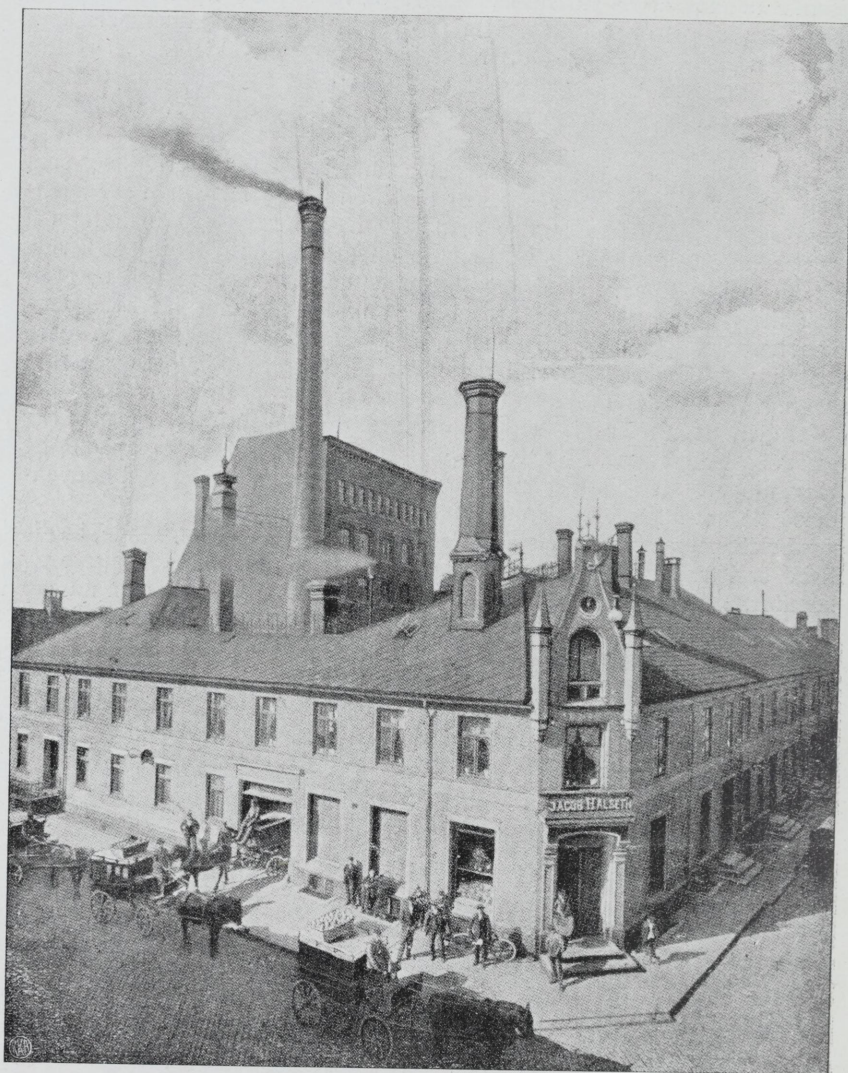
kunde tænkes at ha interesse. Disse skrifter blev trykt i tusenvis, paa flere sprog og spredt saa at si over hele verden, hvor selskapet har sine agenter Og litt efter litt blev vort land kjendt og skattet efter fortjeneste. Disse reklameskrifter fornyes hvert aar og trykkes i smaa praktiske lommeformater og kan i mange tilfælder erstatte vor kjære „Yngvar Nielsen.“

De tre sisste aar har selskapet arrangeret billige feriereiser som helt fra første stund har hat stor tilslutning. Og naar man ser igjennem aarets lille hefte som omhandler disse turer, kan man forstaa at saa mange som mulig vil benytte en saadan leilighet til at utvide sit kjendskap til vort lands storslagne natur. Alt er praktisk og greit lagt tilrette, de forskjellige turer billigst mulig utregnet, alt hvad man kan faa se og beundre, fremholdt, saa man paa forhaand ikke bare kan ha fuldt overblik over hvad turen vil koste, men ogsaa et litet begrep om hvilket utbytte man kan ha igjen.

Ingen bør derfor planlægge sine turer for nogen ferie, før man har gjort sig bekjendt med Det Nordenfjeldske Dampskibsselskaps planer og beregninger. De faas overalt hos selskapets agenter og ved henvendelse til hovedkontoret, Trondhjem.

Selskapets største turistskib „Haakon 7“ er absolut enestaaende, baade hvad konstruktion og utstyr angaar. Alt hvad man kan begjære av komfort, kan her bli en tildel, og de massevis av turister som nu om aarene gjester vort land, kan ikke paa en smukkere eller behageligere maate bringes frem til sit bestemmelsessted, end med denne storslagne baat.

Med D. N. F. D.s baater er der i 1913 ialt befordret 148576 personer. Dette betydelige tal vil sikkerlig bli adskillig større nu i jubilæumsaaret.

Jacob Halseth's

store etablissement ligger i *Krambodgaten nr. 16 og 18. Bratørgaten nr. 2 og Krambodgaten nr. 11.*

Forretningen blev etablert i 1863 av Jacob Halseth, hvis navn er bibeholdt som forretningsnavn ogsaa efterat sønnen, Adolf Halseth har overtat den.

Jacob Halseth døde 1878, og forretningen overtokes da av sønnerne Adolf, Axel og Conrad. Conrad døde 1895 og samme aar traadte broderen Axel ut, hvorefter forretningen helt overtokes av den nuværende eier.

Under Adolf Halseths ledelse har forretningen undergaat den ene betydelige utvidelse efter den anden. Nu omfatter den *maskinbakeri*, *wienerbakeri*, *konditori* og *kjæxfabrik*. Det sier sig selv at en forretning med en saa omfattende virksomhet kræver et enestaaende administrationstalent og et indgaaende kjendskap til alle enkeltheter ved store anlæg. Adolf Halseth har vist sig i besiddelse av begge dele. Han har forstaat at knytte til sin bedrift en for branchen særlig øvet og indsigtsfuld arbeidsstok, som med interesse følger med i forretningens utvikling.

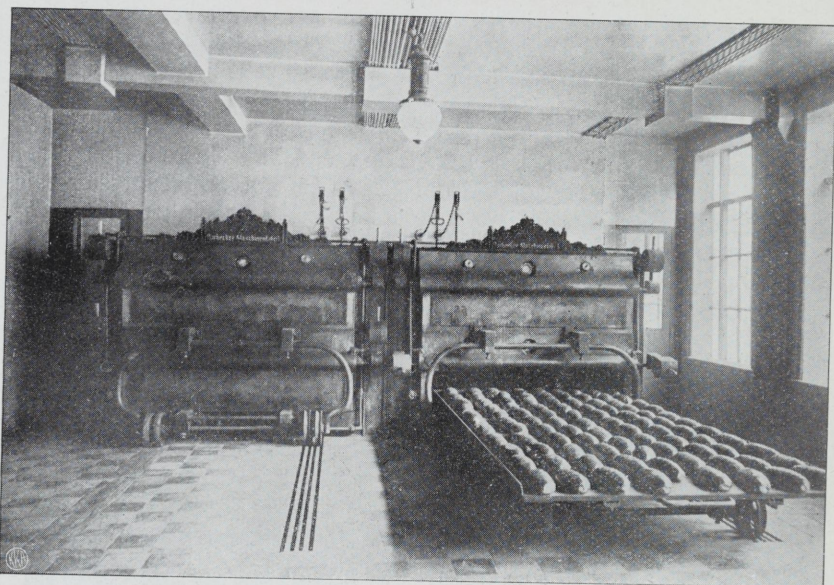

Fra begyndelsen av bodde hele personalet i huset og indtok sine maaltider der. Fru Halseth kunde ha op til 70 mennesker tilbords hver dag. Plassen blev imidlertid snart for liten. Forretningen sysselsætter nu 110 personer, hvorav 25 kvinder.

Anlægget er enestaaende i sit slags. Alt hvad teknisk videnskap har kunnet frembringe paa dette omraade, er anskaffet. Til de sisste nyanskaffelser hører et elektrisk bakerianlæg, som vistnok er Skandinaviens første.

At firmaets produkter er førsteklasses, beviser den enestaaende store omsætning. 12 hester og 2 vareautomobiler er i travl virksomhet hele dagen med at bringe varer omkring til kunder, og de ca. 240 utsalgssteder eller filialer som forretningen forsyner med brødvarer og konditorsaker.

Finbakeriet sysselsætter ved siden av avdelingschefen 12—14 mand. Her leveres de mest delikate franskbrød, rundstykker, karlsbaderhorn og lignende, samt som specialitet Halseths bekjendte suk-

kerkavringer og taffel-rugkavringer, — alt utført hovedsakelig med maskiner.

Bedriften har ogsaa en avdeling for *maltbakeri* og forskjellig andet *bakverk*.

I konditoriet arbeider foruten avdelingschefen 9 personer. Saavel her som i de øvrige lokaler findes vandslanger, som flittig benyttes.

Der er nu i daglig drift tilsammen 28 maskinovner og elektriske ovner. Den gjennemførte renslighet i alle rum, og at maskiner praktisk talt besørger omtrent alt arbeidet fra raastof til færdig produkt, har en stor sanitær betydning.

Hr. doktor Borthen fører kontrol med bedriften i denne henseende.

Butiken, hvor de forskjellige bakervarer har sit hovedutsalg, ligger paa hjørnet av *Krambodgaten* og *Bratørgaten*. Her er en stab av unge damer i hvitt antræk travlt beskjæftiget hele dagen med expedition av det delikate bakverk. Som bevis paa hvilket førsteklasses produkt der fremstilles i Halseths bedrift, skal nævnes, at ved utstillingen i Gand 1893, erholdt Halseth guldmedalje og diplom d'honneur, hvoriblandt kongen av Belgiens eneste guldmedalje. Ved Stockholmsutstillingen i 1897 erholdtes ogsaa guldmedalje for fremstaaende industriel virksomhet inden bakerfaget og for udmerkede brødsorter.

Adolf Halseths etablissement besøkes aarlig av mange personer, saavel utlændinger som indlændinger, hvoriblandt elever fra den tekniske læreanstalt, og det er i Trondhjems polytekniske forening holdt indgaaende foredrag om denne forretnings maskiner, drift m. m. Under undersøkelserne m. h. t. Trondhjems berettigelse til høiskolen, besøkte komiteen Halseths etablissement, og der fremkom fra fagmænd de mest smigrende uttalelser om denne mønsteranstalt. *R.*

Ragnhild Langes musikhandel.

„Dei vil altid klaga og kyta“
over mangel paa „nyt“ i vor by;
men jeg synes, vi bør ikke „syta“,
la os heller av by'n være kry.

Naar det gjælder musik eller sange
gies kun en eneste vei;
„Gaa til Nordre, til Ragnhild Lange,
for jeg vet, at hun skuffer dig ei.“

For den dame hun utnyttet tiden,
„crossed Atlantern“, erfaring hun fik,
laa paa reis, og for 13 aar siden
aapnet hun her i by'n sin butik.

Ja, i hele det nordlige Norge
allerbesste utvalg hun har,
og jeg tror derfor trygt jeg kan borge
hun dig ikke vil holde for nar

Menuetter, gavotter, etuder,
ja alt det som er nyt og er godt.
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —

Tysk og engelsk musik du vil finde
russisk, spansk. „italiano“ og fransk
Og jeg trænger vel ikke at minde
om den nordiske: norsk, svensk og dansk.

Ja i hyldernes rækker du støter
paa saa mangen en kjendt komponist.
Griegs og Kierulffs navne dig møter,
Haydn, Mozart, Beethoven, Liszt.

Men om noten ei ha'es paa lager
netop den, som du ønsket at faa,
saa husk paa at blot om non dager
hun den skaffer med posten „you know!“

Vær taalmodig og bruk kun fornuften
og vær ei saa streng i dit krav;
Nu gik posten blot gjennem luften
frøken Lange tog nytte derav.

Men i „Nordre“ blir pladsen for liten
for den frøken med al den musik,
snart hun flytter — hun følger med tiden —
til sin egen gaard — større butik.

Ned til 18 i „Thomas Angell“
„Adams“ sikkert til hjælp sig utbyr
og jeg spaar, at der blir ingen mangel
tænker heller av noter der kryr.

Hvor der før lød disharmonier
slag med hammer paa kobber og blik
lyder senere blot melodier
av den bedste, utsøkte musik.

Lad os nu ei klage og syte
over notesavn i vor by!
Lad os heller av noterne skryte
og forsøke „unoterne“ sky!

Jacob Matheson.

Det nu landskjendte firma *Jacob Matheson* i Trondhjem startedes under meget beskedne forhold 1852 av brødrene Jacob og Christian Matheson med en søster som eneste hjælp i butiken. Senere blev en yngre bror, Waldemar, ansat i forretningen og var en særdeles interessert medarbeider, indtil de to stiftere trak sig tilbake. Han blev da optat som kompagnon sammen med stifternes to sønner Ved Waldemars død i 1912 blev en av hans sønner optat i hans sted, saa forretningen nu drives i den samme aand av de tre brødres sønner.

Faa aar efter grundlæggelsen kjøpte firmaet egen gaard paa hjørnet av Olav Tryggvesøns- og Søndregate. Med den raske utvikling forretningen viste sig at være i besiddelse av, la den litt efter litt beslag paa hele eiendommen til forretningslokaler som ogsaa snart blev for smaa, og i 1896 maatte den gamle gaard rives, og paa

den store tomt reistes saa det palads-lignende forretningslokale. Strøket deromkring benævnes nu i daglig tale bare „Mathesonhjørnet“.

Den nye gaard er indredet i den mest moderne magasinstil med det bekjendte parisermagasin Au Bon Marché som mønster, specialavdelinger av enhver art, komplette smaa og store forretninger samlet til et hele under en ledelse med speciel utdannelse for hver avdeling.

Det begynder i kjelderen med rikholdig utvalg av tepper, linoleum m. m. og ender med store rummelige lagerrum i øverste etage.

I de mellemliggende etager har de forskjellige specialavdelinger sin plass. Det er interessant at gjøre en runde gjennem denne efter Trondhjems forholde kolossale forretning hvor det er ordnet praktisk og greit, saa publikum hurtig og lett kan finde sig tilrette. Og overalt staar elskværdig betjening færdig med vink og raad saavel i valg av solide slitestoffe, som i de nymfelignende lette saker, hjemmehørende i balsalen.

I 2 etage finder man store, rummelige systuer for kaaper, kjoler, morgenkjoler etc. samt kaapelagrene og den nye avdeling for færdigsyd garderobe. Utenbys kunder har bare at opgi maal eller sende ind et kjoleliv samt hoftevidde og kjolevidde, saa kan vedkommende paa nogen faa dager ha sin dragt, sin bluse, sin morgenkjole e. l. fiks og færdig.

Herreavdelingen har egen indgang fra gaten og danner en selvstændig avdeling for sig med stort lager av færdige herreklær og fuld herreekvipering forøvrig.

R.

Ja — dette er Henken ! ! !
Laboratoriets grundlægger.
Saapekoker & videnskapsmand.

Opfinder og enefabrikant av det i Norge overalt kjendte og overalt brukte „*Henken*“ *saape- og vaskepulver*, som er et videnskapelig produkt, fremstillet ved en av ham opfundet proces (elektrocombin).

Næst kronprins Olav er „Henken“ mest kjendt av og skattet i de 1000 hjem.

„Henken“- vaskepulverets gode egenskaper, er de grundstener, hvorpaa det har arbeidet sig ind blandt det store gross av praktiske, økonomiske husmødre, saaledes at det nu indtar første plass. Produktionen stiger aar for aar og er nu kommet op i over 1 million pakker sisste aar. I 1908 begyndte han med $^1/_2$ mand og $^1/_2$ *pike*, antallet steg sukcessivt til 3 mand og 12 piger. Men medio 1913 gik han helt over til automatisk drift, hvorved arbeiderantallet gik ned i 2 mand og paany $^1/_2$ *pike*. „Henken“ bringer altid husguderne i perlehumør, og da sang, som bekjendt, letter arbeidet, istemmes „Henken-sangen“, som bør opslaas i kjøkkenet og i bryggerhuset:

Ja, vi elsker Trondhjems-Henken!
Hjælp av ham vi har.
Kar og kop paa kjøkkenbænken
skinner jo som glar.
Naar til vandet kun vi sætter
av hans pulver litt,
:|: Vasketøi av baljen sprætter
stivet, strøket, hvitt :|:

Thomas Angell er den første.
Han gav byen brød.
Henken blir næst ham den største.
hjælper i vor nød.
Bliver gulvet stygt og støvet,
bruk da pulvret hans,
:|: blankt det bliver ufortøvet.
Alt gaar som en dans :|:

Nansen stevnet op mot Polen
naadde ikke frem,
Henkens pulver naar som solen
til de tusend hjem.
Over by og land det velter
sine goder ut,
:|: stænges ei av byggebelter,
Sneversyn og bud :|:

Nora Berg.

Frøken Nora Bergs lille solide forretning ligger i byens mest befærdede strøk *Olaf Trygvesønsgate 35.*

Da frøken Berg for ikke mere end 3 aar siden forlot sin kontorpost for at starte egen forretning, saa var det ikke bare fordi at kontorarbeidetikke var heldig for hendes helbred, men ogsaa for at tilfredsstille sin egen selvstændighetstrang. Grunden til at hun netop kom til at vælge *Barne-utstyr* først og fremst, var at hun visste mange stod raadvilde med hensyn til barnetøi. De var uvidende om hvad der skulde brukes, hvilke kvaliteter og fasoner som var besst. Dette var bestemmende for frøken Berg.

Resolut tok hun fat, satte sig grundig ind i alle enkeltheter, saa hun kunde gi raad og veiledning, og før man næsten visste ordet av det, var forretningen i fuld gang, og da ikke bare omfattende barnetøi, men ogsaa *dameundertøi* i alle grener, størrelser og kvaliteter. Enhver kunde faa det man hadde bruk for, fra det enkleste rette og slette til de mest elegante, florlette, kniplingsbesatte sorter. Hvad der fra første stund av blev lagt an paa, var at faa alt sammen smakfuldt, fint og godt arbeidet, selv om det var billige ting. Det skulde og maatte fremvises saker, som stod over det hjemførte, ikke bare i kvalitet, men ogsaa i utseende.

Og det lykkedes. *Trondhjems største specialforretning* paa dette omraade hadde løst sin opgave. Det viste sig at foretagendet var paakrævet. Det var mange som med engang søkte raad og veiledning, og kundekredsen vokste hurtig. For tiden sysselsættes 6—7 faste syersker, og en hel del finere arbeider, som kniplinger, broderier, heklinger o. l. utføres av fruer rundt omkring i byen, som gjerne ser sin tid litt besat. Selv er hun med sine 2 butikdamer stadig optat i sin forretning.

R.

Johan Melandsø & Co.

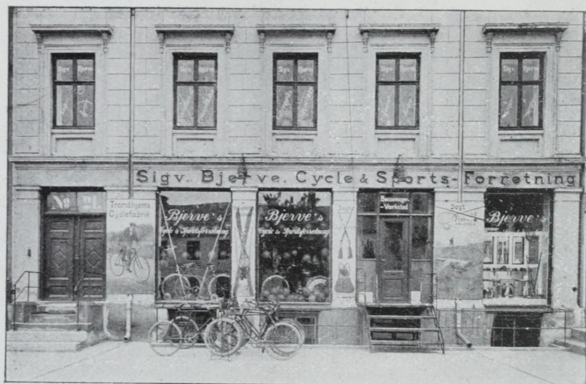

Nede i *Fjordgaten* — en av Trondhjems vigtigste livsnerver — ligger en lys vakker gaard med fasade til 2 gater; det er *Johan Melandsø & Co's* prægtige forretningsgaard. Store speilglasruter baade i 1ste og 2den etage, gjør lokalerne lyse og lette, og det er en sand fryd at stikke indom; for alt mellem himmel og jord findes i den butiken, fra den mindste spiker til de største kaminer og ovner! Ja, alt hvad som trænges baade inden- og utendørs i et byhus og paa en landsgaard, det faar man her! Johan Melandsø's navn er vel kjendt i hele det nordenfjeldske Norge, — fra Søndmør i syd til Finmarken i nord; — forretningen er nemlig en av de største i sit slags her i landet. I 1895 begyndte herr Melandsø en beskeden forretning i Fjordgaten 21. Paa grund av hans dygtighet og orden, vokset den sig i en fart saa stor at det maatte egen gaard til, og *nr. 25* i samme gate blev et par aar efter indkjøpt. Senere er ogsaa nr. 27 og nr. 29 kjøpt av hr. Melandsø, og om kort tid skal ogsaa disse 2 gaarde gjennemgaa store forandringer, saa alle 3 skal virke som et hele. Tvers over gaten, like ved kanalen, ligger firmaets store pakhus, og herfra er der livlig trafik baade landverts og sjøverts av forretningens grovere

varer. Naar nu hele komplekset staar færdig, vil firmaets vigtigste artikler bli adskilt, for hr. M.'s forretning er ingen enkel affære; den omfatter nemlig *isenkram og kortevarer*, *oljer*, *maler- og farvevarer* (husmødre, husk paa „Nissefarven", udmerket til farvning av alle slags stoffe!), *jern* og *metaller*, *bygningsartikler*, *pap* og *støpegods*, *alle slags husholdningsredskaper*, med andre ord en broget og forskjelligartet blanding av store ting og smaa ting, av billige og kostbare saker, av gjenstande baade i flytende og fast form. Johan Melandsø er ogsaa disponent for *Norsk amerikansk petroleumskompanis avdeling* nordenfjelds, desuten er han en meget benyttet mand i kommunale og offentlige hverv, og om ham kan man si mer end om nogen anden: han er en fuldt ut „selfmade man". Forretningen er i stadig vekst og har et personale paa 40 mennesker.

Sigv. Bjerve.

At der staar kvinder bak

en disk — selv i en cykkel,- ski- og vaabenforretning det forbauser ikke i vore dage.

Kvinden er jo med overalt og ikke mindst naar det gjælder noget paa — „sport." Men hvad som slaar en med forbauselse og bringer respekt for kvindelig energi og initiativ, er at det er en dame som er indehaver, og som i egentlig forstand driver den sportsforretning her skal omtales.

Sigv. Bjerve's cyklefabrik og sportsforretning ansees med rette for at være den største i sit slags nordenfjelds. Det var hans enke som kom os i møte, da vi ringte paa i forretningsgaardens 3dje etage. for at faa et interview med hende til „Norske Kvinder."

Fruen som er en liten spæd skikkelse, fører os stille ind i en samtale om forretningen. Hun fortæller at hendes for 3 aar tilbake avdøde mand, har oparbeidet den helt og holdent. Han oprettet et verksted for fabrikation av cykler efterat han var kommet hjem fra et 3-aars ophold i Amerika. Derover arbeidet han nemlig sin første cykkel, og interessert og driftig som han var, gik det stadig fremover for ham.

Forretningen blev grundlagt i 1897 og for 15 aar siden kjøpte han gaarden, hvor forretningen drives, centralt og bekvemt beliggende *midt i Kongensgate.*

„Hvordan kom De til ikke at gjøre som saa mange andre enker som blir sittende igjen med en stor forretning?“ spør vi fruen.

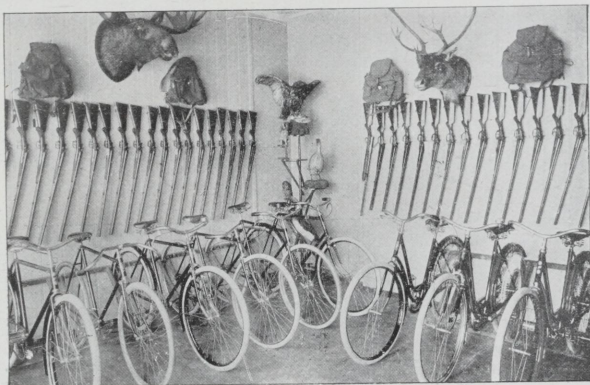
„Jeg hadde saa nær solgt den ogsaa, for alle raadet mig jo saa at si enstemmig fra at overta den selv og ha saa meget at styre med. Men ved tanken paa mine 5 mindreaarige barn og paa hvad arbeide min mand har nedlagt i denne forretningen, kom jeg heldigvis til at beholde den selv.

Saameget mere som det stod klart for mig at forretningen var i fremgang og i god trivsel, og at det ikke kunde bli saa uoverkommelig at bygge videre paa det gode grundlag min mand hadde lagt.

Det første aar efter min mands bortgang holdt jeg mig desuten oppe, netop ved det arbeide bestyrelsen av forretningen krævet.

Hver morgen var jeg førstemand paa pletten og aapnet butiken — og alt gik bra. Senere var jeg saa heldig at kunne ansætte en dygtig bestyrer som dengang opholdt sig i Amerika.“

E. Nnn.

„Hjemmenes Vel“

Trondhjem

Foreningens navn angir med engang retningen for dens virke. Det er hjemmenes vel i ordets dypeste betydning som er foreningens maal.

Med den raskhet kvindebevægelsen har utviklet sig i vort land, stod det klart for hjemmets kvinder, at man ogsaa paa det hjemlige omraade maatte holde skridt med utviklingen, saafremt samfundet ikke skulde tape isteden for vinde paa de rettigheter kvinderne ned gjennem tiderne hadde tilkjæmpet sig. Hjemmene som jo i grunden er kjernen i samfundets vekst, maatte ikke glemmes fordi om mange andre og nye veie var aapnet for kvinderne til kundskap og praktisk virke. Kvindernes rettigheter og deltagelse i samfundet maatte i første række komme hjemmene tilgode. Der maatte optas et praktisk arbeide for at fremme de hygieniske, økonomiske og sociale forholde omkring i hjemmene.

I fuld forstaaelse herav var det at en del damer tok initiativet til dannelsen av „Hjemmenes Vel“ i Trondhjem. Den 28. mars 1911 holdtes konstituerende møte. Der var stor tilslutning. 200 medlemmer blev indtegnet. Fru Aagot Jenssen blev foreningens første formand.

Med en række oplysende foredrag med paafølgende diskussion begyndte foreningen sin virksomhet, og allerede i august s. a. aapnet den sit fæstekontor, som med engang viste sig at være et i høi grad paakrævet foretagende.

Det stod imidlertid klart for styret, at skulde hjemmenes vel varetas paa den rette maate, maatte der sørges for at den hjælp som blev ydet gjennem foreningens fæstekontor, var kyndig i hjemmenes gjøremaal og da først og fremst i praktisk matlavning. I 1912 leiet man lokaler og oprettet her et „Hjemmenes Vels kjøkken“ med spisekvarter og husholdningsskole. Og fra nu av mottas elever i 3 og 4 maaneders kurser i praktisk husstel.

Grundprincippet ved disse kurser er at lære eleverne at lave sund og nærende mat paa den mest økonomiske maate. I teoretiske timer lærer eleverne at kjende de forskjellige stoffers bestanddele, saa man ved sammensætning av dagens kost kan faa samlet de rette næringsværdier. De unge piker som gjennemgaar disse kurser, enten for selv at bygge sit hjem eller for at gaa ind i andres tjeneste, faar alle det grundprincip med sig ut i livet: at gjøre mest mulig av litet. Den daglige paapasselighet i husholdningen har mere at si i nationaløkonomisk henseende end mange i første øieblik vil tro. Det er det enkelte hjems velstand og økonomi, som danner grundlaget for samfundets utvikling, og hjemmenes velstand beror i stor utstrækning paa den maate husholdningen forvaltes.

Anlægget fik snart sin faste stok gjester, hvis antal stadig er øket Særlig er det den studerende ungdom, som i mangel av eget hjem, vil ha et hjemlig sted at ty hen til.

Der er i 1913 solgt over 40,000 portioner middagsmat foruten at der i de rummelige lokaler ofte arrangeres smaa selskaper, fester, bryllupper o. l.

Høsten 1913 avholdtes utstillingen av grønsaker med demonstration av frøken Mathilde Schønberg.

Et udmerket resultat har foreningen opnaad i sit arbeide for mere praktisk indredning av vore boliger, idet den har opnaad at faa tilføiet bygningsloven for Trondhjem, at der i enhver leilighet skal findes et ventilert rum for opbevaring av klær, og at der til ethvert kjøkken skal findes et rum i direkte forbindelse med frisk luft til opbevaring av matvarer. Enhver som kjender boligforholdene i vore større byer, vet hvilket fremskridt dette er saavel i hygienisk som i rent praktisk henseende. Foreningen har ogsaa opnaad at en dame er kommet ind i bygningskommissionen.

Men man maa ikke tro at foreningen med dette har naad toppen av sin virksomhet. Foreningens nuværende formand, fru Astrid Pedersen, som i mars 1913 blev valgt som saadan, bebuder atter nye foretagender. Bl. a. har man nu fra 1. juli d. a. leiet endnu større leilighet, saa man fra den tid kan faa internat for eleverne.

Det er et imponerende arbeide som er nedlagt i foreningens virke i de tre aar den har bestaat, og det utføres med tillid og uten andet vederlag end bevisstheten om de resultater som opnaaes.

Foreningen tæller nu 860 medlemmer.

R.

Kan en mor og husmor ogsaa være forsørger?

„Livs-, brand- og sjøassurance tegnes hos **fru Augusta Matheson Brun**“, saan omtrent lyder teksten paa fru Bruns forretningskonvolutter og hendes avisannoncer. Videre staar der blandt andet: „Optar ordres paa fru Rohde's pusseekstrakt, udmerket pussemiddel for guld, sølv, plet og nikkel.“

Da dette absolut *er* et udmerket pussemiddel, stanser vi fruen i hendes travle gang til „Hjemmenes vel“, hvor hun sitter i bestyrelsen, men „hvor jeg ikke er aktiv længer“ som hun selv sier.

Fortæl litt om pusseekstrakten, er De snil. — Ja, kom og gaa med nedover gaten litt, jeg har lynende travlt! — De har vist bestandig travlt, fru Brun; men maa De ikke bremse farten litt imellem, De ser jo egentlig ikke robust ut? — Jeg? Nei jeg er sterk som norsk fjeld og *maa* ha meget at bestille, er ikke av Bødtkerslegten for ingenting, ser De.

Hvordan kom De til at tænke paa forretninger? — Aldrig med en tanke har jeg tænkt paa noget saant før jeg blev tilbudt det landskjendte brand- og sjøassuranceselskap „Norske Lloyd“. Senere er alle mine agenturer blit tilbutt mig, og nu har jeg en hel del. Sisst fik jeg en udmerket barneforsikring, hvis make ikke findes, og som jeg har hat stor glæde av; netop den slags forsikring synes jeg sorterer under kvinder. Idetheletat har jeg søkt at lægge mit arbeide saa nær op til hjemmets og kvindens interesser som mulig. Med „Norske kvinder“ har jeg ogsaa hat noget at gjøre. — Hvordan kan De saa greie alt dette? — Jeg har jo min forretning saa at si i mit hjem. Assurance- og agenturbranchen har jeg netop valgt med hjemmet for øie; det har store fordele for en mor at kunne greie op med forretningerne inden hjemmets vægge. Kræver hjemmet og dets pligter mig, ergo er jeg min egen herre og lar forretningerne fare den dag!

Nu tilbake til „Fulgo“. De har altsaa prøvet den? — Om jeg har! Straaler ikke mit sølv og plet hjemme paa buffeten „pletfrit“ og skinnende til helgen. Piken mente det het ikke „Fulgo(d)“ for intet, hun var rent begeistret over hvilken sølvglans pletten fik med en gang. — Hvad synes De om navnet? „Jeg straaler, jeg blinker“ passer jo godt paa en saadan artikkel, og navnet „Fulgo“ er let at huske, bare nu vore kunder ogsaa vil føie d'erne til, da skal vi være fornøid. — Men hvordan er saa dette kommet Dem ihænde? — Jo, fru Rohde her i byen har fundet opskriften frem blandt gamle gode papirer, og saa at si fra kistebunden trukket den frem i dagens lys. Sammensætningen er god og navnet og opskriften beskyttet ved lov. Fabrikationen som snart er i fuld gang, skal foregaa saa samvittighetsfuldt som mulig og med de respektive metallers bevarelse for øie. Snart har spørsmaalet: grovere kobber og messing ogsaa fundet sin løsning, og da haaber vi at „Fulgo“ skal vise sig at være det besste pussemiddel i handelen.

At saa blir tilfældet betviles ikke et øieblik. Det blinker energisk i fruens øine, og vi ser allerede i aanden „Fulgo“ overstrømme markedet med en viss fart. En række av autoriteter, baade blandt guldsmede og husmødre som har prøvet den, er enige i sin ros over den, og for hoteller, dampskibe og de tusen hjem vil „Fulgo“ snart være uundværlig. Det *er* rart med det gamle gode! —

„Jeg syntes det var altfor glimrende til at skulle føre en beskeden tilværelse,“ sier fru Brun, „og saa er vi gaat i kompaniskap, fru Rohde og jeg,“ — og hun ser ut som hun ikke alene greier, at gaa sammen“, men tar têten, naar det gjælder forretninger.

E. N nn.

Pauline Christiansens parfumeforretning.

Det var ikke under de lyseste omstændigheter fru Pauline Christiansen begyndte sin selvstændige forretningsvirksomhet. Pinlige økonomiske forholde tvang hende til at se sig om efter et virkefelt som kunde skaffe underhold til hende selv og hendes syke mand Hun begyndte med at gi undervisning i musik, men ved siden av nattevaak og anden lidelse tok dette saa paa nerverne at det maatte opgis. Saa læser hun tilfældig en aften i „Urd“ at en dame med stort held hadde oparbeidet en parfumeforretning, og med ett var det slaat fast at et forsøk maatte gjøres paa dette omraade. Hendes 10 aarige beskjæftigelse i parfumeforretning kom hende tilgode, og den 17. februar 1906 aapnet hun en velassortert, men dog meget beskeden forretning i en avsidesliggende smal gate. Hun hadde dog fra første stund av de besste forbindelser, saa baade kvalitet og pris kunde konkurrere med hvemsomhelst. Og det gik over forventning bra. Alle-

rede i 1908 blev lokalet for litet, og hun leiet da sin nuværende butik, en av de mest centrale i byens mest trafikerte gate.

Forretningen omfatter nu ikke bare alle mulige slags *parfumer, toiletsaker, saaper, børster, haarpynt* og alt tænkelig i *vaskeartikler, barbersaker* o. l., hun har ogsaa en meget vel assortert avdeling for skjønhetspleien. Her kommer vel i første række apparater til fjernelse av de for alderen saa sørgelig sladderagtige rynker og midler mot graat haar. Hertil kommer forskjellige slags *crèmer, rensende, lægende* og *forskjønnende.*

Osaa en velpleid haand trænger sine saker, og hertil findes, *neglevand, neglecrème, filer, pinder, børster* og *pudder* i alle farver alt opbevart i skinnende blanke glas og krukker som egger til kjøps.

Det som kanske glæder fru Christiansen mest, er at hun blandt alle sine nye kunder har beholdt sine første venner fra starten av; men saa lægges der ogsaa særlig an paa at føre jevne, gode varer, saa ingen faar grund til at føle sig skuffet.

R.

C. F. Haave, sadelmaker.

Naar hustru og mand arbeider sammen, blir resultatet som dette.

„Her er det ikke saa langt til himmelen“, er det engang saa smukt blit sagt om Trondhjem. Det var de brede gater og de toetages husrækker som var foranledningen til ordene. — Ja, i de solide gammeldagse trægaarder findes ogsaa de solide forretninger. Skal der utvides? — Well! saa graver man i dybden eller skaffer lager og verkstedslokaler i 3dje og 4de etage i bakgaarden.

Det var en slik utvidelse de holdt paa med hos *C. F. Haave* i *Olaf Trygvesønsgt.*, da vi forleden var derinde for at ta forretningen i øiesyn. — — En kunde holder netop paa med at se paa sovesofaer, vi ser med. Tænk, hvilken nydelig divan om dagen! skuffen under til sengklær skjules av chaiselongueteppet. Og den lille nydelige sovechaiselongue med skraapute og endestykke til at slaa ned om dagen! „Det var noget for en hybeldame“, tænker vi. — Siden følger vi fru Haave som elskværdigst viser frem de delikateste smaa sybord man kan ønske sig, koselige teborde og nyeste nyt i kurvmøblementer, foruten alt det andet pene og saare ønskelige denne del av butiklokalet rummer. Vi passerer kuffertavdelingen, hvor der findes en masse deilig paa omraadet, og som vækker den mest ubetvingelige reiselyst. — „Se denne lille damekufferten“, sier fruen, „den er indvendig forsynet med alt hvad en moderne dame behøver av reiseffekter. Se her, alt kan løftes ut og placeres paa et hvilketsomhelst toiletbord. Her er alt, fra neglefil og lugteflaske til børster av alle slags og krøltang. — — „Hvilken deilig konfirma-

tionspresent!“ utbryter vi uvilkaarlig — „og prisen?“ — „Fra 45 til 165 kr. — dette er krokodille“. — I 2den etage frydes ens øie ved de mest moderne salonmøblementer. Der staar bl. a. et nydelig i mørk mahogny. Den skjønne skapsofa med klaffebordet foran, er trukket med det deiligste gobelin. — Vi stirrer beundrende. „Ja det der er solgt utenbys, og dette“, fruen viser os et næsten like pent, „solgte vi make til netop“. Nydelige gedigne saker. — Efterpaa vandrer vi i fruens fotspor over høvlspaan og malerpotter forbi murere og forretningens haandverkere paa vei til de vordende lagre og verkstedslokaler helt oppe i 4de. Hit op bringes paa elektrisk heis de dyrebare møbler for at stoppes og trækkes, og her er elektrisk rensemaskine for møbelstop.

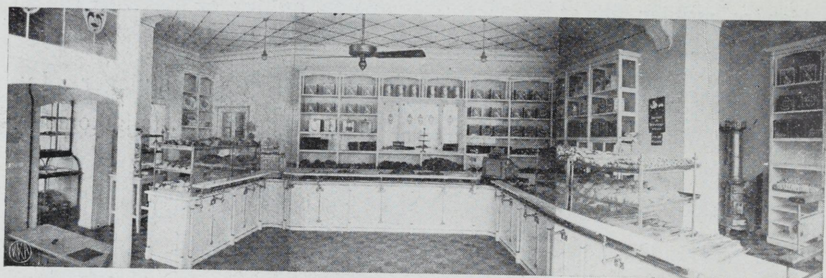
Nede i 2den og 3dje har vi soveværelse og spisestulager. Lys polert birk, mahogny og satin overstraaler hverandre der, toiletkomoder og buffeter staar i rad og række. Her er ingen mangel paa utvalg for dem som skal sætte bo, — ens kjøpelyst maa her uvilkaarlig sættes paa en haard prøve. Men fristelsen baade til at kjøpe og reise, naar virkelig høidepunktet efterat baade hr. og fru Haave, da vi atter staar nede i butiken, tar frem og viser os de eleganteste og fremforalt mest praktiske reiseeffekter ens hjerte kan begjære. I hast skal nævnes skindtøfler i futeral av størrelse som en lommebok, klædesbørste, ikke stort større end en kam, i futeral, foruten alt det praktiske og luksuriøse vore dager kan opvise paa omraadet. — —

Hr. Haave's forretning har fra en beskeden begyndelse (1885) ved begge egtefællers hjælp svunget sig op til det den nu er:

En av de største i sit slags nordenfjelds. —

E.Nnn.

Wilh. Hoff, Trondhjem.

Faa er vel de som er bekjendt med hvilken kolossal utvikling bakerihaandverket har undergaat i de sisste 25 aar, og ikke flere er det vel som har rede paa hvor interessant et av de moderneste anlæg i denne branche er.

Vi har netop hat anledning til at bese *Wilh. Hoff's* nye anlæg i *Olaf Trygvesønsgt.* og har fulgt produktionen fra første instans til den sisste, da brødene og de delikate kaker staar der i glashylderne eller paa disken i butiken, og vi er helt begeistret for hvad vi har set.

Wilh. Hoffs forretning kan til næste aar feire sit 30 aars jubilæum, idet Wilh. Hoff efter flere aars arbeide i sin fars, L. M. Hoffs velrenomerte forretning i Apotekerveiten, og i utlandets mest bekjendte bakerier og konditorier, i 1885 startet den nu landskjendte bedrift i Olaf Tryggvesøns gt.

Forretningen begyndte med 5 mand, og to av de gamle vedovnstyper, og beskjæftiger nu ca. 50 mennesker og har en hel række av de mest moderne ovntyper, som fyrer med kul og uten at fyrmaterialet kommer i den mindste berøring med det rum hvor stekningen foregaar.

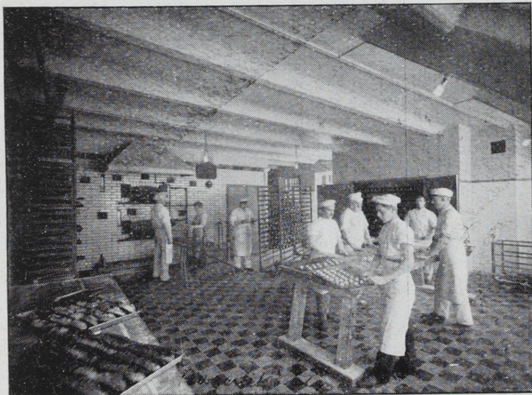
Hvad de sanitære, praktiske og tekniske spørsmaal inden branchen angaar, har Wilh. Hoffs firma altid været paa toppen. De nyeste

og besste metoder og maskiner har altid været anvendt, og efter flere gjennemgripende forandringer og tilbygninger, saaledes i aarene 1896 og 1903, sisst i 1912—13, præsenterer dette anlæg sig som et av nutidens vakreste og mest moderne bakeri-og konditorietablissementer.

Hele anlægget er holdt i hvitt, fra butiken med det smakfulde serveringsrum gjennem konditorier og bakerier til mellagerne, hvite fajanceklætte vægger, fliselagte gulver, rent, lyst og venlig overalt; gulvene kan i en fart sættes under vand og væggene avvaskes let med en svamp — intet støvfnug blir sittende.

I konditoriet blir vi forundret staaende over alt hvad man nu kan faa utført ved maskiner; de surrende hjul fortæller os om piskning av egg og fløte, skalling av mandler, epler o. lign., knusninger, valsninger og formalinger.

Vi gaar til bakerierne hvor de kolossale eltemaskiner nu behandler deigen i motsætning til gamle dages haandknadning; — maskiner deler og delvis former stykkerne, og den sirligste lille maskine deler kavringerne i de velkjendte over- og underdele.

Den tiltalende ovnsfaçade i glaseret kakkel, hvor de bronsemalte jerndører markerer de enkelte ovne, de fajanceklædte vægger med vaskeservanter og haandduker, lyst og rent — jo her kan man straks se at det er det daglige brød som fremstilles; renslighet og orden hersker overalt, og firmaet skaffer da ogsaa det besste og sundeste man kan faa av brød, og det delikateste og fineste i konditorsaker.

3 hester og en automobil kjører forretningens produkter rundt i byen, og mange er de som vet at skatte de gode varer som firmaet leverer.

Ett er sikkert: efter at ha gaat gjennem dette delikate etablissement, nærer man ingen betænkeligheter hverken i den ene eller den anden retning. — Her er gjort alt hvad gjøres kan for paa den mest sanitære og praktiske maate at fremstille det vakreste, mest velsmakende og delikateste bakverk.

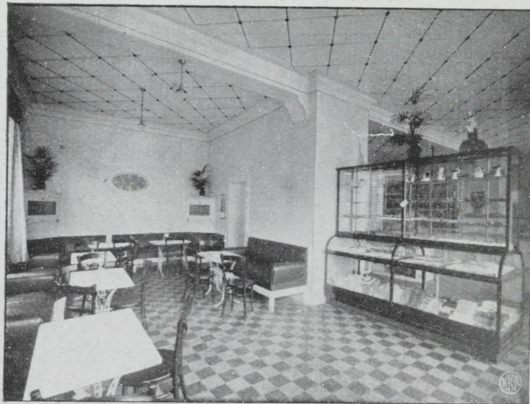
Forretningens seniorchef har nu traatt i bakgrunden og har overlatt forretningen til sine to unge og driftige sønner, Wilhelm Hoff og Torleif Hoff.

Den forstaaelse disse ved vort besøk viste for alle spørsmaal i hygienisk-sanitær og praktisk-teknisk retning, og den interesse de viste for sit fag og sin forretning, overbeviste os om at vi i disse har garantier for at det gamle velrenomerte navn vil holdes høit i hævd og bringes end høiere.

Vi forlater forretningen med den overbevisning at her produceres det besste paa den vakreste maate.

Vi bringer d'hrr. Hoff en tak for den interessante tur gjennem etablissementets forskjellige dele og uttaler ønsket om, at de i forretningens trivsel og fortsatte fremgang maa faa valuta for sine bestræbelser i at imøtekomme nutidens mange krav til denne branche.

R.

T. M. L. F.

Trondhjems musiklærerforening kan ikke nævnes uten i forbindelse med en kvindes navn — *fru Rosa Bergmann.* — „Selv musiklærerinde med mange aars praksis visste fru Bergmann, „hvor skoen trykket“. Hun har været sjælen i det hele, og den som alene har æren av at foreningen er blit til, og at den er blit saa utmerket som den er“, sier en av musiklærerforeningens ældste bestyrelsesmedlemmer, som vi hadde anledning til at tale med paa vei ut til fru Bergmann.

Hun gik selv rundt til hver især av musiklærere og lærerinder og gjorde indlysende nytten av en sammenslutning. Og det lykkedes ogsaa fruen at faa *alle* med.

Med denne forhaandskundskap om fru Bergmanns energiske virke for foreningen, viker vi ikke tilbake for et forsøk paa et interwiew om foreningen, tiltrods for at fruen oplyser om, at det er organistLindemann som indehar formandsstillingen nu efter hendes fratræden.

„Jeg hadde ikke tid længer, saa nu er jeg bare sekretær“, sier fru Bergmann. Men sekretær er vist ikke „bare“ — og vi trær trøstig ind i fru Bergmanns koselige stue.

Da vi ber fruen fortælle om foreningens tilblivelse f. eks., sier hun:

„Det er ikke stort at fortælle, men det hadde længe før 1905, da vi fik den istand, staat klart for mig at musiklærere og lærerinders kaar ofte, — ja altid for deres vedkommende som skulde leve av det, — var særdeles utrygge og daarlige. Musiklæreres utdannelse er jo lang og ikke billig, og indtægterne, saa usikre som de var i timebetalingens tid, stod slet ikke i forhold dertil. At de *smaa* indtægter ogsaa var *usikre*, skyldtes for største delen den gamle slendrian — *forsømmelserne.* Eleverne forsømte til stadighet og oftest uten at si fra. Eller en elev kunde komme med avbud ved timens slut!! Og betaling for timer, som ikke var git? Det var det de aller færreste som fik indkrævet.

Store ulemper forvoldtes ogsaa ved de høist ubestemte jule- og paaskeferier. Her blir imidlertid alle elever forelagt et schema med foreningens regler til underskrift. Efter foreningens ikrafttræden er nu ulemper av forannævnte art „en saga blot“. Og forsømmelser eksisterer omtrent ikke længer, til baade elevers og læreres gavn. Tilslut vil jeg nævne, at vi har sat os som maal at kunne oprette et understøttelsesfond. Vi er begyndt, idet vi gjennem elevkonserter, tefester inden foreningen og lign. har skrapet litt sammen som en begyndelse til et grundfond. Men det er endnu „høit op og langt frem“. —“

E. Nnn.

Musiklærerforeningens medlemmer er følgende:

Dagny Bang, Ragnhild Bang, Rosa Børsum Bergmann, Aase Dahl, Bilka Wolfsolm Dworsky, Carl Finberg, Olav Fossum, Olga Glomsaas, Ingeborg Jenssen Grøndahl, Marie Halvorsen, Reidun Hansen, Audhild Løken Hartmann, Fredrikke Hartmann, Richarda Klem Hartmann, Esther Singer Hofsengh, Anna Christie Kielland, Astrid Klingenberg, Kristine Koller, Oscar Kveiuld, Anna Angell Lindeman, Christian Lindeman, Marie Kirksæther Løvaas, Marie Iversen Matzow, Margit Rynning, Laura Ryssdahl, Johs. Sandberg, Doris Scharffenberg, Oscar Skaug, Rosa Johansen Solbu, Ruth Strand, Morten L. Svendsen, Sigrid Sæther, Ynghild Wroom, Marie Wahl, Lilly Wikran, Charlotte Øyen Zapisesco, Ingegerd Øyen. (Se fagregistret).

Er Kvinders arbeide jevnbyrdig med mands?

Der tales saa ofte fra og til om hvorvidt kvindens arbeide er jevnbyrdig med mandens. Spørsmaalet har især været oppe, naar talen f. eks. har dreiet sig om like løn for kvinde og mand.

Denne boks blade kan kanske tale litt med om saken, hvis det kræves av dem. — —

Vi skulde opsøke *Marie Aas's tobaks- cigar og frugtforretning* i *Kongensgt. 32.* Frk. Aas hadde pr. telefon betrod os at ved 11 tiden om formiddagen var den besste til at opnaa en rolig stund.

Ikke destomindre var baade frøken Aas og hendes tre forretningsdamer travlt beskjæftiget bak disken ogsaa paa dette klokkeslet.

Men omsider faar vi frk. Aas for os selv i hendes private leilighet som støter op til de to butiker.

Døren til frugtbutiken staar paa klem og uavbrutt lyder kassaapparaternes klokker ind til os mens frk. Aas, som paastaar der intet er at fortælle om hende selv eller forretningen, tilslut allikevel har røpet hemmeligheten om hvordan en forretning blir til og blomstrer.

— „27 aar gl. og med ubetydelige midler løste jeg borgerbrev og begyndte en liten tobakshandel litt længer ute i gaten. I tre aar var jeg ganske alene med alt. Lukket op om morgenen og stængte om kvelden — vi har som bekjendt oppe til kl. 12 nat“. — — Og saa? „Ja, saa gik det godt og støtt fremover hele tiden, og saa maatte jeg jo ha en dame tilhjælp. Senere leiet jeg her og begyndte en liten frugtforretning som jeg altsaa drev ved siden av — og de trivedes og vokste begge to. Nu har jeg smeltet dem sammen og vi har vor fulde hyre, tre faste damer og jeg — ja sommetider, f. eks. i juletrafiken er vi baade 4 og 5. — — Men det er ikke noget at skrive om, det hele har jo gaat saa jevnt og godt fremover“. — — De tar vel ikke lange ferier da? spør vi næsvist — — „ferier? nei, det blir det ikke svært meget tid til. Nei, forretningen maa nok passes først og fremst, og her blir ofte saa travlt imellem — f. eks. om aftenen efterat aviserne er kommet. Her gaar jo daglig 200 - 300 dagsaviser over disken foruten alt det andet av tidsskrifter og lettere literatur og hvad ellers hører forretningen til.“ — Og det er ikke saa ganske litet ser det ut til ved et blik omkring i forretningen. Det slaar en, hvilken absolut orden og renslig appetitlighet der hersker baade inden og utenfor disken.

Med hvilken sikker kvindelig smak er ikke alt ordnet! Hvor ligger ikke de delikate spisechokolader, konfekten og de øvrige spisevarer smukt og fristende ordnet i sine glasmontrer! — — Og tobaksavdelingen? Var ikke selv snadder og spaserstokker, cigarretuier og tobakspunger, om de end ellers ikke formaadde at gjøre noget varig indtryk paa os, dog ordnet og utstillet slik at de bar bud om at her hersket forretningsaand og kvindelig energi i skjøn forening!

E. Nnn.

Riebers filial, Trondhjem

er filial av det bekjendte firma Rieber i Bergen. Filialen blev aapnet i Trondhjem 1887 og drev fra begyndelsen utelukkende indkjøp av huder og skind. Under disponent Th. Falkangers dygtige ledelse utviklet forretningen sig snart til ogsaa at omfatte andre artikler f. ex. tørfisk, tran, tjære, m. m.

I 1899 aapnedes ogsaa egen skotøiforretning baade for engros og endetail under navn „*Trondhjems Skomagasin*". Denne forretning var den første i Trondhjem som solgte skotøi engros i de trønderske distrikter. I det rikholdige detailutsalg i *Olaf Tryggvesønsgate 6*, hvor der stadig føres et betydelig stort lager av alle sorter skotøi, galosjer, tøfler o. s. v. vil ingen søke forgjæves efter det som passer. Her finder man sterke solide beksømssko, som sikkerlig kan staa imot de mest ihærdige angrep av vaarsøle og høstslud. Her findes det rikeste utvalg av amerikansk skotøi, det fineste Wienerskotøi, selsskapssko og spasersko i boxcalf, lak og chevreau, — alt

i moderne, smukke og praktiske façoner, til alle aarstider, alle aldre, alle anledninger.

Da Riebers filial i 1909 gik over til aktieselskap, gik Trondhjems Skomagasin ind i filialen, og har fremdeles hvert aar i stor utstrækning øket sin omsætning.

Riebers filial har eneutsalget for landdistrikterne i Nord-Norge av Den norske skofabriks bekjendte „Standard“-skotøi og fører altid herav et stort og velassortert lager.

En forretnings utvikling og vekst beror i første række paa ledelsen. Hr. disponent Th. Falkanger har fra første stund vist sig i besiddelse av evner og kræfter til at drive forretningen fremover. Med sin store dygtighet og utrættelige energi har han fra en meget liten begyndelse arbeidet forretningen op til en av de største og mest ansete i branchen. Forretningens virkefelt omfatter nu ikke bare det nordlige Norge, men har ogsaa stort marked i Nord-Sverige.

I 1912 kjøpte filialen et av de største pakhuser i Fjordgaten for kr. 127.000, — og størstedelen av denne bygning optas nu av forretningens lokaler.

Firmaet beskjæftiger for tiden 35 personer.

R.

Andreas Moes glasmagasin.

Borte i *Olaf Tryggvesønsgate* er der en hel række av utstillingsvinduer som altid tiltrækker sig publikums interesse, og faa gaar ogsaa forbi uten at stoppe; for Andreas Moes vindusutstillinger er virkelig ogsaa en seværdighet. Følger man sin medfødte kjøpetrang og træder ind i forretningen, vil ens blik med velbehag glide rundt i det store rum med det dæmpede overlys hvor alt vidner om smak. Av betjeningen føres man omkring i de forskjellige avdelinger, og den forekommende elskværdighet som man blir mødt med, gjør at man gjerne avlægger forretningen et besøk. Rundt om glimter det i krystal og blinker det i glas. Ved en væg staar en montre med det deiligste porselæn, en ren museumsgjenstand. Porsgrundsporselænet skinner i fornem mat glans ved siden av keramik i sterke farveoverganger. Der er Kjøbenhavnerporselæn og tysk, engelsk og fransk porselæn og en vakker montre med japanesisk og kinesisk porselæn. Der er moderne lamper og lysekroner hvor lyset brytes i alle regnbuens farver; der er billig stentøi og syltekrukker, nikkelvarer, emaljevarer og alle sorter kjøkkenutstyr.

Kort sagt — firmaet tilfredsstiller i det hele tat den mest kræsne

smak, — kaffeservicer til 3—400 kr. utviser at utvalget ikke staar tilbake for hvad man kan faa i utlandets flotteste magasiner.

Andreas Moe har ute i Ilsviken sin egen stentøifabrik, hvor der fabrikeres krukker av saltglassert stentøi, d. v. s. det er den første norske fabrik for de saakaldte hollandske krukker. Denne fabrik blev grundlagt i 1910. Andreas Moes glasmagasin grundlagdes i 1880 av Andreas Moe, som døde i 1896, da forretningen overtokes av hans driftige frue, og ledes siden 1905 av sønnen konsul Andreas Moe. Forretningen er i den senere tid stadig utvidet. I 1911 blev forretningslokalerne helt forandret og modernisert, saa de nu staar fuldt paa høide med utlandets større magasiner. Selve butiken har en gulvflate paa ikke mindre end ca. 500 kvadratmeter. I etagen under butiken er store utstillingsrum for bordservicer, vaskeservicer etc. og i 2den etage er forretningens kontorer.

Ikke mindre end 70 damer og herrer sysselsætter herr Andreas Moe i sit magasin og sin fabrik, saa for Trondhjems-forholde er det ikke litet.

Man behøver ikke reise til Amerika for at bli til noget.

Mitt i hjertet av trafiken, paa hjørnet av *„Nordre“* og *Thomas Angells'gt.* ligger *thesalonen.*

Hvem av byens folk har ikke avlagt en visit deroppe i de koselige lokaler? Hvem har ikke fundet hvile i de bekvemme sofaer i *frk. Oddes* damesalon f. eks.?

Ja, mangfoldige er de som har fundet veien derop gjennem „den trappen, som folk skræmte mig saa med, da jeg begyndte her,“ sa frk. Odde. Endelig lykkedes det nemlig undertegnede at faa hende med bort i en stille krok. Det vil i parentes bemerket si: (en av hendes egne værelser som støter op til kaféleiligheten.) I damesalonen var der merkelig nok stille et øieblik paa eftermiddagen; men to minuter efter at dette var opdaget som »stille krok“, var det igjen fuld trafik derinde. Røkesalonen var besat, det store hjørneværelset med alle de svære speilglasruter ut til „Nordre“ likeledes — kort sagt, hvor en ser er der folk i „Marie Oddes café,“ som den oftest kaldes.

„Hvor længe har De bodd her?“ spør jeg. „Det er 3 aar siden jeg flyttet hit, og 9 aar siden jeg begyndte i Olav Trygvesønsgate.“ „End før den tiden? Drev De ikke syetablissement?“ — „Aa jo“, sier frk. Odde og smiler, „jeg gjorde da det; men ikke vet jeg, hvad som drev den forretningen, lysten var det ikke, men det gik jo bra det ogsaa. Jeg tydde jo til sømmen som noget jeg kunde begynde med uten utdannelse og midler, da jeg som 15 aars gl. jentunge skulde begynde at sørge for mig selv. Men min hu stod altid til kjøkkenet. Da jeg saa som 29-aarig tjente nogen skillinger paa en gaardhandel, brøt jeg ut, og siden jeg begyndte med caféen har det gaat fremover stadig og med raske skritt.“ — „Jeg har lat mig fortælle at De har været i Amerika?“ — „Aldrig! nei her i byen har jeg altid arbeidet,“ sier frk. Odde stolt og glad.

Det er ogsaa med glæde man noterer, at det ikke for alle er nødvendig at lægge Atlanterhavet mellem sig og hjemlandet for at kunne „drive det til noget.“

Dygtighet, paapasselighet og samvittighetsfuld renslighet i forbindelse med valgsproget: „kun det besste er godt nok,“ er det ganske visst som har bevirket at thesalonen fra første dag har forstaat at vinde sit publikum — og holde paa det.

Frk. Odde fortæller at hun har nogen kunder som har besøkt hendes salon hver dag siden hun begyndte!

Efter samtalen med frøkenen steg undertegnedes nysgjerrighet efter at bese ogsaa de ytre lokaler.

Plassen tillater visst ikke her at specificere indtrykkene av denne runde; men medtages skal det i al korthet at jeg aldrig hadde trodd det mulig for et cafékjøkken med 8—9 tjenende aander i beskjæftigelse at opvise en saa gjennemført properhet. *E. Nnn.*

Her kommer Sissi!

Balletten skulde indstuderes. Der var et lurveleven i Cirkus, hvor studenterne holdt til; det var „Maxis!" som skulde indøves. Med ett hævet én sin røst overdøvende de andres: „Hysch! der kommer Sissi!" — og der *blev* stille i leiren. Vi gjør studentens ord til vore: hysch, her kommer Sissi! — —

Ja, hvor det gjælder dans, der utstrækker „Sissi" sin hjælpende haand og sine dansende ben, enten det nu dreier sig om en veldædig tilstelning eller det er selve teatret det gjælder. „*Frk. Sigrid Tønseths danseskole. Moderne danse og plastik*" heter det i annoncerne forresten, og naar der ellers skal tales alvorlig. Og det er i dypt alvor og med stor respekt for hvad en ung dame kan drive det til, naar hun vil noget, at vi her sætter pen paa papir.

Da frk. Tønseth i 1911 indbød endel av byens damer til en plastik-opvisning, hvor hun selv var eneste optrædende, forbauset og begeistret hun sit publikum ved sit mot og sin energi. Hun hadde nemlig i høi grad utvist begge disse dyder ved at bryte ut av sin „kasse" i en herv. forretning for at vinde sig nyt land i sit nuværende virke, i sin fødeby! Og at det nu anno 1914 paa trods av sterk konkurrance er lykkedes hende til fuldkommenhet at gaa ind i trøndernes bevissthet som én til hvem man med fuld fortrøstning betror sine barns og sin egen person, viser den tilslutning og fremgang hendes danseskole kan opvise. Vi gir ordet til hende selv: „I 1911 kom jeg direkte fra Kj.havn, hvor jeg hos fru Walbom fik den sisste avslipning efterat jeg først hadde studert dans i Kr.a hos Gyda Christensen og Marie Næumann. Siden har jeg i Stockholm studert rytmisk og plastisk gymnastik hos Anna Behle efter Dalcroz's metode. Forrige aar drog jeg til Paris via Kj.havn utelukkende for de moderne danses skyld. — –

„Elevantallet?". Jo, det har vokset godt, fra 400 første aar til 700 nu iaar. Et glædelig faktum er det at konstatere at det ikke længer *bare* er det at kunne flytte benene i trin efter musiken som interesserer folk. *Plastiken* omfattes nemlig med stigende forstaaelse, og jeg synes at spore at øinene nu mere aapnes for denne gren, som efter min formening er av saa stor betydning naar det gjælder et dannet menneskes „legemlige" opdragelse. — —" Paa mandag drar jeg til Frankrig smiler frk. Tønseth, „Paris?" — „Selvfølgelig"! —

Og til høsten „naar graagaasen flyr mot sør", — hun møter den underveis. — —

E. Nnn.

I. K. Lykke.

Firmaet **I. K. Lykke** blev grundlagt i Trondhjem omkring 1830 av Iver Knudsen Lykke. Han drev først Nordlandshandel, utrustet jægter for Lofoten og kjøpte sild og fisk. I 1836 løste han handelsbrev og gik nu mere over til bondehandel i Trøndelagen. Han omsatte kvernstene fra Selbu og alle slags landsprodukter, og til gjengjæld forsynte han bønderne med husholdningsvarer efter datidens behov. I butiken, som dengang laa mot Gjetveiten, og omfattet handel med smør, ost og kolonialvarer styrte hans driftige kone. Hun var av den gamle handelsslegt Tangen paa Tønset og med sin gode indsigt i handelen drev hun butiken op til den største i branchen.

Da Iver Lykke døde i 1865, overtok hun forretningen sammen med sin ældste søn Peder Tangen Lykke. Han hadde faat en god utdannelse hjemme og i utlandet, og med sine alsidige kundskaper og sit praktiske forretningsskjøn drev han forretningen sikkert og godt frem paa det gode grundlag den var bygget. Han importerte selv kaffe, sukker og de fleste kolonialvarer fra utlandet og var en av de første Trondhjemsgrossister, som sendte ut reisende sælger paa landdistrikterne. Herr O. Sæther, som fremdeles er firmaets prokurist reiste paa landdistrikterne i 35 aar.

Efter morens død blev P. Lykke eneindehaver av firmaet i 1878. Under hans dygtige ledelse gjennem gode og daarlige tider, vandt firmaet anseelse som et av de solideste handelshuse i Trøndelagen. I 1894 blev den gamle forretningsgaard ombygget, og forretningen flyttet fra Gjetveiten til **Munkegaten 48**. Forretningen fulgte nu byens raske utvikling og fik en stor og solid kundekreds, som stadig har øket, takket være firmaets bestræbelser for altid at føre gode varer.

I 1895 blev P. Lykkes ældste søn optat som kompagnon i firmaet. Han hadde da gjennemgaat handelsakademier i England og Frankrig og arbeidet et aars tid i et kolonialfirma i Hamburg. Han var russisk vicekonsul i Trondhjem til 1913, da han søkte avsked paa grund av alle sine gjøremaal i forretningen og kommunen. Ivar Lykkes bror, Bjarne Lykke var i flere aar butikchef, og medindehaver i firmaet fra 1908 til 1910, da han traadte ut av firmaet og kjøpte sig en landeiendom paa Ringsaker.

Fra 1910 er Ivar Lykke firmaets eneindehaver. I 1912 blev firmaets lokaler i Munkegaten atter ombygget idet kontorerne flyttedes ovenpaa i anden etage, og hele første etage blev tat til butik. Den nuværende butik har en helt moderne indredning med marmorplater i tak og vægger og glasskaper for ost og hermetik. I et hjørne av butiken findes et eget smørlager med hvitskurte marmordiske og kjøleindretning. I bakgaarden mot Gjetveiten har firmaet lagerrum i 3 etager for finere kolonialvarer, og under hele eiendommen store kjeldere i 3 avdelinger for ost, frugt og hermetik. Desuten har firmaet sit eget pakhus i Fjordgaten 68 med engroslager av kaffe, sukker, mel og sirup.

Forretningen beskjæftiger nu 40 mennesker og holder 6 hester til varetransport.

Aprilsolen skinner varmende.

Aprilsolen skinner varmende ind i det gamle kontor. Ved skrivebordet sitter den tredje generations repræsentant i forretningen.

Mens vi venter paa anden generation, fabrikens nuværende eier, lar vi blikket gli omkring i det hyggelige rum. Det streifer tobaksbordet, mahognysekretæren med Thorvaldsens buste, og stanser beundrende ved den ældgamle kasseklokke med de originale dekorationer.

Men der kommer *hr. Knoff, Trondhjems mineralvandfabriks* eneindehaver. Let og elastisk er hans gang, og levende interessert hans tale. Man kan næsten ikke tro det mulig, naar han fortæller, at samtidig med at firmaet næste aar kan feire 50 aars jubilæum, er han selv ogsaa jubilant av samme alder i forretningen.

Dens grundlægger var hr. Richard Knoff — hr. *S. O. Knoff's* far, som døde i 1892.

Hans fabrik blev den første av *alle* mineralvandsfabriker i det nordenfjeldske Norge, og T.hjems mineralvandsfabrik er fremdeles enefabrikant av de *egte* frugtchampagner og -limonader og det egte amerikanske *ingefærøl.* — — Ja, hvilket barn og hvilken voksen her nordenfjelds kjender ikke flasken med „the stars and stripes"? Hvem av os trøndere har ikke med velbehag sat tillivs vort „ginger ale" eller frugtchampagne i Knoff's pavilloner i Elsterparken ved Fossestuen eller i smaabjergene? For ikke at nævne den herlige „rødbrus" eller „gulbrus" som vi dengang vi endnu hadde „vort barnlige skjær" med rette ansaa som gudedrikken, som barneballernes og 17de mai's største attraktion.

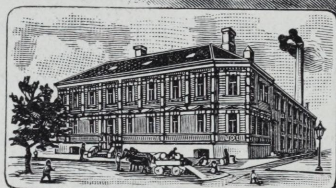
„Det fins jo flere mineralvandfabriker nu," sier hr. Knoff. „Men vor egen opfindelse for fabrikationen har det lykkedes os at bevare for os selv. Vi har f. eks. for aar tilbake kjøpt eneretten til den nu i utlandet moderne fabrikationsmetode baade for Norge og Sverige. —

Vort firma var ogsaa det første som etablerte bryggeri for alkoholfrit øl (vørterøl); dette har faat guldmedalje i Wiesbaden. Desforuten har vi høieste pris fra vor deltagelse i utstillinger baade i Stockholm og Bergen." — T.hjems mineralvandfabrik har leverance av sine fabrikata i T.hjemsamterne, samt Nordlands og Romsdals amter, og beskjæftiger foruten arbeidere og personale ved fabriken her og ved vor filial i Namsos, tre reisende.

Som man ser en forretning i blomstring og med traditioner, som vil bæres videre ved det navn som likesom uløselig er knyttet til fabrikationen av brus og mineralvand nordenfjelds.

E. N-nn.

FABRIKEN „ARILD"

Trondhjem

I 1885 tok d'hrr. Finne, Lysholm og Larsen tanken op om at danne en margarinfabrik. De var indsigtsfulde, energiske mænd som forutsaa betydningen av denne nye industri, og fremtiden viste at de saa rigtig!

Fra et litet paaagtet — ja næsten med motvilje møtt produkt — har margarinen gaat sin seiersgang og vundet indpas i de tusend hjem.

Og denne stilling har det vundet — først og fremst fordi det gjennem tilførsel av animalsk og vegetabilsk fett, hentet fra større og rikere utstyrede verdensdele — var mulig at gjøre margarinen billigere end natursmør — dernæst fordi fabrikationen er foregaat med den ytterste renslighet under iagttagelse av alle hygienens former, overvaaket av specielt ansat læge.

Derfor økedes „Arild"s produktion hurtig, og fabriken kunde i 1888 fra en mere beskeden begyndelse flytte ind i større lokaler i sin nye gaard i *Kjøbmandsgaten nr. 50.*

Her ligger den dominerende, smukke eiendom og vækker forbipasserendes opmerksomhet — utad det gamle patricierhjem — indad travl fabrikvirksomhet, støttet av nutidsteknik og udmerkede apparater.

I 1906 gik forretningen over til aktieselskap, og aktierne spredtes blandt byens forretningsmænd. Indehaverne av Trondhjems kolonial forretninger og bakerier, er nu interessenter, og trøndersk handelsaand og foretagsomhet har slaat ring om foretagendet.

„Arilds margarin" sælges i alle butiker, „Arilds margarin" brukes i alle hjem, og trønderne kunde med rette glæde sig over den utmerkelse „Arild" vandt, da den ved Stockholmsutstillingen i 1897 blev tildelt guldmedaljen, utstillingens største udmerkelse.

Fabrikens direktion bestaar fortiden av:

Baker Wilh. Hoff, Konsul Kjelsberg og fru Karen Larsen.

Fabrikens disponent er hr. M. Sørensen. *R.*

En kvinde, som kan sine ting.

Kan det være tvil om at en kolonialforretning er i gode hænder hos en dygtig kvinde?

Nei. Men det er med fornøielse at man har anledning til paa prent at uttale som sin overbevisning at der ikke er spor av tvil.

Vi tar f. eks. den ærede læser med ind i *O. S. Sæthers kolonialforretning i Kongensgate 20.*

Det er en sneslapset lørdag paa vaarparten. Ustanselig gaar døren op og igjen, gulvet er vaatt tidlig paa dag av dryppende paraplyer og vaate føtter. Fem ekspeditricer og fruen selv er i aktivitet ved vegtene, oppe i hylder og ute i lagerrummene. Visergutterne kommer og gaar med sine kurver, telefonen kimer og kassererskelen har fuld sjau. — jo her er liv! Men se med hvilken præcision alting gaar! Skal der slaaes op kasser? ja saa er fruen parat med hammer og brækjern. Her er selvhjulpne folk, ser det ut til.

Forresten besørges i størst mulig utstrækning slike ting paa de andre ukedage hos fru Sæther. Kommer man derind en dag mitt i uken f. eks. og trafiken er mere normal, skal man ikke tro, at de mange hænder er ledige. Nei, da benyttes tiden til opveining av de mest gjængse sorter og kvanta av sukker og mel f. eks. „Der veies flere hundrede kg. i 3 kg.s poser og stilles bort til fredags- og lørdagshandelen,“ sier fruen, „ellers klarte vi nok ikke at faa alting fra haanden sisst i uken, naar travlheten er størst.“

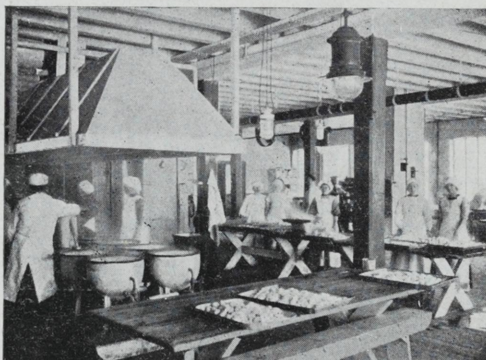
Og fru Sæther greier at faa alt ekspedit fra haanden, det sier enstemmig alle hendes gamle trofaste kunder.

Fruen viser os om i sine lagerrum, hvor sirupstønder, melbinger og smørkasser har tilhuse. Det snurrer lystig i den elektriske kaffekvern — den gjør det visst fort av med den vældige beholdning av røde kaffeposer derborte paa væggen.

Da vi atter befinder os i kontoret, fortæller fruen at det var hendes mand, O. S. Sæther som i 1903 startet forretningen, og at han ikke blev forundt at drive den stort mere end et halvt aars tid, før døden kaldte ham bort. Det gik ikke helt tilfredsstillende i begyndelsen, saa fruen hadde sine betænkeligheter ved at fortsætte den. Men tilliden til den gamle lov om at alting som skal vokse, først maa ha godt rotfæste, ryddet betænkelighetene avveien, og fru Sæther kan visst nu være godt fornøid med veksten.

Blandt de mange Stavangerske hermetikfabriker har *C. C. C.* med rette erobret sig en plass i første række.

Kokerier for fiskeboller.

Ikke bare den stediige presse og de mange besøkende, foreningsvis og enkeltvis, men ogsaa de offentlige inspektører har git fabrikens styr og stel det besste lov. C. C. C.s chefer har efter besste evne og ved alle forhaandenværende midler søgt at gjøre anlægget, teknisk og sanitært, til en mønsterfabrik i sit slags. — Og vi tror det har lykkedes.

Der er sørget for alt til fabrikationens hurtighet og renslig stel, alt arbeide utføres under de mest betryggende sanitære forhold i lyse høie lokaler. Matvarerne tilberedes paa glinsende marmorbord, likesom der altid iagttages den allerstørste renslighet med maskinerier, redskaper og apparater.

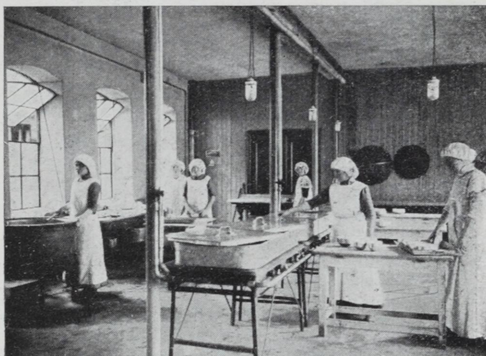
Vaskerummet.

Firmaet *Concord Canning Co.* beskjæftiger i sine fabriker, lager og ettiketteringsrum 108 mænd og 275 kvinder. Kvindernes væsentligste arbeide bestaar i lettere haandarbeider — som trædning av brisling og sild paa teiner før varen gaar til røkeriet — nedlægning av den røkete brisling i æsker — paafyldning av olivenolje og tomatsauce i æskerne — skrapning av fisk, kokning av fiskeboller og fiskepudding

og al anden fisk- og kjøthermetik — nedlægning av ansjos i bokser — rensning av appetitsild, paaklæbning av etiketter etc. etc.

Der beskjæftiges kvinder i alle aldre — fra konfirmationsalderen og op til 60 aarige. —

Det meste arbeide utføres paa akkord — saa flinke rapfingrete kvinder kan tjene 3—5 kroner dagen under det besste sæsonarbeide. — Kvinderne som steller med varernes forædling, bærer alle under arbeidet hvite luer og forklær. — Ogsaa for alle dem som har sit daglige arbeide i denne fabrik, er der sørget saa godt som det lar sig gjøre. — Foruten at fabriken ligger i høie lyse lokaler, er der særskilte spiserum, garderobe og badeværelse med karbad, dusch og romerbad, desuten er der i alle etager adgang til at vaske hænderne.

Kokerier for Fiskepudding.

En tilfreds arbeidsstok gjør et dygtig og godt arbeide, og naar da arbeidsstokken ledes av dygtige fagfolk, og cheferne sørger for at

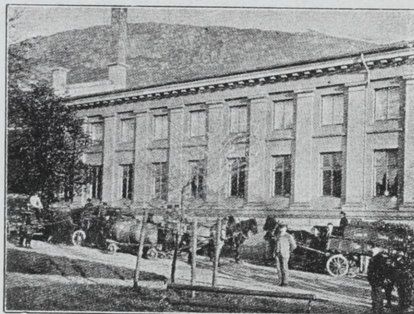

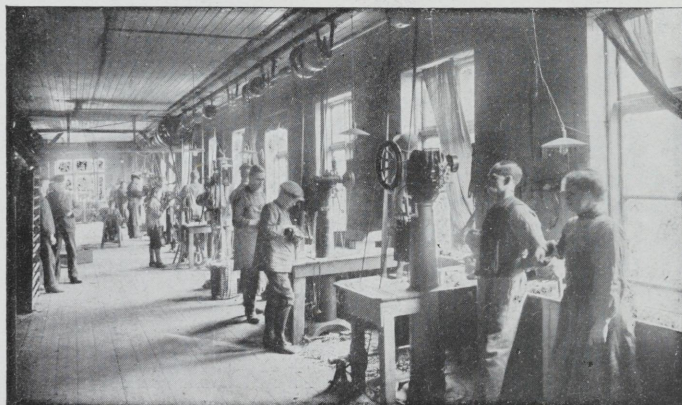
Kjøkken for Fiskepudding.

fabriken altid har prima raavare, saa vil publikum som skal spise de færdige produkter, altid kunne være tryg for at den vare som bærer C. C. C's merke, altid er førsteklasses hermetik. —

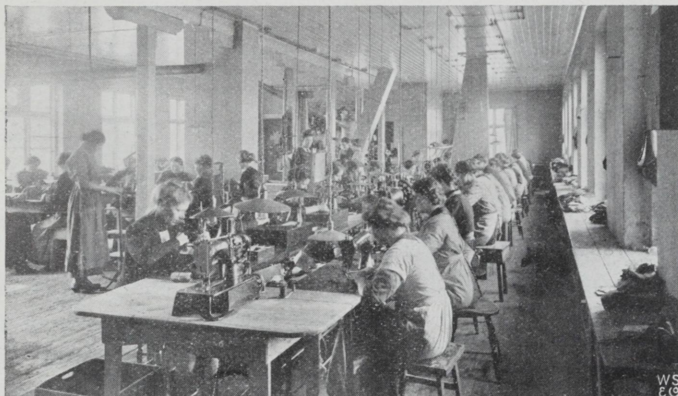
I. T. Halvorsens skofabrik, Fredrikshald.

Faa kvinder kjender til hvormange processer et par støvler eller sko har at gjennemgaa, inden de præsenterer sig i den elegante form som enhver dame sætter saan pris paa. Vi vil derfor ta os en tur gjennem en moderne skofabriks lokaler og følge f. eks. et par chevreau støvler paa deres vandring fra den ene avdeling til den anden. — Fra *skindlageret* utleveres skindet, sammen med opgave over façon, størrelse, læst og andre forhold (en opgave som ledsager støvlerne helt til de er færdige), til *tilskjæreravdelingen.* I denne skjæres der efter modeller 12 forskjellige beter, som tilsammen skal utgjøre en støvle. Efterat disse, hver især, har faat sine kanter sværtet, kommer de ind i *naatleriet.* Dette er kvindernes specielle departement. Bestyrerinden har at efterse, at alle stykkerne er i orden, hvorefter hun utdeler et bestemt antal sæt til de forskjellige naatlersker. Disse arbeider efter et saakaldt delt system, slik at hver naatlerske har sin bestemte funktion. Herved opnaas større rutine og hurtighet.

Naar saa stykkerne er sammensyd, leverer den sisste indehaverske „resultatet“ til *maljemaskinen,* en automatisk indretning, der forsyner støvlerne med maljer, hvorefter de gaar videre til en liten maskine, hvis funktion det er at snøre skafterne, ja, ikke det alene: den knytter saagar baandene sammen, forat støvlen skal faa den rette form paa læsten. I *maskinsalen*, hvorhen nu den færdige overstøvle vandrer, møter den sine *bundsaaler*: *bindsaale* og *yttersaale,* som i *stan-*

seriet er uthugget av lærhuderne ved hjælp av store maskiner og jernformer. Saa pindes de sammen, de to, idet overlæret sættes paa læst, og fæstes til bindsaalen med „*tacks*“, (smaastifter). Paa vore fine, randsydde støvler syes derefter en bred sterk lærstrimmel, som senere skal brettes ut og brukes til *paasyning* av selve saalen, smaastifterne tas nemlig senere ut, for en randsyd støvle maa bare ha spikre i hælen. Forat façonen skal holde sig, paalægges en „*gelenk*“, et stivt lærstykke — hvorefter den utjevnes med en *korkmasse*, forat saalen skal slutte kompakt til. *Yttersaalen* syes paa. Dette sker med traad, som blir trykket gjennem varm flytende bek, og det maa foregaa med omhu og nøiagtighet, forat ingen feil i sømmen skal indfinde sig. Saa kommer *fræsingen*, hvilket vil si at saalen avslipes paa en hurtigløpende rund kniv, forat den skal bli glat og fin; saalen slipes derefter med sandpapir. Hælen sættes paa, alt sker pr. maskine. Og saa — „the last finishing touch“: Støvlen sværtes, pusses, opblokkes og ferniseres. Saa staar den færdige støvle der, fin og elegant, og venter paa sin skjæbne! Parvis pakkes støvlerne i silkepapir og lægges i æske, eller flere par pakkes sammen i kasse for at spredes over det hele land. Og skindet av den lille gjetebuk som sprang om i Amerikas fjelde, havner paa en eller anden damefot et eller andet sted, efterat det har gjennemgaat denne grundige, solide behandling paa **I. T. Halvorsens skofabrik i Fredrikshald.**

Denne fabrik blev grundlagt i 1878. Efter i 18 aar at ha samlet sig grundige erfaringer paa haandverkets omraade, startet *I. T. Halvorsen* en skofabrik i 1896. Det var noget nyt dengang, at skotøi skulde forfærdiges ved hjælp av maskiner. 30 mand ansattes, men i løpet av nogen faa aar, utviklet produktionen sig, saa antallet av arbeidere paa fabriken er nu 164, hvorav de 70 er kvinder. Der forarbeides ca. 600 par skotøi pr. dag. Firmaet *I. T. Halvorsens* skotøi mrk.* „*Record*“, er kjendt og skattet overalt, og er prisbelønnet i Skien 1891 og i Bergen 1898.

Knoffs mineralvandfabrik.

Hvem sætter ikke pris paa et glas iskold brus eller selters en het sommerdag? Og hvilket merke man skal vælge, er man snart klar over; ti „*Knoffs mineralvande*“ er altfor godt kjendt. Fra Trondhjem til Kirkenes overstrømmer dette merke markedet; men faa er det vel som vet, at der er *to forskjellige firmaer*, som driver disse fabriker fra Trondhjem og nordover. Det firma vi her vil fæste os ved, har 2 fabriker, en i Bodø — Bodø mineralvandfabrik — og en i Tromsø — Knoffs mineralvandfabrik — og eies av fru *Helga Heiberg Knoff*.

Hendes mand C. S. Knoff grundla i 1882 ikke mindre end 4 fabriker, foruten de før nævnte, baade en i Hammerfest og en i Vardø. I 1903 overtok fru Knoff med stor dygtighet virksomheten efter sin mand, som paa grund av sygdom hadde trukket sig ut av forretningerne. Fabrikerne paa Hammerfest og Vardø blev fra denne tid nedlagt, og bedriften blev saaledes mer koncentrert og forenklet, idet de to nuværende forretninger i Bodø og Tromsø greier al leverancen til begge amter. Paa begge disse steder har firmaet egen gaard med tilhørende fabrikbygning. — Fru Knoff har i al denne tid administrert den fremdeles meget omfattende bedrift gjennem sit kontor i Trondhjem. Hvert aar foretar fruen reiser nordover, for personlig at tilse forretningerne, som begge ledes av dygtige bestyrere, den i Tromsø av en dame. Foruten fabrikernes egne produkter har firmaet agenturet for Trondhjems aktiebryggeris avholdsøl paa Tromsø og Bodø.

Her i „Midnatssolens *egentlige* land“, hvor solen 2—3 mndr. av aaret ikke gaar ned, konsumeres ogsaa mængder av brus, safter og frugtchampagner, og i de mørke vintermaaneder, naar den bekjendte nordlandske selskapelighet begynder, avløser selters og soda sommerens læskedrikke.

FAGREGISTER

ADVOKATER:

Høiesteretsadvokat

Elise Sem,

(M. N. S.)

Kristiania.

AGENTUR & ASSURANCE-FORRETNINGER:

Augusta Matheson Brun.

Agenturforretning.

Livs-, Brand- og Sjøassurance.

Løkkegt. 1, Telefon 2607 k.

Trondhjem.

Obs. Se foranstaaende helsidesannonce.

ARKITEKTER:

Lilla Hansen, Kristiania.

Tordenskjoldsgt. 7.

Telef. 15628.

BARBERFORRETNINGER:

Nicoline Danielsen,

Barber- og Frisørsalon

Josefinegt. 22. **Kristiania.**

Telefon 11096.

BARNEKONFEKTIONSFORRETNINGER:

Babymagasinet.

Landets ældste Specialforretning i Babyutstyr, Daabsartikler, alle Slags Barnedragter. Dameundertøi fra det billigste til de eleganteste Genrer.

Susanna Kjøsterud,

Akersgt. 18 (Atheneum).

BLOMSTERFORRETNINGER:

Julie Clausen & Co.

Prinsensgt. 26 b. Telefon 656.

Kristiania.

BLOMSTERFORRETNINGER:

Thora Olsen,
Pilestrædet 27, Telefon 5029.
Kristiania.

Lovise Norum.
Kransebinderi og Blomsterforretning
Nordregt. 11, Telefon 2923.
Trondhjem.

Ragna Rosbach,
Olav Trygvesønsgt. 15. Telefoner 1691, 2514. **Trondhjem.**
Blomsterforretning, Buket- og Kransebinderi. 1ste Pr. paa Gartnerutstillingen i Trondhjem Sept. 1913 for smukt Binderi og Materiale.

Christiane Steen.
Etabl. 1882. Telefon 1119.
Frø, Blomster- og Liksvøpsforretning,
Thomas Angellsgt. 15.
Trondhjem.

Julie Østbyes Blomsterforretning, Nedre Slotsgt. 17,
Telefoner 733, 8740.
Kristiania.

Østbyes Blomsterforretning
(Indh. Frk. Birgitte Berg)
Etabl. 1909.
Buket- og Kransebinderi.
Indeherredsv. 14, Telefon 2242.
Trondhjem.

BLOMSTER (kunstige):

Ulla Müller,
Øvre Slotsgt. 7² Hj. Prinsensgt.
Telefon 14132. **Kristiania.**

BOKBINDERIER:

Signe Bjerke
Karl Johansgt. 27. Telefon 13526
Kristiania.

Aagot Hielm.
Bokbinderi. Grænsen 19.
Telefon 1139. **Kristiania.**

BRODERIFORRETNINGER:

Akersgatens Broderiforretning.
(Forh. Møllergt. Broderiforretning.)
Akersgaten 53, Hj. Apothekergt.
Kristiania.

B. Buchardt-Svensen.
Kjolebroderier.
Universitetsgaten 9, Telef. 3930.
Kristiania.

Maria Bærem,
Olafskleven — **Stavanger.**
Broderi- og Barneutstyrsforretning.

BRODERIFORRETNINGER:

Anna Haneborgs Tegnekontor

Øvre Slotsgt. 17

Kristiania.

Alslags paategning utføres. Paategnede saker i godt utvalg. Monogrammer.

Henriette Hansen.

Møllergt. 20. Telefon 15083.

Kristiania.

Henriksen & Wilhelmsen.

Broderiforretning. Thv. Meyersgt. 33 vis à vis Birkelunden,

Kristiania. Telef. 15111.

Rikt Utvalg i Mønstre og Broderiartikler. Rimelige Priser. Elever mottages i Haandarbeide. Aftentimer for Voksne.

Frøknerne Hjelm.

Øvre Slotsgt. 15 b, Telefon 13370.

Kristiania.

R. Lorentsen.

Broderiforretning, Skovvn. 6. Telefon 13464. **Kristiania.**

Godt Utvalg i paategnede og færdige Broderier. Tegninger utføres hurtig og pent.

Utstyr navnes.

Frk. Hjelm.

Broderiforretning. Tegnekontor.

Nordregd. 11. Telef. 1472.

Trondhjem.

Betzy Tande,

Guldbroderiforretning. (Specialitet Huebroderi.) Holbergsgt. 23 II

Telefon 1497 2. **Kristiania.**

Lina Holm,

Hægdehaugsvn. 35. Telefon 1834.

Kristiania.

Kristiania Tegnekontor og Broderimagasin,

Øvre Slotsgt. 9. Telefon 7158.

Kristiania.

BRODERIFORRETNINGER:

Lydia Iversens Eftf.
Telefon 8946. Etabl. 1872.
Industri og Tegnekontor, Akersgt. 18, (Indgang Prinsensgt.) **Kristiania** mottager alle Slags Broderier, Hækling, Linsøm, Paategning paa hvidt og kulørt. Monogram tegnes og syes hurtig. Hardangersøm og Hækleprøver utleies. Uthugning og Plicé lægges.

Magda Rønning.
Specialitet: Moderne Haandarbeide.
Olav Trygvesønsgt. 33, Telef. 1677 k.
Trondhjem.

H. Tandberg,
Kongensgt. 16. Telefon 8722.
Kristiania.

Frk. Wigens Broderiforretning og Tegnekontor, Olav Trygvesønsgt. 28, Specialitet: Silkefaner og Nationaldragter. **Trondhjem.**

BOK- OG PAPIRHANDLERE:

Boys Bokhandel, Ullevoldsvn. 1. Telef. 11229. **Kristiania.**

Bertha Frøiland.
Papir- og Kortevareforretning.
Laugmandsgd. 13, **Stavanger.**

BOK- OG PAPIRHANDLERE:

I. & H. Nielsen,
Papirforretning. Christiesgade 9.
Bergen.

Hanna Johannesens Papir- og Kortevareforretning, Nygaden 5, **Bergen.**

Skal De kjøpe papirsaker i **Bergen** gaa da til

A. NEVEN,
(Indh. fru A. Møinichen)
Torvalmeningen 14
Telefon 1774.

Anna Sveindal.
Bokhandel. **Mandal.**

T. Torgersen
(Indehaver frk. Torgersen)
Bok-, Papir- og Sjøkarthandel.
Kirkegaden 5, **Stavanger.**

BOK- OG PAPIRHANDLERE

Samuel T. Olsen.
(Indeh. Jenny Olsen).
Papir- og Kortevareforretning.
Strømgaden 2 a, Telefon 2118.
Etabl. 1903. **Bergen.**

BAKERIER:

Caroline Dahl.
Bakeri og Konditori, Telefon 2.
Etab. 1893. **Stenkjær.**

Signora Ullnæs.
Bakeri.
Akersgt. 57. Telefon 2796.
Kristiania.

DAMEKONFEKTIONSFORRETNINGER:

Augusta Berglund,
Prinsensgt. 21, Telefon 6247 k.
Kristiania.
Ægte Kniplinger. Haandbroderte Bluser. Vaskeægte Blaatøier samt haandvævede Saker m. m.

Anna Christoffersen,
Skjortefabrik.
Citypassagen. Telefon 2379.
Kristiania.

Margrethe Kaulfers.
Rosenkransgt. 2,
Kristiania.

DAMEKONFEKTIONSFOR.:

Camilla Eriksen
Langesgt. 5 ². Telefon 2796.
Kristiania.
Specialitet: Spaserdragter og Bluser.

Elisa Heffermehl,
Damekonfektion
Tordenskjoldsgt. 6, Telef. 18000.
Kristiania.

Olga Klemp,
Arbinsgt. 5. Telefon 12089.
Kristiania.

Parisermagasinet.
A. Mjølstad. Torvgt. 2
Telefon 14882.
Kristiania.

FRUGT- OG GRØNSAKER:

Marie Aas,
Kongensgt. 32, Telefon 2316.
Etabl. 1903. **Trondhjem.**

FRUGT- OG GRØNSAKFOR.:

Haug og Glorvigen,
Rosenkransgt. 9, Telefon 16934.
Frugt, Konfekturer, Blomster, Grønsaker. **Kristiania.**

S. Leversen.
Indh. Enkefru Sofie Leversen.
Kirkegd. 9,
Stavanger.

Fru M. O. Nørve.
Frugtforretning.
Nedre Baklandet 78, Telef. 2052.
Trondhjem.

Marie Rummelhoff,
Etabl. 1888.
Frugt- og Grøntsakforretning.
Mandal.

Slotsparkens Frugtforretning,
Drammensvn. 6, Telefon 15051.
Kristiania.

FÆSTEKONTORER:

Ajers
Fæstekontor Møllergaten 16³.
Telef. 2879. Telef. 18991.
Kontortid
9—2 og 4—7.

FARMACEUTER:

Edvarda Benedicte Gasmann
Cand. farm.
Støren pr. **Trondhjem.**

Ragna Augusta Oftedahl,
f. Gasmann.
Cand. farm.
Støren pr. **Trondhjem.**

FETEVAREFORRETNINGER:

A. E. Olsens Eftf.
Søgaten 6, Telefon 6853.
Kristiania.
Indh. Laura Larsen.
Specialforretning i Smør, Ost og Hermetik.

FISK- OG KJØTFORRETNINGER:

Lisa Lysø Dahl.
Fiskematforretning.
Etabl. 1880.
Danielsveiten 9, Telefon 1559.
Trondhjem.

Karen Madsø Nederhoel.
Fiskemat- og Kjøtmatforretning.
Elgesætergt. 24, Telefon 2477 k.
Trondhjem.

Karen Næss.
Fiskematforretning. Etabl. 1898.
St. Olafgt. 7, Telefon 2230.
Trondhjem.

FISK- OG KJØTFORRETNINGER:

Søstrene Pettersen.

Fiskematforretning. Etabl. 1903.

Søndregt. 6, Telefon 1395.

Trondhjem.

Kristiania Fiskepudding-forretning.

(Indh. Sina Knudsen.)

Nils Juelsgt. 27, Hj. av Frognervn.

Specialitet: Kjøt- og Fiskepudding, Boller, Farce og Blodpudding.

Stadig friske Varer.

FJÆRRENSERI OG FARVERI:

Anette Jensen,

Akersgt 18, (Indgang Prinsensgt.)

Telefon 2348.

Kristiania.

Farvning, rensning og knytning av fjær.

Fru Lyngs Dampfjærrenseri & Sengetøifabrik

Citypassagen,

og

Lyngs Dampfjærrenseri A|S,

Markveien 46.

Kristiania.

FJÆRRENSERI OG FARVERI:

Marie Duborgh,

Torvet 8, Telefon 14014.

Kristiania.

Strudsefjærfarveri og Barnehatter.

FLADBRØDBAKERI:

Eureka, Indeh.: Fru Marie Jervell.

Flatbrød-, lefse- og vaffelbakeri.

Elektrisk drift, Kongensgt. 39,

Telefon 1933. **Trondhjem,**

FOTOGRAFER:

Caroline Colditz,

Munkedamsveien 13, Telefon 20107.

Kristiania.

Fotografering i hjemmene samt amatørarbeide utføres.

E. Hansen, Indh. Frk. Emma Hansen, K. Aspaas' eftf., etabl. 1902, Nordregt. 4. Telefon 2496.

Trondhjem.

Thea Nilsen,

Grændsen 1 b, Telefon 5171.

Kristiania.

FRISØR- MANICURE OG FOTPLEIE:

Fru Ragna Olsen,

Damefrisørsalon, Bogstadv. 25, Telefon 15088.

Kristiania.

FRISØR- MANICURE OC FOTPLEIE:

Agnes Torstensen,

Observatoriegaten 12, Telefon 18844

Kristiania.

Antiseptisk fotpleie.

Leverandør Hjemmenes vel.

Olga Bjaanæs,

Hægdeh.veien, **Kristiania.**

Olga Bakke,

Akersgt. 20, Telefon 14941.

Kristiania.

Olava Jenssen,

Damefrisør og Parykmaker, Storthingsgt. 7, Telefon 7001.

Kristiania.

FRISØR-, MANICURE- OG FOTPLEIE:

Sanitaire

(Indeh.: **Thina Tønder Mathisen**)
Damefrisørsalon og Herresalon
for manicure og pedicure.
Karl Johansgt. 33. Telefon 3850.
Kristiania.

Vally Meyer-Bordewich,
Skjønhetspleie og Fotpleie,
Arbinsgt. 1, Telefon 19635.
Kristiania.

Inga Kvenild,
Haar- og Ansigtsmassage,
Museums pl. 3, Telefon 1885.
Trondhjem.

Frk. Ragna Nordtvedt,
Damefrisørsalon
Nordregt. 3, Telefon 583, 2030.
Trondhjem.

FRISØR-, MANICURE- OG FOTPLEIE:

Marie Dahl,
Dronningensgt. 11, Telefon 3203.
Generende haar, vorter og føflekker borttages for altid med den elektriske naal. Skjønhetspleie.
Trondhjem.

Frk. Ragna Haugan,
Nyveien 18 a, Telefon 3351.
Trondhjem.
Elev av Fru Annie Prahlmann, Fru Anny Landin, kgl. hofmanucurist Stockholm. Saloner for hygienisk ansigtsbehandling, fotbehandling, manucüre champonering og frisering.

GARTNERIER OG HAVEBRUK:

Julie Ellingsen,
Handelsgartner,
Lysaker.

Sofie Frølich,
Haslum Havebruksskole,
Nesodden.

Skierstad Havebruk,
Johanne Mejdell — Anna Haagensen
Bundefjord.

GARTNERI OG HAVEBRUK:

Elise Knoff-Rye,
Havebruk og Hønseri,
Melhus.

Sigrid Wiese,
Gartner,
Lysaker St.

GARN OG HVITEVARER:

Elida Berg, — etabl. 1882
Dronningensgt. 18, Telefon 1263
Trondhjem.
Specialitet: Garn og Trikotage.

Berntine Fornæss, etabl. 1897
Sandegt. 22 b, Telefon 1034.
Trondhjem.
Specialitet: Vævegarn.

HATTE- OG HUEFORRETNINGER:

F. Chr. Johannesen,
Indeh. Kristine Johannesen
Strandgt. 14, **Bergen**
Etabl. 1847.
Specialforretning i Hatter og Huer.

HOTELLER OG PENSIONATER:

Fru Byes Pensionat,
Sverresgt. 1 a, Telefon 217 k.
Trondhjem.

Mette Frøseths Pensionat,
Hægdeh.v. 29.
— Telefon 12736. —
Kristiania.

Hospitset,
Indeh. Fru Moe.
Thv. Angellsgt. 10 b, Telefon 1150.
Trondhjem.

Hotel Metropol,
Indh. Frk. Marie Strand
Nordregt. 26, Telefon 1430.
Trondhjem.

Nidaros Avholdshotel.
(Indh. Fru Gina Hansen.)
Telefon 2035.
Bratørgt. 1, Etabl. 1894.
Trondhjem.

Hotel Nornen.
(Indh. Fru Brækaas).
Fjordgaten 1, Telefon 1901.
Etabl. 1902. **Trondhjem.**

HOTELLER OG PENSIONATER:

Hotel Metropole.
(Indh. Fru Houen).
Storthingsgt. 4 b,
Telefoner 18364, 18365.
Kristiania.

Søstrene Larsens Hotel.
(Indh. Severine Haagensen.)
Karl Johansgt. 39,
Telefoner 880, 7676.
Kristiania.

Anne Kures Hotel.
Voksenkollen.
Telefon 1401 — Slemdal 150

Standard Hotel.
(Indh. Fru Løfwander Jansson.)
Bratørgt. 3 a, Telefon 1575.
Trondhjem.

Søstrene Stokkes Pensionat.
Kjøbmandsgt. 4, Telefon 1824.
Trondhjem.

Strøms Privathotel.
(Indh. Frk. D. Strøm).
Nordregt. 24, Telefoner 478, 1870.
Trondhjem.
Etabl. 1848.

Frk. Peruva Sunnes Pensionat
Hægdeh.v. 32, **Kristiania**

Fru Ryghs Hotel,
Akersgt. 63, Telefon 13665.
Kristiania.

Jeanette Johansens Hotel
Kristiania.
Akersgt. 16, Telef. 6508.
Lyse hyggelige Værelser til rimelige Priser.

Gerda Siqvelands
Pensionat,
Skovveien 15,
Telefon, Briskeby 4220 c.
Kristiania.

HANSKEFORRETNINGER:

Griegs Hanskeforretning.
(Indeh. Janne Grieg.)
Markevei 3, Telef. 429. **Bergen.**
Altid største Utvalg. Billigste Priser.
Hansker i Skind, Silke og Lin.
Halspynt.
Moderne Farver, elegante Façoner.
Toiletsaaper, engelske, tyske, norske.

INDUSTRI- OG UNDERTØIFORRETNINGER:

Nora Berg, Undertøihuset.
Telef. 2495.
Olav Trygvasønsgt., 35,
Trondhjem.
Se foranst. helsidesannonce.

JORDMØDRE:

Petra Christensen,
Thv. Meyersgt. 41 ³, **Kristiania.**

Karine Laachesæter,
Seildugsgt. 17 ², Telefon 5867 k.
Kristiania.

JUVELER- OG GULDSMEDFOR.:

C. Ellertsens Guldsmedforretning,
Torvet 14, **Bergen.**
Smukt Utvalg i Guld-, Sølv og Emaljearbeider. Solid Arbeide, billige Priser.

KORSETFORRETNINGER:

Korsetsalonen à la Parisienne
(Indh. L. Nordahl.)
Nedre Slotsgt. 10. Telefon 13019
Kristiania.

Korsetsalonen „La Elegante“
Storgt. 2
— **Kristiania.** —

Stavanger Korset- og Syvareforretning. (Indh. Frk. Laura Jonassen.) Etabl. 1903. Byens eneste specialforretning i korsetter samt reparation og rensning av samme. Besste utvalg i alt henhørende til kjolesøm, som forsaker, besætningssaker, fløil og silkeblonder osv.

KUNSTKLINKERI:

Lolla Dietrichson,
Josefinegt. 28.
Kristiania.

Ingrid Nilsen,
Hægdeh.veien 18^III, **Kristiania.**

KUNSTKLINKERI:

Elise Møller, Keysersgt. 1 [2]. **Kristiania Kunstklinkning.** Specialitet: sammenbrænding av krystal, figurer, vaser. Opsatser og antike saker istandsættes og dekoreres smukt og billig.

KOLONIALFORRETNINGER:

Ingrid Aalborg,
Mellemvn. 14, Telefon 3298,
Trondhjem.

Anna Bostad.
Kolonial-, Frugt-, og Grønsakforretning, Munkegt. 40,
Telefon 3722. **Trondhjem.**

Gjertine Jacobsen,
Kolonialforretning. Telefon 159.
Stenkjær.

Inger Kannik,
Løkkeveien 55, **Stavanger.**
Kolonialforretning. Etabl. 1892.

B. Normann,
Kolonialforretning.
Nedre Møllenberggt. 57,
Telefon 1405. **Trondhjem.**

Pauline Pedersen,
(Pauline Aas)
Kolonialforretning, Mellemv. 16,
Telefon 2323, **Trondhjem.**

KOLONIALFORRETNINGER:

O. S. Sæther,
Indeh. Fru Rosa Sæther.
Kolonial- og Vinforretning, Kongensgt. 20, Tlf. 974. **Trondhjem.**

KAFFE- & THEFORRETNINGER:

Dahls Kaffebrænderi,
(Indeh. Fru Malli Dahl)
Etabl. 1881, Gjetveiten 3 og 5
Telefon 697. **Trondhjem.**

Fru Kate Lampe.
Eilert Sundtsgt. 42, **Kristiania.**
Telefon 9946. Etabl. 1900. Specialitet: **The.** Telegr.adr. **Lampes.**

Trondhjems Kaffebrænderi,
(Indeh. frk. Hilda Olsen)
Etabl. 1894 — Telefon 142
Nedre Baklandet 42, **Trondhjem.**

KJØT- OG PØLSEFORRETNINGER:

E. Aas, (Indeh. fru Marie Aas)
Etabl. 1870, Kjøt- og Pølseforretning, Munkegt. 54, Telefon 27 k.
Trondhjem.

Emma Dybmyr,
Kjøt- og Pølseforretning, Basaren.
Torvet, Telefon 3293, **Trondhjem.**

Chr.a Svineslagteris Detailutsalg.
(Indeh. Jenny Hansen)
Grænsen 14 — Telefon 2165.

Inger Kannik,
Løkkeveien 55, **Stavanger.**
Etabl. 1892.

KJØT- OG PØLSEFORRETNINGER:

H. Kjelin,
(Indeh. Frk. Hilma Kjelin)
Kjøt- og Pølseforretning.
Dronningensgt. 41, Telefon 2235.
Trondhjem.

Elise Melgaard.
Karl Johansgt. 5, Telefon 72.
Kjøt- og Opskjærforretning.
Trondhjem.

Fru Mørk, Etabl. 1854.
Specialitet: Pølseforretning.
Basaren, Torvet, Telefon 2314, 2315.
Trondhjem.

K. Nordtvedt
(Indeh. Fru Anna Nordtvedt)
Etabl. 1887.
Kjøt- og Pølseforretning.
Ilevolden 2, Telefon 583.
Trondhjem.

Sev. Sivertsen
Indeh. Fru Edrikke Sivertsen.
Etabl. 1886
Pølse- og Kjøtforretning.
Harmonien, **Trondhjem.**

LÆGER:

Dagny Bang
St. Olavsgt. 26. 11—1½.
Telefon 6778.

Honoria Dietrichson
Sorgenfrigt. 18. 1½—3.
Telefon 15865.

LÆGER:

Johanne Feilberg
Wergelandsveien 7. 12½—2½.
Telefon 9133.

Aagot Haneborg
Universitetsgt. 18. 11—1 5—6.
Telefon 8310 f.

Alexandra Ingier
Oscarsgt. 44. **Kristiania.**
Telefon 18782.

Louise Isachsen
St. Olafsgt. 21 a. 12½—2 5—6.
Telefon 1150.

Trude Johnsen
Distriktslæge.
Bosekop.

Marie Kjølseth
Universitetsgt. 2. 12—1.
Telefon 2498.

Kristine Munch
St. Olafsgt. 21 a. 10—12 4—5.
Telefon 1150.

Louise Ramm
Chr. Augustgt. 13. 12—2 4—5.
Telefon 6092.

LÆGER:

Regine Stang
Incognitogt. 28 b. 12—2.
Telefon 7900.

Ingeborg Sæter
Thv. Meyersgt. 18, Telefon 16019.
Kristiania.

MANUFAKTURFORRETNINGER:

Andersen & Bergs eftf.
Kongensgt. 24 — Telefon 1072.
Kristiania.

Andrea Aune
(Indeh. av Steen & Strøms filial.)
Etabl. 1893.
Dronningensgt. 2 — Telefon 3294.
Trondhjem.

Sofie Christensen.
Hvitevare- og Manufakturforretning,
Huitfeldtsgt. 19, Telefon 8694.
Kristiania.

Antonette Dahl,
Dronningensgt. 22, Telefon 3005.
Trondhjem.
Strikke-, Manufakturforretning.
Etabl. 1898.

Emilie Brensholm.
Etabl. 1897
Manufaktur-, hvitevarer og garnforretning. Indherredsvn. 26,
Trondhjem.

MANUFAKTURFORRETNINGER:

For-Huset.
(Marie Scharning.)
N. Slotsgt. 8, vis a vis Br. Hansen.
Specialforretning: For og Sysaker.
Kristiania.

Thea Hombles eftflgr.
(Søstrene Nielsen.)
Russeløkvn. 30, Telefon 2256.
Kristiania.

O. Larsen,
Strandgt. 25, **Bergen.**
Overtøi- og Manufakturforretning.

Anna Mossevig & Co.
(Indh. Mathilde Norby.)
Grønland 18. Telefon 1719.
Kristiania.

Johanna Mathisen.
Telefon 2191.
Manufaktur-, hvitevarer-, trikotage, garn-, kortevarer og leketøiforretning.
Indherredsv. 27, **Trondhjem.**

M. Scharffscher,
Kirkegt 67, Telefon 2344.
Trondhjem.

Agnes Vognild,
Manufaktur-, hvitevare og strikkeforretning.
Rosenborggt 12 **Trondhjem.**

MALERINDER:

Marie Hauge, Drammensvn. 4.

MALERINDER:

Juliane Langberg.
Slemdal.

Asta Nørregaard,
Hanstensgt. 2.
Kristiania.

MASKINSKRIVNING OG MANGFOLDIGGJØRELSE:

Avskrivningskontoret Remington
Alfhild Larsen
Vaagsalmenningen 3. Telefon 447.
Bergen

Gyda Haabjørn,
Remington institut.
Dronningensgt. 16. Telef. 7959, 659.
Trondhjem.

Henrikka Høegh Schmidt.
Arbinsgt. 4[1]. Telefon 14896.
Kristiania.
Maskinskrivning, Mangfoldiggjørelse, Oversættelse, Vidnesbyrdkontor.

MASSAGE- OG SYKEGYMNASTIK:

E. Bonde Nielsen.
Massage og Sykegymnastik.
Toldbodgt. 25 b, Telefon 14446.
Kristiania.

Kaja Hundevadt,
Massage og Sykegymnastik.
Arbinsgt 5. Telefon 19892.
Kristiania.

Kate Jørgensen
Skovveien 18 **Kristiania.**
Massage og Sykegymnastik.
Telefon 4173.

Ingrid Lærum,
Exam. Massøse og Sykegymnast.
Stortingsgt. 14, Telefon 18758.
Kristiania.

Ellen Scott
Tordenskjoldsgt 7, **Kristiania.**
Massage og Skjønhetspleie. 9—7.
Telefon 19603.

MASSAGE OG SYKEGYMNASTIK:

MOTEFORRETNINGER:

MOTEFORRETNINGER:

MOTEFORRETNINGER:

Anna Iversen,
Moteforretning.
Rosenkr.gt. 1, Telefon 13925.
Kristiania.

Lotz & Hamres eftf.
Indeh. Dina Hansen.
Store Markevei 26, **Bergen.**
Etabl. 1892.

Ragnhild Lund.
Karl Johansgt. 23, Telefon 14085.
Kristiania.

Motemagasinet,
Indeh. Fru Th. Gabrielsen.
Nygt. 9 **Stavanger.**

Østbyens Motemagasin,
Indeh. O. Skauge.
Indlandsv. 9, Telefon 3076.
Trondhjem.

MINERALVANDFABRIKER:

Knoffs mineralvandfabrik.
Etabl. 1882.
Indeh. Fru Helga Heiberg Knoff.
Tromsø.

Bodø Mineralvandfabrik.
Etabl. 1882.
Indeh. Fru Helga Heiberg Knoff.
Bodø.

MUSIKHANDEL:

C. Hals Musikhandel,
Konsertbyraa, Parfumeri og Toiletsaker m. m. Kirkegt. 10.
Stavanger. Etabl. 1892.

PORTRÆTMALING:

Frøknerne N. & A. Jørgensen
Portrætmaling
Arbinsgt. 9 — Telefon 8127 k.
Kristiania.

PELSVAREHANDLERE:

H. M. Hagen,
Storgt. 16,
Kristiania.

PARFUME- OG DROGERI-FORRETNINGER:

Pauline Christensen,
Sæpe- og Parfumeriforretning,
Olav Trygvesønsgt. 24, Telef. 1639.
Trondhjem.
Se foranst. helsides annonce.

Marth. Jacobsen,
Grændsen 17, **Kristiania,**
Telef. 7984, Parfümer, Sæper,
Toiletartikler. Godt Utvalg.

PARFUMERI OG DROGERI-FORRETNINGER:

G. Lunde,
Akersgt. 26, **Kristiania.**
Parfumeforretning,
Telefon 6650.

POSSEMENTFORRETNINGER:

M. Sommer,
Thomas Angellsgt. 16. Telefon 3168.
Etabl. 1887, **Trondhjem.**

SADELMAKERE:

Sadelmaker Nils Dahl,
Indeh. Tobine Dahl
Hospitalsgaten 5, Telefon 33,
Stavanger.

SPISEFORRETNINGER OG KAFEER:

Mary Aas,
Fossestuen, **Trondhjem,**
Telefon 436,
1ste kl. restaurant og café.

Ingeborg Haakenstads Spiseforretning,
Grænsen 8, Telefon 7474,
Kristiania.

SPISEFORRETNINGER OG KAFEER:

Kaffistova,
(Indeh. Anna Madsen)
Etabl. 1909, Telef. 1958,
Olav Trygvesønsgt. 34. Specialitet: National Kost. **Trondhjem.**

Nidaros Avholdscafé,
Indeh. Emilie Aas, Etabl. 1907,
Kongensgt. 24, **Trondhjem,**
Specialitet: Selskapssmørrebrød.
Telefon 513 f.

Marie Oddes Café og thesalon,
Nordregt. 14, Telefon 1988.
Trondhjem.
Se helsides annonce.

Promenadekaféen,
Indeh. Frk. Helene Andersen,
Hj. av Kongensgt. og Tordenskjoldsgt., Telefon 680.
Trondhjem.

Frk Roness' Kafé,
Kongensgt. 34, Telefon 2637 k.
Trondhjem.

SPORTSFORRETNINGER:

Sigv. Bjerve,
(Indeh. Fru Kristine Bjerve.)
Kongensgt. 21, Telefon 1047 k.
Trondhjem.
Cykkel- og Sportsforretning.
Se helsides annonce.

Vestheims Sportsforretning,
Skovveien 8, Telefon 13495,
Kristiania.

SPORTSFORRETNINGER.

Joseph A. Grindstad,

Indeh. Josephine A. Grindstad.

Vaaben- Sports- og Sprængstof-forretning.

Telefon 755, **Bergen.**

SYETABLISSEMENTER:

J. Bergersen,

Meltzersgt. 15[1], **Kristiania,**

Syetablissement.

Karen Broli,
Kjolesømforretning,
Kongensgt. 40, Telefon 3063.
Trondhjem.

SYETABLISSEMENTER.

Karen Borgen,

Syetablissement, Theatergt. 1[3]

Kristiania.

Augusta A. Bruce,

St. Olavs gt. 11,

Kristiania.

Olava Flattum,
Hægdeh.v. 25, **Kristiania,**
Syetablissement for Kjoler og Dragter.

Anna Hoel Nielsen,

Syetablissement

Munkedamsvn. 27

Kristiania.

SYETABLISSEMENTER:

Julie Gudmundsen,
Linsøm,
Parkvn. 15[1], **Kristiania.**

Marie Hvenegaard,
Telef. No. B. 12 499.
Telegramadr.:
„Hvenegaard" Christiania.

Hilda Oulie,
Universitetsgt. 22, Telefon 12383.
Kristiania.

Mathilde Wennevold,
Chr. 4des gate,
Kristiania.

Elvida Wettre,
Universitetsgaten 7.
Kristiania.

Inga Hopstock,
Kristiania,
Syetablissement for Gutte- og Pikedragter,
Hansteensgt. 22 III,
Telefon 5886, **Kristiania.**

Søstrene Jensen
Storthingsgt. 4, Telefon 11469.
Kristiania.

Marie Johnsen
Kirkegt. 21, **Stavanger.**
Besætning og Syvareforretning,
Syetabl., Damekonfektion.

Johanne Krabbe,
Arbinsgt. 2, **Kristiania.**
Kjolesøm.

Valborg Rief Lindemann,
Universitetsgt. 9,
— Telefon 11455 —
Kristiania.

SYETABLISSEMENTER:

Hilda Kullerud,
Grændsen 12 B III,
Kristiania.

Ingeborg Modin,
Kjolefabrik. Specialitet: Enklere og flottere Selskaptoiletter.
Munkegt. 32, Telefon 2949.
Trondhjem.

Clara Olsen,
Syetablissement
Kronprinsensgt. 9, Telefon 2664
Kristiania.

Ernesta Olsen,
Keysersgd. 15 III, **Kristiania.**
Etablissement for søm. Kaaper og dragter saavel skræddersydde som fantasi og sportkostumer efter nyeste journaler. Specialavdeling for reparation og oppudsning. Godt snit og første klasses utførelser. Rimelige priser.

Thea Hjelt Hole,
Kr. 4des gate 13.
Kristiania.

SYETABLISSEMENTER:

Cecilia Stenhammer,
Huitfeldtgts. 15 III.
Kristiania.

Signe Topdal,
Kirkegt. 18, **Stavanger.**
Syetablissement og Dameskrædderi.

Maggi Weigner,
Syetablissement.
Kirkegt. 13, **Stavanger.**

TANDLÆGER:

Dora Eggers,
Drammensv. 4, Telefon 11972.
Kristiania.

Jonette Ellingsen,
Universitetsgd. 22, Telef. 3221.
Kristiania.

Gunda Frydenlund,
Drammensv. 4, Telefon 6019.
Kristiania.

TANDLÆGER:

Emilie Ilsaas,
10—2, 5—6.
Parkv. 60, Telef. 13170.
Kristiania.

Marie Kahrs,
Torvet 12, Telefon 16089.
Kristiania.

Signe Krog,
9—1, 4—6.
Munkegt. 27—29, Telefon 2092.
Trondhjem.

Richarda Landmark,
Briskebyv. 38, Telefon 4509.
Kristiania.

Anna Roan,
Tordenskjoldspl. 4, Telefon 15718.
Kristiania

Dagny Røhrt,
Universitetsgt. 16, Telefon 15366.
Kristiania.

Signe Sandok,
12—2, 4—6.
Chr. 4des gt. 15, Telef. 11211.
Kristiania.

Adele Schouw,
Øvre Strandgt. 5, **Stavanger.**
Etabl. 1905.

TANDLÆGER:

Sara Selvig,
Universitetsgt. 20, Telefon 2764.
Kristiania.

Martha Sørflaten,
10—2, 5—6½.
Chr. Aug. gt. 13, Telefon 12503.
Kristiania.

Signe Wahlstrøm,
Drammensv. 4, Telef. 6019².
Kristiania.

THESALONER:

Iris Thesalon,
Carl Johgt. 25, Telef. 11896,
Kristiania.

TIDSSKRIFTER OG AVISER:

Hver 8de dag,
Redaktør Nanna With
Skippergaten 5
Telefon 12316 **Kristiania**

TIDSKRIFTER OG AVISER.

Urd,

Illustreret tidsskrift for kvinden og hjemmet,

Abonnementspris pr. aar kr. 5.00
Utlandet „ „ „ 10.00

Red. og utgiver:

Cecilie og Anna Bøe,

Expd. Tostrupgaarden,
Telefon 7786 og 13539.

Kristiania,

TRIKOTAGEFORRETNINGER:

Kristiania Tricotage- og Garnforretning,

(Gyda Paulsen),
Torvet 10, Telefon 13 638,

Kristiania.

Specialforretning Tricotage,
Stort Udvalg, billige Priser.

Ingebjørg Johnsson,

Tlf. 12269. Øvre Slotsgt. Tlf. 12269.
vis à vis Silkehuset.

Kristiania.

UNDERVISNING:

Hjemmenes Vel, Trondhjem

kjøkken- og hush.skole, opret. 1912. Fæstekontor 1911. Mottar middags- og kafégjæster samt sluttede selskaper. Se helsides annonce.

Mathilde Johansen,

Barnehavelærerinde.
Munkegt. 21, Telefon 937 k

Trondhjem,

Frøbelsk barnehave, opret. 1905.

Harriet Lugg,

Frøbelsk barnehave, oprettet 1913,
Kjøbmandsgt. 10, **Trondhjem.**

Anna Myhre,

Kronprinsensgt. 2, **Kristiania,**
Sproglærerinde.

Ellen Ofstad, Kongensgt. 93, **Trondhjem,** Telef. 177 k. Kvindelig Haandgjerningsskole, etabl. 1883. Vævning, Linsøm, finere Haandarbeide og fransk Strykning.

Trondhjems Husholdningsskole, etabl. 1897, Dronningensgt. 29, Telef. 574, Formand: Fru Bryggerieier Jenssen, Bestyrerinde: Fru Johanne Mickelsen.

Sigrid Tønseth,

Bergstien, **Trondhjem,**
Telef. 310 k.
Plastik og Dans.

Charlotte Zapisesco

Prinsensgt. 8 b. **Trondhjem,**
Sang og Fransk.
Mangeaarig Utenlandsophold,
Telefon 3266.

Trondhjems Musiklærerforenings Medlemmer:

	Adresse:	Telefon:
Frk. **Ragnhild Bang, Stemmebruk og høitlæsning.**	Charlottenlund.	1320.
Frk. Dagny Bang. **Piano.**	Charlottenlund.	1320.
Fru Rosa Bergmann. **Piano.**	Nyveien 6.	1028.
Frk. Aase Dahl. **Piano.**	Munkegt. 12.	1872.
Fru Bilka Dvorsky. **Piano.**	Søndregt. 27.	2965.
Pianist Carl Finberg. **Piano.**	Alfheim.	972.
Olav Fossum. **Violin.**	Kongensgt. 68.	2418.
Fru Olga Glomsaas. **Piano.**	Sandgt. 31.	1820.
Fru Ingeborg Jenssen Grøndahl. **Sang.**	„Vestflaten".	2668.
Frk. Maria Halvorsen. **Piano.**	Kjøbmandsgt. 20.	998.
Frk. Reidun Hansen. **Piano.**	Elvegt. 10.	2778.
Fru Audhild Løken Hartmann. **Sang.**	„Ringve".	195 b.
Fru Fredrikke Hartmann. **Piano.**	Kalvskindsgt. 3.	
Fru Richarda Klem Hartmann. **Piano.**	Erik Jarlsgt. 6.	2645.
Fru Ester Singer Hofsengh. **Sang.**	Søndregt 22 b.	201.
Fru Anna Christie Kielland. **Piano.**	Øvre Allé 8.	2451.
Fru Astrid Klingenberg. **Piano.**	Lilletorvet.	2532.
Frk. Kristine Koller. **Piano.**	Kongensgt. 12.	123.
Oscar Kvenild. **Violin.**	Musæumspl. 3.	1885.
Fru Anna Angell Lindemann. **Sang.**	„Sverresli".	2255.
Kristian Lindeman.	„Sverresli".	2255.
Fru Marie Kirksæter Løvaas. **Piano.**	Munkegt. 14.	
Fru Marie Iversen Matzow. **Piano.**	Krangt. 1.	1266.
Fru Margit Rynning. **Piano.**	Nye Aasvei 10.	1817 k.
Fru Laura Ryssdahl. **Piano.**	Wesselsgt. 1.	3032.
Pianist Johs. Sandberg. **Piano.**	Schultzgt. 7	
Frk. Doris Scharffenberg. **Piano — Harmonicum.**	Elgesætergt. 27.	3209.
Organist Oscar Skaug. Bestyrer av **Thjems Musikskole.**	Nordregt. 6.	2218.
Fru Rosa Johansen Solbu. **Piano.**	Ilevolden 3 f.	
Frk. Ruth Strand. **Piano.**	Kongensgt. 78.	2742 b.
Kapelmester Morten L. Svendsen. **Sang, Musikteori.**	Teatret.	858.
Frk. Sigrid Sæther. **Piano.**	Prinsensgt. 8 a.	3049.
Fru Ynghild Vroom. **Piano.**	Elvegt. 12.	667 k.
Frk. Marie Wahl. **Piano.**	Musceumsplads 1.	2231.
Fru Lilly Wikran. **Piano, Harpe.**	St. Olavsgt. 15.	2675.
Fru Charlotte Øien Zapisesco. **Sang.**	Prinsensgt. 8 a.	3266.
Frk. Ingegerd Øyen. **Piano.**	Kleistgt. 5.	

Marcilie Holmboes Musikinstitut, Kristiania.

UNDERVISNING I STEMMEBRUK OG HØITLÆSNING.

Ragnhild Bang,

Lærerinde ved T.hjems musikskole. 10 aars praksis i stemmebruk og høitlæsning. Utdannet ved fru Thora Hirsch, Kristiania, dr. Bratt (specialist i halssygdomme) Stockholm og frk. Irgens, Kristiania, Studerer for tiden i Berlin. Tlf. 1320. Privatbolig: Charlottenlund.

Paula Hellesnes,

Skansen. Telefon 2546,

Stemmebruk og høitlæsning. Utdannelse: fru Thora Hirsch, eks. ved Konservatoriet, Kristiania.

Dagny Bang,

Piano. Utd.: Fleraarig studium hos fru Agathe Backer Grøndahl og ved Konservatoriet i Leipzig. Telefon 1320. Charlottenlund, **Trondhjem.**

Rosa Børsum Bergmann,

Piano. Utd.: fru Agathe Backer-Grøndahl og i Berlin. Nyveien 6. Telefon 1028. **Trondhjem.**

Bilka Wolpolen Dworsky,

Piano. Utdannet ved dr. Hoch's konservatorium, Frankfurt a/M. Søndregt. 28. Telefon 2965. **Trondhjem.**

UNDERVISNING.

Olga Glomsaas.

Piano. Utdannelse: Alfred Paulsen, Kr.ania. Sandgt. 31. Telefon 1820. **Trondhjem.**

Marie Halvorsen.

Piano. Utd.: pianist Sandberg Trondhjem og musikpædagog og komponist Richard Francke, Berlin, Kjøbmandsgt. 20. Telefon 998. **Trondhjem.**

Ester Singer Hofsengh.

Sang. Utdannelse i Stockholm og Berlin. Søndregt. 22 b. Tlf. 201. **Trondhjem.**

Kristine Koller.

Piano. Fleraarig studieophold i Kristiania og Berlin. Kongensgt. 12. Telefon 123. **Trondhjem.**

Margit Rynning.

Piano. Utd.: Erika Nissen og Ida Lie, Kristiania. Nye Aasveien 10. Telefon 1817 k. **Trondhjem.**

Rosa Johansen Solbu.

Piano. Utd. ved Anna Lieger, Hochschuhlererin der Dresdener Musikschule, Dresden. Ilevolden 31. **Trondhjem.**

Sigrid Sæther.

Piano. Utdannelse: pianist Sandberg, Trondhjem.

Prinsensgt. 8 a. Telf. 3049.

Trondhjem.

UNDERVISNING

Marie Wahl.

Piano. Utdannelse: Erika Nissen, og ved Sternskonservatorium Berlin. Musæums plads 1. Telf. 2231. **Trondhjem.**

Ingegerd Øien.

Piano. utd: Pianist Sandberg, T.hjem, professor Mayer-Maler, Conservatorium. Klindworth-Scharwenka. Berlin. Kleistgt. 3. **Trondhjem.**

Musiklærerforeningen se side 179

Lilly Wikran.

Piano, Harpe og Tysk.

Musikinstruktrice ved T.hjems scene. Utdannet ved Konservatoriet i Leipzig. St. Olavsgt. 15. Telef. 2675. **Trondhjem.**

VISERGUT- OG TRANSPORT-BUREAUER.

Adams express,

Thomas Angellsgt. 10b **Trondhjem**

Visergut- og flyttekontor

utfører bud, inden- og utenbys og utenlandske flytninger. Møbelpakning — møbellagring — vareforsendelser m. m. ved øvete folk. Indehaver: Johanne Østbye.

VISERGUT- OG TRANSPORT-BUREAUER.

Christiania Transportbureau.
Kongensgt. 17 **Kristiania.**
Telefoner 2049 — 12203.

Grændsens Visergutkontor
Indeh.: Ragna Sandbo.
Torvet 8. Telefon 5511.
Kristiania.

Kristiania visergutkontor,
Indehaver: frk. Tønder Olsen,
Pilestr. 1.
Kristiania.

Trondhjems Visergutkontor,
Indeh.: Ida Winther. Etabl. 1909,
Søndregt. 9, Telef. 2019,
Trondhjem.

Adams Express,
Indeh.: Hildur Kolderup,
Veiten 10, **Bergen.**

VOGNMANDSFORRETNING:

Anne Aarhaug,
Bersvendsveiten 1, Telefon 2227 k.
Etabl. 1897. **Trondhjem.**

VÆVNING:

Gunhild Einum,
Lundemo pr. **Trondhjem,**

PAPIRFORRETNING, ENGROS:

Berg & Høgh's Kunstforlag A/S
Kristiania.
Raadhusgt. 11.
(Indeh.: Bolette Berg og Marie Høgh)
Lager av:
Æskepost, Mapper og Korrespondancekort.

KUNSTFORLAG:

Berg & Høgh's Kunstforlag A/S
Raadhusgt. 11, **Kristiania.**
Forlag av:
Norske raderinger,
Norske litografier,
Norske fotogravurer,
Norske heliogravurer,
Norske platinabilleder,
efter norske kunstnere.
Billedbrevkort i farvetryk, kobbertryk, platina og lystryk.
Reproduktioner efter Nationalgalleriets malerisamling, statens kunstutstillinger og malerindeforbundet.

Fortegnelse over annoncerne.

Rettelser og trykfeil i annoncerne.

Side	6	l. 10	fra oven staar:	høire,	læs	høiere
„	7	„ 15	—„—	: outrete,	„	outrerte
„	33	„ 14	—„—	: stifer,	„	stifter
„	42	„ 11	fra neden :	opnaaed,	„	opnaadd
„	70	„ 13	fra oven:	spar,	„	spør
„	98	„ 8	—„—	: vor,	„	vort
„	105	„ 23	—„—	: e,	„	renere
„	108	„ 18	fra neden :	end utgaar.		
„	118	„ 12	„ oven:	piger,	„	piker.
„	131	„ 14	„ neden:	soveværelse	„	soveværelse-

NORSKE
KVINDER

I

Høegh

BERG & HØGHS
FORLAG
1914

